Österreichische Nationalbibliothek
+Z229008404

Digitized by Google

Digitized by Google

Knez Skopin Šujski,

ili

Ruska za Lažnih Dimitrijah.

Ruski roman.

Preveo

Gj. Stj. Deželić.

69076-A

U ZAGREBU.

Brzotiskom Dragutina Albrechta.

1866.

Digitized by Google

Digitized by Google

Prvi dio.

Digitized by Google

Digitized by Google

Predgovor.

Ruska prošlost puna je i strašnih i zanimivih sgodah, ali težko da joj je ikoje doba toli strašno i zanimivo, kao što upravo ono, koje se tako živo opisuje u romanu knez „Skopin-Šujski.“

Sbacivši Rusi tatarski jaram dobiše u Ivanu III. prvoga cara, koj je pobjedio Selima II. i nadvladao Poljake i protestanske viteže od mača u Livoniji. Nasljednik mu sin Vasilj IV. potuče kazanskoga kana Achmet-Amina i uze Litvi Smolensk i utjelovi ga Ruskoj, imajućoj već tada 47,000□ miljah. Sin mu i nasljednik Ivan IV. osvoji Sibiriju, ali si imaše samostalnost oružjem braniti od Švedah, krimskih Tatarah i tada puno važnih Poljakah za poljskoga kralja Stjepana Batorija, komu je rimski papa poslao posvećen škrljak i sablju na dar. Prolievahu krv dva slavenska naroda poljski i ruski ne toliko za političko prvenstvo, koliko za vjeru; radilo se o tom, da se ruski narod pridobije crkvi rimskoj. Uvidiv car Ivan koliko Ruska zbog toga strada, posla Grgi XIII. u Rim poklisare s obećanjem, da će on i cieli mu narod primiti katoličku vjeru, ako sklone poljskoga kralja na mir, i papa zbilja izasla isusovca Possevina k pobjednosnomu kralju, da posreduje, te mir bude utanačen 15. siečnja

Digitized by Google

1582 g. car se tu odreče prije dobljene Litve i Livonije. Nu i poljski kralj Stjepan prije umre, nego-li se caru Ivanu svidjelo preći u rimsku vjeru, što je vrlo razljutilo papu i nenagradjenoga jezuitu, koj je mislio, da će se jezuitski upliv širit po Ruskoj pa su mnogo nastojali o novom ratu proti razkolničkomu carstvu. Ivan umre ostaviv dva sina, koji su imali naslieditи priestolje, Fedora i Dimitriju. Onaj bijaše slaba duha i tiela, strašivica praznovjeran i nesposoban da vlada; to je uvidio i otac mu, pa s toga i odredi oporukom 10. ožujka 1584. da se postavi vieće, iz pet članovah, a to su: Belskoi, Šujskoi, Jurgiev; Mstavskoi i Boris Godunov, koje će Fedoru olakšavati težko i sveto breme vladanja. Za caricu Marfu i carevića Dimitriju naredi, da imadu stanovati u gradu Ugliću na Volgi.

Po Ivanovoj smrti bijaše Fedoru 27 godinah, a kako je bio odan pobožnosti, ostavi brigu za državu Borisu Godunovu, predsjedniku vieća, koj častohlepan ukinu do skora peterovladstvo i upravljaše sam pod imenom vladike. On je želio biti carem, i nadao bi se tomu po smrti svakakvimi bolestmi mučenoga Fedora, da mu nema Dimitrije u gradu Ugliću. Da ipak postigne, za čim ga vuče častohlepno srdce, najmi Biatovskoga i još njeke, da ubiju nevino diete u Ugliću.

I to se dogodilo.

Digitized by Google

— III —

Mati posumnja na Borisa, da Dimitriji radi o glavi, zato i jest pazila na diete kao na oko u glavi. Biatovski postane nadzornikom dvora i podje mu njekad za rukom zavrebati diete s odgojiteljicom na galeriji dvorane. Dimitriji zadrhta srdašce u nježnih grudih, rumeni mu obraz probliedi i grozni mu trnci prodju cielim tielom, kad uoči Biatovskoga i njegove ljude na galeriji; biedno diete klikne odgojiteljici: „Vratimo se k majci.“

Bijaše prekasno, Biatovski priskoči k njemu i primiv mu zlatnu verižicu, što ju diete imalo oko vrata, reče: „Carevièu, ti imaš evo prekrasnu kolajnu“.

„Želite-li ju vi?“ nastavi carević motreći krvnika laskajućim pogledom.

Na to umiljato pitanje odgovori krvnik prvim udarcem ubojitoga noža u nježne grudi mladjahne žrtve. Izsječeno mrtvo tielo bace mu na bezživotno truplo njegove odgojiteljice, koja se drznu diete braniti.

Stanovnikom grada Uglića bijaše omiljela carica i krasno joj djetešce, koje bi jednom imalo nad njimi vladati, zato su oni od boli i srdjbe na komadiće sasjekli krvnike, da nijedan više nije vidio Moskve; ali tim povod ubojstva nije uništen.

Fedor umrè; bijaše on posljednji potomak iz Rurikova plemena, koje za sedam sto trideset i šest godinah dade Ruskoj petdeset i dva vladaoca.

Digitized by Google

Boris, prokrčiv si put k priestolju, s početka se pretvaraše, da nije voljan primiti krunu, nu ipak ju primi i kao car činjaše mnogo okrutnostih. Netom puče glas po svoj Rusiji: „Dimitrija nije opao pod krvničkim nožem, on je živ i dolazi od otmičara tražit priestolje i krunu svoju“. I Boris dočuje, da njegova žrtva nije mrtva, nego Dimitrija da živi sakriven u vojvode sandomirskoga Jurja Mnišeka, a poljski kralj Šišman III. da ga štiti sa svom svojom snagom.

I bijaše u tom nješto istine.

Ovdje nam nije obširno razpresti poviest o prvom lažnom Dimitru, kako ju razprede ovaj historični roman o drugom i trećem; no u kratko možemo kazati, da je prvi tobožnji Ivanov sin Dimitrija steko toliko pristašah, da je Borisove čete kod Novgoroda potuko; pače on je po smrti otrovanoga Borisa, pošto su vojvode careva sina nasljednika Feodora II. prešli k njemu i tobožnja ga mati priznala svojim sinom, unišo u Moskvu i priznan postao carem.

Gjuro Deželić.

Digitized by Google

I.

Početkom XVII. stoljeća, kadno je prvi lažni Dimitar vladao Ruskom, bijaše u Kitajgorodu, jednom predgradju svete Moskve, uz manastir bogojavljenski jedna od najvećih drvenih kućah, koja se je od ostalih odlikovala visokim krovom.

Naprema toj kući bijaše široko dvorište, a na lievo velik vrt, u kom je voće te ino drvlje tako neuredno, a na mjestih i tako gusto posadjeno bilo kao u neuredjenoj šumi ili šipragu, kuda no je mučno prolaziti osobito kad je drvlje nakićeno lišćem. Tako je to stojalo od davnih vremenah, jer ili što su štovali uspomenu onoga, tko je to sve posadio, ili što naši predji uobće nisu običavali ništa koristna uništivati ma se po tom nadali i većoj dobiti ili napokon što su još imali veoma loš pojam o vrtljarstvu: nisu vlastnici ovoga vrta prosiecali putevah, kud bi mogo u debeloj sjeni cvatućih ili plodnih jabukah, krušakah i šljivah ugodno prolaziti. I vrt i dvorište i ostale tomu gospodskomu dvoru spadajuće sgrade štitio je jak smriekov plot od provalah u ono doba toli razuz-

Digitized by Google

danih skitajućih se Poljakah, ali nije priečio žiteljem dvora gledati veličanstven i milovidni Kreml.

Kuća, o kojoj govorimo, bijaše vlastničtvo kneginje Aleone (Jelene) Petrovne, udove bojara, kneza Vasilja Fedorovića Skopin-Šujskoga, koj je za prvih godinah vlade cara Fedora Ivanovića bio novgorodski namjestnik. Čvrst mu značaj i pronicav duh učine, da je u zamršenih odnošajih sa Švedskom obranio čast svoga cara, a i sebe proti spletkam častohlepna Godunova, koj si je, kao što je poznáto, poniženjem i uništenjem najotmenijih bojarah nastojao utrti put k priestolju i nesluteći, koliko zlo tim dovodi na svoju porodicu. Oddavna vladaše obće mnenje, da se ženskim pristoji samo baviti se kućevnimi poslovi, ali to se dobrovidu knezu Skopinu činjaše, da nije pravo. On se je radovao, što je njegova ženka nastojavala naučiti se i drugo koješta, pa joj je radostan išo na ruku nabavljajući, što je tomu trebalo. Što je dolazila u krug svih najodličnijih inostranacah, koji su tada putovali u Rusku i osobito posjećivali Skopinov dvor, to joj jošte više umnoža znanje tada u Ruskoj uobće a napose u ženskoga spola veoma riedko. Žarka joj ljubav za domovinu i revnost vjerozakonska nesamo ne oslabi tim, nego se dapače pokriepi, te ona sve više postajaše osvjedočena, da će Ruska danas sutra u svietu činiti velika djela.

Digitized by Google

Knez Vasilj umre god. 1549. Uzprkos gorkoj boli nije mu žena sliedovala primjer vrlo mnogih udovah tadašnjega doba, koje su se sliepo, budi s predsudah ili ludih nazorah, da nemogu više svojim obiteljim koristiti, izza smrti svojih muževah — doista riedke s pravoga bogoštovnoga nagona — dale u samostanu zatvoriti. Kneginja je usuprot smatrala za dužnost, da svoj život posveti sinu i svimi silami da uznastoji opravdati u nju postavljeno pouzdanje njezina muža, koj se je u najjačoj dobi života u težkih bolovih umirući tim tješio, da jedinoga baštinika ostavlja u rukuh kriepostne te izobražene matere.

Kad je Lažni Dimitar došo u Moskvu, bijaše knjeginji petdeset i četiri godine; njezina možebit i prevelika razdražljivost već joj dugo uništi ljepotu i promjeni način živovanja; bijaše blieda i suha; veselija joj ćud preobrati se u duboku zamišljenost i ne samo nije već nikoga uzhićavala, kao što prije, svojom ljubežljivosti, nego su veoma riedki bili, koji su joj pravu cienu opažali i nastojali joj skrbi olakšati prijateljskim sučuvstvom. Kao što je prije ljubila liepo odielo i ures, tako ga je po smrti svoga muža mrzila; poslie dvogodišnje javne tuge običavala je ići samo u jednostavnoj svilenoj tamnoj opravi, a jaku, dugu kosu brižno sakrivati pod crnu peću.

Kneginju Aleon u ljubljahu veoma carice Irina i Marija, i kako su često zajedno bile, poznavala je ona

Digitized by Google

dobro carevića Dimitriju, te nije dugo sumnjala o Lažnom Dimitru, nego omamljena uprav strahovitim odkrićem, da na priestolju sjedi varalica, čekaše sa strahom užasnu nesreću, koja bi se mogla poroditi iz toga dosele nečuvena dogadjaja. Svaki čas je treptila od straha, da će sin ili koj drugi rodjak njezin pravednim jadom nad nečuvenom zločom ciknuti i bunu dići, te tako grozovitu srdjbu Lažnoga Dimitra na sebe i porodicu povući. Ta prieteća pogibelj mučila joj je srdce, ali nije uzkolebala pouzdanje u Božju volju. Tvrdo osvjedočena, da je providnost Božja dopustila to slavlje skrajne pokvarenosti samo radi njeke tajne, velike svrhe, nastojaše neumorno, da u dušu mlada kneza uciepi duboko čuvstvo i nesebičnu ljubav za kriepost i domovinu.

Došav kneginja Aleona na preobraženje Isukrstovo iz crkve s mise, sjedjaše u jednoj ne velikoj sobi uz prozor, s koga se je vidilo na vrata, urešena svakojakom rezbarijom, kao što to imućniji seljaci i sada imadu na prozorih i krovovih. Pod velikimi bukvami s jedne i s druge strane vratah, bile su drvene klupe s visokim naslonjalom; tù je kneginja sada sjedila i za liepih danah sama ili u družtvu kod otvorenih vratah nasladjivala se divnim izgledom po okolišu ili bezbrižnom radosti puka. Dozvoljavala je rada služinčadi, da se na tako zvanu bielu dvorištu sigra te se gledeći ih često razveselila i sladko

Digitized by Google

nasmijala; nu od njekoga vremena sva se kuća usumorila, niti čuješ pjesmu, niti vidiš igru, nego je visoko trava porasla, gdje je prije po sitnu pjesku skakala igrajuća se vesela družina. Melankoličnu tišinu prekidaše samo lajanje po bedemu stražećih pasah te gakanje gusakah i šigumiganje patakah na ribnjaku posred dvorišta.

Visok, krepak starac podavao veliku tamnosmedju psu korah od pšenična kruha; starcu bila kosa i brada biela kao snieg, ali on nije bio slab i gledajući ga, mogo bi pomisliti, da nije posiedio sa starosti, nego ili od velike tuge ili od težke bolesti. Sad se je polagano amo tamo šetao, nu za čas sjedne na klup i pogledav na sunce, činjaše se, da nješto neuztrpljivo očekuje.

Ljubka zvaše se velika kusa, njekoć ljubimica pokojnoga kneza; tá Ljubka nasitiv se, odtrči kneginji, ali uzalud je cmugala oko nje i laskala joj, ona nije izmamila nijedan pogled svoje gospodarice. Ova osta nepomična gledajući na cestu i strepeći od najmanjega šuška; čekaše dugo i neuztrpno svoga sina, koj ju je jutros ostavio — a što bi dulje, bijaše joj čekanje sve dosadnije i počne se bojati, da mu se štogod zla nedogodi. Ljubka se zadnjima nogama upre na sip, što je bio oko kuće, a prvima se uzpne na stienu, te nasloni glavu na prozor i gledaše nepomičnu svoju gospodaricu u suzne oči. Tim ganu kneginju, koja se najposlie prene iz svojih mislih i

Digitized by Google

stane cjelivati dragu životinju, koja netom počne podizati ušesa, pa se trgne iz grljenja i ne uprav ugodnim lajanjem odtrči od kneginje. Ostali psi i pseta slože se š njom, te zajedničko lajanje uzdiže takvu buku, da se nije skoro ni čula vika jednoga čovjeka, da ga puste unutar.

Umiriv starac pse, naglednu se kroz kalitku, vratašca na vratih i nemalo se začudi, opaziv dobro ugojena čovjeka na krasnu, a bogato urešenu konju.

„Kakav je to život u vas?“ viče stranac hrapavim glasom. „Na blagdan još po danu sjedite zatvoreni! Laglje bi čovjek provalio kakvu tvrdju nego u vašu bojarsku palaču, pa čemu tolika vojska pasah! Zar se kneginja boji, da će ju mnogi gostovi do siromaštva izždrieti? Ja mislim, da preko njezina praga nije još prešo nitko meni ravan!“

„Bojarka nije kod kuće,“ odgovori dubokim glasom starac. „Sinoć poslie večere dostojala je njezina milost reći, da je učinila zavjet, da će danas mnogo moliti,“ doda još se dublje poklonivši, ali ne možebiti s poštivanja nego zato, da mu stranac na licu neopazi, da laže; inače bo mogaše proti kneginji nahustiti čovjeka, s kojim se nije nitko želio u zao čas sastati. Tada je bila velika neudvornost čij posjet neprimiti; našim dobrim predkom nije nikad palo na um, da se posjeti mogu činiti i s dugočasnosti i puke zvjedljivosti, nego su svaki posjet primili

Digitized by Google

kao znak prijateljstva, te zahvalni s toga ugostiše što bolje mogoše, i onakve ljude, koji nisu nimalo bili ljubežljivi. Samo u izvanrednih slučajih, da i tada s najvećom opreznosti uklanjahu se tomu običaju, koj nam danas čini toliko muke.

„Ja vidim," reče stranac, „da se ništa nemože početi s tvojom bojarkom, koja se iz samoga dugoga časa povlači po crkvah i manastirih. Kad dodje kući, reci joj, da je ovdje bio knez Vasilj Mosalski, koj zna, zašto joj se gosp. sin šeće po Moskvi. Aleona Petrovna neima pravo, što je zaboravila onu poslovicu: Jedan je stari prijatelj više vriedan neg dva nova. Ako hoće da se naravnamo, neka dodje k meni, ja ću ju još do noći čekati. Nu sutra neka mi više nedolazi, jer ju neću ni na dvorište pustiti."

Starac se zamišljen počeše na šiji.

„Jesi li razumio, što imaš kazati svojoj bojarki?" zapita stranac.

„Kako da nisam, dragi gospodine. Ja nerado mnogo razmišljam, ali što mi se kaže, to čujem; nego neznam, kako ću vaš nalog izpuniti, ako već danas njezine milosti ni vidio nebudem; ona kadikad po dva tri dana ostaje na svetih mjestih, pa otide gdjekad, nekazavši nikomu ni slovca, u trojičin manastir.

Sumljivo i oštro pogleda starca Mosalski; poniz-

Digitized by Google

nost i ravnodušnost starčeva zajamči strancu, da je istina, što je čuo; dà kako ne, kad lica neukih ljudih uviek izdaju pravo, ako ga i zataji jezik: ali uništena nada, da će skorim vidjeti kneginju, očevidno smete za čas kneza, kao da mu se je stavila neočekivana zaprieka, koja mu je razorila važnu njeku osnovu.

„Dakle neka se sve obrati u prah i pepeo!“ klikne napokon pogledavajući visoku kuću i ostala sdanja. Kneginja neka ide kud joj volja, ona će se već pokajati, ako nebude sa mnom govorila! Čini se, da joj se je kosnulo života, kad je tako postala pobožna!“

Mosalski okrene konja, bocne ga i potjera put Kremla. Videći se starac, da je sam, zatvori vratašca i prieteći rukom reče poluglasno: Bog dao, slomio si vrat!“ To rekav, pospješi k prozoru, sa koga je gledala jedna šestdeset-godišnja gospa.

„S kim si to govorio?“ zapita ova.

„Ah, čekao sam mladoga gospodina bojara, a u to dodje Vasilj Mihajlović Mosalski, koj je, kako znaš, s Miškom Molčanovom i još dvima razbojnicima zadavio mlada cara; jedva te sam ga se oslobodio.“

„O, mati božja, pomiluj nas!“ reče Ivanova dignuv pogled prama nebu. „Ubogi crv nemogaše se obraniti! Ah, trpio je za griehe svoga otca.“

„Daruj, gospodi, duši pravovjernoga cara Feodora

Digitized by Google

pokoj vječni!“ uzdahne križajuć se Sergéić. „Čuj me, gospo,“ doda odmah, „reci bojarki, da mi je nuždno s njom govoriti. Nebi dobro bilo, da čuje od koga drugoga, da nisam stranca k njoj pustio.“

„Ah, Sergéiću, da on zna, kako si ga prevario, on bi te živa zakopao!“

„Dva puta umrieti se neda, a jedan put se mora,“ kažu Rusi. „Ja se od mladosti nisam bojao smrti, a sad mi je bogme i misliti na nju; to znam, da mi već nije dugo živjeti, a sinu mi valja ostaviti dobru uspomenu Pa bi li to učinio, da svoju bojarku odmah na prvu rieč izdam? Našu dobru majku da izdam! Dà prije ću za onu, kod koje sam i odhranjen, izgubiti glavu! Ali što toliko da brbljamo, već idi k njoj, ja ću te u predsoblju čekati, a Fedku ću (diminutiv od Feodora) poslati k vratam.

Za toga razgovora i onoga prijašnjega izmedju Sergéića i kneza Mosalskoga tako je revno kneginja molila, da nije ni jednu jeditu rieč čula, te s toga nije ni slutiti mogla, kako neugodna posjeta ju oslobodi pazikuća, muž njezine prijašnje pouzdane dvorkinje. Kad dvorkinja pokuca na vrata, kneginja se žestoko uplaši, ali ujedno pomisli, da se kršćani imadu uzdati ne u čovječju nego božju milost i zavjet svetacah, i za to se odmah baci na koljena pred slikami svetacah, što su visile u veliku staklenu ormaru; veća čest ih urješena je srebrnimi i zla-

Digitized by Google

timi okviri; njeke je baštinila ona i muž joj, njeke su dobili u znak pobožnosti od duhovnikah, a više njih nakupovaše i sami u pobožnom revnovanju. Kneginji je osobito omiljela slika bogorodice, koju je baštinila po svojih roditeljih. Nikada se nije prihvatila ozbiljnoga posla, a da nebi prije pobožno molila pred tom slikom; sama ju je čistila od praha i palila pred njom dan i noć goruću uljenicu. Starih grčkih slikarijah ima sada vrlo malo; i najbolji slikari onoga doba nisu umjeli onako sastaviti mastih, da bi mogli pačiniti svježu narav; slike su im bivale tamne, ali nacrt obično pravilan. Sveta slika kneginje Skopinke nebijaše jako velika, ali zato bogato narešena dragim kamenjem. Što se nije izgubila ni u potlašnjih bunah, to dokazuje, da su prijašnji bojari ne samo pobožni bili nego i to, da su naši predji i prije nego li je Ruska prozvana prosvjećenom, znali štovati liepu umjetnost

Čuvši kneginja, da se otvaraju vrata, ustane.

„Ti si Lukerijo,“ reče prijašnjoj si dvorkinji, unišloj u sobu; „doista je njetko mislio, da te zovem.“

„Ne, milostiva gospo, nitko me nije simo poslao, nego dodjoh sama, da čujem, je li Vaša milost voljna govoriti s mojim starim? Knez Vasilj Mosalski je bio ovdje i htio doći k Vašoj milosti, ali Sergéić bojao ga se k Vam pustiti. Nemojte se srditi, gospo, ako je zlo učinio; on je doista u najpoštenijoj revnosti za Vas sgriešio, rekavši, da niste kod kuće.“

Digitized by Google

U to se obraz stare kneginje počeo mienjati.

„Dakle to je on bio, s kim je tvoj muž govorio?“ pitaše.

„Jest, gospo, nije imao nijednoga sluge sobom nego je sam bio. Moj ga se starac i preplašio, pa i ti bi se od toga kneza prestrašila, jer je veoma sličan prostu razbojniku.“

Na to kneginja kaže, da starac odmah dodje. I davši si rieč po rieč pripoviedat sav razgovor s knezom, izjavi se vrlo zadovoljnom, što ju je lukavi vratar oslobodio sastanka s čovjekom, kojega bi sučuvstvo i obrana morala da uvriedi svako plemenito srdce; nego je nastojala pritajiti onaj utisak, što ga učiniše na nju kneževe prietnje i prepovjedi što strože, da s nikom negovori ni o razuzdanosti Poljakah ni o bjednom položaju Ruske, nego da se Bogu moli i da nedvoji o njegovoj svemogućnosti.

Pobožno prekriži se Sergéić i taruć si suzu, pomisli, da su svi bojari, bivši uz Godunov priestolj, tako umni i pobožni bili kao njegova bojarka, da se nebi u nijednoj glavi bio mozag zavrtio, da mora poremetiti mir Ruske.

Kneginja, odpustivši starca, sjede opet k prozoru. Što ju je Mosalski nenadano posjetio, to joj oduze svaku sumnju, ne samo da su ostali bezuspješni trudovi njezina sina, nego se nemogaše otresti ni te grozovite misli, da joj je sin i sam u pogibelji.

Digitized by Google

Bjehu joj pogledi uprti u Kreml, ali mutne joj oči nemogahu tù ništa jasno razabrati. Dražestni vidik nije ju razveseljivao, prošlost bo neimaše ništa ravna sadašnjosti, te se nije niti nadala, da će gospodstvu lažnih carevah doskoro biti kraj. Čuvstva i misli suztezaše joj neizreciva bol, s koje nije mogla baviti se u misli s dalekimi budućimi dogadjaji; ona gotovo zaboravi, da izza ovoga sliede drugi dani, nego mišljaše, da će s njegvom noći njoj ili barem njezinoj nadi i sreći života udariti posljednji čas.

II.

Na vratih viseće klapalo zaruži. Ljubka poskoči i zalajka tako čedno i udvorno, da niti najizboritijimi riečmi nebi bolje mogla izraziti svoju ljubav i privrženost. Nu vjerno živinče pokazà tim samo odanost, a ne prekorednu radost, te Sergéić, vjerujuć, da pametno pseto neizdaje samo čuvstva, nego i to, da se nješta dogodi, neobično težkim srdcem odè, da otvori vrata. Kneginja kleknù pred slikami svetacah.

„Došo je knez Mihailo Vasiljević,“ reče Lukerja oprezno otvoriv vrata. „Nu tako je mračan kao noć i jedva mogaše sjašiti s konja: tako ga još nikada nevidjeh. Nu neboj se, draga gospo, Bog je s tobom, čuj ga, dolazi.“

Opazivši sina, nije kneginja mogla, da težko neuz-

Digitized by Google

dahne. Mladi knez nije uprav bio sebi spodoban, tako se je promjenio; liepa mu lica probliedišе kao u mrtvaca; iz tamna mu pogleda govoraše duboka bol i žestoka srdjba.

„Nitko nehtjede!“ tako reče muklim glasom i pokrivši si obima rukama obraz, sjede na stolac.

„Jesi li ih sve vidio?“ pitaše kneginja neznajući skoro, što govori.

„Sve!“ odgovori knez.

„Pa nikoga se nekosnu tvoja tuga? Nitko neosjeti, da bi to bilo samo za obće dobro, kad bi se Vasilij Ivanović izbavio?.

„Nitko. Robovi uskoka monaškoga *) više ni nemisle na to, da su Rusi i kršćani. Strašivice, sve ih pohlepa za novcem poništi, te izgubiše bolja čustva i savjest. Prokleti izdajica Basmanov je barem Otropjevu iskreno privržen, ali drugovi mu i netaje, da preziru varalicu; žele mu i očekuju, da padne, ali hoće da opliene domovinu i neslužeći njemu. Čini se, da im je pravo, što je stric osudjen na smrt; nadaju se, da će car medju njih podieliti njegovo blago. Nestane li jednom lažnoga cara, misli svaki od njih, da će i bez Vasilija Ivanovića postati što velika i da će moći radit na svoju korist. Ah,

*) Lažni Dimitar bijaše pod imenom Otropjev monah (kaludjer), pa je iz svoga samostana uskočio.

Digitized by Google

draga majko, danas mi povenu mladost, ja sam ti za dvadeset godinah stariji od jučer; sve nade i svaka mi radost izčeznu za uviek.

„Mihajlo,“ reče kneginja primiv sinovu poput žive vatre vruću ruku, „jesi li zaboravio, što si se razgovarao s prečastnim nadvladikom Hermogenom? jesi li zaboravio, da ti je zapovjedio kroz prste gledati i mjeriti tudje pogreške, te nikad nesdvojiti o tom, da će se tvoja domovina izbaviti? sjeti se onih riečih njegovih, da je Rus jak vjerom, i da ga Bog tako brani, da ga neće ni paklena vrata svladati“.

„Nesretna stričeva sudbina težka mi je na srdcu, ne zato, što nam je rodjak i što je osobito meni vazda bio dobar; ali on nije nimalo mislio na sebe, nego samo osnove snovao, kako da izbavi od težka, sramotna robstva domovinu. Slava i sreća domovine bijaše mu više vriedna od vlastita blaga i života. Srdce mi hoće da pukne, kad se sjetim, da nije mogo u sugradjanih probuditi sviest, kako bi uvidili zazor i sramotu, kojoj u povjestnici neima slične“.

Bliedo lice kneginji malo se zarumeni, u očijuh zasjà joj vatra oduševljenja.

„Ne,“ reče živahno, „štogod ti se sa stricem dogodilo, on se uzalud neće žrtvovati. Veliko mu djelo odbit će od Rusah preziranje, te najposlie i sami neće htjeti ostat

Digitized by Google

malodušni. Dok narod hrli u crkve i drži svoju domovinu najboljom zemljom u svietu, dotle ga neće nesloga častohlepnih boljarah niti zavist i zloba tudjih narodah uništiti".

Posmjehom oživi ponješto obraz mladoga Mihajla; u srdcu mu se pojavi nada i uzvišena misao u duši, da bi se jednom možebiti i on mogao brojiti medju branioce domovine, koji će joj vratiti staru slavu. Nu ta slika osrećujuće budućnosti bijaše nalik munji, koja kroz crne oblake gladom izmučenu putniku pokazà daleko krov od kuće, te odmah opet izčezne i sakrije se u crnoj noći.

„Vasiljeva života treba domovini," reče kneginja, „te se nesmije ništa propustiti, da bude izbavljen. Knez Mosalski bijaše ovdje i htjede, da ga pustim k sebi; ali u strahu, što sam bila sama, mišljaše Sergéić, da bi se knez mogao zaboraviti, zato mu reče, da nisam kod kuće; veli, da ga je to uzlovoljilo, te zapovjedi kazat mi, da zna, zašto ti bludiš po gradu, i da bi se moglo sve dogoditi, što želim, ako njega uprosim za to."

„Majko! ti toga nećeš učiniti! Voljio bi sto putah, da prosimo milost i u posljednjega Poljaka, nego u careva ubojice. Ja se nemogu dosta načuditi, kako se je prodrznuo tražiti, da dodje k tebi, a zna, da ga ja mrzim, i da ti nećeš, da obćiš s čovjekom, na kojega svatko može prstom kazati, da je ubojica".

Digitized by Google

„Sinko dragi," odgovori duboko uzdahnuv kneginja, „težko je dakako koga pošteditи radi tako očita zločina, ali kad bi se ticalo moje sreće, moga života, ja nebi unj tražila pomoći; nu sada neimam nade, da bi kako drugačije mogli izbaviti Vasilja Ivanovića; samo neznam, jesam li dužna kao kršćanka nadvladati svoju mržnju! Nebi li se imala možebit dovoljno uzroka kajati za uviek, da neprogovorim na korist mužu, koj se je usudio ustati, da brani pravo?"

Djetinskom nježnosti poljubi knez materi ruku.

„Priznat mi je," reče, „da mi nikako neide u glavu, da bi Mosalski mogo i samo jedno dobro djelo učiniti. On te hoće prevariti, i tvojom se tugom, draga majko, nasladjivati, pa će se poslie hvastati, da je s ljubavi prama caru odbio tvoju prošnju. Dà još će te možda najposlie i oklevetati!"

„Ovaj put uzdam mu se u obećanje, jer znam, što traži za svoje usluge."

Knez Mihajlo pogleda široko mater, te mu se je u očijuh zrcalio strah, da nije možebiti odlučila mati, sebe samu žrtvovati, da izbavi Vasilja Ivanovića.

„Umiri se," nastavi kneginja. „Mosalski snuje sad odviše visoke osnove, nego da pomisli na to, da oženi ne više mladu odcvalu ženu. Prvi boljar scienio bi se sretnim, da može kćer udati za careva ljubimca, osobito kad

Digitized by Google

bi imao moje blago, za kojim već od ovih deset godinah hlepi. Ja sam osvjedočena, sinko,“ produlji kneginja duboko ganuta, „da ti, pa ni mišlju nebi spočitavao svojoj materi, kad bi onim, što je baštinila od svojih roditeljah, odkupila život tvojega strica. Tebi još ostaje dosta, da budeš bogat i da mi uzmogneš podieliti tu radost, da kod tebe nadjem pokoj i dobijem hranu. Nego mi je žao podanike moje ustupiti gospodaru, koj je već oddavna u zlu glasu, i koj bi sada, oprljan carevom krvi, mogo mnogo laglje ubiti čovjeka, nego tko drugi psa.“

„Mila majko! U nas je novca, bisera, draguljah i srebrnine; dajmo mu sve, tà i tim će moći udobno živjeti; a nebi marao, da uzmem i one dragocienosti sa svetih slikah. Nu da iztisnemo suze onim ljudem, kojih su otci i djedovi vjerno služili našoj obitelji, ne, na to se nebih mogao ni ja sklonuti. Pače vidi mi se, da nam pod tim uvjetom ni samo nebo nebi blagoslovilo težnju i radnju, da izbavimo strica.“

Kneginja šutaše i kano da se njekom nenadanom mišlju zabavljaše.

„Što bi bilo, da ti odeš k carici duvni? *)“ reče napokon.

Knez se je nadao, da će mu se materi dopasti nje-

*) Marfa, udova pokojnoga cara Ivana, i tobožnja mati lažnoga Dimitra, koja je stanovala u samostanu.

Digitized by Google

gov predlog, da Mosalskovu pohlepu za blagom zadovolji, pa ga je boljelo, što se je u tom prevario.

„Ah,“ reče, „što možeš očekivati od žene, koja, da se osveti neprijateljem ili da dobije natrag izgubljenu čast i dostojanstvo, mogaše domovinu izdati leventi?“

„Ali ti si mi kazivao, da skoro sama sebe proklinje, što se je dala zavesti.“

„Da, majko, cielim putem bijaše carica veoma nujna i šutila je; a osobito posljednih danah nije mogla da sakrije svoju bol.“

„Vjeruj mi, da nebude htjela i Vasiljevu smrt uzeti na svoju dušu. Idi k njoj, sinko, pa ako će se i opet nevati, da govori s tobom, onda otidi k Antizi i ponudi joj, ako uztreba novacah, da ti izposluje, kako ćeš se dogovarati s Marfom Fedorovnom.

„Dobro, majko, ja ću se caričinoj patuljici udvoravati, kao što su činili i drugi boljari prije mene. Pa ako je istina, što drugi o njoj kažu, da je pohlepna za novcem, onda joj se može oprostiti ta i gdjekoja druga mahna uz onoliku i onako iskrenu privrženost i vjernost carici.“

Carica duvna življaše gospodski u samostanu vosnesenskom, ali pod svakojakimi izlikami nehtjede preda se pustiti nikoga osim najrevnijih privrženikah lažnoga Dimitra. Budući se je već hvatao sumrak, nije se Mihajlo nadao, da će Antizu naći kod kuće, ali da zadovolji

Digitized by Google

materi, koje i najmanja želja bijaše mu sveta, odredi, da će u samostan jašiti. Kneginja ga prekriži, zagrli i proprati do dvorištnih vratah, gdje su još njekoliko časovah čekali zajedno, dok je jedan sluga doveo jednoga od jahačah, koji su osjedlani i zauzdani u pripravi nepřestano od onoga časa, od kad je Vasilj Ivanović uhvaćen.

Ulice bijahu pune ljudih. Ovdje ondje vidio si ih u gomili stati i potiho se razgovarati, te se osvrtati, da li ih tko prisluškuje; njeki su pogledavali k nebu, kano da se Bogu mole; nego svakomu si u licu čitao, da je snužden i bjehu podobni svi nesretnikom, stojećim pred razvalinami upravo se razrušivše sgrade, koja im je malo prije bila drago počivalište. Nisu još mislili na uzrok nenadane nesreće, jer svatko se je ponajprije skrbio, da se izbavi; nu malo po malo vratit će se sviest, i jao onomu, tko je prouzročio nesreću.

Tko god je kneza Skopina Šujskoga sreo, smjerno skinu kapu s glave, ali ga nitko nenagovori. Nije mu bilo težko pogoditi, da to ljudi nečine sa straha, da pokažu odanost i privrženost sinovcu nesretna boljara nego samo radi toga, da mlada kneza neizvrgnu neprilikam.

Došav do frolovskih sada spaskovskih vratah, sjaši knez sa konja i zapovjedi slugi, da ga gdjegod u blizini čeka, ali da nikomu nekaže, kamo da je odišao. Samostanska vrata bjehu već zaključena, ali se unj moglo

Digitized by Google

još na dvorištna vratašca, kroz koja knez unidje, uprav kad je duvna zaključala crkvu. Druga duvna izadje iz caričine sobice; bijaše pokrivena koprenom, ali po visokom uzrastu i veličanstvenom držanju moglo se je odmah poznati, da je to udova Ivanova. Za njom izadje ljubimica — patuljka u žutoj svili, a po njoj bje spušten crven kabanjčac sa širokimi rukavi i prebačen vratnik od sobolovine. Na glavi je imala crnu lakat visoku kapu od lisičine, tako da joj se malahni, posve djetinjasti, ali jako smežurani obraz nalazio uprav sried ciele one figure. Premda ju je često vidio knez, prateći caricu Marfu iz samostana Viksinskoga u Moskvu, to bi se sada, ipak da mu srdce nije bilo prepuno tuge i težke skrbi, težko bio uzdržavao od smjeha, opaziv patuljicu, kako hodom i licem sve čini, da bude svojoj gospodarici slična, premda je razlika izmedju njih bila do neba visoka.

Na skalinah pred crkvenimi vrati carica stane. »Mati Serafino!« reče zlovoljno jednoj uz vrata stojećoj duvni, »mislila sam, da mora svatko znati, da mi nije drago sastati duvne na putu, kad idem u obično vrieme u crkvu na molitvu, a ti ne samo nehaješ za to, nego nepaziš ni kada se stranci šuljaju oko crkve.«

»Pogriešila sam ljuto,« odgovori do koljena pokloniv se duvna, što nisam vidila boljara unići u dvorište. Oprosti majko carice, ja ću ga odmah odpraviti.«

Digitized by Google

Odvinuv malo koprenu, prepozna Marfa kneza Skopina.

„Jesi li zdravo kneže Mihajlo Vasiljeviću?“ upita ga ponosito. „Jesi li došo u samostan, da ga razgledaš ili da se u njem Bogu moliš?“

„Došo sam tvoju carsku milost pozdraviti,“ odgovori knez, približiv joj se.

„Pa što ti je na um palo, posjetiti pobožnu staru gospu? U tvojoj dobi običavaju ljudi štedit vrieme veselju, a netratit ga po samostanih,“ reče Marfa krenuv se, da će stupiti u crkvu.

„Ja sam htio često k tebi, uzvišena gospo, ali me nikad nepustiše, tako da se više nisam usudio ovamo pokazati; nego danas, na blagdan, mislio sam, ti ćeš me možebiti dostojati svojim razgovorom.“

Carica pogleda oštro mladića, pa joj se iz prsijuh iztisne tih uzdah.

„Dodji sa mnom,“ reče mu namignuvši duvni i patuljci, da ju neprate.

Očevidna promjena, koju je knez na carici opazio, učini nanj neugodan utisak. Za prijašnjega zatvora u samostanu mučila ju je samo uspomena na prijašnju veličinu, ali savjest bijaše joj mirna; blagi sanak kriepio joj tada zdravlje, a iskrena odanost svih, koji su uz nju bili, lakšala joj je muke samovanja. Nu sada, došav opet do časti

Digitized by Google

i ugleda, neimaše mira ni pokoja: posvuda ju gonjaše kajanje i u liepo urešenoj sobi i u družtvu poniznih boljarah, a ponajgore u blizini po njoj na priestolje dignutoga lažnoga cara. Rumen posried bliedih, upalih joj licah, izdavaše neprestanu razdraženost; u očijuh vidje joj se nepouzdanje i sumnja i kako se plaši čovječjih pogledah. Osjećala je ona, da je za ništetnu vansku veličinu žrtvovala sve dužnosti svoga vladarskoga staleža, materinsko čustvo i kršćansku poniznost. S tako gorkimi čustvi klečala bi pred svetimi slikami; uzalud joj kapahu pokornice suze; uzalud pružaše pram nebu u molitvi ruke: ona uza sve nastojanje nemogaše ušutkati nješki unutarnji glas, koj je neprestano govorio, da neće prije naći pokoja, dok javno neizpovjedi, da je njezin sin Dimitrija u Ugliću ubijen; nu častohlepje, osveta, stid i strah začepiše joj usta, te je strepila i od same misli o takovoj izpovjedi.

Knez Mihajlo bijaše već mnogo putah u voznesenskoj crkvi, nu vazda samo za službe božje i kad je bila puna pobožnimi vjernici. Sad, u sumraku, sam s caricom, osjećaše njeko neodoljivo trepetanje. Od slaba svjetlucanja pred slikom svih svetacah plamteće svjetiljke vidje spomenike prijašnjih velikih kneginjah i jedan u najnovije doba uredjeni grob malodobne kćeri cara Fedora Ivanovića i trijuh ženah njegova otca. Marfa kao da se boji te grobove taknuti, obima rukama dignu i

Digitized by Google

stegnu ponješto svoje odjeće, kad dodju blizu grobovah, a hod joj po mramornih pločah i po stieni bačena joj od svjetla sjena grozovito je djelovala na mlada kneza, koj je za caricom išo u najvećoj tjeskobi, jer sada mu istom pade na um, da nije promislio, kako da prošnju svoju započne ob onom, što caricu mora da sjeti na njezino zločinstvo.

„Svjetovnjaci," reče Marfa, tužno pogledav grobove, „neka inače neidu u crkvu osim na molitvu; a tko je mlad i sretan, onomu će neugodno biti na smrt misliti. I tebe će, kneže, malo radovati, što te vodim ovamo, nu," doda bolnim posmjehom, „meni je na to misliti, da sam se odrekla taštine svieta; pa bezposlenoj starici i neima boljega; nego da se moli Bogu za smrt."

„Sačuvaj Bože," progovori knez, „da tko umre bez kajanja i pokore! Moj stric, knez Vasilj Ivanović, izpovjedio je danas griehe i udostojan je svetotajstvom."

„Zar je već dugo bolestan?" upita naglo tom viesti začudjena carica. „I nekazaše mi, da je bolestan."

„Nije čovjeku vazda treba bolestnim biti, da se mora na smrt pripraviti. Ako li blago nebo tebe Marfo Fedorovna svetom misli nenadahne, da izbaviš kneza Šujskoga, znaj, sutra je već najvjerniji sluga tvoga pokojnoga muža — pogubljen."

Digitized by Google

Kako je na to carica pogledala kneza, to se neda opisati; u licu se promjeni, a činjaše se, da je počela laglje dihati, pokriepljena tobož vjerom u pravdu božju; ču, da je Bog platac i osvetitelj onih jadah, koji su njoj nanešeni; osjeti, da više nije mučenica bez zaštite! . . .

„Što reče?“ tako uzkliknu, staviv si ruku na srdce kano da bi htjela ugušiti njeku nepovoljno ju mučeću uspomenu. „Knez Vasilj, moj sudac da je osudjen? Sbog šta je obtužen? Zar je koga ubio il' uvriedio? Krivnja bez dvojbe nije malena, kad ima biti oštro kažnjen. Car je milostiv svakomu, štuje boljare i ljubi narod“ — doda nemirnim glasom Marfa.

„Oprosti carice, ako što god reknem, što ti neće biti po volji. Hoće mi srce da pukne i nemogu svaku rieč prokuvati. Carice, mi smo se nadali, da će Ruse car ljubit i braniti, ali njega su Poljaci zaokupili; samo njih posluša, hvali i nagradjuje, a nas, koji smo mu dali veliko carstvo i srdačno ga primili, nas prezire kao neznalice, kao potištene robove! Svaki dan, nas pravovjerne, Poljaci psuju, robe i ubijaju; a proti svemu tomu neima za nas pravice ni zaštite!“

Marfa klonù glavom i počne prebirati čislom, koje joj je bilo medju mršavimi prsti.

„Došo si, da me moliš za svoga strica,“ reče tako tiho, da je knez jedva i razumio, što govori, „a mjesto

Digitized by Google

da moliš, ti mi tužiš cara! Neznam dakle što namjeravaš i zašto me na ovolik blagdan uznemiruješ?“

„Ah, uzvišena gospo, nemogu, nesmijem, da ti nekažem, što sva Moskva zna i oda šta je sav grad uznemiren. Usudjujem se nadat, da ćeš me u ovom svetom hramu medju grobovi mladih caricah bez srdjbe saslušati i da ćeš se za nesretnika svojski zauzeti.“

„Govori!“ reče žestoko carica; „plašim te se upravo; blied si kao mrtvac; govori brzo, što hoćeš . . . što ti se je stricu dogodilo?“

„On je saznao, . . . vjeruje . . . usudi se . . . reći da sadašnji car ruski — nije . . . carev sin . . .

Carica ciknù ko zmija u procjepu; knezu taj neodoljiv uzklik zatvori usta; pogleda caricu, i nemogaše skoro vjerovati, da je to ista osoba, s kojom je unišo u crkvu. Užasne i neočekivane rieči snebiše ju; s omiljavice malo da nepade i samo očevidnim naprezanjem uzdrža se na noguh. Obraz joj je vatrom sievao, bliede su ustne drhtale, a staklene oči stadoše po svih stranah tražiti. Činjaše se, da se boji oštra muža, koj će možebiti sad iz groba uzkrsnuti i kazniti ju zbog drzke prevare; sada joj se vidje prvi put, da se pred sudcem Bogom neće moći opravdati.

Podugo su obojica mramorkom šutili. Žena najmogućnijega ruskoga vladaoca, koja je, kao nježno ljubljena

Digitized by Google

majka primala posjete neograničeno Ruskom vladajućega Lažnoga Dimitrija, ta žena nemogaše sada da proslovi riečcu i neusmjeli se pogledat mladića, prodrznuvšega se reći, da je ona ruski narod strmoglavila u propast.

„Moj stric," progovori napokon knez, „bio je već na muci, osudiše ga na smrt i sutra već . . ."

„Sutra!" prekinù ga Marfa glasom, koj je poput oštra noža prošo kroz kneževo srdce, „ako ja još sutrašnji dan doživim, tvomu se stricu neće ništa dogoditi; razumiješ li? Neka nezaboravi, da je očavajućoj materi došo haka glave, i da je udovi svoga gospodara skinuo s ledjah carski plašt!"

To reče Marfa i spusti odmah koprenu preko lica; a knez nehtjevši ju dulje svojom nazočnosti mučiti, odè iz crkve.

Nesretna carica baci se na koljena pred slikom u nebo uzlazećega Isukrsta. Duvna je poslie čula muklo jecanje, i htjela prizvati pomoć, nu carica joj to prepovjedi a pošav odmah iz crkve, uvjeravaše vrata zatvarajuću duvnu, da je moralo nješto drugo biti, nu ona sbilja da plakala ni jecalala nije.

Digitized by Google

III.

Za drugoga lažnoga cara i za gradjanskoga rata, koj je odmah onda sliedio, bijaše na cesti galičke ulice, po prilici 70 vrstah od Moskve, crkvica k novorodjenomu spasitelju, sagradjena u XIII. stoljeću na uspomenu nesretno umrvšega boljara i njegove djece. Poslie nesretna dogadjaja nehtjede se dugo nitko nastaniti u onoj okolici i u bližnjoj ravnici, koja je prije slovila s plodnosti, a sada je pokrivena gustom šikarom. Duhovnik, koji je po službi zavjeta svoga imao u onoj crkvici vršiti službu božju, a bijaše mu neprilično toliko vrstah onamo ići, sagradi si naprama crkvi kućicu. Ljudi su ga zato biedili i mnogi, koje su u okolici tamo scienili kao najumnije, navieštahu mu, da će on ili njegovi unuci biti za to kažnjeni, što je zbog svjetovne koristi izabrao si za stan mjesto, gdje se je njekoč sbio grozoviti zločin. Bezbožno je, veljahu seljaci, plužiti polje, čovječjom krvlju pognojeno, i sjeći drvlje, što je proniklo na odpadničkih grobovih.

Duhovnik je žalio toli duboko sujevjerje, nu svoju svećeničku braću lahko uputi o koristi svoga djela. Žalostno proročanstvo predavano je od porodice porodici, te se izpuni već onda, kad su ga počeli zaboravljivati; ali nesreća nepostiže samo svećenikove unuke.

Za medjutonje vlade opljačkaše i požgaše Poljaci Spask, imanje kneza Šujskoga. Do sdvojnosti osiroma-

Digitized by Google

šeni žitelji nemogahu se sklonuti, da se kamo presele, a buduć se upravo u ono doba, novoj državnoj cesti, dao nov pravac, to je nestalo i traga onoj ne velikoj nego prijaznoj i miloj naselini, koju su uništili zakleti neprijatelji i haraoci Ruske.

Još i sada živi u seoskom tamošnjem pučanstvu uspomena na tadašnje grdobštine, koje su činili Poljaci po Ruskoj; dà, još i sada otci i matere priete nepokornoj djeci, da će Poljaci doći.

Drvena crkvica k novorodjenomu spasitelju već je od svoga postanka često obnovljena, i vidje se, da u XVII. stoljeću kod preuredjivanja nisu mnogo pazili na to, da u njoj sačuvaju štogod od staroga graditeljstva. G. 1605. bijaše kao osmokutni križ. Bez svakoga reda izrezani prozori bijahu razne veličine, a mjesto staklena ošca imahu komadiće sljude, porezane u neuredne četverokute. Pobočne crkvice bijahu pokrivene njekom vrsti kubah. Daske sa krova spuštahu se duboko dole i na dnu bjehu izrezuckane.

U predcrkavju, do koga je vodilo njekoliko skalinah, bijaše njekoliko željezom okovanih škrinjah sa dvie ključanice; u njih se čuvalo crkovno odielo i posudje. Na desno bijaše pobočna crkvica Bogorodice. Slike svetacah ostadoše još iz davne starosti, pa su tečajem vremenah ili da bolje rečemo, nevještinom paslikarah masti tako

Digitized by Google

jedna u drugu pretočene, da se više nije moglo ni razpoznati, što bi koja slika imala prikazati, nego se je to vjerovalo predanju. Duhovnik imaše volju, da slike dade ponoviti; ali nije smio toga učiniti; jer su mu župljani zaprietili, da više neće dolazit u crkvu i da će ga proglasiti nevjernikom, ako nebude poštovao starih svetinjah, i ako bude razarao ono, što je viekovom prkosilo. Nu kad nije smio obnoviti slikah, on je brižno pazio, da crkovni uresi budu u dobru redu. Na bogorodičinoj slici bijaše vienac od srebra, a s njega je visila crvena zlatom izvezena vrvca. Sviećnjaci bili su od željeza, za službe božje gorile su na njih obično mnoge tanke sviećice od žuta voska. To dakako nije bilo veličanstveno, ali tada, kad su običaji bili jednostavniji, držalo se do takovih stvarih veoma mnogo.

S lieva u predcrkavju uzdizaše se žrtvenik sv. mučenika Aleksandra, koj je pogubljen pod Dioklecijanom (Dukljanom); te premda je svetčeva stiena, koja ga je razstavljala od ostale crkve, bila od brezovine, po kojoj je svete slike našao debeli kist, to je ipak bila u osobitom ugledu. Taj su žrtvenik sagradili svojim troškom sami seljaci na uspomenu svomu ljubeznomu gospodaru slavnomu knezu Aleksandru Borisoviću Gorbati-Šujskomu, koga od sramotne smrti nemogoše osloboditi ni one velike zasluge stečene za državu predobićem Kazana

Digitized by Google

ni mnoge krieposti, s kojih je bio veleštovan. Zlikovci ga oklevetaše, da je s knezom Kurbskijem cara Ivana Vasiljevića ženu mu i djecu htjeo ubiti, pa je zato bio on i njegov sedamnaestgodišnji sin javno pogubljen. Knezovi Šujski, baštinici njegova blaga držahu sidužnošću, da taj spomenik vjerne privrženosti sačuvaju onakov, kako su ga seljaci sagradili, te su ga samo inače svakakvim uresom kitili.

Crkvine stiene bijahu modre poput nebeskoga svoda, a vrata stiene svetacah kao i daske, na kojih su bili svetci naslikani, bijahu jako pozlaćene. Skoro hvat velika slika Odkupiteljeva bijaše srebrom okovana i prikrivena modrom zavjesom iz kinezke tvari, liepo zlatom i žicami izvezenom. To i mnogo koješta drugoga darovala je kneginja Aleona Petrovna Skopin-Šujska, preradiv sama po smrti svoga muža ponajbolje svoje odieće za crkovno odielo i ures. Knez Vasilj i braća mu prije su se samo u ovoj crkvi pričešćali, ali od njeko doba su državnimi i drugimi poslovi bili zapriečeni amo dolaziti, te ih nebijaše već dugo kod zadušnicah, koje su po običaju svake godine služene za kneza Aleksandra, njegova sina i ostale predje, koji su u XIII. stoljeću na različiti način poginuli.

U župu Spask spadalo je i njekoliko ne jako udaljenih selah, no uz crkvu, kao što rekosmo, stanovahu

Digitized by Google

samo službenici hrama. Kućica prvoga svećenika odlikovala se od ostalih rezbarijami nakićenim krovom, i bijaše nješto veća i svjetlija od ostalih, a veoma čista iz vana i nutra. Stiene od dasakah razdvajahu ju u dvie sobice, grijane samo jednom nu ogromnom pećju, kojoj se je glava sjala od čadje; i sada se od čadje sjaju u mnogih ruskih kućah.

Naprama slikam svetacah sjedjahu jednom uz velik stol dvie gospoje; starija upravo dovrši pripoviedati dugu pripovjedku, te govorom izmučena protare si rukavom od debele zlo ubieljene rubaće znoj s vrućih licah. Druga gospoja, na kojoj je lasno bilo poznati, da je domaćica, nasloni o obe ruke glavu na stol.

„Nezamjeri, kumo," reče napokon ova, „njekako mi se to, što si pripoviedala, neda vjerovati; tvoja mi se pripovjedka čini jako nevjerojatna."

„Ele Marijo Vasilijeva, ti neprestano držiš, da je pravi car na priestolju?"

„E, ded prestani bako, molim te," reće popadija, „bojim te se upravo poslušati —" i uza to pogleda plaho na sve strane.

„Pa zašto se bojiš? Osim nas neima nikoga u sobi a vani pod prozorom igraju se djeca „babke" (s kostmi), tè čuj ih, kako viču! Uz toliku viku bogme nas nitko nečuje! Nu reci, što ti drago, Marijo Vasilijevna,

Digitized by Google

tvoj mi se muž nedopada; kad bi moj starac tako sa mnom radio, ja bi njega već učila, tko mu rublje šije i pere. Ta ti si u svem selu jedina, neznalica, da je mjesto carevića Dimitra Ivanovića na priestolju uskok kaludjer Grišk a Otrepjev.

„Bog budi s nami,“ kliknu ustrašena popadija, „Agafjo (Agata) od te tvoje pripoviedke neću moći svu noć spavati; ali Bože, što je to, da još ni sada neima kući otca Nikole! Otišo je tražit gljivah, ali je već mogo od davna doći. Sunce je već visoko, a jelo mi se u peći valjda već i pricmarilo.“

„Nu, u gljive ići, bome nije svećenički posao, niti mu dolikuje — tà zašto su žene na svietu?“

„Pravo veliš; ali htjelo mu se,“ reče, „svježa zraka. Nu gle! eno ga s briega dole. Uh, što mu je, te mi ide onako pogruženo?“

Nebi dugo i svećenik dodje, te domrmlja, ostavši na pragu, vruću iz srdca prodiruću molitvu.

„Zdravo, zvonarice,“ veljaše spuštajuć si sa pleća vreću. „Kako si mi? Evo nabrah vreću gljivah, ajde ženo, hitro ih skuhaj, da uzmognemo zajedno objedovati.

„Ne, ćaćko, baš mi ih nije volja jesti,“ reče popadija, pa kad budeš čuo, što kuma pripovieda, minut će i tebe glad.“

Digitized by Google

„Susjed-zvonar bijaše bez dvojbe opet gdje u krčmi,“ nastavi svećenik.

„Ne, ova novost, otče Nikolo, nije iz krčme, nego je noćas jedan Moskovljanin bio i prenoćio kod nas; prije pet danah prošo je iz Moskve, i zna dobro, što se tamo dogodilo. Pripovjedaše nam, da je knez Vasilj Ivanović Šujski reko caru u brk, da on nije carević Dimitrija Ivanović nego uzbjegli kaludjer, pa što je tako govorio, biti će javno pogubljen.“

„Slava Bogu sada i uvieke,“ uzkliknu pobožno križajući se pop. „On je uzdržao život veliku bojaru, iskrenu rodoljubu i prijatelju domovine.“

„Hvala Bogu. Hvala Bogu!“ veljaše i popadija sipajuć po stolu gljive iz vrećah, te počne korene odrezavati, a crvljive odbacivati. Dotle zvonarica podkuri s nova peć.

„Čuj Mašinko,“ reče pop, „nehtjedoh te tom viesti ustrašiti, da naš car nije pravi, da su Poljaci sada gospodari zemlje i da je naš knez Vasilj osudjen na smrt, zato, što je branio pravovjerne. Ako on pogine, mišljah, jao Bože, kako li će biti nam i ubogu puku. S toga ti i nisam svu noć spavao, ali moja vruća molitva pomože! Jedva podjoh iz šume s gljivami, opazim na drumu jašiti kneževa dvorskoga; čim i on mene opazi, odmah konja sustavi i sjaše. Ja ga blagoslovim i ponudim mu, da ide

Digitized by Google

k nam na objed. Ali on nehtjede, jerbo reče, nesmijem ni časka počasiti, a htjedoh ti samo kazati, da je naš bojar Božjom voljom ostao u životu! Već mu je glava bila na kladi, nu carica Marfa izprosi u cara, da ga neubiju. Nego je knez s obodvimi brati prognan u Galić, a imutak mu oduzet. Zato se je," nastavi pop, "Stjepanu onako spješilo, da na najbližjem imanju izbavi, što bude mogao, kako biedni bojari nebudu najposlie još morali i prosjačiti od nemila do nedraga. U Moskvi im već sve oduzeše, neostaviv baš nijednoga atina (vriedi tri kopejke).

"Bog da plati carici za onoliko sučuvstvo, reče djevojka.

"Krasna mi sučuvstva!" doda zvonarica. „Zar nije uskok kaludjer po njoj postao carem?"

"Šuti Agafjo!" nastavi pop; "nije naše, da sudimo tako visoke osobe; osobito kad već Dimitra pripoznaše bojari i čete. Što će prema toliku priznanju učiniti biedna udova! Nu dakako da nije lasno dokučiti, kako su se bojari i vojska tako lahkoumno sklonuli na to priznanje. On ih zasliepi, da nas sve kazni radi naših griehah i sam Bog zna, kako će se sve još svršiti. Nu ti, kumo, neblebetaj o tom, da sve selo nebaciš u nepriliku; a ti Mašinko pazi, o čems mo govorili, da si izbiješ iz glave, pa čekajmo što Bog dade."

"Ele u Galić su prognani naši knezovi!" doda tužno popadija; po tom će valjda ovuda proći.

Digitized by Google

„Svakako, jer drugud onamo puta neima. Stjepan mi reče; da su još iste večeri s pratnjom ostavili Moskvu, te će već možebiti sutra prisustvovati ovdje kod mise.

„Sveti Bože!“ uzkliknù domaćica, a stan nam nije ni pobieljen ni oriban, ni — tà odlučismo ih tekar k budućemu blagdanu očistit. Pa što ćemo sada! Služkinje su sedam vrstah udaljene na žetvi i nebi nikako mogle doći do noći.“

„E dobro, Marijo Vasiljevna!“ reče zvonarica, pa ćemo nas dvie donieti vode; ja ću prati podnice i stiene, a ti, a ti speci kruha i paluva.“

„Hvala ti, Agafjo Ivanovna,“ progovori svećenik. „Znaš doduše govoriti više nego li treba, ali si pri svem tom dobra — veoma dobra. Ded, dakle pomozi mi ženi; za to ću ti dati koju oku raži. Nego sad nije da dangubimo, jer i ja imam u crkvi mnogo posla, da pristojnije uresim. Već dugo nije u našoj crkvi bio knez Vasilj Ivanović, zato nam valja, da ga što ljepše dočekamo. Samo dao Bog, da dodje zdrav i da se zdrav i veseo povrati!

Digitized by Google

IV.

Premda su u Spaskom knezove Šujske očekivali istom pod večer, ipak su seljaci s raznih mjestah dolazili već jutrom. Sve je bilo na nogah; djeca su istrčala na brda, da iz daleka vide putnike; na putevih stajahu gomile mladićah i djevojakah; starci posjedaše pred kućami, a žene, pripravljajuće objed, svaki čas trčahu k prozorom, da vide, da li već bojari dolaze?

Što je god bilo crkovnoga, sve je čekalo pred crkvom; župnik u širokom modrom plaštu, a na glavi mu kapa od crna pliša i kunovine. Obima rukama oslonio se o trstiku — batinu srebrom okovanu, koju je njegovu djedu darovao sa plemenita značaja i vojničkih djelah slavni knez Petar Ivanović Šujski, vrativši se prvi put u Spask kao dobitnik Dropata, da se u obiteljskoj crkvi zahvali Bogu na velikoj milosti. Dočim je župnik mirno gledao u daljinu, vidila se na njegovu djakonu njeka zlovolja; on se sjetio, da je prije njekoliko godinah Grga Otrepjev u Čudovskom samostanu reko kaludjerom, da će biti carem u Moskvi, i da su ga tada izsmijavali, pa se on sada sjećao, da se je vječnom vječnosti prije uobće preziranu drugu zakleo, i obećao mu, da će zanj svaki dan Boga moliti. Uzev kapu s glave, stiskaše ju rukama možebiti i neznajuć što radi, dočim mu se je vjetar poigravao velikom kosom.

Digitized by Google

Netom počnu djeca trčat s bregovah, vičuć iz svega grla; sa crkvena zvonika zatutnje zvonovi, a oba svećenika odu u crkvu.

Knezove Šujske pratila su dva povjerenika i više strieljacah; njihov sluga nebijaše im nijedan na uslugu dan, a samo najvećemu naporu pošlo je za rukom izmoliti milost, da ih do Spaska prati kneginja Aleona Petrovna i njezin sin. Knez Vasilj Ivanović pozdravljaše gledaoce veoma prijazno, i činjaše se vedar i miran pri svem, što je pretrpio. Kad je trebalo, da se uzpne na skaline pred crkvom, htjede mu knez Mihajlo pomoći, nu on mu zahvali, rekav, da se pred čudotvornom slikom Božjom ćuti na tielu i duši posve jak i da s veseljem misli na ono, kako se je hotio žrtvovati za dobro domovine.

Knez Vasilj stupi u crkvu i misa započè.

Na djakonovu obrazu vidila se najveća zabuna; odkad je čuo, da car nije pravi nego lažni Dimitar, nikako se nemogaše upokojiti. Misleći odviše na prošlost, zaboravi na ono, što ima bivati, te u molitvi za cara, kako obično mole, zareče mu se Vasilja mjesto Dimitra. Iza te glasne molitve nastupi u crkvi grobna tišina; nitko se nemaknù, dà kao nitko više niti nedahnù! Župnik kod žrtvenika, a tako i pobožna svetinja po crkvi pomisli, da će ih sve povjerenici proglasiti izdajicami; nu

Digitized by Google

djakon se snadje i nastavi molitvu, kako dalje sliedi; rieč mu je drhtala, te izgubila blagozvučnost, nu činilo se, da je pravovjerne sve više oživljavala. Knez Mihajlo obazrie se opetovano po crkvi, ali kad nevidje povjerenikah, baci se na koljena vrućom molitvom. Kneginja Aleona gledaše začudjeno kneza Vasilja, te opazi na njem toliku promjenu, da je scienila sama, da joj oči poslie tolike tuge i napora nevide dobro. Knez, koj joj se nikad nije vidio u skladu s visokim staležem, gledaše osobitim oduševljenjem u Spasiteljevu sliku; u licu mu se izražavaše dotle nevidjena duševna jakost; vedar posmjeh oko ustijuh izdavaše ga, da si je svjestan pravedne stvari i da će mu se želje izpuniti. Kneginja nije dvojila, da knez smatra djakonovu pogriešku proročanstvom buduće sudbine, pa nemogaše dokučiti, kako može čovjek još na samrti, te jedva smrti uskočiv, s nova biti častohlepan. Tužnim srdcem poklekne i vruće moljaše Boga, ne, da joj djever dodje na carsko prestolje, nego da joj domovina bude sretna i njezini rodjaci, da budu čiste savjesti.

Misa se dovrši, a zvonovi zaore na posljednju molitvu.

Dok je popadija sa služavkom hitrila, da dovrši objed, dotrči k njoj zvonarica skoro bez duha.

„Hvali Bogu, kumice, što nisi bila u crkvi. Srdce bi ti se okamenilo! Te hvala Bogu, što u crkvi nije bilo

Digitized by Google

ni povjerenikah, jer više nebi ostala živa na ramenu djakonova glava, pa i otac Nikolaj bio bi nesretan.“

„Nebrbljaj kumo,“ odgovori zlovoljno popadija, „što bi mi se otac Nikolaj imao bojat povjerenikah? Dosta sam luda, da te slušam, a neću biti ludja, da uzvjerujem! Pa što se je dakle i kakva to nesreća dogodila?“

„E, dobro, kad ti tako govoriš, to onda neka sav sviet znade, da je danas djakon molio za cara Vasilja Ivanovića.“

„Što kažeš, boga ti, bako?“ vikne popadija. „Zar je već od jutros pijan? Tà nije mu u običaju, opiti se. Ta će nas grdoba sve unesrećiti.“

„To bi i bilo, da nam se Bog nesmilovà tim, što se tako sretno dovršilo!“ reče zvonarica a domaćica pohrli, da svrši poslove u kuhinji, pa da se preobuče u svetačno odielo. Svršiv sve, da je trebalo samo na stol ponieti, ode u malu sobicu i za čas povrati se posve drugačija. Puno lice vidje joj se još okruglijim pod širokim povojnikom od crvena kinezkoga damasta, zlatnim cviećem izvezena. Feres od žuta tafeta, zato što su došli toli visoki gosti, bje na obe strane tako svilenim pojasom s rojtami skopčan, da se je vidila samo gornja čest rubače poput sniega biele, i samo uz kraj po dva prsta široko urešene divno crvenim pamukom. Sa okrajakah na rubači visile su čipke, kakve i dan danas u veliko prave po ruskih selih. Sa

Digitized by Google

ušijuh visjahu joj srebrne, dragulji urešene naušnice, a o vratu srebrna, verižica sa zviezdom, kojoj u sriedini bijaše i sve naokolo kratice od njeke molitve.

Sad počne rediti po stolu služavkami donašana razna testiva, te zdjele sa sočivom, projom, hajdom i ostalo. Posried stola stavi velik jošće vruć hljeb, uzanj velik nož i njekoliko drvenih žljicah. Na ugao stola postavi jendovu (posudu od kova ili zemlje, odozgo široku, u sriedi oblu a dolje uzku) s pivom i veliku drvenu zdjelu medom.

Prekrštenima rukama i tužnim licem promatraše zvonarica uriešenu prijateljicu.

„S Bogom Marijo Vasiljevna!“ reče težkim uzdahom još kroz prozor gledajuća u sobu; „boljari već dolaze iz crkve; meni je bježati, da me ovako zamazanu nevide.“

„O gle Agafio!“ reče usrdno popadija, koja nije bila tašta i htjede sve oko sebe vidjeti veselo i zadovoljno, „ja sam se ovako obukla, a nisam ni opazila, da si ti u svom starom sarafanu; ali znaš što; tebi bi dobro pristao moj kumačnik (dugo žensko odielo od buhaničke vune), idi za zastor, pa se hitro preobuci.“

U to kuma odmah i privoli te odtrči za zastor; a gospodarica, kazav jošte služavki, da borovicom nakadi sobo, hoće da izide na susret.

„Je li sve gotovo?“ upita otac Nikolaj ženu si, sa-

Digitized by Google

stavši ju na skalinah, „jer naši dragi gosti neće dugo ostat ovdje; povjerenici hrle dalje.“

Knezovi dodju do kućnih vratah, a popadija, dohrliv im u susret, htjede da poklekne, nu knez Vasilj ju od toga suzdržà.

„Bog te nagradio,“ reče joj, „i ja ti hvalim, što je moje kumče tako zdravo; ako je i uman, kao što je zdrav, vidit ćeš ga jošte kao protopopa u uspenskoj crkvi.“

„Dobročinitelju moj, svietli kneže Vasilju Ivanoviću, što ti to meni proričeš? Kako da i pomislimo na to; a hvalit ćemo Bogu, da bude mogao biti, što mu je otac. Milostiva kneginja Aleono Petrovna — nastavi dalje — dopusti, da ti poljubim ruku. Gospod uzdržao ti zdravlje još mnogo godinah. Već upravo neznam, kako da se Bogu za tebe molim; kako si me opet obilato nadarila! U svoj okolici neima nigdje ovakova feresa niti ovakova povojnika, kakve sam ja dobila od tvoje milosti.“

„Drago mi je, što te moji darovi razveseliše. Nu moli se Bogu, da dozvoli mojoj braći opet živiti, kako su prije živili; kad nam bude mir, neće ni vas zaboraviti.“

Popadija se pokloni do crne zemlje i podhvati kneginju izpod lieve ruke, vodjaše ju skalinami, koje su bile veoma uzke, a tako jedna od druge udaljena, da je kneginji njezina podpora dobro došla, ako i nije uprav neobhodno potrebna bila.

Digitized by Google

Došavši povjerenici u sobu, nisu čekali, dok je pop glasno dovršio molitvu, nego su odmah posjeli za stol na prva mjesta, a stariji od njih uze posudu pivom preda se.

„To vam pivo nevalja ništa," reče osoro. »Zar ste poludili, ili mislite, da smo mi ludi, pa ćemo vam to piti. Ja mislim, da su carevi povjerenici zaslužili, da budu podvoreni rakijom."

»Lupež daje više nego ima, dragi gospodine," odgovori pop; »pivo je istom jučer načeto. Ja nepijem rakije, a nješto sam je imao za putnike, ali mi je prije tri dana posve dopita. Da sam znao prije dan dva, da će ovuda proći vaša gospodstva, budite uvjereni, da bi se svačim bio pripravio, da vas što bolje dočekam, pa bi u grad bio i po rakiju poslao, nečekajući, da mi ju po naruci pošlju istom k blagdanu."

»Pij si pivo sam, a nam dobavi rakije. Do vraga, liepo ti nas ugosti, neda nam ni da si čim suho grlo namočimo!" reče mladji pevjerenik i turne izpred sebe vrč s pivom, da bi sa stola bio opao i pivo se po sobi razlijalo, da nije u dobar čas preobučena zvonarica unišla u sobu i htjevša na stolu nješto dohvatiti, vrč s pivom sretno uhvatila, te se nije potro; nego je iz njega nješto piva briznulo i polijalo krasnu odjeću, koju je popadija već 5 godinah nosila, pa je nikad nije zamrljala. Zvonarica zaajmeče, a popadiji prosuze oči.

Digitized by Google

„Nu što ću da činim?“ odgovori pop u zabuni, ja sam nastojao, da bude svega po nješto, a eto neimam što želite; u svem selu neće biti rakije, a krčma je odavle sedam vrstah daleko, pa Bog zna, ima li je i tamo? Oprostite, štovana gospodo,“ doda dubokim poklonom, jer se je veoma poplašio, da mu se s nezadovoljstva povjerenikah što god zla nedogodi.

„Ako, otče Nikolaje, zapovjedaš,“ reče na pragu stojeći zvonar, ja ću se hitro odvesti u krčmu. Uprav kad sam izašo iz crkve, kazaše mi, da je noćas dobio krčmar rakije, da bolje ni u Moskvi neima.“

„Ajde, da idemo nas dvoje sami tamo, brate!“ reče povjerenik drugu si. „Kad zvonar zna, što se u krčmi može dobiti, on će znati i kud se u nju ide, a bit će sretan, što nas onamo vodi.“

„Zar si poludio?“ uleti mu rieč mladji drug, „ili ti je dosadilo nositi živu na ramenu glavu? Valjda da ostavimo naše prognanike ovdje? Tu bi rakiju, znaj, glavom platili!“

„Hoho, zar si tako plašljiv? Valjda ti, braco, glava nije već sada na pravom mjestu, ali moja jest i stoji tvrdo, nepomično. Ču li me, popo, mi ćemo da odemo na dva tri sata odavle, a ti mi pazi na svoje goste. Ako mi strielci kažu, da je koj od njih samo nos pomolio na ulicu, tako mi Boga, upalit ću ti kuću i bacit ću ti u oganj

Digitized by Google

sve, što ti je najmilije, ni živu ti porodicu nepomilovavši; a bivše boljare pobacat ću u težke okove, da će ih imat što nosit.“

Rekavši to prezirani rob Lažnoga Dimitra, počne se glasno smijati, misleći valjda, da je tim govorom pokazao svoju nepredobitnu silu. Ustane i ode s drugom iz sobe, zapoviedivši zvonaru, da ide za njima.

Knezovi Šujski čuše gorkim jadom na svoje uši, kako povjerenici strielcem zapoviedaju, da se nose odmah u sobu i kako imadu paziti na prognanike. Nu u tih prostih vojnikah bilo je ńješto i plemenitih čustvah, pa nisu htjeli bez potrebe vriedjati ni žalostiti nesretnih boljarah, ali sviestni svoje dužnosti prama caru obećaše, da će bditi na svih izlazih kuće i da im lje nitko neće uteći.

„Još i takva šta mora čovjek da trpi od tih prostakah! vikne nogom udrivši knez Dimitar Ivanović, kad je zvonar za povjerenici zatvorio vrata. „Pa kojim smo griehom zaslužili, da je Bog dopustio takvim prostakom, to s nami raditi.“

„Neimaš pravo, brate, tužiti se na to,“ reče knez Vasilj; ja bi reko, da je teže snositi uvrede od ljudih izobraženih nego li ovakvih prostih pijanicah, koji bi za kopejku prodali cara. Meni je pače vrlo drago, što nas prate takvi prostaci. — Nu sestra i sinovac naš vratit će se odavle u Moskvu, s toga nam je s njima govoriti. Bog zna, kad ćemo se opet vidjeti.“

Digitized by Google

„Neprezrite našega hljeba i soli, i usrećite nas dobrotom svojom, pa jedite,“ reče ponizno domaćica.

„Put je dalek i ružan,“ doda pop, donesav pred svakoga gosta kruha, „treba vam snage. Jedite, što nam je Bog dao, da vam možemo ponuditi, a mi ćemo odmah u predsoblje, da se vaše milosti uzmognu bez zaprieke razgovarati.“

Knez Dimitrija potegne preda se riblju juhu, i stavi, okusiv ju, žlicu na stol.

„Majčice,“ reče, „riblja juha ti je kuvana po kneževski, hvala ti, što si nas ovako dočekala. Ako li se jednom vratim živ kući, onda će te moja kneginja morat podvoriti najboljim vinom, što ga imam. Ele tako smo nizko spali, da mi ova prosta jela čine veću radost od najvećih gostbah! Ove ništarije povjerenici od Moskve počamši hrane nas pljesnivim hruhom i poput octa kiselim kvasom.“

„Snaho,“ presječe mu rieč knez Vasilj, „imaš li u sebe dvadeset rubaljah? Ako imaš, daj mi ih; neću li ti ih moći nikada sam vratiti, naplatit će ih obilnije Bog.“

Kneginja izvadi iz duge svilene kese znatnu svotu srebrnih i zlatnih novacah, pa zadržav si za povratak u Moskvu samo dva rublja, preda sve djeveru, uvjeravajuć ga, da ih je naročito i uzela sobom za njega.

Digitized by Google

Vidivom radosti prebrojiv preko sto rubaljah, zahvali se kneginji Aleoni, što se je zanj i glede novca skrbila; te preda otcu Nikolaju njekoliko dukatah, da se pomoli Bogu zanj i njegovu porodicu, a nješto mu preda i za njeke crkovne potrebe.

„Bude li mi Bog milostiv,“ doda, onda budi, otče Nikolo, uvjeren, da ću na njegovu slavu, na mjesto ove stare crkve, dati iz kamena sazidati krasnu novu.“

Sunce je kroz prozore jasno sjalo u sobu; kneginja je opetovano izjavila, da se čudi, što kneževo lice izražuje podpuno zadovoljstvo i radost.

Ali netom dunu od juga s tmastim oblakom hladan vjetar; u tili čas razastre se po nebeskom svodu crni zavoj, te počne najprije tutnjiti, a poslje strahovito grmiti. Kneginja se dakako prepane, ali na Vasilju nevidje ni najmanjega straha. On gledaše prama nebu, kao da zavjet čini, da će sve udarce sudbine hrabro i uztrpljivo snositi.

Digitized by Google

V.

Iz krčme se pijani ko čepovi vratiše povjerenici i rekavši, da će ondje do sutra ostati počnu se u popovu stanu razpravljati i ponašati kao u svojoj kući. Premda se je činilo, da im pijane glave nebi mogle ništa razumjeti, nije ipak uputno bilo razgovarat se u njihovoj prisutnosti o stvarih obiteljskih tim manje, što bi razgovor nesretna boljara s iskreno odanim mu popom mogo u surovih i suludih stražarah probuditi sumnju.

„Čuo sam," reče knez Mihajlo, obrativ se k otcu Nikolaju, da je ova crkva sagradjena na uspomenu žalostna dogadjaja, koj se je sbio njekomu našemu predju. Bi li mi ti znao o tom što više kazati? Ja bi htio vidjeti grob nesretnika, koj si je nehotice ubio otca i brata."

„Pokopan je kod njihovih nogah," odgovori pop, „žrtveniku na desno. Kamen, što ga pokriva, težko bi diglo i pet ljudinah: u staro doba bješe na tom kao i na ostalom kamenju urezano riečih, od kojih se danas ni stota nemože čitnuti, dočim ih je, sve od početka do konca dobro mogo pročitati, jošte moj pradjed, koj je ovdje do osamdeset godinah, a možda i dulje djakonovao. Moj djed je pentao, pa nije mogo djakonovati u crkvi, nego je inače bio vrlo marljiv; on je napisao životopis boljara Aleksandra, njegove žene Sofije i djece Wševoloda, Večeslava i Ljudmile. On je sam svoj izvor u više

Digitized by Google

komadah prepisao i porazdielio medju znance; mnogi prepisi već su se dakako izgubili, nu u mene su sačuvana dva. Ako želiš, kneže Mihajlo Vasiljeviću, dati ću ti jedan. Prije podrugu godinu bio je ovdje arhangelske prvostolne crkve ključar (pop, koj čuva crkovno odielo i posudje), pa mi je reko, da je pismo zanimivo napisano i da ga je vriedno čitati."

Knez Mihajlo primi zahvalno svećenikovu ponudu; a kad je svećenik jedan prepis donio, reče knez Vasilj nećaku, da čita glasno.

Mihajlo sjede uz prozor medju mater i strica, a knezovi Ivan i Dimitar sjedoše se pokraj njih na drugu klup. Na toplih palatah (uz ognjište) razvaljeni povjerenici debelima očima visećih glavah buljiše u mlada kneza, koj je počeo ovako čitati:

„U XIII. stoljeću, za tatarske provale u Rusku, zarobi boljar Aleksander jednoga težko ranjenoga bližnjega Kanovoga rodjaka. Boljar bijaše dobar kršćanin, pa se nije mogo osvetit na pobjedjenu neprijatelju, nego ga poslà na svoje imanje i povjeri ga njegovanju svoje vrle žene. Teimurove rane nebijahu opasne; nu jer si je u borbi izgubio jedinca sina, veoma je bio žalostan, pa da se malo razveseli, dopuštala je boljarka Sofija svojima dviema sinima, da ga svaki dan posjete. Mladjemu su bile tada četiri godine. Teimur se u to diete strastno

Digitized by Google

zaljubi, pa mu je pripoviedao ratni život Tatarah i tim uzplamtio maštu dječakovu tako, da je brižljiva mati sa straha pred zlimi posljedicami odlučila poslati diete k jednomu rodjaku, gdje zanj nije bilo nikakve pogibelji. Teimur nije pitao za Vševoloda, nu nije mogo podnieti, što uza se nije imao Večeslava. Da nagovori Sofiju, neka mu ljubimca pozove natrag, obeća joj, da će pustit na slobodu deset ruskih zarobljenikah, a u protivnom slučaju pretijaše joj kanovom osvetom. Boljarka je tim došla u veliku nepriliku; nije se usudila nagla Tatarina razsrditi, pa mu je sbilja dozvala Večeslava, koga je Teimur otčinski zamilovao.

Napokon se i rat svrši. Teimur odputovà, a boljar Aleksander vrati se kući na imanje, koje srećom ostadè neoplienjeno. Kao prije tako i sada, bijaše to pravo utočište svih nesretnikah, a to darežljivo vlastelinstvo, da si priuči djecu sučustvu, pošiljaše sad jednoga sad drugoga milostinjom medju bjedne sirote i kljaste vojnike, koji su onamo dolazili prosit. Vševolodu bijaše to najugodniji posao, nu Večeslavu premda je bio inače dobar i čustven, bijaše to posao previše miran. On je volio po ciele dane sprovoditi na ulici, igrajuć se s psi, vozeć se na vodi i na konju jašeć, što je hitrije mogo. Njegov dotka (dvorilac) jedva ga je mogo slieditи, pa se je svatko i čudio za mladićevo doba neobičnoj vještini, bahatosti i

Digitized by Google

odvažnosti. Otac si vidje u sinu izvrstna ratnika, a nježna mati drhtaše zanj, kad je opazila, da mu i najmanje silovanje, da sjedi, škodi zdravlju.

Majku je mučila misao, da je Večeslavu sudjena nesreća; skoro na cieloj desnoj ruki bijaše mu tjenica iz nutra krvlju podsjednuta, a to su pripisivali žestoku strahu majke, kad ga je u utrobi nosila. Kad je naime Sofija, živuć u Moskvi, sjedila jednom pred kućnimi vrati, stade netom pred nju jedan zločinac, koga su vojnici hvatali i pred njezinima očima ubili, pa se je i njoj ruka njegovom krvi okrvavila. Nebi dugo poslie toga, ona je rodila sina, komu je na ruki bio gori spomenuti znak, što se je mnogim činilo vrhunaravnim čudom. Jedni veljahu, da je Sofiju koja susjedna vještica občinila; drugi si tiho pripoviedahu, da je boljar Aleksander zato tako bogat i u svakom podhvatu sretan, što s „nečastivimi“ obći; ovim da je upisao dušu svoga sina, pa zato da i nosi na sebi žig pakla. Sofija nije znala, što puk brblja, ali je uzdrhtala, kad god je opazila djeteću ruku, jer joj se svaki put stavi pred oči onaj užasni čin, pa je i nehotice uz svu domaću sreću i zadovoljstvo, te uzdanje u Boga, često bila sjetna — nevesela!

Jednom ljeti odè po običaju Večeslav s dvoriocem po imanju u jutro, ali se u podne nevrati, a izaslana u potragu služinčad dodje nenašavši ih nigdje. To

Digitized by Google

je boljara vrlo zabunilo, te sam sjede na konja, da si draga sinka traži. Glas mu se orio kroz lug i dubrave, ali mu se sin neodazva niti su mu znali zanj kazati susjedi niti su ga vidili putnici, koji su mimo išli, pa ih je svakoga pitao. Napokon poslie tri dana izvukoše iz potoka trskom obrasla utopljena čovjeka, tako nakažnjena, da se je samo po odjeći poznalo, da je Anfimij, dvorilac mladoga Večeslava; nu sav trud, da nadju i dječakovo truplo, bijaše uzalud. Jer ga dakle tužni roditelji nemogoše kneževski sahraniti, dadoše zanj u više crkvah moliti i cieli tjedan častiti kod sebe mnogo siromakah, bogato ih na polazku dareći.

Izpunivši sve, što su im crkovni običaji i njihova prevelika tuga činiti nalagali, hodočastio je boljar sa ženom i sinom Vševolodom u sve znamenitije samostane, u kojih su čuvane moći svetih. Vrućom molitvom i čestim obćenjem s častnimi kaludjeri ublaži im se ponješto bol, nu ipak se nemogoše sklonuti, da bi živili na imanju, gdje ih je sve sjećalo na nenaknadiv gubitak — pa s toga se nastaniše u Moskvi. Nebo ih obdari jošte jednom krasnom i dobrom kćeri, a sin im se razvi podpuno do mladića, pa se je činilo, kano da se je sreća svratila natrag u njihovu kuću.

Poslie 20 godinah podje boljar s porodicom opet na imanje. Tù mu jednom prijave, da njeki stari prosjak ne-

Digitized by Google

prestano moli, da bi ga predanj pustili. On mu dopusti doći, i prepozna u njem doduše godinami i pretrpljenimi mukami mnogo promjenivšega se Anfimija, za koga su držali, da se je utopio. Opaziv ga, kao iz groba uzkrsloga, pomisli odmah Aleksander, sa strahom, da mu možebiti i Večeslav živi, ali gdjegod u robstvu i nevolji.

„Anfimije!“ uzklikne, „gdje si mi ostavio sina, i gdje mi kroz toliko godinah sakriven živi?“

„Sjećaš li se, boljaru,“ odgovori Anfimi, „kako sam te liepo molio, da ružna Tatarina nepuštaš u svoju kuću? Teimur ti je odveo sina i vjerna ti slugu. Do sada sam čamio u težkih okovih, a Večeslava je pod imenom Aidara posinio.“

Nesretni otac sruši se bezsviestan na zemlju. Na Anfimijevu viku dotrčà Sofija s djecom i sva kuća zakuka i žalostno proplačè. Kad se boljar osviestio, prvo izreče, da ide odmah sam u tatarski tabor; nadao se, da će tim Teimur biti zabunjen i glas naravi da će prevaru iznieti na vidjelo i on svoga sina opet dobiti.

Sdvajajućom boli mišljaše Sofija na krvavu Večeslavovu ruku.

„Odraso je kao neprijatelj Rusije i kršćanske crkve,“ klikne, prihvativ rukom čelo, „jaoh, niti se na onom svietu nebudemo vidjeli.“

Te strahovite misli nije mogla biedna mati pod-

Digitized by Google

nieti; i dočim su se za bojarov put činile priprave, njoj prestade tući ljubeće materinsko srdce. Na dan njezina pokopa, dà, malo kasnije nego što su ju u grob položili, dojaši hitrim kasom jedan konjik u dvorište i javi, da su Tatari opet navalili. Razuzdanimi čopori da poplaviše Rusku, a prednja im četa da ide pod vojvodstvom kneza Aidara upravo put Moskve! Bojaru Aleksandru da veliki knez iz Moskve nalaže, da bezodvlačno naoruža svoje seljake i da se uznastoji s njim sdružiti.

Težkim srdcem ali čvrstom voljom poslušaše Aleksander zapovjed i pomoli se Bogu, vruće suze roneći, da bi sbog njegove tuge izbavio dušu nesretna sina, koj je digo ubojitu ruku proti svojoj domovini i crkvi!

„Dok je Teimur silnim trudom Večeslava jedva nagovorio, da mu se izdà za sina, nije poslie ništa propustio, da mu uništi i najmanju uspomenu na djetinstvo; i premda mu je to prilično pošlo za rukom, ipak je bio u vječnom strahu, da će se ovaj kadgod sjetiti svoga djetinstva i nenadano ga ostaviti; pa jerbo je mlada Rusa ljubio neobičnom strasti, suzdržavaše na svaki način kana, kod koga je mnogo vriedio, da neudara na Rusku. Ali poslie Teimura njegovim vlastitim mačem probode njeki za svoju domovinu i vjeru oduševljeni ruski zarobljenik, pa taj jedan zločin porodi mnogu nesreću i nevolju. Biesni kan provali sa svojimi čopori u Rusku, a

Digitized by Google

knez Aidar, da osveti ubojstvo tobožnjega si otca, čini samu grozotu i strahotu.

Bojar naumi svoju šestnaestgodišnju kćer Ljudmilu i ženu Vševolodovu Eupraksiju poslati u Novgorod k roditeljem ove. Ljudmila nikako nije htjela, da ostavi svoga otca i grob svoje matere, nu Eupraksija pokoreći se muževoj volji, odputovà s trogodišnjim sinom. Čim je odputovala, nu još prije nego su se sakupili seljaci bojara Alesandra, napadè jedan oddiel Tatarah na njegvo imanje. Vševolod je vodio četu seljakah proti njim, i premda je tu neprijateljah bilo mnogo više, nisu ipak mogli pobjediti provalom tatarskom do biesnosti razdraženih Rusah. Već su htjeli da bježe, kad im se netom pridruži jošte njekoliko konjanikah; jedan medju njimi najmladji mogo se je po bogatijem odielu i po izvanredno liepu konju odmah prepoznati, da je jedan od tatarskih vodjah, tim više, što su se bojnici s nova ohrabrili, kad je medju nje dojašio.

Ljudmila bijaše u sobi, gdje jo običavao otac raditi i gdje je bila glavnim uresom velečašćena slika Spasitelja, koju je naslikao njeki glasoviti grčki slikar. Kad su Tatari onamo navalili, odvede otac Ljudmilu u tu sobu, i s otčinskim blagoslovom izruči ju obrani Spasitelja svieta. U najvećem strahu vrtila se je domaća ženšćad oko svoje gospodarice, pa dočim su sve ostale ženske u

Digitized by Google

kući nastojale, da se sakriju ili da nevide i nečuju, što će bivati, Ljudmila je, kao prikovana k prozoru, pratila očima svako gibanje svoga otca i brata. Često je pogledavala u nebo, pa je Anfimij bio posve osvjedočen, da će ona u to najsjegurnije utočište naskoro doći.

Silnom šakom stadè njetko lupati na vratih; vrata se obore, a pred drhćućimi ženami stane tatarski poglavica. Ljudmila, da nevidi ubojicu svoga otca i brata, sakrije si lice na grudi svoje dadilje. Mladi ratnik vidje ju i žarkimi pogledi promatraše divnu krasotu. Anfimij bje ranjen i nemogaše se osoviti, da brani biednu siroticu, a nebijaše čovjeka, koj bi se mogo suprostaviti divljemu Tatarinu, da se nesretnice okani. Ali ovomu netom pade pogled na Spasiteljevu sliku; prene se i u duši mu se probudi njeka tamna uspomena; udilj zaboravi na djevojče i staviv ruku na čelo, gledaše velikim zanimanjem po cieloj sobi. Strepeće se ženske prekriže, jer im se pričini kao da se je sam bojar preobuko u tatarsko odielo. Anfimij je ukočeno promatrao strašna junaka, a ovaj je najposlie pružio ruku spram svete slike.

„Večeslave!“ uzklikne na to Anfimij takovim glasom, da su se od njega, reć bi, prozori i stiene uzdrmale. To vikne a Ljudmila se sruši! Iz probliedjela lica izčeznu joj ljepota; grčevi ju preobraziše, a pomodrena usta protepaše njekoliko nerazumnih riečih.

Digitized by Google

»Kneže Aidare,« reče njekoliko došavših Tatarah, »neprijatelj je svladan; tko nije ubijen, taj je razoružan, sad si ti ovdje neograničeni gospodar.«

Ali i neslušajuć, što mu govore, približà se knez Ljudmili očevidnim sučuvstvom.

»Otčev ubojicǫ, netakni se kršćanke!« vikne i pade natrag bezsviestna, dočim joj prisutne ženske priskoče u pomoć.

Aidar stajaše kano da ga ošinù grom.

»Goni nevjernike,« doviknu mu Tatari, uz njih bit ćeš nesretan!«

Nego Aidar mignu njim samim, da izadju; pa ovi neusudiv se prkosit mu, izidu iz sobe, čudeći se tomu, što se je knez nenadano promjenio.

»Gdje sam?« pitaše Aidar muklim glasom. »Čini mi se, kano da sam te vidio,« nastavi pružajuć Anfimiju ruku.

»Pune dvie godine danah,« odgovori Anfimij, poljubiv pruženu si ruku, »nisam te ni danom ni noćju pustio s oka.«

Začudjeno unj gledajući i na bezsviestnu Ljudmilu kažuć, pitaše Aidar:

»A tko je ova?«

»Tvoja sestra,« odgovori Anfimij.

Studen znoj oblija probliedjelo Aidarovo lice; ne-

Digitized by Google

mogaše se držati na noguh nego sjede na klup i opet gledne na Spasiteljevu sliku.

»Nutarnje čuvstvo, koje si neznam protumačit,« reče opet Anfimiju, »sili me, da ti se pouzdam. Kaži mi, za koga me držiš? Što znače tvoje strahovite rieči?«

Brišuć si debele suze, poče Anfimij pripoviedati crtice iz Večeslavova djetinstva, o podsjednutoj krvi pod tjenicom na ruci, pa kako ga je Teimur odveo itd. Reče nadalje, da je on bio njegov dvorilac u roditeljah, pa da je Teimur i njega silom odveo, a kad ga nije mogo sklonuti, da nagovara i on Večeslava, da se izda za Teimurova sina, da ga je ljutit Tatarin bacio u težku tamnicu, gdje je mnogo godinah bolan čamio.

Nesretni mladić uzdahne težko, kano da mu se s prsijuh odvali kamen.

»Otcu i bratu, koje sam ubio ovom zlotvoricom rukom,« reče poslie duge šutnje, »nemogu više života vratit, ali znam, što kršćanski vjerozakon zahtieva za prolivenu svetu krv; vidjeh, kako su ruski knezovi i njihovi prosti vojnici spominjući Boga, podnieli težku mučeničku smrt.«

Pokleknuv pred spasiteljevom slikom moljaše Večeslav, da mu se Bog smiluje i da neodbaci onoga, koj nije hotomice postao zlotvorom. Na Ljudmilinih ustijuh zatitra posmjeh; otvori oči i namigne njimi bratu, da k njoj pristupi.

Digitized by Google

„Skoro ćemo biti svi za uviek sjedinjeni,“ reče nježnom ga ljubeznosti zagrliv, dočim joj glava klonù na njegove grudi. Više neizusti nego čistu dušicu izpusti.

Večeslav ubaviesti Tatare o svom rodu i reče, da će, povrativ se u vjeru svojih otacah, braniti svoju domovinu. Njeki divljiji vojnici ostaviše ga s užasom, nu mnogi se dugo nemogoše na to odlučiti, jer su iskreno priljubili vodju, pa su ga i umolili, da smiju kod njega ostati i tu se braniti od kanove srdjbe i osvete; ponudiše mu dapače, da će svu vojsku pobuniti i uznastojati, da pobunjena vojska njega izabere za vrhovnoga vodju. Večeslava duboko ganu njihova iskrena odanost, ali im odgovori, da mu je jedina želja osloboditi Rusku, a za to da će u vojnike uzimati samo kršćane.

Na to odoše svi iz sobe osim trijuh konjikah, više putah odlikovanih sbog hrabrosti i junačtva; ovi se odmah Aidaru izjave, da će š njim u vatru i u vodu, a da su i sv. krst voljni primiti.

Sakupiv još preostalu momčad svoga otca, oslobodi Aidar svu okolicu od pustošećih Tatarah. Oda svih stranah vrvila je momčad pod njegov stieg, ali prije, nego se je mogao sdružiti s vojskom velikoga kneza u Moskvi, navali nanj sa svom svojom silom kan, koj je u zao čas zarana bio izvješten o svem, što se je s njim dogodilo i kako je sretan. Krvavom, dugotrajnom bitkom poraženi su

Digitized by Google

Rusi, i ona tri hrabra konjika pred njegovima očima posječena, a i sam pade medju tatarske mrtvike, što ih je sasjekao i poubio. Jer su pobjeditelji vidili, da jošte živi, uzmu ga sobom u tabor, pa dok su ostali knezovi takmaci mislili, da će mu se kan osvetiti, nastojaše ovaj, premda je bio inače veoma surov, pokušati, nebi li junaka novimi znaci milosti mogo za sebe opet predobiti. Kan je osobito poštivao hrabrost.

Kad se je Večeslav oporavio i opet mogo hoditi, bude pozvan pred kana, koj ga sjajno i veličanstveno dočeka. Jedva ga je i prepoznao, tako su ga preobrazile težke rane, duboka bol i gorko kajanje.

»Aidare,« progovori kan, »ti si me jako uvriedio; što je bilo, to ću ti zaboraviti, jer su te nevjernici občinili, pa što si uradio, nije, znam, bila volja tvoja nego nečastivoga duha! Od danas bit će inače! Ti ćeš mi se oženiti s najkrasnijom djevojkom na svem iztoku, s Aminom. Uzmi to kao zalog obnovljena iskrena moga prijateljstva, a sutra ću te postaviti i na čelo mojih vojskah, da protjeraš i uništiš proklete neprijatelje!«

Večeslav stupi njekoliko korakah natrag. »Gospodaru!« reče ponizno ruke vijuć, »nemogu izpuniti, što želiš, jer sam Rus i kršćanin.«

»Opaki, nežahvalni robe!« izdere se nanj ljutit kan. »Ti odbijaš ruku moje ljubimice kćeri? Da li? E, ako to, onda ćuti osvetu uvredjena vladara i otca!«

Digitized by Google

Na to kan pozvà divljega Tagoia i zapovjedi mu Aidara na najokrutniji način mučiti i usmrtiti. Tu zapovjed ovrši sluga onom okrutnosti, koja je prirodjena samo najsurovijim Tatarom. Biesni Tagoi sam je prvi kotao kropa izlijao na Večeslava, odtrgao mu nokte s prstih na rukuh i noguh i kopjem ga dva puta ubo u prsa. Pod mukami moljaše Večeslav milost za se i za iste krvoločne ubojice, koji neznadu, šta rade. Oči, uprte mu u nebesa, plamtile su: vjerom, ljubavju i ufanjem! Bolni Anfimi stajaše uzanj u najvećoj tuzi tako, da ga je uzvišeni zatočnik opetovano blagimi riečmi tješio, pa kad je mučenik od mukah oslabio i Anfimiju se svalio u naručaj, počù ovaj posljednji već iz hladnih ustijuh proizašli tihi uzdah: Uzmi me gospodi u carstvo tvoje!

Krvnik mu truplo htjede baciti zvieradi, nu Anfimij klečeć moljaše kana, da mu dozvoli gospodarove ostanke ponieti i ukopati na imanju, gdje su mu i nesretni njim ubijeni roditelji.

Večeslav je predvidjao, da će poginuti, zato još za vremena preda dragocienosti Anfimiju, da ih gdjegod sakrije u zemlji; pa kad su Tatari otišli, izkopa Anfimij zakopano blago, da izpuni posljednju volju Večeslavovu, da naime sagradi hram na čast Bogu Spasitelju i da u nju stavi jednu svetu sliku, koju je Večeslav slučajno bio našo u hvoji bukve na medji boja-

Digitized by Google

rova imanja. Kako onamo slika, toga nije nitko znao, pa su ljudi govorili, da je to učinila božja providnost za utjehu nesretne obitelji. Sviet je pripoviedao, da je njeki veličanstven čovjek u tudjoj nedomaćoj nošnji sjajnom vatrom svoga oka i samom grožnjom prsta na ruci u bieg poćerao svaki put grabežljiva neprijatelja, kadgod se onamo pokazao, da hara po okolici.

Vševolodova žena vrati se iz Novgoroda sa sinkom i nastani u novu kuću, sagradjenu po prilici deset vrstah od Spaskoga. Postavši joj sin punodoban, nije htio da živi tamo, gdje su se sbili toli grozni ćini; nu bila mu je veoma draga Anfimijem sagradjena crkva, pa je u nju ne samo često dolazio, nego ju i obilato dario i prigradio joj pobočnu crkvicu na čast Bogorodičinu.

„Daruj gospode! vječni pokoj dušam tvoje pokojne djece, bojara Aleksandra, bojarke Sofije Vševolodove, Večeslava, Ljudmile i Eupraksije!“

Tako se je svršavala pripovjedka, sastavljena iz pobilježenih starih opazakah i predanjah. Potomci bojara Aleksandra neprestano su visoko cienili čudotvornu sliku Spasitelja, pa su se i oni brinuli za spomenuti hram kao i Vševolod, posljednji ogranak svoga koljena, stupivši ženitbom u srodstvo s knezom Šujskim.

Knez Mihajlo je, čitajuć, više putah stao, da si obriše suze, koje mu opis kršćanskih kriepostih odtisnu

Digitized by Google

iz očijuh; njegovoj duši prikazivahu se slike njegovih kriepostnih pradjedovah, koji su i u zlu ostali Bogu vjerni i pobožni. I kneginju Aleonu i kneza Vasilja duboko čitanjem tronu, nu knez Dimitri reče, da si nedrži srećom, što se broji u rodjake Večeslava, koj je zatajio vjeru i domovinu, te ubio otca i brata; nastavi nadalje, da on nemože dokučiti, kako je njegov pradjed privolio u brak iz toga koljena pa da se je uprav u to doba nesreća svalila na Šujske.

„Pravo veliš,“ reče knez Vasilj, „već dugo se nemožemo srećom ponositi; nu ako nisi spavao, dok nam je Mihajlo čitao, moraš znati, da našoj nesreći nije kriv Večeslav; tà valjda si čuo, da je za svoje griehe podnio smrtne muke!“

Pop odobri, što je reko Vasilj.

Mihajlo se neumieša u taj govor, nego odè na groblje. Stari, gdješto i krasni spomenici bjehu obrašteni debelom sivom mahovinom, a po nješto i bršljanom, nu debele izlaštene ploče ostadoše još i poslie stoljećah nerazlupane i dosta čiste, te je nadpise bilo samo zato veoma težko pročitati, što se je od ono doba pismo i način pisanja u mnogom promjenio. Nasloniv se na jaku jerabiku, što je uzrasla na grobu Ljudmilinu, udubi se knez u nevesele misli o prošlosti i brižne za budućnost;

Digitized by Google

bijaše mršav i blied; rumene bobuljice visjahu mu nad glavom kao ognjeni vienac, i tko vjeruje u prikazivanje duhovah moro bi u sumraku pomisliti, da ono nije mladi knez Mihajlo nego ili sjena pobožna bojara Aleksandra ili duh revna kršćanina Večeslava.

VI.

Osterski starosta Ratomski, prvi pristaša Lažnoga Dimitra, dodje s mladom krasnom kćeri u Moskvu. Oktavija Ratomska, prijateljica Marine Mnišekove, strastno je ljubila nakit i odielo i nastojala, da se dopadne muževom, dočim je Marina težila za vladom; nu nije si Oktavija držala dovoljnom srećom, da samo Poljake uzhićuje, nego je primajuć im voljno laskanja po sto putah pomislila, kako bi za nju slavnije bilo, da može kojega od uglednih potomakah Vladimira velikoga ili kojega poludivljega tatarskoga kneza prisiliti, da se podvrgne nadvladi njezina spola ili da kojega surova, neustrašiva ratnika preobrati u robskoga obožavatelja mlade djevojčice. U Moskvu je došla njegdje odmah, kad je knez Šujski pao, nadajući se, da će tu sada biti velikih svečanostih, gdje-no će ona moći silnu množ oko sebe začarati. Upozna se s najuglednijimi bojarkami, ali sve su joj bile trome, smješne i nesnosne; nu neimajuć posla, često

Digitized by Google

ih je posjećivala, pazeći im na svaku rieč, svako micanje da ih uzmogne kod svojih zemljakah i pred samim Lažnim Dimitrom, s kojim je mnogo drugovala, izsmjehivati. Podrugivanja lahkoumne Oktavije i želja, da se prikaže umniji od svih zemljakah, ponukaju Lažnoga cara, te nije posve nimalo obdržavao ruskih običajah, pa s toga je sve više dobivao neprijateljah, dočim su se mnogi pokajali sbog lahkovjerja, što su priznali vladaocem čovjeka, koj je pod zaštitom vječnih neprijateljah Ruske.

Njekoliko mjesecih su bojari, da neuvriede cara i da mu budu mili, kano posve skoro zaboravili na rodbinu kneza Vasilja Ivanovića Šujskoga; nu poslie je to gramzenje pred carem bivalo sve slabije, pa su se na skoro opet pred stanom kneginje Aleone Petrovne vidila kola uglednih posjetiteljah. Ali kneginja je bila veoma oprezna, pa da si ljubimca sina nezavede u opasni savez s ljudmi, na koje se nije mogla pouzdati, obično se utaji, da je neima kod kuće; medjutim u istinu veću čest običnoga vremena sprovede po crkvah. Kneza Mihajla nebljaše u Moskvi, jer, kako si je pratio ujake u Spask i otišo u bieloserski samostan sv. Cirila, nije se odonuda jošte vratio.

Kad je Lažni car ustupio svojoj zaručnici za vječna vremena Novgorod i Pskov, pisaše vojvoda Sendomir Ratomskomu, da razvidi, u kakvom je sada položaju

Digitized by Google

to područje njegdašnjih znamenitih slobodnih gradovah. Ratomski znadjaše, da je za vlade Feodora knez Skopin Šujski bio vojvodom Novgoroda i mišljaše, da će najbolje biti o svem se dati uputiti udovi pokojnoga vojvode; s toga sa svojom kćerju i posjeti kneginju. Najprije htjede samo kćer tamo upoznati, nu poslie pomisli, da bi i zanj bilo probitačno, da se sprijatelji s gospojom toli bogatom i uglednom, koje sin jedinac još nije bio oženjen; u istinu ozbiljno nastojaše, da postigne tu svrhu. Kneginji Aleoni bijaše to prijateljstvo veoma ugodno; i ona imaše svojih osnovah, nu te se nisu nimalo slagale s osnovami osterskoga staroste; premda je umjela veoma čedno i umiljato Oktaviji kazati, kako bi ju željela imati snahom. Lahkoumno djevojče mišljaše sbilja s podpunim zadovoljstvom, da će ljepotom svojom i ljubežljivosti tako mladoga kneza sapeti, da će mu zavisiti zadovoljstvo i sreća samo od njezina pogleda i riečih. Ona se je toj misli radovala, ali se nije imala volje zaljubiti u Rusa, jer je scienila, da joj u takvu braku nebi hirom bilo zadovoljivano. Nu neprestade posjećivati kneginju, pače i često ju posjećivaše, pa jer je plemenitu gospu i nehotice morala poštivati, poče misliti, da bi možebiti i sin njezin bio dostojan iskrenije pažnje. S vremenom bivaše joj on sve više pred očima s taštine, s dugočasnosti ili zvjedljivosti; pa ju je i sve jače zanimalo, štogod se je

Digitized by Google

ticalo njega, a kad je saznala, da je i dosta liepo momče, i da zna govoriti poljski, jedva je čekala dan, da ga vidi i upozna, pa bilo i samo za to, da si tim prikrati vrieme, i da ga malo upozna s europejskom izobraženosti. Kuća kneginje Skopin-Šujske nije bila poput razkošnih dvorovah poljskih velikašah, te je Oktaviji bila pusta, svejedno kao uršulinski samostan u Vilni, gdje joj je tetka duvnom i gdje je ona jednom proživjela jednu nedjelju danah; nu znadjaše, da je u stanu kneginje dragocienostih, kojimi bi se sve oko kuće i u kući dalo preobraziti, pa je već osnove snovala, kako će uresiti sobu, gdje ju kneginja obično prima. Medjutim još se nije ništa čulo, kada će se vratiti knez Mihajlo. Što ga tako dugo nije bilo kući, to se Oktaviji nije dopadalo, te je mislila, da se kneginja možebit plaši, da će veoma izobraženoj Poljakinji družtvo njezina sina biti dosadno, ili da se je nesreća kneza Vasilja tako nećakova srca kosnula, da je zamrzio na sviet i da će možebit ostat posve u samostanu.

Nu ovom bi se odlukom uništio romantični san krasne Poljakinje; ona je na to tugom i zlovoljom pomišljala, pa je i kneginji jednom rekla, da ju drži ne ravnodušnom nego tvrda srdca materom. Ali kneginja ipak nije ni odsele držala shodnim više govoriti o svom sinu, nego što je to činila do sada, i na pitanje Oktavijino

Digitized by Google

običavaše reći, da joj sin nješto izvršuje, na što se je zavjetovao.

U veljači, kadno su se u Moskvi već činile priprave za ženitbu Lažnoga cara, vrati se knez Miňajlo napokon iz samostana; majka ga tim srdačnije dočeka, što si je u tihoj samoći oporavila slabašno tugom narušeno zdravlje. Mnogo joj zdravljù pripomože, što nije bivala ubavještena o svih ludorijah i grozotah, što ih je činio Lažni Dimitar. Dok si je pripoviedala sinu, što se je sve dogodilo za njegove odsutnosti, unidje Lukerja u sobu i prijavi, da dolazi mlada Ratomska.

Kneginja izadje pred Oktaviju, dočim Sergéić donese dva težka srebrna sviećnjaka, mrmljajuć, da je gost u nevrieme gorji od Tatarina.

S Oktavijom dodje njezina rodjakinja Gembiczka, nimalo ni u licu prijazna ni u stasu liepa, pa je po tom ljubežljivost, milina i krasota mlade Ratomske znatno postala sjajnija. Bijaše ova sriednjega stasa, ali krasno sraščena; u velikom oku zrcalila joj se nježnost, za istinsku ljubav prihvatno čuvstvo i živahnost vesela bezbrižna duha. Kadkàda nasmjehnù se svom dražesti mile nevinosti; nu često bi joj posmjeh podrugljiv i zloban. Bieloći njezina lica sve se je čudilo; i mnoge gospe u Moskvi nisu htjele vjerovati, da je naravna, tvrdeći, da se sve Poljakinje bez iznimke služe ličnjom,

Digitized by Google

premda onom vještinom, kakovom se Ruskinje neumiju služiti.

Oktavija unidje u sobu, smijuć se iz svega grla.

„Kažite mi, draga kneginjo! kakov je muž taj vaš knez Vasilj Šujski? Upravo me sreo car i reče ozbiljno, da se neka u vašega rodjaka strastno zaljubim.“

„Pa gdje da se s njim sastanete?“ zapita kneginja težkom mukom sakrivajuć svoju zlovolju.

„Car hoće, da idem u Galić.“

„Toga vam nebi svjetovala, jer neželim nikomu, pa ni vam, da izkusite nesretnu ljubav.“

„Vi dakle podpunoma o tom dvojite,“ nastavi Oktavija, neprestano se smijuć, „da bi se ja knezu Šujskomu mogla dopasti? Dimitar je od vas bolji; on se nada . . . .“

To rekav, opazi Oktavija kneza Mihajla i porumeniv u licu, zašuti.

„Bože!“ reče poslie prama kneginji, „priučena sam tako samu vas naći, da nisam ni opazila . . . . .“

„Moj je sin; upravo je došo i bila bi vam ga odmah predstavila, da nista tako živahno pripoviedala svoj razgovor s carem.“

Oktavija se evo prvi put pokazà u vrlo neugodnom položaju onomu, koj je njezinu maštu toli dugo zanimao. Njezina pouzdanost s Lažnim Dimitrom pro-

Digitized by Google

budi u Mihajlu neugodno čuvstvo, a šala, kojom je govorila o njegovu stricu, osvjedoči ga, da u mlade Ratomske neima ni ćudorednosti ni čuvstva, a bez tih nemogu ga sapeti ni najsjajnija svojstva. Pozdravivši ju hladno, sjede podaleko i neokrenuv se k dražestnoj posjetiteljici.

Oktavija, inače ne plaha, zabuni se tako, da nije znala, pošto je amo došla; i nehotice pogleda kneza Skopina:-crte, lice i glas bijaše mu sve drugačije, nego što si je ona mislila; više se nije čudila, što je tako dugo bio izvan Moskve i bila bi jako rada vidila, kako će se prvi put sastati mladi potomak knezovah susdalskih s Dimitrom, koj je još nedavna bio sluga u kneza Višnjeveckoga.

„Zašto nam, draga Oktavijo," zapita kneginja „nekažete, kako ste jučer sprovela svoj rodjendan?"

„Odkada sam otišla iz Krakova," odgovori Oktavija, „nisam bila tako vesela kao što jučer. Koliko je bilo gostovah, koliko sam plesala i kako bila obučena, o tom neću da govorim, jer to su obične stvari; ali promislite, već rano u jutro, posjeti me car, da mi čestita, i darovà mi ovu — ovraticu. Bila sam od radosti kao izvan sebe; ta znate, kako sam si već dugo željela ovako krasnih biserah."

„Dopustite," reče kneginja, „da malo vidim."

Digitized by Google

Oktavija snimi ovraticu iz šest nizah sastavljenu i preda ju kneginji; veliki okrugli biseri bjehu zatvoreni bogato dragulji uriešenim ljubičnjakom.

„Zar ne," reče, „da takove ovratice neima nikoja bojarka u Moskvi? To je pravi carski dar. Po tom se može vidjeti, kako je Dimitar darežljiv i kako bogato nagradjuje one, koji mu služe!"

Kneginja uzdahne, a oči joj zasuze. Dugo promatraše nizove bisera udubljena u misli i reče, vraćajući ga Oktaviji, drhćućim glasom, da joj želi, da bude sretnija od prijašnje njegove vlastnice.

„Zar vam je poznat taj biser?" upita živahno Oktavija, istom sada odvrativ oči s njekih predmetah i opaziv, kako je kneginja tronuta.

„Ah!" odgovori kneginja, „strašna joj bijaše sudbina!"

„Za volju božju," reče naglo, „o kom govorite?"

„Tú je ovraticu danski kraljević Jagan darovao svojoj zaručnici, carevnoj Kseniji Borisovnoj."

Oktavija prebliedi i uzdrhta, a njezina prijateljica Gembicka jedva pridrža ovraticu, da joj nije pala na pod. Tà nedavno je istom čula, kako je užasno ubijena krotka žena Godunova i premda joj je sam otac kazao, da je učestnica onolike protuzakonitosti zaslužila, što ju je postiglo, nije se ipak mogla uzdržati, da joj srdce silno

Digitized by Google

neuzdrhće, kad si je živahno predstavila caričinu smrt. Činjaše joj se, kano da ju vidi, gdje njezinom krvi omašćeni hajduci vucinjaju sdvajajuću kćer i kako joj s vrata trgaju nizove skupociena bisera! Njoj se pričini, da ju Dimitrija samo zato nije darovao Marini, što bi takov ures mogo biti zao znak.

„Zašto ste mi,“ klikne neznajuća sakriti, o čem je mislila, „zašto ste mi, gospo, kazala, čiji je bio biser? Strah me ga je sada i pogledati!“

Kneginja se odluči okoristiti nenadanim uzkolebanjem mlade Ratomske.

„Rada priznajem,“ odgovori, da se neću kajati, što sam vam učinila tu žalost, draga Oktavijo! To bi vam i svatko drugi kazao, da je taj biser vidio na kćeri cara Borisa Feodorovića; pa mislim, da je po vas i bolje, što već prije znate. Rekla bi medjutim, da se u takvom slučaju može ponajbolje učiniti koje dobro djelo, za kakvo će vas i Gospod naplatiti . . . .“

„Ah, sve bih učinila, samo da se neimam bojati, da će mi se sav dosadašnji život preokrenuti.“

„Gledajte, da se puk utaži! Njega će careva strogost dovesti u sdvojnost . . . .“

„Mislila sam, kneginjo,“ presječe joj opet govor Oktavija, „da ćete mi štogod takova predložiti, što bih mogla učiniti, n. pr. da uboge obučem ili dam kakvu

Digitized by Google

kuću sagraditi za pobožne svrhe; nu pomislite i sama, mogu li caru u brk reći, da je narod s njim nezadovoljan!“

„Ta malo ste se prije pohvalila njegovom milosti. Kažite mu istinu, vi mu ju dakle možete pa i morate kazati, jer znajte, Oktavijo, da njegov pokoj, sreća njegove zaručnice, pa i sreća vaša visi jedino o ljubavi Rusah. Kad bi vi cara umolila, da knezu Vasilju Ivanoviću Šujskomu slobodu i dostojanstva vrati . . . .“

„Šta?“ upade joj žestoko u govor Gembiczka. “Vi ćete, milostiva gospo, da moju neizkusnu rodjakinju uputite obratit se kod cara za onoga, koga i sam car i svi Poljaci drže za svoga najgorega neprijatelja. Ajdmo Oktavijo“ nastavi, ustav se, „ti nesmiješ takovih predlogah ni poslušati; jer tko je caru odan, mora da zna i osjeća, da bi car učinio veliku pogriešku, kad bi pomilovao Šujskoga, komu je sbog obće sjegurnosti za uviek ostat u progonstvu,“

„Nije,“ reče na to knez Mihajlo. „Nu i tim ćete se vi premalo okoristiti . . . . Ja vas danas prvi put vidim, gospodično,“ reče, približiv se k Oktaviji, „ i neimam nikakva prava, da vas štogod umolim; nu vi ste mlada i vidite mi se dobra srdca; neprezrite gospodično, neizbježivu zahvalnost cieloga naroda, jer ako pribavite slobodu knezu Šujskomu, onda znajte, da će vas sve ljubiti!“

Digitized by Google

Oktavija neodvrati ništa. Mihajlo oprezno pogledav mater, vrati se na prijašnje mjesto, kajući se, što je potrošio rieči, govoreć lahkoumnoj, svojeglavoj Poljakinji. Svi su mramorkom šutili.

„Dimitar me je," reče napokon Oktavija, dignuv oči, u kojih se je zrcalilo duboko čuvstvo, „baš u nevrieme prisilio šaliti se sa starošću i nesrećom. Dao Bog, da bi on iskreno želio kao što i ja želim, da izpravi tu pogriešku. Budite, kneginjo, uvjerena, da danas neću prije leći, dok nenagovorim otca, da ide k caru i da ga uputi, kakva bi to po njega slava bila, da knezu Šujskomu oprosti, što je skrivio."

Opraštajuć se s kneginjom, ostavi Oktavija pri njoj ovraticu, uvjeravajuć, da je dotle neće sobom uzeti, dok joj se neizpuni sve, što i kako želi; a onda će ju, reče, s veseljem ponieti i na vratu noseć misliti na usretnu Kseniju, te moliti se Bogu, da ublaži bol tužne kneginje. Na ulici je bilo hladno i tamno, kad je sjela u kola i povezla se. Otac joj je stanovao daleko u Bielgorodu, predgradju Moskve, i na jednom pustom mjestu, malo da se Oktavijine saone nisu prehitile. Gembiczka nije od naravi bila jezičljiva, nu sada je neprestano mrmljala proti zlu putu, da je kod surovih stanovnikah Moskve isto onako zao kao što u stepah. Ali joj se na glasu poznalo, da se neljuti toliko na zao put nego

Digitized by Google

na nješto važnijega, ili si je pako smatrala dužnošću neprestano psovati Ruse.

Činjaše se dugo, da Oktavija nepazi na ono, što oko nje biva.

„Zar ne, pana Jadvigo,“ zapita napokon kao da se je izza sna prenula, „knez Skopin je mnogo sličan momu pokojnomu bratu?“

„Kojemu?“ upita hladno gospodična Gembiczka.

„Čudno li pitate, kao da bi se mogla sjetit još i Kažimira, koj je umro već skoro prije petnaest godinah!“

„Ti dakle misliš,“ doda podrugljivim glasom Gembiczka, „da je Moskovićanin, nećak izdajice Šujskoga, naličan tvomu bratu Vladislavu?“

„Bratić izdajice?“ klikne jadom Oktavija „Vi ste valjda zaboravila, panna Jadvigo, da je knez Skopin rodom iz vladalačke kuće, i da se moj otac sretnim scieni, što se pozna s njegovom materom, koja je i meni tako prijazna i uprav dobra prijateljica.“

„Sbilja . . . Nu rekla bi, da gospodin starosta nije nikada na to ni pomislio, da će mu kći tim zavidnim poznanstvom svoj . . . (nije se usudila izreći um nego reče) svoju pamet izgubiti.“ Nu ovu rieč izgovori tako, da bi Oktavija lasno bila pogodila, na što joj rodjakinja šiba, kad se nebi bila zabavljala ugodnim mišljenjem.

Digitized by Google

„Možebiti se,“ odgovori Oktavija poslie kratke šutnje, „neslažu uprav sve crte mlada kneza s crtami moga Vladislava; ali kad ga vidjeh, pričini mi se, kao da ga nevidim prvi put. Još me ništa tako živo nesjeti na ljubezna brata i već davno mi nebje srdce ovako ugodno ganuto!“

„U mojih je rukuh umro biesnim Moskovićanom na obali Desne ranjeni Vladislav,“ reče Gembiczka muklim glasom. „Kad bi gospod uslišao moju griešnu molitvu, onda će kao i tvoj brat poginuti i taj mladi knez, koj je tolike tisuće hrabrih Poljakah posmicao . . . .

„Kako možete takova šta samo i pomisliti? upadè joj u govor Oktavija, „pa kakva vam u tom radost, što me strašite?“

„Crna kosa pričini ti se plavkastom; modre oči smedjimi; visok stas pričini ti se sriednjim! Zar nisi opazila, kako su mu žile na desnici često nabreknule, a kako je očima titrao, kad god je bilo koje poljsko ime spomenuto?“

„Žalim vas s takve učenosti, kojom uviek samo zlo u svakoga vidite i tumačite,“ reče Oktavija. „Što se mene tiče, vidjeh, da se je prijazno smijao, kad sam obećala zauzeti se za to, da mu se povrati stric; oči su mu sjale, reć bi, nebeskom jasnoćom, a glas mu je značio, da će ljubit za uviek, koga ljubi!“

Digitized by Google

„Imaš pravo!“ vikne Gembiczka rugajućim smiehom, pa ako ćeš tako često pogadjati, onda ćeš do skora postat mudrijom od mene, premda to nije prvi put, što od tebe čujem, da se nećeš posluživati mojim izkustvom i znanjem!“

Kad su saone stale pred kućnimi vrati staroste Ratomskoga, nedojuri kao obično množina služinčadi pred dovezlu se gospodičnu, nego priskoči jedan jedini brkati starac u crvenom kožuhu, te kleknuv i poljubiv skute Oktavijina zobuna, moljaše za odsutnu služinčad, koja se nalazi na piru u susjednoj kući.

Starac povede Oktaviju u dvoranu i postaviv svietiljku na stol, ode da donese svieće.

„Eto vidiš,“ reče Gambiczka, „kako je danas ovdje pusto i tamno, tako još u tvojoj kući nije nikad bilo. A tako će ti vazda biti, ako neprestaneš misliti na svoga Moskovićana.“

I nehotice s njekim trepetom pogleda si Oktavija rodjakinju. Ova stajaše naprama svietiljki, pa od svjetla prodirućega kroz zeleno staklo vidje joj se lice kao u onoga, koj je silovitom smrti pogubljen; oči na polak zatvorene, a zlovolja i zao duh bijaše joj kao podsjeo u duboke navore po licu oko bliedih, suhih ustanah.

„Gdje je otac?“ zapita Oktavija, misleć, da strah, od koga se je tresla, dolazi s jadne ovratice nesretne

Digitized by Google

carevne i zato htjede, da bude brže s otcem i da ga umoli, neka bi nastojao povratiti Rusom ljubimca im bojara.

Panna Gembiczka dodje k Oktaviji posve blizu, premda su u velikoj dvorani posve same bile, pa jo počne šaptati:

„On ti se neće nikad odlučiti, da oženi Poljakinju; on neće Dimitrova prijatelja nikad zvati svojim tastom; on neće nikad pokleknut pred papom! Pamti! Nebo će ga zato odbaciti, ali na zemlji će bit mogućan; ja ti kažem, da je on od svih Moskovićanah, koje poznam ja i ti zajedno, od svih kažem ti on je za nas najopasniji!“

Rekav to, tako se potiho udalji, da umislivša se u njezine rieči Oktavija nije ni opazila, da Gembiczke neima.

Jadviga Gembiczka, bližnja rodjakinja staroste Osterskoga, rodila se liepa i za mlada imaše mnogo poštovateljah i milostnikah. Nu hladno da tvrdo srdce u njedrih plamtilo joj je za častmi i laskajući sama sebi, da bi mogla biti ženom bratu slavnoga Stjepana Batorya, odbi bezobzirno više prosilacah, kojimi bi se i najotmenije gospodične scienile sretnimi. Nu izbirač nadje odtirač; i njezina oholost bje ljuto kažnjena. Njekoliko danah poslie Batorijeve smrti užge njetko kuću njezina otca; sve bijaše u duboku snu i onda istom osjetiše va-

Digitized by Google

tru, kad je već na daleko obuhvatila. Njezin otac poginu tu s najvjernijim slugom, a Jadviga skoči kroz prozor! Nadjoše ju bezsviestnu i nakaženu! Stara joj tetka, jedini stvor na svietu, koj ju je iskreno ljubio, kad je svoju sestričnu vidila raztrganih udah, razdrapana i sažgana obraza, nesretnicu, izgubivšu otca, imutak i ljepotu moljaše se Bogu za njezinu smrt. Nu Jadviga za boljih danah nije nikad mislila na Boga, pa je Svemogući htio, da bude živila osramoćena i prezrena od svih, kojih je ljubav i prijateljstvo gizdavo od sebe odbila. Nego ni ta nesreća, kojoj skoro nebi slične, nimalo neublaži Jadvigu, dapače ona je u nesreći postala kruća; ona se je tješila, gledeć, gdje drugi stradaju i pravom pohlepom slušala poviedanje nesretnih dogadjajah, dà radovala se je, kad je vidila koga, da je tužan. U samoći bijaše joj dugo vrieme, koje joj je njekoć u gospodskih družtvih jurilo na hitrih krilih; pa neimajuć zabavah, a neznajući se zabaviti poslom, pade joj na um učiti se umjetnost, da s lica i s rukuh sazna budućnost. Prodavši malo dobarce, što ga je po jednoj tetki odmah poslie otčeve smrti baštinila, nakupova potrebnih knjigah i upozna se s najslavnijimi gataoci. Kako je od naravi bila oštroumna i veoma lahko opažala i shvaćala stvari, obćeć s velikim svietom izvježba se vrlodobro u pogadjanju čovječjih sklonostih i strastih, pa jer je znala dobro gone-

Digitized by Google

tat, dobivaše u tihi svoj stan čestih posjetah gospode svakoga staleža. Tako je postala Jadviga važnom osobom, barem se je sama takovom držala, kad je u očijuh kojega velikaša čitala zabunu, na težkoj mu ruci i na čelu razmatrala nabreknute žile, te mu prorokovala, da mu se najvruća želja nemože izpuniti, i kad bi ju htjeo silom udjelotvoriti, da bi na kocku stavio čast i život; ili kad joj koja ljepota djevojka, došavša ju, bez znanja matere, pitat za svoga ljubovnika, bezsviestna pade u naručaj, čuvši, da će ju sramotno prevariti. Prije se je kao stidguba drzovito ponosila malovjerstvom, a sada je hinila pobožnost do sujevjerstva; u nje nije bilo čuvstva prama bližnjemu, a nije ni inače bila plemenita srdca; pa ipak je držala, da će si nebo zaslužiti klanjanjem do crne zemlje pred slikami svetacah, kojekakvimi kaznicami i gorkom mržnjom svih, pa i kršćanah, koji nisu bili pobožni tobože kao i ona ili koji nisu vjerovali u sve članke kao ona, pa i papu priznavali kao ona. Mnogi ju držahu za vješticu i zamjeravahu starosti Osterskomu, kad si je po ženinoj smrti uzeo u kuću ovu rodjakinju i svoju kćer joj povjerio.

Starosta, scieneći se izobraženim, smijaše se takovu govoru, a jer ga obično nije bilo kod kuće, radovaše se i ono malo vremena, kad je vidjevao Oktaviju, njezinoj ljepoti, okretnosti, mekanu srdcu, a nije ni opa-

Digitized by Google

zio, da je lakoumna i svojeglava, te i onda još da nastoji, da joj se želja izpuni, kad bi već mogla uvidjeti, da joj bude na štetu, ili da je želja posve bezumna.

Kad je Gembiczka izašla iz dvorane, ostà Oktavija njekoliko trenutakah nepomično na istom mjestu po dva i tri puta u mislih opetujuć njezine rieči. Ona nije ni ljubila ni štovala svoje rodjakinje, dà nije ni vjerovala, da se njezina gatanja moraju izpuniti, jer je znala, da ih je bilo mnogo, koja joj se izpunila nisu; ali je ipak bilo časovah, kad se je bojala, pa kad joj je Jadviga šupljim kao iz groba glasom kazala: Knez Skopin Šujski, taj Poljakom najpogibeljniji neprijatelj bit će za uviek proklet sbog vjere," onda joj stinù krv u žilah. Sviećami došavši u sobu sluga i nagla razsvjeta razagnaše hitro težke misli sujevjernoj djevojci, te podje veselom dušom prama slici svoga brata. Niti najžešća mašta nebi mogla baš nijednu crtu naličnosti naći izmedju Vladislava Ratomskoga, kojemu je obraz bio kao u čobančeta, i knèza Skopina, koj bi, kao što se činjaše, mogo jednim samo pogledom sav sviet predobiti; ali Oktaviji bijaše ugodno misliti na kneza, pa u tom čuvstvu nadje naličnost medju njim i svojim bratom, koj je pao od ruke nepoznata ruskoga strielca u prvom okršaju, što je bio medju četami cara Borisa i pristašah Lažnoga Dimitra.

Digitized by Google

„Gdje je pana Jadviga?“ pitaše Oktavija staroga Jana, donesavšega svieću.

„Moli, visokorodjena gospodično!“ odgovori starac.

Oktaviji pade luda misao na um, da sada okrutna Jadviga moli možebiti za preranu, strahovitu smrt kneza Skopina.

„Reci gospodični Gembiczki,“ klikne, „da ju molim, neka odmah k meni dodje.“

Jan ode duboko se poklonivši, a Oktavija, čuvši štropot poznate kočije, pohrli svomu otcu u susret s namjerom, da mu bezodvlačno sobći svoja čuvstva, želje i nade.

VII.

U jutro rano sedamnaestoga ožujka stadoše dva iz carevih sobah došavša bojara kod zlatnih rešetkah spoljašnjih stubah; činjaše se, da su uznemireni njekim po sebe neugodnim dogadjajem. Starijemu bijaše petdeset godinah; nebijaše visok nego kriepak, vlasi mu crni i od naravi rudasti, brada skoro posvema sieda, a to je neobično. U obrazu mu bijahu crte pravilne, ali ne ugodne, a i najvještijemu slikaru bilo bi ga težko posvema pogoditi. Pod gustimi obrvami sjahu se dva oka, kakva — to je težko kazati; strast ih je često mienjala, a komu je pružio ruku, taj se je imao bojati, da mu nemisli dobra; samo onaj mu se mogaše pouzdati, tko se je odlučno

Digitized by Google

oslanjao na svoju vlastitu oštroumnost. To vam je Lažnoga cara ljubimac, knez Gregorij Petrović Šahovskoj. Po navadi bijaše bogato obučen; odozgor mu dugi kavtan, sa nabornimi rukavi i širokim ovratnikom, obasipanim, reć bi, posvud, velikimi pravimi dragulji; na noguh mu čizmice od crvena safijana, bogato izvezena. Nasloniv se na perilu spoljašnjih stubah, tik kako se kreće dolje, čekaše knez Šahovskoj, pokriv se kapom od crne lisičine, što li će mu kazati drugi bojar, jer kao da nije imao volje, da svoje misli kaže.

Ovaj drugi bojar bijaše mnogo mladji od kneza Šahovskoga, ali jednostavno obučen. Tamnosmedji mu atlasni kavtan neimaše zlatnih pucetah i samo mu ovratnik bijaše izvezen dragulji. Duboki poraz, vidjen sada na njegovu obrazu, nedolikovaše njegovoj muževnosti; oklevajuć idjaše za knezom i neprestano ogledavaše se na sve strane, kano da se nječesa plaši; nu nebijaše nikoga vidjeti, osim njegovih i kneževih znanacah, koji su dolje čekali na bojare, da ih prate kući. Na sriednjoj plosnici skalinah stajahu Poljaci odieveni novom odiećom od crna baršuna, gledajuć velikom pažnjom na puk, što se je sakupljao izvan hodnika spoljašnjih stubah; samo po tom bijaše znati, da je ono služinčad, jerbo je u rukuh držala jahačke šube svojih gospodarah.

„Ti moraš da si jako danas zadovoljan, kneže Gri-

Digitized by Google

goriju Petroviću, kad si se tako uriesio;“ progovori mladji bojar, „čini mi se, da držiš, da nam je danas dan velike radosti! Čim dodjem kući, odmah ću današnji dan u crkovnom kalendaru zabilježiti i ako sve dobro podje za rukom, obričem, da ću svake godine na ovaj dan prisustvovati posebnoj misi; nu srdce mi sluti, da neće biti dobra.“

„Ali kako si, Petre Fedoroviću, mogo takve izdajice pustit k caru?“

„Zar misliš, brate, da Ruskom nevlada možebiti car Dimitrija Ivanović, nego Petar Basmanov? Nemogu na ino, nego da ti kažem, da car prilično radi, što mu ja svjetujem, ali opet nečini svega, kao što bih ja želio. Bog mi je svjedok, da sam ga molio i te kako molio, da se okani Šujskih i da ih nepušta k sebi.“

„Tko bi ikad reko, da će pustit k sebi onoga, koj ga pred narodom javno nazva uzbjegom kaludjerom? Još ćemo i to doživjeti, da nas taj sjedoglavac iztisne sve iz careve milosti.“

„Nu šta da o tom govorimo? Vasilj Ivanović nije prvi, koj danas vara sviet; vjeruj mi, carska se je visost posve promjenila. Nemoj me strašiti, reče mi skoro srdit, ta bilo bi sramotno, da se česa bojim!“

„Jesi li, molim te, opazio, kako nas je s one strane motrio Šujskov bratić?“

Digitized by Google

„Ah, taj nam neće ništa naškoditi; jer jedva li se čemu domisli, odmah i izbrblja.“

„Ne, brate, varaš se, nije tako lud; ded pitaj samo kneza Mosalskoga, koj o njem kaže, da je veoma lukav i da umije izvesti, što jednom odluči. Ta sav taj rod je tako lukav, da mu se je najbolje posvema uklanjati i s njim nikakova posla neimati! I žene su im drugačije nego li ostale; tà vidiš, kako se je učena Aleona Skopina sprijatèljila s Ratomskijem i njegovom kćerju i kako su cara sapele. Upravo njihovo je djelo, što se je Šujski ovamo vratiti smio i što mu je povraćen imutak.“

„Nije se zanj zauzeo samo Ratomski nego više bojarah svjetovaše cara, da, očekujuć zaručnicu, udieli puku milost, a ovaj da bi se uzradovao, kad bi stari sluga careva otca pomilovan bio. A znaš, kakov je Dimitar, da se sladkimi riečmi može kod njega sve postići.“

„Da, priznajem, laglje ga je prevariti nego ikojega od naših; valjda misli, da mu tim odaniji mora biti onaj, komu on više dobra čini. Neznam,“ doda smijući se Šahovskoj, „što bi se dogodilo, da mene učine carem, ali sada da ti pravo kažem, neuzdam se u nikoga; pouzdat bi se mogli samo u onoga, tko bez nas nemože ni koraka učiniti.“

„Pa misliš li ti tako o svih bez razlike, kneže Grigoriju Petroviću?“ zapita Basmanov.

Digitized by Google

„Pitaš me, kano da ti nebi isto tako mislio, moj Petre Fedoroviću?“ Na njegovu licu čitaše se dvojba, da li će izdajica mlada cara Feodora, koj se je unj sasvim uzdao, i u buduće ostat vjeran zadanoj rieči ili bi mogo od drugih tražit iskreno i nesebično prijateljstvo.

Basmanov se nemogaše uztegnuti, da neuzdahne i nehotice poniknu glavom, a kad ju je opet digo, vidje, da ga Šahovskoj motri uprtim pogledom.

„Bog mi je svjedok,“ reče Basmanov odlučnim glasom, „da sam pripravan za cara Dimitra Ivanovića i glavu dati.“

„Vjerujem ti, vjerujem; tà o tebi nebijaše ni govor. Samo te Bog poživio još mnogo godinah, pa služio caru vjerno, kao što si dosada; njemu treba iskrena prijatelja! Ja sam od tebe, Petre Fedoroviću! mnogo stariji: nezaboravi mojih riečih: Ne, nemoj iz vida pustiti Šujskih!“

„Sada, brate, nevidiš ništa; oni su mudri, pa im nije lasno vidjet u dušu. Ali što mi ovdje kao na cesti govorimo, nego ajde, kneže Grigoriju Petroviću! još nisi vidio veoma skupa svietionjaka, što ga je car blagoizvolio meni u stan poslati.

„Rada bih pošo s tobom, ali kako ćemo do konjah? Tà vidiš, koliko se svetinje sakupilo; jedva se pročulo, da

Digitized by Google

je Vaška (umiljno od Vasilja) Šujski kod cara, gle, koliko ih ovamo hrli, da ga vide. Pa da mu čovjek nereče, da je vještac? Škrt je kao Židov, a ludo pučanstvo ide po svuda za njim, zovuć ga otcem i dobročiniteljem.“

Dok su se tako bojari dosta tiho razgovarali, potraže njihovi znanci služinčad sa šubami i zapovjedu im dovesti konje; nu to nebijaše sada tako lasno, jer se je oda svud sakupljao puk i napunio već sav prostor tik do spoljašnjih stubah pa do crkve.

„Polako! gospodo, polako,“ vikne jedan trgovac, ugibljuć se visokim slugom Šahovskoga i bojara Basmanova, koji su, nepazeć ni starost ni stalež, rivali se najvećom surovosti medju ruljom. „Nije naša krivnja, što su vaša milostiva gospoda bez šubah u ovoj studeni; kakva imate ovdje posla? Valjda da čujete, što bi nova mogli izbrbljati svojim bojarom, koji će onda imat šta iztraživat i pravovjerne mučit? Jao si ga vam, kad se na vas razljuti nebo!“

„Misliš li, djedino!“ odgovori jedan sluga, „da te nepoznam? Ako li kažem bojaru, da se je Andruša (umiljno od Andrije) Dolzin podrugivao carevcem, znaj, da će te snaći takova nesreća, kakvoj se nećeš moći sakriti u nijednom kutu svoje brašnarnice, pa bila ti još jedanput tolika, kolika je sada.“

Digitized by Google

»Nu ja se, drago moje! i netrebam sakrivati; tuži ti mene slobodno, ako hoćeš i samomu caru; ta nebi ni škodilo, da mu se jednom kaže u brk, da pravovjernim više nepreostaje drugo, nego da se živi zakopaju.«

»Ah, Andrijo Jerasimoviću,« reče poluglasno njeki jak mladić u modrom kavtanu, kad je razljućeni sluga na poziv drugoga sluge odtrčao s bojarovom šubom. »Zašto se neokaniš toga skota? Danas nije vrieme, da se za pusti govor baci čovjek u smrtnu opasnost. Ali gle, eno se vraća naš otac Vasilj Ivanović; tko umije dobro govoriti, neka se tura do njega . . . . .«

Kad je mladić vidio, da carevi ljubimci idu niz stube, umukne i nakloni im se duboko kao i svi ostali. Knez Šahovskoi pozdravljaše na sve strane dosta prijazno, a Basmanov, scieneć, da su oko njega sve sami pristaše Šujskoga i po tom neprijatelji njemu draga cara, gledaše u rulju mrko i ozbiljno.

Kud je htjeo poći, tud mu se uklanjaše puk, ali netom stane, kao očaran; u licu se promjeni kao da je nenadano sukobio neprijatelja ili počuo glas, koga se plaši.

»Makarjevno! nemoj se ludo bojati,« reče jedna starica susjedi, »kao da se Bog neće pravovjernim smilovati! Hoće! Gledni samo Vasilja i raduj se Mihajlu« — pa se uza to glasno nasmija.

Starica bijaše lošo obučena i vidilo se, da je sirota,

Digitized by Google

nu pod starom joj poculicom bijahu debele kite krasne smedje kose, koje su neobično pristajale uz mršavo bliedo lice. Ugodno se je smijala, a kad je govorila, sjahu joj se mutne oči tako živahno, da bi ih sujevjerci držali, da su vrhunaravne. Tu ženu je sve poznavalo pod imenom Daša (umiljato od Darja ili Dorotea), nu nitko nije znao, odakle je i tko je. Njeki ju držahu i suludom, ali ju posvuda rado primahu; pobožniji bogatiri često ju s nova obukoše, nu za koji sat vidjena je opet u staroj odieći, pa su mnogi vjerovali, da sbog kakvoga tajnoga zavjeta daruje ubogim sve, osim bez česa uprav nemože da bude. U Moskvi je na javnih mjestih nebijaše vidjeti već skoro godinu danah, pa se je bio razneo glas, da je umrla, kad se evo netom pojavi pred carevim dvorom.

»Ej dragane,« vikne Daša, uhvativ Basmanova za šubu, »dakle sam te napokon našla? Već te kroz puna tri mjeseca danah tražim; pa što hoćeš, da mi naviestiš? Nepokloni se Vasilju i Mihalju; nego pozdravi od mene samo djeda, otca i brata. Neplaši se, dragane, put je utren, ajde samo za njihovim tragom!«

»Držte ju!« vikne Basmanov drhćućim glasom.

Nu Daša se hitro izgubi u rulji, pa kad je Basmanov pojurio za njom, sukobi se s knezom Šujskim.

»Gle,« reče knez Vasilj, »već po drugi put se danas sretosmo; čini se, Petre Fedoroviću! da ti rada govoriš s pukom kao i ja griešnik!«

Digitized by Google

Kano da nije ništa čuo, gledaše Basmanov po puku.

„Tko je bila ona žena?“ pitaše zlovoljno.

„Znao ju Bog,“ odgovori više glasovah.

„Tko mi ju dovede, dat ću mu štogod bude tražio!“

„Rada bih odmah poslužio tvojoj milosti,“ reče jedan gradjanin u pokrpanu tamno-smedjem kavtanu, „ali Bog zna, da li je ono baba ili je vještica; nestane je iz rukuh, ma ju kako čvrsto držao; baš kao da ju progutne zemlja.“

„Poznaš ti mene?“

„Kako da nepoznam bojara Petra Fedorovića?“ odgovori gradjanin, pokloniv se do crne zemlje.

„Potraži mi onu ženu i dovedi mi ju!“

Kad je Basmanov htjeo u najvećoj zabuni da zajaši na konja, vidjelo se, da nezna, kojim putem da podje; nu opaziv uza sebe kneza Šahovskoga, snadje se, te poglednuv kneza Šujskoga okom punim jada i čangrizavosti ode brzim skokom prama novoj kući, Lažnim carem sagradjenoj.

Premda se je puk sakupio, da vidi kneza Vasilja Šujskoga, bijaše ih ipak mnogo, koji ga prije nisu vidili i u velikoj stiski odmah prepoznali.

„Ah,“ klikne Andrija Dolzin okrenuv se, „ta ovo je naš otac i dobročinitelj Vasilj Ivanović!“

Digitized by Google

U to se digne urnebesno klicanje, kojim je puk pozdravljao kneza; mnogi mu se duboko klanjahu, drugi mu cjelivahu ruke pače i skutove od šube; mnogi i glasno proplakaše, kad su ga vidili, da je omršavio i da se je postarao.

„Tuga te je osušila, dragi dobročinitelju!“ vikne njekoliko ženah; „ti si mnogo za pravovjerne pretrpio! Ostani kod nas i štiti nas! Danju i noćju molimo se Bogu za tebe!“

„Ajdte svojimi molitvami!“ reče onaj mladić u modrom kavtanu; „Bog vas neće uslišati i naše muke neće prestati; jer smo, kneže Vasilju Ivanoviću! veliki griešnici. Prokleti Poljaci sasvim su nas uništili.“

„Strpite se, prijatelji, i uzdajte se u Boga, koj još može sve preokrenuti, pa će dati, da će dobro biti. Nu ovo nije mjesto za takove razgovore,“ doda knez, pozdraviv Dolzina, „nego dodjite u večer k meni, ali ne u moj stan, nego s kakvom god robom u služavsku sobu.“

„Doći ćemo, doći ćemo, dragi dobročinitelju,“ odgovori trgovac jedva čuvenim glasom. „Bog nam te poživio, jer ti si nam još jedina nada!“

„S Bogom, brate,“ reče onaj gradjanin u pokrpanom kavtanu svomu susjedu, „idem tražit staru vještieu.“

„Ako je gdjegod spaziš, preporuči se odmah Bogu,“ reče mu na to muž crvene poput mjedila brade i lica.

Digitized by Google

„S njom mora da je vrag; jer kad je ovdje bojara gledala, on ti je stojao kao trubilo.“

„Dobro, dobro; i vraga ću ja uhvatiti za rep, kad mi se dobro plati. Nješto mi je njegdje zaslužiti, da si odkupim modri kavtan i crveni pojas; jer kad bi otac znao, da sam ih u krčmi založio, u trista, on bi me tuko, dok bi u meni dušu osjećao!“

„Pa zato da izdaš Dašu?“ reče jedan starac siede liepo počešljane brade i dobro obučen. „Kako se čini, ti si s djavolom u rodu, kad hoćeš da se izdajničkim prolievom krvi izbaviš iz neprilike. Čuli me, Tomko, neidi za Dašom u zloj namjeri, pa ako Bog dade, da ju sretneš, baci se pred njom na koljena i prosi ju, da se i za te pomoli Bogu, pa ti onda neće otcu od jada radi tebe srdce pući i dobit ćeš s dobra novacah da si zalog odkupiš.“

Mlado momče probliedi doduše, nu da pokaže, da mu nije stalo do starčevih riečih, digne glavu visoko i fućkajuć ode.

Dobri Sergéić (jer to bijaše taj starac, nam već poznat kao dvorski sluga kneza Skopina) gledaše okolo sebe sklapajuć ruke. „Taj knuti neizbježe,“ reče, „pa i pravo mu budi, samo da mu starac otac nebi uz njega trpio. Bog zna, sbog kakva je grieha kažnjen Terentji ovim dječkom!“

Digitized by Google

„Hvala Bogu, koj je pravovjernim povratio njihova otca!“ reče križajući se njeki čovjek sriednjega stasa, koj je u licu bio ne krasan nego ugodan.“

„To je državni tajnik Timotej Petrović Osipov,“ šaptaše jedan bojarski sin njekomu satniku; „pravednijega čovjeka na svietu od toga neima!“

„Iskreno se radujem, što te vidim, Timoteje Petroviću!“ reče knez Vasilj Šujski, zagrliv prijateljski državnoga tajnika. „Ali što se s tobom dogodiło? Ti mi već nisi spodoban njegdašnjemu Timoteju — vidiš mi se kao kakov pustinjak. Dodji, brate, u večer k meni!“

„Ne, kneže Vasilju Ivanoviću! nemogu doći k tvojoj milosti!“

„Ele ti si našo novih prijateljah? Dobro. zdravstvuj!“ reče knez i hoće da ide.

„Oprosti kneže, ako sam te i nehotice uvriedio; pripravljam se za izpovied; nego moli za me, kao što se i ja za te vazda Bogu molim.“

„Timoteje!“ odgovori knez Osipova čvrsto motreć. „Ti nješto namjeravaš? da nećeš možda u kaludjere?“

„Hoću, idem njekamo daleko, da služim Bogu.“

„Pravo činiš; moli se za nas biedne griešnike. Nu dok si još kod nas, daj da živimo kao znanci po dojakošnjem načinu; ded, sjedi ovamo na moje saone i ajdmo k mojoj sestri Aleoni Petrovnoj na objed.“

Digitized by Google

„Nemogu!“ odgovori Osipov sa strahom stupajuć natrag. „Nemogu da budem vaš gost.“

„Valjda te je već Basmanov pozvao?“ pitaše knez Vasilj.“

„I premda to nije učinio, volio bi ići k njemu nego k vam,“ odgovori Osipov. „Bilo bi bolje, da te nisam više ni vidio, ali kao kakov dječko htjedoh se razveseliti tim, da tebe i tvoga sinovca vidim. Ele vidjeh vas i radujem se, što sam vas vidio! Bog je dobar! Još nije sve izgubljeno; još imamo zaštite! S Bogom knezovi Šujski,“ doda skoro plačućim očima i glasom punim čuvstva, „doskora ćete vidjeti, da li je Timotej Osipov ljubio vas i domovinu?

Osipov govoraše posljednje rieči tako tiho, da ih je mogo dobro razumjeti samo knez Mihajlo, koj je bio tik njega. Knez se k njemu naglo osvrne, kao da htjede pogoditi, na koli važni i kako mu se činjaše, zanj opasni posao pripravlja se taj muž, koga je sve poštovalo; nu već ga je u rulji nestalo, i knez zajašiv na konja, ode blagosivan cielim sakupljenim pukom.

Kneginja Aleona Petrovna ih već neuztrpljivo čekaše, i dodje im na susret u prvu sobu, gdje je bio prostrt stol.

„Nu,“ zapita, „kako vas je primio Lažni car?“

„Nikad pobiedjeni Cezar drži nas za svoje

Digitized by Google

najvjernije i najrevnije robove,“ odgovori knez Vasilj podrugljivim smjehom.

„A Poljaci koji su oko njega, reče knez Ivan, obrekoše nam svoju zaštitu.“

„Je li moguće“, klikne Diminitrija, da drugovi uzbjega kaludjera svoju milost nude potomkom Rurika i Aleksandra Nevskoga?

„I ti ćeš tako, Dimitrijo?“ nastavi knez Vasilj. „Zar nije dosta, što Mihajlo motri Poljake kao medo? U tvojih godinah treba srdce obuzdati! Zar je doba mislit na predje onda, kad je domovina u pogibelji?“

„Tako mi Boga“, vikne knez Mihajlo, ja nesnujem ništa za moju porodicu, ali reko ti striče što ti drago, meni nemože biti srdce mirno, gdje se drzoviti tudjinci rugaju Rusom sbog bojažljivosti i neodvažnosti. Valjda ćeš mi vjerovati, što sam na svoje uši čuo, kako je Mehovecki Ratomskomu reko, da će nam Poljaci izbirati care.“

„Pa za to si se tako užestio, da si jedan čas bio crven kao kuvan rak, a časak blied kao bielo platno? Zar je to namjera tvoja? Tà vidjeh, kako si gledao Mehoveckoga, pak da nije Ratomski po navadi brbljao nješto o njekakvoj ostavštini, ti bi nas već prvi dan bio unesrećio.“

Digitized by Google

„Za to ću se zahvaliti gospodinu Ratomskomu, reče milo kneginja. „Već sam ti kazala Mihajlo, da mi se bez tebe neće živjeti, a to, pa boljak domovine naše traži od tebe, da paziš na sebe i da se obuzdavaš!“

„Obrekoh ti, draga majko, da neću govoriti o Lažnom caru i držim kao svetu moju rieč. Nu ti valjda nećeš, da se sprijateljim s najokorjelijimi neprijatelji Ruske?“

Knez Dimitar opazi u to njegovu starijemu bratu dobačeni mig, pa jerbo nije ljubio bratića, radovaše se, što mu je pred svimi mogo kazati nješto neugodna.“

„Vidiš Vasilju Ivanoviću!“ reče „kako je sviet mudar. Gospodinu se sinovcu nije dopalo, što se ti već tako star ponizuješ, da ti caru daš pod noge podnožnik. U buduće se brate prije s njim posavjetuj, kako ti se valja ponašati.“

„Savjetnik, valja ma pamet! Držim da bi on volio bio, da sam Otrepjevu podnožnik bacio u glavu! Zar ne? Nego čuj me Mihajlo!“ nastavi knez Vasilj klopajuć rukom prijazno po bratićevu ramenu, „ja sam tvoj stric, neimam djece a ti si nastojao, da mi život spasiš; ti me dakle imaš smatrati kao vlastita si otca; i moreš li misliti, da te što god zla učim?“

„Toga nisam nikad mislio!“ odgovori hitro Mihajlo dignuv stričevu ruku na svoja usta, pa ju poljubi.

Digitized by Google

„E onda misliš o meni veoma zlo, ako me s Poljaci držiš za neodvažna, bojažljiva . . .,“

„Dješo! upade mu u rieč kneginja, kako možeš takva šta kazati?“ Zar možebiti dvojiš o Mihajlovoj ljubavi?

„Ne, snaho, o ljubavi sinovčevoj nedvojim; nego hoću da ima pouzdanje u me. Ti si, Mihajlo mlad; ako li još neshvaćaš, što ti govorim, spomeni se da sam ja proti Lažnomu caru bio najprije javno ustao pa sjeti se, što je za tim sliedovalo. Hoćeš da snadje opet ista kob tebe i mene? Misliš li, nastavi bratića neprestano oštro motreći, „da ću ja, pošto sam već jednom bio bacio svoj život na kocku, sada zanj drhtati? ili da mislim vazda robovati strastim kaludjera i laskavcem njegovim, onim pohlepnim tudjincem? Zar ti neplače srdce, da se brat tvoga otca mora njeko vrieme domovini za ljubav poniziti njezinim neprijateljem; a samo kad zadriemlju moći jih je uništiti!“ doda knez tolikom žestinom i hitrinom, da ga je bilo jedva razumjeti.

„A tada će se, reče knez Dimitar, svaki hip pretvaranja odkupiti krvlju.“

Knez Mihajlo se zamisli; on je mrzio Lažnoga cara, nu uznemiravala ga je misao, da mu je prisego vjernost. Kad je to i glasno izrekao, počne mu se stric smijati.

Digitized by Google

»Neuzmi mi za zlo snaho, reče knez Vasilj, ali je lasno opaziti, da je Mihajlo uzraso pod ženskim okom.«

»Ti govoriš sinovče, o prisezi, a komu smo se zakleli? careviću Dimitriju; ali na priestolju je Grišk a Otrepjev! Možebit nitko više od mene nezna, što će to reći prisega; to sam već pokazao onda, kad sam caru Ivanu i Borisu Godunovu mojemu prijašnjemn kolegi, vjerno služio. Ali ni ja ni ti nit ikoj Rus mišljaše na to, da će podaničku zakletvu zapriseći kakvomu uzbjeglomu kaludjeru.

»Čovjeku«, upade mu Ivan u rieč, koj bi nas volio danas nego sutra lišit svete vjere naših praotacah.«

»Da«, doda Dimitrija, čovjeku, koj bi htjeo, da cjelivamo papinu papuću.«

»Iz svega, što Otrepjev čini, rekla bi — primjeti kneginja, da je već prešo u rimsku vjeru. Nu to nebi bilo nikakvo čudo, jer kad kaludjer uskoči iz svoga samostana s namjerom, da bude sjedio na carskom priestolju, tomu onda već nije na svietu ništa svetoga. Njemu se nebi težko bilo i posve odreći kršćanstva, ali jadan još ni nepomisli na to, da će prije svu Rusku pustom učiniti nego li je vjere lišiti.«

»Uskok-kaludjer ne samo da nemisli na to, reče knez Vasilj, nego on namjerava, kao što sam danas saznao, kneževine Smolensk i Seversk ustupiti svomu

Digitized by Google

budućemu tastu a jednu čest kraljevine Poljske, Novgorod i Pskov svojoj zaručnici.“

„Je li muguće?“ vikne knez Mihajlo, „da će stara baština Ruske, i glavna njezina snaga, postat svojinom vječna nepomiriva njezina neprijatelja. Ne, tolike sramote neće Bog dati Ruskoj nanieti.“

„Uprav nemogu dokučiti, reče kneginja, kako je toli bezumnu čovjeku moglo poći za rukom, da postane vladarom ovolike i ovako jake države.“

„Hitro je došo na priestolj, možebit, će hitro š njega odbježati“, primjeti knez Dimitar.

„Sbog griehah i oholosti naše zasliepio nas je Bog,“ reče Vasilj. — „Sve je vikalo: prekrasan je! Poput vira okretahu se glave svih te povukoše za sobom i one, koji su inače mislili. A da je bio razborit pa štovao naše običaje, nerugao se svemu, što nam je sveto, držim, da nebi nikomu bilo na um palo iztraživat: tko je i odakle je? Nu utuviše mu u glavu, da su Rusi same dobroćudne ovčice, s kojih će moći radit što bude hotio; u istinu je mislio, da će nam moći domovinu opustošiti, obitelji uništiti, vjeru oteti, a mi smo se uza sve to radovali, što smo dobili u njem cara! Ali ako smo mi bili sliepi, on je bio nerazborit, te hvala Bogu, sada opadaju svim mrene s očijuh. Knez Vasilj Golicin, Mihajlo Saltikov i mnogi drugi mi rekoše već, da će

Digitized by Google

me posjetit i porazgovoriti se samnom, kako da se riešimo svoga krvnoga neprijatelja."

„Prije šest mjesecih", reče Mihajlo, govorahu svi, da je car Dimitrija pravedno sudio i nitko nije pa baš niti na izliku pokazivao sažaljenja, što je jednomu domovini odanomu bojaru bilo za istinu poginuti."

„Tada je kao što i sada," odgovori Vasilj, mislio je svatko samo na svoju kožu; meni je vrlo dobro poznato, a i ti ćeš Mihajlo, kad budeš star, kao što sam ja, izkusiti, da je u svietu plemenitih srdacah samo veoma malo."

„Neznaš li draga snaho", pitaše knez Dimitrija, „kakve je darove Griška poslao Marini?"

„Jučer je kod mene bila Ratomskova kći", odgovori kneginja, „te me o tom obširno ubaviestila. Njegova vjerenica mora da je sva kao izvan sebe. Je li to ikad itko vidio, samo prava bisera darovat joj tri puda (jedan put iznosi 35 pruskih funtih). Od toga bi se mogle načiniti ovratice za sve ruske bojarke. Dà što su naši pravi carevi kroz stoljeća sakupljali, to je postalo plienom lakoumne Poljakinje."

„Dobro, dobro, s tim će darom Marina valjda u Rusku doći," reče knez Vasilj, „bit će naša briga, da ga po drugi put neodnese iz Ruske!"

„Neće ga, brate, Marina ovamo donieti! upade

Digitized by Google

mu u rieč Dimitrija, »čujem, da ga je porazdielila medju svoju svojtu.“

»Oktavija Ratomskova ju veoma hvali, reče kneginja, »nu ako je vjerovati našim Rusom, onda se je od nje toliko nadati koliko i od dragoga vladaoca.“

»Pa ćemo ih tim laglje sve proćerati,“ pridade knez Vasilj. „Sudeć ne samo po čuvstvu nego i po činih reko bi, da je kratke pameti sve, što je od Mnišeckoga. Jer još se nije Godunova krv ni shladila, već su, što im je pošlo za rukom oteti carski diadem pomislili, da se mogu njim kao igračkom zabavljati. Neka se, neka u praznom snu ljuljaju, skoro će se pokajati, što su se prodrznuli prezrieti jak, dobročudan narod.“

Poslie tih riečih uzdahne knez i zamisli se. U srdcu mu ustrepti čvrsta odluka, da će Lažnoga Dimitra strmoglaviti; on se na to zaklè, kad se je vraćao u Moskvu, te iz daleka vidio zvonike osramoćena Kremla; istu zakletvu ponovi i u onaj čas, kad je poljubio ruku onomu, koj ga je sbog istine htio pogubiti i mučio ga. Bacajući se u novu opasnost, htjede se uputiti, da to čini samo s čiste ljubavi prama domovini i da mu pravda ravna korake; ali mutnim naziranjem uma i nehotice opazivaše priznanje puka; te bivaše osvjedočen, da bi mu puk i dužan bio napore priznati i naplatiti .... a to ga je kriepilo u odluci, da mu se treba učiniti dostojnim — priestolja!

Digitized by Google

VIII.

I pristaše i protivnici Lažnoga Dimitra očekivahu neuztrpljivo dan careva vjenčanja; pristaše se nadahu, da će ih k tomu danu nagraditi, a protivnici mišljahu, da će im se pružit sgoda, da oslobode domovinu od mržene vlade. Veliki dio Moskve učestvovaše u toj opasnoj uroti, i čim je bliži bivao odlučni čas, tim je više rasla razdraženost i nemir. Sve se je bojalo, da kakov god slučaj neiznese prije nego treba naum na vidjelo i da se tim neosujeti sva nada. Uzprkos dobroj volji na izliku kod čestih svečanostih vidilo se, da ima mrkih i namrgodjenih licah u narodu, što je posvjedočavalo, da je narod nezadovoljan, ali u bezprimjernu sreću uljuljani Lažni car i oholi Poljaci nehajahu za javno mnenje, nego se pripravljahu za svečan doček carice Marine. Koncem travnja stiže ona i probavi njekoliko danah u Vjesmi, imanju, četrdeset i tri vrste od Moskve udaljenom. Na to krasno imanje, njekoć cara Borisa Godunova, dodje vojvoda Sendomir sa svimi svojimi rodjaci i prijatelji budućoj carici u susret; tù su joj najviši dvorani Lažnoga cara predali skupocjene darove. Kao izvan sebe zagrli carica Oktaviju Ratomskovu uvjeravajuć ju o svom neprekidnom prijateljstvu i nemoguć joj dosta opetovati, da je sjajnost poljskoga dvora ništa uz veličanstvenu svjetlost ruskoga cara. Pod njihovimi no-

Digitized by Google

gami pripravljaše se već užasna nesreća, ali mlade lahkoumne gospodične brbljahu radostno samo o velikih svečanostih, o vječnom veselju.

Dva dana prije nego je Marina došla u Moskvu, dobi Mihajlo zapovjed, da dodje k caru. Kad je dakle došao do novoga, Lažnim Dimitrom uz Moskvu — vodu sagradjenoga, dvora, dovedoše ga u sobu svu bielom svilom preobučenu, po kojoj su liepo bile izvezene koze i kojekakva zvierad. Na stienah osobito po stupovih visjahu zrcala u bogato pozlaćenih okvirih, a naprama sriednjemu prozoru bijaše ura na drvenu, srebrom obitu i bogato urešenu podstavku. Čim Mihajlo stupi u sobu, počne ura tući i po njoj se male kao lutke okretati a glasba tako svirati, kao da svira na zapovjed lutakah. Lažni car sjedaše u svilenu kavtanu sa dugmeti od bisera za velikim stolom, na kom je bilo svakojakih dragocienostih. Gledaše u starostu Ratomskoga, koj je naprama njemu sjedio, a dva inozemna trgovca stajahu njekoliko korakah od stola.

„Ha, došao je već knez Skopin Šujski!“ reče Lažni car.

„Zdravo brate; nenadah te se tako hitro, ele su te požurili, a rekoh im, neka te ostave, da se prospavaš; htjedoh s tobom o nječem važnom progovoriti.“

„Neobičavam po objedu spavati,“ odgovori knez.

Digitized by Google

„Hoćeš li da u nječem sliediš svoga cara, kneže Skopine? onda ti svjetujem, da negovoriš glasno ob onom, što neradiš kao ostali naši domorodci; odmah će ti inače reći, da nisi knez Šujski nego Žid ili Tatarin. Ta kako bi i moglo biti, da pravovjernik poslie objeda ili kad se najede teletine, nebi spavao? I sam sam ti žalibože takov griešnik, pa mi i kažu zato mudrajlije, da nisam sin cara Ivana Vasiljevića!“

Ratomski opazi, kako se mladi knez u obrazu mienja i vidje mu se, da car nije dobro uveo razgovora, kojim je kneza možebit i nehotice spomenuo na stričeve muke. Ali tako je Lažni Dimitar običavao; s toga mu je lahkoumnost podobna bila drzovitosti, nu kao što je ovom vrlo mnogo postigo, tako je nerazboritim govorom i tvorom koješta pokvario. A jerbo je Ratomski znao, da knez Skopin Šujski nije voljan cara sliepo poslušati, bojaše se, da će knez uvriedjen carevom porugom odbiti ponudu, koju mu je car naumio učiniti i koja se je Ratomskoga jako ticala.

„Što od ove robe, vladaru, zahtjevaš, da zadržimo?“ upita Ratomski, da svrati cara na drugi govor.

„Svu, razumieva se, da svu tu robu, jer mi treba mnogo darovah. Vi ćete gospodo trgovci otići praznih rukuh kući, a splatit će vas moj kojar Basmanov, komu ću odmah izdat nalog.“

Digitized by Google

Duboko poklonivši se trgovci izadju nemogavši dosta nahvaliti darežljivost i veličinu ovoga cara. U to se i Ratomski ustade sa svoje stolice.

„Šta, zar ti nećeš ostat ovdje? upita ga car. „Nu idi dakle kući, ali se skoro vrati. S Bogom, zdravstvuj, dok se uzvidimo!“

Ratomski poljubi caru ruku te izlazeć iz sobe nakloni se knezu Mihajlu izvanrednom srdačnosti.

„Sjedi na Ratomskovo mjesto, kneže!“ reče car knezu Skopinu Šujskomu, „hoću da se s tobom zabavim. Valjda ti je poznato, da se moja zaručnica nalazi već u Vjesmi i da će prekosutra ovamo stići.“

„Čuo sam“, odgovori knez.

„Nadam se, da će moja ženitba s kćerju vojvode sendomirskoga, kao što mene sretnim čini, i momu narodu biti na korist! I negovoreći o tom, da su Poljaci i vi Rusi jednoga roda i da zajednična korist zahtieva, da živu u miru, osvjedočen sam, da će se dolazkom mnogih bogatih Poljakah sa ženami i djecom u Moskvu surovi običaji mojih podložnikah ugladiti i da će mi biti laglje prosvjetliti neznanstvo nesgrapnih bojarah. Osvjedočen sam kneže, da ćeš i ti to priznati, a čuo sam, do tvoja umna, izobražena majka, koja se je u inozemstvu odgojila, rada s njimi obći.

Knez Mihajlo neodgovori na to ništa, pa zato car nastavi:

Digitized by Google

„Ratomskova kći dolazi često k tvojoj majci, kako se ona tebi dopada?“

Takovu pitanju nije se knez nadao; zatečen, šutio je časak nu poslie reče, da je djevojče krasno i ljubežljivo.

„Drago mi je, što mi netajiš svojih čuvstvah i zato ću te nagraditi“, reče car vrlo zadovoljan. „Još ću danas kazat Ratomskomu, da mu prosiš kćer. A meni je osobito milo, što sliedeć moj primjer, hoćeš da oženiš Poljakinju.“

„Ja se nemislim jošte ženiti,“ klikne uplašen knez. „Još zavisim posve od majke .... još sam malo živio u svietu ....“

„Dosta, dosta,“ reče naglo glasno se smijući car.“ Što si se tako upropastio? Tà neradi se tù o kakvoj našoj ruskoj bojarki, koja ti nebi vjerovala, da ju ljubiš, dok ju nebi svaki dan tri puta tuko. S dražestnom Oktavijom nećeš imat mnoga posla, da se nasladjuješ njezinim razumom i krasotom, za to ti mislim, jedva treba da bi prevalio i petnaest godinah, a tebi je kako čujem već i dvadeset. Okani se tricah. Tvoj stric Vasilj Ivanović, koj je od tebe i tri puta stariji, bijaše na prvu moju rieć odmah pripravan oženit se, pa ćemo poslie moga pira ići na njegov.“

„Ne gospodaru,“ odgovori knez Mihajlo, „u tom nemogu izpuniti tvoju volju.“

Digitized by Google

„Šta?“ vikne Lažni car. „Ja sam držao, da ćeš iz zahvalnosti kleknut preda me, a ti se usudjuješ odbiti ruku žene, koju ti je tvoj car ponudio. Momče, ti si me vidio i previše popustljiva, nu i moja popustljivost ima svoje granice, pa ako mi nekažeš dovoljnih razlogah, zašto nećeš da oženiš Oktaviju, onda ćeš ju na moju zapovjed, ču li me, uzet morati.“

„Možeš mi uzet život, gospodaru,“ odgovori odlučnim glasom knez, „ali ja neću da budem muž tudjinke, koju neljubim.“

„Pa odkada se Rusi žene s ljubavi?“ zapita car. „Tà po mudrih vaših uredbah i običajih neznate do zarukah, da li je krasna ili ružna, koju ćete oženiti. Knezima Mscislavskomu i Šujskomu dozvolio sam sbog njihove starosti, da si vjerenice izaberu a gle ti, mladež hoće da sniva o nježnih strastih! Vidiš ti njega! Pa kakva hoćeš da bude tvoja žena?“

„Hoću da se nebude rugala ruskim običajem, nego da poštuje njihove krieposti i da bude vjere, koje sam i ja!“

„Neznalice sujevjerna!“ vikne car lupiv srdito rukom po stolu. „Ni ti nisi bolji od poludivjega naroda; valjda i ti držiš za kršćane samo one, kojih popovi nose bradu i duge vlasi?“

Knez Mihajlo htjede žestoko odgovoriti, ali se

Digitized by Google

na sreću sjeti, za što ga je mati uprosila; nego se potegne rukom po čelu i odgovori:

„Svoju vjeru znam ja ne samo po vanjskom običaju nego i po drugih obredih, nu ako i vjerujem sve što ona uči, neprezirem i nemrzim ipak nijednoga kršćanina, koj vjeruje drugo nego li ja; samo neću da bude u mom obiteljskom krugu vladala razlika mnenja uprav u najsvetijih stvarih.“

Lažni car se zamisli. Premda je bio obično bezbrižan, ipak mu se je počelo pričinjati, da će mu uz ovakvu nepopustljivost, kakvu je našo u mlada kneza, težko poći za rukom, Ruse pokatoličiti; a on je to — Bog zna, da li i s druge dobre namjere, želio samo za to, da bude imao za sebe Poljake i da steče sklonost pape i katoličkoga svieta, nebi li se tim načinom mogo na priestolju utvrditi. O tom je često mislio, da bi mu valjalo nastojati, da steče ljubav svoga naroda, jer bez nje da će mu uzalud biti privrženost inozemstva i svi savezi s njim.

U to se otvore vrata, na kojih se duboko pokloni sluga i zapita:

„Dopušta li veličanstvo, da unidje bojar Petar Fedorović?“

„Neka dodje,“ odgovori car. „Hoćeš ti da pobjegneš? reče k Mihajlu videći ga, da se je ustao; ostani, još nisam gotov s tobom.“

Digitized by Google

Čuvši Basmanov, da je car sam s knezom Skopinom Šujskim, stupi namrgodjen u sobu.

„Zdravo Petre Fedoroviću, reče car pružajuć ruku k Basmanovu, koj ju poljubi. „Donese li mi dobrih viestih?

„Ništa nova, nego te molim, da mi dopustiš jošte jedan put ponoviti, što sam već jednom carskoj tvojoj visosti kazao bio. Hoćeš li me saslušati?“

„Nisi se sreo s knezom Vasiljem Šujskim?

„Nisam,“ odgovori Basmanov suhoparno.“ „Nu veliki care, valjda ti nije mučno? Njekako mi se nevidiš posve vedar?“

„Zar neimam tomu kod Moskovah dosta uzroka? Ali molim te gledni, nije li već knez Vasilj došo amo? i ako jest, neka odmah unidje.“

Basmanov ode da svrši zapovjed; srdce mu je žestoko tuklo, jer je iz kneževe zle volje izvodio, da je možebiti nabasao na kakvu tajnu osnovu; odmah se počeo nadati potajnom radosti, da će se možebiti do skora opet oslobodit čovjeka, kojega mu se je svaki korak činio sumnjivim, svaki pogled osobitim tako, da ga je upravo u srdcu zeblo, kad je nanj mislio.

Kad je knez Vasilj stupio u sobu, htjede caru poljubiti ruku, ali mu je ovaj nije dao.

„Ne,“ reče, prije moram da znam, da li si mi bilja odan?“

Digitized by Google

Kod takova pozdrava bijaše Vasilju dakako pri srdcu ponješto tiesno; jer nije znao, o čem se radi; nu svladav se muževno tako, da se u licu nije nimalo promjenio, reče:

»Kako vidim, moj je sinovac bio neuljudan.«

»Tvoj sinovac samnom je tako govorio, da ga pod Godunovom nebi minula težka tamnica.«

»Veliki care!« klikne knez Vasilj, »pa čim te je tako razsrdio? Kaži mi i znaj, da ga neću štedit.«

Car pogleda u Basmanova zadovoljno; ovaj si je grizo ustnicu i pogleda Šujskoga takvim okom, da si u njem mogo čitati duboko sažaljenje, što se car povjeruje mužu, koga bi morao držat za svoga najopasnijega neprijatelja.

»Gle, kneže Vasilju,« reče car, ja i ti ženit ćemo se, pa sam želio, da i tvoj sinovac bude sretan. Evo sam mu htjedoh izprosit djevojku i još kakvu! mladu, krasnu, izobraženu kćer Ratomskoga!«

»Pa, milostovi gospodaru, nije se valjda suprotivio?«

»I te kako; nećeš mi valjda htjet ni vjerovati, da me je jedva pustio do rieči doći. Na svaku moju odgovori on dvadeset i više; nebih nikad bio mislio, da je u toga momčeta, tako dug jezik i smetena glava.«

»Mihajlo! zar si poludio?« vikne knez Vasilj

Digitized by Google

oštro pogledav sinovca. »Ti odbijaš ruku liepe Oktavije Ratomske? Ta ti je nisi ni vriedan!

»Dopusti gospodaru, da te pitam: a zašto ga je tvoja carska milost i pitala za to? Kakov sud si mogo očekivat od dječka, komu još materino mlieko diši s ustijuh? Kakva ludorija, da bi si sam izbirao ženu, gle ti njega! Tà to je kod nas nečuveno.«

»Ti si dakle kneže Vasilju, zadovoljan tim, da se te tvoj sinovac oženi s kćerju Ratomskovom?«

„Nesamo zadovoljan; nego me srdačno raduje, i još se danas, ako ti zapoviedaš, mogu obavit zaruci!«

„Čini mi se,« reče Basmanov nemaknuvši s mlada kneza očijuh, »ako se to dvoje zaruči, da će se plakat ne samo zaručnica nego i zaručnik.«

»Umiri se, Petre Fedoroviću,« odgovori knez Vasilj, dotle ćemo ga već mi naučit pameti; ta imali smo već posla s takvom dječurlijom.«

»Nu,« primjeti car, »on još nije privolio.«

»On negovori, ali se nesuprotivi, a šta ćeš više? Sada se još srami, a poslie će se još i zaljubit u krasnu gospu.«

»Mihajlo,« nastavi knez, ja ti čestitam i želim sreću s vjerenicom!« Mladićev obraz je plamtio i duboka nutrnja bol zrcalila mu se je na crvenu licu; on znadjaše

Digitized by Google

da se stric pretvara; ali bijaše mu težko prevarit djevojku, koja je mnogo tomu doprinjela, da mu je stric izbavljen iz robstva i koja nije poslie ničim zavriedila njegove mržnje, pače iskrenom privrženosti prije njegovu sklonost. Stajaše ga najsilnijega napora, da šuti, nu bojaše se, ako razljuti cara, da će i stricu pomješat račune i možebit jednom jeditom rieči uništiti svu nadu domovine. Plemenito mu srdce tim je više stradalo, što se već nije radilo samo o boljku domovine nego i o njegovoj vlastitoj sreći; on je mogo pomoć da bude hitro strmoglavljen otimač, a to se ipak nije moglo dogoditi bez krvi i to možebit uprav najplemenitijih Rusah. Grčka crkva nedopuštare prekinuće braka van ako je koja stranka nevjerna. Oktavija je krasna a činjaše se, da bi mogla biti i dobra; nu njezina izvanredna lakoumnost, tiesno prijateljstvo s Marinom, njezina bogomoljna privrženost rimskoj crkvi i napokon sliepa odanost njezina otca Lažnomu caru učine, da se mladi knez nikako nije mogo sprijateljiti s mišlju, da bi on s tom djevojkom mogo učinit vječni ženitbeni zavez.

„I ja ti želim sreću, mladi junače," reče car veselim glasom; „ako se oženiš po mojoj volji, imenovat ću te dragim boljarom!

Knez Vasilj se nasmješi, a Basmanovu se posmjeh pričini podrugivanjem, koje naviešta nepogodu.

Digitized by Google

Ni po izgledu kneza Mihajla, koj je pred njima stajao kao osudjenik, nije se takodjer moglo ništa dobra slutit.

»Kaži mi gospodaru,« zapita Basmanov, zašto si odlučio, da kneza Skopina oženiš proti njegovoj volji. Komu će ta ženitba bit u prilog?«

»Hoću da se Rusi što više sprijatelje s Poljaci i da malo po malo primaju njihove običaje i navade.«

»Kaži, gospodaru, što ti drago, ali to se silom neda. Čekaj, dok se u Rusah probudi volja, da se što god uče od Poljakah. Evo sada samo nesretne činiš kneza Skopina i kćer Ratomskoga i ovoj ćeš dakako malo pribavit radosti, ako joj muž bude uviek ovako mislio, kao što misli sada.

»Ali Petre Fedoroviću, umieša se knez Vasilj u govor, »njegova carska visost i ja, već smo se složili, a ti hoćeš da nam opet sve pokvariš? Ni Mihajlova otca nije nitko pitao, koju hoće da oženi, njega su oženili stric i strina, Bog im dao duši lako, pa je on sa svojom ženom, kao što je svim poznato, živio, da je bilo milota vidjeti.«

»To je pravo Vasilju Ivanoviču; što učine otac i mati, to je uviek dobro; nu kad se u njihov posao umiešaju drugi?«

»Zar je vaš vladar manje nego otac i mati? uleti

Digitized by Google

mu u rieč nezadovoljan car. »Moja je volja, da ovo momče oženi Oktaviju Ratomskovu, pa dosta!«

»A ja mu kao njegov najbliži rodjak,« nastavi knez Vasilj, »zapoviedam pokoriti se carevoj volji. Nu što da više trošimo rieči? Nezavodi mi, Petre Fedoroviću dječka u veću smetnju, on je sirotak, pa ako uvriedi cara i strica svoga, bit će nesretniji nego bi bio u najnesretnijoj ženitbi.«

»Ako nebudeš, kneže Skopine Šujski sretan,« reče car, onda će to biti samo tvoja krivnja; jer u istoj Poljskoj samo je Marina Mnišekova nadkrilila duhom i krasotom Ratomskovu, a za našu Moskvu može se bez svakih primisaljah uztvrditi, da sve kneginje i ljepote djevojke neće za svega svoga života steći toliko mužke dopadnosti, koliko Oktavija u jedan sat. — Ali što je to, da se moji gosti nesakupljaju? Deder Petre Fedoroviću gledni, je li već ovdje Ratomski i ostali Poljaci? Jedva očekujem, da im kažem, kako ćemo ne samo jedan, nego više pirovah imati — i to na temelju pobratimstva Rusah i Poljakah!«

»Skoro, skoro, ludi kaludjeri, učinit ćemo krvne saveze,« pomisli knez Vasilj Ivanović; »ni mi nesmijemo bit nezahvalni, nego nam valja vratit Poljakom milo za drago.«

Digitized by Google

Basmanov se vrati i javi, da očekuju cara svi, koje je pozvao.

Ustavši se car sa stolice dodje pred ogledalo, poravna si vlasi, pripaše oko sebe perzijanski pojas i podje. Za njim krene Basmanova knez Šujski ostade časak odtraga i prišaptne sinovcu: Ludjače, malo da mi nisi oteo iz rukuh gotovu osvetu! Negovori ni rieči, čuvaj se Basmanova, on na nas oštro pazi!“

U čekaonici bijaše mnogo boljarah. Najugledniji Poljaci i prvi dostojanstvenici Lažnoga cara, ako mu i nisu bili svi srdcem i dušom odani, bijahu ipak vidjeti vesela lica i tako prama njemu revni, da bi lasno bili zasliepili i onakva vladaoca, koj nebi bio, kao što Lažni car, lakouman. Videći Ratomski cara vesela, pomisli na svoje zadovoljstvo, da je žudjena svrha sa ženitbom postignuta i da će njegova kći postat ženom kneza, koj sve ostale knezove nadkriljuje duhom, porodom i bogatstvom. Posmjeh, kojim ga je knez Vasilj Šujski pogledao, još većma utvrdi njegovu misao, a što mu se je knez Mihajlo vidio nujnim, pomisli, da je knez jako zaljubljen i da čezne za vjerenicom!

Car namigne Ratomskomu, da dodje k njemu.

„Već sam odavna želio, dragi staroste,“ reče mu, „da se preseliš posvema u Rusku u moju blizinu. Ti si mi vazda govorio, da se tvoja kći može samo u Poljskoj

Digitized by Google

dostojno obskrbiti, ali se je našo muž, s kojim će ona sretna biti i ti zadovoljan i ponosan. Zato te molim, neodbijaj mu njezine ruke; — ja sam obećao — nu kamo ćeš kneže Skopine Šujski? Dodji amo, i govori sam za se!“

Boljari gledahu začudjeno jedan u drugoga; knez Vasilj ih je netom prije nagovorio, da strmoglave Lažnoga cara i bijahu u tom svi složni, a sada čuju nenadanu viest, da će Šujskov sinovac oženiti kćer caru posve odana Poljaka. Svakomu od jada protrne srdce, držahu, da su prevareni i očekivahu sa strahom, da će ih car redomice, znajuć za urotu, suditi na muke i smrt.

Dočim su svi, obuzeti raznimi čuvstvi, mramorkom šutili, stupi napred jedan čovjek, koga prije nije bilo ni vidjeti. On nije bio medju carevimi pozvanici i svatko se je čudio njegovoj smionosti, što se je napred pokazao. Bijaše neobično mršav i blied, ali kao što se činjaše ne sbog mlohava zdravlja nego od silna posta. Iz očijuh mu sjaše pobožnost, u svem se vidje naličan više kršćaninu iz prve dobe kršćanstva, koj je pripravan, da za istinu umre, nego li mužu, koj je došo u dvor carski, da traži znakovah milosti.

„Tko je taj čovjek?“ vikne Lažni car, kojega je vazda zla sviest grizla, kad god mu se je pokazao tko nepoznat. „Odvedite ga odmah van i pitajte što hoće?

Digitized by Google

Petre Fedoroviću, tvoja je briga, da nedodje ovamo kakavgod adrapovac; treba ga i pretražiti; jer valjda ima pod odjećom kakvo oružje!“

Taj neznanac bijaše Osipov; na carevu viku upre se nogami i stade tako čvrsto na mjestu, da je silom, kakve u njega nebi čovjek mislio, porinuo od sebe oba spalnicka, dva visoka careva dvoranina bivša dan i noć u predsoblju, kad su ga htjeli na carevu zapovjed odvesti van; ostavši nepomičan gledaše ukočeno u Lažnoga Dimitra, da je ovoga sve u srdcu zeblo.

„Ja nisam adrapovac, niti sam razbojnik,“ progovori svečanim glasom, „nego sam revni sin domovine i pravoslavne crkve! Ovamo dodjoh na viest o novoj nesreći, koja obim prieti; tebi neću da činim zla, a dodjoh u namjeri, da te izbavim! Kažem ti Griško Otrepjeve! odreci se tobom obezčašćena priestolja i očituj javno, da ti nisi diete cara Ivana Vasiljevića! Veliki su griesi tvoji pred Bogom, nu milost Gospodnjeva nije ograničena! Posti, kaj se i moli bez prestanka; Gospod vojskah oprostit će ti i tebe, ako ne vremenitim, a ono boljim, vječnim blagom usrećiti.“

Lažni car bijaše izvan sebe od zabune i jada; svi pristutni bijahu zabunjeni, a njeki Poljaci kao biesni; jedni od prisutnih, koji su već doživili sličnih prizorah, počeše dvojiti, da li sbilja car zakonito vlada, a veća čest pri-

Digitized by Google

sutnih Rusah, osobito knez Vasilj Šujski poboja se, da im neće pokvarit osnovu ova prerano u brk rečena istina,

»Van s izdajicom!« vikne Lažni car pretrgnutim glasom, »da njegvom smrtju prestrašimo buntovničke podanike.«

»Ja sam i pripravan istinu mojih riečih smrtju potvrditi,« odgovori Osipov, dignuvši oči prama nebu! »Nego tvoje duše mi je milo, vjerolomni kaludjere!«

Najvećom biesnosti sam se Lažni car ustrmio na Osipova. Basmanov i više njih priskoče, da mu ovoga pomognu izbaciti. Ali polučiv, što je namjeravao, okrene se na okolo vrli djakon i reče, da on ide i bez sile van; nego poslie niti zavodljiva pitanja niti strašne muke nemogoše ga sklonuti, da izda sukrivce — on je umro neizdavši nikoga!

Lažni car baci se na stolac uz prozor! Cestom cvilile su težko natovarene tarnice i čulo se iz daleka pjevanje, a njemu se pričini, da viču buntovnici, koji kano da su mu već obkolili dvor, i jadan pomisli, da je nadošo čas njegove propasti! Sve prisutne pogleda redom u obraz, i jerbo se sjeti, da je Vasilj Ivanović Šujski prvi bio, koj je tako proti njemu govorio, pogleda ga oštro, nebi li mu opazio u licu dokazah, da je i u uroti učestnik, ali umni knez nedade ničim razaznati, što mu je u srdcu!

Digitized by Google

Napokon osjeti Lažni car, da mu je zabuna opažena te klikne:

»Eto, pa jesu li Rusi vriedni, da se brinem za njihovo blagostanje? Ovako još nikoj vladar nebijaše nikada uvriedjen!«

»Pravo veli tvoja carska visost,« reče dubokim poklonom knez Ivan Semenović Kurakije. »Nu ja bi reko, da je onaj čovjek pjan, a znaš da se kaže: Pjanu je i more do koljena! On nije znao, gdje je bio, a još manje s kim i šta je govorio!«

I ostali boljari govorahu u istom smislu, te već poslie njekoliko časovah umiri se posve lahkoumni car; i opet htjede govoriti o piru, ali ga Ratomski umoli, da nastavi o tom kašnje a ne danas govor, jer ako je, reče, Osipov i pogubljen po zasluzi, mogla bi to Oktavija ipak uzeti kao zao znak, te se nebi radovala braku, koj je bio sklopljen uz toli neugodne okolnosti. »Ja ljubim,« nastavi dalje, „tako nježno svoju kćer, da sam kao diete slab i kao bolježljiva žena sujevjeran, kadgod se radi o njezinu životu.«

IX.

Pokle se Lažni car po običaju povuče kao krt u nutarnje sobe, knez Vasilj Šujski pozvà k sebi boljare na čašu muškata za zdravlje carevo, njegove zaručnice i

Digitized by Google

gospodične Ratomske, koju je premilostivi gospodar sam dostojao njegovu sinovcu ponuditi.

Starosti Osterskomu reče, da žali, što nemože pozvat i Poljakah, jer je voljan po ruskom običaju živjeti, a po tom da njega nemože prije pozvati, dok nedodje sam k njemu, da ponovi, što je car predložio.

„Ja sam, reče, osvjedočen, da će i mojoj snahi, kneginji Aleoni Petrovnoj kao što je i meni, veoma ugodno biti, što se je veliki car imao milost onako zauzeti za njezina sina; a nadam se, dragi starosto, da ćeš i ti učiniti, što bude treba, da se pospješi podhvat, kojim se pravo mnenje Rusah i sretna sudbina mnogih mora pokazati.“

Taj dvolični govor slušaše Ratomski dosta prijazno.

„Istinu ti kažem,“ odgovori ovaj, dugi si brk oko prsta vijajuć, „da moja Oktavija u ničem nezaostaje za uzvišenom Marinom i nebi nimalo bilo čudno, kad bi i ja nastojao, da joj bude muž koj vladajući knez. Nu ja nisam častohlepan kao sandomirski vojvoda, pa jer sam već ovamo došao, da revno poslužim Dimitra, privoljujem drage volju u savez, koj je njegovoj visosti toli drag, a mislim i nadam se, da ni Oktavija neće ništa proti tomu imat“ te na to pogleda Mihajla, koj je stajao naprama velikomu ogledalu, u kojem mu se je premda sad ponješto potamnjena ljepota veličanstveno zrcalila.

Digitized by Google

„Mi ćemo kneže Vasilju Ivanoviću! načinit pir, da će se ljudem još poslie više mjesecih vrtjet glava. Mi smo ti Poljaci veseo narod, koj ljubi svečanosti; a kad se jednom naučite naše običaje, nikad nećete ostariti i nikada želiti, da umrete.“

Knez Vasilj mu se duboko pokloni; kad je digao glavu i okrenuo se k boljarom, čitahu mu ovi na tamnu licu duboko preziranje; nisu ovi niti najmanje o tom dvojili, da ga je hvastanje i oholost lakoumna poljskoga velikaša uvriedila i da on ni nemisli na to, da stupi s njim u srodstvo, nego da hoće ovu sgodu da upotrebi na to, da tim naglije strmoglavi Lažnoga cara.

Knez Mihajlo izdadje iz dvorane prije nego ostali i čekaše njekoliko časovah strica na stubah; a jer ovoga nije bilo, te bojeć se, da će sastati Ratomskoga htjede uprav da otide, nego netom osjeti, da ga njetko prime za rame; dakako da se hitro osvrne.

„Ili sam te prestrašio ili u mislih na zaručnicu smeo?“ reče smijuć se pan Miehovecki. „Tako si me pogledao, da mi je skoro rieč zabjegla pa da me tu odmah hoćeš da ubiješ, nebi pogodio, što sam ti hotio kazati. Sbilja si takov kao da nisi zaručnik, i da te nisam sreo medju ljudi, scienio bi, da je sjena kojega ubijenoga viteza. Molim te, ostani uviek kao što te sada vidim; osveti mene i sve, od kojih se je liepa Ratomska oholo

Digitized by Google

odvratila; nu reko ti, što ti drago, bogme nije pravo, da će Moskovićanin ubrati najljepši cviet poljske krasote.«

»Prestani, molim teb brbljati« prekide ga u govoru pan Ljubelski; »pruži mi ruku kneže Skopine Šujski; mene iskreno raduje, što si postao naš. Ti ljubiš svoju domovinu, hrabar si i pravedan; takvu knezu kao što si ti, mogu se i tri ljepote djevojke ustupiti.«

»Tako treba da se govori« reče knez Vasilj Ivanović. „Od danas imaš pane Ljubelski jednoga prijatelja više u Moskvi.« U to mu stisne ruku i reče sinovcu, da je vrieme ići kući.

Kod crkve Vasilja blaženskoga odkrije se i prekriži knez Vasilj. »Valja nam se pomoliti za izpokoj duše Osipova« reče jašeć dalje; »jer da nije bilo njega, bila bi nas snašla velika nesreća. Kad te je uzbjeg kaludjer zovnuo, a ti se nisi ni maknuo s mjesta, upilio je Petruška Basmanov u te tako oči, da je mene oblijao znoj; već sam pomislio na muke i smrt — i uzdrhtah! Nenadano pojavi se Osipov kao poslanik neba, da tebe izbavi; griešio sam misleć o njem, da je proti nam, nego gle! on za to nije htjeo da dodjé k nam na objed, da i na nas nebaci sumnju. On je sada sveti mučenik i više nam je koristio nego sto stotinah vojnikah! Ču li me Mišo, idi knezu Mscislavskomu i moli ga, da dodje k meni; sastat ćemo se noćas svi, pa ako i nebude moći,

Digitized by Google

da odmah počnemo raditi, ustanovit ćemo barem dan za početak.“

To je knez govorio posve tiho ali je Mihajlu ipak srdce strahovito tuklo; u očijuh zasja mu suza i boljelo ga je, što nemože odmah pred strica pokleknuti, da ga moli, da i njega učini učestnikom opasnosti.

„Ali ti da nisi k meni došo,“ reče mu Vasilj kao da je znao, što misli; „tamo te netreba, i vrlo bi me uvriedio, da mi dodješ u kuću bez moje dozvolje. Moj život je u rukuh boljarah, ali tvoga im povjeriti neću; volim sam umrieti, nego da čujem plač i naricanje tvoje matere! Njoj kaži, da ću ju sutra posjetiti; danas imate dosta toga, o čemu će te se razgovarati, ako hoćete baš do zore! Osim nje negovori s nikim o svojoj ženitbi, ili će još najbolje biti, da i nemisliš na nju spominjuć se poslovice, da je jutro divnije od večera. Neluduj za to, što ti ovih danah prepoviedam k sebi doći; ako Bog da, imat ćeš i ti tú dosta posla; ali neću da pokušaš sreću u sudionici nego na bojištu. S Bogom Mišo! Isus te vodio i branio!“

Poljubiv stricu ruku ode Mihajlo drugim putem; nu jer je osjećao, da će ga omiljavica, sjaši s konja i da ga slugi, neka ga odvede kući pa neka kaže kneginji, da je otišao k Mscislavskomu i da će se vratit kući pješice.

Digitized by Google

„Ali boljaru,“ reče sluga, „prokleti Poljaci napadaju ljude i po bielom danu, a ti ćeš možebit ostat kod kneza do noći. Učini što ti drago, ali ja te nepuštam samoga; ako si voljan ići pješice, ja ću konje vodit za tobom; jer poginеš li ti, poginusmo svi.“

„Šta se bojiš Jakove?“ odgovori mladi knez, „šta mi se može dogoditi? Pa kako je daleko kući?

„Daleko dakako nije, ali su vremena takva, da se valja bojati i tri koraka na samu; a eto u tebe ni oružja! Na, uzmi barem ovaj nož; bio je njekoć moga otca i već je učinio svoju dužnost; neće ti škoditi, a ja ću lahkim srdcem doći k boljarki.“

Ganut toliko putah zasvjedočenom vjernosti poštena Jakova uze Mihajlo nož: bijaše to krasni turski kindjal, što ga je otac Jakovov, Matej Sergejev junački uzeo tatarskomu careviću, kad su osvojili Kazan. Jakov se se spomenu, da je na kindjalu neznano pismo, koje su prostaci držali za čarobnjačku izreku, te pomisli, da mu je tajna slutnja naviestila, da će mu gospodina snaći pogibelj, pa za to opetovano umoli kneza, da smije za njim voditi konje.

„Ma odkada si mi Jakove tako strašiv?“ upita knez. „Zar nevidiš, koliko je ljudih na ulici? Ništa se nije bojati; idi ti samo u ime Božje kući.“

Mihajlo udje u dvorište kneza Mscislavskoga i

Digitized by Google

okrenuv se vidje, da Jakov nije otišao, pa ga zovne k sebi.

»Možda će me,« reče, knez »Fedor Ivanović zadržat kod sebe, a moja će me mati neuztrpljivo čekati; zato idi kući; tà vidiš, da je sve mirno! Valjda neću putem sretat same pijanice — a za kindjal se neboj ništa, vratit ću ti ga ni kapljom krvi neomrljana.«

»Da Bog dao, boljaru« odgovori sluga, ne snašla te nikakva nesreća! Idem, dragi gospodaru, samo se nesrdi, što sam u strahu za te svojeglav; njekakva me slutnja goni, da te nepustim iz vida. Samo se nemoj dugo zadržati, da nebi boljarka mislila, da sam lagao.«

Pogledav Jakov još jednom svoga gospodara, ode vodeći uzdom hitra kneževa vranca.

Kod Mscislavskoga su kaludjeri držali noćno pojanje; jedan je od njih uprav začeo pjesan, kad je unišo Mihajlo, nu domaćina ga stojeći pred slikom svetca, komu je sutra dan bio god, nije opazio. Sada je prvi put Mihajlo u svom životu prisustvovao bogoslužju veoma raztrešen; tielo i duh mu bjehu umorni, a strah ga je obuzeo, kad pomisli, da je došao u kuću kneza Mscislavskoga za to, da posješi važni, neizbježni prevrat, koj će odlučiti sudbinu domovine ne za godinu dvie nego možebit za uviek.

Čudom se je začudio knez Mscislavski poslie

Digitized by Google

službe božje opaziv svoga gosta i namigne mu, da ide za njim u prvu sobu; ali ga mladi knez, gledeći u sliku mučenika, žrtvovavšega sav život za nauk Isukrstov, nije opazio; stoga mu dodje jedan poslužnik prišaptnut, da ga knez Ivan Fedorović čeka u spavaonici. Mihajlo ode k njemu i kaže, što mu je poručio stric, te se odmah i preporuči, da ide k majci.

Eto u malo satih doživi mladi knez svašta takova, da nije skoro ni sam vjerovao, da se je sbilja sve dogodilo. Duboko zamišljen ode od Mscislavskoga i neopazi dugo, da je prošo krivim putem; ali kad je mislio, da bi već morao doći kući, osviesti se i vidi, da se nalazi na pustom posve neznanom mjestu. Dvie žene i jedan dječak idjahu prema njemu; on ih zapita, kako je daleko do bogojavlenskoga samostana, a one se neprijazno medjusobno pogledaju i reku dječaku, da nezaostaje za njima; jer je bio smjerno stao.

„Zar nevidiš, reče mu jedna košljivo, „da je to preobučen Poljak? Pravovjerni boljar nebi ovuda tako kasno sam bludio.“

„Ajde Griško, ajde,“ doda druga, „negledaj ga kao tele u nova vrata; neka traži ako hoće do sutra put, što nas je briga!“

I smijuć odu dalje te ih nestane u poprečnoj uzkoj ulici: Mihajlu bijaše žao, što im nije kazao, tko je i

Digitized by Google

odluči, da će prvoga, koga će sresti, uzeti za kažiputa. Jedva podje njekoliko korakah dalje, i počuje jecanje u nizkoj kolibi naprama vrtu; stade i jer je čuo psovati poljski, htjede poći dalje, ali netom razbijen prozor zvekečuć i bronjajuć reć bi sleti na ulicu, a jedna žena vrištajuć dozivaše pomaganje proti razbojniku i ubojici.

Misleć, da Poljaci Ruse robe, zaboravi mladi knez, da je sam i potrči kindjalom u ruci u kolibu; tu bijaše tmično i samo pipanjem podje mu za rukom naći vrata iznutra zaključana. Iznutra čuje plač, ali ne prijašnjemu slična glasa, te je tako lupao po vratih, da ih je oborio. U sobi je bilo više ljudih; u jednom kutu je visok Poljak vezao jednu ženu u sriednjih godinah začepiv joj usta; kod stola su druga dva Poljaka vucinjala mladjahnu djevojku, po odjelu reć bi Moskovkinju i ne nizka roda. Čim je djevojka opazila Rusa, ohrabri se te se iztrže iz rukuh svojih mučiteljah baciv se srdce parajućom vikom uz jednoga starca, koj je ležao na podnici u krvi bez života!

Opaziv Poljaci, da s Rusom nije nitko došao, ustrmiše se kao pobjesnili nanj. Neznanka digne ruke spram nebesah i činjaše se, da pobožnom vjerom u svemogućega moli, da pokriepi i osnaži njezina zaštitnika. Knez se prisloni na stienu i odbije sretno njekoliko udaracah njemu namjenjenih, napokon rani jednoga razbojnika, drugi se kao biesan sam zaleti u knežev kindjal, a treći pobježe glavom bez obzira.

Digitized by Google

Knez ponajprije izbavi svezanu ženu, koja pred njega klekne; nu on joj reče, da mu nezahvaljuje, nego da priskoči u pomoć djevojci, koja je bila pri sviesti dok je trajala pogibelj, a čim je ove nestalo, pade u omiljavicu. Sam pograbi hitro nješto platna sa stiene, odreže komad i sveže njim duboku ranu starcu, koga je sa ženom uzdigo na klup.

Kad se je djevojka opet osviestila, klekne odmah pred slikami svetih i pomoli se Bogu šuteć, jer proplakat nije mogla, da ju oslobodi od te nesreće, da bude kriva smrti nježno ljubljena otca, svoga jedinoga prijatelja. Knez ju uvjeravaše, da starac jošte živi i da bi mogo i ozdraviti, nu ona kao da je prečula te rieči ili uobće nije ništa o tom znala, gdje je ona i tko je uz nju; njezina duša zabavljaše se samo jednom misli, koja ju i suzdrža, te junačkoga svjedoka njezine sdvojnosti neuprosi, da zovne liečnika i svećenika, koji bi ju jedino mogli ponješto barem utješiti.

„Aleksandro!“ šaptnu starac.

„Ovdje sam, dragi otče!“ klikne žurno djevojka, „blagoslovi me otče!“

„Bog te blagoslovio diete!“ reče otac slabim, nu punim izraza glasom.

Otvoriv oči gledaše si kćer, a onda pogleda kneza i njeko zadovoljstvo pospê mu bliedo baš mrtvačko lice.

Digitized by Google

On nemogaše kazati, što je ćutio da, neznaše valjda ni, što se je s njim sbilo, nu gledeć čuvstvena hrabra mladića, učini mu se dovoljnim jamstvom, da će mu kći biti spasena i da ju Bog ni u buduće neće zapustiti. Doskoro zaklopi oči, nu Aleksandra je ćutila, da su mu ruke jošte tople i da mu srdce veselo tuče; te obrativ se prama knezu zapita ga, tko je?

Šuteć gledaše Mihajlo mladjahnu Aleksandru; bijaše blieda, zabunjena; na njezinu obrazu i glasu dà, u dubokoj njezinoj boli nadje knez osobitih neopisivih dražestih; činjaše mu se, kano da je sada nevidi prvi put, dapače, kao da njegovih mukah i skrbih nitko tako neosjeća kao ona.

„Nećeš da mi kažeš svoje ime? reče opet; »ele nećeš, da se za te molim Bogu? Kako da ti naplatim za toliko dobročinstvo? Bez tebe bila bih izgubljena!«

„Moli za Mihajla,« odgovori veoma ganut knez; »molitva pobožnoga i nevinoga srdca može me izbaviti od prieteće opasnosti.«

Aleksandra motrijaše kneza osobitim učešćem. U cvietu mladosti, po vidu bogat i ugledan, ipak da se nečesa boji, a na obrazu vidi mu i trag njeke tuge; bijaše djevojci veoma težko uz umirućega otca vidjeti tužna i zabrinuta svoga spasitelja.

Digitized by Google

„Gospod mi nije dosudio sreću“ reče ona jedva čuvenim glasom.

Starac stenjaše; drhćuć uhvati ga Aleksandra opet za ruku — već bijaše hladna; nastojaše uzalud da ju stopi i nepomično gledaše u otca.

Iznesav Mihajlo iz sobe truplo ubijena Poljaka, pitaše vani ženu, koju je smatrao domaćicom, tko je Aleksandra i njezin otac?

„Znao Bog, dragi gospodine! Mi ti ovdje živimo kao u pustari, a susjedi su nam samo dvie bolježljive starice. Moj muž trguje katranom, pa kad otide njim po selih, ja ostajem posve sama kod kuće; danas po podne bješe me napala njeka nedokučiva slutnja, uzeh kolovart i počeh pjevati, da se razvedrim, ali iznenada banu mi u hodnik ona liepa djevojka sa starcem. Za volju Božju reče mi starac, sakrij mi kćer! Spasi nas obojicu! povikne djevojka i sakrije se za peć. Ali jošte se dobro niti nesakrije, eto ona tri prokleta Poljaka, kao gladni vuci ulete mi ovamo u hodnik i odmah u sobu. Starac hitro udari jednoga po glavi, nu ovaj pako njega tako nemilo zasječe mačem, da se je biednik odmah srušio. U meni se okamenilo srdce, kad sam na svoje oči vidila toliko krvi; pomislih, da mi je Bog poslao tudjince u kuću radi mojih griehah, pa mi ih je bilo ipak milo. Potrčih k prozoru, ali se nije dao otvoriti, s toga sam šakom probila

Digitized by Google

jedno ošce, da prizovem pomoć. I hvala Bogorodici — ti si došo! Da nisi došo, ja bi od samoga straha bila izdahnula.«

Domačica htjede opet pred mladim knezom kleknuti, ali ju on suzdržà, te posegnuv u žep, stisne joj u ruku nješto srebra obećavši, da će joj dati više, jer da ide kući i da će se odmah povratiti, samo neka se svojski pobrine za ranjenika i za biednu mu kćer, te neka dobro zaključa vrata.

»Hoću boljaru«, odgovori žena poljubiv knezu ruku; zatvoriti ću čvrsto prozore i vrata; ali ti dragi dobročinitelju pazi se — sada ti živimo, gdje se po bielom danu ljudi ubijaju, a sada se je i vani začeo hvatati sumrak. Bilo bi bolje, da probaviš noć ovdje, ja ću ti prostrti postelj i pripravit ću ti večeru.

»Hvala ti, hvala, ali nemogu ostati, jer me kod kuće čekaju, a i onomu starcu treba pomoći.«

Vrativ se u sobu, opazi knez dvie poljske sablje, te reće domaćici, da ih sakrije, a obrisav dobro svoj kindjal, kojim se je obranio proti presili, zadjene ga za pojas.

»Bog te poživio na mnogaja! . . . reče žena duboko se mladomu knezu pokloniv; „Mihajlo . . . — a kako se inače zoveš po otcu, dragi gospodine?«

„Vasiljević“ odgovori knez i obeća Aleksandri, da će se skoro vratit sa svojimi ljudi, koji će starca

Digitized by Google

odnjeti na mirno i sjegurno mjesto, gdje će se moći liečiti.

„Bog ti platio!“ uzdahne dubokim čuvstvom Aleksandra.

Crte njezina izbavitelja utisnuše se u njezinu dušu, i da nije bio mlad, pa da se nije zvao Mihajlo, bila bi ga ona držala za svoga rodjenoga, nu njoj posve neznana brata, koj živi u Moskvi i komu ju je uprav htio povesti otac Novgorodki plemić Vasilj Aleksandrović Adašev.

Premda su dani koncem travnja nješto dulji, ipak je već zapalo bilo sunce, kad je knez izašo, na put; već nebijaše vidjeti nigdje ni žive duše. Sve što je danas doživio, tako se ga kosnu, da je odlučio prije umrieti, nego li u srodstvo stupiti sa zakletimi neprijatelji Ruske. Napućen, kuda mu je najbliže k bogojavljenskomu samostanu, gdje mu je bila blizu kuća, htjede uprav zakrenuti u poprečnu uzku ulicu, kad se netom zaleti nanj jedan zlikovac i prije nego se je od ovoga mogao obraniti — pade težko ranjen na zemlju! Ubojica se prignu, da ga bodežem pogodi u pravo mjesto, ali počuje, da idu ljudi, te i nezadav mu druge rane, pobježe što je ikad mogo.

Digitized by Google

X.

Iste večeri idjaše jedna stara prosjakinja kroz više ulicah i dodje napokon vrlo umorna u tu poprečnu ulicu; stane, jer joj se pričini, da čuje stenjati. U ono doba sgadjahu se skoro svake noći ubojstva, pa se često niti najmilosrdniji ljudi nisu rada zadržavali, da biednikom pomažu, nu starica, koja je s ljubavi prama Isukrstu bila uboga i podnosila mnoge terete, nemišljaše na svoju opasnost, nego pospješi poput milosrdna Samaritana onamo, odakle je čula jecanje. Opaziv u krvi ležećega čovjeka u baršunskom, liepo urešenom kavtanu, sjede, položi biednikovu glavu na svoje krilo i odljepljivaše oprezno po obrazu krvlju zaljepljene vlasi.

»Gospode Isukrste, smiluj se!« vikne klopiv rukama, »ta ovo je knez Mihajlo Vasiljević! Sveta Bogorodice, pošalji mi na pomoć dobrih ljudih! Kraljice nebeska izbavi Rusku! Ovo je djelo proklętih Poljakah,« govoraše pri slabu svjetilu blieda mjeseca promatrajuć probliedjela ranjenikova lica.

»Ah, dao Bog, da i tu buduće ovom mladiću, nadi domovine, Poljaci budu krvni neprijatelji!«

Starica izvadi iz pregače platnen rubac i obrisav si njim suzne oči, nastojaše, da obustavi krv; i podje joj za rukom, ali se mladi knez neosviesti, nego poče bulazniti.

Digitized by Google

Ona na to počne vikati i dozove više ljudih, a medju ostalimi i Jakova Sergeića i drugih domaćih slugah, koji su već dugo tražili svoga gospodara. Sve proplače a Sergeić ukoravaše nemilo svoga sina, što nije sliedio slutnju nego je pustio gospodara, da ide sám.

»Tiho, dosta je,“ presieče ga u govoru starica, nego ajde, žurite se, da ga ponesemo kući; možebiti će dati Bog, da se još budemo i radovali.“

„Daše!“ reče Sergéić »je si ti to?“

„Jesam“ odgovori starica; »Bog mi je pomogo, te sam njegova izabranika mogla izbaviti.“

Sluge odpašu pojase, stave na njih kabanice i polože na ova nosila kneza. Kod su pošli, plesnu Daša veselo rukami i glasno se smijuć ode prama kući, gdje se je nadala naći noćište.

Svladav kneginja gorku bol, pospješi ljubežljivim i nježnim srdcem, da pomogne i pribavi pomoć svomu sinu, najprije posla po Vazmera, najboljega táda u Moskvi lječnika, a da ga nepreda samo čovječjoj pomoći, poslà Sergeića u više samostanah, da služe misé za ranjenoga Mihajla, a sama se zavjetovà, ako joj sin ozdravi, da će pješke hodočastit u trojičin-sergejski samostan. Nije kneginja dvojila, da se je njezinu sinu dogodilo mnogo izvanredna; jer mu se je na licu mogla opaziti tužna na nješto uzpomena, koja mu dušu potrese; bulazneći u vatri spo-

Digitized by Google

minjaše što zlovoljno što ljubezno Dimitra, Oktaviju, Ratomskoga, Osipova i Aleksandru, pa kad je progledao, duboko mu pogled prodre u dušu matere kneginje, koja je čas mrzle, a čas kao oganj vruće ruke ljubeznoga sina pritiskala na suha svoja usta očekujuć neuztrpljivo liečnika — nije bo htjela o dogodivšoj se nesreći ubaviestit svoga djevera, dok se neporazgovori s Vasmerom.

Ovaj dodje oko ponoći i razgledav kneza reče, da će dobiti žestoku vrućicu, koja je nastala od strašna potresa duše i već se od dulje vremena u tielu pripravljala; rana da nije opasna, a što je mnogo izgubio krvi, da je još tomu dobro, što će vrućica biti nješto blaža.

Kroz više nedjeljah činjaše se, da će bezuspješne ostat vruće molitve matere kneginje i revna nastojanja Vazmerova tako, da se je već počelo dvojiti o tom, da li će Mihajlo i živ ostat.

Napokon počne vrućica malo po malo popuštati i knez se dozivati pameti. Kad se je prvi put iz vrućice osviestio i ocutio, začudi se, što je na postelji i prepozna glas majke, premda je potiho govorila:

„Hvala Bogu! care gospodare, lječnik kaže, da je minula smrtna pogibelj i tim mi je odvalio kamen sa srdca. Nemogu ti kazati, koliko me sretnom čini misao, da će moj Miša služit tvojoj visosti. Nepristoji se, da ga sama hvalim, ali nadam se, da će se s Božjom pomoćju i tebi dopasti.“

Digitized by Google

Mihajlo nemogaše, da išta progovori, a još manje da progleda; nego ovo, što je čuo, mnogo ga pokriepi. Kad se je sutradan silio, da se razabere i sjeti, što se se s njim sbilo, spomenu se kao izza sna, da mu je kod postelje sjedio car, s kojim se je majka velikom odanosti razgovarala. Pripoviedaše majci, kako je ranjen, pa joj medju ostalim izpripoviedi i tu tobožnju sanju o caru.

„Za tvoje bolesti, dragi sinko,“ odgovori mu kneginja, „svašta se je dogodilo. Danas su uprav tri tjedna, što je kći vojvode sandomirskoga imala svečan ulaz u Moskvu, i nastanila se u vosnesenskom samostanu. Kašnje ćeš čuti mnoge Otrepjeve budalaštine, sada ću ti samo kazati, da je bezobrazni kaludjer zapovjedio u svih svetih samostanih plesati, da je stavio carsku krunu na glavu ženi druge vjere, i da se je spram poljskih poslanikah ponašao odmah spočetka do nepristojnosti oholo, a poslie do rugote slabodušno. Rusom već dugo mrzka počmu i tudjinci prezirati, te u jedan hip izgubi ukradjeni priestolj i — život!

Knez uzdahne!

„Možemo li se barem nadati,“ reče tiho, „da će sada prestati pogubna razdraženost pučanstva, koja zavlada od smrti cara Borisa Fedorovića, te sve dublje bacaše domovinu u propast? Zar se već nebi ljudi mogli jednom uvjeriti, da je to propast i za svakoga pojedinoga, nego

Digitized by Google

da bi valjalo izpunjavati svoje dužnosti i negledeć na plaću i osobnu korist? A draga mati, još mi nisi ni kazala, imamo li cara i tko je?«

»Imamo; a car nam je onaj, koj je prvi nastojao izbavit domovinu te najposlie izveo svoju osnovu.«

»Stric Vasilj Ivanović?« klikne knez.

»Dà on je samovladar svih Rusah,« doda kneginja posmjehom a licem zabrinutim.

»Blagoslovi ga svemožni Bože,« zavapi knez pobožno se križajuć. Glava mu klone u vanjkuš, a oči mu se i nehotice zaklope; znaše on, kakva mu stric ima svojstva, i nepodvoji o iskrenoj mu ljubavi domovine, pa ako ga je i držao dostojnim carskoga priestolja, nemogaše se ipak radovati u toli burno vrieme njegvoj veličini; tà već i sam doživi koješta od zavisti i takmenja boljarah, pa nije mogo da zaboravi i ono, što se je dogodilo, kad je Lažni car na smrt osudio Vasilja Ivanovića.

Lukerja otvori polagano vrata i prijavi kneginju Jekaterinu Grigorijevnu Šujsku. Na kneginji Aleoni poznalo se u licu umah, da joj ova posjeta nije po volji, ali je nije mogla odbiti, zato ustane i podje, da ju primi u drugoj sobi, nu dok je jošte služavki kazivala, da neide iz bolestnikove sobe, unidje već u istu sobu i kneginja Šujska.

Kneginja Jekaterina, žena kneza Dimitra

Digitized by Google

Ivanovića Šujskoga, bijaše kći Maljuta Skuratova Belskoga, ljubimca cara Ivana Vasiljevića strogoga. Taj carev ljubimac je, kao što je bilo obće poznato, vlastitom rukom zadavio metropolitu Filipa.

Potomstvo će uviek prezirati laskavca, koj je zavodio svoga gospodara u razuzdanost, da, svladav mu um uzmogne domovinu bacit u propast i sam doći do moći i blaga.

Pa uzprkos toli zlu primjeru bijaše najstarija Belskova kći kao i u sukromnom životu žena potlašnjega cara Borisa Godunova na priestolju uprav uzor svi kriepostih; i najteže muke podnosila je bez ikakva mrmljanja; mnogo je trpila, ali nije prestala moliti se, pa kad je polazila na okrutno pogubljenje, tješila se je tim, da će dobri Bog za to ublažit zasluženu kaznu njezina muža za opačine, kojimi je nastojao usrećiti svoju porodicu, dočim ju je uprav sunovratio u bezdno propasti.

Kneginja Šujska bijaše u licu prilično podobna nesretnoj carici, ali sasvim drugačija, što se tiče ćudorednih nazorah i čuvstva. Tvrda srdca i ohola bijaše svojoj starijoj sestri na carskom plaštu zavidna; njezin muž bijaše joj rob, i da se nisu knezovi Šujski prenaglili, da Lažnoga Dimitra priznadu carem, to bi njemu stotinu putah teže bilo dočepat se priestolja, pa se možebiti nebi ni on bio prodrznuo onako nečovječno postupati proti Go-

Digitized by Google

dunovoj porodici.....Nu izgubiv Šujska one koristi, što ih je kao bližnja rodjakinja careva uživala, poče netom oplakivati svoga mladoga sinovca i prokljinjati njegova zlotvora, ali ta tuga u nevrieme bijaše samo novim dokazom, kako je potištene naravi, pa su ju s toga javno poštovali samo radi njezina staleža.

Kad je knez Vasilj stupio na priestolj, bijaše kneginji Šujskoj trideset godinah. Visoka i liepo uzraštena bijaše u obrazu pravilnih crtah, pa stoga, kao što se obično kaže, liepa žena, nu ipak se nije dopadala. Velike tamno smedje oči izražavahu nješto osobita tako, da su mislili, koji ju bolje poznavahu, da čini iz zle namjere, kad se pokazuje zahvalnom i uljudnom. Imaše krepak glas i bijaše u tielu dobro ugojena, nu po licu joj nebi reko, da je jaka, jer tù nisi vidio drugo, do biela i rumena ličila; pa bielilo, kojim se je ličila i zube laštila, pokvari joj ove još u mladosti, tako da su pocrnili; nu ona je ipak scienila, da je liepa. To joj svaki dan posvjedočavahu muž joj, jedna uboga u kući joj se nalazeća rodjakinja i mnogobrojna služinčad, pa samo tim su ju mogli utažiti, kad se sbog kakvih god tricah razjedila, a to se je svaki čas ili barem svaki dan dogadjalo.

Idući kneginja Jekatarina posjetit svoga bolestna sinovca tako se je obukla i uresila, kan da je pošla na kakvu dvorsku čast. Nad feresom od crvene svile imaše

Digitized by Google

svilenu bogato uredjenu ljetnu opravu; na rukavima joj se sjahu široke narukvice s biserom i ljubičnjaci; duge naušnice blistahu od smaragdah, a visoka joj svilena kapa bje obasuta malenimi dragulji. Oko vrata visjaše joj deset nizovah velikih nu raznih i uglastih biserah; ove je dobila s ruhom za opremu i cienila ih tako visoko, da bi se pokazala uvriedjenom, kad bi komu palo bilo na um reći, da bi još moglo i do toga doći, da nijedna gospa višjega staleža nepodje u posjete bez tako dragociene ovratice.

Poljubiv dvima — srdačnima cjelovima kneginju Aleonu, reče podrugljivim smiehom: zdravo jetrvice, nebi li te smjela upitat, kako ti je? Na cesti svetak; tebe posjetio naš milostivi car; kod nas ga jošte nije bilo; a rekla bi, da bi mu imao biti više rodjeni brat od sinovca, nu mi smo prosti neizobraženi ljudi, pa kako da se nas sjeti nj. carska visost?“

„Car je htio vidjeti i znati, kako je Miši“ odgovori kneginja Aleona. „Ti jetrvice i tvoj muž, hvala Bogu zdravi ste i svaki dan u dvoru?“

„Što tako dugo ležiš, Mihajlo,“ reče mu kneginja Jekaterina „već bi doba bilo, da se ustaneš, ta gledni kako ti se je mati od naporah osušila. Jest, jetrvo, ti ga previše maziš; on je već hvala Bogu dosta velik i ako sam ostane ovdje, neće poginuti!“

Knez Mihajlo pogleda na to majku veoma lju-

Digitized by Google

bezno, ali nereče ništa; jer je bio osvjedočen, da bi se njezino zdravlje narušilo prije, kad bi ju zapriečili njegovati bolestna sina, nego li naporom materinske ljubavi, da ga uzdrži u životu.

„Sutra ću na misu," reče kneginja Aleona, „da se Bogu zahvalim, jer sada se već mogu nadati, da će Miša ozdraviti."

„Što ti nepadé na um? Sjedila si uzanj po ciele dane, a sad da ideš u crkvu! Bit će još draga jetrvo za molitvu vremena; nego sad valja da praviš posjete i čuješ, šta govori sviet o našem djeveru."

„O kojem?" zapita Skopina.

„Zar si zaboravila Aleono Petrovna? Tà o kom da sada govori sviet, nego o Vasilju Ivanoviću? Zar nisi još možebit ni dočula, kakva je čudesa počinio?"

„Nisam ništa; ja sam cara vidila samo njekoliko hipovah, a drugih posjetah nisam primala."

„Ele ću ti ja kazati, šta naš dješo radi; od same radosti, što je postao car, evo ti si je pod svoje stare dane posve ubezputio."

Blieda Mihajlova lica oblija rumen; podigne i podupre se na vanjkuš te pazljivo slušaše.

„Ta nije doista nikomu ni na kraj pameti bilo," nastavi kneginja Šujska, „da će naš djever tako ludovati. Jedva li mu se boljari zakleše, eno ti dade pročitati, ne-

Digitized by Google

znam komu, pismo, gdje car zapovjeda, da se nesmije nitko bez osude boljarah osudit na smrt, a udovi i djeci, ako nisu u opačini sukrivci, da se ostavi imutak pa i više takovih krasnih stvarih! Kad je to bilo proglašeno, poljubi križ tako mirno, kao da je učinio Bog zna kakvo slavno djelo. Boljari ponikoše glavami, a moj muž malo da nepadè od straha; on se je u onaj čas pokajao, što mu je brat postao carom, pa i kakov je to car? U čem se razlikuje od svoga posljednjega roba?“

Mihajlu se niz lica spuste s očijuh suze; dušom je hvalio Bogu, što mu je stric obećao Ruskoj toli blagu vladu, i nije o tom dvojio, da će zahvalna domovina brižno čuvati svoje vlastito dobro. Izkusnija od njega kneginja Aleona nije se tako nadala; njoj se učini plemenitom, ali prenaglom i neopreznom prisega, koju je učinio car i kojoj do njega u Ruskoj neima slične; kneginja je držala i sama, da car mora vladat blago, strogo i pravedno, ali da sbog toga netreba ograničivati carsku vlast u takvo doba, gdje se strasti razigravaju vrlo neobičnimi dogadjaji; Jer tečajem jedne samo godine imaše Ruska već četvrtoga cara! Kneginja Aleona vele se tomu začudi, što car Vasilj nije zrelo mislio o tom, kako i najspasonosnije promjene mogu imati vrlo ubitačne posljedice u doba, kad ih narod ili neshvaća ili kad svaku popustljivost nepripisuje vrlini, nego pljašljivosti vlade.

Digitized by Google

„Je li jetrvo, da ni ti toga neodobravaš? dakako da nam mnogo bolje nemože ni sad biti, nego što je bilo za uzbjega-kaludjera. Jučer je bio moj kod brata si i molio ga nješto, pa šta misliš, šta mu je odgovorio? Reko mu je, budi samo revan u službi i koristan, onda ću te rada nagraditi.“

„To je reko?“ klikne Mihajlo, dočim mu je nutarnje zadovoljstvo mutne oči oživljelo.

„Gle ga! kako se raduje, što mu stric stricu nije dao, zašto ga je molio! Zar ćeš carevu milost samo za sebe da prištediš?“

„Ne, nego želim samo koristan biti mojoj domovini!“

„Šta ti sve neželiš! samo kad bi tvoje sile mogle tvoriti čudesa. Ti si još bio u povojih, kad je knez Dimitar Ivanović već bio boljar, ali toga naslova nije steko u zapećku! Istina doduše, da je moja pokojna sestra imala tada veliku moć, ali je ona i poštovala i pazila jače rodbinu, nego što se danas pazi; s toga neće dobra biti, što se ova zapostavlja. Ako carevi rodjaci budu uživali njegovu posebnu milost samo onda, kad budu služili državi kao i drugi nerodjaci, onda ćemo si još najposlie željeti, da se povrati Griška.“

„E to nećemo,“ reče jedva svoju zlovolju pritajivajuć kneginja Skopina; „ta promisli samo, kako da si čo-

Digitized by Google

vjek želi povratak onoga doba, kad je svaki pravednik bio potlačen i baš naša n. p. porodica živila u progonstvu.“

„To je bilo, pa prošlo, kao da i nije bilo. Ta može li se čovjek onomu čuditi, gdje je kaludjer vladao kako je znao. Ali sada, draga jetrvo, boli u srdcu, i čovjek se mora stidit pred svietom, da rodjeni brat neće bratu da izpuni želju.“

„Uztrpi se, ta nemože se sve najedan put učiniti. Zar Vasilj Ivanović može odmah da svoje nagradjuje? A šta će na to kazat drugi?“

„Nam bi učinio dobro, a što nam je za druge?“

„Živimo draga,“ reče Aleona, „u doba, gdje smo se mogli naučiti, kako je pusta taština svaka zemaljska veličina; vidjesmo žalostnih dogodjajah, koji bi nas morali već naučit pameti, da je najbolje imat saviest mirnu te uza to moliti Boga, da oslobodi svetu Rusku od bunah i krvoprolića.“

„Prosim te, jetrvo, zar je to grieh svoje najbližnje ljubiti i činiti im dobro?“ zapita kneginja Šujska očevidnim nezadovoljstvom. „Ja bi rekla, da toga neveli sv. pismo. Svatko se nemože u svoju kuću tako zatvoriti kao što ti, a uza to imaš tolikih dohodakah, da već neimaš kamo spravljati blaga! Nu što tù brbljam, bijah još diete i spominjem se jako dobro, da si ti u mladosti i još za mužem bivša vrlo se rado kitila i da nijedan novgorodski

Digitized by Google

namjestnik nije bio tako rada vidjen kao Vasilj Fedorović. Kad budem i ja u tvojih godinah, možda ću tad i ja ići po vani u jednom te istom odielu i ništa si neželjeti, kao što si ni ti neželiš.“

„Nu ti si,“ veliš, „strino ipak sama čula, kako je car reko, da će nas za naše usluge darežljivo nagraditi“ reče Mihajlo; „pa šta ćemo više od njega? Nanj se neće moći nitko tužiti, a niti nam zaviditi.“

„Šta li taj neizbrblja!“ uleti naglo u govor kneginja Šujska. „Bilo bi bolje da šutiš; ti si u postelji i neznaš ništa; pitaj samo, što kažu boljari; kažu, da su znali, što sad znadu, da nebi nikada knez Vasilj sjedio na ruskom priestolju.“

„Njega je izabrala Ruska i za boljak Ruske treba da vlada.“ vikne odrešito Mihajlo.

„Ti buncaš! Još si valjda uviek, u vrućici? reče opet Šujska nepovoljno pogledav sinovca. Govoriš tako ludo, kanda si došo iz drugoga svieta. U Ruskoj još svi ni neznadu, da je Griška dobio svoju plaću; još nije ni pokopan, a Vasilj Ivanović je istom tri dana car. Zanj se zauzimlju braća i prijatelji, a on se sam strmoglavljuje ponizujuć se kao sluga! Čini što ti drago, jetrvo i srdi se ako ti je volja, nu moram ti kazati, istinu, da Vasilj Ivanović nesjedi na baštinjenom priestolju, nego je boljar, kakvih je u Ruskoj više, i koji nisu gori od njega; i

Digitized by Google

drugi bi znali vladati. Naš dješo je hitro zaboravio poslovicu: Nepljuj u vrelo, s koga misliš i sam vodu piti!«

Te rieči je Mihajlo jedva i vjerovao; nemogaše dokučiti, kako mu je stric s najboljimi namjerami i sbilja uzvišenim načinom čuvstvovanja toli hitro mogo od nekolicine zavidnih i pohlepnih boljarah primiti carski plašt i nečekati, da ga carem neizviče sav narod, na koga se je mogo zanieti, bez svake pogibelji, da možebit nije posvuda znan, ili ljubljen i da neuživa sveobćega pouzdanja. Opaziv kneginja mati, kako joj se sin uzbunjuje, poboja se, da mu nebude gore; i sama je postala sjetna, nevesela; suklata kneginja Šujska još joj se sada i gore ogadi svojim koristoljubjem, te mišljaše sa strahom, da tù nije govorila, kako samo ona misli, nego da tako valjda misle i drugi boljari, koji su Vasilja Ivanovića pomagali, da strmoglavi Lažnoga Dimitra i da sjede sam na priestolje, ne s ljubavi prama domovini, nego u nadi, da će im dati najviša dostojanstva i podielit medju njih državno blago. Pa šta se nije na početku svega toga još bojati! Jedinu utjehu davalo je samo nepokolebivo uzdanje u Boga, ali uz toliku zavladu potištenih strastih nisu se čuvstvena i plemenitija srdca više ni usudila nadati se obrane i zaštite nego su sa strahom očekivala posljedice pravedne srdjbe svemogućega Boga.

Digitized by Google

XI.

Po smrti Lažnoga cara ostade carica Marina u carskom dvoru; s njom se postupaše kao uzvišenom gospom, ali k njoj osim njezine služinčadi nije nitko smio; dà istomu njezinomu otcu bje dopušteno ići k njoj samo jedan jedini put; razgovarahu se bez svjedokah, pa od to doba činjaše se, da se Marina voljno odaje svojoj sudbini, koja ju s početka tako pritisnu, da kroz 24 sata nit je jela, nit je pila, nit je oči otvorila.

Dne 31. svibnja izjavi car, da se kći sandomirskoga vojvode smije vratit k otcu, a dvornica joj pana Kosanovska predloži, da iz dvora otidu noćju, kad ih nebude nitko vidio; nu to strašno uvriedi častohlepnu i oholu Marinu; osvjedočena, da je njezin pokojni muž samo svojim ludovanjem sebe i nju strmoglavio u propast, ubije si u glavu, da nju Rusi ljube i da joj netreba drugo no tražiti priliku, da njihovu pažnju obrati na sebe; medjutim car, bojeć se, da bi moglo doći do nemirah, kad bi se udova Lažnoga cara javno pokazivala, zapovjedi, da ju noćju odvedu k njezinu otcu.

Kad je Marini javljeno, da ju čekaju kola, bijaše u istoj onoj sobi, gdje je Otrepjev snubio kneza Skopin-Šujskoga za kćer staroste osterskoga. Samo ona izmaknù biesu razdražena pučanstva, koje je ubivši joj

Digitized by Google

muža po dvoru plienilo; u onu sobu odvedoše ju boljari i obkoliše stražami. Premda u ovoj sobi nije haračeno, ipak je u njoj bilo posve drugačije, nego li prije; u jednom kutu bijaše postelja, na divanu bijahu vanjkuši, na stolu i stolcih bijaše množina kojekakvih stvarih.

Tmaste oblačine navieštahu strašnu buru, pa je Oktavija Ratomska s najbrižnjom skrbljivosti prosila Marinu, da se žuri na put; ali Marina, kao da nije ni čula, što ju Oktavija prosi, nije se ni maknula; tužnim pogledom osvrtaše se po sobi bez dvojbe misleć na trenutak, kad je prvi put stupila u ovu sobu u carskom veličanstvu i kako je knez Vasilj Šujski nastojao, u svem joj se pokazati udvornim i steći njezinu dopadnost, a sada mora na njegovu zapovjed, da izmakne noćju iz dvora; u predsoblju i na ulici čekahu ju vojnici, te se s njom postupalo kao pogibeljnom i velikom zločinkom.

Ura u sobi izbije devet i poče svirati. Marina zovne slugu i zapovjedi mu, da razbije tu, skupu uru, što ju je car Rudolf darovao caru Fedoru Ivanoviću.

„Neću," vikne srdito, »da otimač priestolja bude imao tako riedku dragocienost, koju nebi znao ni poštivati, a po tom neka sazna i to, da ćemo biti neprijatelji do smrti, i da ću mu se, gdje i kako budem mogla, osvetiti."

Digitized by Google

Primiv Oktaviju izpod ruke izide Marina iz sobe, nu iduć čula je udarce poslušna Poljaka, koj je toljagom uru razbijao tako, da je nezvučnimi glasovi cvilila u sobi, gdje je Marini porasla pohlepnost za vladom, koju joj nije uništit mogla ni nesretna smrt njezina muža, ni sve muke, koje su poslie jedna za drugom sliedile. Srdce joj je plamtilo od biesa; na stubah stane i baciv oči na riečicu Moskvu prispodobi i nehotice svoj život valovom, udarajućim o tiesne briegove. Oktavija osjeti, kako joj ruka trepeće i primjeti, uz svjetlost svietiljakah, da samo s najvećim naporom suzdržaje suze da neprovale na oči.

Kuća njezina otca Mnišeka bijaše izmedju careva dvora i patriarkine, bivše prije Godunove kuće. Čim je došla na prag kući, počelo je grmiti i bliskati se, da se je sav Kreml sjao. I narav kano da se je na to ljutila, što je carica Lažnoga cara morala da unidje u kuću, gdje je na zapovjed njezina muža ubijen car i prolio nevinu svetu krv.

Marina mogaše prilično da svlada užasni strah, nu Oktavija nješto slabijih živacah, vrisnù i malo da nepadè. Stadnicki ujak i dvornik bivše carice, došav gospam u susret, priskoči Oktaviji u pomoć, koja spomenuv se Ksenije, naglo digne ruku i trže s vrata ovraticu nesretne carice tolikom silom, da su se biseri

Digitized by Google

razletjeli na sve strane; a njoj se odmah pričini, kano da se je oslobodila vrvce, koja malo da ju nije zadavila, i počev laglje disati idjaše hitrije za svojom prijateljicom.

Sandomirski vojvoda očekivaše si kćer u predsoblju; okolo njega sakupljeni Poljaci mišljahu, da će se Marina po najprije baciti njemu u zagrljaj i suzami zahvaliti Bogu, što više nije razstavljena od otca, ali kako se začudiše, kad su vidili, da ih pozdravlja carskim pogledom i da koraca uprav carskim dostojanstvom spustiv hotomice rukavicu, koju joj digne sám otac. Mnišeka to nije uvriedilo, pače bijaše mu veoma ugodno, što mu je kći pokazivala toli jako srdce; on ju radostnim licem vodjaše dalje u sobu.

Poljski poslanici i najuglednije poljske gospe čekahu udovu Lažnoga Dimitra u istoj onoj sobi, gdje je njekoć ruski vladar Boris Godunov primao inostrane poslanike i dao si ruku ljubiti. Velika duha bivši nije mnogo držao do toga, da mu stan bude Bog zna kako uriešen, za to i jest bilo u njem sve prilično jednostavno po starom običaju, nu Dimitar, ljubeći sjajnost i hoteći carskom razsipnosti potamnjeti razkošnost, kojom je sandomirski vojvoda u Samboru živio, dade veoma sjajno preurediti kuću, namienjenu svomu tastu; boljarom je pošlo za rukom sačuvat ju od strašnoga haranja, te je

Digitized by Google

ovdje bilo skoro sve po Dimitrovoj uredbi neoštećeno, osim jednoga ogledala i stiene, što je na njekih miestih s ulice pucajuće pučanstvo potrlo i prošipilo.

Marini doznačena soba bijaše zastrta modrim po put neba baršunom, koj je bio srebrom obijen; na stieni visjaše u životnoj veličini slika Lažnoga cara, koja je slikana za njegova živovanja u Poljskoj; bijaše vrlo dobro pogodjen nego slikar nije valjda imao dobrih mastih, jer su evo za kratko vrieme tako probliedile, da si morao pomislit gledeć sliku, da ju je slikao u onaj čas, kad se je borio sa strašnom smrtju, na koju ga je jarostno pučanstvo osudilo. Svatko se je čudio tomu, što Mnišek nije odstranio tu sliku prije nego je došla Marina u kojoj je morala i nehotice probudjivati najtužnije uspomene.

Marina bijaše u opravi od biela tafeta; vjetar joj je vlasi razkuštrao a bijaše neobično blieda, nu ipak uz tu bliedoću veoma dražestna, reć bi dražestnija nego li prije; tragovi uzdrmana čuvstva i prosto odielo učiniše ju ljepšom nego li sjajni uriesi i oholo lice.

Marinu opazi prva pana Gerbutova, stojeća naprama vratam.

„Carica u bieloj opravi!“ klikne pogledav gospe, bivše u crnini.

„Nisam očekivala,“ govoriše Marina s njekim

Digitized by Google

nezadovoljstvom stoječ na pragu, »da će me poslie toli duga razstanka stare znankinje i prijateljice dočekati u crnini; što hoćete da mi naviestiti hovu nesreću ili smrt?«

Gospe pogledaju jedna drugu; prije su htjele, da Marinu ukore s lahkoumja i promjenljivosti, nu čuvši, što im je rekla, vidje im se i samim, da njihova crnina nije umjestna i stoga ju sve obkole srdačnom odanosti.

»Nesretna carice!« progovori pana Tarlo, »mi te iskreno sažaljujemo!«

Suze ju na to obliju i zaboraviv časak, koliko je uzvišena njezina prijašnja prijateljica, htjede da ju zagrli i na svoje srdce pritisne.

„Nebrini se za me,« odgovori Marina koračiv vele dostojanstveno natrag. »Jošte živi stari Bog, koj se i za care zauzimlje. a ja se tvrdo nadam, da će i mene zaštitit.«

Poslanici pozdrave Marinu, kao udovu prava vladaoca; tim zadovoljna sjede na odlučeno joj mjesto i umoli veoma prijazno sve, da posjedu.

„Neznam, da li od mnogih sviećah, ili od vaše crnine,« reče Marina obrativ se gospam, koje nisu s njom došle, »nu čini mi se, da ste se posve promjenile. Pana Tarlo je blieda, a ti draga moja Gerbutova ti si se i postarala.«

»Kako da se nepostaram,« odgovori ova »uz ovolik

Digitized by Google

strah i neprilike, kojih smo proživili više u ovo malo časovah, nego prije kroz toliko godinah!«

»Ja se pak čudim sama sebi, da već i poludila nisam,« doda pana Tarlo. »Našu su kuću posvema opljenili, ja sam morala na goloj slami prospavati, pa kad se netom iza sna prenem, vidjeh se poštrapana krvlju, što je potokom tekla iz prve sobe, napunjene mrtvimi tjelesi.«

»Dosta, dosta,« presječe joj pripoviedanje Marina, sakriv si rukama lice. »Od takovih pripoviedakah okamenit će mi se srdce.«

»Čuvaj si dragocieno zdravlje carice,« reče pan Stadnicki. »Čemu u pamet dozivati prošlost? Zahvalimo radje Bogu, što smo jošte živi i ovako zajedno!«

»Znadoh već odavna, da su Moskovljani podmukli ali da su u lukavosti tako vješti, toga nisam mislio,« reče pan Goševski. »Da nisam bio sam ovdje, možda bih sve naše biedio, da su se lakoumno dali ovim razbojnikom prevariti! Ali sad vidim, da su izvrstno izveli svoju stvar. Sbilja, carice, drži se sretnom, što ćeš se, kaošto se nadam, skoro raztati s ovim podmuklim i lukavim narodom.«

Marina pogleda poslanika tako široko kanda mu je htjela prodrieti i do najtajnijih mislih i ujedno ga uputiti, da se s njim neslaže.

Digitized by Google

„Kano da se zločinom može uništit sveto pravo,“ odgovori svečanim glasom. „Za zalog vjekovite vjernosti poljubili su Rusi propelo i evangjelje. Ja sam sada carica Moskve i moram za obće blagostanje i spas čovječanstvà smjelo se borit s nesrećom te ništa propustiti, da opet dobijem, što sam izgubila. Težko mi je samoj priznati, ali vam je to svim poznato, da su Poljaci s nerazborite oholosti i neukrotive samovolje postali mrženi i prezirani. Moskovljani samo da se Poljakom osvete, učiniše, što valjda učiniti namjeravali nisu niti nebi činili, da su pomislili na posljedice.“

„Vaša visost dostoja vazda mudro i nepristrano suditi,“ reče Ratomski. „I ja kažem, da su naši zemljaci svemu ovomu najviše krivi; oni nisu poštedili nikoga, baš nikoga; eno mladi knez Skopin-Šujski, koj je htio izbavit njeku odličnu gospodičnu, plati skoro životom, što je puk još većma uvriedilo; a tu je sgodu knežev stric liepo upotrebio, te uz stotine Poljakah pade i vriedni car, koj je dostojan bio bolje kobi.“

-Od sada neka je vječno neprijateljstvo medju Poljaci i Rusi,“ reče isusovac Savicki. „Zakunimo se, da nećemo sustati, dok Rusku nepokorimo Poljskoj.“

Jedno dva tri glasa opetuju ove rieči strastna fratra, kojega su mnogi drugovi i nepazeć dužnostih svoje vjere i staleža i drugud tako bunili narode.

Digitized by Google

»Pazite samo, da Ruska neupokori Poljsku,« reče Mnišek.

»To nemože!« vikne zlovoljno pan Ljubelski. »A čudim se, kako može gospodin vojvoda, koj je od moskovske podmuklosti ponajviše postradao, eto tako hladno navieštati, da bi nam Ruska mogla potlačit domovinu.«

»Ili sam se zlo izrazio, ili me gospodo, niste razumjeli,« dogovori hladnokrvno Mnišek. »Meni se čini, da smo već skupo platili mržnju Rusah, pa stoga mislim, da bi mnogo bolje uradili, kad se nebi tim hvastali, da ćemo ih za uviek pobjediti. Nezaboravite gospodo, da Bog ohole kazni. U Rusah je glavna pogrješka, da se prekoredno pouzdavaju ili da bolje rečem, što previše lahko vjeruju, pa odtud vam ja sva naša nesreća. Nevjerni Šujski je, da uzmogne sjedit na priestolju, razglasio, da je Dimitrija bio otimač priestolja, a car, uzdajuć se u prividnu odanost boljarah, nije meni htjeo vjerovati, da postoji urota, koja ide proti njemu. Medjutim mi svi znamo, da su Rusi kao i mi i svako pleme slavjansko, hrabri, da ljube svoju domovinu i da to umiju kad god treba zasvjedočiti; a vidimo ih u tom tako složne, da ni razdor ruskih knezovah ni tatarski jaram nije mogo ruskoga jedinstva uništiti.«

»I ja se s vami gospodine vojvodo u mnogom sla-

Digitized by Google

žem,“ reče poslanik Goševski; „pa stoga sam za to, da Moskovljanom nepustimo povećati snagu. Ja se nadam, da kralj neće krzmati, da im očituje rat, a mi prije da nećemo položit oružja, dok nedobijemo, što nam je obreko pokojni car.“

Plemić služeći kod vojvode sandomirskoga prijavi, da je iz Sambora došo skoroteča, i da ima samoj carici u ruke predat njeka važna pisma.

Marina namigne otcu, da ide s njom i podje očevidno uznemirena u bližnju sobu; kad se je vratila, bijaše sva promjenjena. Kao što smo već kazali bijaše ciele večeri blieda i zamišljena a sad je došla tako upaljena, da su joj iste ruke bile podsjednute crvenimi mrljami, kano da hoće krv da brizne; u svakom kretu rukuh i glave vidje se riedka živahnost, koju je mogla izdavati nenadana radost no i lukavost, da se na izliku pokaže veselom.

„Pana Tarlo“ reče sjednuv opet carica „ti si se plakala, jer si me držala udovicom bez mužke pomoći, a evo ti pruža ruku sretna žena, jer Dimitar živi!

„Živi?“ viknu svi u jedan glas.

Od čuda poustanu gospe; isusovac Savicki poklekne pred slikom Bogorodice, a pana Tarlo poljubi carici ruku.

„Nemuči nas, carice taštom nadom,“ reče poslanik Olesnicki.

Digitized by Google

„Tá sva je skoro Moskva vidila ubijenoga Dimitra; a množina ljudih bijaše mu na rubu groba, gdje je zakopan.“

Carica probliedi kao da je mrtva, a ustne joj zadrhću.

„Gospodine poslaniče,“ reče glasom, komu je uzalud nastojala dati njeku tvrdoću „ja, žena Dimitrova, nisam ga vidila umrieti, nego se je živ samnom i s drugimi raztajao i mene preporučio zaštiti svemogućega odilazeć samo s dviema slugama iz Moskve, gdje je znao, da izdajica Šujski pripravlja bunu.“

Marina pruži Olesnickomu pismo, u kojem joj javlja mati, da je Dimitrija sretno došo k njoj i da su mu već mnogi Rusi obećali, da će zanj makar sve žrtvovati, da mu povrate priestolje. Olesnicki pročitav pismo preda ga ni slovca negovoreći sudrugu Gošev-skomu. Medjutim je Mnišek obširno pripoviedao, kako mu je za posljednih svečanostih zet saznao za izdajničku osnovu Šujskoga, i kako je, nemogavši ju odmah preprièiti, odlučio, uzev iz dvorske staje tri turska konja, s dva pouzdana pratioca otići iz Moskve.

„Samo ja, Marina i Basmanov,“ nastavi Mnišek, znali smo, kad je otišao, a njezina visost se je znala u javnosti onako tugovati, da Dimitrovi neprijatelji ništa neposumnjaju i da neodu za njim u potjeru,

Digitized by Google

kako će doći sretno preko poljske granice. Nadam se gospodo, da vas odsele neće nitko dvojiti o tom, da i žene znadu šutit kad treba da šute.“

„A tko je ubijen mjesto cara?“ pitaše Olesnicki.

„Jedan njemački pandur,“ odgovori Mnišek. „Pan Mehovecki, ja i drugi — često smo ga vidili kod cara, koj mu je vazda bio vrlo milostiv, a nismo se mogli dosta načuditi njegovoj naličnosti na mojega zeta.“

„Pan Olesnicki,“ reče Marina prijaznim posmjehom tako je osvjedočen o smrti moga muža, kao da ga pred sobom mrtva gleda i držat će možebit utvorom ili će se bojat primiti od njega, što nam poslà kao zalog svoga iskrenoga prijateljstva.“

„Jer je sv. otac papa Pavao V. cara ljubio,“ reče isusovac Savicki, dignuv oči prama nebu, „za to ga nevjerni Rusi nisu htjeli priznati. On je izmako njihovu biesu, da s nova silom zavlada i milijune svojih podložnikah privede katoličkoj crkvi, bez koje neće nitko biti spašen.“

„Sjećam se dobro, primjeti Olesnicki, da mi je jednom Dimitrija pripoviedao, kako će on neznam već po čijem proračanstvu vladati trideset i četiri godine; ja sam se i tada radovao, a sad se još više radujem; jer se imam dovoljno razloga nadati, da će mu se proračunstvo izpuniti.“

Digitized by Google

Pan Goševski otide podrugljivim posmjehom k prozoru nevjerujuć mnogo pismu, što ga je pokazivala Marina.

„Samo da mi pomože Bog iz Ruske,“ reče Žiga Tarlo poluglasno Ratomskomu, „malo ću se ja brinuti za Dimitriju.“

Ratomski gledaše svoju kćer. Nastupivše zaprieke samo su još više razpirile njezinu sklonost prama knezu Mihajlu i veoma se je raztužila, što se je novi car nije spomenuo, i što nije dao, da se povjenča s njegovim sinovcem. Nedvojeći nimalo o tom, da Marina govori istinu, nadaše se, da će mu se osvetiti i uljulja se u sladke sanke, nemisleć na to, kako bi taj brak mogo biti nesretan, jer je bio knez Skopin prisiljen, pače su Lažnomu caru drugi u Mihajlovo ime obećali, da će ju uzeti.

„Svi su, nadam se,“ reče sandomirski vojvoda, „ovdje prisutni uvidjeli, da je sada najprije treba šutjeti o tom, kako se je i da se je car izbavio; mi smo ovdje tim dulje sjegurni, čim Šujski kašnje sazna, što se je dogodilo.“

„Nedokučivi su putevi Gospodnjevi,“ primjeti pan Stadnicki. „Evo isti dan, kad je carica morala izaći iz carskoga dvora, javlja nam se, da se razbojnički otimač priestolja neće dugo uživati svoga pliena i da će pasti sam u rov, što ga je namienio caru.“

Digitized by Google

„Pan Goševski je," reče umiljato Marina" reko prije, da će kralj Ruskoj rat naviestit i da neće prije odložit oružja, dok Poljaci nedobiju svega, što im je obećao Dimitrija. Ja se nadam, da će svoje obećanje Dimitrija sam izpuniti. Već su se njeki poimence vojvoda od Pitivla, knez Šahovskoj, knez Čemigov i Telovski, čim su čuli, da se je car izbavio, izjavili pripravnimi odreći se Šujskoga. Knez Mosalski i pan Mehovecki bili su glavom kod njega i Mosalski mi javlja, da će mnogi vjerni podanici poći za njegovim primjerom. Sad samo o tom sve visi, hoćete li vi, moji nepobjedivi sugradjani pristat uz moga muža, pa ako pristanete, onda se pouzdano nadam, da će se car doskora vratit u Moskvu i blago Šujskih podielit medju svoje pristaše."

„Živio Dimitar!" vikne prvi knez Višnevecki, koj je imao za ženu sestru Marine. »Dok je duha u Koste Višneveckoga, on će vjerno stajati uz zakonitoga cara od Moskve."

Sandomirski vojvoda dade donieti vina. Poslanik Olesnicki izprazni ponajprije punu čašu u zdravlje i sreću cara Dimitra; za njim popije čašu Višnevecki a onda redom svi u sobi se nalazeći muževi. Nego svi nisu bili veseli, pak da sakriju hladnoću njekih, koji su prije Lažnomu caru bili veoma privrženi, klicahu neprestano

Digitized by Google

od radosti Mnišek, brat mu, sin i zet. Gospam ponudjena je malvazija u malenih čašah, te su i ove radostno želile carici svojoj zdravlje i sreću s tom primjetbom, da se izpuni ono proročanstvo, o kom je sam car pripoviedao, da mu je učinjeno.

Marina se činjaše veoma ganuta i zadovoljna; nu pan Tarlo, koj ju je pozornije motrio, opazi u njezinih pogledih, da je strašno zabunjena. I sam neznajuć, šta da o svem tom misli, vidje novi rat u Ruskoj, novo slavlje porodice vojvode sandomirskoga a bojaše se i nehotice, da će se to sve za Poljake zlo svršiti.

Nu predobiv Marina veću čest gostovah što laskanjem što obećanjem za sebe, odpusti ih sve i ostade posve sama. Sada izvadi iz njedarah razpečaćeno pismo, koje da nije već samo jedan put pročitala, pak pročitav ga i opet — zlovoljno ga i s njekim strahom baci od sebe. Pa nasloniv se ramenom o stol, udubi se u misli tako, da nije ni opazila, kad joj se je vratio otac u sobu.

»Mehovecki nam je pravi prijatelj,« reče Mnišek sjednuv polag kćeri.

»On je moj krvni neprijatelj i upropastitelj,« vikne plačuć Marina.

»Što ti je?« zapita Mnišek sa strahom i brižno gledajuć po sobi, nebi li gdje opazio uzrok toj nedokučivoj promjeni.

Digitized by Google

„Ti se čudiš mojoj tuzi? A imaš li se uzroka radovati, da će tvoja ljubimica kći, udova jednoga cara postat ženom prezirana, ružna i mržena Židova?“ govoraše Marina.

„Ali taj će Žid postat jednom car!“

„Nu hoće li? Zar si ti sbilja osvjedočen, da nam djelo neće izaći na vidjelo?“

„Tà kako možeš na to i misliti? Ugledni ruski knezovi, i vojvode najmogućnijih pokrajinah izjavljuju se radostno pripravnimi stajati uz izbavljena Dimitriju; u Moski su boljari Šujskomu zavidni, a Poljska je voljna, da mu očituje rat.“

„Ah, srdce mi drhće; ovako mi težko još nije nikad bilo! Više putah samo što mi nisu provalile suze na oči, a što nisu, možeš zahvaliti samo velikoj pazljivosti Goševskoga i Tarlo-a, te se nisam izdala. Ne, Mehovecki mi nije prijatelj. On je mogo nagovoriti kojega poštenijega čovjeka, kršćanina, Poljaka ili Rusa, da se izda za Dimitra, nu izabra čovjeka, pod kojega imenom hoće sam da upravlja s Ruskom!“

„Ludo se bojiš Evrejca; i medju Židovi ima mnogo izobraženih, ugodnih i dobrih ljudih. Ja o Mehoveckom mislim drugačije nego ti; njemu je trebalo naći posve nepoznata čovjeka, i nadam se, da mu je to pošlo za rukom. Medjutim, zar ti nije svejedno bio ovaj ili onaj Lažni car — —?“

Digitized by Google

„Vojvodo!“ upane mu naglo u govor Marina biesnim pogledom, „ti si izgubio otčinsko pravo na mene, podkopao si mi pokoj, pokvario srdce a sada mi se rugaš! Nisam ni mislila na priestolje, kad si mi doveo Otrepjeva; carica Marta poručila ti je pouzdano, da joj on nije sin, ali ti si sve njezine dokaze prenebregao pa si za kneževinu Smolensk prodao nježno ljubljenu kćer!“

„Još nisam dobio kneževine,“ odgovori žestinom Marine razljućen Mnišek, a ti si već sjedila na priestolju moskovskom! Nu ako se plašiš svoje veličine, ako te slabodušnost goni medju dietinje igračke, onda ću znaj, odmah razglasiti, da je Dimitar u Samboru umro.“

„A Šujski da ostane car?“ kline Marina.

„A Ratomskova kći, ako se uda za Skopina, baštinit će jednoć carski plašt njegova strica,“ doda Mnišek, znajuć srdce kćeri svoje.

Marina se u licu upali; vidje joj se želja za osvetom i nezasitna pohlepa za vladom.

„Ne,“ vikne, „Šujski se nesmije dugo nasladjivati mojim poniženjem! I dok ja živim, neka nijedna moja prijateljica, da, ni rodjena sestra nemisli na to, da ću trpjeti, gdje bi ju tko pozdravljao kao moskovsku caricu.“

Mnišek je pazio na svaku njezinu rieč, na svaki

Digitized by Google

pogled i vidje, da joj dvojba izčezava, pa se je nadao, da je to posljednja borba izmedju čuvstva i častohljepja.

„Velika ženo!“ reče zagrliv ju, „poviestnica će te proslaviti i Ruska za uviek ostat pod vladom tvojih potomakah.“

Marina se nasmješi i pokajav se, što se je bila razljutila, smjerno poljubi otcu ruku.

„Nećemo oklevati“, nastavi Mnišek, „da po svem gradu pismeno objavimo, da se je Dimitar spasio i da će se s mnogobrojnom vojskom povratiti.“

„Nu,“ reče Marina „otežuć, tako hitro nemože doći ovamo, onaj, koj će nosit Dimitrovo ime. Mehovecki mi piše, da razumije vrlo dobro ruski, ali da mu se je jošte priučiti čistomu izgovoru; a valja mu se naučit prije i ruske običaje, zakone i uputit u sve, što se je dogadjalo za pokojnoga cara i prije njega.“

„Niti mu netreba, da se žuri; nam je najprije treba ime Dimitar; pa Molčanova, koj živi tajno u Samboru, neka smatraju carem, a ja sam osvjedočen da će taj lukavac dobro izvesti sve, što mu valja činiti.“

„Meni se Molčanov ni po tom nedopada, jer je kako čujem čarobnjak.“

„Tà Rusi su,“ nastavi Mnišek, „i sadašnjega cara držali čarobnjakom!“

„Ah,“ klikne Marina, „kako da nepomisle, da može

Digitized by Google

svakoga začarati, kad je poslie izdajstva, kojim je zavriedio, da ga moj muž više nikad niti nepogleda, steko njegovo podpuno pouzdanje. Nesretnik još se je više uzdao nanj nego li u Basmanova. Nu ma kako Šujskoga prezirem, ipak bi ga voljela od Molčanova! I čudim se uprav, kako ovaj čovjek i hoće, da se zauzme za me; tà jasno mu je upisano na čelu, da ga je nebo odbacilo; ja sam otče, čula i vjerujem, da on obći sa zlimi dusi — — i da mu pomažu!"

„Doba je diete, da ideš spavat," reče Mnišek. „Ti si previše oslabila. Sutra će k tebi doći Savicki; nadam se, on će te posve umiriti i bolje te od mene uputiti, kako bi griešila, da s dietinje slabodušnosti, draga Marino propustiš miloj domovini i svetoj crkvi nedonieti one koristi, koje jim donieti možemo. Već uspomena Marino na muža, koj je svoju visost dielio s tobom i i pokazao ti zemaljsku sreću, zahtieva od tebe, da se se osvetiš njegovu ubojici."

„To sam već prije i sama odlučila," odgovori Marina, nu želeć da budem carica, ostadoh ipak još i ženska, te oprosti, što sam kad i kad slaba od naravi kao i druge, ali budi uvjeren, da mi je volja kao i tvoja čvrsta."

Rekav to sažge Mehoveckov list i gledaše umišljeno na buktajući plamen. Trebaše joj sbilja, da se oporavi; čekajuć od Mehoveckoga odgovor nije više no-

Digitized by Google

ćih spavala, a danas su ju toli važni dogadjaji duševno i tielesno jako oslabili; samo još strasti nisu oslabile ni vladu nad njom izgubile.

Medjutim opet se digne još većom žestinom bura, koja je njekoliko satih mirovala; kroz zatvorene prozore nebijaše doduše vidjeti bliskavice, nu vjetar je kroz dimnjake strašno zviždao, i gromovi su već jedan drugomu sliedili uzastopce. Ne samo Marina nego ni Mnišek nije se mogo sjetiti tako strahovite oluje, kao što je ta bila; jer se je činilo da je sudnji dan, i da ciele čovječanstvo plače. —

Marina stajaše nepomično gledajuć u sliku svoga ubijenoga muža; ciele večeri bijaše tako zaokupljena, da ju nije imala ni kada promatrati, nu sad joj netom postane tako tiesno oko srdca, da je u sliku uprla oči, nemogavši ih više s nje snimiti. Pričini joj se, kao da ju mrki pogledi slike ukoravaju s nezahvalnosti njezine, a u biesnećem življu da čuje mužev glas, kako ju biedi. Od straha netom vikne, Mnišek skoči, da joj pomogne, ne u isti hip tako grom zatutnji, da su se vrata i prozori strašno uzdrmali. Čavao, o koj bje slika Lažnoga Dimitra obješena, skoči sa zida, a težki okviri štropoštaju se na podnicu i provale stol i sviećnjake. Marina pade nesviestna u otčev naručaj.

Digitized by Google

XII.

Od njekoga doba je u Petrogradu moda imati malo služinčadi, no u pokrajinah ruskih i u bogate vlastele još je i sada prva potreba držat množtvo slugah; oni su dakako obrana proti navalam u pokrajinah a u gradovih treba da bude uviek dovoljno radnikah. Mi neštedimo niti neradimo kao tudjinci i volimo manje imati, nego da se i sami bavimo gospodarstvom. U prijašnjih dobah su ruski plemići jošte više držali služinčadi, pa tko je tada bio imućan, a mislio, da netreba tolike množine slugah, njega držahu škrtim, negostoljubnim. Kad je knez Vasilj Fedorović Skopin Šujski umro, bijaše u njegovoj kući u Moskvi prieko 300 služinčadi obojega spola; medju timi bijaše dakako sposobnih za svaki posao, no dvornik Matej Sergejev htjede sve sam obavljati. Što je tečajem od 30 godinah jedan put dao više 15. kopejkah za nasad pilićah, a jednom kupio novogorodskoga mjesto beloserskoga smudja, to ga je tako boljelo, da je često znao reći: „Nedvojim ja o tom, da su kneževi sluge pravedni, nego im zato nedam, da kupuju, što sam ja kao iskusni starac već dva puta prevaren domišljatom seoskom dječurlijom.“ A jerbo su ukućani imali svega u obilju, nebijahu ni tim nezadovoljni; jer barem nisu morali davat starcu računa o svakoj poluški (dinaru). Nu

Digitized by Google

ovaj je običavao svaki dan ići na trg, tako da je jednom kneginji Aleoni, koja ga prijazno umoli, neka toliko nenastoji oko toga, da njoj prištedi novacah, nego da uživa blagi mir, izpovjedio, da je on sbilja njekoć mislio na to, kako bi smanjio trošak drage boljarke, ali da nezna kako, a njemu da bi teže bilo odreći svaki dan neići na trg nego li objeda; i da će to dragovoljno učiniti samo onda, kad više nebude mogo od slabljine izlazit iz sobe, jer da od duga časa nebi znao šta da začme. Poslie takove izjave nije kneginja dakako više napastovala starca; on je dakle svaki dan kupovao i vidio se tim vrlo zadovoljan a i prodavaoci rada su ga vidjeli. Kad je ljeti natovario telege (kola na tri kotača) ili zimom saone, posla kupljene stvari po kuharu kući, te ode i to svaki dan redovito na misu, gdje je svaki put jedan ili dvie kopejke dao na svieće, da se bude molilo na zdravlje kneginje Aleone, kneza Mihajla, njegove žene Lukerje, sina im Jakova i drugih rodjakah.

Jednom je Sergeić kod raznih prodavalacah izabrao mnogo divjačine, voća i zelenja, i rekav kuharu da svakomu dade polak onoga, što je zahtievao za svoju robu, te davši mu i novce, odjuri hitrim skokom kući. Što se je u licu izvanredno promjenio, po nisli kuhar, da mu je valjda iznenada pozlilo; zato potrči za njim moleći ga, da ide na kolih, jer da će svakako biti prije kod kuće nego

Digitized by Google

pješke, a da će se kola bez dvojbe dotle vratit, dok on sve izabrano snosi na jedno mjesto i splati.

„Šta uviek trčiš za menom?“ vikne starac obrativ se kuharu. „Što me se držiš kao smola? Zar nevidiš, koliko je na okolo ljudih, koji bi ti mogli ukrasti konja?“

Ukoren kuhar pohrli natrag k telegi a Sergeić grizaše si ustne kano da se boji, da bi svaka bezkoristna rieč mogla prouzročiti veliku nesreću; on je bio tako razdražen, da je opaziv s daleka na vratih stana kneginje Aleone čovjeka u putničkom odielu, gdje na uzdi konja drži, pomislio, da je ono zlikovac, koj namjerava što god zla učiniti; već ga htjede i odpraviti, nu došav bliže, plesnu od radosti rukama i reče:

„Ha striče, Pavle Petroviću, ta ti si to! Ho, odkada te već nije bilo kod nas! Već se i pobojasmo za te! Nego si mi od puta valjda oslabio,“ nastavi Sergeić motreći došlaca, komu je bilo jedva štogod prieko 20 godinah „ta skoro te nisam poznao.“

Mladić uzdahne i upita, poljubiv se sa starcem, je su li kneginja Aleona i knez Mihajlo zdravi i je li se ovaj još onako rano ustaje kao što se je prije običavao.

„Neima ga kod kuće, dragi gospodine; otišo je na imanje.“

„A je li me se što sjeća?“

„Kako ne Pavle Petroviću? Njegova te miost kao rodjena brata ljubi.“

Digitized by Google

»A ja bi,« klikne došlac „dao zanj svoj život. Je li sada zdrav? Čuo sam putem, da je te težko obolio.«

»Ah dragi Bože! koliko smo pretrpjeli straha! Da Bog blagoslovi Vazmera, koj ga je izliečio tako, da je sada i ljepši nego je prije bio.«

»A kneginja Aleona Petrovna?« pitaše došlac pobožno se križajuć.

»Bogu hvala! i ona kano da se je pomladila; da si ju vidio prošloga mjeseca, Pavle ti bi plakao. Ovdje je u kući sve plakalo; jer ovakvih boljarah, kakvi su naši, neima tako na blizu.«

»Ta tko to bolje zna od mene! Nu Sergeiću, ti mi reče, da sam se promjenio, ali i ja tebi moram da kažem, da ti ili nije dobro, ili da se još od posljednjega tugovanja nisi oporavio, jer si mi u obrazu mnogo navraskan i tako čudnovat, da bi te se gdje na pustom mjestu bojao, da samnom nemisliš dobra.«

»Ah Pavle, da znaš što mi rekoše, ti bi se čudom čudio, da jošte i živim!«

»Pa što za Boga?« pitaše mladić pripravan, da će mirno slušati nješto neobična, takvim pogledom, iz kojega se je dalo slutiti, da nagadja tajnu, koja je starca tako promjenila.

»Ne dragi Pavle Petroviću, o tom ti se na ulici nesmije govoriti,« odgovori Sergeić.

Digitized by Google

„Dakle ajdemo u kuću!“

„Boljarka još spava.“

„Ajdmo u tvoju sobu.“

„Prestrašit ćemo moju staru. Bit će najbolje, da idemo u vrt; idem po ključe i odvest ću u staju tvoga konja, koj je, kako se čini, gladan kao vuk.“

„S tobom ću se rada razgovarati,“ primjeti mladić, „ali da hranim konja, prekratko mi je vrieme; ići mi je odmah k Mihajlu, jer ga moram prije vidjeti nego kneginju Aleonu.“

„E, onda je pametnije, da zasjedlamo drugoga konja; zasjedlat ću ti Polkana, jer će me boljarka izpsovati, ako te pustim na umornu kljusetu. Ta ti nisi kod nas stranac; ti nisi kod nas proživio samo jedan dan ili tjedan nego liepih šest godinicah. A kad si već ovdje, nije boga mi Pavle, liepo, da ideš prije, nego li se ustane boljarka.“

„Nesmije čovjek uvjek raditi, kako bi htio; nemoj za Boga prenaglit se, da komu kažeš, da sam ja ovdje; ja ću se skoro vratit, a kad kneginji onda sve izpripoviedam, neće se za cielo srdit na me, što joj se nisam već sada prijavio.“

„Ele, ti valjda bolje znaš, što imaš raditi, reče Sergeić i odvede konja.

Nasloniv se na stienu veoma tužnim pogledom promatraše mladić visoki Kreml, kojega zlatne kube i veli-

Digitized by Google

čanstveni zvonici bjehu razsvietljeni izlazećim suncem. Taj sbilja uzvišeni prizor njega neuzradovà kao njekoć. „Prošla su, govoraše sam sobom, mirna vremena, kad smo mislili, da će se o tu tvrdjavu razbiti sve opasnosti; ona je poštrapana carevom krvlju, te u njoj izvikaše uzbjega kaludjera samovladarom Ruske. Pa koliko se opačinah nagomilalo tečajem samo jedne godine, koliko srdacah pokvarilo! Rus se danas neplaši prekršiti zakletvu i dat domovinu pljačkati i pustošiti!“ — Mladić proplače i zaboraviv, da je blizu ljudih.

„Bože, Bože! pomiluj nas!“ reče uzdignuv ruke prama nebu.

• Pavao Petrović Tišin bijaše sin veoma štovana ali siromašna plemića; mati mu je bila iz rodbinskoga panja kneza Vasilja Fedorovića Skopin-Šujskoga; ali ni ona ni knez nije znao, u kojem su si koljenu rodbina, samo su to znali, da su im se predji vazda braćom i prijatelji zvali. Tada držahu svetom dužnosti i za daljnu se rodbinu svojski zauzimati; naši dobri predji mišljahu, ako bude svaki za svoje skrbio, da onda neće bit sirotah, pa su to i djelom dokazivali. Kad je po smrti Vasilja Fedorovića i staromu Tišinu umrla žena, reče mu Aleona, da njoj da svoga sina na odgojivanje, što je on dakako s iskrenom zahvalnosti i učinio. Pavao Tišin bijaše Mihajlov vršnjak, a

Digitized by Google

oštrouman, i vrla, čuvstvena srdca, te je kneginji omilio, nu i njezine se ljubavi činio dostojnim, a mladi se je knez s njim tiesno sprijateljio, ali je i on njemu bio neograničenom ljubavi odan ne samo sbog dužne zahvalnosti nego i stoga, što je bio osvjedočen, da je knez rodjen za velike stvari. Otac je Pavla svake godine po jedan put posjetio, radovao se njegovu liepu napredku i želio, da i on njega posjeti na imanju, koje je bilo u pokrajini Seversk, tri vrste od Putivlja.

Početkom zime ode mladi Tišin iz Moskve i vrati se istom u ljetu natrag, nekoliko tjedanah poslie kako je krunisan car Vasilj Ivanović. Prije bijaše veseo i zdrav, a sada mršav i sjetan tako, da je morao nedavno biti ili jako bolestan ili pretrpjeti gorku tugu.

Otvoriv Sergeić vrtna vrata povede domaćega nahranka pod voćnjak; umoren dalekim putom i nutarnjim nepokojem sjede Pavao na brezovu klupu pod granatom jabukom. Sergeić ga gledaše nesmetnuvši s njega očijuh.

„Zašto šutiš?“ upita neustrpljivo Tišin, komu je svaki hip bio dragocien.

„Ah dragi, mladi gospodine!“ odgovori starac metnuv ruku na srdce, „neznam, čim bi začeo! Ti si učen ded kaži mi, jesi li šta o tom čuo, da mrtvi uskrsnuju?“

Digitized by Google

„Dakle i ovdje se govori o tom paklenom izrodu?“ vikne Pavao skočiv sa klupe.

„Ah, Pavle Petroviću? zar si ga vidio!“ klikne opet Sergeić, preplašiv se smrtne bliedoće mlada plemića tako, da se jedno za drugim po tri puta prekriži kanda očekuje, da će mu se pojaviti Lažni Dimitar.

„Sergeiću“ zapita Tišin, „je si li ti uzbjega-kaludjera vidio mrtva?“

„Jesam, tako mi života, vidio ga baš mrtva. Istinu bih i onda bio kazao, kad su ga ubili. Ali što da o tom govorimo; ta skoro svako diete vidilo je onoga razbojnika; pa kad su ga opet izkapali iz groba, vrvilo je onamo malo i veliko, da vide, šta se je š njim u grobu dogodilo. I ja stari ludjak išao sam tamo, a srdce mi je tuklo, da ti nemogu kazati, kako strašno. I kako nas prokleta trupla ukliještiše oči! Ja prodrhtah i htjedoh pobjeći te malo da me nesmrviše konji.“

Netom probliedi Sergeić kao mrtvac; ruke mu drhtahu i mogaše jedva ruku dići, da se prekriži.

„Čuj, njetko dolazi!“ reče muklim jedva čuvenim glasom. Sbilja je u grmlju šuštilo. Tišin bahato podje, da vidi, šta je? i opazi Ljubku, koja veselo lajkajuć poskoči k njemu.

„Ti, grdobo, kako si me prestrašila!“ vikne Sergeić

Digitized by Google

dolazeći k sebi. „Dobro, dobro, danas za kaznu nećeš od mene dobiti pšeničnjačkih korah.“

„Neljuti se na nju!“ reče Pavao, dragajuć staru znankinju, koja je oko njega skakutajuć lizala mu ruke, „nego se radujmo, što nam osta vjerna braniteljica proti živim i mrtvim; ove ćemo lasno i molitvom protjerati, ali živi nas neće da poslušaju. Ali gle, sunce je već povisoko; vrieme je, da odem knezu, nego mi samo kaži, jesi li ti i tamo bio, gdje su Grišk i no truplo sažgali?“

„Kako ne?“ Vidjeh vlastitima i hvala Bogu zdravima očima.

„Pa česa si se danas tako uplašio?“

„Dragi Pavle,“ odgovori Sergeić, „čuj me samo pa sudi, kako da se nemoradoh prestrašiti. Dodjem ti na trg i odmah na kraju sretnem jednoga znanca iz Serpuhova; to je mlad, jak momak, zimom vozi tovare, a ljeti ga neobičavah vidjeti; stavi se netom pred me, kao da je s neba opao. Pogledam ga, bijaše u modrom kavtanu sa svilenim pojasom, imajuć na glavi liepu kapu kao kakov trgovac; možebiti ga nebi ni prepoznao, da me nije sustavio i brbljajuć o koječem kazao mi, da car Dimitar živi.

„Pa zašto ga nisi uhvatio?“ vikne Tišin.

„Oh, luda sam, luda, ali se nisam dosjetio — jer mi to nikako nije išlo u glavu; još se i sada čudim tomu,

Digitized by Google

da sam se mogo uzdržat na noguh. A kad sam se osviestio, odmah sam odbježao kući, da boljarom kažem, što sam čuo.“

„Pa šta ti je sve pripoviedao?“ zapita Pavao nasloniv se na jabuku.

„Vidiš onaj sirotak, koj je za svega života nosio tudje tovare, služio ti je njeko vrieme kod jednoga starca, koj je baš na Nikolinje umro, a poslie si je služio živež prevažanjem ljudih čamcem na Oki. Jednom je sjedio nujan na Okinom briegu — bijaše blagdan, pa si nije ništa zaslužio. Netom dodju tri boljara na tri liepa konja, koji su mu s daleka viknuli, da ih hitro preveze. On ih posluhne. Boljari ostadoše na konjih, pa kad su stigli na drugi brieg, baci mu najstariji punu šaku zlata i reče pokazujuć prstom na najmladjega boljara: Ti si prevezo cara Dimitra Ivanovića, koj je iz Moskve pobjego, ali će se na skoro povratit i tebe učiniti velikim gospodinom!“

Momak klekne pred njega, a kad je podigo glavu, nestalo je jašilacah; i da nije bilo oko njega razbačenih zlatnih novacah, bio bi mislio, da je snivao.

„Neću da te ukoravam dobri starče, ali da ti pravo kažem, tù si ludo slušao i još ludje učinio, što nisi uhvatio brbljavca, koj takve ludorije širi. Iz toga može nastati velika nesreća.“

Digitized by Google

»Možebit je jošte na trgu. Ako misliš, da bi dobro bilo ja ću odmah onamo uzev tri pouzdana momka, pa ako nebude htio s dobra, mi ćemo ga svezati i k tebi dovesti. Samo budi milostiv i nečini ga nesretnim; jer on nije kriv, što je vidio uzbjega-kaludjera.«

»Nastoj, da ga dovedeš amo; ako je pošten, onda će nam kazati, kakov je bio taj tobožnji Dimitar i koliko star?«

»Govori ti Pavle Petroviću, što ti drago, ali tebi se na očijuh vidi, da si se negdje sukobio s Grišk om.«

»Ni ja ni drugi nitko nije ga poslie smrti vidio. Pa kako barem ti o tom dvojiš, koj si ga vidio mrtva?«

„Sve je to liepo, gospodine, ali znaš, da je bio čarobnjak. Tko zna, nije li se svrakom ili škanjcem pretvorio i pobjego iz Moskve, a zli dusi su mu kožu na drugoga kojega mrtvika navukli, da nas zavedu.«

»Nisam mislio Sergeiću,« reče mašuć glavom Tišin, »da bi te, što se glave tiče, mogo prodat svaki seljak.«

»Pavle Petroviću,« odgovori skoro uvriedjen starac, »pitaj, koga ti drago, svatko će ti kazati, da je Grišk a obćio s vragovi. Tà sam Andrei Jerasimović Dolzin mi je reko, da su nad njim tri noći pjevali a on bogme nije čovjek, koji bi budalaštine širio. Pa kako bi se inače i mogo uzbjeg-kaludjer pojavljivati? Nego

Digitized by Google

hvala Bogu, te smo to tako hitro saznali, barem ćemo se znat čuvati! Zar misliš, da ćemo se dat Poljakom tlačit? Ja nebi dva puta reko, da nije lupež već i ovdje, pa je najbolje, da se pomolimo svim svetcem Moskve pa da staro i mlado skočimo na noge, te lativ se oružja tko kakvo ima, da idemo nanj.«

Tišina su se ove rieči živo kosnule; nije se on čudio starčevu sujevjerju, koje je tada bilo veoma obično; ali jer je vidio, kako u ovom poštenjaku revnost i vjernost svladaše čuvstvo, koje često nije od neznatna upliva i kod prosvjećenih ljudih, umiri se znajuć da tako i većina u narodu misli, pa ako i uzvjeruje da Lažni Dimitar živi, da će ga onda tim više mrziti.«

»Hvala ti, što nisi klonuo duhom,« reče Tišin, „ako budu svi mislili kao ti, onda se možemo nadati, da ćemo božjom pomoći i zavjetom svetih sretno odvratit od domovine prieteću opasnost. Ja idem sada k Mihalju Vasiljeviću, a ti idi na trg, pa ako sretneš svoga znanca, kaži mu, neka se neboji, da će mu se išta zla dogoditi, dapače, da ćemo ga bogato nadariti, ako po istini kaže, šta je vidio i ako bi htio, da s carskimi vojnici potraži tobožnjega novoga Dimitra. Medjutim neuznemiruj kneginju i nekazuj joj ništa, dok se ja nevratim; ja ću ju onda sam ubavjestiti pa i tebe ću uputiti, da se neimamo mrtvih nego samo živih zlikovacah bojati.«

Digitized by Google

»Podji s Bogom Pavle Petroviću, a ja ću odmah s tri momka na trg.«

Tišin skoro zamaknu na hitru konju, što su mu ga jedva uzdržala dva dječka; jer već nije bio dva mjeseca pod sjedlom. A kad je konjić počuo poznat glas mlada plemića zahrže i umiri se.

Kad je Tišina nestalo, sjede Sergeić s onom dvojicom u pripravljenu telegu i odu da potraže brodara, koj je uskrsnućem Dimitrovim obogatio.

XIII.

Prekrasan položaj imaše imanje kneza Skopin-Šujskoga; s jedne strane vidio si s njega Moskvu s nebrojenimi veličanstvenimi crkvami, a s druge strane ti je predražestni zrienik. Uz dvor od sjevera bijaše hrastov lug, kao zaštita od sjevera, a ljeti je pod njegovim sjenatim granjem milota bilo sjediti.

Došav Tišin do vratah opazi na njih pribijenu cedulju; od čuda dojaši sasvim blizu i velikom zlovoljom pročita obznanu, da se je car Dimitrija Ivanović sretno spasio i da će se doskora vratit u Rusku, da kazni svoje neprijatelje a nagradi one, koji mu budu vjerni. Odtrgnuv cedulju, htjede ju srdit razdrapati na male komadiće, ali nadrapiv već malo domisli se, da ju valja pokazati knezu; spravi ju i otvori kalitku. Njekoliko ko-

Digitized by Google

sacah kosilo je dvorište, a ostali ljudi popravljahu plot; svi se opaziv Tišina uzradovaše; a čuvši on, da se je knez ustao i da je voljan skoro u grad poći, ode, ali ne veselim srdcem, kao njekoć, nego sjetan neveseo u sobe, gdje je proživio najugodnije dane života.“

Mihajlov otac je vrlo rada bivao u seoskom dvoru, što si ga je bio tù sagradio, a tù je i kneginja Aleona sve do posljednih izvanrednih dogadjajah običavala ljetovati. Nije ona tu ništa mienjala, nego ostavi sve onako, kako je bilo do smrti draga joj muža. Stiene od drva bijahu gole, osim što su sobe bile uriešene slikami svetacah; u jednoj sobi bijaše ogromna peć sa svakojakimi pećnjaci, a po klupah su bili razastrti skupocieni perzijanski sazi; zlatni i srebrni okviri na slikah sjahu se kao novi; sazi bijahu kao da si ih sada razastro; a svako ošce na prozoru čisto kao vedro nebo; riečju, tù je bila krasna čistoća i tim vriednija spomena, što tada ni sami boljari nisu mnogo za nju marali. Knez Mihajlo stanovaše u sobi, koja je bila kod jednoga kućnoga ugla; samo ta jedina bijaše uredjena po najnovijem ukusu, koj su njeki boljari u Rusku uvadjali i usprkos tomu, što su mrzili Otrepjeva, koj je svaku novotariju na vrat na nos širio po carstvu. Tada su ljudi rada imali, što je bilo različno i šareno — samo takvo je tada godilo oku. Težki hrastovi stolci bjehu preobučeni rumenim baršunom; po

Digitized by Google

stienah bje razastrta žuta svila, nakićena zelenim granjem i raznimi pticami, uz prozore za obranu od sunčanih zrakah visjahu zastori od biele svile a postelje bjehu pokrivene poput neba modrom svilom. U kutu pred Spasiteljevom slikom gorila je srebrna jako pozlaćena svietiljka, koju je od nadbiskupa Aleksandra poslie novgorodskoga metropolite dobio bio Mihajlov otac knez Vasilj za uspomenu, kad je bio vojvoda u Novgorodu. Uz dva prozora bijahu stolovi, na jednom je bilo knjigah saktijanom vezanih, a na drugom srebrna tintarnica, dva sviećnjaka i maleni srebrom okovani ormarić; kod trećega prozora, odakle je liepo bilo vidjet Moskvu, visjaše u gajbi slavuj-ptica, a na podu, na velikom vanjkušu, ležaše pas. Ovaj skoči, kad je Tišin dolazio i počne tiho lajkati, kanda očekuje ugodna gosta.

Knez Mihajlo se vele začudi uočiv silnu promjenu, koja se dogodi s Tišinom tako, te je posumnjao uprav, da li je to sbilja pred njim njegov dragi Pavao; vidje mu se kao utvora, koja nagoviešta neobičnu nesreću, pa tada, a Bog zna bi li i sada, nisu se ljudi usudjivali po drugi put glednut u oči takvim umišljenim utvoram. Nu Mihajlo, onaj mladić, o kom naš povjestničar kaže, da se je rodio na čast, uzpokoj i tugu domovine, nije bio malodušan ni bojažljiv; on poskoči na noge junačke i zagrli Tišina.

Digitized by Google

„Pavle, brate! šta je s tobom?“ vikne grleći ga. „Kaži mi, kako si ostavio otca?“

Uprto gledeć u kneza nije Tišin znao, kako da začne pripoviedati.

„Nisam održao rieči,“ progovori napokon, „htjedoh se već o Božiću vratiti, a dodjoh istom ob uskrsu; nu ako ti bude s voljom kneže Mihajlo Vasiljeviću odsele se neću više s tobom raztajati.“

„Ti znaš, Pavle, da mi je to vazda najvrućja želja bila; ako te otac više nezahtieva k sebi, ja ću mu biti od srdca zahvalan. Ma zašto nije i on došo? Ta većje hora, da i on posve k nam dodje.“

„On ti je želio dug život.“ (Tako običavaju reći Rusi, kad govore o njekom, koj je umro.)

U to knez Mihajlo s nova zagrli draga si prijatelja, sirotu bez roditeljah, i oblija ga istinskimi prijateljskimi suzami.

„Dao mu Bog vječni pokoj!“ reče napokon pobožno se križajuć. „Otca nemože nitko nadoknaditi, nu ti ćeš Pavle mene smatrati kao rodjena brata, a moju kuću po volji svojom stanbinom.“

„Mili prijane i dobročinitelju“ odgovori plačuć Tišin, „čini samnom, što je tvoja volja; ja sam otcu na smrti obećao, da ću ti do groba vjernim slugom biti.“

„Dobro je, da si bio kod kuće, kad je već biednik

Digitized by Google

morao umrieti; to mu je bez dvojbe bila najmilija utjeha, a i tebi je znam ugodno, što nije dušu izpustio u tudjih rukuh. Već je bio star 70 godinah. . . .“

„Oj, ali je još bio jak na tielu i duši! Još je mogo poživjeti, da nisu zlikovci. . . .“

„Šta?“ presječe mu govor knez u strahu, „nije umro pravom smrtju? . . . Pao na cesti od razbojnikah? . . . Ili se razglasilo, da ima novacah pa? . . . Oj Pavle ti si me tom viesti ošinuo kao grom iz vedra neba. Da nisi glavom predamnom, i da nevidim, kako si mi bolan od tuge prepao, vjeruj mi, ja bi mislio, da me ružna sanja muči.“

„Ti znaš kneže, kako sam otca ljubio! Nikada ga neću zaboraviti; samo neznam, nije li grieh oplakivat onoga, koj je kao sveti mučenik umro za svetu vjeru i domovinu.“

Mladu knezu puče medju očima — strašna misao! Probliedi, ustne mu zadrhću, nemogaše da progovori; oči mu gledahu uprto Tišina neopisivim izrazom, kano da hoće da prodre do dna prijateljeve duše i da tim jednim jeditim pogledom pregleda i sazna svu nesreću, koja opet prieti Ruskoj.

„Vojvoda od Putivlja, knez Šahovskoi sazva k sebi gradjane,“ nastavi Tišin, „i prijavi im, da živi Dimitar sin cara Ivana Vasiljevića i da je našo utočište od progonećih ga neprijateljah.“

Digitized by Google

Knez sklopi ruke i reče: „Dugo nehtjedoh vjerovati, da će u nas biti toliko bezsavjestnih i bezbožnih ljudih, nu sad više ni o tom nedvojim. Strahota je samo i pomislit na ono, kako je Šahovskoj položio zakletvu, da će do svoga posljednjega uzdaha vjeran biti caru Vasilju Ivanoviću. On se zakleo materom Božjom, da će svom silom nastojat oko toga, da u pokrajini Seversku bude mir i zadovoljstvo, a car mu je obećao, da će ga za to carski nagraditi. Ja nedokučujem, na čem li on sada osniva taj zlotvorski podhvat i čemu se nada? Ta nije valjda već zaboravio, kako je Bog težko Basmanova kaznio!“

„Moj pokojni otac,“ reče Tišin „više putah mi je reko, da bi našu pokrajinu valjalo povjeriti bahatu, nebojazljivu mužu, koj bi iskusan i pravedan bio. Griehota je cara suditi, ali čudim se, kako je mogo Šahovskomu povjeriti onako važno mjesto, dočim je ipak svako diete znalo, da je Lažnomu Dimitru sliepo bio privržen!“

„Eto izpunilo se prije, nego bi čovjek i mislio, što je moja mati slutila. Nju je duboko uzdrmalo naimenovanje Šahovskoga vojvodom od Putivlja, te je zato i kazala caru, da se neima dobru nadati, jer se zna, da je u savezu sa zloglasnim Molčanovom. Žalibože što se uviek

Digitized by Google

drži, da se žene svake šuške plaše, i da su samo sbog toga oštrovide, da imadu više i dulje trpiti.“

„Ah, kneže, nesluti ni srdce uviek svoje nesreće! Ja sam ti pisao, da ću otcu za volju do uzkrsa ostat kod kuće i da će me, kad bude toplije, on u Moskvu pratit; nadah se, da se ni ti ni kneginja nećete srditi, što dulje izostajem, da vam dovedem onakva gosta, koj vas je obojicu srdačno ljubio i često putah suznima očima hvalio Bogu, što ste mi tako dobri, a što me ipak niste učili držati se pametnijim od njega, i neštovati nikoga, nego samo boljare i bogatire. Kad smo dočuli, da ti je stric poslie pogubljenoga uzbjega kaludjera izabran za cara, uzradovà se moj otac tako, da je bio dobio volju posve se u Moskvu preseliti, pa zato smo i odgodili put ovamo na poslie; dugočasno mi nije bilo ni tamo; jer sam živio u nadi, da ćemo do skora biti sretniji pa gle, doživjeh najposlie dan, koj mi je upropastio sreću i nadu.“

„Brate, hvalimo Bogu, što nam je sakrio budućnost,“ reče knez „jer bi nam svaka radost ogorčena bila mišlju na buduću nesreću.“ „Ali ded kazuj mi,“ nastavi tužno, „zar se je puk dao bezbožnomu Šahovskomu sbilja prevariti? Kazuj mi, Pavle sve i nepritaji ništa — baš ništa o nesreći naše domovine, ni tvoje vlastite tuge.“

Nasloniv se knez rukom na stol, upre tužni pogled u Pavla, da posluša žalostne dogodjaje, s kojih bi mogla

Digitized by Google

ruska krv riekami teći. Netreba da kažemo, kako zabunjeno i kako raztrgano je Tišin pripoviedao užase, koje je vidio i čuo a kod njekih i žrtvom bio; nećemo ponavljati Tišinovih riečih, nego ćemo opisati samo jedan dogodjaj, koga u Moskvi još nitko nije znao osim kletih početnikah rastuće bune.

Po smrti cara Borisa Godunova bijahu Severska okružja utočištem zlikovacah i razbojnikah pa kad je pogubljen Otrepjev, usmjeliše se njegovi oko Putivlja sabravši se pristaše i prijatelji, pa su činili veliko zlo. Vojvoda, knez Bahtiarov, inače prava dobričina bijaše veoma neodlučan, te nije mogao zločinstva izkorjeniti za to ga je car zamienio Šahovskojem. Medjutim je stari Tišin svršio posle, koji su ga pridržavali na imanju; te uprav onda, kad smo htjeli da odputujemo, zovne ga vojvoda k sebi.

Pavao, naobjedovavši se sam, ode spavat, nu skoro ga probudi silna vika pod prozori tako, da se je prestrašio i odtrčao u prvu sobu, gdje je našo jednoga mladića, koji je s njegovim služakom Ivanom sprovodio mu u Putivlje otca pa od toga staroga Ivana donio viest, da su mu gospodina bacili u tamnicu. Nevjerujući, da bi se to usudio tko učiniti s njihovim gospodarom, vikahu na dvorištu sakupljeni sluge i dokazivahu prestrašenu sinu, da je Savelja pijan i da bulazni, što nije istina. Mladić se je kleo svimi

Digitized by Google

svetci, da od jučer nije pio ni kapi vode nekmo li smrekovice ili vina i dokazivaše, da je u gradu sve zapanjeno, i da se govori, da neimamo jednoga nego dva cara, i da nitko nezna, kojemu bi se trebalo pokoriti. Iz obširnoga nu raztrganoga mu pripoviedanja sazna mladi Tišin samo to, da se je pojavio novi otimač priestola i da je s toga njegov otac pao u opasnost. Pohrli u staju, pomože si osjedlati konja i odjaše najhitrijim skokom u Putivlje. Jednu vrstu od grada čekao ga Ivan, pa na prošnju ovoga vratio se je natrag u šumu.

„Za volju Božju, boljaru, ugni se ubojicam, jer bi se inače imao do smrti kajati, što sam poslao po tebe!“ govoraše starac, kad su došli u gustik.

Mladi Tišin ga je uvjeravao, da mu je milo i jako drago, što ga je ubaviestio, i da sad ide glavom k Šahovskomu i nada se. . . .“

„Nenadaj se ništa od ljudih,“ presječe mu rieč Ivan, „nego se uzdaj u Boga Pavle Petroviću!“ doda plačuć. „Otac ti je poručio, ako li ga nebi više vidio, da u svem mene poslušaš; spomeni se, da si na mojih rukuh raso, i da ti je moja kći dadiljom bila. Pouzdaj se u me, i znajuć, da živim za tebe, neprotivi mi se u ničem; za to mi obećaj, da se vojvodi ni kazat nećeš.“

To Tišina zabuni; on je bio osvjedočen, da bi Ivan odmah zanj glavu dao, pa da ga nerazžalosti, obeća

Digitized by Google

mu sve, što god je zaželio. Jedino mu je na srdcu bilo, da sazna, kada će si opet otca vidjet.

„Noćas," odgovori starac potiho, „kad razbojnici usnu. Sada sjaši te s Vaskom izmjeni kavtan, jer netreba nikomu znati, da si ti sin Petra Vasiljevića."

„Ne, toga neću, da bude on na mjesto mene pogubljen;" vikne Tišin i zaboraviv, da mu ovdje nije vika na mjestu.

„Ma, dragi gospodaru!" reče Savelja, „na meni će svatko na govoru odmah prepoznati, da sam kmet, pa će najviše tkogod pomisliti, da sam porobio kojega boljara."

Tišin se nije mogo maknuti, nego je stajao kao kip; Ivan ga hitro preobuče, pošalje Savelju s konji i podje s gospodarom na cestu; tù su sastali oboružanih ljudih na konjih i telegah; da su bili divlji i surovi, to im se je s lica vidilo, a i s nezvučnih pjesamah, kojimi su otimača priestolja slavili, što im je darovao imanja i blago opornih plemićah. Bojeći se Ivan, da bi ga mogli sustavit na putu, učini se pjanim, kao da hoće da svoga suputnika baci na zemlju.

„Aha starče," reče mu jedan od mimoidućih, „ti si se bez dvojbe nagledao u pivnicu kojega boljara. I ti ćeš mlad čovječe, sutra biti veseo, jer nam valja piti i dobre volje biti na zdravlje cara Dimitrije Ivanovića!"

Digitized by Google

Da si otca neučini nesretnim šutio je Pavao kao niem, sliedeć drhćućega zanj starca, koj je već jedva mogao koracati, dok su napokon došli do uzke jedne ulice, gdje je stanovala jedna znana mu udova. Savelja jih je čekao u dvorištu i odveo u hliev veleći, da je soba puna ljudih.

Kad se je uhvatio sumrak, silio je Pavao, da idu da vidi otca, te mu Ivan napokon kaže istinu, da je vojvoda Šahovskoj veoma prijazno primio staroga Tišina i reko mu, da je ubaviešten o tom, kako se je car Dimitrija Ivanović sretno izbavio i došo k punici i da si smatra dužnošću o tom puk izvjestiti želeći, da mu on kao najstariji i od svih poštovani plemić njekoliko sumnjivih u puku nagovori, da priznadu zakonitoga cara. Nu poštovani starac mu je odrešito kazao ne samo, da je podpunoma osvjedočen o tom, da je Lažni Dimitar umro, nego i o tom, da je zaslužio onu pogrdnu smrt. A videći vojvoda, da ga neće ni obećanjem ni prietnjami obrlatiti, baci ga u tamnicu, gdje je već bilo više plemićah. Ivan je odmah poslao glasonošu k Pavlu Petroviću, a dotle je Šahovskoj već proglasio, da je ubijeni kao Dimitar u Moskvi bio Niemac, a pravi Dimitar da živi u Samboru; da je o tom ubavješteni vojvoda Černigov i drugi odmah pristupio na carevu stranku, i da o tom neima dvojbe, da živi i da će pobjediti; nego

Digitized by Google

da se ta svrha postigne, da je treba poprimiti odlučne mjere, jer da je otimač priestolja Šujski, znajuć da su Ukrajinci privrženi i vjerni zakonitomu caru, odlučio svu im zemlju poharati. — Tom ružnom osnovom postigo je mnogo; puk se je skupljao u rulje vičuć, da je pripravan vojevati za cara Dimitriju; dobivši u krčmah piti, ponapiše se ljudi i gomilami provale kao biesni u tamnicu, gdje im se stražani ili nisu mogli ili nisu htjeli oprieti; u tamnici oslobode zatvorenike i strašno se grožahu plemićem, da će ih posmicati, ako nepriznadu Dimitriju.

Tišin želeći se ukloniti uroti još opasnijoj nego li bijaše prva, očitova, da mu svi gradjani budu svjedoci; neznajući što namjerava, povedu ga zlikovci na trg, gdje se je množtvo puka razgovaralo o čudnovatih dogadjajih. On ih je skoro sve osobno poznao, pa doviknuv ih redom po imenu zaklinjaše ih svim, što im je sveto, da ostanu vjerni dužnosti, jer da ih gospoda varaju, da je carević Dimitrija pogubljen još kao diete, da je pod imenom njegovim vladao uzbjeg-kaludjer i da je sbog toga za kaznu javno ubijen. Za jamstvo da govori istinu, pokazivaše na bielu svoju kosu i sav dojakošnji svoj neporočni život; naviesti lahkovjernim srdjbu Božju i propast od onih istih, koji predavši se posve strastim svojim hoće da druge u zlo zavedu. Nu buntovnici vikahu tako, da mu govora nije bilo daleko čuti, pa ga povedu kao biesni u

Digitized by Google

jamu pod drvenom kulom; njeki mu gradjani htjedoše pomoći, ali ih zlikovci odtjeraju noževi, pa onda svežu biedna starca na jedno brvno i uz grohotno smijanje te pakleno ludovanje razapnu ga na križ!

Pavao Petrović to pripoviedaše čas žestoko i veoma hitro čas otežuć i dubokom tugom; a stalo ga je velika napora, da svrši, — drhtašo po svem tielu i nemogaše, da zatvori bliede ustne.

Knez Mihajlo do dna duše potresen ostade niem i nepomičan baš kao kip od mramora; uprv oči u nebo nije vidio, da li je bistro ili oblačno; nije ni čuo, da zvoni k misi, a nije ni osjećao, da sobom propuhuje hladan jutarnji vjetrić.

„I Bog nas je ostavio!“ reče napokon težko uzdahnuvši, te klonu glavom i spustiv ruke sjedne onako pogružen, kao da ni sam nezasłužuje Božjega pomilovanja, a da mu se više niti nenada.

Pas kano da razumije, da mu je gospodar nujan, ili kano da predvidja njeku nesreću, počne se oko kneza laskati i cmugati.

„Krv mojega otca,“ reče Tišin, protekla je na spas domovine naše! Izmučen ubojicami na smrt dobije jošte toliko vremena, da mi uzmogne reći, neka bi ga ti osvetio!“

Digitized by Google

„Ja?“ klikne knez i tamni mu pogled oživi nenadano, a mladjahno mu lice pokaza novu snagu i odvažnost. „Molio se mučenik za mene Bogu! Dosada sam domovinu nastojao ljubiti, a odsele ću joj i — služiti! — Jesi li ti vidio svoga otca?“ zapita knez poslie kratke šutnje.

„Jesam; zar želiš možebiti, da ti kažem, kako smo se razstajali.“

„Kazuj Pavle, da tugu s tobom dielim. Oh, kako te je Bog u onaj strašni čas uzdržao!“

„Bio bih sdvojio, ali me je od toga uzdržala želja, da kršćanski zakopam dragociene ostanke miloga otca,“ odgovori Tišin. „Kad je noć zamračila, podjem s mojimi ljudi i jednimi ljestvami na put; s početka je bilo veoma tamno, ali kad smo sišli u grob, razsvietio je kroz oblake prodirući mjesec predamnom razapeti križ. Još živi! kliknuh počuvši tiho jecanje moga otca; poletih križu, ali se pokliznem medju trupla vjernih plemićah, koji su pobacani sa kule. Sav u krvi bijah, kad sam se ustao i čudim se, te nisam poludio, nego sam sve ono mogo proživiti. Medjutim su dobri sluge stavili mučenika na travu, ali kad dodjoh i ja, da ga klečeć zagrlim, ustrme se na nas dva zlikovca, došavša, da mrtve opliene. Nisam imao kada povući iz korice sablje, ali sam osjetio u sebi strašnu snagu, te sam jednoga razbojnika na mjestu zadavio, a

Digitized by Google

Savelja je drugoga probo svojim nožem. Uzvišena duša pravednikova osjeti, da sam bio u opasnosti. »Gdje je Pavluša?« zapita. Klekoh do njega, a suze mi kao kiša padahu na njegove prekrštene ruke; moljah ga, da me blagoslovi. Davši se dići u vis, načini znak križa i reče: Blagoslovio te Bog i učinio te dostojnim, kao što ja danas i ti tako da umreš za cara i domovinu! Za menom se neplači, jer sam izpunio dužnost kršćansku i odlazim ufajući se u moga spasitelja. Idi odmah u Moskvu i neostavljaj kneza Mihajla Vasiljevića; reci mu, da sam umro za domovinu; on da ju neka oslobodi!«

»Ah, da bi ju mogo osloboditi!« uzdahne knez i razširi kleknuvši ruke prama slikam svetacah. »Veliki Bože, prati svetim svojim blagoslovom želju pokojnoga pravednika, daj, da nadjem Ruse, koji će dostojni biti tvoje milosti! Samo to te prosim a ne da mi podieliš zdravlje i dugi život!«

„Šta za Boga reče?« upita Tišin, kojega je tako bila mašta ugrijana, da mu se je vidilo, da svaka kneževa rieč i svaki micaj predkazuje nesreću. »Ne, ne, ti nesmiješ misliti na smrt, ti moraš živiti na sreću svojih i moju. —

„Znam ja,« reče knez, da je tebi moj život mio i priznajem rado, da ih nije mnogo, koji bi oduševljeni bili kao ja. Ali zar u mene ima svojstvah, da bi mi se mo-

Digitized by Google

gla povjeriti obrana ovako ogromne države kao što je naša. Tko bi na to, osim tebe i pomislit mogo, da će neizkusan mladić, kao što sam ja, sbilja domovini koristan biti?“

„Ali taj mladić je velika duša i ljubimac je Božji!“ presječe mu rieči Tišin, koj je posljednjim govorom umirućega otca postao osvjedočen, da će Mihajlo izbavit domovinu. Smjerno ga je pogledavao i uzprkos pobratimskomu prijateljstvu, koje mu je knez zasvjedočavao, nije mu ni na kraj uma bilo, da mu se drži kao jednak s jednakim.

Knez Mihajlo željaše znati, gdje je stari Tišin ukopan i što se je poslie toga dogodilo. Pavao ga izvjesti, da je otčevo tielo dao sahraniti u molčenskom samostanu, dvadeset vrstah od Putivlja. Taj samostan su prije nekoliko godinah opuštošili Tatari a u razvalinah njegovih življaše samo još jedan kaludjer, koga slučajno tada nije bilo kod kuće, kad su Tatari tamo robili. On je nesretna mladića primio ljubezno, sahranio mu pokojnoga otca, stavio mu križ na grob i upisao mu ime u dnevnik.

Isti kaludjer, uvidjajuć, da je treba čim prije ubavjestit cara o izdajstvu vojvode od Putivlja, odobri Tišinovu odluku, da ide u Moskvu i blagoslovivši ga preda mu svete moći s groba Isukrstova. Misljaše pobožnjak da će mladić s tom dragocienosti sretnije doći u Moskvu.

Digitized by Google

I nada mu se izpunila. Ali već se je na više miestih raznio glas, da se je car Dimitrija tobože izbavio, te su ljudi bili razdraženi, i bilo se je bojati, da će i u samoj Moskvi biti buntovnikah, kojim nije ništa prečega, nego da se Ruska izvrgne bezvladju i neizbježivim strahotam.

Tišin pripoviedaše knezu i sve ono, što je čuo od Sergeića, pa mu preda i cedulju, što ju je našo na njegovih dvorištnih vratah. Knez ju pročita dva i tri puta pa se onda zamisli.

»Ako je Lažni Dimitar u Samboru,« reče napokon, »onda neima dvojbe, da su naši vječni neprijatelji, nevjerni Poljaci, prvi povod buni i odpadničtvu u Putivlju. Ja si toga inače neznam predstaviti, nego da je Mnišek sa svojom kćeri odmah, kad je uzbjeg-kaludjer usmrćen, odlučio naći novoga tobožnjega Dimitra; a više njihovih pristašah, koji su u Moskvi našli utočište, već su tada razglasili, da je Dimitrija, progonjen neprijatelji, pobjego, a priestolje da mu je preoteo bojar, koj mu je za život bio dužan zahvalnost. Ah Pavle, tko nam jamči, da tim prilično vjerojatnim glasinam neće ljudi vjerovati? I ja danas inače ćutim i sudim nego sam lani; uh, ali me boli srdce, nego zato ipak nesdvajam; znam, da ima mnogo zlih nu još više bezumnih ljudih, znam, da ih ima koji lahko, veoma lahko vjeruju, pa to, samo to me straši. Više se bojim zavedenih Rusah nego ciele buntovne vojske.«

Digitized by Google

»On će ih lasno, reče Tišin »svladati, tko zna, kako su pogibeljni i tko im dodje na svaku pogubnu osnovu te zna kroz prste pregledati čovječje slaboće. Ti ćeš prieteću pogibelj odvratit Mihajlo, samo da Bog dao, da se Tvoj stric pouzda u tvoju mladost.«

»Neka se puni volja Božja,« odgovori knez s dubokim čuvstvom. Rada bih što prije saznao, tko je opet taj, tko se je izdao za Dimitra; reko bi poslie svega, što se je dogodilo s Otrepjevom, da je samo kakov posve prosti varalica, a na to ga ponuka nezasitna Marina pohlepa za vladom i krvna osveta Poljakah.«

»Misliš li, da će se Poljaci s nami zaratiti, dočim je toliko njihovih prvakah u naših rukuh?«

„Šta da se ti kod nas boje? Oni su lukaviji i oprezniji od nas. Ta vidiš, kako liepo kite svoje stvari, tako da bi se skoro stidit morali, što smo drage svoje susjede toli ljuto uvriedili. Da je na moje, ja bi im nepočasiv časa naviestio rat; istina je, oni su hrabri, nu ja sam osvjedočen, da sada nije ništa gore nego biti neodlučan. Ajdmo Pavle k caru, da mu kažemo sve to i da ga umolimo, da nam povjeri prva mjesta u borbi za njega i za domovinu.«

Knez podje k prozoru. Sunce bijaše sjajno a jasna dražestna okolica.

Čopori seljakah svetačno odievenih idjahu u grad

Digitized by Google

na sveti prohod s križem na uspomenu oslobodjenja Ruske pod Joanom Vasiljevićem od napadaja Ahmetova. Zvuci seoskih sudlah razplinuše se pred šumom vele napučene priestolnice, ali je na vrtu kneževu čuti bilo i muhavicu i vodu pljuskavicu, kako se koritom svojim valja po kamenju. Prekrasna je ta priroda, a ljudi mu se vidjahu mirni i veseli. Njemu oči prosuze od toga divnoga prizora, pa s toga se obrati prama sobi, gdje ga je majka njekoć zibala i promatrajuć ju reče: „Veli Bože! tko je kod moje koljevke mogo na to i pomisliti, da mi je sudjeno učestvovati u gradjanskom ratu!“

Primiv Tišina izpod ruke, ode Mihajlo u dvorište, gdje su ga sluge već dugo s konji očekivali, pa za časak vio se je za mladimi jašioci gusti oblak od prašine.

Car je danas neobično kasno unišo u crkvu, a na licu mu se je vidio trag nemira i tuge — unišo je upravo u onaj čas, kad je patriarka molio Boga svemogućega, da podieli mir i sreću vladocu i državi.

Konac prvoga dielа.

Digitized by Google

DRUGI DIO.

Digitized by Google

Digitized by Google

I.

Oko poldana sjedahu dva muža na skalinah pred crkvicom naprema ulazu, na kom je visila tako blieda slika, da joj se je jedva poznao prorok Ilija. Naslon skalinah škripaše od žestoka vijora tako, da bi se bojazlivac lasno poplašio i to tim više, što je oko crkvice bilo groblje. Na malenih debelom zelenom mahovinom zaraštenih mogilah bijahu neklesane ploče s križem i mrtvačkimi nevještom rukom načinjenimi glavami; mnogo ih bje oboreno, a njeke mogile bjehu prerovane očevidno ljudmi, koji su u pepelu svojih predjah tražili zlata.

Grobovištu na desno bijaše tamna šuma smriekovača, kojoj na kraju pod sjenom vidješe se kadikad konji, a kad je ovih nestalo, čuo se je cakat njihovih hamovah te šuštanje suha lišća. U maloj dragi, što je dielila groblje od šume, spavahu u sivom seljačkom košuljcu dva muža, iz daleka bi ih držao za hrpe kamenja, kad jedan od njih nebi kadikad digao glavu, pa obazrev se nemirno na sve strane lego natrag, pokle nije ništa drugo čuo, nego škripanje stara naslona, hrzanje u šumi svezanih konjah te poznati glas obijuh muževah, koji su sjedili na skalinah. S početka je ove smetao, nu kad su se i tomu priučili razgovarahu se neprekidno o nječem, što ih je obojicu

Digitized by Google

jednako zanimalo, premda nisu bili istoga staleža. Starijemu mogaše biti šestdeset godinah; po čislu, što mu je visilo sa široka kožnata čemera, nije se dalo razaznati, da li je kaludjer ili pobožni putnik; glava mu bje pokrivena kapucem, reko bi čovjek radi tonzure. U obrazu bijaše veoma blied, ali mu to nije nimalo slabilo ugodnost, dapače licu mu je davalo njeku jasnoću, s koje mu je bilo poznati svaku crtu; pa kad je taj pobožnjak slušajuć sudrugov govor digo oči pram nebesom, reko bi mu: to je duh kojega svetca, raztuženoga mukami ludih ljudih, a nije čovjek, komu oda svih stranah prieti opasnost. Drugi je putnik bio zdrav, jak, srjedovječan muž; na licu mu se moglo čitati, da mu je srdce tugi pristupačno, ali da je se zna brzo otresti i zaboraviti, i da neima straha, da će se od tuge razboliti ili umrieti.

„Ele ti nisi, svietli boljaru,“ pitaše kaludjer, „sam vidio Bolotnikova?“

„Nisam sveti otče. Nebo mi se smilovalo te se nesukobih s tim hajdukom; on me doista nebi živa izpustio; jer kako pripoviedaju, on kao vuk vije i laje, kad vidi kojega izmedju sličnih nam, caru vjernih boljarah.“

„Zar sbilja da je rob kneza Felatevskoga, kažeš Grgure Fedoroviću?“

„Dakako, znam ga od njegove mladosti; uviek je bio drzovit, bezstidan dječko, pa sam već davno govorio:

Digitized by Google

držte ga strogo u zaptu, inače biti će hajduk, pa ako mu sada pustite uzde na volju, zauzdat će on jednom vas po svojoj volji. Ti nebi sveti otče vjerovao da se knez i kneginja nisu sbog toga na me ljutili; znali su oni, kako im valja postupat sa svojimi ljudi. Vanka (dolazi od Ivan) rekoše, sin je dadilje, u njega je razum kao u boljara, pa su njim pravili takovih ludorijah, da sam često uzeo šešir i otišo nerekavši ni s Bogom. Pa eto, kakve su sada posljedice tadašnjemu ludovanju? Sada je i sam knez Andrei Andrejević sluga gospodina Vanke. Pripovjedao mi njeki Ivan Resanov, da je jedan tjedan sproveo s ovim i njegovom družinom, pa da ni u paklu nemože biti gore; svi bez iznimke otimlju, robe, ubijaju i zlostavljaju svakoga, tko im na oči dodje; ništa da im nije sveto! A kad Vanka otvori zube, prodrhću vojvodam brade, a knezovi i boljari, što su u službi Lažnoga Dimitra, da pred lupežem stoje, kao što smo mi znali stati pred carem Ivanom Vasiljevićem, kad je bio srdit.“

»Kaži mi boljaru, ako znaš, odkuda tomu čovjeku tolika snaga i gdje se je naučio tako ratovati, da zna razagnati i carske čete kao stado ovacah?“

»Rado ću ti kazat, otče Guriju, sve, što sam o njem čuo od samoga cara. Prije deset po prilici godinah pade Tatarom u robstvo, a ovi ga prodadu Turkom.

Digitized by Google

Drugomu bi to bila propast. kao da si mu o vrat objesio mlinski kamen, pa ga bacio u vodu, a Vanka je prošo kroz vatru i vodu, da nije što no rieč ni vlasa izgubio mora da mu je sotona pomagao! Njeki Niemci, kojim se je po nesreći na žao dalo gledati liepa, jaka momka, da radi svaki dan kano upregnuto marše, kupe ga i odvedu u talijanski grad Mletke. Tu se Vanka izvježbao u oružju tako, da mu nije bilo premca, pa kako je divlje naravi, ubije tu jednoga kneza. Sad da nebude obješen a znao je da bi bio, pobježe odonuda, nego se nije više htio vratiti k vojvodi Černigovu; naučiv se u tudjini živjeti kao svoj gospodar, nije htio više ni u domovini biti rob, a jer je Bog dao, da se je kao rob rodio, zakle se, da će svakoga ubiti, tko god ga neće držat još za više što od sebe. Visok, jak ljudina, koj se smrti neplaši, jedva se pokazao Lažnomu Dimitru, a ovaj je odmah uvidio, da će mu ta skitnica bit koristniji nego boljari, od kojih je već imao zalogah u ruci. Na pismenu zapovjed Lažnoga Dimitra predade Šahovskoj zapovjedničtvo nad razbojničkimi čopori Vanki. Ovaj se s njimi odmah digne i dalje, a jučer je imao doći u Pereslav-Resanski. To je sve, što ti sveti otče, kazat znadoh; šta će iz svega toga biti, neznam ti kazati, nu reko bi, dobra neće biti, jer cara nitko neposluša, poklisare gone, a naša vojska bježi.“ —

Digitized by Google

»Čudno mi je i nemogu dokučiti, kako su se knez Vorotomski i knez Trubeskoj. muževi od ugleda te izkustva, mogli iznevjeriti caru i domovini! Postić će ih za to skora srdjba božja, što su otvorili put u svetu Rusku izdajicam i razbojnikom.«

»Ali, što će činiti vojvode, otče Guriju! kad ih neće da sliedi vojska?«

»Čete, odgovori kaludjer, »sliede vazda svoga vodju, ako se on i sam neplaši smrti.«

»Dà, dà sveti otče, ti lasno o tom govoriš, kad znaš, da te neće biti nikad na ratištu.«

»Misliš li, boljaru, da crnu mantiju nosim samo s toga, da sudim tudje posle pa da bezbrižno spavam medju samostanskimi zidovi. Ne, samostanci se naše pravoslavne crkve za vrieme mira revno Bogu mole i kriepostno žive, a kad nastanu burna vremena, onda i oni idu da se, ako uztreba, sa svim svojim žrtvuju domovini.«

Te, nipošto hvastavo nego pravom poniznosti izgovorene, rieči učiniše živahan utisak na boljara Nagoja; on je štovao junačtvo u drugih, premda sam nije bio junačan. Potegne iz prsna žepa malu poput prozora ravnu kotaricu, otvori ju, te izvadi iz nje jednu svetu sliku i jedno pismo. Ovo je napisala ruka carice-duvne, gdje izpovieda, kako se je samo sa straha pred okrutnom osvetom odlučila, da prizna Otrepjeva za svoga sina te

Digitized by Google

zakljinjući se potvrdjuje, da je carević sbilja ubijen u Ugliću, a u Moskvi da vlada Lažni Dimitar. Protivno veli, tvrde samo Poljaci, da tako mogu laglje Rusku pustošiti i svojoj nezasitnoj srdjbi zadovoljivati. U pismu nadalje opisuje, kako ju savjest peče, pa odlučno proriče, da će slične muke svakoga mučiti, tko god lahko povjerovà; zločincem grozi se vječnimi kaznami. Da zaslieplјene jošte više uvjeri ob istinitosti svojih tvrdnjah, priloži pismu carevićevu sliku, kojoj nije nimalo bio sličan ni Otropjev ni drugi Lažni car.

Ali uzalud joj sva nastojanja, da popravi, što je pokvarila. Tielo mlada mučenika Dimitra prenešeno je u arkangjelski manastir u Moskvi, nu okorjeli buntovnički vodje Bolotnikov i Mosalski i više drugih očitovaše javno, da neidu s caricom Marfom ni robinjom Šujskom niti s njezinim bratom silnikom i da nevjeruju ništa lažljivu pismu niti tobožnjoj carevićevoj slici. Boljara Nagoia staviše kroz više tjedanah pod strogu pažnju, pa ga najposlie odpraviše s prietnjom iz Moskve, da će ga, padne li četam cara Dimitra u ruke, kao izdajicu i varalicu kazniti, ako bude i nadalje širio laži.

Uzev si Nagoj u Bereslave-Resanski vodioca podje sa svojimi pristašami stranputicom u Sàraisk, koj jošte nije bio uzbunjen. Tu nedaleko od mjesta zorom na putu počivajući srete jednoga starca, koj mu reče, da je kalu-

Digitized by Google

djer iz trojičina Sergejeva manastira, odakle ga arhimandrit posla, da vidi i čuje, što sviet govori o Lažnom Dimitru i što se sve dogadja onuda, gdje su ga carem priznali. Kaludjera sprovadjahu jedan manastirski i jedan boljarev sluga, oba ljudine, hrabra i umom darovita osobito kao što je Rusom uobće prirodjeno, da se s nepoznatimi ljudmi brzo upoznadu. U podne legoše da spavaju, ali boljar i kaludjer jošte se dugo razgovarahu.

„Jošte smo i to morali doživjeti, sveti otče!“ progovori Nagoi. „Tko bi reko za blažene uspomene cara Ivana Vasiljevića, da će mu se uskok-kaludjer i židov graditi rodbinstvom, a ja svak njegov, da ću se morat sakrivat pred onim, koji mi se drži za rodjena nećaka.“

„Kad mislim o tom i kako će se sve to svršiti, onda bi najvolio, reče kaludjer, da mi Bog pošalje skoro smrt.“

„Nekloni duhom, nego se osviesti,“ reče boljar čvrstim glasom. „Dotle nebi došlo bilo, da je car Vasilj Ivanović radio pošteno, kad je bio poslan u Uglić na iztragu.

„Boljaru“ nastavi kaludjer, okanimo se prošlosti. Sada nije vrieme, da se caru spočitava, nego se moli zanj i za sebe Bogu, da njemu podieli mudrost a nam muževnu

Digitized by Google

volju i slogu. Ta Vasilj Ivanović s onoga sam najviše strada; da vidiš, neima on već dugo mira, pokoja niti ufanja.

»A carica Marfa ta neprestana žrtva presile, evo već petnaest godinah sprovodi u suzah dane i noći.«

U to kaludjer tako oštro pogleda Nagoia, da je odmah očima nikom poniknuo.

»Mudri Bog,« reče kaludjer, naprtio je tvojoj sestri težko breme; carska joj kruna pribavi malo radosti. Nu ako hoćeš vjerovati starcu, koga je car udostojao svojim obćenjem, onda znaj, da ni onaj, što sada Ruskom upravlja, skoro manje netrpi od zatvorene duvne.«

Kaludjer se udubi u misli, a boljar ni nemakne očijuh s njega. Već od naravi nije Nagoj bio jaka duha, a u dugom, težkom zatvoru izgubi još više uzdanje. Sad mu pane u glavu osobita misao; nesjetivši se, da kaludjer cara brani s kršćanske i podaničke dužnosti, pomisli, da se je koj visok činovnik preobuko u kaludjera i možebiti njega s nalogom poiskao, da izpipa što li mnije, jer car možebit da nevjeruje ni njemu ni sestri, pa scieni, da će ona i novoga Lažnoga Dimitra priznati za sina; već se je govorilo, da je Vasilj Ivanović pripravan primati potajne tužbe i prišaptivanja; zato se je Nagoi ljuto prestrašio, i počne si ružno spočitavati, što je spomenuo lažnu svjedočbu, a nije znao, kako da popravi, što je pokvario.

Digitized by Google

Kaludjer nije ni slutio, kako je svoga druga i nehotice uznemirio, pa je tužan mislio o tom, kako svaka nepravda vuče za sobom zle posljedice. Otac Gurij ili svjetovnoga imena Grga Aleksejević Šiškin poznavaše već dugo cara. Za mladosti sastajahu se često kod Adaševa, a jerbo Šiškin nije mogo ni slutiti, da bi mu se srodstvo i prijateljstvo s tim čovjekom moglo jednoć upisivat u grieh, nastojaše se od njega naučiti, kako čovjek može domovini služiti sa slavom i koristju. Kao što je poznato, smrt carice Anastazije veoma zlo djelovaše na um i svojstva muža joj, cara Ivana; duh mu se je počeo strašiti i zavodio ga s puta krieposti. —

Još nikada nebijaše tako nagle promjene. Upravo je težko vjerovati, da je Anastazija vladala njegovim srdcem i svakim činom; on je doduše mogao žestoko ljubiti, ali se nije umio sliepo pokoriti i nemožemo misliti, da bi od naravi tvrdo srdce moglo kroz mnoge godine biti nježno i čuvstveno.

Dobro je po čovječanstvo a osobito po Rusku, što neobuzdan bies Joanna nije zavisio od volje njegove, nego mu je s velika gubitka proizvedena bolest, oda šta je toliko trpio, koliko i narod, koj je nepokolebivom vjernosti mislio, da je pomazanik car, načinivši Rusku silnom podvržen takodjer čovječjim slabećam.

Digitized by Google

Adašev izgubiv carevu milost gledaše, da si u novih domovini učinjenih uslugah steče naknadu. Ali kad je čuo, da je Jovan svečano očitovao, da ga je on sa Sylvestrom tako reći prisilio, da ide vojskom na Kaukaz, da se stidi velikih dielah i da obći s prostimi laskavci, tada je počeo predvidjati za Rusku veliku nesreću a za Joana vječnu sramotu. I podpunim pouzdanjem u volju Božju bijaše mu tu bol vele težko podnositi; od tuge se razboli i umre u Dorpatu prije nego li pobiesni car, o kom su izvanjski spisatelji pisali, da moćju i kriepostmi nadkriljuje sve svoje predje.

Za novcem i častmi pohlepni udvorice radovahu se smrti odlična velikaša; nadahu se, da će zadovoljivanjem svih carevih strastih steći si njegovu neprestanu blagohotnost i nemisleć na to, da će ih jednom postići ista sudba, koja je postigla Adaševa. Isto tako su malo hajali i za propast rodbine i prijateljah Adaševih. Ivan Šiškin bijaše jedan od prvih pogubljen sa ženom i djecom; mladji mu brat Gregorij bijaše tada na selu, te ga knez Vasilj Ivanović, obaviestiv ga o svem, što se je dogodilo, svjetovaše, da se za koje doba ukloni i sakrije u trojičinom sergejskom samostanu. Iguman Jeleferi, potlašnji arhimandrita uze ga radostno u manastir a u tuzi proğonjeni mladić za malo doba privikne ovdje i da se uputiti, da je u svietu sve ništetno — puka

Digitized by Google

taština, pa tako dobije i volju, da se svieta za uviek odreče. Kao samostanac njegovaše bolestnike i to takovom ljubeznosti, da je bio biednikom pravi angjeo čuvar. Premda je od naravi imao više zvanja za stalež vojnički, te su ga u samostan nagnale samo neugodne okolnosti, nastojaše ipak otac Gurij da savjestno zadovolji svojim duhovnim dužnostim, pa za to ga i jest svatko štovao.

Knez Šujski u dvorskoj vrevi i zabavljen častohlepnom politikom mišljaše samo riedko kada na pobožna kaluđjera; nu pokle je po nalogu iztražujuć ubojstvo carevića Dimitra u Ugliću proglasio nedužna mladića samoubojicom, svališe se nanj muke kajanja, kojih se u okolini svojoj nije nikomu usudio pouzdati. Podje dakle na izpovjed u trojičin samostan, gdje ga već punu godinu danah nije bilo, pa si izabra druga iz mladjih godinah za izpovjednika. Duboko uzdrman sazna Gurij tajnu, s koje se golema nesreća sruša na cielu Rusku, te žalostno gledaše kneza, koj se je tužio, da je izdao krivu svjedočbu. Kaluđjer, priviknuvši svoje strasti svladati, nije mogao dokučiti, da može muž, kao što je knez Šujski tako sgriešiti pa samo zato, da se ulaska caru. S njekim strahom pred velikašem, koj mu je jednoć spasio život, reče sluga božji: „Ti si se učinio učestnikom Dimitrove smrti i svih zalah, što su se dogodila ili se imaju dogadjat sbog toga, što je ubojica stupio na piestolj.“

Digitized by Google

Vasilj Ivanović se sgrozi; činjaše mu se, da sluša glas srditoga Spasitelja, pa od toga časa nebijaše mu srdce nikad posve mirno ni zadovoljno. Uzalud ga otac Gurij nastojaše svakom sgodom utješiti, da se nesebičnim djelovanjem za domovinu, kajanjem, te podpunom odanosti u volju Božju svaki grieh popravi, on se nemogaše otresti mučeće ga misli, da njegova duša neće u Boga steći milost.

Misao na taj zločin trovala mu je život, pa je mislio, da je dužan popustljiv biti spram onih, koji su u ime Dimitrovo ustajali proti njegvoj vladi.

Ni savjet patriarka Hermogena ni prošnje kneza Skopin-Šujskoga nemogahu ga sklonuti, da izašalje hitre čete proti buntovnikom te tako da oslobodi Rusku od novih jadah. Zloguci Rusi dobili su sbilja u kratko doba povoda reći, da im se proračanstvo izpunjuje; jer što dulje, bivahu buntovnici svaki dan gorji a silniji. Još se u Moskvi nije ni znalo, tko im je na čelu, već je buntovnička vojska pod Ivanom Bolotnikovim kod Kromamija hametom potukla carske vojvode, mnogo im vojske zarobila, njih same pustila u nadi, da će se odsele svatko, saznav što se je sbilo Dimitrovim neprijateljem, požuriti, da mu prizna moć.

Dolažahu oda svuda zli glasovi. Kad se je sastao boljar Nagoj s otcem Gurijem, već je bila ne samo

Digitized by Google

sva južna Ruska nego su i mnoge druge pokrajine odpale od cara i podvrgle se Lažnomu caru. Carevom vojskom zavlada slabodušnost i klonù duhom, a u Moskvi je bilo sve poraženo; kako je bilo, nitko nije mogo biti veseo, a čemu su išli u susret, bijaše crnim oblakom zastrta bura. U svakom skoro stoljeću ima i zlih dobah, kadno se čini, da je Bog odlučio kazniti nezahvalne ljude i sudbi narodah pustit uzde, da radi s njimi, što joj drago. U takvo doba postane sve sliepo, svaka bolja ćut bude pogažena i slomljeno sve, što bi vodilo k izbavljenju.

Boljar zadriema, a Gurij tiho otvori nizka vrata crkvice, unidje i leže u jednom nuglu. Smutni dogodjaji zaokupiše živahno njegovu razmnivu, činjaše mu se, kao da su se ne samo ljudi nego i življi pobunili, i da će biti konac svietu. Netom mu se pojavi poznati ugledan mladić, koj izvanjske neprijatelje progna i krive Ruse, koji su se pokajali, oko sebe sabra i kao pobjeditelj opačine i bezumnosti svečano unidje u Moskvu. Zvonovi zvonijahu, cestami bijaše crveno sukno prostrto, a silna množ puka vrvijaše u prvostolnu crkvu, gdje je na priredjenu mjestu bio pripravljen carski ures. Mladi junak dodje, nu jedva ga je patriarka blagoslovio, spusti se nad njega jedan angjeo i u svjetlom ih oblaku nestade. Obća radost obrati se u žalost; na sivom svodu zatutnji strašna grmljavina, kano da se nebo ruši. Gurij klekne i počne moliti, a

Digitized by Google

kad se je usudio podići glavu, nestalo je već bure na sve strane. Sunce je sa svojom najvećom sjajnosti obasjavalo s nova oživljenu Moskvu; veličanstveno odsjevahu zidovi i zlate kube Kremla, dočim su se gradjani careva grada veseli pozdravljali.

II.

Kaludjera probudi tiho kucanje; zviezdište je bilo obasuto zviezdami i mjesec je svietio tako jasno, da se je moglo razpoznati sve, kao po bielom danu.

Na vratih je stojao jedan muž njekoliko trenutakah dvojeći, da li sbilja vidi svoga suputnika; nu kad kaludjer ustade i počne moliti, odkrije se onaj i prekriži se njekoliko putah, pa izadje van. Na perili bje privezan tatarski konj, kojemu dodje, na sve strane ga razvidi, sjedlo na njem popravi i poljubi ga. Sudeći ga po spoljašnosti, rebo bi, da je to hrabar, odvažan muž, koj se neda vriedjati. Bijaše mu tridest godinah a bijaše sriedne visine, širokih plećah te sve pokazivaše, da je jak i smion. Za vunenim pojasom imadjaše dva samokresa, a sa ramenah na srebrnoj verižici visjaše mu turski kindjal, koga si je gornjom kabanicom brižno sakrivao.

„Kaži mi Jakove Matejevića,“ reče dolazeći k perili mladić, komu se po odielu vidilo, da je crkovnjak, „zar ti je otac bolestan, što ga neima ovamo? On je prije sam dolazio k nam.“

Digitized by Google

„Naš boljar je kod Saroniska," reče drugi držeći na oglavniku lisa konja. „A na što mi još ovdje čekamo? već smo dosta odpočinuli. Ako hoćete, da vam pokažem put, a vi ajdte, žurite se; mi smo na groblju, a ponoć je blizu, pa kad se počnu dizati i obilaziti mrtvi, tada nam Bože pomozi!"

„Nebrini se za to" presieče mu govor crkovnjak, sačuvao nas Bog od razbojnikah; mrtvih neimamo se za što bojati, tim manje što vidiš, da je mjesečina kano bieli dan."

„Baš za to je vrieme, da otidemo," odgovori vodja, jer ovdje nismo sjegurni. Za Tatarah bje ovdje zakopano kneževsko blago; skoro zatim htjedoše ga izkopati, ali svi, koji su ga izkapali, ostadoše Božjom voljom usmrćeni te je do danas osťala samo priča, da je ovdje zakopano toliko blaga, da bi zanj Moskvu kupio."

„Pa zašto nam to nisi prije kazao?" doda Jakov, a to nije nitko drugi nego našim čitaocem već poznati vjerni sluga kneza Mihajla Skopin-Šujskoga. „Ako je sbilja toliko blaga, tad bi si bili imali šta medju se podieliti."

„O da bi Bog dao; nu mnogi su ga već tražili, ali ga još nije nitko našo. Sada njeki misle, da ga je car Boris za gladi dao izkopati i medju pravovjerne podieliti; drugi tvrde, da ga je našo uskok-kaludjer i njim da je

Digitized by Google

podkupio Poljake, da stave Grišku na priestolje. I sam Bog znao, što sve nepripoviedaju! Nu to još sve baš nije tako zlo, kao što je ludovanje kneza Mosalskoga, koj čuvši tu priču, zaklè se kao ljubimac-vojvoda Lažnoga Dimitra, da će dati radi toga blaga posjeći i prokopati svu šumu. Svaki čas može amo doći sa svojimi kmeti, a vi znate, kud on stupa, da onuda ostaje pepeo i smrt.“

Jakov pogleda samokrese, uze sa perile naslonjenu pušku i objesi ju o sjedlo, da mu bude u slučaju potrebe pri ruci.“

Putnici zajaše a Jakov s vodjom, ubogim seljakom iz Pereslavlja ode napred; ovaj mu je benavošću i plašljivošću dao dosta prilike za šalu. Svud na okolo vladaše tišina, samo je gamad šuštala po travi, pa i toga se je šuštanja tako plašio, da je sam sebe kleo, što se je dao zavesti novcem, da na stranputicah vodi boljara Nagoja do crkvice, odakle se bez zaprieke može u Saraisk. Boljar mu je obećao, da će ga liepo nagraditi, a vodja, rado usluge čineći osobito gdje si je u jedan dan mogo zaslužiti, koliko inače nije djelom ni u polak godine, jadan niti nepomisli na to, da će kući sam ići natrag. Istom kad je došo do crkvice, sjeti se, u kakvoj je opasnosti; hladnokrvno uze novce i stajaše njekoliko časovah nepomično kao da čeka na to, da banu iz šume hajduci, i da mu ih otmu. Vele se je dakle uzradovao čuvši, da otac

Digitized by Google

Gurij s dva jaka mlada momka želi i Pereslavlje, te im se odmah ponudi za vodju.

Otac Gurij idjaše s crkovnjakom nješto malo odtraga za jašioci i dosta dugo nisu ništa govorili. Kaludjer je tiho molio Boga, a Jakov je mislio na dogadjaje u Moskvi, i veoma je putem pazio, da si sve upamti, kako nebi idući natrag zabludio. Vodja gledaše tatarsko konjče, na kom je svaka koštica učila poznavaoca, da ovako laka, hitra, neutrudna živinčeta nije svuda dobit moći, i da na njem možeš neprijatelja predteći u barastih livadah i po duboku piesku. Nu riedka svojstva i mogaše samo pravi konjar cieniti; vodja i crkovnjak nenadjoše na konju ništa osobita jer se nije ni vitkošću ni dlakom mnogo od običnih lučio.

„Boljar ti je darovao liepa konja, brate," reče vodja. „Mora da je dobar da nosi oružje, ali na njem nebi daleko uzmako, da nas sukobe, sačuvao Bože, Mosalskovi ljudi."

„Ali mi liepo sudiš boljara i veliku gospodu! Ded me pokušaj stići!" odgovori Jakov, dočim je konju pustio uzdu i s njim kao munja odletio do na kraj velika polja, kud je bio put.

Jakov se nasmjehne, kad ogledavši se vidje, kako mu drug bičalom mlati svoje kljuse i kako su oba, konj i konjik, kad su ga dostigli, bili zasopljeni kao bez

Digitized by Google

duše i pàre, konj je bio sav u pjeni, a gospodar mu nije mogo rieči progovoriti.

„To nije konj, nego sam sotona“ reče napokon vodja čudeći se Tatarinu. A toga mu čovjek nebi reko! Takova šta nije mi se do skora dogodilo.“

„Vidiš dakle,“ odgovori Jakov, da ima još boljarah, koj vjernoga slugu mogu poslati kamo bez pogibelji, da ga uhite hajduci. U moga su ti gospodara kmetovi kao da su mu djeca; da uzmognem u Pereslavlje, evo me je posve opravio, i još mi htjede dati dva pratioca, ali ih nisam htjeo uzeti, jer bi mi samo bili na nepriliku.“

Jakov je posve polagano jašio, da dočeka otca Gurija. Medjutim se nebo namrštilo, zviezde jedna za drugom izčeznule, mjesec se sakrio i blieda mu, kroz podulji oblak bliještećega svjetlila nestade posvema, kad su putnici došli u šumu. Vijavica diže oblake od pieska i strašnom praskom lamaše granje stoljetnih hrastovah. Osim Tatara svi su konji počeli hrzati a umorni putnici počeli su već dvojiti, da će sretno doći do gospodskoga imanja na kraju šume.

„Jedna nas nesreća progoni za drugom!“ reče Jakov, kad ga po licu nemilo udari jedna debela grana. „Najprije bijaše svjetlo, da nam se nebi ni zec mogo sakriti, a sada nevidiš ni prsta pred nosom; mogo bi si čovjek vrat slomiti.“

Digitized by Google

„Nerekoh li pravo, sveti otče, da u ovoj šumi ima zlih duhovah, koji će nas najposlie upropastiti?“ primjeti vodja, koga kaludjer dakako za to ukori i poduči. Najposlie reče crkovnjak, kako mu se čini, da svita.

„Težko da bi već noć minula,“ reče kaludjer, čudeći se i gledajući po šumi, u kojoj se sbilja nješto malo svietilo. Malo ili jače razsvietljena stabla činjahu se kao orijaški divovi, koji da priete propašću putniku, uznemirujućemu ih u snu. Korenjem izčupani hrasti i smreke pobacani burom bijahu kao razvaline starih kulah, za kojimi se mogahu sakrivati neprijatelji, a čarobno svjetlo, razširenо po okolini, činjaše se, da dolazi iz svietiljke kojega čarobnjaka. Bijaše taj prizor veličanstven, ali nije srdca uzradovao.

„Mora da je velika vatra!“ vikne Jakov, „možda su hajduci upalili Pereslavlje?“

„Jao meni!“ zajauče vodja, „već svoje Mafrene Makarjevne neću zateć žive niti s njom moći mirno živit u zavičaju.“

„Još smo četrdeset vrstah od Pereslavlja,“ reče kaludjer; ja bi reko, da je vatra bliže; pače mi se čini, da dim negdje blizu vonja.“

„Sbilja!“ upade mu u reč Jakov, „i mene udari u grlo. Možebit gori imanje, gdje smo mislili počivati!“

Digitized by Google

„Imaš pravo," odgovori vodja, jer ovdje neima nigdje na blizu sela."

„E, onda se požurimo, da pomožemo nesretnikom!" reče kaludjer."

„I da sebe zar s njimi da strmoglavimo?" doda vodja; „tko zna, da li nisu tamo Mosalskovi hajduci?"

„Šta uviek brbljaš?" primjeti Jakov, ako su tamo, oni će nas i ovdje naći; nego što Bog dade!"

„Dà, Bog je posvuda, nu zato čovjek netreba, da se zaboravi," odgovori vodja i umoli kaludjera, da bi barem do dana ostali u šumi.

Gurij u ovaj čas nije mislio na svoju sjegurnost; neimajuć ni blaga ni moći mogo je prijatelju samo svojom revnošću priskočit u pomoć, te rekavši: „Ako je Bog s nami, tko će proti nam?" nastavi dalje ići, a vodja u strahu da neostane sam, moradjaše ići za suputnici, koji su, budući je sve bolje bilo vidjeti, brzo spješili napred.

Uza sve više kroz šumu bliešteći plamen, uza silni vjetrom gonjeni dim i jauk te viku, što se je čula, nije se više moglo ni sumnjati o tom, da sbilja gori vlasteosko s gostoljubnosti glasovito imanje. Naskoro puče pred jašioci ravnina, na koje kraju bijaše na briežuljku sve selo u plamenu; ognja nije nitko gasio i činilo se, da će popalit cielu okolicu. Njekoliko iskarah spusti se i na drvenu crkvu, te je i tù u tinji čas uzbuktio plamen zarušav du-

Digitized by Google

boko zdenac, koj je pobožna občina bila skopala, da bude imala čim pred ognjem braniti kuću Božju. Iz daleka je bilo čuti lelek i jaukanje nu i biesnu bruku.

Kao snebiveni stadoše putnici nemogavši s garišta odvratit pogledah. Izpred jasna plamena opaziše množtvo oboružanih muževah, od kojih su jedni plesali sa ženami obukavšimi povrh svojih odiećah jošte svećeničko odielo, a drugi stojali uz sudove, valjda rakijom pune, ili tovarili svakakvim živežem kola, a treći su nogama gazili trupla ubijenih mrtvikah surovom radosti gledajući, kako gori porobljena crkva.

Otcu Guriju pričini se, da vidi sliku pakla; on sumnjaše, da li je pri sebi i zdrava uma, i da li sve to negleda možebiti kroz san, te nije onako žalostna i jadna istina, kao što se njemu čini.

Šumu je od ravnice razstavljao potok; most su na njem hajduci srušali, da seljani neuzmognu prizvati susjede na pomoć. Svetom revnosti oduševljen da nesretnike izbavi a zlikovcem da prodre u dušu, htjede Gurij odmah preko potoka, no uplašeni konji nikako se nedadoše u vodu; napokon se usmjeli tatarski konj, a za njim podju i drugi. Plienitbom i ubijanjem zabavljeni razbojnici nisu ih opazili niti im kas konjah čuli, dočim ga je vjetar nosio k šumi kao i razbojnički razgovor, koj su jašioci mogli ponješto i razumjeti.

Digitized by Google

Kad su kola plienom natovarili, odu razbojnici sa ženami isto tako divljimi put Pereslavlja. Kroz njekoliko časovah čulo im se urlikanje, pjevanje, smjeh i razgovor; nu malo po malo nestajaše im glasa, vjetar razagna oblake i mjesec se opet pomoli na nebu miešajuć bliedo svjetlo sa crvenim požarom vatre, čim je strašni prizor bivao samo jošte strašnijim.

Opet vodja počne moljakati jašioce, da krenu stranputicom preko cretišta, kamo se razbojnici neće usuditi poći, pa im ni netreba onuda ići, nu otac Gurij nedade se odgovoriti, da nebi išo k požarištu, držeći si svetom dužnosti, da se osvjedoči, nebi li možebiti mogo koga od smrti izbaviti ili umurićega duhovnom utjehom providjeti. Jakov i crkovnjak podju za njim, a vodja si izprosi da će uz potok čuvati konje.

Dva psa uprav milo cmugajuć i lajkajuć uz mladića u krvi ležećega kano da prepoznaše u dolazećih dobre duše, dotrče k ovim, laskaju im i pogledom nieme, duboke tuge kano da mole pomoć.

Sudeć ubijena čovjeka po spoljašnosti, reko bi, da je vlastnik poharana imanja, koj je poslie junačke obrane ranjen i ubijen; bijaše pun ranah, a krasno odielo valjda mu samo zato nisu oduzeli, što je bilo raztrgano. Oko njega ležaše više padših kao dokaz, da je bilo sa seljaci strašnoga pokola! Gurij nastojaše najvećom revnosti, da pomože

Digitized by Google

nesretnikom na sgarištu i njihovim ubojicam. Najveća vlastelinska sgrada sgori do temelja, nu kaludjer nepazeći na opasnosti, idjaše kroz žeravicu i goreće razvaline napred; netom užasno uzklikne. Na jednoj brezi bje obješen čovjek, po odjeći reć bi da je svećenik; krajevi mu biele poput sniega brade sljepiše se od krvi, štono je tekla iz velike rane na prsijuh, a u mrtvačkom licu vidje se izraz neopisive boli. Oko njega bijahu razbačene i raztrgane slike svetacah i crkovno posudje; taj strašni prizor razsvjetljivao je plamen goreće crkve.

Gurij proplače i poklekne; sjetiv se dana, kad se knez Vasilj Šujski pred njim izpoviedao, pogodi uzrok ovoj strahoti; častnohlepni velikaši su čeznuli za priestoljem; izmedju njih su izabirani carevi, a što su se brzo mienjali i što je o njih svašta govoreno, izgubio je narod vjeru u svetost njihova dostojanstva i čuvstvo pokornosti u njihovu vlast. Skoro svako srdce tuklo je strastnom pohlepom, kako bi došlo do priestolja i bogatsva; pobožnosti i ljubavi bližnega nestade skoro posve. Zlimi primjeri višjih staležah pokvareni narod, koj je dotle bio zadovoljan, osjeti se netom nemilo tlačen i nastojaše razuzdanom biesnosti, da strese sa sebe mrzki jaram.

U maloj oplotnici izmedju sela i potoka ču se jecanje; psi odtrćaše za glasom, ali nenadjoše mu traga nego odu protivnim pravcem; a milosrdni kaludjer uspr-

Digitized by Google

kos nagovoru Jakoba i crkovnjaka, da je pogibeljno bavit se dugo na pustu mjestu, podje da potraži nesretnike, koji možebiti vape za pomoćju. Opet poču jecanje i malo zatim opazi mladu gospu, držeću u rukuh glasno plačućega možebiti dvogodišnjega dječarca. Nepoznanka bijaše krasna lica, premda je naglom promjenom straha i nade od krasote valjda mnogo izgubila. Opaziv kaludjera uzklikne radostno i podje prama njemu.

„Otče, otče, tebe je valjda ovamo poslao moj muž. Kaži molim te, je li suzbio razbojnike?“

Još Gurij nije mogo ni odgovoriti, kad psi tako počmu lajati kano da njekoga biesno progone. Neznanka pritisnu sina jače k prsim i gledaše tužnom boli u kaludjera, valjda zato tolikom žalosti, što nije imala nuza se i jošte kojega branioca. Misleći Gurij, da dolazi Jakob sa crkovnjakom reče joj, da je došo, da ju odprate na kakvo sjegurno mjesto; a scieneć, da može biti živi gdjegod i njezin muž, izrazi joj nadu, da će ga doskoro vidjeti i umoli da podje s njim tamo, gdje ih čeka vodja. Ona se u licu od očevidne radostne nade razbistri; nu čim podje, počne jedan pas lajati, kano da je smrtno ranjen i čuo se ujedno hrapav razgovor.

„Tù si ti grlice moja!“ klikne divljom radosti jedan čadjom i krvlju sav oprljan dolazeći s više drugovah iz šikare; svuda sam te tražio, te dobro, da ti si je pla-

Digitized by Google

kalo diete; već sam mislio, da si se kao ludjakinja bacila u vatru. E, sad ajde samnom dušo sladka, i neboj me se ništa; tebi kod mene neće biti gore, nego ti je bilo kod tvoga pokojnoga muža, pa ako mi budeš pokorna, dobit ćeš dosta zlata, srebra i dragoga kamenja.“

„A, gle! evo i svećenik, taj nas može odmah povjenčati.“

To rekav dobaci kaludjeru svežanj crkovnoga odiela i htjede primiti ruku boljarke, koja ga je dosad tako ukočeno gledala kao da nedokučuje što govori ili kao da to snom smatra. Nu kad se je dotaknuo, osviesti se i predvidjajuć sav užas svoje nesreće tako ga nemilo od sebe porinu, da je odvrludao.

„Izbavi se,“ vikne Gurij i stavi se križem u ruci pred razbojnike; ovi u prvi mah pomisliše, da je to duh njimi na smrt izmučenoga svećenika, te počnu bježati, ali osviestivši se, pospješe za nesretnicom i skoro ju stignu; odtrgnu joj diete iz rukuh i raztreskaju ga na hrpi kamenja.

Mati kao luda vikne: kad to biva, da više ni Boga neima, te počme trčat prama vodi.

Gurij trčaše za njom kao kakov mladić, dočim su ga dva razbojnika tako uzastopce sliedila, da ga je već jedan bio uhvatio i za mantiju; nego u to puče puška i tane dohvati i usmrti ubojicu nevina djeteta. Drugi zli-

Digitized by Google

kovac potezaše skoro bezsviestnu mater na telegu (mužka kola) i htjede ju poleći na jedan ormar, po kom je bila razprostrta sobolja šuba. Ali u to ovamo dotrči veliki vjerni vlastelinkin pas, čim je dočuo njezin glas i tako nemilo ugrize razbojnika, da je namah opao pod kola i tù ležao u svojoj krvi.

Medjutim druga trojica spopanu Jakova, koj se je od njih junački branio, te je dva razbojnika i ranio, nego treći uhvati mu turski kindjal, da ga njim ubije; već je vjerni sluga kneza Skopina vidio smrt pred očima, ali je još u dobar čas crkovnjak kopljem udario razbojnika tako, da je neizustiv ni slovca pao mrtav na zemlju.

Zahvaliv mu se ljubezno Jakov za pomoć u pravo vrieme, odtrči k otcu Guriju, da ga pita, šta bi učinio s ranjenici, koji su molili milosti; kaludjera nadje, kako oko nesretnice nastoji, da ju probudi k životu, jer je bezsviestna ležala i sa strahom se na sve strane osvrtala kao da nješto očekuje.

„Smiluj se onim, koji te mole milosti“ reče kaludjer Jakovu, i neubijaj ih nego idi brže u Pereslavlje. Ja ću ostat ovdje; jer mislim, da smo dužni ovoj nesretnici naći utočište.“

U strahu da nebanu novi razbojnici, a ni ranjenikom nevjerujući, ponudi se Jakov kaludjeru, da će ga pratit do prvoga sela.

Digitized by Google

»U božjoj smo ruci« odgovori Gurij svečanim glasom.

»Nebrini se za me, nego idi, da svršiš, što ti je zapovjedao gospodar; to je valjda nješto važna, jer te inače nebi slao k poglavici buntovnikah.«

Kaludjer blagoslovi Jakova, koj njemu ponizno poljubiv ruku nesretnoj se boljarki nakloni i prijazno uhvati dobra psa za povoljak te ga pogladi, dočim je oko njega cmugao. Okrenuv se k crkovnjaku, kojega je kao izbavitelja svoga života još jedanput prijateljski zagrlio, zajaši na konja, dovedena mu vodjom iz šikare, gdje se je s drugimi konji paso.

III.

Poslie bure, koja je u Pereslavlju-Rezanskom cielu noć biesnila, zavlada ugodno vrieme. Jedva sunce pomolilo lice, već iz drvene kućarke na obali Trubaše izadje na put starac u ovčjem kožuhu; gledaše, nije li mu bura oštetila laki krov, te uvidiv, da stara brvna jošte čvrsto drže, sjede na kladu povaljenu pred vrati i podupre obima rukama poput srebra bielu glavu. Približavajući se konjski kas nedade mu, da tu usne, pače za kratko vrieme stane pred njim jašilac i vikne prijazno:

»Dobro jutro starče! spavaš li?«

»Nespavam!« odgovori starac dignuv oči, u kojih

Digitized by Google

se je vidila žalost. „Kako da ću po bielom danu spavati? Ti mi se vidiš znan,“ „nastavi oštro jašioca motreći, „da nisi sin moga rodjaka Mateja Sergeića?“

„Kojega ti znaš Mateja Sergeića, i gdje si vidio njega i sina mu?“ pitaše jašilac živahno.

„Što te je briga? nego jaši brate, kamo si se odputio, ja neimam vremena s tobom brbljati,“ odgovori starac i podje u kuću.

„Stoj starče, ako tražiš Jakova Matejeva, slugu kneza Skopina, evo ga pred tobom.“

Na to starac jašioca ukori, što je tako sumnjivo došo i javi mu se kao bližnji rodjak u službi boljara Prokopija Petrovića Lepunova.

„Je li i tvoj gospodar ovdje?“ pitaše Jakov, pokle su se ljubezno izgrlili.

„Zar misliš, da se ovuda sam skitam? Nu šta je tebe dovelo amo?“

„Knez Mihajlo posla me pismom k tvomu boljaru i jedan svežanj imam za njega, ali nezmam što je u njem a knez mi je reko, da ga Prokopiju Petroviću dotle nepredam, dokle sam neuzište. Nego kazuj mi striče,“ doda Jakov nješto smeteno, „u Moskvi se svašta govori, šta upravo nemogu istinom držati.“

„Pa šta se govori u Moskvi?“

„Oslobodi Bože, da je sve istina — — nego kazat

Digitized by Google

ću ti sve, samo se nemoj ljutit, jer vjeruj mi, ja nedržim da je istina. Govori se »nastavi Jakov poluglasno ogledav se preko prozora, da li tko s ulice neposluša »govori se, da je Prokopij Petrović izdao cara i prešo k židu, koga kod vas zovu carevićem Dimitrom.«

»Veliki su naši griesi pred Gospodnjem,« odgovori poslie kratke šutnje starac, na kojega se je licu vidila velika žalost s toga, što mu je gospodar prešo k Lažnomu Dimitru; drhćućom rukom obriše si suzne oči i zapita tronuta Jakova, gdje je prospavao? A ovaj mu pripoviedaše, što je sve pretrpio ove noći, dočim ga je starac uvjeravao, da se njegov boljar nije iz svoje domisli nego po silnom nagovoru zlih drugovah sklonuo, da predje k Lažnomu caru.

»Ah!« nastavi, »ti nebi vjerovao, kako se moj dobri gospodar od onda promjenio; ti ga nećeš moći prepoznati a sjećaš se valjda, kakvi su to prije prijatelji bili tvoj i moj gospodar; moj ti je boljar sada kao tmasta noć; kadkada čini mi se kao sliepac, koj ništa nevidi; nego mu se više ni nečudim; pravovjerni ovuda drže, da je novi Dimitar čarobnjak, koj sve oko sebe zasliepi, pa je i moga boljara sapleo u mržu.«

Na to Jakov neodgovori ništa, a kad je starac uvidio, da je tako umoran, da se je jedva drži na noguh, odvede ga u sobu, a konja mu odvede pod sušu. Na klu-

Digitized by Google

pah i slažinah spavalo je više ljudih, a nuz peć jedan dječko kojega je starac nazvao sinom, te izpod ovoga izvuče vanjkuš tako tiho, da ga nije probudio i preda ga Jakovu, koj je svuko sa sebe kavtan i čizme i staviv ih polag sebe, skoro usnuo.

Malo zatim poustavši ostali spavači glasno se razgovarahu te izlazeći jedan za drugim iz sobe tako su vrati lupali, da su se svi prozori tresli; ali Jakov neču od toga ništa, nego poslje osjeti, da mu njetko kuca po ramenu. Bijaše starac. Jakovu nije odmah palo na um kako se je ovdje našo sa starcem, ali kad je u kutu sobe vidio dva vojnika divljega pogleda, spomenu se strahotah, vidjenih i pretrpljenih ove noći od sudrugovah ovih ljudih, medju kojimi je sada tako bezbrižno spavao.

Bijaše mu tjeskobno oko srdca i nastojaše, da se osvjedoči, je li mu tko dirao u stvari, ali radostan nadje pod vanjkušem list i svežanj, a pod kavtanom vjerni kindjal, pušku i samokrese, kao što ih je bio postavio.

„Ustaj momče,“ reče starac Nikica. »Žao mi je, što te nemogu pustiti, da spavaš dulje, ali gospodar mi je ustao pa ako mu sada nepredaš lista, danas ćeš mu ga već težko moći predati, pa kao što mislim,“ doda Nikica veoma važnim pogledom: „ti bi se moro skoro i kući vratit.“

Digitized by Google

Ratnici pristupe k peći, kod koje se umivao Jakov i jedan ga zapita, odakle je?

„Iz Kasima, sin tamošnjega gradjanina," odgovori Jakov pripravan na takva pitanja.

„Je li ono tvoj konj, u boljarevoj staji?"

„Jest, a zašto pitaš?"

„Htjeo bio znati, odakle ga imaš?" Reko bi mu, da nevriedi ništa, ali vriedi i koju stotinu rubaljah; kod nas u Zaporožkom ima malo takvih konjah."

„Što reče?" klikne Jakov kao da je prvi put čuo svoga Tatarina hvaliti. „A da mi nije otcev, već bi ga davna pustio."

„A tko si ti?" zapita ga drugi vojnik. „Ti si spávao ovdje medju nami kao da spadaš medju nas, a obučen si kao kakov gospodin; jer bogme takvih pušakah neima ni naš vojvoda Grigorij Tedorović Zumbulov. Ne, braco, ti si iz Moskve!"

„Još si najposlie kod Šujskoga? reče Zaporožac. On je zaplienio carevo blago i razdava ga kao razsipnik znajuć, da ga nebi dugo uživao."

„Pa što se tomu čudite?" reče Jakov. „Vi ste vojnici osvajate sela i gradove, pa se onda čudite, kad čovjek ima štogod više u ruci nego palicu! Pa što me tako gledate gospodo, ja sam došo k boljaru Lepunovu; pitajte njega, tko sam i šta sam, on će vam kazati."

Digitized by Google

„Dosta, dosta,“ reče Nikica, koj se poboja, da iz brbljanja nedodje do šakah. „Daj da odemo prije k boljaru, nego li nas pozove.“

Jakov se požuri, a starac mu namigne, da si štogod u sobi nezaboravi; pomoliv se pred slikom svetacah ode i neoprostiv se s vojnici, koji su se potiho dogovarali, kako bi tudjincu oteli konja i oružje i negledeć mnogo na to, u koju stranku spada.

Nikica ostavi Jakova u predsoblju i unidje sam u gospodarovu sobu; ovaj je sjedio kod otvorena prozora zamišljeno gledajuć na onu stranu rieke, gdje je bio tvrdi grad s crkovnimi zvonici i krovovi prijašnjega kneževskoga stana. Crna mu kosa visjaše neuredno po visoku čelu, na kom su bila dva navora; u velikom pod dugimi trepavicami sjajućem oku zrcalila se izmjenično burna strast, sumnja i skrb; na njem je bio modri kavtan bez uresah, a na prvi pogled bijaše težko razaznati, da li je previše umoren, te se zato neće da obuče ili hoće, da se jednostavnim odielom odlikuje medju drugovi, koji razkošno živuć u kratko vrieme razsiplju zaplienjeno blago.

Čuvši Lepunov da njetko unidje, osvrne se.

„Što ćeš?“ zapita Nikicu, duboko se poklonivšega.

„Došo je jedan viestnik iz Moskve?“

„Od koga?“ klikne Lepunov, dočim se je u licu promjenio.

Digitized by Google

„Od kneza Mihajla Vasiljevića.“

Lepunov težko uzdahne, ustuboči pogled nice i u sobi zavlada časak takova tišina, da se je čulo, kako povjetarce giblje pokrivaču na postelji, na kojoj, kanda noćas nitko nije spavao. Dobru Nikici počne srdce silno tući; jer nije ni dvojio, da mu knez Skopin hoće boljara nagovoriti, da se pokori caru; a jerbo je sbilja iskren bio svomu gospodaru, moljaše se Bogu, duhu svetomu, da mu gospodaru prosvjetli um.

„Kaži mu da dodje unutar,“ reče Lepunov napokon s nesigurnim glasom.

U radostnoj nadi ode starac hitro po Jakova; ovaj je medjutim od služinčadi čuo koješta neugodna o njihovom gospodaru, pa u misli, da mu je govoriti s izdajicom i ubojicom, idjaše taj vrličina njekako nerado za starcem. Lepunov bijaše neobično liep, niti ista smrt nebi ga te muževne ljepote mogla lišiti, ali njom više nije kao prije činio na čovjeka ugodan utisak, nego ga je svatko sažaljevao pa i najljući mu neprijatelj nebi mogo vjerovati, da je izdajstvom postao sretan. Kao Nikica tako bi se i Jakov mogo zakleti, da je prijašni prijatelj njegova boljara pao u mice zla čarobnjaka, od kojega nemože da se oslobodi ni vjerozakonskom revnosti; a da je u vjeri revan, to se vidi iz mnogih gorućih svietionicah pred bogato ureženimi slikami svetacah.

Digitized by Google

Pomoliv se Jakov Bogu ponizno se nakloni boljaru. Lepunov ga pogleda i namigne mu, da stavi na stol pismo svezano svilenom vrvcom.

Videći boljar da je opet sam, zamisli se ili pače bojaše se misliti o tom, da li je po njega dobro da zna, što mu piše sinovac cara, kojega je on proglasio razbojnikom i otimačem priestolja. Ali netom pograbi pismo, odreže vrvcu, odpečati i čitaše poluglasno ovako:

„Sva je Moskva bila na stratištu, gdje je pogubljen Lažni Dimitar i carica duvna očitovà svečano, da je njezin sin ubijen kao dječak u Ugliću. O istini toga dogodjaja nemože se dvojiti; ali pohlepni za vladom i novcem, ljudi u nadi, da će razbojstvom i nemirom zadovoljiti svojim strastim, raztrubiše u sviet, da je zakoniti car sretno izmako svojim progonećim ga neprijateljem. Mnogo bi htjeo žrtvovati, za to Prokopiju Petroviću, da saznam, što je i tebe sklonulo, da prekreneš vjerom: bezobrazna drzkost ili nerazborita lakovjernost? Kao da me je grom ošinuo, kad sam čuo pa od samoga Vasilja Ivanovića, da je moj prijatelj i pobratim prešao k prostu klatežu, zliću, koj nam domovinu hara i pustoši. Nevjeruj, da se veliki car buntovnikah plaši; već bi ih odavna bio mogo utamaniti, ali mu je na srdcu, što ste Rusi i kršćani, pa zato uzprezava svoj pravedni gnjev, jer želi, da se vratite na pravi put. Spomeni se Prokopiju Petroviću, da

Digitized by Google

imaš samo jednu dušu, vjerolomstvo da je velik grieh a Gospod da nedaje svakomu dosta vremena, da se ovdje pokaje; nedadu se vazda popraviti ili prepriečiti posljedice zlih i nepromišljenih djelah. Evo ti šaljem moga pouzdanika Jakova, njemu sam predao i jedan svežanj, da ti ga da, ako ga budeš tražio; u njem je križić, što si ga jednom zamjenio s mojim u znak ljubavi. Dodji u Moskvu i baci se pred carem na koljena, ili uzmi si križ svoj, a meni pošalji moj natrag!"

U to Lepunovu pade list iz ruke; dugo gledaše oko sebe kao da nezna gdje je i zašto je tù; napokon mu se tmasto lice nasmješi; radostno pomisli, da će za čas iz tiesne kuće medju biesne sudruge a da časa nepočasi podje k stolu, da si uzme oružje; ali tù opazi pismo kojim mu se javlja, da su ubijeni caru vjerni plemići, koje je on bio poslao u Putivlje; na to strašno vikne, povuče gore kavtan i grčevito prime na prsijuh mu viseći križ, poljubi ga i snimi!

„Vasko!" zovnu posve promienjenim glasom.

Na vratih se pomoli mladić, koj se je prestrašio, kad je vidio, kako mu je gospodar blied a namrgodjen; boljar ga nije opazio, pa ga je za to još jednom pozvao srditijim glasom.

„Ovdje sam, Prokopiju Petroviću," odgovori mladić ponizno.

Digitized by Google

„Zašto se neodazoveš? Moram da promuknem, dok te dozovem; idi k došlacu i reci mu, da mi dade poslani svežanj.“

Lepunov bijaše izvan sebe; kad mu je mladić donio svežanj, činjaše se, da mu se smije i zato ga pljusne, nu jer je odmah opazio, da nije pravo vidio ni učinio, reče mu, da se nosi iz sobe.

Jošte i sada u njekih predielih Ruske mienjaju križiće u znak iskrena i nerazdruživa prijateljstva; u staro su doba vrlo cienili i najmogućniji boljari ovakvo pobratimstvo tako, da ga je samo smrt ili zločin mogo prekinuti. Kad je Lepunov otvorio svežanj, opazi križ koj mu je na krstu o vrat obješen, pa kad mu pane na um misao, da mu je kao zločincu, nedostojnu Skopinova prijateljstva sada povraćen, probliedi kao bielo platno; jer ćutljivost i ponos bjehu uvriedjeni! „Nikad me nije ljubio; slava ga je vodila a moga srdca nije poznavao; kaže mi, da sam izdajica, a on eno plazi pred priestoljem, koje je oteo njegov stric.“ Tako govoraše Lepunov i činjaše mu se kanda mu je knez Skopin najljući neprijatelj i da se medjusobna mržnja nemože inače utažiti nego prolievom krvi. U svežnjić postavi križ, što ga je njekoć dobio od kneza Mihajla, pošalje ga Jakovu i da mu reći, da ni časa nepočasi nego da se nosi iz Pereslavlja.

Digitized by Google

Nasloniv o stol glavu na obe ruke sakrije si vojvoda Lažnoga cara lice i ostade tako dulje od jedne ure; iz toga položaja probudi ga u sobu kroz prozor uletivša i nad njegovom glavom pršeća lastavica; odmah prime križ, koj je bio veći od knezova ali nije bio zlatni nego srebrni, te pomisli, kako je ipak došao do toga, da se je njegov prijašnji prijatelj mogao razstati sa svetim zalogom, koj mu je bio pet godinah na prsijuh. Još bijaše na istoj vrvci, na kojoj mu ga je tada predao; tà knez Mihajlo, da ga čuva, riedko ga je nosio, ali Lepunove sestre, koja je vrvcu saplela, već od davno nebijaše na svietu. Krasnih bijaše svojstvah ovo djevojče, a brat, koj ju nije ljubio, nadaše se, da će ju knez Skopin oženiti. Nenadana viest o njezinoj smrti vrlo ga porazi; on je dugo za njom tugovao misleći dosta putah, da će mu kao sestra tako i sve želje i nade biti prije u grob povaljene nego li se izpune; te samo u veselih družtvih razvedri mu se uznemirena, nujna duša.

Tronut uspomenom dražestne Marije htjede Lepunov još jedan put pročitati pismo, koje je prekidalo prijateljski savez s mužem, koga si je njekoć toli vruće želio imati pobratimom ne sbog visoka roda nego radi inih osobnih svojstvah. Sada nije mogo dokučiti, kako je i zašto je odbio utjehu toli srdačnu, kakvu mu prijatelj posla u pismu; zovne Vasku i kaže, da mu dovede došlaca;

Digitized by Google

mladić odtrča, što ikada može, ali se doskoro vrati govoreć, da je Jakov dobivši svežanj, po boljarevoj zapovjedi odmah odovuda odjašio, a da ima hitra konja i da ga nebi mogao nitko dostići. Kao da je pobiesnio lupi Lepunov po stolu tako žestoko, da je s njega tankozvučno križ opao; njeki sujevjerni strah obuze boljara; činjaše mu se, da je Bog proti njemu i kao da čuje plač svoje sestre, kojoj je žao, što je razkinuo svaku svezu izmedju sebe i nje.

„Vina!“ dovikne Vaski, pokle mu je digo križić i začudjeno ga gledao.

Dječak moraše otca pitat za vino, a znadjaše, kako će starcu težko biti, što mu mladi gospodar od njeko doba tako raztjeruje zlovolju i tugu.

Nikica donese u vrču kanarskoga vina i srebrnu čašu; ruke mu drhtahu, a obraz mu bje tako nabran, da se je vidio mnogo starijim nego što je bio — prije jedan sat.

Izpraznivši Lepunov naglo jednu čašu, posegne da će i drugu.

„Molim te liepo Prokopiju Petroviću,“ reče Nikica povukav od njega tacu, „što ti se je dogodilo? Hoćeš da se opiješ? Zar da budeš pijanac? Ubij me, ako hoćeš, ali ja ti više ovoga prokletoga vina piti nedam;

Digitized by Google

da njega neimaš, nebih ti carevih plemićah slao bio u Putivlje, gjde su poubijani.“

Lepunov se zapožari; oči su divlje gledale po sobi, a srdit bijaše tako, da nije mogo nijednu rieč progovoriti.

Starac klekne pred njega.

„Dragi gospodaru!“ reče „spomeni se otca, matere i sestre; neuznemiruj ih u vječnom pokoju; ja te neću podučavat, ali te, dobri gospodaru, sjećam na posljednju volju tvoga otca. Primivši posljednje pomazanje, zovne me k sebi i reče: Nikice, služi vjerno i pošteno moga sina, on je mlad, vruće krvi, pazi na njega i čuvaj mi ga; ako me ne posluhneš, tražit ću od tebe račun pred prestoljem Božjim.

Lepunov težko uzdahne; ni on nije zaboravio na posljednji nalog, što ga je umirući otac dao vjernomu slugi, koj ga je kao diete nosio na rukuh.

„Ja služim zakonita cara“, reče napokon i nepogledav starca.

„Ali dragi gospodine! a gdje ti je taj car? Uviek čujemo, da njegdje jest, a neznamo, gdje je? Ti si se zakleo caru Vasilju Ivanoviću i neznam, da li ti je učinio što nepravedna? Zar nisi voljan u miru živjeti?“

„Ti nemožeš o tom suditi,“ reče Lepunov, „i često zaboravljaš, da ja više nisam dječak. Idi za poslom, vino si odnesi i — — — moli se Bogu i za me!“

Digitized by Google

Nikica mu srdačno poljubi ruku, ali jedva htjede da otide i vino odnese, kad se netom otvore vrata i u sobu stupi sriedovječan muž — od prilike imajući nješto preko četrdeset godinah u crvenom baršunskom kavtanu mnogo dragulji urešenom.

„Gle!“ vikne, „dodjoh u horu“ i nepozdravivši inače kuće gospodara uzme čašu, natoči ju, izpije i natoči s nova. „Nu kaži mi, Prokopiju Petroviću, nastavi zagrliv Lepunova, šta je to, da se ti više nedaš vidjeti. Pij brate, donesoh ti dobrih viestih.“

„Što je nova?“ zapita Lepunov raztrešeno i odbije rukom vino; za to se je Nikica prekrižio, kako došlac nije opazio.

„Ta, brate, ti si zao drug,“ reče gost izprazniv opet na dušak punu čašu. „Jučer si bio valjan momak, a danas mi se činiš kao djevojka, koja se proti svojoj volji udaje.“

Lepunov se strese. Jučer je dočuo u veselom družtvu, da su u Putivlju carevi plemići pogubljeni.

„Jučer“ vikne. „A kako bi sretan bio, da jučerašnji dan nije nikad osvanuo! Znaš li ti Zumbule, da ja počimljem dvojiti, da li smo dobro uradili, kad smo Šahovskomu i Mosalskomu povjerovali, da car Dimitar Ivanović živi?“

Digitized by Google

„Šta ti još nepada na um?“ zapita rezanski vojvoda sjednuv na klup i ustubočiv okrugle, mutne oči u Lepunova!

„O tom ćemo kašnje govoriti, nego sad mi pripoviedaj što znaš nova?“

„Od Dimitra Ivanovića stiže milostno pismo: javlja, da će doskora k nam doći,“ pripovieda Zumbulov u svakoj rieči pentesajuć, kao da sam nezna, bi li se onomu, što kazuje, radovao, ili bi se bojao za sebe zlih posliedicah sbog privrženosti onomu mužu, komu bi se moglo to dogoditi, da mu se težnja za priestoljem možebiti i neizpuni.

„Velikom neuztrpnosti očekujem, da dodje car,“ progovori Lepunov; „već je doba, da se osvjedočimo, da nas je sveta dužnost privoljela, prelomiti vjeru, koju smo zadali bili knezu Šujskomu tako naglo. Sve, što sam od pokojnoga rodjaka Petra Fedorovića Basmanova čuo o nježnom i veselom Dimitru, kako želi Ruse izobraziti i velikimi učiniti, privoli me, te sam pristupio medju njegove pristaše, pa kad sam čuo, da je sretno izmako iz Moskve i spasio se, odluči da mu ma kako i ja pomognem, da mu opet pribavim carski plašt; sdružih se s čoporom razbojnikah — !“

„Mislim brate,“ presieče mu vojvoda govor, da ćeš jošte najposlie i mene uzvisiti medju razbojnike. Nezabo-

Digitized by Google

ravi, da ja nisam ludovao za tim, da služim nevidljivu Dimitru i da je samo tvoja zasluga, što sam mu i ja pristaša; tà ti si mi pripoviedao čudesa o njegovoj hrabrosti i obećavao zlatna brda ruskomu imenu tako, da sam se nad sudbinom nesretna poštenjakovića razplakao. Pa da nije tebe bilo, nebi mi nikada bilo ni na um palo, da mu predam grad!«

»Jest, istina je, tebe sam ja nagovorio, da prelomiš vjeru Vasilju Ivanoviću, ali sada neznam, bi li bolje bilo, da onaj čas blagosivljem ili proklinjem. Šta veliš Zumbolove! ako je istina, što kaže carica duvna o Dimitrovoj smrti, kakvâ li osuda čeka mene pred sudcem Isukrstòm sbog smrti boljarah, koje sam poslao u Putivlje?«

»Ma brate, šta govoriš? Tvoje mi rieči paraju srdce u grudi! Ajdmo knezu Andriji Andrejeviću, tamo su Poljaci donjeli od cara pismo, gdje se kaže i Bogom tvrdi, da jer car Dimitrija Ivanović zdrav zdravcat i da se imamo nadati rajskomu životu.«

Lepunov pristane drage volje na Zumbulov predlog, te uzev kapu i pripasav sablju ode s prijateljem od kuće.

Digitized by Google

IV.

Knez Andrej Andrejević Teletevski stanovaše na desnom bregu Trubeše iza tvrdjave. Idući Lepunov i Zumbulov preko mosta opaziše množinu ljudih trčati. Lepunov mišljaše, da i oni žele znati, što je car pisao, pa se je ljutio na Zumbulova, koj je svaki čas stao pripoviedajuć o svojoj budućoj veličini i kako će u dvoru živiti.

Netom čuju viku, smieh, lupanje i štropot kolah.

„S puta! s puta!“ vikaše njekoliko glasovah. Puk se je razbiežao na sve strane i Lepunov opazi krasnu kočiju sa četiri sjedala, i kako su pod nju zapregžena dva konja, a jedan pred drugim; na svakom je konju jašio bradat starac; a ovim na visokih kapah bijaše svežanj siena, te su metlami ćerali mršave kljuserine; tomu se je smijala rulja! Na kočiji su prozori bili zatvoreni, te se je iz nutra čulo samo neobično mrmljanje a nije se vidilo, tko je unutri; nego da gledaoci uzmognu reći da su ipak njekoga vidili, stajaše na koćiji čudno obučen muž, koj se je na sve strane osvrtao; držaše se jedne pozlaćene kruglje utvrdjene na uglu kočijina pokrivala i oglasivaše se kojekako kao pjevac, mačak, magarac i drugačije. Njekoliko bogato obučenih konjikah sprovodilo je to čudovište. Lepunova opaziv jahaše boljarov sin Istoma

Digitized by Google

Paškov prama njemu, dočim su ostali kao vihar odjurili; i puk je otišo za njimi.

„E, kako ti se ovo dopada?“ pitaše Paškov hoteći od smjeha puknuti.

„Mislio sam,“ odgovori Lepunov ozbiljno i nezadovoljno, „da se dogovarate, kako ćete cara dočekati, a vi sbijate ludorije. Je li vrieme Istomo za takva razveseljenja, kad se plemenita krv lieva i domovina strada?“

„Idi s tvojim propoviedanjem Prokopiju Petroviću, bilo bi dobro da si kaludjer — ali dvojim i to, jer govoriš liepo i dobro, ali te je dugočasno slušati! Ako hoćeš plakat, idi u Moskvu k Vasilju Ivanoviću a nas ovdje nesmetaj, kad smo veseli. Pa šta ipak misliš, tko je u kolih?“

„Šta ja znam? ili da ti bolje rečem, netreba da znam onoga, tko ima dovoljno bezobraznosti, da se pred pukom kao ludjak da izsmiehavati?“

„Dakle, kad neznaš, kazat ću ti ga ja; vjerni prijan i nerazdruživ drug kneza Mosalskoga debeli Miša (pučki govor o medvjedu) s crnimi obrvami.“

„Je li moguće?“ presieče mu rieč Zumbulov.

„I da nebude sam, uzeo je na kočiju Jeremu Pšelina.“

„Ti nas Istomo, držiš za ludjake,“ reče Lepunov.

„Tako mi Boga, istinu vam kažem.“

Digitized by Google

„Nu liepe šale, ako medo biednu Pšelinu polama kosti! Ili ste mu možda obrezali šape?“

„Kako ti je takva šta na um palo? Najposlie ćeš možda misliti, dà smo ga na kočiji priveržali?“

„Ovdje se zaveržaju samo boljari, koji su caru vjerni,“ reče njetko izza Lepunova.

Ovaj se osvrne i vidi mlada seljaka svetačno obučena; oštro ga pogleda i upita, šta li tamo čeka, a seljak duboko se pokloniv reče, da bi želio znati, kamo su odvezli velikoga cara i hoće li se skoro pokazati narodu. To je bilo dosta smiešno, ali se Lepunov ipak nenasmija, nego odgovori seljaku ozbiljno i prijazno, da se još nezna dan, kada će i tamo doći car. Nu žalostan, što se ljudi u tako ozbiljno doba mogu nespretno šaliti, obaziraše se da vidi, kakov utisak čini na ljude, što on tako govori, ali od svih bijaše uz njega samo ovaj seljak i još jedna uboga žena poniknutom glavom i sklopljenima rukama, koji nisu ničim pokazivali, da se raduju, što je domovina nesretna.

„Ajdmo Barbaro,“ reče muž! „Sad si čula, da car ni nemisli na to, da dodje k nam.“

Barbara gledne gore. Lepunov se prestraši i htjede sjašiti s konja, ali ovaj mu poskoči kao da se je nješta preplašio; a kad se je jašilac izmučio, te vratio konja natrag, nije već ondje našo ni seljaka ni Barbare.

Digitized by Google

Pitaše ljude za njih i kako je sa zanimanjem i pretrgano o njih govorio, držahu mu veseli drugovi, da je poludio; dà i sam je već počeo misliti, da ga je onaj pojav pomamio, ali se je ćutio u podpunoj sviesti i zna, da je vidio ženu, koje glas i crte spominju ga na onoga, koga i sam drži pravim i zakonitim ruskim carom.

Sjeti se, da se je jedna žena, kad je Dimitar stupio na priestolje, javno pokazivala govoreć, da je njezin sin Grigorij Otrepjev, bivši prije kaludjer u čudovskom samostanu, stupio na priestolje, sjeti se, da su svi, koji su ga vidili, morali se čuditi izvanrednoj njezinoj naličnosti s carem i sjeti se nadalje njekih okolnostih, koje je pripoviedala o svom sinu iz samostana, njegovoj nekrotivoj samovolji i opakoj podhvatljivosti, koju da je vazda za neizliečivu mahnitost držala. Kad je jednom to izpripoviedala, onda je njekamo izčeznula.

Utisak, što ga je tada učinila, izgubi se malo po malo, ali ne posve, te je kao osnov poslužio javnomu mnenju, kad je poslje Dimitrija strmoglavljen.

Lepunova se živo kosnuše današnji dogodjaji i potresoše u njem ono osvjedočenje, koje ga je bilo sklonulo, da pristane uz stranku Lažnoga Dimitra. On je sa strahom pomišljao, da je možebiti zaveden velikim svojim pouzdanjem u druge i u svoju oštroumnost, te mučen tom dvojbom, pospješi knezu Teletevskomu želeć, da što

Digitized by Google

prije govori s došlimi Poljaci i da od njih sazna, što drže o čovjeku, za kojega je još prije njekoliko časovah scienio, da jedini on ima pravo.

Knez Teletovski sjedjaše na spoljašnjih stubah. Bijaše u bogatom ali nečistom odielu; i uobće nije na njem bilo onoga izvanjskoga dostojanstva, za koje su mnogi držali, da bez njega nemogu biti takovi muževi, naime ponajviše dostojanstvenici. Običavaše se hvastati svojom oštroumnosti, nu oštrouman nije bio, nego se je previše pouzdavao u se; znaše mnogo govoriti a bijaše pripravan nastojat svakomu se dopasti, tko je od njega bio mogućniji.

U najodlučnijih trenutcih svoga života nije nikad ni dobra ni zla radio po osvjedočenju, nego kako ga je koji put zaveo čas. Kad je Basmanov, ponukan kletim častohlepjem a u nadi, da će mu Lažni Dimitar kao car dati onu moć i dostojanstvo, što ga je Boris Godunov uživao pod carem Fedorom Ivanovićem, odlučio izdati mlada cara, koj mu je bio povjerio sudbinu Ruske, ostavi knez Teletovski zlovoljno vojsku, jer je saznao, da će ona vjerolomnim vodjom zavedena priznati Lažnoga Dimitriju.

Ali godinu danah docnije, kad je bio vojvodom u Černigovu, ustade i sam proti caru Vasilju Ivano-

Digitized by Google

viću. Ovo je tim gadnije bilo, što se je i previše hvastao svojom vjernošću prvomu Lažnomu Dimitriji, za kojega je za izvjestno znao, da nije više živ, dočim je i to znao, da je drugi Lažni Dimitar posve prosta varalica, uz kojega pristat mu niti nedolikuje.

Ali nehtijući pokoran biti caru, koj je porodom istoga staleža, podupiraše vojvoda Černigovski i u najljudjih stvarih svoga prijašnjega kmeta, koj je bio otimaču priestolja u osobitoj milosti, te mu vlast i silu veoma sretno umnažao. Kad se najugledniji pristaše Lažnoga Dimitra sakupiše u Pereslavlju — rezanskom, da se dogovore, kako da Moskvu zauzmu, izjavi Bolotnikov, da će on bogme svakako stanovati u prijašnjoj kneževskoj kući, koju si je bio prisvojio knez Teletovski, dočim se ovaj, nehajeć za Lepunove upute, koj se sve jače opirao drzkim požudam surova levente, izseli u jednu doduše dosta veliku ali neudobnu trgovačku kuću. Nu jer je osjećao, da bi ga takva popustljivost, koja ga u javnom mnenju ponizuje, i u buduće primoravala pokoriti se tudjoj samovolji, hinio je, da to čini s osobite, iskrene i prave ljubavi prama Bolotnikovu.

Nazva ga junakom, pripoviedaše čudnovatih pričah iz njegove mladosti te izpovjedaše, da će duševne vrline uviek više cieniti od pusta visoka poroda. Tako govoraše buntovni boljar, da sakrije svoju slabodušnost; tako u

Digitized by Google

sviet trube pohlepni i častohlepni ljudi, da teže za slobodom i jednakošću a kad tamo, teže samo za tim, da se čim god sami okoriste. Misle i rade samo za sebe, a lahkovjerni puk misli: to su njegovi, ti rade zanj! Posljedice tomu znadu se, jer su jedne te iste posvuda, gdje vjerozakon neima toliko upliva, koliko požuda za častmi i blagom, te gdje se i najveće ludorije pričinjaju kao neoborive istine.

Knez umoli došlace, da stupe bliže, žaleć što nisu došli već prije, da budu bili i oni svjedoci nezaboravljive šale. Lepunov reče, kako je uprav dočuo, da je došo carev poslanik s pismom pa za to da je k njemu pospješio, da čuje što car piše. Knez mu odgovori na pitanje, da su carevi poslanici svu noć putovali, pa su umoreni te spavaju, „ali dà, reče, evo jednoga pana; upoznaj se s njim Prokopiju Petroviću! čini mi se dobra duša, nego da kažem pravo, sudrug mu i više vriedi!“

Flegmatičan Poljak izadje na dvorište u crvenom kontušu uprvši ruke o bokove; oči su mu ogavno nabrekle a u svem mogo si mu jasno opaziti, da je ludi brbljavac.

„E, kako si vriedni goste spavao?“ upita knez.

„Pa kako bi tu spavao?“ odgovori prezirno Poljak, „kad stiene nisu pokrivene sagovi, a postelj ni prozori

Digitized by Google

neimadu zastorah te su mi puna usta i oči praha, a od sunca skoro obnevidih.“

„Šta?“ vikne knez, „zar ti nije ona trica Petruška zatvorio prozore?“

„Ja ih sam rekoh otvoriti, jer sam mislio, da ću se udušiti. Ovakovi stanovi su samo za Moskovićane.“

„Nezaboravi pane,“ reče Lepunov, „da nisi u stanu ruskoga boljara nego u kući ne baš bogata trgovca, u koju se je knez Teletovski nastanio samo s uljudnosti prama zakonitu caru.“

Poljak premjeri okom po strani Lepunova, pa pogladiv si debelu bradu prošeće se po dva puta mimo prozora vrlo ozbiljno, mišljaše valjda, da je to po ukusu.

„Nu molim te Prokopiju Petroviću,“ reče knez trknuvši laktom Lepunova, „varaju li me oči? Ta malo prije vidjeh Makarku na kolih, a čini mi se. evo ga!

„Kakva je to vika u vas?“ zapita Poljak stavivši se spram Zumbulova. „Zar je došla vojska?“

Zumbulov je htjeo popucat od smjeha, a da se s Poljakom nezavadi, nasloni se na perilu, zibaše se na njoj i smijaše se, kanda mu je drago, što drvo pod njim praska.

„Ta evo opet istoga prizora! Isuse i Marijo! ta to su naša kola!“ vikne pan Pišenko ruleć si oči! Tko se

Digitized by Google

je usudio taknut ih se? Znate li, da nam ih je sam car darovao? Znate li, da ih je najbolji kolar u Poljskoj izradio? Znate li, da ova kućarka ni sav taj prnjavi gradić nije vriedan koliko sama ova naša kola?“

To rekavši, ode što je brže mogo, da javi svojemu sudrugu golemu nesreću. Na Lepunovu licu vidila se živahna zlovoljnost, bijaše sličan čovjeku, koj je pošao k imanju i mislio, da ide liepim putem, a ono se netom nadje pred gustom šumom, u kojoj se vide tragovi od divlje zvieradi i čuje vika razbojnička.

„Je li istina,“ upita, „da su to poljačka kola?“

„Meni se čini,“ odgovori knez, „a prije nisam pitao, jer da ti pravo kažem, meni se je to činila šala.“

„Bože,“ reče Zumbulov, „eno ih na uglu! Hvala Bogu, što je sve sretno prošlo; ali da su tamo prehitili, ode s Bogom Pšelin i Makarka i bjedni Miša; kola bi se razpala u sto komadah, a onda pomozi nam Bože od Poljakah!“

Kod spoljašnjih stubah sjaše s konjah plemeniti jašioci, i predavši konje služinčadi stanu, da vide, gdje dolaze kola. Vožena su polagano; upregnuti seoski konji već su od nagle njim neobične vožnje oslabili, te nemogahu reć bi ni koracati, nego se sad jedan sad drugi uplete u vojke i popikne te pade na veliku radost i smieh gledalacah.

Digitized by Google

Kad su duboko se klanjajući seljaci jašili uz boljara, kneza Mosalskoga, koj je na stubah stajao, bacaše im bakrenih novacah pogodiv jedne u glavu, druge u lice i bradu, treće po prsih; samo riedki su ih uhvatili a skoro svi vikahu sakupljenu pučanstvu, da im nedira u težko zaslužene novce.

„Imaš pravo Pišenko," reče jedan Poljak u sriednjih godinah, „to su naša kola."

„Ma neljuti se, pane Harlevski," reče knez Mosalski, „što se poslužismo tvojom svojinom. Ti si nas radostnom viesti, da će nas doskora car posjetiti, veoma razveselio; ti si tim učinio liepu uslugu caru Dimitru, jerbo sam odmah svim ovdje mogao kazat: čujte braćo, što je naše, to je i njegovo a što je njegovo to je i naše; je li tako prijatelju?" doda zagrlivši poslanika.

„Dakako, tomu je najbolji dokaz, što tako mora da bude," odgovori pan Harlevski smjehom, na kom nije bilo poznati, kako on tumači slobodu uživanja moga i tvoga.

„Nego molim te, kaži mi, kojoj ste to uzvišenoj glavi upregli cielo stado konjah i da li su ju vrli jašioci pratili, da ju uveličavaju ili da ju čuvaju od opasnosti?"

To jedva pan Harlevski izgovovio, kad se netom s kolah digne stašna vika; prozor se na kolih digne na

Digitized by Google

njem pojavi čovjek razkuštranih vlasih, otvorenih prsijuh lieve ruke krvlju oblivene, te hoće, da s kolah skoči, ali nemože, jer ga njetko drži, te ostà obješen o prozoru proseći u ime svih svetacah, da ga ljudi oslobode od sramotne smrti.

„Ne! Mišo! Hoćeš li Mišo!“ kliktaše pucajuć od smieha knez Mosalski, i mjesto da pomože bjedniku, koga je medvjed vuko za nogu, nasloni se knez na vrata od kolah.

„Istomo!“ vikne Lepunov Paškovu, nedaleko od Mosalskoga stojećemu, „zar ćeš zvierad hustit proti ljudem? Oslobodi tu ludu, koj se je sličnim učinio tomu zvieretu.“

U najvećem čudu ogledavaše se na sve strane pan Harlevski; naposlie podje njemu i Lepunovu za rukom dovući se kolam.

„Ti si kneže Mosalski,“ reče, „kazao, da živimo u takvoj zadruzi, da je tvoje što je moje, a moje, što je tvoje. Ti si se već naužio mojih kolah, dozvoli, da se sada ja našalim s tvojim medvjedom.“

Otvori vrata od kolah, a s njih velika zvier skoči mumljajuć; sve se rine na stranu, a knez Mosalski prime Mišu za vrat, i zajaši nanj, a medvjed osjećajuć težinu svoga gospodara i znajuć mu glas, odmah se umiri. Lepunov i Paškov dignu Pšelina; nesretni pisar,

Digitized by Google

koga su posve pijana turili u kola, tako se je otreznio, da je proračunao, koliko će mu knez Mosalski platit za ovu ne upravo sretnu šetnju, i činilo se, da je zadovoljan, što će sbog krvavih ranah dobit koju kopejku više. —

Pan Pišenko nagledne se u kola i klopi rukama od čuda, videći, da je crveni atlas, kojim su kola obšita, posve razdrapan.

„Ovako se mogu samo Moskovićani šaliti,“ reče: „gledaj pane Harlevski, na što su nam spravili kola? Što će nam sada?“

„Stavit ćemo ih u kolnicu,“ odgovori hladno Harlevski odilazeć u sobu, kamo je knez Teletovski sve na objed pozvao.

Objedovahu na kraju kuće u velikoj sobi, koja je na jednu stranu imala tri, a na drugu dva prozora, samo lakat visoka, dočim su im malena ošca s najgorjega stakla od zraka i vremena zahrdjala, tako, da si u blagovaonici, premda još nije bio ni podne i premda je vani sunce još gore uzlazilo, morao mislit, da se mrak hvata. Debele grede bijahu vele crvljive i težko da nije svaki na početku objeda pomislio, ako li se bude dugo jelo, da će ih grede sve potući, kako se nitko neće živ povratit kući. —

Na tako zvanom odličnom mjestu bijahu tri naslo-

Digitized by Google

njača s visokimi naslonjali, kojekako nu ružno izrezuckanimi; trebaše im skoro i više prostora, nego našim danas šestim stolicam; oni naslonjači bijahu odredjeni jedan za domaćinu, a dva za one, koje on osobito odlikuje; ostali sjedjahu na prostih klupah, koje su bile tako zlo načinjene, da su morali svi na jedanput sjesti i tako ustati, ako nisu htjeli, da padaju kao pomamne muhe. Knez Mosalski ljubljaše takove šale, pa kad je on bio gdje prisutan, onda su za izvjestno bile po jedna po dvie žrtve njegova ludovanja, kojih se je zabunom nasladjivao.

Ubojicu cara Feodora mogahu samo razkalašena bučna družtva uzradovati, jer je zaboravio za koj časak na svoju opačinu. Pokvariv kola Harlevskoga nehtjede više šalit se s tim Poljakom, koj je dosta dobro predstavljao carskoga poslanika; ovoga knez Teletovski stavi uza sebe, a knez Mosalski namignuv svojim prijateljem, umoli dubokimi pokloni drugoga Poljaka Pišenka, da sjedne prema njemu. Ovaj Poljak uvjeren, da je Rusom pasja dužnost izkazat mu čast i štovanje, sjede i bez mnogih naklonah, gdje mu je bilo odredjeno; ali u isti hip pade klup i naš Poljak pod stol! Sve se je smijalo pa ni Harlevski nije se mogo uzdržat od smjeha. Ugojeni Pišenko ležaše na tlu te jecanjem i psovanjem samo još više pobudjivao Mosalskoga na smjeh; ovaj priskoči k njemu, pokuša ga opetovano dići, ali nemogaše

Digitized by Google

od smjeha, dok napokon Lepunov, opaziv Harlevskomu na licu, da se ljuti, nedodje· k Pišenku i pruživ mu ruku nepomože, da se digne.

Ljut Poljak čistio se je dugo, dočim su mu lica plamtila kao razbieljeno željezo.

„Samo Moskovite . . .“ reče tresućim glasom, pa odmah zape.

Čovjek bi mislio, da nezna, kako će srdjbu pokazati, nu knez Mosalski opazi, da je Pišenko zaniemio, čim je opazio, da služinčad nosi vino i jelo.

„Vidiš brate,“ reče Mosalski klopajuć ga po ramenih „mi ti Rusi rada prijateljski živimo; kao na bojnom polju tako i kod stola smo složni i zajedno, a ti si htjeo sam onamo sjesti, pa si se malo i preplašio! Nu za to ništa. Nego pane, ako hoćeš da držiš s nami, onda mi nezaostaj ni najmanje, kad budemo pili u zdravlje cara Dimitra Ivanovića.“

„Ja sam pokorni sluga nj. veličanstva!“ klikne Pišenko uzdrhtav radostno. Pa sjednuv velikom opreznosti, natoči si u srebrnu čašu iz velika vrča, što je pred njim bio, jaka vina te na dušak izpije u carevo zdravlje prvu čašu, a po tom je postao tako riečljiv i veseo, da se više nitko nije bojao, da će mu naškoditi, što se je bio skoturao pod stol.

Jutarnjom napornom šetnjom ogladnjeli gosti jedjahu

Digitized by Google

dosta dugo šuteći ponudjivana jela, te si samo kadikad čuo, kako ovaj ili onaj traži od služinčadi kruha ili susjeda smijuć se umoli, da mu doda solenku; nu malo po malo, kad su ljudi okusili vina, postanu živahni i razgovorni; pa dok ih se je veća čest hvastala svojim junačtvom, koje napokon nije bilo mnogo različno od prostoga razbojstva, pitaše sjedeći uz Harlevskoga Lepunov, kako je Dimitar? kad će doći i šta se Ruska ima od njega nadati, kad svlada sve neprilike i vrati se na priestolje?

Premda je svojski nastojao, da pritaji sumnju, koja ga od jutros silno mučila, ipak je izkusni Poljak na lahko promienjenu glasu opazio, da uzanj sjedeći, živahni još mladi čovjek nebude nikad služio Lažnoga Dimitra.

„Ja sam Dimitra upoznao u Moskvi poslie bune," odgovori Harlevski; a bio sam i u Samboru, kad je stigo onamo, gdje su ga svečano primili rodjaci i prijatelji njegove punice, čuvši, da se je povjenčao s Marinom. Možeš si misliti pane Lepunove, kako se je sve začudilo, kad su opazili Dimitra kao bjegunca, koj je sve izgubio, a samo se tim izbavi, što se je odmah u početku bune bilo razglasilo, da je ubijen. U tako sdvojnom času vidio sam ti ja prvi put sina slavnoga Joana, pak da živim stotinu godinah, ja bi služio cara Dimitra, jer sam mu se onda zakleo, da ću mu sav svoj život posvetiti. Njegov pogled, govor, čuvstvo i vrlina — sve mi je to

Digitized by Google

jamčilo, da će biti veliki vladar, i da će bezsmrtnimi čini sebe i svoj narod proslaviti i u njem pravu sreću širiti.“

Lepunov htjede okom da prodre Harlevskoga; željaše, da vjeruje, što čuje, jer je i njega opravdavalo i domovini mu proricalo radostnih danah, ali te rieči činjahu mu se ipak kao zvuk njekakva svimi hvaljena glasbila, nu koje na čuvstvo prava poznavaoca nije ugodno djelovalo.

Sam se je sebi čudio, što ga se je pismo kneza Skopina tako živo kosnulo, a eto ublažujuće rieči i prividno nepristrana uvjeravanja pana Harlevskoga neće nikako, da mu dodju k srdcu.

„Neprijateljem Dimitrovim,“ reče Lepunov, „nebi ni kad pošlo bilo za rukom, otet mu priestolje ili šta je još gore, dokazat mu, da je on otimač priestolja, kad bi se on bio vjerno držao ruskih običajah, koje je prezirao; osobito pako nedokučujem, zašto on uz živahni pronicavi duh nije pokazivao nikakve revnosti za našu pravoslavnu crkvu.“

Lukavi diplomat nadje da nije sgodan čas nabrajati mnoge prednosti katoličke crkve, kojimi bi potamnio ljepotu njezine protivnice.

„Ti si zaboravio,“ reče, „da je Dimitru jedva nješta preko dvadeset godinah i da je osudjen u Ruskoj

Digitized by Google

na smrt, našo u Poljakah zaštitu i prijateljah. Ali sada, upoznav se s domaćom povjesti i naročito znajući tko mu je i kakov bio otac, izpovieda i on iskreno i pobožno, da je sljedbenik grčke crkve, te usprkos vele izdajstvu, sve mu je drago i sveto, što je god rusko. Vjeruj mi, pane Lepunove, Dimitar ti je danas drugi nego što je njekoć bio; veseo i bezbrižan mladić postade izkusnim, mudrim — danas je muž! U budućnost vidi kano da sadašnjost gleda," doda pan Harlevski umjerenijim glasom, „ja sam sretan; što i u mene položi svoje uzdanje, pa mu rekoh, da mu se još za koje vrieme valja okanit priestolja, a da u nemirno ovo doba, svoj život sačuva blagostanju Ruske, svjetovah mu, neka svaku noć drugdje spava. . ."

„Živio veliki car Dimitar Ivanović!" vikne glasno knez Teletovski, uzdignuvši se velikom, jako pozlaćenom čašom u ruci, punom muškata.

Sliedeći primjer domaćinov poustanu gostovi redom te izprazne svaki svoju punu čašu u zdravlje velikoga cara Dimitra Ivanovića. I Lepunov, koj s početka nije htjeo ni piti, ostavi jedva njekoliko kapljicah na dnu čaše. Opaziv to debeli crvenobradati knezov dvorski, strese glavom držeć da je to zao znak, pa je od toga dana ohladnio prama mladu boljaru.

Njekoliko gostovah, koji su pili bez razbora, stanu kimati glavami, njekoliko ih klone glavami na stol, a nje-

Digitized by Google

koliko bi ih već palo bilo i pod stol, da ih nisu suzdržali i odveli sluge u sobu, gdje su i usnuli.

Nu svim vino nije pomutilo glavu; to čudnovato piće, koje promjenjuje sklonosti i način čovječjega mišljenja, užge veću čest buntovne družine tako, da im se neukrotivo srdce upali težnjom za opačinami. Jednim se pričini, da idu u staru bogatu priestolnicu, gdje su popohlepnima očima proždrli nebrojno blago; prostačke im duše radovahu se nesreći i pokvarenosti svojih sugradjanah.

Drugim se pričini, da se bore s neprijateljem, te u gorljivosti svojoj pobacaju sa stola srebrne čaše i govorahu gledeć, gdje sa stola vino curi, o pobjedi svojoj. Koji još nisu izgubili sviesti, potužiše se, da im je u takvu družtvu neugodno i na jednom te istom mjestu dugočasno sjediti, te mišljahu, da su samo strašivice oprezni i da oklevaju.

Kojekakvih ludorijah u strašnoj viki i neskladnom pjevanju pijana družtva jedva čuvenih nije vriedno ovdje ni ponavljati; dosta budi kazati, da su svi u popreko vikali, pjevali, pripoviedali, psovali a njeki i bljuvali.

Uzalud jih je Lepunov više putah opomenuo, da bi im se trebalo sabrati i čuti, što car piše; pijani ljudi malo su se brinuli za carevo pismo a napokon i Harlevski nije znao, kamo ga je zametnuo; u blagovaonici

Digitized by Google

bijaše takova vika, da nebi čuo, da pred kućom top pukne. Medjutim njeki krupni domaćinu na desno sjedeći vojnik u kavtanu od ljubičasta baršuna, koj je za svega objeda šutom šutio, lupi nožem po stolu; umah se svi umire i osim Lepunova i Paškova očekivahu svi obrativ se k njemu zvjedljivo, što li će im kazati, a sudeć po licu i po krepkoj mu volji, moralo bi to biti nješto veoma ozbiljna.

„Danas je četvrtak," reče dignuv široku ruku, na kojoj se je vidio žiljak od rane; „do večera mora nam biti Kolomna u rukuh a onda ćemo na Moskvu!"

„Ivane Izaiću, ta ti nedašni da svršimo čast!" reče knez Teletovski, gledajuć ga u čudu.

-Ta nemožemo u Kolomnu kao ptice, jer je odavle do nje tamo kojih stotinu vrstah. Ded, produlji rok, braco, i pusti mi gostove u miru, da se provesele."

„Komu je do veselja, neka ostane kod tebe!" reče Bolotnikov, koj je već više putah htjeo danas da padne u rieč svomu prijašnjemu gospodaru, „meni barem nije ni kraj pameti bilo, da te zovnem s nami u boj slavni. Drugovi na konje!" dodà i udari, skočiv sa stolca, tako žestoko u stolac kneza Teletovskoga, da bi se našao pod stolom, da ga nije Harlevski obima rukama obuhvatio. „Na konje! Ja nebio više Ivan Bolotnikov, carev vojvoda, ako se nebudem u nedjelju na jutranjoj u

Digitized by Google

Kolomni mogo dati pomoliti za zdravlje i život cara Dimitra Ivanovića!«

Krepak glas čuo mu se u predsoblju, u dvorištu i na ulici, pa njegovom revnosti veoma zadovoljni sluge, što im se je pružala sgoda za plien i pljačku, pohrle odmah, da se na put spreme. Knez Teletovski ode dvorskim odveden u svoju sobu; njekoliko gostovah otide kući, a njekoliko ih ostade pijuckajuć rumeniku, te se po sto putah zagrle kao pomamni pjevajuć niti najmanje o tom nedvojeći, da će im se do skoro izpuniti svaka i najsitnija željica.

V.

Izmedju Kašira i Podolska na moskovskoj cesti ali po nješto na strani, gradilo se novo selo. Nova gospodska sgrada, seoske kućarke reć bi posred šume — liep su bile oku prizor; poljah i vrtovah nije još ni bilo; jer je samo s jedne strane šuma ponješto izkrčena; pa kad bi na zemlju povaljena stabla i drvlje bio upalio, da, velika li plamena i divna li prizora, a od toga bi se za mnogo godinah poboljšalo zemljište! Nu kao što se čini, nije ovdje nitko ni pomislio na ratarstvo, i premda su tudjer prolazeći ljudi govorili ruski, vidilo se ipak na njih, da nisu slični poštenim ruskim seljakom.

Sudeć po bezstramnom razgovoru, neobičnom odielu

Digitized by Google

i divljih obrazih lasno se je bilo dosjetiti, da su to vojnic Lažnoga Dimitra.

Sjedeć na brvnih, priredjenih za hliev, psovahu njeki svoga vodju, kneza Mosalskoga, što ih je doveo u ovu pustoš, gdje su u krvavom boju izgubili već mnogo drugovah i premda su doduše neprijatelja protjerali u bjeg, ipak su se tim veoma slabo mogli okoristiti, jer mu osim nješto živeža nisu ništa zapljenili.

„Jeste li čuli,“ reče jedan od njih, „da je u kneza jedna ljepotica, uz koju je, kao što mu služinčad pripovieda, gotovo um izgubio.“

„Da,“ odgovori drugi, „jer bogme zrdrava uma nije, kad nas je vodio ovamo, budući je moro znati, da će mu od prazne žlice grlo biti suho.“

„Zar hoćeš ludim brbljanjem da izgubiš glavu?“ reče treći; „nevidiš li eno kneza na stubah?“

„Neka ide k vragu — ta dva puta je gori od svoga medjeda. Nu hvala Bogu, baš su mu ga psi živo izgrizli, da valjda još dugo neće mumljati po svietu, a s njim će knez izgubiti i paklenu pomoć!“

Nasmjehnuvši se odu svi u svoje do sto hvatih od gospodskoga udaljene stanove.

Knez si je ogledavao konje; jedan mu se činio, da nije dosta očišćen, te ga je ribao bielim suknom, što ga je obično za taj posao imao uza sebe, pa opaziv na suknu

Digitized by Google

sbilja malu mrlju, pobiesni tako, kano da je izgubio polak imutka.

Nesretni konjušar probliedi i uzdrhta; nu snadje se, izpusti konja i pobježe, što je ikad mogo, u šumu.

„Za njim! za njim! uhvatite ga! ubijte ga! strielite ga!“ vikaše knez biesan kao izvan sebe.

Njekoliko ljudih potrče za slugom, ali ovaj se negdje u šumi sakrije, te su mu se progonitelji vratili bez njega a razderanih haljinah i razdrapanih licah tvrdeć, da je šuma tako gusta i tamna, da bi se u njoj i stotinu ljudih moglo sakriti, kako ih nebi nitko našo. Nu i to ih nebi izbavilo srdjbe njihova poglavice, koj je viko, da mu se svaka izpuni, kad nebi čula bila ovu vojničku viku ona osoba, o kojoj su se netom prije vojnici razgovarali.

Misleća, da su joj došli izbavitelji, otvori si prozor, ali ga opet odmah zatvori, čim je vidila, da se je prevarila.

Mosalski vidje, da želi nješto znati, pa se umiri; gledajuć u sluge, na kojih se je vidilo kako strepe pred očekivanom kaznom, pukne se smijati, prvomu do sebe pljune u zube i smijuć odè u kuću.

U prvoj sobi nebijaše nitko — a na klupi je bio ženski rubac; Mosalski ga uze i otvori vrata drugoj prostranoj sobi, u kojoj je bila velika peć sa ležankom,

Digitized by Google

na kojoj je čovjek mogo pružen ležati. U jednom kutu sjedjaše zamišljena djevojka u feresu od svile poput neba modre sa zlatimi puceti; bijaše blieda i suha, te premda je tada liepom bila samo ona, u koje bijahu crvena lica, bijaše ipak njeka neizkazana dražest u crtah, pogledu i riečih ove djevojke, da je u istinu mogla i najdivljega momka pomesti. Čuvša, da se otvaraju vrata, prestraši se, i gledne, da vidi, tko dolazi. Knez Mosalski uzme sa ležanke dragocjeni sag, pokrije njim klup i umoli djevojku, da tamo sjedne; i sjedne ona, da bez nužde nerazsrdi muža, u kojega se vlasti nalazi.

„Zašto nećeš da govoriš samnom? zašto netražiš ništa od mene? zapita ju Mosalski. Zar me nemožeš vidjeti živa, ili si Aleksandro Vasiljevna zaboravila, kad nebi mene bilo, da bi ostala bila robinjom prosta seljaka?“

„Sve jedno mi je,“ odgovori umiljato Aleksandra, „biti robinjom seljaka ili kneza.“

„Pa se usudjuješ mene onomu prostaku činiti ravnim. Misliš li, da će mi uviek biti drug? Ne, ne — Vanka Bolotnikov samo će dotle samnom sjedit za stolom, dok smjelost i krv neodluče pru. A kad se Moskva smiri, neće lje u carskom dvoru sastajat se knez sa boljarskim kmetom.

„Dakle će veliš smjelost i krv odlučiti? Ele i sam

Digitized by Google

priznaješ kneže Vasilju Mihajloviću, da ti i tvoja grda četa nevojujete za pravo. O, kad bi ti samo na to htjeo misliti, da su knezovi i boljari, buduć bolje o dobru upućeni, uviek više dostojni kazne, nego li prosti puk, kad se s ovim dignu proti zakonitoj vlasti.“

Mosalski se nasmije. „Nije tvoje, reče, da sudiš boljare; a znaš poslovicu: U žene su dugi vlasi, a kratka pamet. Vidi mi se, da se bojiš, da će nas Šujski pobjediti, pa kao da misliš, da bi bolje uradio, kad bi mu se čim prije sam predao. Ja sam ti Aleksandro iskren, i kazat ću ti sve, što mislim. Još prije njekoliko tjedanah mišljah to učiniti; da me je tada Šujski imenovao novgorodskim vojvodom i dao mi tamošnje jedno imanje — onda bi neka Dimitrija išo k vragu, ali ovako me nitko neće nagovoriti, da služim kneza, koj je rodom što sam i sám. Čuj me, Aleksandro,“ nastavi knez, motreći ju vatrenimi pogledi, „kad sam te prvi put vidjeo, rekoh ti, da mi se dopadaš i evo svaki dan ti ponavljam i govorim, da te ljubim. Treba da tomu jednom učinimo konac: sutra ću naručiti popa, da nas povjenča. Neka moji rodjaci viču, koliko im drago, što ću te uzeti za ženu reć bi sa ceste, ja nisam čovjek, koj bi plesao, kako drugi sviraju. Ti si kći plemićeva, pa ćeš se znati u mom dvoru ponašati kao boljarka. Što nisi bogata, za to ništa, jer evo u žepu imam pismo od

Digitized by Google

cara Dimitra, da si mogu oko Moskve izabrati po volji tri imanja.“

Uzev Mosalski sa prsta dragocjeni prsten baci ga na stol, tako da je namah pao Aleksandri u krilo, ali ga ona ni netaknu. U njezinih očijuh vidilo se bolno začudjenje; jer nije mogla dokučiti riečih o neljubavi domovine a nježne brige za nju, pa iz ustijuh čovjeka, koga je mrzila i prezirala.

Još joj se nikad Mosalski nevidje tako pokvarena srdca kao sada; ona uzdrhtà, kano da pred njom otrovna zmija plazi i laskanjem ju obkoljuje, da ju otrovnim zagrljanjem tim sjegurnije zadavi. A sama se ponizi pred sobom pomisliv da ju je Mosalski svojim snubljenjem htio odlikovati, dapače, da spram rodjakah čini veliku žrtvu, ona se zabuni; nebijaše više oprezna niti mišljaše na svoj jadni položaj bez pomoći.

„Veliš, da me ljubiš i da želiš sve dieliti samnom,“ reče Aleksandra glasom drhćućim od nutrnja jeda — pa ipak nedokučuješ, što ja ćutim. Nu znaj, da volim bludit bez krova i utočišta nego li biti ženom mužu, koj je izdao svoga cara i domovinu.“

„Ti me dakle mrziš!“ vikne Mosalski i skoči kao biesan. „Drago mi je, da znam; ali znaj, da mi je svejedno, držiš li šta ili ništa do moje ljubavi, nego ću te naučiti mojoj volji pokornom biti.“

Digitized by Google

Aleksandra probliedi; iste joj ustnice tako probliediše, da se je reć bi sva u licu promjenila.

„Zar ćeš me ubiti?“ vikne „znaj, da će mi biti milost. . .“

„Ksenia Godunova jošte živi!“ presječe joj rieči strašnim glasom knez.

Aleksandra osvrtaše se po sobi; nevidje nigdje svete slike a kroz maleno okance opazi samo gustu tmastu smrekovu šumu, koja je sakrivala nebo. Mosalski ju nepomično gledaše i opazi divljom radosti, da joj strah još povećava bučno pjevanje njegovih vojnikah, od kojih se dakako nije mogla nadat ni pomoći ni sažaljenju; — bjednica mišljaše, da se nalazi u sastaništu nečast vih. Nu pritisnuv si rukom srdce, taknu svetu sličicu, kojom ju je otac na smrti bio blagoslovio. Na to joj udare suze na oči, a lahko rumenilo zapožari bliedjahna lica.

„Boljaru!“ reče „i ti ćeš doći pred Isukrsta sudca a s tobom i nevina mučenica carevićka, koje sudbinom prietiš i meni!“

Mosalskovo crveno lice netom ružno pomodri; spomenù se, kako je mladi priestolja dostojni Feodor svojim ubojicam oko sebe prorekao, da neće nikada u Svemogućega Boga zadobiti milosti! Činjaše mu se, da vidi, kako car uprav unj upire oči i da sluša jadni jauk carevne!

Digitized by Google

Bijaše mu sbilja tako, da se nije usudio Aleksandru ni pogledati; jer mu se je činilo, da je ovo živa Ksenija i to u onom času neizkazane sdvojnosti, kad je bila oteta materi i bratu i kad joj je vražjom okrutnosti rečeno, šta ju čeka.

»S Bogom, sutra će se odlučit sudbina tvoja,« reče Mosalski hrapovim glasom i odè naglo iz sobe.

Aleksandra podje odmah k vratam i zaključa ih; a kad je to učinila, onemože; nepade doduše u omiljavicu, i osjećaše dobro, kakva ju čeka pogibelj, ali nemogaše već, da korači natrag; klone i padne uz vrata, te obima rukama htjede suždržat plač i suze, koje joj silovito udarahu na oči.

»Samo Bog,« projeca poluglasno, može me oslobodit od udaje za careva ubojicu i od njegove nesretne ljubavi!« i pobožno se preporuči milosti Svemožnoga. Netom počuje strašnu viku sa ceste i pričini joj se, da čuje glas ljubimca sluge njezina otca. Željna znati, da li je sbilja tako blizu nje Fedor, na koga se mogla zanieti, jer je bio pošten i revan, uze sa klupi sag, objesi ga o čavao iznad prozora i gledaše van nebojeći se, da će bit vidjena.

Naprama kući bijaše rulja pijanicah, te Aleksandra nehtjede uprav svojima očima vjerovati, da je onaj, koj joj se učini Fedorom, sbilja Fedor, jer ni taj kano

Digitized by Google

da nije od drugih trezniji. Taj doduše nebijaše biesan i divlji kao ostali, ali je s onimi tako pouzdano držao, da nije niti najmanje o tom dvojit mogla, da je i on vojnik Lažnoga Dimitra. Aleksandra težko uzdahne, a na veliku joj tugu nedadè joj se uništit misao, da živi u doba, kad se nije moći pouzdat u ničiju vjernost, nego usuprot očekivati, da će i oni ljudi radit zlikovački, koji su kroz godine i godine bili pošteni, pobožni i dobri.

„Brate, koj će od nas čuvat ljepotu djevojku?“ zapita Fedor blieda zaraštena Zaporožca, udariv ga dosta prijazno rukom po ramenu.

„Ta, ti bi rada, da opet cielu noć bdijem, gdje neima ni neprijatelja ni pliena!“ odgovori Zaporožac hrapavo. „Nedodjoh ovamo, da čuvam djevojke, nego da poslužim Dimitra i tim si priskrbim kuću, kako ću moći, povrativ se u domovinu, mirno i zadovoljno živiti, te se neću morat ovako na okolo verati i derati.“

„Jesi li zaboravio, vojvodinu zapovjed, da se odavle nemaknemo?“

„Ja nisam vojvodin sluga,“ uleti mu Zaporožac u govor. „U boju znam i slušam svoga jesavla (častnika) no u miru sam slobodni kozak!“

Medjutim je Aleksandra, ista ona, koju je knez Mihajlo Skopin izbavio u Moskvi iz poljskih rukuh, strašno se borila sama sobom, dok joj njekoliko njih ne-

Digitized by Google

dovikne, da im se odmah pokaže; nemogav se na to sklonuti, povuče se za stienu, ali jedan pijan Poljak, nepomislivši na posljedice, baci se u prozor kamenom, koj razbije staklo, i sa sagom ujedno pade u sobu; znajuća, da će na prozor doći sav čopor pijanicah, pohrli Aleksandra k vratam, nu domislivša se, da se neima gdje sakriti, stane kod vratah i držeć ruku za kvaku gledaše ukočeno u prozor.

Poljak, koga su medjutim drugovi plašili osvetom kneza Mosalskoga, htjede pobjeći, ali ga zadrža jaki Zaporožac.

„Nu znate li braćo,“ vikne Fedor, da je i mene volja vidjet tu ptičicu, jer bi doista bilo sramota neznati, sbog čijega rumenoga lišca bdit je meni cielu noć.“ —

„Ah, pa šta ćeš na njoj vidjet?“ odgovori njeki hadrapovac — „samu kožu i kosti, dobre da se zakopaju; valjda je vještica, kad nam je tako vojvodu začarala. S Bogom sudruzi — do sutra!“

„Već je vrieme, da idemo spavat!“ reče ih više i odu u stanove.

S Fedorom ostanu samo Zaporožac i dva mlada vojnika; ti doturaju veliku kladu pod prozor i naslažu toliko kamenja, da su se mogli bez napora nagledнuti kroz prozor.

Digitized by Google

„Uzpni se gore Fedore Mosejiću," reku mu drugovi; „boljar je daleko odavle."

„Na koju je stranu odjašio?" zapita Fedor zakoračiv već na kladu.

„Zar nisi vidio," odgovori Zaporožac, „da je konjem odkasao po drumu i neobazrev na nas? Terentić kaže, da ga je sreo tri vrste daleko odavle, i da mu je u najvećem skoku doviknuo, neka ga sutra nečekamo. Valjda je odjašio k vojvodi černigovskomu; a dvorskomu je zapovjedio, da pošalje za njim tri akova vina i dvie oke medice -- valjda će svu noć propijančevat."

„E, pa ćemo i mi piti i veseli biti," vikne Fedor neobičnim reć bi grčevitim smjehom pa se hitro uzpne kamenjem do prozora i utakne glavu kroz razbijeno ošce. Osvrtajuć se po sobi opazi tik nuz vrata djevojku u tjeskobi, bliedu i mršavu tako, da bi držao, da je to sjenka njegove gospodarice, kad nebi sasvim bio uvjeren, da se ona glavom mora tu nalaziti.

„Nu, brate, ti šutiš? ded i nam kaže, kakva je?" zapita jedan vojnik.

„Sakriva se u kut," odgovori Fedor, „i neće da mi se kaže, makar da ju liepo prosim."

„Dakle se samo knezovom i boljarom pokazuje" vikne doli Zaporožac, te izprazni do dna oveliku čašu rakije.

Digitized by Google

„Ded golubice, pazi, da ti nebude žao sbog te samovolje spram moga sudruga,“ reče opet onaj vojnik.

U to naglim korakom podje Aleksandra k prozoru i reče oštro uprvši velike modre oči u Fedora: „Nije ti dosta, nesretnicu gledat u propasti nego joj se možeš bezbožno rugat u mukah?“

Fedor se prekriži; u očijuh mu zasja suza i reče glasom jedva čuvenim: „Ta ovdje sam, boljarko, da te izbavim ili da umrem za tebe.“ A tomu doda glasno: „Da sam znao, što ću vidjeti, nebi se lje trudio, da se uzpinjem gori ovako visoko.“

Poštenjačke Fedorove rieči, tresući mu se glas i jasno oko osvjedoče Aleksandru, da je čula iskrenu izpovjed i da mu može vjerovati.

„Pripravi sve, da pobjegnemo,“ reče mu ona; „još prije zore moram pobjeći — pješice, daleko odovuda.“

Aleksandra uvidi u Fedorovih očijuh, da pristaje na njezinu želju i nadajuć se sretnu uspjehu a bojeć se da bi svako daljnje upućivanje suvišno a dulje sustavljanje Fedora na prozoru možebiti i sumnjivo bilo, povuče se odmah natrag u jedan kut sobe.

Njezinim pouzdanjem umireni vjerni sluga znadjaše hiniti kako je nezadovoljan, te stupiv na zemlju, pobaca odmah za sobom kamenje. Sudruzi mu se nedvojeći o is-

Digitized by Google

tini smijuć rugahu te odu, ostavivši ga sama, u boljarevu kuhinju da prospavaju.

Mosalskov dvorski pokuca na vratih i upita, da li boljarka želi večeru; sladkom nadom uzradovana Aleksandra reče, da hoće večerati, pa kad joj večeru dvorski iidonese, upita ga prijazno, gdje mu je gospodar? Dvorski joj potvrdi, što je već znala, da je Mosalski odjašio knezu Teletovskomu i da se dakako neće tako skoro vratiti.

Aleksandra jedva sakri iskrenu svoju radost pa kad je dvorski vidio, da danas nejede kao obično samo njekoliko zalogajah nego najvećom slasti, pomisli, da se je napokon dosjetila, i da uvidja, kako je to po nju veoma laskavo, što ju njegov gospodar ljubi. Umoli ju, da si nješto jelah i zadrži kod sebe, jer da nisu u gradu, a sutra da se možebit neće moći ništa ni dobiti.

Misleć na daleki neznani put, pomisli Aleksandra, da ju Providnost božja providi ovolikom hranom, pa živahnošću, koja bi ju uz oštroumnijega svjedoka bez dvojbe izdala, reče, da se je u ovako pustih okolicah sbilja nuždno obskrbiti živežem.

Dvorski ponosan, što mu je odobrila predlog, donese pečeno pile i kojekákovih testivah u kositrenoj zdjeli, koju pokrije ubruscem i odè. Aleksandra zatvori za njim vrata, klekne ter se iskrenom pobožnošću pomoli Bogu.

Digitized by Google

Molitvom pokrepljena ustane, stupi k prozoru i zamoli Fedora, da joj da znak, kad bude hora poći.

Fedor joj kaza, da je dvorski šaljuć knezu Mosalskomu vina i medice, i sebi toga dvojega zadržao, a kako rada pije, da će se poslje večere valjda opiti i pjan zaspati. I ostali knezovi sluge porazdieliše si vino, što im ga je dobri dvorski dao, pa ako od toga i nebudu pjani, da se valjda nebudu mnogo brinuli zato, što će se na ulici dogadjati. Izpripoviedav joj sve to, otide Fedor, da razvidi na okolo pa kad se vrati, reče, da već neima nigdje po kućah svjetlosti, samo da u predsobljn, koje je iznutra zatvoreno, ima ljudih.

„Zar se bojiš?“ upita Aleksandra.

„Bojim, ali za te boljarko!“

„Neboj se, jer mene je samo strah ovdje biti. Idem, — nego zakuni mi se prije, da me nećeš izdati ni predati, ako budemo nesretni.“

„Tako mi Bogorodice, da sam s tobom i za tebe Aleksandro Vasiljevna pripravan u vodu i u vatru.“

„Čekaj me na stubah, pa ako me tko suzdrži, tad odmah potrči k meni i ubij me. Ako neučiniš, što ti velim, neoprostio ti Bog nikad onoga, što ću od zlikovacah pretrpjeti.“

Fedor osta časak zapanjen na taj zahtjev, nu po-

Digitized by Google

dje prama stubam, neznajući da li će moći izpuniti volju svoje gospodarice, premda je dobro znao, da će joj smrt biti i milija nego li život, ako im bjeg nepodje za rukom. Svud je bilo tiho; samo su u dvorištu bdijući psi počeli režati.

Fedor ih zovne po imenu te svladav vjernošću smrtni svoj strah zapjeva, da odvrati pažnju onih, koji bi mogli počuti, kako se lahko i potiho ali ipak dosta čuveno otvaraju vrata.

Aleksandra otvori tiho vrata i sune se u tamu, gdje nije mogla ništa razlučiti, samo je čula, kako spavači hrču, pa u strahu da na kojega nenabaše, bila bi se skoro povratila i pokušala se pustiti sa prozora, nu sjeti se, da je Fedor kamenje razbacao. Ali slušajuć pjevajućega Fedora, ohrabri se, prestane dihati i uz neznatno svetljašce, prodiruće kroz pukotinu na vratih od sobe, podje nuz stienu tako lagano kao kakva noćna utvora. Od težka tiha uzdaha te sbog toga, što su se gdjekoji spavači okretali, po dva, tri i više putah stane — pomisliv, da će ju sada vezati; i da bi mogla još stotinu putah nesretnijom biti u času, gdje je htjela pobjeći iz robstva. Krv joj stinu u žilah, pa kad opazi vrata, kroz koja je imala koračit na slobodu, nemogaše nikako s mjesta.

Napokon korači kao da joj se neće, uhvati lahko

Digitized by Google

prievoru i potiho ju odsune; nu ruka joj drhtaše te bi skoro bila u nesviest pala, kad su vrata počela škripati a psi lajati.

Jedan se od slugah u predsoblju spavajućih probudi i glasno zapita, tko je od njih izašao van? na što svi poskaču, ali kako su bili pjani a u prvom snu, trkahu se medjusobom i nemogahu se snaći niti razumjeti, o čem je govor.

Medjutim sve se opet umiri, pa kad su dva sluge izašla pred vrata, nisu čuli ništa drugo, do lepršanja noćnih pticah i vjetra, od koga je šumsko lišće šuštilo. Jedni bijahu uvjereni, da je uz njih prošao kućni maličac, drugi karahu sudruga, što ih je bez potrebe probudio, dočim mu je valjda još od jučerašnjih pljusakah zujilo u ušijuh, a najposlie svi se slože u psovanju kneza Mosalskoga, što im neda ni da bi jednu samo noć prospavati mirno, premda ih ob dan hoće djelom da utuče.

VI.

Car Joan Vasiljević, koga je obuzela neizkazana bol, kad mu umre žena, koju je uprav obožavao, vjerovaše, kako se je činilo, da je spasitelj svieta sličan poganskim bogovom, kojim su ugodni bili poštovatelji žrtvenike im krvlju poljevajući. Svršiv sve, što je morao po običaju crkovnom, polažaše crkve i moljaše se pobožno

Digitized by Google

Bogu, a jer mu se je pamet pomiešala, nije ga molitva nukala na djela milosrdnosti.

Tko je cara sažalio, što se je u životu promjenio, tko ga je tobož podmuklo pogledao, tko se je usudio kazat istinu kojemu njegovu bezdušnu laskavcu, osudjen bje na smrt pa bio najugledniji i najkriepostniji gradjanin.

Ali kao što već rekosmo, najokrutnije bjehu tlačeni rodjaci Adaševa, koj je kao carev ljubimac kroz mnogo godinah veoma štovan bio, a poslie pao u nemilost. Aleksander Adašev, stric Alekse Fedorovića, koj je bio u livonskom ratu, ubijen je kod zauzeća Felina. Tužna mu udova s malodobnim sinom ode u Kiev, da se moli za izpokoj muževe duše, i tu sazna, da je Joan kao biesan proti rodjakom i prijateljem svoga prijašnjega ljubimca, i da ih je dao sve posmicati neštedeć ni ženah ni djece.

Strašna ta viest sklone udovu na važnu odluku. Osvjedočena, da će i njoj sin biti ubijen i da bi svaki čas ubojice mogli banuti, da joj ga otmu ili baš i pred njom ubiju, izda se za sestru svoga vjerna sluge i putovaše pune tri godine kao hodočastnica od jednoga samostana u drugi. Pa pomisliv napokon, da su ju već i zaboravili, odluči se nastaniti na selu kod Volhove, po prilici petdeset vrstah daleko od jezera ladožkoga na malenom imanju, baštini svoje pokojne matere. To dobarce, obkoljeno

Digitized by Google

šumom i barami u pustoj okolici bijaše podaleko od sela, i samo riedko kad zabludi onamo koj putnik ili ribar. Skoro tik široke rieke bijaše malena vlastelinska kuća, oda svudà obkoljena jelikom i omorikom, kojih vječne zelenilo nije sjećalo na svježu veselu mladost nego na kraj i konac svih nadah i željah. Šuštanje vjetra šumskimi kitčicami, romon valovah rieke i zavijanje divlje zvieradi prekidaše mrtvu tišinu ove pustinje, gdje se je nježna mati, koja bi ma Bog zna što htjela žrtvovati samo da si nadje sinu sjegurno utočište, i nehotice molila Boga slušajuć zvuk i glase, kojim je već odavno odvikla. Nu dječak, u bučnoj priestolnici rodjen spavaše mirno i za najstrašnije bure i raso je tielom jak a duhom hrabar tako, da su mu se znanci gotovo čudili. Još prije nego što su mu probili brčići, odjevaše se kožuhom od medjedine, sa medjeda, koga je sam ubio; — on je vlastitom opasnosti izbavio više ljudih, koji bi se za cielo bili potopili. Potanko je saznao, što su mu predji valjali i uradili, pa videći da nemože u svojih okolnostih njim postat ravan, često se zamisli i postane neveseo. Pa da ga nije suzdržavala ljubav k majci, kojoj je bio sve na ovom svietu, za stalno bi glavom odišo bio k okrutnomu Joanu, da mu se kaže i ponudi na revnu službu.

Po Joanovoj smrti reče sama udova Aleksandra Adaševa svomu sinu, da ode u Moskvu; ona već

Digitized by Google

kroz mnogo godinah osim susjednih poštenih i vjernih seljakah nevidje ljudih, pa pomisli, da već neima razloga, zašto da ju i nadalje carska porodica progoni i neda joj sinu, da uzmogne biti domovini koristan.

Vasilj Adašev nehtjede tajiti tko je i šta ćuti; živahan i nesebičan kao što je po govoru i po licu očevidno bio, postade visokim činovnikom cara Fedora Ivanovića sumnjiv, te ga za to raznesu, da je suludast a Boris Godanov pače tvrdo odluči, da mladića toli darovita neće pred cara ni pustiti, jer se je pobojao, da bi lasno i on došo u milost, kao što njegov stric Aleksa Fedorović u Joanovu, i da bi možebiti uztražio, da se osobna korist podredi obćoj. Pohlepa, lahkoumnost i zavist, vladajuće medju velikaši, živo se kosnuše ćutljiva mladića te se odluči vratit k majci i nikad više neizaći iz okolice, gdje je u neugladjenoj prirodi mogo sve misli i želje svoje obraćat k Stvorcu, koj jedini srdca po pravoj vriednosti cieni, te liepe namjere kao i dobra djela nagradjuje.

Opraštajuć se Adašev sa svojom dragom kumom, upozna kod nje udovicu Okolnića Golovina, kćer glasovitoga kneza Mihajla Ivanovića Vorotinkoga, kojega nesretnu sudbinu i danas još svatko oplakuje. Jer kad se je car Ioan Vasiljević okanio slave i krieposti, posta zavidan slavljenim muževom te slušа-

Digitized by Google

juć klevetnike i prilizice vjerovaše tvrdo, da mu svi o zlu rade. Tako i junačina, koj mu je proslavio vladu zauzećem Kazana i oslobodjenjem Ruske od divljega Devlet-Gireija, bijaše obtužen s tobožnje tatbine te u carevoj nazočnosti mučen sbog tobožnjega drugovanja i obćenja s vješticami. Velika duha čovjek zapanji svojom neuzkolebivosti mučitelje svoje, te ovi u najvećoj zabuni nisu znali, kako da ga osude na smrt; nego sada sakata starca pošlju u Bjelo-Osero dozvoliv mu, da ide s njim kći, nedavno udata za Golovina; njoj u naručju izdahnu veliku dušu, a krvava mu sjena često joj se pokazà, da ju opomene, neka se odreče radostim griešna svieta.

Golovin, ljubeći si nježno ženu, svačim joj je nastojao dreselje oslabiti, ali umre u cvietu mladosti ostaviv raztuženu udovu u krugu rodjakah, koji joj čuvstvah nisu razumjeli nego su joj oteli sina, da svojom tugom neomlohavi i dječakovu maštu ili joj neda zao pravac. Nit plakaše niti se tužaše nego živuć u velikoj Moskvi kao pustinjica samo se običavaše nasmjehnuti rumenima ustnicama, kad joj je tko reko, da će joj ljepota doskora povenuti.

Knez Vorotinski bijaše Adaševu iskren prijatelj i sva mu obitelj običavaše s iskrenim poštovanjem izgovarat ime prijašnjega careva ljubimca, koj je ljubio

Digitized by Google

samo kriepostne i vriedne muževe, kakve je nastojao sakupiti oko priestolja.

Kad se je kći kneza Vorotinskoga sastala sa sinovcem onoga slavnoga muža, bijaše to prvi put, da se uz neznana čovjeka nije zabunila, pa i on bijaše njoj sklon; odgodi put iz Moskve i često posjećavaše bogatu Golovinku te ju napokon uprosi i za ruku; nju su već snubili knezovi i visoki dostojanstvenici, ali mjesto da im odgovori, vazda se je čudila, kako ljudi mogu o njoj misliti, da će se i po drugi put udati. Nu predlog Adaševa joj se duboko i milo taknu liepe duše; bijaše joj ugodno, što ju je smatrao dostojnom, da mu ona nadoknadi gubitak prošlih radostih i sladkih nadah, te osvjedočena, da će biti dobar otac i umni odgojitelj njezina sina, privoli, da će zanj poći. A kad je to priobćila rodbini svoga pokojnoga muža, odgovoriše joj ljutito, da neće dati dječka onakvoj ženi, koja se je zaljubila u siromašna klateža te hoće da osramoti slavno ime.

Raztužena tim Natalija Mihajlovna zagrli si sina drhćućima rukama i mišljaše časak, da se neće s njim više razstati; nu pomisliv, kako bi Adaševa boljelo, kad bi saznao, da mu je u bolnoj duši samo zato probudila radostnih nadah, da ih tim gore bude oplakivao osjećajuć, da neima na svietu nikoga, tko bi š njim stradao i radovao se, nikoga, tko bi mu se s ljubavi žrtvovati

Digitized by Google

htjeo, odluči se zahtjevom svojih rodjakah pokoriti te plačuć vruće suze odvede sina k svomu svekru.

„Ti si mi,“ reče mu plačuć, „često predbacio, da neznam tvoga baštinika odgajati, i da će uz mene biti razmažen i bojat se ljudih. Evo ti ga; odhrani ga ti po svojoj ćudi, neka bude hrabar vojnik i vjeran službenik domovine; nu molim te i prosim, neuguši u njem ljubavi prama materi i čuvstva za nesretne. Moja vam je tuga svim dodijala; sad je hora, da vas toga bremena oslobodim. Nadjoh si prijatelja, koj se neboji moje tuge i netreba moga blaga, te ću samo posljednji dar moga pokojnoga otca uzeti sobom, a to je njegvom rukom pisano evangjelje, te biserne naušnice moje majke — sve ostalo ostavljam sinu.“

Oholi boljar zagrli veoma nježno svoju snahu i obeća joj svečano, da će oko njezina sina svom pomnjom nastojati, a mogaše mu povjerovati, da će izpuniti, što obeća; jer je Golovin srdačno ljubio svoga unuka i premda nije bio tako uzvišenih čuvstvah kao Adašev, to ipak nije mogo na ino nego da si unuka odgoji, kako će mu imenu biti na slavu. A da se o njegovoj obitelji nebi po gradu zlo pripoviedalo, pripravi ugledna boljara dostojnu svatbu, te mladiće da povjenčati sjajnošću i prijaznošću kano da im je pravi roditelj.

Hitro jure godine života, ali starosti se neplaše oni,

Digitized by Google

koji se ljube te izpunjuju dužnosti kao ljudi i kršćani; netuguju oni za izgubljenom krasotom i snagom, nego nadajuć se u milost svemožnoga pouzdano čekaju onaj dan razstanka, kojemu se nije moći ukloniti. Osamljena i tužna medju ljudi čeznjućimi za častmi i odlikovanji osjećaše se Natalija sretnom u naravi zahvaljujuć dragomu Bogu, što joj je promjenio prijašnji tužni položaj; a dobra Adaševa majka, koja je prije tugovala zato, što joj sin nije imao nikakvih radostih, sagradi sada sa zahvalnosti crkvicu na mjestu, gdje se je prvi put sastala i zagrlila s njegovom dragom ženkom, koja se je njemu za ljubav odrekla radostih i sjajnosti priestolnoga grada; pa je svake godine na dan snahina došašća susjede seljake gospodski počastila.

Kroz mnogo godinah veoma se malo sretni ženici miešahu sa svojimi susjedi, ali kad im je ponarasla jedinica kćerka, pomisliše, da im nevalja ostat u pustoj samoći sbog nje, jer kad bi postala sirotkom da bi joj trebalo tudjega savjeta. S toga odlučiše dojakošnji život ponješto promjeniti i kćer si priučiti družtvenu životu, naučiti ju štovati kriepostne ljude, kroz prste gledati tudje slaboće i sa svakim biti blagostivom, jer bez prijaznosti, ma bila Bog zna kako visoka roda, duha darovita da nebi stekla ničijega štovanja ni ljubavi.

Malo imanje do skora se posve preobrazi; na ljep-

Digitized by Google

šem uzvišenom mjestu sagrade veliku kuću, šumom presjeku puteve i dadu si iz Moskve dovesti liepa kola. Susjedni plemići nemogahu se dosta načuditi toj promjeni i scienahu, da je Adašev ili našo zakopana blaga ili bogato baštinio, te ga počeše polaziti češće nego što su ga prije, dok je živio u staroj kućici. Otci i matere nastojahu steći ljubav i prijateljstvo sretne ove obitelji nadajući se, da će tako ponajbolje pomoći svojim sinovom, da dobe za ženu krasnu i dobro odgojenu djevojku, baštinicu ponajljepšega imanja u svoj okolici. Samo im se to nedopadaše, što su Aleksandru, kojoj je, kako su mislili susjedi, sudjeno bilo da živi na obalah Volhove, roditelji učili po Godunovu primjeru čitat i pisat, premda su obćeć s krasnom djevojkom ipak morali priznati, da ni to znati nije zlo i da koristne znanosti mogu život samo još poljepšati.

Mnogi snuboci moljahu za Aleksandru pa je Adašev i njegova žena običavala reći, da se Aleksandri nedadu udat prije nego navrši osamnaestu godinu. Aleksandra dakako nesazna o tom ništa, a sretna i zadovoljna uz mile si roditelje i nježnu babicu niti nemišljaše na promjenu svoga položaja i na budućnost svoju; jedino se kad i kad potuži i nehotice, da joj dani hitro lete kano da je osjećala, da joj sreća nije za dugo sudjena. Adaševa mati, zdrava do kasne starosti, umre poslie kratke bolesti

Digitized by Google

na rukuh svoga sina nu kad poštenu dušu izpusti, promjeni se za čudo odmah kob sretne porodice.

Natalija Mihajlovna prehladi se i oboli na pokopu ljubezne svekrve te s plućna žara do skora i ona umre; izza šta ono mjesto čedne radosti postane stanom neopisive tuge, koja se je Adaševu i njegovoj kćeri vidila na licu, čula iz govora i osjećala iz svega života. Umni otac, premda do dna srca pogružen, oda se pravom kršćanskom pobožnosti u volju božju i moljaše se vruće Bogu, da ga uzdrži u životu sbog njegove kćeri, kojoj ga jošte treba. Ova bijaše kao i mati joj liepa, da je ljepotom svakoga zatravila, te imaše i liepa čuvstva kao god i majka joj, a domovinu i slavu nauči se ljubiti od otca. Čedna kao što je bila, neznaše što je oholim biti s ugledna roda, nu radovaše se veoma, što joj je steko djed i drugi rodjaci junačtvom ljubav i zahvalnost u potomakah. Uz takva svojstva može čovjek ili posve sretan biti ili mora mnogo trpjet i stradati, a jedno ni drugo nevisi uviek o vremenu, nego o ljudih, s kojimi moraš da živiš.

Adašev neprestano obćeći sa svojom kćerju osvjedoči se do skora, da medju mladjimi znanci neima nijednoga, za koga bi ona poći htjela, i da joj se uzvišenim čuvstvom i nježnu srcu neće moći tako lasno zadovoljiti.

Kad je mladi Golovin, Aleksandrin brat po

Digitized by Google

mlieku postao punodoban pošiljaše svake godine svojoj materi i sestri bogatih darovah i moljaše ih neprestano, da dodju u Moskvu, uvjeravajuć ih, da će i otčuha djetinjom ljubavi poštivati.

I premda se srdačno radovaše njegovim listovom, neodluči se ipak Natalija Mihajlova nikad, da bi bez muža išla u Moskvu ili da svekrvu ostavi posve samu; a po smrti ove udaraše jedan tresak za drugim. Boris Godunov, koj je najviše kriv, te Adašev nije bio sretan, da uzmogne poslužiti domovini, i koj se je bivši na priestolju doista često putah pokajao, što je odbio od sebe više valjalih muževah, okruživ se samimi nevještimi boljari, umre naglom smrti saznavši, da se prosta skitalica pod imenom carevića Dimitra narodu namiće i da ga narod na mnogih mjestih očekuje otvorenima rukama.

Adašev zaboravi uvredu od Godunova, iskreno žaleć cara, kojega izkustvo i krepkoća mogla bi od domovine mnogu nevolju odvratiti. Nu mnogimi bolovi oslabiše mu sile a podhvatni mu se duh umori te odluči, da će čekat u samoći, šta će iz svega toga biti. Do skoro sazna, kako je sramotno ubijen mladi Feodor i da se Ruska podvrgnu Lažnomu Dimitru. Ta mu viest smanji cienu Rusah i svega čovječanstva te kao što prije tako se opet posve povuče u samoću; ali predvidjajuć, da tobožnji mir neće dugo trajat, nastojaše si kćer sklonuti,

Digitized by Google

da se posve oda u volju Božju, kako će moći snositi sve biede i nevolje, kojim joj se je priučiti.

Tako prodje više mjesecih. Adašev pritajivaše svoju bol, a jerbo je ćutio, da ga ostavljaju sile, nehtjede put u Moskvu odgadjati dalje želeć, da upozna pastorka, koj se je prema svojoj materi tako nježan pokazivao i da se glavom osvjedoči, da li bi mu povjeriti mogo sestru, koja je od mlada privikla nježnoj ljubavi i brižljivosti. Sretno dodje u Moskvu dva dana prije svečana ulaza Mnišekove Marine. Sav grad bijaše tad na noguh i prepun gostovah, pa je Adašev veoma mučno dobio stan; odmah posla izpitivat za stan svoga šurjaka kneza Ivana Mihajloviča Vorotinskoga i njegova pastorka stolnika (koj je caru kod stola jelom dvorio) Golovina, koje nije o svom dolazku prije obavjestio.

Pobožni Adašev ode poslie podne na večernju u samostan zlato-ustovski, koj je bilo vidjeti iz gostione ali ipak nije bio tako bliz, kako se je činilo po onih pet crvenih kubah, što ih je bilo vidjeti sa prozora. Aleksandra prateć si otca u crkvu nemogaše se dosta načuditi veličajnim sgradam i gradskoj ljepoti; milo povjetarce propuhivaše gradom, a njezino srdce oživljahu liepe nade. Netom sretnu više oboružanih Poljakah, koji uočiv liepu djevojku, htjedoše ju otcu ugrabiti, nego pobjegne u jednu kućarku, gdje žalibože nisu našli jakih mišicah za obra-

Digitized by Google

nu nego samo jednu žensku, koja se progonećim zlikovcem nije mogla oprieti; ovi zlotvori Aleksandrina otca bace onesviešćena na pod, a svezav domaćicu htjedoše Aleksandru sobom uzeti.

U to doba vraćaše se knez Skopin Šujski od Lažnoga cara, koj ga je snubio za Ratomskovu Oktaviju. Naši čitaoci nisu valjda zaboravili, kako je bio zabludio u neznanu pustu ulicu, i čuvši psovanje, jauk i plač odtrčao bio na pomoć i oslobodio mladjahnu djevojku. A čim je bio otišao, vrati se kuće domaćina s dva sluge kući, te prevesela domaćica, kad mu je glas čula, reče Aleksandri: „Umiri se diete, više te neće nitko mučiti; jer bi se moj Ilija Antonović sam mogo pobiti sa dvanaest takvih prokletih Poljakah.“

Odtrčav mužu u susret pripoviedaše mu sve i preda mu Poljakom ostavšu sablju. Duboko se zamisli širokih ramenah katranar te reče: „Ženo puno si mi zla pripoviedala; ja sam uviek još držao, da mi se nevalja okaniti zanata i trgovine ali sada gdje mi je pod mojim krovom prolievana kršćanska krv, vidim, da je već trebalo, da sam se od davna ostavio kućarenja i katrana.“

Začudjeno gledaše muža si žena nemogav dokučiti toga, što joj je reko; sluge si nješta prilično veselo namignu, pa stupè sva četvorica u sobu, gdje je Aleksandra sjedila uz umirućega starca. Domaćina ponajprije zatakne

Digitized by Google

u pod goruću luč, pa stupi pred sliku svetih i pobožno se pomoli Bogu, a onda se smjerno pokloni visokim gostom srdačno ih žaleć na pretrpljenoj nesreći, te se izjavi pripravnim poslužit im u svem i svačim, što bude bolje mogo. Aleksandra neznadijaše mu kazati ni kuće ni ulice, gdje su odsjeli i privremeno se nastanili, nego umoli domaćinu, da bi joj potražio brata i obeća mu liepu nagradu za trud i dobrotu. Domaćina reče, da toga kroz noć neće nikako moći učiniti, a da joj se za to odmah izpriča, počne joj pripovjedati, koliko zla čine i kakov strah i trepet zadavaju po gradu poljski zlikovci. I nepomisliv na to, da je i ona uprav bila žrtva poljskih hadrapovacah nepoštedi joj nimalo čuvstva, pa je Aleksandra slušajuć potanko kazivanje zločinah njekim strahom pomislila, i skoro vjerojatnošću scienila, da je i njezin plemeniti neznanac, koga je uzalud vrućom željom očekivala, pao u razbojničke ruke, a otac da će za cielo umrieti i neosviestiv se nimalo više prije smrti, da ju otčinski blagoslovi i kaže joj svoju posljednju volju. Srdce joj htjede pući od silna udaranja, pa ogledajuć se oko sebe na okolo pitaše plačuć, hoće li skoro toj nesretnoj noći kraj biti.

Domaćica, krasno knezom Mihajlom nadarena, smatraše si dužnošću, da nesretnoj djevojci što više pomogne; ostav neprestano uz nju, kadikad probudi sluge da glednu na cestu, vidi li se već što ljudih? Napokon

Digitized by Google

počne svietati, te domaćica otvori drvene kapke na prozorih i reče, da bi vrieme bilo, da ide tko po Aleksandrina brata.

Svane krasno jutro; sunce razsvieti tamnu začadjenu sobu; zvonovi zvahu pobožne ljude na jutarnju i sve postade u gradu živo i veselo, te se vidje i čù silna vreva po ulicah, koje su se još malo prije činile, da su puste i bez stanovnikah.

Čim su vrata samo malo zaškripnula, Aleksandra odmah pomisli, da joj dolazi ili brat, koga još nije nikada vidjela, ili hrabri joj izbavitelj ili svećenik sa svetotajstvi, po koga je poslala. Nu nitko od tih nedodje, a vrativši se sluga reče zlovoljno, da si je poderao nove čizme, a stolnika Golovina da nije našo. Aleksandra klekne i dignuv ruke pram nebesom moljaše tiho, ali pobožno, Boga.

Ufanje i nada u zemaljsku pomoć izčeznu joj, te se vidje već kao sirotica u tudjem neznanom svietu bez ikoga svoga; pričini joj se, da ju je sve, — sve ostavilo. Srdce ju je bolilo, ali usta nisu zamrmljala ni jednu žalnu spram Boga, nego u molitvi k njemu nadje toplu utjehu. Adaševu odlahne i oporavi se tako, da je mogo primiti svetotajstva i kćer si obilne suze lijuću otčinski blagosloviti. Kad to učini, odignu malo glavu i reče, gdje valja potražiti njegove znance i šta ima činiti Aleksandra, ako bi,

Digitized by Google

kao što se boji, ostala sama. To izrekav zašuti; mrzli, smrtni ga znoj oblija po svem tielu. Sdvojno ga htjede zagrliti kći, ali ju zaprieći svećenik veleć svečano, neka neuzdržava kršćanske duše pred vrati vječnosti.

„Nemoj ga, drago diete, smetati“ doda domaćica, brišuć si s očijuh suze.

Nesretnoj Aleksandri smrče pred očima; uzvrti joj se i nesvjestna pade u zagrljaj domaćice.

VII.

Otvoriv Aleksandra oči vidje se u neznanom mjestu, na postelji male prijazne sobice; u sobi popravljaše jedna milosrednica zavjesu na prozoru, da nebude podnevno sunce jako u sobu udaralo. Uz postelj bijaše na malenu stoliću octa i vode i jedan krvav rubac; duvna brišuća njim obraz mlade djevojke, zaboravi ga sakriti, a kad ga Aleksandra opazi, odmah se spomenu strašne smrti preljubljena otca i briznù ljuto plakati.

„Imaš kćeri angjela čuvara“ reče milosrdnica iduć prama njoj, „neplači i neboj se, ovamo Poljaci neće doprieti. Ti si u svetom manastiru. Ovamo te je doveo otac Gurij a opatica zapovjedi, da te stavimo u ovu sobu i ona sama bijaše ovdje, dok nije opazila, da dolaziš k sebi. Poslie tebe dovedoše odmah njeku mladu gospodju, koja je sva izpljenjena i strašno izmrcvarena. Bože, sada je vrieme kakvo još nije nikad nitko doživio!“

Digitized by Google

Težko uzdahnuv pokrije riečita duvna brižno bolestnicu pokrivačem, uzme sa stola rubac i da Aleksandri u ruke čislo veleć, neka se revno Bogu moli, da joj se smiluje. Kad se otvore vrata bližnje sobice, opazi Aleksandra uz prozor stara kaludjera; sjedjaše duboko zamišljen, nasloniv glavu ob obe ruke gledaše pobožno u nebo. Srebrna mu kosa sjaše se u sunčanih zràkah, a na obrazu bijaše mu jasno vidjeti kršćanske krieposti: vjeru, ufanje i ljubav.

Saznav, da se je Adaševa kći osviestila, otide k njoj, blagoslovi ju milo tješeći. Aleksandra pritisne mu suhu ruku na svoja usta i suznima očima zahvali za blagu zaštitu.

Samostanac sjede uz postelju i priobći joj, da su i brat i ujak joj otišli iz Moske i da se nezna, kad će se vratiti; a da će joj sam kao bližnji rodjak, naći sjegurno utočište.

Čitaoci znadu, da je samostanac svećenik troičkoga samostana Gurij, brat Ivana Šiškina, koj je sa svom svojom obitelji za cara Ivana Vasiljevića smaknut. Prijatelj mu Abram Palicin bavio se rado sa ovim slavnim samostancem, pa je kašnje izbavio i taj samostan, koj je Poljakom izdan bio, pošto su ga njeko vrieme obsjedali. Poviestnica pripovieda o tih slavnih djelih, a on, komu nije niti na kraj uma bilo, da si ime sačuva po-

Digitized by Google

tomkom, nastojaše samo, da nadje nesretnikah pa da im pomože govorom i tvorom, koliko više može. Bivši Gurij jednom u Moskvi, kamo ga je u njekom važnom poslu odaslao arhimandrita, idjaše iz jutranje, da posjeti njeku pobožnu znankinju; pa došav blizu njezine kuće srete znanca svećenika, koj mu je počeo pripoviedati, kako su Poljaci nečovječno i okrutno ubili u Moskvu istom došloga plemića a kćer, koje ljepota jih je zanjela i ubojstvu povod dala, ostavili u najžalostnijem položaju. Milostiva srdca samostanac pospješi u kućarku, gdje se je nesreća dogodila i na svoju veliku tugu opazi truplo svoga rodjaka, kod koga je prije više godinah na imanju jednoć ljetovao. Tada Aleksandra bijaše još diete i nebi ju bio prepoznao, ali plačući sluge, pripoviedajuć pokojnikove vrline kažu samostancu, da im je to gospodarica. Glavu joj držaše žena, njezina dvorkinja od mladosti, pa ništa nečineć da ju reć bi od zamrlosti oslobodi, govoraše, kako bi bolje bilo, da se i njoj Bog smilovao i uzeo ju k materi u grob, nego što je došla u bogatu i napučenu priestolnicu, gdje razbojnici po bielom danu napadaju poštene ljude, a nemožeš naći nikoga, tko bi sirotu zaštitio.

Gurij se izda za Adaševa rodjaka i zapovjedi, nečekajuć, dok se Aleksandra osviesti i prene izza sna, da ju odnesu u bližni opatički samostan roždestvenski. Tù ju preda opatici i odjuri k jednoj od onih,

Digitized by Google

koje se pred njim izpoviedaju a koja je uprav namjeravala odputovati na selo; nagovori ju, da put odgodi pa onda da uzme sobom i njegovu rodjakinju; pravo se nadaše, da će se Aleksandra u tužnom svom položaju najbolje utješiti u seoskom miru a uz poštenu, ćutljivu gospu, koja je izgubiv svu svoju djecu, odavna gojila želju, da prigrli koju sirotu od boljega roda.

Adašev je Gurija ljubio i poštovao, pa zato je i često pred Aleksandrom govorio o njem i njegovih krasnih vrlinah i kriepostih, a bila je već od mladosti privikla slične uzore sveta života visoko cieniti. Ele što se je nenadano sastala sa znanim te iskreno ljubljenim kaludjerom, činjaše joj se osobitom milosti božjom, on ju izbavi te nije sdvojila, a njegovom skrbi pokopan joj je dragi otac ne doduše sjajno, ali ipak prema svomu staležu.

Osvjedočena, da će Gurij sve tako udesiti, kako bude po nju najbolje, povjeri mu se Aleksandra posvema i pristane rado na njegov predlog, da ide na selo s kneginjom Sickom. S tužna iskustva, kako je sreća nestalna i prevrtljiva, te kako nada čovjeka vara, razstajaše se Aleksandra težkim srdcem s vrlom opaticom i duvnami, koje su joj za bolesti tako blage i dobre bile.

Ali je još tužnija bila na rastanku s otcem Gurijem, kojega ponašanje prama njoj i brigovanje za druge

Digitized by Google

pače i njegova naličnost spominjaše ju na njezina pokojna otca; uprav nemogaše da progovori išta u zahvalnost, ali bijaše osvjedočena, da ju otac Gurij ipak razumije i da on ljudih nesudi po laskavih riečih. Licem joj kapahu hitre suze a srdce joj pritiskaše težka tuga, kad ga zamoli, da ju blagoslovi na putu nova života. On ju je hrabrio i budio u njoj nadu, da će si doskora vidjet brata i u njem naći iskrena prijatelja, a u svako doba neka se stavlja u zaštitu Svemožnoga. I Gurij bijaše rastankom tronut; blagoslovi ju, poljubi u čelo i gledaše ju toli milo i nehotičnom njekom boli, kanda je slutio, da ju više nebude nikad vidjeo ili da više nebude sretna.

Videć kneginja, kako joj je izpovjednik raztužen, za grli Aleksandru, kojoj je trebalo utjehe i uvjeravaše ju, da joj se na prvi mah dopade, i da će ju kao pravu svoju kćer smatrati.

„Predajem ti mladu sirotu, koja još nije nikad živila medju tudjimi ljudi,“ reče samostanac „ja sam ti, kneginjo, Ano Aleksejevna tim dokazao, kako sam podpuno osvjedočen o tom, da imaš dobro srdce i liepa čuvstva. Njezin otac bijaše mudar, pobožan čovjek, ali se nemogaše obraniti od pritiska težkih vremenah. Znate obe, reče poslie, da je sutra carev pir; molite Boga, darovatelja svih darovah, da Mnišekova Marina.. ostaviv noćas vosnesenski samostan, udje u Kreml s pobožnom dušom i nakanom

Digitized by Google

da bude revna u pravoslavnoj vjeri i dostojna carica Ruske, pa da nam Bog da doskora mir i sreću. Vi nećete moći biti kod svatbe pa zato se i radujem, što se razstajete s prijatelji. Ali kad sutra u ovo doba podjete mimo koje crkve, svratite se u nju, pa bile u šumi ili u polju, stanite, kleknite i molite Isusa spasitelja, da ovaj sat nenebude Ruskoj na propast.“

Kaludjer digne oči k nebu a na licu zasja mu bezuvjetna odanost u volju Božju; nu bijaše osvjedočen, da bi Bog samo čudom milosti mogo izbaviti domovinu, nego se nije usudio nadati, da će se Bog smilovati narodu, koj si je ruke oprljao carevom krvi i obezčastio se zakletvom vjernosti Lažnomu Dimitru.

Pobožni kaludjer nije bio u uroti proti ovomu, ali znajuć mnenje gradjanah i namjere boljarah bijaše uvjeren, da će samo Marina nehinbenom revnosti za vjeru i blagostanje Ruske moći klijuću pod pepelom žeravku pogasiti i proljevanje krvi prepriečiti.

Sprovedši kneginju i Aleksandru do samostanskih vratah gledaše Gurij još dugo za njimi, kako im se kočija polagano miče u vrevi kolah, karucah, konjikah i pješakah. Ljudi svakoga staleža, spola i dobe dolažahu sa svih stranah u glavni grad, njeki da budu na carevu vjenčanju i kod gradskih svečanostih, drugi se nadahu, da će tom sgodom skuplje prodat svoju robu, treći,

Digitized by Google

a takvih bijaše mnogo, dodjoše potajno pozvani knezom Vasiljem Ivanovićem Šujskim, da vide i da se osvjedoče, kako Lažni Dimitar razsipava narodno blago, i kako po njegvoj zapovjedi bezsramni tudjinci u Moskvi dobivaju svuda premah. Mladim gospojam na licu vidila se zvjedlivost i želja, da se odielom i uresom odlikuju, dočim su na izliku dakako bezbrižno brbljale o svečanosti; nu muži bez iznimke bijahu ozbiljna lica zamišljeni, namrgodjeni i samo se onda držahu na smjeh, kad su gledali Poljake, koji su prodrzno zahtjevali, da im se načini prostor. Visoka i nizka roda Rusi uklanjahu im se s puta, pa tko je ih čuo; kakvom su porugom govorili o robskoj ništavosti Rusah, očekivaše to većom neuztrpnosti onaj trenutak, kad bi se bezsramnim tudjincem dokazalo, da se Rusi daju posramiti samo za to, jer se nadaju, da će tim jače osvetit svoju domovinu.

Izvanredna vreva prisili naše putnike, da stanu pred gradskimi vrati, i polak sata nemogoše krenuti napred. Kneginja promatraše mimoiduć sviet i nehotice pomisli, da otac Gurij mora da očekuje neugodnih dogodjajah prigodom careva vjenčanja. Aleksandra usuprot, da negleda Poljake, kojih se je bojala, sjedjaše zamišljeno upiruć oči u kočiju, a mišljaše, da joj je prošlu sretnu mladost oplakivat dugom trajnom tugom.

Jedva su došle na selo, dodje kao munja za njimi

Digitized by Google

glas, da je Lažni Dimitar ubijen a na priestolje da je dignut knez Šujski. Dugo se tješile nisu nadom, da su se stvari okrenule na bolje i da će Rusi iz svih silah nastojati da poprave zle posljedice svoga lahkoumja i pouzdanja u tudjince, koji su po Ruskoj širili razdor samo sbog svoje koristi.

Ali dok su se one umirile bile, da će tobože budućnost bolja biti od sadašnjosti pa radile i pazile oko obnove i popravakah na kući i sgradah, koje su uslied obće nesjegurnosti neprijateljem užgane i pogorile bile, raznešen je glas, da se je Dimitar izbavio. To su dakako izmislili zločesti ljudi, a izza svega onoga, što je Ruska pretrpila već sbog čovjeka, koga je upravo sliepo unj zaljubljena carem svojim izabrala, čemu se je mogla nadati, ako dodje opet na priestolje? čovjek bi mislio, da će poslie onakvih nesgodah svaki Rus prokljinjat mu ime i sgnjušavat se i pomisliti, da ga pomože u spletkarenju; ali je duh bezvladja preoteo mah, te se je urota iz sjeverskoga okružja hitro širila u susjedne pokrajine.

Kneginja sluteć se ponajsjegurnijom medju svojimi seljaci, kojim je svakom sgodom mnogo dobra činila, nije išla u Moskvu, gdje je, kao što je mislila, bahati car samo mukom i trudom mogo razdraženo mnenje tažiti. Ali kad su buntovnici zauzeli i Tulu te se počeli u ćoporih skitat i po selih i puku koji mukami prietit koji

Digitized by Google

zlatne kule u zraku mu obećavat, ako izda vladajućega cara i pristane uz oslobodjenoga tobože Lažnoga Dimitra: uvidi i kneginja žalibože prekasno, da u nemirno doba nije pametno sudit druge ljude po sebi i osobito da valja izbjegavati tomu, da se povjeriš ljudem, za koje nisi posve te posve sjeguran, da te neće izdati. Prosti puk rada vjeruje a nemože zrelo pa i neće da razmišlja o posljedicah nego sliedi ono, što mu padne na um. Kneginja Sickoi čuje netom, da su joj susjedi seljaci zauzeti za Lažnoga Dimitra, a i osvjedoči se o tom doskora, jer da mu izjave svoju odanost, pokažu se svojoj gospodarici kneginji neposlušni, pače obkoliše joj kuću zahtjevajuć, da izda dva careva častnika. Uzalud ih liepo kneginja moljaše, da se okane sile; oni se tvrdo nadahu, da će Lažni Dimitar opet zavladati i njih zauviek oprostit svake muke i nevolje, pa su za to bili ljuti protivnici svih, koji su branili sadašnjega zakonitoga cara, pod kojim se nisu nadali, da će moći provodit život u lienosti i bezposlenosti. Saznav, da su se oba plemića sakrila u crkvi, provale u to dosada uviek još netaknuto utočište pobožnih dušah, izvuku ih iz crkve te ih sramotnim uprav načinom ubiju, ista kneginja postade skoro žrtvom svoga veledušja, nego je još za vremena potajno s Aleksandrom pobjegla, — pošto je stara njezina dvorkinja jaka, a odvažna žena, sve na put spremila, kako se nije nitko

Digitized by Google

tomu ni dosjetio. Pomagaše joj mladi vjerni i pošteni ali suludasti sluga, koj je svaki čas bolestna Aleksandrina slugu Feodora njekako izgubio, a ovaj bi im, kao što je razborit i uman bio, mnogu nepriliku odstranio.

Kneginja Sickoi bijaše već prije boležljiva, a strah i tuga ljuto je se kosnu, te je očevidno padala i ginula; vozeć se na telegi bez perah, kojoj su na nenamazanih osih cviljeli točkovi, poslie provaljenih 30 vrstah oslabi tako, da je skoro bezsviestna ležala na rukuh svoje suputnice; moradoše dakle stati i bolestnicu staviti na zelenu travu u šumi, da odpočine, dok joj odlahne; a kad se malo oporavi, moljaše milo Aleksandru, da se sbog nje nebaca u pogibelj, uvjeravajuć ju, da će ostav sama, doskora se posve oporaviti i ozdraviti, što nikako nebude, ako će se i nadalje mučiti mišlju, da je mladu njezinoj skrbi povjerenu siroticu zavela u položaj, gdje joj svaki hip prieti najveća nesreća. To Aleksandru živahno ganu i odgovori, da se nikako nije voljna razstati sa svojom plemenitom zaštitnicom, a na to ju goni i vlastita korist, jer što će bludit sama po neznanih šumah i povjeravat se posve tudjim ljudem? Na to kneginja neznaše što bi joj odgovorila, pa kad je kočijaš našo put u bližnje malo selo, dokuda buntovnici još doprli nisu, pristade rada na to, da ih vozi tamo i odluči njekoliko danah i ostat ondje, da se oporavi.

Digitized by Google

Seljani bijahu mirni pobožni ljudi, a činjaše se, da ih od razbojnikah brani samoća, u kojoj su udaljeni od bučna svieta živili. Aleksandra pobrine se za kneginju, da bude mogla mirno ležat, pa onda i sama umorena, te na duhu i tielu oslabljela sjede na klup, pokrivenu komadom razdrapane, pusti i usne — tvrdo! Sanjaše, da ju u kućarki, gdje joj je umro otac; Poljaci, koji su ga ubili, da su onamo doveli samostanca Gurija, bacili mu konopac oko vrata i od nje zahtievali, da potegne i Gurija zadavi. Drhćuć probudi se, pa kad pred sobom opazi oboružane ljude, krvavih obrazah, dočim su po nabitu podu zataknute luči jasno svietile, pomisli jadna, da jošte neprestano sniva. Prekriži se, osvrne na sve strane i moljaše pomoći u blažene dieve Bogorodice, da ju oslobodi od toli strašne sanje, koja joj ležaše kao težki kamen na srdcu. Ruke i noge bijahu joj kao led mrzle; u uši joj prodirahu hrapavi glasovi; nije razumjela, što je čula, ili pače nije htjela vjerovati, da to, što čuje i vidi, nije više san nego java i da se nalazi u vlasti Bolotnikova, koj je bio glasovit sa svoje živinske surovosti kao i biesne do sada još nepobjedjene hrabrosti.

Sobna vrata bijahu otvorena te ljudi neprestano dolažahu i odlažahu; njeke je Bolotnikov poslao s nalozi, drugi su ga dolazili ubavješćivat. Aleksandra nevidje nigdje ni kneginje ni stare joj dvorkinje i postavši

Digitized by Google

sviestna svoje nesreće, ustane da ih ide da potraži, ali joj vojvoda Lažnoga Dimitra dovikne, da se neusudjuje maknuti s mjesta.

„Misliš li golubice? doda muklim glasom, „da si ovdje važna osoba? Ili si jučer popila koji akov piva, što si tako pospana?“

„Proti tomu neima lieka Ivane Izajeviću,“ reče drugi vojnik isto tako prost, nego veoma bogato obučen; „tko je pospan, mora da spava; a što je spavala, to je uprav dobro, jer smo ju uhitili; kad bi ona samo umjela u tako tvrdi san uljuljati i golobrada sinovca Šujskova, koj gori od želje, da nas uništi!“

Oholi razbojnički zapovjednik pogleda sumnjivo, a strašno psujuć reče, da će on nadutu oholost bezumna dječka doskoro poniziti; te motreć Aleksandru reče, da će ju sobom uzeti, a one dvie babe, da neumru od glada, imadu se, reče, bacit u rieku.

Aleksandra klekne pred njega i nerekav za sebe ni slovca moljaše ga sniženo, da se smiluje njezinima prijateljicama. On ju smjehom gledaše kao da mu se dopadaju suze njezinih očijuh i poniznost, kojom ga je prosila — ali niti opozvà niti opetovà svoju zapovjed, a njegovi ljudi, koji su na nesretne već svezane žene pazili, pustiše ih na slobodu. Noć bijaše tmasta, vani je duvao hladan vjetar a rieka bijaše daleko!

Digitized by Google

„O tebi se ovdje puno govori,“ reče Bolotnikov Aleksandri; „kaži mi istinu, iz koje si obitelji i kako se zoveš?“

„Ja sam unuka kneza Vorotinskoga, koj je zauzeo Kazan, a kći sam plemića Adaševa“, odgovori djevojka junačkom hrabrosti.

„Sreća tvoja, što me nisi htjela prevariti,“ reče Bolotnikov namrgodjeno. „Mene nemože nitko prevariti, a tko bi me pokušao, toga bi i pokus skupo stajao. Nu jer si mi kazala istinu, to ću i ja tebi kazati, čuj me: „Ja vas plemićah nemogu živih vidjeti, ja vas moram dotamaniti.“

Krvolokove oči plamtijahu, a glas mu od biesa drhtaše nu se znaše ipak svladat, pa da si ponajboljih ratnih drugovah neuvriedi, pospješi, da se osvjedoči, da li si je tko upamtio, što je reko. Izrodice, što su uzanj bili bogati i razuzdani, potvrde mu i odobre smjehom što je reko, te jedan od njih reče, da su plemići podobni škanjcu, jer oni samo slabijim paraju utrobu.

„Lažeš ništarijo!“ vikne iz vana debeo glas. „Da plemići nisu veledušni i milostivi, onda se kmet kneza Teletovskoga nebi popeo bio do vojvode i vi bi svi kao pseta poubijani bili; plemići vriedni su batinah samo za to, što su dopustili, da se takvi lupeži visoko digoše! Da su oni po vašem običaju popljačkali i popalili sve, do šta

Digitized by Google

su mogli doći, onda lje nebi vàm bilo za rukom pošlo svetu Rusku ovako bacit u ponor biedah — a gle klateže, sad bi oni svim plemićem odrubili glave! Pa što onda? Ta valjda nemislite, da bi ste sami Poljakom i Tatarom mogli haka doći — ta kakovi su: žive bi vas pokopali, a gradove i sela naša razorili bi i sažgali u prah i pepeo.“

Bolotnikov skoči biesan k prozoru, da vidi junaka, koj se je usudio tako govoriti, da mu je sve drugove preplašio, kanda im zaprieti neuklonivo zlo. Žestoko se razljuti ne samo za to, što su mu drugovi očevidno klonuli duhom nego još i više, što je i sam pred njimi opsovan te izružen, ali uzalud je nastojao, da sazna onoga, komu se je voljan bio osvetiti. Prozor je bio tako maljušan, da mu krozanj nije mogla glava, i vidje samo velika čovjeka na konju, koj je cestom išo poput munje hitro. —

Kneginja sjedjaše na podnici bolovi i tugom tako oslabljena, da se je činila kano da ju ni najmanje nezanima, što je oko nje bivalo; sjedjaše nepomično, premda su ju su prostaci gurali i tukli; a napokon joj njetko stane na koljeno, da je strašno vrisnula, digla glavu te opazila svoga rodjaka kneza Mosalskoga, koga već nije vidila tečajem više godinah. Zovne ga, nu on ju ili nije čuo, ili nije razumio, jer je sav očima i duhom za-

Digitized by Google

nešen bio za Aleksandrom, premda mu se iz lica nije dalo razaznati, da li ga je njezina ljepota zanjela.

Uz Mosalskoga stajaše jedinac bogata boljara, koga je na svoju stranku pridobio; jer mu se je zaklinjao, da je tobožni Dimitar sbilja pravi i zakoniti car. Zasljepljeni mladić još neizgubi posve prirodjenih si boljih čuvstvah; niemu bol Aleksandre živo ga se kosnù i prodrè duboko u dušu, te je Bolotnikovu s njekom zabunom predložio, da njemu propusti zarobljene žene mjesto pliena, komu su se nadali u Kolomni i koj bi nanj došao.

Bolotnikov se prodrugljivo nasmija.

„Ona je nećakinja kukavice Vorotinskoga," odgovori, „te nije dostojna, da bude tebi, kneže, robinjom! Nego molim te, dodji sutra k meni na objed; boljarka će nas vinom dvorit, pa će ti se onda bez dvojbe još bolje dopadati; medjutim tebi i svakomu od mojih gostovah dopuštam unapred, da ju cjelivate, koliko vas volja. —

Nitko nečù Aleksandru, da je tiho uzdahnula, samo onaj mladi knez, kojega je zatravila. Skoro plačnim okom pogledav svoga nečovječnoga vodju obrati se k Mosalskomu i malo što ga nije na glas zamolio, da oslobodi nesretnu djevojku; nego ovaj netom izadje iz sobe, a na cesti kazaše mlada boljaru, da je knez hitrim sko-

Digitized by Google

kom odjašio. Skoro za njim otidu i ostali. Aleksandru postave na konja nedopustiv joj, da se oprosti s kneginjom i njezinom dvorkinjom, a razbojnici, da budu noćju, radostniji, zapale po običaju oplienjeno selo sa dvie strane te je oganj užasno zapožario nebeski zrienik počam od zore, pa dok nije izašlo sunce.

VIII.

Aleksandra pred biesnimi vojnici nemogaše ni oplakivati gorku svoju sudbinu, da bi si olakšala suzom srdcu. U čovječju pomoć izgubi svaku nadu, te se moljaše za nju samo Bogu i svim svetim, pa uz te pobožne misli na Boga, nije ni čula mnoge surovosti svojih pratilacah. Jašili su hitrim kasom, te su već u jutro rano osvanuli u Kaširi, u kojoj je već bilo buntovnikah. Aleksandru nastane u malenoj sobici u kutu njeke najljepše drvene kuće u gradu, gdje se je Bolotnikov smjestio; na nju su paziti imale dvie gradjanke, kojih su muževi kojekakvimi rugotami pokazivali svoju veliku privrženost Lažnomu Dimitru. Pa gizdave, što ih strašni vojvoda odlikovao, mučile su obe ženskinje djevojku kojekakvimi pripovjedkami neželeć joj medjutim zla niti misleć, da bi joj nježna čuvstva takvimi tricami vriedjali.

Od prilike dva sata prije objeda donese krupni Zaporožac veliki vrč s alikantskim vinom i dvie velike čaše; bijaše oboružan od glave do pete, a na licu vidje mu se

Digitized by Google

neprestrašiva drzovitost, kojom se je odlikovao Bolotnikov; reče, da ga je poslao vojvoda Aleksandru poučit, kako ima vinom goste dvoriti; natoči jednu čašu, ponudi obima gradjankama uvjeravajuć ih, da je jako vino, kakvo boljari davaju samo svojim prvim prijateljem i bližnjim rodjakom, a koga prostu čovjeku nije kod njih slobodno ni okusiti nekmo li piti. A sada se svidje sretno vladajućemu milostivu caru Dimitru Ivanoviću, da si niži staleži podiele imutak i blago višjih, pa ako im rači vino, to bi ih, dokle bi vojvoda u Kaširi ostao, neprestano dvorio vinom, koje im je odmah od početka omililo.

Obe gradjanke, nesumnjajuć o tom, da Zaporožac govori istinu, nedadoše se po drugi i treći put nuditi, da izpiju dobre kapljice. Te izprazniv čaše do mala prsta užgù se u licu; krv im počne hitrije kolati žilami, te su postale još više riečljive i vesele. Zaporožac čaše i opet napuni, a gradjanke ih do dna iztruse u zdravlje velikoga cara, čije je bez sumnje, veljahu, i to dobro vince. Kad je i to gotovo bilo, kaže Zaporožac Aleksandri, da i ona pokuša točiti kao što je on točio; mračni, tamni pogled prisili djevojku, te je bez ikakva uztezanja primila vrč i jednu čašu; nu ruka joj drhtaše, pa kad je starija gradjanka opazila, da je nješto vina prolijala, uzè joj iz rukuh vrč i natakaše sama sebi i svojoj prijateljici. Ali sad već i vino poče djelovati; obe žene postanu razpuš-

Digitized by Google

tene i plesahu sve na jednoj nogi po sobi; nu za čas im glave postanu težke; nemogav se uzdržati popadaše na klup i već za njekoliko hipovah tako tvrdo usnuše, da ih nebi ni top mogo probuditi; eto zaboraviše, da je njihovoj strogoj pažnji povjerena djevojka, na kojoj je Bolotnikov odlučio izkaliti svoju žuč proti plemićem.

„Ako hoćeš, da se izbaviš i ukloniš sramoti, ajde samnom boljarko,“ reče Zaporožac Aleksandri; »ja ću te oteti iz rukuh prosta kmeta i predat darežljivu i bogatu knezu.“

Tomu se Aleksandra začudi, ali odmah se dosjeti, da je taj predlog za nju osobito dragocjen darak, u kom da se i prevari, opet da ju nemože učiniti nesretnijom nego što je sada ili što bi bila, da rine od sebe ponudjenu si ruku izbaviteljicu. Rekav Zaporožcu, da će s njim poći, odpaše si on, očevidno veseo, pojas, izvadi izpod kavtana seosku surinu i da ju Aleksandri, da se brzo preobuče. Zatim uze jednoj spavajućoj gradjanki sa glave fatu (to je u Hrvatice peća), pa kad se je Aleksandra njom posvema ovila, izadje on van, da vidi, je li sgodno otići. Pa osvjedočiv se, da na dvorištu neima nikakvih zapriekah, vrati se čudnovati izbavitelj k Aleksandri, koja ga je očekivala u smrtnom strahu. Došav u dvorište nadju dva muža, koji su doveli liepa konja. Aleksandru popadaše s nova smrtni strah osobito kad je čula,

Digitized by Google

gdje jedan od njih reče Zaporožcu, da mu kaže djevojku, koja se je sva zavila kao Turkinja u veo; nu Zaporožac prišaptnu samo nješto, te skočiv na konja digne k sebi djevojku na sjedlo i odleti kao striela.

Izgubiv iz vida grad reče Zaporožac Aleksandri, da ju vodi knezu Mosalskomu a ona neka nastoji, da mu omili i steče da joj bude ljubezan prijatelj. Aleksandra znaše, da je jedan knez Mosalski bio u broju ubojicah cara Fedora Borisovića, ali bijaše mnogo knezovah toga imena, pa nije ni dvojila da njezin izbavitelj mora da je onaj mladić, koj je Bolotnikova prosio, da mu preda sve tri zarobljene žene. On joj se vidje dobar i čuvstven, pa držeć, da Zaporožac nelaže hvaleć kneza i pripoviedajuć o vrućoj njegovoj ljubavi prama njoj, nadaše se jadnica svemu dobru; vjerovaše, da se je onaj mladić doista pobrinuo i za kneginju i njezinu služavku, izbavio ih iz gorećega sela i poskrbio se za sjegurno utočište. Već pomisli, kako će s dragima suputnicama odmah otići u troički samostan pa takove misli neobično su ju razvedrile i razveselile.

Tako prodje njekoliko satih i dodju do velike kuće na obali Oke, gdje su opazili mnogo oboružanih vojnikah kneza Mosalskoga; Aleksandra se neprestraši, premda su vojnici kao pravi divljaci urklikali opaziv Zaporožca, a jedan sudeć ga po odielu i govoru valjda Poljak, htjede djevojku

Digitized by Google

skoro na rukuh odnjeti vojvodi, koj ju je neuztrpljivo očekivao. Nu Zaporožac s konja gurne Poljaka, da je skoro pao, te davši se knezu prijaviti, odvede Aleksandru u sobu, kamo nije smio nitko doći. Služinčad šaptaše; po tom a i po samom licu vidje se, da im je gospodar veoma strog. Aleksandra videć ih, uzdrhta i nehotice; rada bi doista s knezom, da je bilo na njezinu, odgodila bila sastanak, koj si je prije i željela, ali netom se vrata razšinu i vojvoda Lažnoga Dimitra unidje, Aleksandra opazi posve neznana čovjeka, odivljala i skoro više strašna nego li ružna, pa se nemogaše uzdržati, da nevrisne; njezine nade potonuše, i velikaš vidje joj se isto onako grozan, kao što prije krvoločni kmet.

Naši čitaoci znadu, što je dalje bivalo izmedju Mosalskoga i Aleksandre i kako je ovoj pošlo za rukom pobjeći u onom trenutku, kad je mislila, da ju je sve ostavilo, i samo se je nadala još od Boga milosti. Stigav s Fedorom na cestu idjaše veselim srdcem, ali od straha za potjerom, šuteć i neosvrćuć se nimalo, te kad su provalili istom pet vrstah stane, klekne i zahvali se Bogu vrućom molitvom, ujedno se zavjetovav, da će došav sretno kući, odmah Fedora i svu mu obitelj proglasiti slobodnim i drugačije još vjerna slugu liepo nadariti, da uzmogne živjeti. Dobri sluga klekne, poljubi joj ruku i počne ju uvjeravati, da se je on i do sada sretno živuć

Digitized by Google

uviek smatrao slobodnim i da nije odlučio svoju gospodaricu izbaviti sbog sebične koristi niti da ju onda tim brže opet ostavi.

Mosalski zanešen Aleksandrinom ljepotom i napastovan njezinim blagom te imenom i uplivom, što ga je njezina obitelj imala kod carskoga dvora, odluči ju oženiti pa to već i bojnim drugovom kazà, da ju oslobodi od progonstva. On joj dobavi skupih dragocienih odiećah, od kojih je jednu s nužde morala i na bjeg uzeti i premda je ta bila od svih ostalih najprostija, opet je bila tako liepa, da bi se moralo svakomu neobičnim činiti, tko bi ju vidio onako obučenu glavnom cestom pješice ići. To joj primjeti Fedor, pa ona opazi, da ima pravo; nu on se za taj slučaj već prije poskrbi, davši u Kaširi sašiti opatičko odielo, koje izvadi iz svoje prtljage i da ga Aleksandri, da se preobuče; možemo misliti, koli ljubezno mu se zahvali i na toj brigi pa još u ono vrieme, kad nije ni snivala o tom, da na nju misli; sad joj pripoviedaše, kako ju je bio odlučio osloboditi.

„Nebih valjda nikad bio doznao, da si zarobljena, da mi nije u Kaširi, kad su ju zlikovci zauzeli, došo jedan mladić s imanja kneginje kazati, kako si pala u Bolotnikove ruke. Rekoh mu, da sam već prije želio stupiti u službu cara Dimitra, pa me onda odvede k Vanki Izajeviću; a dok sam ga tu čekao, dovede tebe

Digitized by Google

Zaporožac u dvorište; htjedoh poviknuti, da ga drže, ali on prišaptnu momu sudrugu, da mu je naloženo dovesti te knezu Mosalskomu, pa mi odmah na um pane, da će mi te tamo laglje biti izbaviti. Pribavim si konja i dodjoh drugi dan knezu, koj me dakako odmah prime u svoju izabranu četu. I kroz više nedjeljah nepodje mi za rukom, tebi priobćiti, da sam blizu tebe, dok napokon, kako znaš, pruži mi se hvala Bogu sgoda, da te izbavim.

Aleksandra ganutim srdcem i opet ga uvjeri, da će mu uviek biti zahvalna, te preobukav se u šikaru, preda mu krasnu odjeću, da ju što dalje u šumi sakrije. Fedor medjutim svukav vojničko a obukav seosko odielo reče Aleksandri da bi možebiti i opet mogli doskoro doći u sgodu, da se ljepše obuče pa i onako da je uviek dobro imat uza sebe nješto, čim se dade u nuždi pribavit novacah.

„Zar se bojiš, da ćemo trpjet toliku nevolju, da bi morali prodat i tu odjeću?“ zapita ga Aleksandra.

„Moglo bi se dogoditi, ali nadam se, da će nam Bog biti na pomoć; sve će dobro biti, ako nebudemo sastajali buntovnikah; za prve dane imamo dosta svega, a u nuždi našli bi i gostoljubnih kućah.“

Naši putnici sretoše do sada samo njekoliko seljakah, koji čuvši o buntovnicih samo su se ob ovih razgovarali i nebrineći se nimalo za one, koji su išli mimo

Digitized by Google

njih; stoga su oni sve bahatniji bili i odlučiše napokon okaniti se nesjegurnih stranputicah te udariti kraćim putem, naime državnom cestom. Došav već blizu nje, čuju pjevati pjesmu ljubimicu pokojnoga Vasilja Adaševa. Aleksandri poče na poznati napjev silnije tući srdce i zaboravi, da bi se i najmanjom neopreznosti mogla izdati nego pomisli, da se prijatelji pokojnoga otca raduju pjesmom, kojom se je i on u tužnih časovih razvedrivao; već htjede onamo poći, odakle je dolazio glas, scieneć, da će medju pjevači naći same znance i hrabre vjerne svoje zaštitnike, ali ju Fedor suzdrža milo moleć, da se nekaže prije neznanim ljudem, dok nesazna, čemu se ima od njih nadati, i zato čekahu oba počivajuć pod sjenatim drvom.

Pjevanje umukne, nego odmah zagrmi šumom pucnjava pušakah. Aleksandra se prepane, klekne i digne ruke pram nebu moleć Boga, dočim je njezin čuvar slušao, odakle se odziva ponovljena pucnjava pušakah. Netom kao pomaman skoči, primi Aleksandru pod ruku i odnese ju najvećom hitnjom dublje u šumu u grmlje, gdje je mislio, da će naći sjegurno utočište, pa i sam se sakrije. A jedva je to svršio, opazi Aleksandra dva oboružana čovjeka, od kojih se je jedan na kladi popiknuo i pao, a drugi je ljutit kleo drugove i one, pred kojimi bježe. I neobazriev se, nisu li mu progonitelji već za petami, prigne se k opadšemu drugu, da vidi, nije li se ubio.

Digitized by Google

„Nebrini se za me, neumire se tako lasno," odgovori mu dižuć se visok čovjek u modrom kavtanu sa crvenim pojasom; „samo se u Poljskoj pada na prvi hitac. Čini mi se, da mi je rame prošipljeno, ali od toga ipak nebi pao, da se nisam popiknuo na prokletu kladu. Sam vrag mi je reko obući ovo odjelo; odkada ga dobih od otca, bijah vazda nesretan."

„Jest, brate," odgovori Poljak zlo jezikom ruskim „baš su nas ljuto potjerali; a kamo ćemo sada? Tomu si svemu ti Terentiću kriv, što si htjeo pjevače raztjerati, a da smo čekali do sutra, bili bi s novgorodjani lasno gotovi, te ovako su sada saznali da dolazi vojvoda i da nas nije težko potući. — Samo bi još htio znati, kakva mi je ovo krv na opravi," doda Poljak gledajuć po sebi.

„Poljska," vikne biesno ukorom uvriedjeni Rus; „jer deset Poljakah pade, kad su Rusi prvi put pukli, oni idjahu s namjerom, da moraju pobjediti i već su mislili, kako će si plien podieliti, a eno ih sada mrtvih na državnoj cesti i pogaženih tudjimi konji! — Ali ja moram odpočinuti — — — reci Tadeju, što ti drago, ja ću ostat ovdje."

Terentić sjede na travu, gdje je izza grma bila Aleksandra; ona mu nevidje lica, nu kad je k njemu i Poljak došo, upozna ona po glasu zlikovca i ubojicu iz

Digitized by Google

Moskve: pomisli, da je gdjegod i Mosalski blizu; truci ju prodju, pred očima joj smrče i drhtaše tako, da su zašuštale hvoje, medju kojimi je bila sakrivena. Rus odviše sobom zabavljen neosjeti ništa, nu Poljak reče: „Čini mi se, da je njekakva zvier; baš nam treba nješta za večeru," pa prime i nategne pušku.

Studen znoj probije Fedora; skočio bi, i bacio sebe u propast a opet nebi izbavio svoju gospodaricu, skočio bi, da ga nisu uzdržale ove rieči:

„Neluduj ništarjo!" reče Rus. „Ubit ćeš možda sovu ili guštera a tim doglasiti neprijateljem, gdje smo!"

Poljak spusti natrag pušku i osta jedan časak šuteć a onda reče drugu si, da idu dalje i uzprkos svemu odgovaranju podje da si nadje satniju. Terentić nemogaše za njim od rane, pa biesan od srditosti reče škripljuć zubmi:

„Prokleti Poljače, dva mjeseca si se hranio mojim hljebom; po tvom nagovoru okradoh si otca i ubijah moju pravovjernu braću; odveo si me iz liepe Moskve u ovu pustinju; ti si mi oteo pokoj duše, a sad me hoćeš sama ovdje ostaviti bez pomoći? Nedraži me, Tadeju danas sam srditiji od razdražena vuka, pa ako hoćeš, da odeš, onda znaj!" ....

Poljak kano da prečù te rieči hoće da ide dalje. Rus ustane, pograbi pušku, gledne ju dobro, stupi dva tri

Digitized by Google

koraka napred, spruži i Tadej razmrskane glave pade za istu onu kladu, gdje je bio Fedor sakriven. Aleksandra to vidje, uzdrhće i duboko uzdahne. To je počuo ubojica, kreno se onamo i pod hvojami opazi crnu odjeću.

„Ha to je zvierka," reče podrugljivo „kojom me je Tadej htjeo nahraniti? Baš bi se njom nasitili! Čuli me, tko si da si, ako nisi lupež zaodjevši se u samostansko odjelo, nego ako si pravi kaludjer, neboj me se, izadji van i blagoslovi me."

Fedor nemogaše dosta hitro sa sebe ubijena Poljaka ukloniti, a biedna Aleksandra se pobojà, da je i Fedor ubijen pa gledajuv prama nebu i sama se pripravljaše na smrt. Nu sviesti neizgubiv, uhvati se čvrsto jedne grane, za kojom je bila sakrivena, te ju nije bilo vidjeti i utješi se nadom u božju providnost, da će ju ona izbaviti i iz ove velike opasnosti. Netom ju spusti ruka, što ju je za rub odjeće vukla i Aleksandra mu opazi lice; stajaše ukočen, vlasi mu se naježiše, a obraz mu je bio strašni izraz grozote, hudobe i pakosti.

„Vještice!" vikne, „ti me pred sud zoveš; idem, ali me ti onamo vodi!"

To Terentić reče i tetubajuć prohrli pravcem, gdje mu se pričini, da je ona, koja mu je pomela glavu; ali dugi mu se kavtan i opet na trnu zadjene te Terentić pade kako je dug i širok. Zavrisne tako da

Digitized by Google

mu se je šumska jeka vriskom odazvala, a zatim se tako ružno a glasno nasmija, da se je umirućemu griešniku činilo, da mu se sam pakao raduje i smije.

I Fedor se napokon svoga Poljaka oprosti, pomože svojoj gospodarici iz zakloništa, odvede ju, da nevidi po travi u posljednih grčevih valjajućega se Rusa te uzkom stazom ode s njom na državnu cestu. Pred njimi kano da se je nješta gibalo — njećija sjenka, koja je djevojci zvučnim, ugodnim glasom riečmi svetoga pisma navještala skoru radost i veselje.

IX.

Početkom rujna poslie vedra vruća dana zalazaše sunce za šumu, a sjajne mu zràke obasjavahu uzke prozore trijuh velikih seoskih kućah, što su bile na obali rieke Pahra; činjaše se, da unutri plamti velika hrpa borovnice njekomu svetcu na čast. Ali inače nije se ništa gibalo. Nedaleko odtuda bijaše mlin, na njem prozori i vrata zabijena; pa i sva okolica kano da nije bila napučena, samo je kadikad zanosio vjetar zrakom zvuk zvonacah na pasućoj se marhi, kojim je mrtvu tišinu uprav melankolično prekidao. Na mjestih bijahu kupovi posudja od lomljenjaka i vapnjenjaka izradjena na toj obali, a dva valjda zaboravljena košuljca bijahu dokazom, da tomu neima dugo, što su tu bili radnici, pa da je njeki osobit slučaj prisilio njih i stanovnike malena sela, da se od

Digitized by Google

ovuda izsele. Na bližnjih njivah nebijaše nigdje nikakova žita, premda si mogo sudit po strnokosu, da je žetva bila obilata i da je trebalo dugo vremena, dok je ili uništena ili odtud odvežena. Po livadah na desnoj obali rieke, bijaše velikih liepo priredjenih plastovah siena.

Netom se počù iz šume gromot i zveket od konjskih podkovah a posljednji traci obasjaše čopor pobjedonosnih ratnikah, koj se pomoliše na kaširskoj cesti. Napred jaše dvojica, jednomu težko da je preko 20 godinah onaj posluša sudruga i pokloni se, kad je ovaj zašutio, pogledom, na kom je bilo poznati podpunu pripravnost; tako se poklanja onaj, koj obriče, da će dobivenu zapovjed točno svršiti.

„Ja se dakle mogu sasvim osloniti na tebe Semene Vasiljeviću?“ progovori mladić, oštro motreć junačkoga vojnika.

„Zakleh se pred slikom sv. Alekse, kneže Mihajlo Ivanoviću, da ću ostati uvjek vjeran caru Vasilju Ivanoviću. Nebo neka se prolomi nadamnom, te me neka oštro kazni, ako sam ikada kanio ostati pukim gledaocem tamo, gdje se je radilo o slavi moje domovine! Nikada nisam bio hvalisavac ili laskavac; a sutra ćeš vidjeti, da li je vriedan Semen Golovin, što si se s njim posavjetovao.“

„Mi se upoznasmo u vrlo nepovoljnih okolnostih,“

Digitized by Google

progovori knez, pružajuć ruku svomu prijatelju: »tvoj me je govor ponješto umirio, te sam se sbilja od tebe mnogo toga naučio. Neostavljaj me; ostani mi vierni pratilac i prijatelj!“

„Bit ću ti to od sve duše,“ odgovori Golovin, pritiskujuć ruku mlada vojvode na svoje srce. »Nepazim ja na to, kneže Mihajlo, što si ti carev sinovac; ja cienim samo tvoj razbor, obzirnost i viteško tvoje srce, te sam osvjedočen, da te je višnji odabrao, da izbaviš Rusku.“

„Ako mi pomogne, da opravdam liepe careve želje“ odgovori knez pogledom prama nebu, »onda ćemo veselo umrieti s pouzdanjem, da će nam biti milostiv! — Čini mi se,“ nastavi dalje, bacajuć pogled na okolinu, »da bi ovdje mogli prenoćiti; usljed stiglih nam viestih, nismo više od deset vrstah udaljeni od buntovnikah, pa ako oni ni sutra na nas nenavale, neće nam biti težko, da ih sami potražimo. Sad nam valja odpočinuti i čekati, dok nedodju pješaci.“

Okrećuć svoga konja, zapovjedi knez ljudem, da sjaše, sam pako ostade dotlje na konju, dok se nije osvjedočio, da nema više nikakove pogibelji za njegovu četu. Vojnici naložiše vatru, pristaviše lonce, da kuhaju jačmenovu kašu, dočim su drugi nosili sieno, da dadu konjem jesti; nu na naročitu kneževu zapovjed govorahu samo ob onom, što im je neobhodno nuždno bilo;

Digitized by Google

doskoro dodju i pješaci; umorni vojnici polegoše na livadi i taruć si s obraza znoj gledahu vesela lica u mlada brižna vojvodu, koj je samo oko toga nastojao, da im ništa neuzmanjka.

Za večeru priredi siedi desetnik u drvenoj zdjeli zobne melje s vodom, posoli ju, skuha, pokuša i dade knezu umoliv ga, da jede, jer da će mu to u slast ići.

Knez žgance pohvali i zapovjedi uza sebe Pavlu Petroviću Tišinu, da se sve dade vojnikom, što je za njegov stol priredjeno »Jutros su,« reče, »buntovnici dobili iz Moskve mnogo hrane; ako ih potučemo, svega ćemo se dočepat; ali ako oni nas pobjede, onda više nemarim zato, da bi dugo jeo i pio.«

Tišin gledne kneza i nehotice se nasmjehnu kad vidi, da se je zamislio.

»Neznam,« reče, koji je vojvoda sažgao svoje ladje zato, da prinuka svoju vojsku u borbu na život i smrt, a ti kneže Mihajlo, dieliš što imaš s njimi, da se neuzplaše smrti od glad. Dozvoli, da ih i ja ohrabrim; mi imamo dvanaest kolah sira, usoljena mesa i ribe, a imamo i šljivovice i medice; pa zašto da to sve čuvamo i branimo, kad neznamo, hoćemo li sutra trebati?«

„Imaš pravo,« uleti mu u govor Golovin i ostali častnici; „ako budemo, što Bog sačuvao morali bježati pred buntovnici, onda će nam i ti zalogaji dobro doći.

Digitized by Google

Danas neka se vojnici zadovolje običnim hljebom, jer se mogu i svagdašnjom hranom nasititi; a odašta čovjek sit, od toga i debeo.«

„Umorene ljude valja nam hraniti krepkim jelom,“ reče knez, »ali nisam zato, da po običaju poljskom u oči odlučne bitke potrošimo sve i razsipljemo, što imamo.«

Svi uvidiše, da je to nepobitna istina, te je po zapovjedi kneževoj razdieljeno dosta mesa, ribah, sira i rakije medju vojnike premda malobrojne, ali tim odvažnije i hrabrije, te dobro naoružane. A s onim, što je još ostalo, dade knez tako učiniti, da nije nikako moglo doći u neprijateljske ruke.

Izabrav si knez Mihajlo jednu od bližnjih seljačkih kućah za stan i već u krevetu ležeći niję mogao dugo zaspati. Misao, da će prvi put mač svoj omastiti ruskom krvlju, pekla ga je gorko; više putah sjeo je na klupu, otvorio prozor i slušao, nebi li čuo s koje strane žamor. Sve je bilo mirno, tihi vjetrić poigravao se je stjegom od modre svile, gdje je bila u srjedini slika sv. Nikole; svjetlo od bližnjih vatrah, osvjetljivalo je svetca, koj je pazio i motrio spavajuće vojnike. Ovi se pouzdaše sasvim u Boga i svoga vodju, te ih nemogoše probuditi niti opetovani glasovi stražarah niti udaranje konjskih kopitah.

Digitized by Google

Iznenada pričini se knezu, kao da ga njetko po imenu zove. Ogleda se po sobi; sve je mirno spavalo, te se učini, kao da nitko neima onako tužnih mislih, kakove su se knezu po glavi rojile; nu njeki uzdisaj i tužni vapaj osvjedoči ga, da ni njegovi drugovi bezbrižno nespavaju. I opet ga njetko tiho po imenu zovne; on nije mogao spoznati moli li za njega na vratih stara ili mlada žena. On ju je vidio samo kao kroz maglu, te se je čudio, kako je mogla doći u sobu, a da ju nitko ni opazio nije. Njegove se misli pomješaše, fantastične slike protjeraše sbiljnost, a umoreno tielo svladalo je slabi duh. Knez i nehotice zaboravi na borbu i na neslogu, kojom uništuju tužnu mu domovinu.

Tvrdi san okriepi vojvodu, nu ipak nije bio onako veseo, kao što je prije bivao. Žalostnim srcem motrio je, kako na širokoj ravnini nestaje sve malo po malo raznih sjenah, te kako se vojnici dižu, ogledavaju oružje i kupe oko stjegovah, moleći pobožno. On je ostao duže vremena na prozoru ni neopaziv, da su mu se oči napunile suzami. —

„Tako li ti kneže Mihajlo Vasiljeviću," progovori mu Golovin „pozdravljaš onaj dan, u kojem ćeš pokazati caru i domovini, da imadu jošte čvrstih i hrabrih braniteljah?"

„Žao mi je Semene Vasiljeviću," odvrat mu

Digitized by Google

knez, što se nemogu boriti proti vanjskomu neprijatelju.“

„Sve zavisi o božjoj volji“ reče Golovin.

„Ah!“ prekinu ga Tišin, „mi se nećemo boriti niti s Rusi ni s pravovjernimi! Spomeni se samo kneže Mihajlo Vasiljeviću svih djelah tih lupežah: oni odpaše od Boga i svoje domovine; ti nemožeš, ti nesmiješ štediti tih ljudih, pak ako tako uzradiš, onda neljubiš prijatelja, komu su ubili otca!“

„Kako?“ poviče knez, „zar bi ti mogao težiti za strašnom osvetom, i po njoj suditi moje prijateljstvo? Ja vršim svoju dužnost, silim si srce, i sva sredstva upotrebljavam, da privedem zasljepljene zemljake svoje k pravoj njihovoj dužnosti; nu Bog me oslobodio, da ih nasljedujem! Mi moramo težiti, da ih opametimo i spasimo, a ne da ih sliepo mrzimo. Kad bi tako radili, kaznilo bi nas nebo, a domovini u istinu nebi koristili. Nezaborivi Pavle, da si kršćanin, i da je tvoj otac bio pravovjernik.“

Tišin uvidi, da knez pravo govori, te mu nije mogao protusloviti, ali ipak nije bio dosta jak, da se smiluje ubojicam i razbojnikom, kojih je i sam žrtvom bio. Golovin ode iz kuće. Težko uzdahnuv pritisne knez prijatelja Tišina na srce i htjede otići, kad spazi, da se na klupi do vratah podiže jedna daska i njetko pomoli glavu. Svi se prestrašiše; Tišin podje napred, a drugi

Digitized by Google

okruže kneza, da ga zaštite proti nenadanomu napadaju. Nu mjesto neprijatelja izadje stara baka u izlizanoj odjeći pogleda sve i baci se na koljena pred knezom Skopinom.

„Dašo!“ povikne Jakov. „Kneže Mihajlo Vasiljeviću, to je Daša, koja ti je spasila dragocjeni život!“

„Kako ti dodje ovamo, draga Dašo?“ upita knez staricu, dižuć ju sa zemlje. „Kako ćeš se spasiti, ako nas svladaju izdajice?“

„Ah!“ povikne napokon Daša, „ja sam već i zaboravila, pošto sam ovamo došla. Nisam ja sama; mlada njeka djevojka molila je kneže za tebe cielu noć, a njezin sluga naoštrio joj je tako sablju, da bi njom odsjekla glavu i Ivaški (od Ivan; ovdje Bolotnikov), kad bi se s njim sastala. Primi ih, dragi, ljubezno, oni će ti vjerni biti. Dodji bliže, boljarko, doda starica ponješto jačim glasom, sluga neka ide s tobom, neugasi svjetiljke pred spasiteljevom slikom.“

Malo zatim dodje mlada djevojka, praćena jakim, velikim i dobro naoružanim mužem.

„Velike li naličnosti!“ povikne knez Mihajlo. „Nezoveš li se ti Aleksandra? nije li bio tvoj otac u Moskvi težko ranjen?“

Djevojka nemogaše njekoliko trenutakah niti pisnuti. Misleć, da njezin oslobodjitelj neživi više, motrila ga je sada veselo i ujedno čudeć se tomu.

Digitized by Google

„Ja sam ista ona," progovori napokon uzdahnuv duboko, „koju si ti spasio, a od onda doživih i većih nevoljah. Neostavi uboge, osamljene sirote! Samo nebo namjerilo me je na tebe, čini se, kao da je volja Višnjega, da mi budeš uvjek spasiteljem!"

Knez se zamisli; na Alesandrinom licu vidjahu se traci težke žalosti te je zato želio, da ju čim prije umiri; nu da brani u oči bitke ovu djevicu, to mu njekako nije išlo u glavu.

„Boljaru! vrieme je, da kreneš na put," progovori Daša, kao da je vidila, što sve biva u kneževom srcu; „ali nezaboravi ni nas, kad svršiš taj posao!"

Uzev baka Aleksandru izpod ruke otide opet u podrum i poklopi nad sobom vrata; poslie ih htjede Fedor odozgor otvoriti, ali nemogaše; bijahu bo zaključana. I sada u seoskih kućah ima širokih klupah, pod kojimi su stube u drum; sada ih dakako nije više treba sakrivati, ali za trajućih po Ruskoj gradjanskih ratovah bijaše to kod bržnih gospodarah prvo, da su iz nutarnje strane na poklopnih vratah imali jake zapore; kad su vrata bila zatvorena, mislio bi, da je to za bolestnike priredjena postelj.

Knez Mihajlo uvidi, da nije učinio dostatnih naredabah za svoju sjegurnost, pa je sa strahom mislio na to, kako bi lasno i samo dva zlikovca bila mogla ubiti,

Digitized by Google

glavnoga vodju carske vojske a s nastala straha dala se vojska nagovoriti, da pristupi k buntovnikom. Zahvali Bogu, što ga je oslobodio od takve opasnosti a poslie zapita Fedora, hoće li ići s njim? Ovaj se dakako pokazà veoma pripravnim.

„Ajdmo, kneže Mihajlo Vasiljeviću“ vikne sa ceste Golovin; „tvoj konj hoće da izkopa dubok grob; čini mi se, od njega će mnogi neprijatelji postradati.“

S težkim uzdahom izadje knez iz sobe, ogledav se još jednom na podrum, u kom su se dvie ženske pouzdano molile Bogu nebojeć se razbojnikah, koji su obraćali sve u prah i pepeo, što nisu mogli sobom uzeti.

Na kneževu zapovjed pripravi se vojska na molitvu, kleknuv slušaše pobožnom tišinom glasno molećega svećenika, da im se Bog smiluje i da ih podupre proti neprijatelju. Uzlazeće sunce obasja zlatni križ, što ga je svećenik digo u vis, a kad su po svršenoj molitvi započeli tutnjiti bubnji, dignu se junaci na oružje. Konjici odjaše laganim korakom prama Kaširi; knez poslà strielce napred, da izvide, dokuda je prodro neprijatelj; nego još nisu bili ni tako daleko od sela, da bi ga iz vida izgubili, već ti dojuri neznan konjik i dovikne knezu: da će ga ustaše obkoliti; zatim odmah reče: Dodji kneže Mihajlo Vasiljeviću za menom, jer si inače sa svimi

Digitized by Google

svojimi propao i nitko neće znati, kako si vruće ljubio domovinu i želio ju izbaviti.“

Vojvoda ozbiljno gledne Tišina, koj je htio poći za neznancem, hitro lievo jašućim, da mu zaustavi konja.

„Nitko nas nezna, tko je taj konjik,“ „reče a mogao bi biti izdajica poslan ovamo, da nas zavede.“

Knez se uzpravi na sjedlu visoko i gledaše na onu stranu, kamo je poput striele odjurio te izčeznuo neznani jašilac; knez htjede vidjeti, da li se s one strane primiče vojska.

„Čini se, da nas jašilac nije prevario,“ reče, „čuj de, Semene Vasiljeviću, kako od one strane dolazi iz šume šum kao od silnih rojevah pčelah, a gle, kolike ptice odanle bježe.“

„Jest bogme,“ odgovori Golovin, „a nemislim, da bježe pred škanjcem.“

„Djeco,“ reče knez, „komu je znana ova okolica?“

„Ja sam ovdje rodjen,“ odgovori jedan mladjan kopjanik; „a jer sam stotinu putah s otcem išo na lisice, znam u svaku rupu kao u svoj žep.“

„Pa kakva je ova šuma?“

„Ovo je tako samo spreda zarašteno, a tamo odmah ima liepih širokih poljah, što su ih dugo obradjivali seljaci — ali sada su na ugaru.“

Vojvoda zapovjedi, da vojska ide za tragom neznana

Digitized by Google

jašioca; tim se maknu podaleko od velike ceste i opaze ga opet skoro na jednom brežuljku. Do zemlje visuće hvoje jedne vrbe sakrivahu ga od protivne strane, nu carska ga vojska dobro vidje; prvom stranom tiela bijaše napred nagnut i činjaše se, da napeto i sluša i gleda. Skuti mu crne sa ramenah visuće tkanice liepo se vidjahu na bielu konjčetu, koje stajaše mirno, kako mu i gospodar. —

Tišin milo gledaše kneza, a ovaj i sam osjetiv, da je već vrieme da znadu, imadu li posla s prijateljem ili izdajicom, nehtjede dulje mlada si prijatelja suzdržavat, da neide gore, nego reče i još trima hrabrima konjicima, da idu s njim; neznanac im dade znak, da stanu; nu opaziv, da neće stati, pohrli sam na svojem hitrom konjčetu k njim.

„Nadam se," reče po tiho, „da će ih Bog pustit da zablude u propast; oni su doduše od nas jači, ali neznaju, gdje će nas naći."

Napred poslani strielci vrate se s tom viesti natrag, da bi ih neprijatelj bio obkolio, da vojvoda nije izdao zapovjed krenuti ovim putem. Zahvaliv knez neznancu, naloži sve za boj pripraviti i najvećom tišinom stavi se carska vojska medju rieku i visaru, na koju su stavljena dva topa, a jedan mladjan kopjanik uzpne se na vrh jed-

Digitized by Google

noga visoka stabla da dade znak, čim opazi, da se buntovnici približuju.

„Ti si nam učinio liepu uslugu," reče knez jašeć prama vojniku sa crnom tkanicom. „Znaj da ću te po zasluzi nagraditi, samo mi kaži, da li je istina, da si ti knez Bahtiarov sin vojvode od Putivlja?"

„Tko me je prepoznao? Meni se čini, da vas nikada još do danas nisam vidio?"

„Ja sam se proljetos upoznao s pokojnim knezom," odgovori Tišin; a ti si njemu veoma dà posvema sličan; i rekoše mi ljudi već prije jednom, da nosiš crnu tkanicu."

„Zar si ti proljetos u Putivlju bio?"

„Jesam baš onda, kad je buknula buna, kojoj moj otac Petar Vasiljević Tišin prvi padè žrtvom!"

„Ele braća smo," klikne knez Bahtiarov, „jer kao u tebi tako i u meni teče krv vjernih mučenikah. Nü smrtju moga roditelja uništena je ne samo sretna moja radost, nego su mi i sestru zarobili, te se nalazi u razbojnika Ilječke; izbavit ju nemogoh, ali ako Bog da, osvetit ću ju! Ovo oružje darovaše mi Poljaci nastavi kažuć dragocjenu sablju — „i radostno ću umrieti, kad ju utopim u poljskoj krvi."

Govor, glas, izraz lica i sve je pokazivalo, da je u kneza Bahtiarova tuklo plemenito srdce, puno liepih

Digitized by Google

čuvstavah, te je cielim ponašanjem dokazivao, da je dostojan pouzdanja i štovanja. Nesebičnom ljubavi domovine ponajviše je predobio kneza Mihajla. Knez Bahtiarov ga uvjeravaše, da od sve duše Bogu hvali, što ga je upoznao.

„Ne,“ reče, »sveta Ruska nije izgubljena, dok ima toli vjerna branioca i tako tvrdu podporu. Dozvoli mi, kneže Mihajlo Vasiljeviću, da budem odsele uza te; u mene je dosta snage, da dielim s tobom nepogode života i da budem svjedok pobjede tvoje.“

Buntovnici, potukav u više bojevah carsku vojsku, bijahu osvjedočeni, da im se nemože nitko oprieti, pa kad im se pokaza mala četa pod mladim još neizkusnim vojvodom, pjevahu slavodobitno. Zapovjednici kasahu na hitrih poljskih konjih izmedju vojske obećavajuć joj, mašuć svjetlimi sabljami, da će doskora imati silu blaga, koje sobom vozi malodušni, razkošni sinovac Šujskov.

Netom zagrme topovi i puknu puške, a množtvo buntovničkih konjah počne bježati, njeki prazni, njeki sa ranjenimi ili ubljenimi te sa sjedalah visućimi konjici; svi poskaču u bljižnu duboku rieku, preplivaju prieko i raztrče se na sve strane na drugoj obali. Tomu se buntovnička jezgra nije nadala, te stane, ali ju novi udarac natjera na visaru; carske čete podju napred i tu na velikoj ravnini poče istom krvavi pokol. Opaziv knez Mihajlo,

Digitized by Google

da mu se neprijatelj svom silom baca na lievo krilo, podje onamo s pomoćju; jer još sa svojimi nije bio u borbi; još se nadaše, da će svoje oružje sačuvat od ruske krvi, nu biesna navala buntovnikah prisili ga, da se baci medju njih. Sazvav Boga Velikoga u pomoć cikne kano ljuta guja i bolnim srdcem gledaše, kako mu se zemljaci kao snoplje rušaju na zemlju. Strah i groza otvore mu put izmedju neprijateljskih redovah.

„Kukavice, hulje,“ vikaše visoki jedan Zaporožac kozak; „šta se bojite toliko jednoga jedita čovjeka? Zar Šujskov sinovac da nas upropasti, hulje, mi ga moramo ili živa uhvatiti ili barem mrtva dobiti, onda nam je otvoren put u Moskvu.“

To reče i kao biesan poteče prama konju kneza Mihajla, te ga oštropercem probode daleko u prsa. Jaki konj skoči visoko napred i zaguši svoga ubojicu. Mladi se vojvoda hitro digne na noge junačke ali izgubi kacigu, dočim su ohrabreni neprijatelji pokušali opet ga obkoljiti; dva nauj napere svoje diljke, ali on se neizgubi nego na jednoga hitro izbaci svoj samokres a u isti hip spruži i drugi neprijatelj te ujedno viknù divljom radosti drugovom da se mrtvika nitko netakne; jer da će ga sam on pliennjati. Nego jedva je to izrekao, već mu je Tišin glavu po polak do očijuh razkolio te sa junakom sa crnom tkanicom pohrlio, da opasnošću vlastita života izbave kneza Skopina. I junak s crnom tkanicom bje pogodjen!...

Digitized by Google

Knez Mihajlo skoči i sam, da pomogne svomu izbavitelju i zapovjedi, osjećajuć u njem života, da ga vojnici odnesu na sjegurno mjesto; zatim skoči na konja svojega prijatelja, kojega zna samo njekoliko časovah, nu koga više nikad neće zaboraviti — i odleti kao striela.

Tišin i Golovin jedva ga mogahu dostizavati; idjaše kao da je morija letila kroz redove prestrašenih neprijateljah; i za čas bježahu živući jaučuć istom onom cestom, na kojoj su sve opustošili tako, da sada ni sami nisu nalazili ni zaklona ni hrane.

To bijaše prva odlučna pobjeda nad buntovnici, koji premda su odvažni i biesni bili, moradjahu ipak podleći hrabrosti i vještini jedva punoljetnoga kneza Skopin-Šujskoga. Njegovo ime orilo se od ustijuh do ustijuh; sve ga je hvalilo; častnici tiskahu se oko junaka, sravnivajuć ga jedni s Aleksandrom Nevskim drugi s Dimitrom Donskim, a svi mu proricahu neumrlu slavu, svi ga moljahu, da ih nikad neostavi. Čedni pako knez pripisavaše sreću i pobjedu božjoj providnosti, pa gledeć velikom tugom na bojište pokriveno mrtvimi tjelesi, osjećaše, da se neće moći dotle iskreno radovati, dok mu se domovina neumiri, i dok se Rusi nepomire s Bogom i svojom savjesti.

Digitized by Google

X.

Knez Mihajlo vrati se veoma zabrinut u selo, kamo su i ranjenike odnjeli, jer se poboja, da će kneza Bahtiarova težko naći medju živimi, i da mu se više neće moći zahvalit a ni obećat mu, da će odsele pozorniji i stroži biti, što se tiče naredabah proti buntovnikom. Spomenu se i mlade djevojke, koja mu se je opetovano pokazala već u hipovih njegove najveće brige; a jer je znao, tko je, razžali se, što je odievena koludričkim odielom.

Kad je Lažni Dimitar izgubio priestolje i život, ležaše knez Mihajlo od ranah u vrućici; a ozdraviv pripoviedaše majci kako se je sastao s Aleksandrom i njezinim otcem, pa posla Jakova, da potraži kuću katranara, gdje je obojicu ostavio u najbjednijem položaju. Jakov je obišo sve bljižnje kuće, gdje je knez nesviestan našast, i pitaše u više kućah, koje su bile od prilike onakve, kakva i ona, kakvu ga je knez poslao tražit; nu posvuda mu rekoše, da se taj dogodjaj nije kod njih dogodio, pa tako napokon dodje na misao, da nije ništa ni bilo, nego da si je to sastavila mašta bolestnoga kneza. I kneginja kao da je dvojila o tom, da se je sbilja dogodilo, što je sin pripoviedao, a rane, što su mu zadane, da ih je dobio od razbojnikah, koji su unj valjda tražili novacah. Napokon mladi knez odluči sam

Digitized by Google

poći u kuću, gdje je prije njekoliko tjedanah bio kazao, da se će odmah vratiti s pomoćju; još se dobro sjećaše svega te mu se uprav ni najmanje nije činilo sumjivim, da je tobože sav dogodjaj puki plod bolestne mašte. Uzev sobom Jakoba sazna odmah, da ovoga nije bilo niti u onaj ulici, nekmo li u kući katranara, kamo ga je poslao bio; na prvi mah pogodi kuću, ali su sada u njoj stanovali već drugi ljudi — stari gradjanin iz Kolomenska sa svojim sinom, koji im rekoše, da je katranar ubijen kad i Lažni Dimitar, a žena da mu je odišla u rastovski samostan. Da su Poljaci u istoj kući prije toga ubili jednoga stranoga plemića, to su doduše čuli, ali o tom nisu ništa pobliže znali. Tim je dakle knez Mihajlo bio izgubio svaku nadu, da će starcu i njegovoj kćeri moći u čem na ruku ići; medjutim ju sasvim nezaboravi, pa kad se je kadgod u sumraku slučajno desio u kojoj uzkoj ulici, činjaše mu se, da čuje glas jecajuće, sa umirućim otcem razstajuće se djevojke, ili kano da vidi sjenku dražestne Aleksandre, kako se zanj Bogu moli.

Kad se knez vrati s bojišta u selo, sretne ga Daša i pozdravi glasnim smiehom.

„A ti si bogme ljudina!“ vikne mu, uz konja; — „odjašio si na crncu, a vraćaš se na zelenku.“

Da Bog da samo Dašo, da mu gospodar jošte živi! Neznaš li, kako je ranjenomu knezu?“

Digitized by Google

„Tebe čeka; već htjede odputovati, ali mu rekoh, da se mora s tobom oprostiti. Ti si zanj veliki čovjek, a ne samo zanj, i nesamo za jedan dan nego, ijuju," kliktaše skačuć kano pomamna Daša.

Ali već knez nije jašio, nego čuvši prve rieči od Daše, da knez živi, skoči sa konja i odtrči u kuću. U jednom kutu pod slikom svetacah ležaše na sienu knez Bahtiarov slušajuć pobožno molitvu, koju je uzanj stojeća Aleksandra glasno molila. Više nije bila obučena kao duvna nego je bila u svilenom ferešu zlatnimi niti obšivenom, a opasana pojasom, uriešenim s mnogo liepih draguljah.

„O prijatelju, izbavitelju moj!" vikne kleknuv uz ranjenika knez Mihajlov. „Bog je milostiv, ti ćeš ostat živ; i mene neće mučit misao, da se je za me žrtvovao muž, koj domovini može biti koristniji nego li ja."

„Odaj se volji božjoj," odgovori blago bolestnik, „i nesažaljuj me; jer mi je milije umrieti nego i nadalje živjeti. Samo me jedno muči a osvjedočen sam, da ćeš mi posljednju prošnju ti dragovoljno izpuniti. Zauzmi se za moju sestru i daj ju u koj samostan."

„Hoću brate, potražit ću ju i za nju se poskrbiti kao za svoju sestru," odgovori knez Mihajlo poljubiv hladnu ruku mlada bolestnika.

„Sav naš imutak," nastavi ovaj tihim glasom, „po-

Digitized by Google

trošen je; meni ostade samo konj i oružje moje. Dao Bog, to dvoje tebe dugo — dugo služilo! Spominjaj se mene ljubezno .... nemisli, da umirem nepripravljen; već sam, kneže, prije očekivao smrt pa se i presvetim otajstvom providio.“

Knez Mihajlo osjeti koliko gubi, te kleknuv moljaše pobožno, da mu Bog prijatelja sačuva ili barem da njemu podieli snagu pokoriti se odano svetoj volji neba. U sobi i na ulici bijaše mrtva tišina; samo je kadikad zahrzao konj kano da pita, gdje mu je prijašnji gospodar, koj ga još nikad nikomu nije bio dao. Sad se vlastitom snagom umirući knez digne kano da su mu bolovi jenjali ili koja čudna sila udahnula mu nov život.

„Ti ćeš kneže, vjèrolomne Poljake kazniti“ reče oštro motreć kneza Mihajla „i svoj narod proslaviti! Jednoć .... još prije nego li se naša imena zaborave, sveta Ruska uništit će sve svoje neprijatelje, a onda će možna Poljska kleknuti pred noge našoj pobjedonosnoj, slavljenoj i sretnoj domovini.“

To izusti dušicu izpusti — ali iskreno zadovoljstvo sjalo mu se na bliedu licu.

Svi digoše oči pram nebesom; suze kapahu ratnikom po zagorjelih obrazih a s velike tuge i neotvoriše usta. Knez Bahtiarov pojavi im se kao blagotvorni genij, koj je mnogo pripomogo, te su stekli pobjedu, koju on

Digitized by Google

životom plati. Kneza Mihajla znaše samo jedan sat pa ga uznastoja zaštitit ne s osobne privrženosti nego s ljubavi domovine i sbog njezina dobra; pa kad mu to podje za rukom, razstavi se s ovim životom zadovoljan i sretan, što umire za domovinu! Što je toli plemeniti junak umro u hipu svoje prve pobjede, to se svim pričini kao zločest znak, te su bez iznimke svi vjerovali, da će se mnogo krvi prolijati i gdjekoja po velika žrtva žrtvovati prije no se izpuni proročanstvo usnula pravovjernika. I Aleksandra je tako ćutila, te dubokom tugom poražena i zamišljena dugo neopazi da je sama medju vojnici, a Daše da je nestalo; zapitav za nju posla Fedora, da ju potraži.

Knez Mihajlo dozvoli svomu svećeniku kod vojske, da čini priprave za pokop kneza Bahtiarova, zatim umoli Aleksandru, da podje s njim i odu po vanjskih stubah na triem; krov od ritka nad triemom bijaše već po nješto sagnjio; sa triema vidje se sve, što je bilo na ulici u dosta malenu selu, koje je oda svih stranah otvoreno bilo. Knez Aleksandri reče, kako mu je čudnovato, što ju sada vidi u drugom odielu, a ona mu odgoveri, da se je u koludričko obukla bila sa straha pred progonitelji a sada ga opet svukla svojoj izbaviteljici Daši za volju, koja je to na svaku ruku zahtievala veleć, da se nepristoji izdavat duvnom, tko to u istinu nije.

Digitized by Google

„Jesi li već dugo razstavljena s otcem?“ upita ju čuvstveno knez.

„Jesam kneže Mihajlo Vasiljeviću od onoga dana, kad si nam ti priteko na pomoć“ odgovori Aleksandra; „moj je otac poslie za njekoliko satih umro bio. Nije jadnik znao, tko si ni šta si, ali se ipak pobožno za te pomoli Bogu, da te obilato nadari svojim svetim blagoslovom, što si mu izbavio kćer. Da su me tada s njim raztavili, jao sirota strašno li bi se bio mučio; jer da me nije blagoslovio, on bi....“ suze ju obliju, a usta nemogahu da i dalje govore.

„Nemisli na prošle jade, i neponavljaj minulih tugah,“ moljaše ju knez milo tješeći „nego volim, da mi kažeš, kako si zabludila ovamo, i kako da ti pomožem.“

„Ne, kneže Mihajlo Vasiljeviću mene ti neporazuje, kad mislim na onaj dan, gdje sam tebe prvi put vidila; tada mi se jasno pokaza milost božja; od onda bo u svih nevoljah, što sam ih pretrpila, nikad neizgubih nade u Svemožnoga. Još prije polak godine neznadjah, što su nevolje, pa neznajuć ih podnositi bila bi, ostavša u svietu ostavljena sama sebi, možebiti jadikovala i proti Bogu mrmljala sbog nesgodah svojih; ali što si mi se ti nenadano pojavio u času moje najveće nevolje, osvjedočih se, da Gospod neostavlja nikad onih, koji se unj pravom vjerom uzdaju.“

Digitized by Google

To Aleksandra govoraše izrazom duboka, iskrena čuvstva i neopaziv, kako ju mladi knez nježnim sućuvstvom motri. U taj hip nemišljaše ona na budućnost svoju; duh joj je lebdio u višjih kruzih nemareći za zemaljštinu. Nu doskora ju minu pobožni uzhit te se spomenu, da nema ni utočišta ni zaštitnika; poboja se poći sama s Fedorom kući, jer se nije mogla nadati, da će ju Daša sama i nadalje moći obranit u opasnostih. Pa kazav, da ju je otac zato bio doveo u Moskvu, da ju upozna s rodjaci, umoli kneza, da sazna, gdje li joj se bavi brat po mlieku.

»Još me nikad nevidje,« doda Aleksandra, ali mi već toliko putah napisa vrlo ljubeznih listovah, da mogu pouzdano misliti, da me neće ostaviti ovako bez pomoći.«

»Bože, a kako se zoveš?« vikne Golovin, koj je dugo uprto gledao u djevojku. Ona ga dosada nije mnogo pazila, dà sada ni neopazi, da je uz njih, ali joj se njegov glas učini kao poznat, kao srodan; gledaše ga pomnjo motreć ali uzalud je u njem tražila naličnost na svoju mater. Golovin bijaše visoka uzrasta ali ne liep, a od djeda, otčeva otca, baštinio je ponosan pogled i neprijazan smieh. Aleksandra uzdahne i očima ponikne.

»Zašto šutiš?« pitaše Golovin; „nemuči me, nego za volju Božju, kaži tko si! Tà valja da se nebojiš mene? ili hoćeš da samo knezu Mihajlu kažeš tko ti je brat? Dod meni barem kaži, tko ti je bila mati?«

Digitized by Google

»Kneginja Natalija Mihajlovna Vorotinska .....« Golovin skoči sa stolca i pritisnu na svoja prsa duboko ganutu djevojku, nazvav ju milom nesretnom svojom sestrom. Već odavna držaše, da je svako nježnije čuvstvo svojstvom samo slabih, poženšćenih srdacah, ali sada bje tako ganut motreć Aleksandru, da se je skoro raztapljao u nježnosti; videć na njoj, da je morala mnogo stradati za nemirnih vremenah, upravo se nemogaše uzdržati da neproplače. Obično je Golovinu malo do toga stajalo, da u drugih probudi uzdanje pa i pravednost njegova vidje se mnogim pukom ravnodušnošću; pa čim je tobože bio redje blagohotan i udvoran, tim si je tada više pridobio srdacah. Aleksandra mu izpripovieda sve svoje sgode i nesgode, pa kad mu kaza, da ju je knez Mihajlo izbavio od Poljakah i da je tada skoro i sam zaglavio, klikne Golovin veselo: »Hvala Bogu, što sam, i neznajuć, koliko ti je dužna moja sestra, s čiste ljubavi prama domovini odlučio ostat s tobom knežе, dok se neodluči sreća naše domovine. Odsele znaj, da do groba imaš u meni vjerna slugu. Ma gdje bio, zovni me, kad me uztrebaš i budi uvjeren, da ću pospješiti i drage volje sve svoje pa i život za tebe žrtvovati.«

Knez Golovina zagrli umoliv ga, da neuzvisuje toliko čina, koj bi bez sumnje svaki valjaniji muž bio učinio. A zatim pazljivo poslušaše, što je Aleksandra

Digitized by Google

pripoviedala neznajuć ni sam, što ga ganu: njezina želja, da sazna, što li je s njezinom dvorkinjom i kneginjom Sickom ili popustljivost, kojom pripoviedaše o divljem Bolotnikovu i drzovitom Mosalskom, ili pak zdrav njezin sud o svakoj stvari a ponajpače odanost i čvrsto uzdanje u Boga. Premda joj bijaše istom 17 godinah te bijaše i dosta nježna, slaba tiela, nezaziraše i nepoplaši se ipak ni od najvećih pogibijah te ih znaše svladati, dočim se mnoge ženske već kod najmanjih promjenah izgube i često same pomažu trti put k svojoj propasti. Iskreno žaleć knez, što je istom na smrti upoznao Adaševa, koj je um i srdce svoje kćerke tako liepo oplemenio, izrazi svoju veliku tugu nad tim, što se mnogi roditelji nebrinu za svoju djecu te tako veoma mnoga i najboljih umnih darovah hrle u propast. Jošte i danas u prostranih sjevernih pokrajinah, često 150 i više vrstih od povećih gradovah udaljeni siromašniji vlasteli veoma se riedko služe poštom, nego čekaju na dobar slučaj, da pišu svojim prijateljem i rodjakom. Kad je Golovin dočuo, da mu je umrla mati, poslà on onamo pouzdana slugu, da razvidi, kako je očuhu i sestri i da ih pozove u Moskvu. Ali kao što već rekosmo, Adašev je volio u svojoj samoći čekati, što će iz svega onoga biti; nu ipak poslie njekoliko mjesecih predomisli se te sbog slaba svoga zdravlja preinači tu odluku. Došav s kćerju u Moskvu,

Digitized by Google

nenadje Golovina, koga prije i neizvjesti, da dolazi, jer je bio kod ujaka, kneza Ivana Mihajlovića Vorotinskoga po prilici 500 vrstah daljine od Moskve. Odtuda se povrati u priestolnicu, kad se je već razneo bio glas o Lažnom Dimitru, pa saznav po kaludjeru Guriju, kako mu je nesretno ubijen očuh, bijaše zadovoljan, što mu je sestru kneginja Sicka uzela u zaštitu, te je mirnom dušom pošo s ujakom proti buntovnikom, rekav kaludjeru, da Aleksandri piše u njegovo ime, da će nastojati prama njoj takvim biti, da joj ponješto barem nadomjesti roditelje. Izza nesretne bitke kod Krome, uslied koje su sve susjedne pokrajine pristale uz Lažnoga Dimitra odnesoše seljaci Aleksandrinu dvorkinju u troičkisergejev samostan, gjde je u sdvojnosti pripoviedala, kako su knjeginja Sickoi i Alesandra pale u ruke Bolotnikovu, ona da je poginula u selu, koje su razbojnici bili upalili, a ovoj da je pošlo bilo za rukom pobjeći, samo se nezna kako i kamo.

Ljuto bijaše uvriedjeno srdce Golovina, što je carski vojvoda sramotno pobjego; te malo se uzdajuć u čvrstoću i značajnost svoga ujaka kneza Vorotinskoga neznadjaše, kamo da se obrati i kud da ide, da nadje trag sestre svoje ili da ju barem osveti. Knez Mihajlo, s kojim se srietne, bje živahno njegvom tugom tronut, te mu predloži, da stupi u njegovu četu, u kojoj su sve sami

Digitized by Google

takovi momci, koji su tvrdo odlučili ili pobjediti ili poginuti. To je Golovina s nova oživilo; jer je želio krvlju oprat sramotu, pri kojoj je i proti volji učestvovao; doskora se osvjedoči, da je carev sinovac, premda mlad ipak pouzdaniji nego svi boljari, koji se već odavna bave puškom, i da bi on prije nego svi mogo priestol i domovinu oslobodit od pogibije.

Saznav Golovin nenadanim sastankom sa sestrom, koliko je pretrpjela, počne sam sebi predbacivati, da se je do sada malo za nju brinuo, pa mu je sada samo hodilo po glavi, kako da joj pripravi bolju budućnost; nu knez Mihajlo oprosti ga i te brige, sjetiv ga, da su im majke bile za mladosti dobre prijateljice i predloživ, da će Aleksandru poslat u Moskvu kneginji Aleoni Petrovnoj, koja je toliko putah govorila o Nataliji Mihajlovnoj, te će se veoma rada zauzeti za njezinu siroticu.

Aleksandri se bliedo lice zapožari; bojazljivo gledne u brata a na očijuh joj zasvietle suze radosti, kad se brat knezu zahvali na ponudi. Golovin zatim odvede sestru u maleni na drugoj strani puta nalazeći se hambar, kamo je Fedor donio stol i klup te se pobrinuo za večeru.

Mihajlo zaplieni buntovnikom živež, koj su i ovi bili zaplienili, te je tim carska vojska bila hranom za

Digitized by Google

dugo obskrbljena. Golovin ostane sa sestrom skoro puna dva sata, te zaželi govorit sa Dašom i umolit ju, da neostavi Aleksandre i da ju upita, šta snuju sada buntovnici i kakvo je mnenje u susjednih selih, što je lasno mogla saznati, budući da na nju nitko neposumnja, da bi ga izdavala neprijatelju, a inače sve joj se je pouzdavalo. No uzalud nastojaše da ju nadje, nitko neznaše gdje je i što je s njom, a Aleksandra se poboja, da je već neće nikad ni vidjeti, pa za to nikad ni nagradit moći, premda samo njoj ima zahvaliti, što se je sastala s bratom i svojim izbaviteljem.

Ostav Aleksandra sama, leže na prostrtu slamu, ali premda je to bilo prvi put, što se je poslie duga vremena ćutila sjegurnom i premda je bila jako umorena, nemogaše ipak usnuti od silnih mislih i uspomenah na sve, što je već proživila; istom u zoru zadriema, ali i sada ju probudi plač. U prvi mah neznadjaše, gdje je, pa za to se niti neusudi dići; ali za čas čuje sveto pojanje a malo otvorenimi vrati prodiraše mirisni dim od tamjana sve do njezine postelje; digne se, podje k prozoru i vidi si brata i kneza Mihajla, gdje spuštaju lies u grob; odmah se sjeti pokojnoga Bahtiarova, a kad je svećenik zapjevao i posljednju grobnu pjesan, poklekne Aleksandra i moljaše pravom pobožnosti za pokoj duše hrabra i rodoljubna junaka.

Digitized by Google

Aleksandra se jedva obuče i već Golovin dodje javit joj, da će vojska dalje ići i da će ju on do bližnjega sela sprovoditi, na putu da će valjda biti ranjenih ustašah; nego joj obeća, da će uzeti sobom Fedora i tri hrabra iskusna novgorodjana, pa zato se Aleksandra i nije ništa bojala; znadijaše, kako su hrabri novgorodjani; jer se je tamo rodila i odhranila pa se je mogla nadati, da će oni sve učiniti za mladu svim dragu boljarku.

I knez Mihajlo dodje, da se oprosti s Aleksandrom i da joj pismo na svoju mater.

„Izpunio ti Bog liepe želje, kneže Mihajlo Vasiljeviću“ reče Aleksandra suznih očijuh.

„Budi uvjeren, da znam cieniti blagodati, što si mi ih izkazao, ali neimam riečih, da ti se uzmognem dostojno zahvaliti.“

„Sačuvaj zahvalnost u svom srdcu,“ odgovori knez; „da li Bog, da se opet sastanemo, onda ćeš mi dokazati.“

Želeći joj opetovano sretan put u Moskvu skoči na konja; mala četa odjaši za vojvodom, dočim se Aleksandra pobožno pomoli za svoga brata i dobročinitelja. Mihajlo se zaustavi na livadi, od jučer poznatoj i gledaše znamenito smanjenu četu te bojište pokriveno mrtvimi tjelesi, kojimi su se vuci već i častit počeli. Težko

Digitized by Google

uzdahne, ogleda si oružje osvjedočen skoro, da si ga neće nikad moći oprati od ljagah ruske krvi.

Tišin, ostavši malo uz Golovina, moljaše ga, da se što skorije vrati.

„Pa šta o tom i dvojiš Pavle Petroviću odgovori Golovin, „da se u toli opasno doba neću žurit k dragomu knezu Mihajlu, komu sam se zavjerio, da ću uzanj ostat, dok ili neuništimo Lažnoga Dimitra ili nepoginemo? Bog zna, da sestru iskreno ljubim, ali neka me Bog ubije, ako nebudem njezinu izbavitelju vjeran i odan.“

Tišin Golovina zagrli, a s Aleksandrom se oprosti i pospješi za knezom Mihajlom, koj je udario drugim putem, da se približa svomu stricu Dimitru Šujskomu, koj je s najuglednijimi boljari i mnogobrojnom četom išao proti buntovnikom, koji su posjeli Kolomnu.

XI.

Izvojevanom pobjedom kneza Mihajla ne samo dokazalo se, da je u mlada vojvode izvrstan vojnički um, nego se car i njemu privrženi puk opet nadom okrepiše, jer se je zajedno s tom viesti razneo bio glas, da su buntovnici carsku vojsku petdeset vrstah od Moskve hametom potukli. Mihajlo držaše, da to nije moguće i neizmjerno ljutit s malom četom, koju je znao ljubavju

Digitized by Google

domovine ohrabrit, dodje onda u Moskvu, kad su se pristaše Lažnoga Dimitra opljačkavši i poplienivši putem sve, što su mogli, za odmor zaustavili u Kolomensku. K ovim se pridruži veliko množtvo lupežah i zlikovacah željnih pliena i robije te u taboru, tamo, odakle si danas veseli gosti iz grada nose odtrgnute grančice cedarah na uspomenu carah Alekse Mihajlovića, Petra Velikoga i Aleksandra Blaženoga, čule se tada pod kraj jeseni g. 1606 dan i noć samo psovke, kletve, vika i ružne pjesme pokvarena srdca lupežah. Vodje tih divljakah i sami biesni uzbiesnivali su razuzdanost svoje vojske tako, da se je svatko mogo bojati, da ni kamen na kamenu prestolnomu gradu neće ostat, ako li se ga oni dočepaju.

U kolomenskom taboru postade živahnije, čim se je razplinula debela magla, koja je cielo jutro sakrivala oku ne samo sedam vrstah odaljenu priestolnicu nego i ponajbližje predmete. Vojnici su dizali nasipe, utvrdjivali obkope i premda je zemlja bila smrznuta, a nisu imali ni dovoljna orudja, ipak su radili tolikom marljivosti, da ih je bilo milina vidjeti tako n. p. izkopanu zemlju nošahu na golih rukuh, a tim su Moskovom htjeli dokazati, da ih ni tvrda careva volja, ni vješte osnove njegovih vojvodah, pa ako dodju i nove čete nemogu skrenuti od toga, da udare uprav na Moskvu, koju se nadaju svakako dobiti.

Digitized by Google

Na mošaiskoj cesti jahaše velikim skokom jedan konjik i došav do crkve sv. Gjurgja sustavi konja; nu na licu mu se vidilo, da ga nije sustavio zato, da pita na stubah sjedećega starca, gdje je Bolotnikov, nego da zategne po nješto dogovor s divljim vodjom, kojemu nosi zlih viestih. Starac se pritaji, da nije čuo, što ga je zapitao, pa gledaše tobože bezbrižno u grad; nu to razljuti našega jašioca, pa se laćaše već i biča, nego opet se nječemu predomisli, i umoli starca, da ga vodi k vojvodi Ivani Izajiću.

Starac ustane i pokaza rukom na više dolazećih vojnikah rekav, da je medju njimi i vojvoda, i neka onamo jaši ili ga neka pričeka, jer da mora mimo njih prolaziti. A kad zatim jašilac upita, da li je onaj mrdjan na vranu konju Bolotnikov, uleti mu starac zlovoljno u rieči, da je ono njegov gospodar, boljar Prokopij Petrović Lepunov, i da je sliepac, kad nevidi u tolikoj blizini, da je ono liep, mlad čovjek, a garavi uz njega jašeći u kavtanu od crnoga baršuna, konjik da je onaj, koga traži. Starac na to htjede otići, ali za njim poviče njetko srdito, kako li se usudjuje tako bezposlen kao leventa skitati?

„Moj je sluga," reče Lepunov; „star i bolježljiv čovjek, pa sam ga oprostio od svake radnje."

„To si mogo uradit kod kuće, ali ne ovdje, Prokopiju Petroviću, odgovori namrgodjeni Bolotnikov, a

Digitized by Google

moraš znati, da meni nije stalo do tvojih nego do mojih nalogah. Neuči mi staracah lienariti se. Na, evo vam još jednoga radnika“ reče kozakom, koji su išli za njim „odvedite ga na posao i gledajte, da mu se dugim siedom oguravjeli vrat sravna.“

„Netakni ga se,“ vikne Lepunov žestoko.

„Ivane Izajiću, odpravi te ljude odavle i neusudjuj se dražit me; jer ti nisam onaj, koj bi si dao pod nosom brnkati. Već je vrieme, da ti kažem, da sam tvojih ludorijah sit.“

Bolotnikove se smedje vedje stisnu; mračno mu lice pocrveni od srdjbe kao triešnja, u njem se vidio izraz velike srdjbe, koju nije mogo da sakrije.

„Nehtjedoh služiti knezu Šujskomu, potomku svetoga Vladimira, cielom Moskvom izabranomu caru,“ nastavi Lepunov, „jer mi je bilo kazano, da živi sin cara Ivana Vasiljevića.

Ako on ovamo dodje i kaže mi, da tebe u svem poslušam, znaj, da ću onda trpjeti, da mi se pačaš u služinčad moju, ali prije neću. To ću samo činit na zapovjed moga cara, koga ljubim i visoko cienim,“

Bolotnikov malo da se nezaboravi od ponosa i tako naglašenih riečih Lepunova; osjeti, šta vriedi ponos sa stara plemena kod onih, koji znadu štovati predje i braniti im stalež i ime; ali je to i bio čas, poslie kojega

Digitized by Google

više nije imao vrućje želje od te, da upropasti plemića, koj ga je toliko ponizio.

Lepunov se medjutim pridruži Paškovu, koj se je razgovarao s jašiocem; od toga čuje, da su carske čete mnoge gradove osvojile i već posvuda pristaše Lažnoga Dimitra potukle. Tom viesti prestrašen odluči nepristojnost naduta Bolotnikova zaboraviti, pa se obrati k njemu i upita ga, šta mu je doglasio viestnik iz Mošaiska?

»Niti je cesta mjesto da ti kažem, niti mi se rači na tvoju zapovjed o važnih poslovih s tobom govoriti,« reče Bolotnikov drhćuć od jeda. »Znam, što namjeravaš; htjeo bi gospodin biti spram nas, ali će ti to presjesti, samo neka dodje car. . . . .

»Ta željno ga uprav očekujem,« presieče mu govor Lepunov, „i tvoje uvriede trpim samo sbog njega; najposlie ćeš me tužiti, da sam te ja priečio, da mu služiš, kako valja i kako bi ponj koristno bilo; nego da se ni ti ni drugovi neuzmognete na me potužiti, neću više, da budem u ikojem vieću, dokle god to neuztraži sam car.«

Lepunov kaže staromu svomu slugi, da ide u stan pa je i sam pošo za njim. Njekoliko Bolotnikovih pratilacah kažu, zašto Izajić nije prpošna mlada gospodina dao zatvoriti, a drugi usuprot osobito vojvode gradskih četah, sažališe, što se toli nepristojno postupa s bo-

Digitized by Google

ljarom, koj je za cara Dimitra sve svoje žrtvovao. Bolotnikov im vidje na riečih i pogledih, da ga nisu baš ni oni voljni u svem sliedit i poslušati.

Približiv se Lepunov k svomu stanu, opazi jednu babu, koju su vojnici psovali i zovuć ju uzrokom nesreće svoje prietili joj. On im se zapovjedi umiriti i podbode konja, da vidi, tko li je ta, prilično prosto obučena baba i da sazna, čim je uvriedila vojnike.

Baka stane držeć se kano da nemože ni rieč izustit činjaše se kao utvora, koje se čovjek mora preplašiti, pa kad je mrko poput smrti pogledala vojnike, ovi se sgroze i odu.

„Ubite me . . . što prije tim bolje . . . . već bih odavna bila morala umrieti . . . već sam oddavna sebi i drugim na nepriliku!“ reče neobičnim glasom, na kojem se je poznala velika bol srdca.

„Ti si ljetos bila u Rezanu i zoveš se Barbara, je li?“ vikne joj Lepunov skočiv hitro s konja i primiv baku za ŕame.

Glas mu drhtaše, obraz mu probliedi, oči nemirno zatitraju i činjaše se, kano da je voljan pronicavim pogledom prodrieti starici u dno srdca usprkos njenoj lukavosti. Vojnici se nagloj promjeni svoga prestrašena vodje začude, očekujuć što li će mu odgovorit baba, koja je uprtima očima smo njega gledala.

Digitized by Google

„Bijah u Rezanu, kad je tvoja četa odlazila i zovem se Barbara,“ odgovori baka.

„To je vještica, mrzi našega cara a izdaje se, da mu je mati!“ vikne jedan vojnik umoliv boljara, da ju preda vojničkoj osveti.

Lepunova se to njekako neobično prime, on si obima rukama pokrije lice, da ga tobože nebude vidila prosjakinja, koje ga naličnost na Lažnoga Dimitra napunjuje sbilja njekim osobitim strahom i to sada ne prvi put.

„Ako nisam gluh ni sliep,“ reče Gavrilić stari Lepunov sluga, „to mora da je Barbara Jurjevna Otrepjeva, Dà, ona je, samo je inače obučena! Kaži mi bako,“ nastavi približav joj se „je li istina, da ti je njeki pijani Litvanin ubio muža i da ti je od tuge sbog toga sin Jurje Bogdanović otišo u kaludjere?“

„Jest, istina je,“ odgovori Barbara.

„A je li sin bio sličan materi?“ upita Lepunov svoga slugu, koj je Otrepjeva znao već od prije.

„Kao jaje jajetu,“ odgovori sluga.

Zatim Gavrilić upita baku, kako dodje do toga, da je njezin sin, koj je kao dječko bio vrlo zločest, otišo u samostan, dočim bi mnogo bolje mogao bio služiti cara u vojski.

Digitized by Google

„Dodje tako, jer je i sam htjeo carem biti,“ odgovori Barbara grčevito u piesti stiščuć ruke.

„Dakle u Moskvi ubijeni tako zvani Dimitar bijaše. . . .“

„Moj sin, moj Jurje,“ presieče Barbara sdvojnim glasom pitanje Gavrilića.

Vojnici ju na to obkole, bace na zemlju i bili bi ju okrutno ubili, da im ju ranjenu nije Lepunov oteo i u svoj ju stan dao slugi odnieti. Ostaviv ju samu u prisoblju, da se oporavi, pitaše Gavrilića koješta za Otrepjeva, pa kad mu ga ovaj opisà i kazà o njem svašta, razljuti se Lepunov tako, da je prokljinjao čas, kad se je rodio i sa svojimi zavoditelji upoznao.

„Molim te, gospodaru,“ reče sluga „nekini sam sebe tako žestoko; ta znaš, da je car Vasilj Ivanović već odavno bio pravovjernim navjestio, da se je njeki uskok kaludjer izdao carevićem Dimitrom, a sada si čuo od Barbare, da joj je sin zato ubijen, što je bio oteo carsko priestolje. Šta ti još više treba znati? Nerazbijaj si glave, dragi gospodaru, nego se moli Bogu i Dievi Mariji, pa idi u Moskvu.“

„Idi u Moskvu,“ opetova mukli glas. Vrata se od prisoblja otvore, a Barbara stupi u sobu i sbog slabosti se držeći stiene koracaše napried.

„Ti si varalica!“ vikne joj Lepunov „tebe su Šujski podkupili.“

Digitized by Google

Barbara se dulje nemogaše uzdržat na noguh klone i sjede uz vrata na nabijeni pod od zemlje; na umirućih joj ustijuh vidje se bolni posmjeh.

„Lažni Dimitar“ odgovori ona, „koga svi u grobu proklinju, neostavi caru Vasilju velika blaga, a ovaj nije tako bogat da kupuje ljude i duše. A i na meni vidiš, kako su me podkupili; nu nemogu zatajiti sina, koj me je za to i zatvoriti bio dao!“

„Zaklinjem te svim, što ti je sveto,“ reče Lepunov, „nevaraj me! Ja sam mlad, žestok i neizkusan; smiluj mi se i kaži, jesi li govorila istinu ili si se samo šalila s vojnici, da ih dražiš?“

„Tako mi Isukrsta, spasitelja svieta, koj je za nas trpio i umro,“ reče Barbara „kunem ti se, da je onaj, koj se je izdao za carevića Dimitra, koj je pod tim imenom kao car u Moskvi vladao i ubijen bio, pravi moj sin Jurje Otrepjev, a kao kaludjer zvao se je Grigorij. Ja to svuda kažem i radujem se, što me za to progone, jer je možebiti upravo prevelika moja popustljivost kriva, te je duša nesretnoga pala u toli dubok jaz propasti. O da bi mu samo Bog za strašnu smrt, koju je podnio i za sve moje tuge, htjeo oprostiti griehe i smilovat se .... Ah tko bi se to smio ufati? .. Bog je pravedan pa se smiluje samo onim griešnikom, koji čine pokoru!“

Digitized by Google

Niz lica bake Otrepjevke spuste se vruće suze; oči digne k nebu i premda se nije usudila nadat milosti za svoga sina, moljaše zanj ipak vrućom materinskom ljubavi. Nebijaše tu niti najmanje hinbenosti ni zlobe i morao si, da joj riečim vjeruješ.

Dobri se Gavrilić nadao, da mu gospodar neće ni časa počasiti, a da se nebaci pred carem na koljena pa ga gledaše izrazom iskrene radosti, nego se uplaši kad opazi, da mu se namrgodjeno lice sve više mrači i mrtvomu postaje slično. Više nije dvojio o tom, da je Lepunov uvidio, kako je daleko zabasao, nu znaše ga tvrdoglava i ponosna pa je sa strahom pomišljao na ono, što li bi mogo odlučiti, da se strmoglavi u ponor ili da zaište u cara milosti. Neusudi se grobnu tišinu prekinuti, pa za to samo kadikad težko uzdahne. Lepunov toga neopazi; jer je bio u misli tako zadubljen, da nije znao, što oko njega biva. Častohlepje se istom poče ugnjezdavat mu u dušu; još neimaše snage niti je koja strast imala sada upliva nanj; jer je s osvjedočenja bio prionuo uz buntovnike. Misleći, da je nastojao o tom, kako da se zakonitost vrati i domovina oslobodi bezvladja, koje se u nju ugnjezdi, utješi se, da nije ništa zla namjeravao, pa mu to dušu ojača. Podnašajuć surovost svojih drugovah štovaše ih kao branioce posvećenih pravah izpričavajuć im kojekakve čine dobrom svrhom. Ali sada zastora ne-

Digitized by Google

stade i on se vidje učestnikom prostih lupežtvah i ubojstvah, sukrivcem svih Rusku osramoćujućih zločinstvah. Srdce mu okameni, pred očima mu smrče, i pričini mu se, da sav sviet nije drugo no san i prevara i da se zlu nitko nemože ukloniti. Netom se počne po sobi divljom biesnosti osvrtati, skoči sa sjedala i prime Barbaru za ruku spočitavajuć joj, što mu se je u Rezanu sakrila. Glas mu zape — bijaše kao izvan sebe!

»Za volju Božju, Prokopiju Petroviću!« vikne Gavrilić, »okani se bake, ti ćeš ju zadavit, a poslie će ti žao biti.«

»Ona mene otrovà, ostramoti mi život i grob!« reče Lepunov kašljavo. »Ja sam izdajica, neprijatelj domovine. Znaš li, što te rieči znače? Imaš li i pojma ob onom, što knez Mihajlo Vasiljević mora da o meni misli?« doda težko uzdahnuv te klonuv sjede na bližnju klup i proplače glasno. Ljubav mu prama knezu Skopinu bijaše jednaka s ljubavju prama domovini, da rek bi i s vjerom u Boga; pa mu bijaše kanda predvidja, da mu sve zavisi o sudbi odlična mlada kneza, koj je junački o tom radio, da ga oslobodi kajanja, pa jer mu to nije pošlo za rukom, da ga valjda kao okorjela zločinca mora prezirati i progoniti. Sad počne kao lud od biesa proklinjati lukave prijatelje, koji su ga zasliepili i zaveli; sad se nastojaše uputit, da je Barbara poslana, da ga prevari;

Digitized by Google

ali čim ju pogleda, opet cikne, jer na njezinom licu upozna iste crte lažnoga Dimitra, isti sjetan pogled i upozna sličan glas, kojega je zapovjedi običavao dugo poštivajuć ovršivati.

„Umiri se boljaru!“ reče Otrepjeva; „Bog zavedenim oprašta!“ i opet joj se niz lice spuste debele suze na siromašno udovičko odielo.

„Ali što se biješ od nemila do nedraga, i zašto neživiš kod sina u miru?“ zapita Lepunov. „Čujem, da je iz Sambora prošo i da će do skora ovamo doći s velikom vojskom. . . .“

„Već sam ti kazala,“ presieče mu govor Barbara „da je moj sin ubijen; i opet ti kažem, da sam ga mrtva grlila; bijah i tamo, gdje su mu pepeo po zraku razasuli a znam lopova, koj je sliedio njegovu primjeru; nego ovaj je mnogo gori od moga sina i imat ćete od njega svi još više trpjet i stradati. Tako je, ili mi vjerovao; ili nevjerovao meni ti je svejedno; tvoje je srdce od kamena, a mojim se mukam raduješ; upropasti si dušu, ako hoćeš, i pospješi preranu smrt.“

Lepunov pocrveni.

„Sbogom“ reče, „idem u Mosku k caru, koj se na me srdi! Nikice, od danas si svoj, idi, kamo te je volja.“

Lepunov se pobožno pomoli pred slikom Spasitelja,

Digitized by Google

kojega je milo lice obasjavala svietiljka, i podje k vratam ali se sjeti, da bi bez sumnje Barbara propala, kad bi ju ostavio samu, pa joj reče, da ide s njim u Moskvu. Ona gibaše usta, ali se nečù s njih glas; oči joj bijahu staklene i kad htjede dići ruku, pade nesviestna na zemlju. Lepunov priskoči, da joj pomože; držeć ju odigne, ali u to se čuje s vana glas kroz prozor, da izlazi k četi, koju će kao zapovjednik vodit na priestolni grad.

Barbara se strese a lice joj oblijà laka rumen.

„Lažni Dimitar moj je — sin!“ izusti i dušu izpusti u Lepunovih rukuh.

„Prokopiju Petroviću,“ vikne u sobu došavši Zumbulov s Paškovom i s dva Rezanca, Ivan Izajić žali, što te je uvriedio, a da popravi, što je sagriešio, voljan te je poslat noćas s jednim oddielom vojske u Moskvu. Tamo se je uzbrukao Šujskov sinovac; već je hora, da mu na rep stanemo. Evo sad barem imaš njekoga, s kim se možeš ogledati; on je doduše momak od oka, ali spram tebe je sinja kukavica; a posluži li te sreća, eto ti puna vrieća pliena i — osobite careve milosti!“

Prezirnim posmjehom ogleda se Lepunov i pokaza im na svom ramenu naslonjenu glavu mrtve Barbare, koja je bila takova u smrti, da su se i nehotice svi sgrozili.

„Ružno nas prevariše; strašne posljedice našega la-

Digitized by Google

kovjerja valja nam što prije popraviti!« reče Lepunov položiv lešinu na klup te pošalje Gavrilića, da sazove ljudih na pokop.

Zumbulov i Paškov propitkivahu Lepunova o svem, što se je dogodilo i što on namjerava učiniti.

»Kocka pade,« odgovori izza podulje šutnje; »neću više da budem rob otmičarov! Želio sam dugo i sretno živjeti, ali sam na sve spreman i na istu smrt.«

Ušuti, sjede k prozoru čekajuć nestrpljivo, da se Barbara zakopa. Sakupivši se Rezanci zapane se od čuda razgovarajuć se o nagloj promjeni, a Lepunov, opaziv drugove i vojnike s nosiljkom, nije nimalo više o tom dvojio, da sada još samo ob uspjehu u Moskvi zavisi, kako će se oni u buduće držati spram Lažnoga Dimitra.

XII.

Mnogobrojni žitelji priestolnoga ruskoga grada razgovarhu se jedino o surovosti i okrutnosti buntovničkih četah oko Moskve, a u mnogih obiteljih zapodjela se sbog njih razpra te do onda složni, zavadiše se do krvna neprijateljstva; otac s djecom, strici i sinovci bijahu razdvojeni u mnenju i težnjah; jedni bijahu za cara Ivana Vasiljevića, a drugi po što po to htjedoše mu okrenuti ledja; pa i narav ista kano da se složi s ovim potresom zakonah dužnosti i svih zakonitih ustanovah; jer je bila

Digitized by Google

jesen tako kišovita i burna, kakve se nitko nije sjećao; ulice bijahu poput barah i mlakah, kud se je pješice išlo veoma mučno; a osobito noćju nerado su išli ljudi od kuće a stari pobožnjaci, žalostni što nisu mogli ići k svakoj misi, scienjahu, da je nepogoda priečeća ih ići u crkvu, djelo sotone, koj zaštićuje opake izdajice. Sve bijaše tako uzbunjeno, da im je svaki neznanac sumnjiv bio, da je i svaka ludorija istinom smatrana i da je gdjekoja neznatnost često bila povod ozbiljnim izgredom.

Kao što je svećenstvo u izvanrednih dogodjajih g. 1812 svetom revnosti nastojalo u narodu oko narodne svetinje, u narodu vladajuće vjere, tako da ga je svatko poštivao, nemanjom revnosti nastojaše ono i 200 godinah prije, da velikimi nevoljami te stradanji u sdvojnost dovedeni puk ohrabri; svećenici i kaludjeri polažahu marljivo gradjanske kuće, razgovarahu se s gradjanskimi porodicami o svem i svačem i o kratkotrajnosti života ovoga te radostih, koje s onu stranu groba čovjeka očekuju; opominjahu ih, da nekunu i negovore proti Bogu sbog nesrećah, koje su skopčane s gradjanskim ratom, nego da se mole Bogu, neka ih oslobodi toga najvećega biča svakomu narodu. Dakako da nisu mogli svaku tugu ublažiti i svaku ranu zavidati, ali mora se kazati, da su svećenici i kaludjeri činili veoma mnogo, te gradjanstvo nije klonulo duhom.

Jednom strašna noćna bura probudi Aleonu Pe-

Digitized by Google

trovnu Skopin-Šujsku i s njom u istoj sobi spavajuću Aleksandru Vasiljevnu Adaševu; a kad vjetar časak umukne, čuju na dvorištu zveku oružja, topot konjah i glasan razgovor; u to se doba još nikad nisu u toj česti grada sakupljali vojnici, pa se kneginja tim više uznemiri, što je po danu od mnogih čula strašnu viest, da su buntovnici naumili Moskvu zapaliti i da medju Moskovljani imadu mnogo pristašah, koji samo na znak čekaju, da onda uzmognu zajednički plieniti i ubiti svakoga, koj nebi htio priznati Lažnoga Dimitra. A govorilo se još i to, da je Bolotnikov s ostalimi vojvodami otimačarovimi reko, da nije dosta Dimitra samo carem priznati nego vjernost i ljubav prama njemu da se mora dokazati proganjanjem njegovih neprijateljah. Da bogme takov govor posvuda je širio strah i trepet, nu kneginja Skopina i mlada Adaševa, darovite ženske, nisu se umah česa god strašile pa njihova bahatost ohrabri i one, koji su bili uz njih, te se sva kuća uzdala u Boga, i bila za obranu priestolja i domovine. Nu ipak je trebalo velike opreznosti, pa je služinčad, nemogav sa starosti ili bolesti otići na vojnicu, kod kuće oružjem u ruci morala bditi i čuvati kuću od lupežah i tatah, jer se je znalo, da će Bolotnikova družba svakamo svoje ruke pružati.

Kneginja ustane i reče dvorkinji, što je spavala u bližnjoj sobi, da sazna, zašto su na dvorištu oružani

Digitized by Google

ljudi. Služkinja, neusudjujuć se sama izaći da vidi, šta je, probudi više služinčadi; Aleksandra je medjutim pošla k prozoru i kroz malenu rupu gledala, što u dvorištu biva, a kad se kneginja vrati u sobu, ponudi i njoj, da ide gledat.

„Čini se,“ reče, bit će štogod važna; jer knez Mihajlo hoće njekamo da odjaši; eno ga ondje dobro vidjet, već je na konju; oko njega ima boljarah, kojih nisam nikad vidjela.

I kneginja gledne i vidje veličanstven prizor. Vjetar je uzprkos velikomu naprezanju slugah gasio zapaljene baklje, te je sad u tami sa velika dvorišta izčeznula četa pješakah i konjikah, sada se kod titrajuće svjetlosti pokazala tužnih, zamišljenih licah kao da ili nemože u grdoj nepogodi oba stati ili kano da se neprijatelja plaši. Netom njetko baci goruću baklju u svrži duba, koj je bio svjedok pučke tuge za donskim junakom (Dimitrom, s pobjede na Donu proti neprijateljem Ruske prozvanim Donskoj); suhe se grane upale i sav prizor bijaše jasan u veselu svjetlu. Posve oboružani vojnici obkoliše na zelenku sjedećega kneza Skopina; na nijednom se nevidje bojazan, činilo se, da su svi pripravni s knezom živjeti i umrieti. Mladi knez stavi jednu ruku na srdce, a drugom kazaše na Kreml, sa koga je kroz crkvene prozore sjala svjetlost.

Digitized by Google

„Borimo se za narod i domovinu," reče, „u onih svetih zidinah pomolismo se Svemogućemu za svetu stvar, ako nam ostanu srdca čista pred Bogom, onda ćemo u životu koristit dobroj stvari, a po smrti steći ćemo vječno blaženstvo."

Kneginja i Aleksandra tih riečih nemogoše čuti, ali su čule radostne uzklike, kojimi je govor praćen, i osvjedočiše se, da je u mlada vojvode darovah umnih, kojimi si kod podanikah može dobaviti nèograničenu ljubav i pouzdanje. Kneginji suze poteku na oči; gledne na sliku svetacah i moljaše se iskrenom pobožnosti i materinskom nježnosti Bogu, da joj poživi i u zdravlju uzdrži draga sina, i da mu blagoslovi trud i nastojanja.

Vojnici počnu odilaziti. Kneginja ode sa prozora i sjede u postelj gledeć Aleksandru, koja je u licu crvena bila uzprkos nenadanu noćnu nepokoju; jer odkada je živila pod zaštitom kneginje Skopine i zvala se zaručnicom kneza Mihajla, opet je došla k sebi, te zdrava, liepa rumena bila, kao i njekoć u roditeljah; ona se sada nije svašta i svaki put preplašila, a danas je pogotovo vjerovala, da će mladi knez domovinu izbaviti i proslaviti a car u izvanrednih okolnostih da neće od sebe odbiti ruku, koja je, kako se čini, stvorena za to, da Ruskoj pribavi dobrobit.

„Aleksašo," moli se Bogu za zaručnika," reče kne-

Digitized by Google

ginja. „Jučer se caru izmače za sve Ruse velika pogrda, da je naime Mihajlo jediti, na koga se može pouzdano osloniti.“

„Majčice, negovori tako, gdje bi mogo čuti knez Dimitar Ivanović,“ nastavi Aleksandra, nu odmah ponikne očima kano da se stidi, što se je usudila tobože podučit kneginju, gospu toli izkusnu i umnu.

„A od koga si čula, da moga sina neljube svi rodjaci jednako?“ upita zamišljeno kneginja. „Nevjeruj toga.“

„Nisam od nikoga čula, pa i nebih nikoga htjela o tom pitat ni da mi pripovieda slušat,“ odgovori Aleksandra glasom uvjeravanja. „Moje srdce, majko, ćuti, kako tko misli o Mihajlu Vasiljeviću. Ja bih o njem svud i vazda htjela govoriti, ali pred Dimitrom Ivanovićem, a osobito pred Jekaterinom Grigorjevnom nemogu njekako ni rieč Mihajlo izustit.“

Kneginja se nezačudi, što se Aleksandra plaši zavisti kneza Šujskoga i njegove žene, nu s ljubavi prama njoj nastojaše pritajiti, da je i sama već odavno opazila, kako joj ti rodjaci nežele dobra. Netom naglo legne Aleksandra a oči joj od radosti planu; izvana čuo se glas Mihajlov, nebi li mogo s materom govoriti. Pa tadašnjem običaju nije se Aleksandra smjela kao zaručnica

Digitized by Google

noćju van samo posvema obučena pokazati; nu kneginja joj prije nego izadje, po tiho šaptne, da neće vrata posvè zatvoriti i da može slušati, kakvih je viestih donio Mihajlo.

Hrabru branitelju Moskve vidilo se na očijuh i licu, da nije noći prospavao u tihoj ložnici, i da je, uztreba-li, pripravan svaki trenutak poći na svakdašnji posao. Aleksandra sa straha da koju neprečuje ili da se micanjem neizda da posluša, jedva je disala; a knez u sladkoj misli, da mu je ljubeznica blizu, da žive zanj, čuvstvuje i ljubavju ga prati u radosti i žalosti, u brigah i nadah govoraše glasno, a vatrene mu oči uprte u vrata prodirahu reć bi kroz pukotinu vratah upravo na dno djevojkina srdca; ona bijaše osvjedočena, da bi joj u Bog zna kakovoj pogibelji, da na smrtnoj postelji ovaj glas, i ovaj pogled opet vratili slobodu, sreću i život; ujedno mišljaše duboko ganuta, kako joj se je sudbina sretno promnjenila, te je uprav blaženom radosti gledala mlada junaka svoga vjerenika, koj je veoma čedno pripoviedao majci o svojoj pobjedi nad Bolotnikovom, koj je namjeravao provalit noćju u grad i velikom ga vojskom zauzeti. Toj se je pobjedi knez tim više radovao, što bi inače ustašam nove čete iz Tvera i Smolenska došle bile, te bi se držalo, da su buntovnici Bog zna kako jaki, a ovako je sada nade, da će im se do skora svi računi pomiešati.

Digitized by Google

Kneginja neprogovori za cieloga kazivanja o pobjedi ni rieči, a i kad knez svrši, ništa ne kazà nego niemim uzhitom promatraše vrla mladića, koj je, prem već riedkimi, dà neumrlimi čini odlikovan, ipak svoju mater slušao i pokoran joj bio, kao za mladosti, kadno je obrazujuć mu duh i srdce tražila od njega, da ovršava strogo dužnosti svoga staleža. Liepo nagradjena za ljubav i brigu svoju nastojaše si kneginja revnom molitvom i neprekidnimi dobročinstvi uzdržati trajno milost Gospodnjevu. Pa zagrliv nježno sina, prekriži ga od radosti drhćućom rukom i ode na opetovanu mu prošnju spavat s tvrdom nakanom, da će sutra potražiti udove i sirote svih, koji su u posljednjem boju pali.

Došav Mihajlo u svoju sobu, nadje Tišina već preobučena, gdje po stolu uredjuje papire.

U peći je gorio oganj; uz peć se je sušila kneževa odjeća; pas mu ljubimac skoči radostno lajkajuć u susret; lizaše mu ruke i laskajuć pritiskaše se uzanj, dočim ga je knez dragao; njekoliko kapljicah krvi sa svoje ruke opazi knez na bieloj dlaki pseta, koje je zubmi glodalo oklop, kanda hoće da pomože gospodaru da se svuče.

„Velji Bože,“ klikne Jakov uzimljuć od kneza oružje i svlačeć mu mokru odjeću, „ta lupeži su te gospodaru, ranili!“

„Priredi mi za sutra,“ reče uzdahnuvši knez, „drugi

Digitized by Google

oklop i drugu sablju, pa kad budeš čistio današnje stvari, pomoli se Bogu, da svim u boju padšim oprosti griehe.“

Jakov ga začudjeno pogleda.

„Za koga želiš, da molim? Valjda ne za lupeže što si ih braneć cara, domovinu i sebe, na bojištu poubio. Nebudi ti žao, kneže Mihajlo, meni bi jezik usahnuo, kad bi se molio Bogu, da podieli vječno blaženstvo lupežu, koj je namjeravao ubit baš tebe.“

„Neimam te kada učiti, šta nam zapovieda sveta vjera,“ odgovori knez, ali što radiš u crkvi, ako neznaš ni toga, da je naš Spasitelj umiruć na križu molio za svoje ubojice? Ta vidio si, da neštedim zlotvorah, ali car sudi samo živućim, a mrtve sudi Bog.“

Knez sjede uza stol, da pročita njekoliko pisamah. U jednom mu se javljaju tako važne viesti, da je umah morao promjeniti svoju osnovu; i već je dugo zvonilo k jutarnjoj a on još nije bio ni lego, da spava. Jedva je sada dospio tomu, a poslie morade ponajprije k caru, da ga izviesti o važnih dogadjajih prošle noći; netreba da kažem kako se je car već na izviest po noći uzradovao. Otčinskom ljubavi zagrli sinovca uvjeravajuć ga, da će sada prvi put mirno spavati, odkada su se u okolišu Moskve pojavili buntovnici; dodà, da i sutra želi najprije vidjet mlada pobjednika, jer drži, da bi to bio dobar znak.

Digitized by Google

Tišin htjede kneza ostavit na samu, da bude mirno spavao ali pas dotle mirno spavajući, naglo skoči k jednomu prozoru pa k drugomu pa k trećemu budno pazeć, na sve što biva na ulici. S početka lajaše nu poslie mašukaše repom i prijazno cmugaše drapljuć po vratih.

„Ludo,“ reče Tišin, „tko da dodje sada? Valjda si snivao o ugodnu gostu pa ga tražiš po svih kutovih. Idi kud te volja, ja ću doći za tobom da vidim, ako što ugodna prijaviš. A ti kneže Mihajlo,“ nastavi Tišin izpustiv kroz vrata psa, „lezi i počini, jer ako nebudeš sada spavao poslie ćeš već kasno dobit vremena, da legneš. A bogme si u posljednje vrieme, dan i noć na noguh!“

„Odmah ću leći,“ odgovori knez, „nu prije bi ipak rada znao, što je pse uznemirilo; sad samo moga nije čuti valjda je došo koj stari znanac.“

Tišin otvori vrata i ugleda Sergeića koj kao da je već dugo čekao. Sudeć po licu vjerna sluge nisu bile ugodne viesti, što ih je donio, pa Tišin, nehtjevši uznemirit kneza, ode šuteć dviema sobama.

„Šta su psi lajali?“ pitaše došav do blagovaonice starca, koj je išo lahkim korakom za njim, da ga nebude čuo knez.

„Vani je stranac,“ odgovori Sergeić. „Bog zna, tko je, obučen je kao naš, govori krasno a ima liepo oružje. Govori ti s njim Pavle Petroviću, možebit ga

Digitized by Google

šalju Poljaci ili ti prokleti ustaše; silom hoće da ga puštam k boljaru.“

„A gdje je?“

„U predsoblju; a naložio sam Vaski i Griški da oštro nanj paze.

„Zovni ga.“

Sergejić ode i za njekoliko hipovah vrati se sa strancem. U velikoj blagovaonici plamtijahu samo dvie svieće, te pri slabu svjetlu bijaše težko razaznat po licu, tko je taj neznanac. Bijaše u crvenu kožuhu; na glavi mu crna kapa ovčina s dugimi pouškami pokrivaju po polak glavu a crna mu brada još bliedjem i mršavijim činjaše mu lice. Bijaše visoka stasa, dobro sraštен i po držanju svakako iz uglednijega razreda, tako da ga usprkos njegovu odielu nisi mogo držat seljakom ili klatežem, koj bi namjeravao što god zla činiti. Pomnjo se po dvorani ogleda i uzdahnuv odloži na stol oružje. Tišin ga pazljivo gledne; bijaše mu, kano da ga nevidi prvi put i kano da pozna uprte u sebe oči.

„Govori,“ reče mu Sergejić „što te dovede amo? Pavao Petrović prima te namjesto kneza Mihajla i kazat će mu rieč po rieč, što će od tebe čuti. Ovo je prijatelj moga boljara, koj ga kao brata cieni.“

„Znam,“ odgovori stranac, „i osvjedočen sam, da mu nećeš ništa zatajiti, što bi od mene čuo Pavle Petro-

Digitized by Google

viću; ali meni je baš s knezom govorit na samu i čim prije tim bolje, a ja ću ti biti zahvalan. Budi uvjeren, da te za to neće opsovati; jer ili ćemo se svi radovati, ili će samo mene proganjati zla kob."

Tišin više nesumnjaše, da je toga čovjeka negdje vidio i glas mu čuo, ali je tomu moralo davna biti, ili mu ga bolest i nevolja tako preobraziše te se nemogaše sjetit, tko je?

„Ako ti je toliko do toga, da budeš s knezom Mihajlom," reče Tišin, „zašto nekažeš, tko si?" .

„Kaži knezu, da sam nesretnik, koga samo on — on jedini može utješiti; — — — — reci mu, da ću mu predat jednoga od buntovničkih vodjah, kojega se je snage i jakosti do sada i sam car bojao."

Tišin ode hitro u kneževu ložnicu i ubaviesti ga o strancu nekazav medjutim, da mu se čini, da ga pozna, jer mu se je vidilo nemogućim, da je govorio s kojim pouzdanikom Lažnoga Dimitra. Predloži knezu, da ga dočeka u svojoj sobi, pa čim je stranac unišo, zatvori za njim vrata.

Neznanac gledne pobožno u sliku svetacah; ali se po običaju ruskom neprekriži, nego prekrštenih rukuh na prsijuh ostane stojeć na pragu. Veselim začudjenjem gledaše ga Mihajlo i netom skoči da stranca prijazno zagrli; ali se predomisli da mu je dano branit priestolni

Digitized by Google

grad i da mu sbog obće sjegurnosti valja biti na oprezu. Već napolak otvorena usta zatvore se natrag; živahna rumen izčeznu; a na licu pokaza se sumnja i dvojba.

Stranca potrese groza po cielom tielu i dočim ga u srdcu nješto ubode, težko uzdahne; već mu izčeznu nada, da će mu pogreška biti oprostena i da će opet biti štovan od kriepostnih ljudih.

„Koga gledam?“ vikne napokon knez, „vjerna sina domovine ili podanika poljskoga židova?“

„Bijah prevaren,“ odgovori stranac; „jučer sam doznao istinu, a sada se kunem živim Bogom, da ću za cara Vasilja Ivanovića živjeti i umrieti.“

Glas mu zape; on zatim stupi k vratam natrag, odakle je bio njekoliko korakah koračio napried.

„Ti se kuneš, da ćeš za cara Vasilja Ivanovića živjet i umrieti?“ ponovi svečano knez Mihajlo; kažeš li Prokopiju Lepùnove? Svevideći Stvoritelj čuo je tvoju zakletvu; ded, potvrdi ju na mojih prsijuh.“

Plačuć pade Lepunov u zagrljaj knežev i suze kapahu obojici na zemlju.

„Sada ću mirno umrieti,“ reče Lepunov; „ti me nećeš proklinjati, ti ćeš se kneže Mihajlo za me moliti Bogu.“

Digitized by Google

„Nadam se, da će ti milostivi car oprostit krivinu,“ odgovori knez »a ja ću ti kao i prije biti iskreni prijatelj.“

»Nikad neću zaboravit tvoga veledušja kneže Mihajlo i vazda ću odsele slušati svaki tvoj savjet,“ reče Lepunov.

Ponješto se umiriv sjede uz kneza i kazivaše mu, kako je u buntovničkom taboru, kakov razdor vlada medju vojvodami i kako su počeli sumnjati o Lažnom Dimitru; držaše, da je sada dobra sgoda veliku čest njegovih privrženikah odkloniti od njega, samo podvoji, da bi ga i Bolotnikov htio ostaviti; medjutim prizna pred knezom i nezataji mu svoje mržnje radi Bolotnikove nadutosti, da je u njega, premda je rodjen kmet, mnogo liepih sposobnostih i da bi caru puno vriedio, kad bi ga mogo dobiti za sebe.

Tišin gledaše zamišljeno u kneza i njegova nenadano došavšega mu druga; sad to već nisu bezbrižni mladići, koji su prijašnjih godinah zajedno živili tražeć svaki dan nova razveseljenja; sada se razgovarahu kao izkusni vojnici i oštrovidni politici. Nu čista savjest kneza Skopina zrcalila se na liepu veselu mu licu, dočim su Lepunovu potamnile obraz strašne uspomene na okrutnosti, kod kojih je toliko putah učestvovao; razvedri se samo onda, kad ga je pogledavao knez. Mihajlo bijaše mlad,

Digitized by Google

nu s junačtva nije se poneo, te mu uprav nijedna požešća strast nepomuti bistrih očijuh; i kad se je smijao i kad je govorio, bijaše blag umiritelj i utješitelj; sada poslušaše Lepunova budnom pazljivosti. Tišin duboko uzdahne; plemenito njegovo srdce nebijaše zavidno, ni sljubovno; jer znaše, da mu ljubavi i pouzdanja kneza Mihajla nemože nitko oteti; nu žalostan bje gledeć Lepunova, misleć da mu bliedo lice naviešta nesretne dogodjaje; nije on dvojio o tom, da je Lepunov odan knezu Skopinu, ali se nije mogao okaniti misli, da bi mu i revnovanje za kneza moglo biti pogubnim.

Njemu se sa svimi strahotami prikaže u mašti smrt draga otca, koga su Lepunovi drugovi ubili, i činjaše mu se, kanda vidi zla duha, koj svojim sudjelovanjem hoće da potamni slavu mlada kneza i pomrsi dobre osnove i očekivane posljedice. Uzalud se nastojaše otresti takvih mislih, nemogaše nikako, a muka je gledati strašne takve slike; napokon mu iz prsijuh izmače bolni glas; Lepunov se sa strahom ogledne i nemalo zabuni, kad opazi, da je bio svjedok svemu, što je izmedju njega i kneza bivalo.

„Moj je pobratim i nerazdruživi prijatelj; on zna sve, što mi je na srdcu,“ reče knez.

„Zar misliš možda kneže Mihajlo, da žalim, što sam bio iskren,“ odgovori Lepunov. „Znam ja već

Digitized by Google

odavno Pavla Petrovića i bijah njekoć i u broju njegovih prijateljah; ni pred njim neimam šta sakrivati, a želio bih da odmah sav sviet sazna, da mi je Bog dozvolio pred tobom priznati, da se kajem za griehe ili da bolje kažem za bezumnost svoju. Nu smrt me se je stare Otrepjeve tako živo kosnula, da već od kolomenskoga tabora pa do ovdje neprestano samo nju pred sobom vidim i promišljam, da bih za vjekove izdajicom držan bio, kad bi me tko još putem bio ubio. Evo još i sad vrti mi se u glavi i sve mi je tako neobično; ni Tišinova glasa nisam prepoznao — — — — činjaše mi se, kano da je glas koga umirućega!"

Lepunov se nasmješi, ali to bijaše na silu, pa prisilnim smiehom nerazvedri Tišina, koj da svojim nemirom neraztuži kneza ode u svoju spavaonicu pod izlikom, da je veoma pospan.

Knez na san nije više ni mislit mogao. Šuteć jedan časak nastavi razgovor veleć, da je kod njega bio nedavno Rževski.

„Nikolaj Andrejević?" upita Lepunov.

„Jest."

„Nu kad si s njim, kneže, govorio, onda me bez dvojbe držiš, da sam velik zlikovac. Nikolaj me strašno mrzi, a vještak je u ocrnivanju kao malo tko; osobito

Digitized by Google

me valjda ocrni kod onih, za koje je mogo znati, da do njih što držim.“

„Takova šta neobičavam slušat,“ odgovori blago knez „i nepravo biediš svoga šurjaka, klevetnikom. On te doduše neljubi, ali i ljutit na te sbog tvojih činah vazda te je hvalio sbog izvrstnih duševnih darovah žaleć od svega srdca, što te je strast zavela te nemožeš domovini biti koristan. I sam bi reko, da tvoja nesloga sa ženom — — —

„Nemoj za Boga, kneže, sjećat me na ženu moju! Već sam sve svoje zakleo, da mi je nikad nespomenu, jer nastojim zaboraviti, da sam jedan put u životu posvema bio lud, a to je bilo, kad sam se pošo toli nesretno ženit.“

„Izpunio si posljednju volju svoga otca.“

„Koj je moju sreću prodao za liepo imanje,“ nastavi Lepunov prilično srdito.

„Gle, pa nisam nikad čuo, da je tvoj otac bio pohlepan za novcem,“ odgovori knez pogledav ga ukoravajućim okom; „dapače mnogi mi rekoše, da se je brižni tvoj otac, odlučiv ti za ženu kćer svoga prijatelja, nadao, da će ti savjeti i primjeri tvoga šure žestinu i strast srdca tažiti.“

„Ako je moj otac scienio, da mu valja stavit me pod skrbničtvo, zašto nije tebe, kneže, odabrao? Ah,

Digitized by Google

griešim dakako proti otcu, jer mi doista zla želio nije, ali posljednja mu volja doista me strmoglavi u propast.“

»Rževskova je sestra, kažu, dobra i liepa.“

»Biela je, crvena i okrugla lica; nerada se kara, ali nećuti, neshvaća, ni što me raduje ni što me žalosti; sve i gleda i sluša smijuć se; uza me šuti i dug joj je čas, a kad je gdje s ludjaci i ludjakinjami, šali se neprestano. Ah! nije ona, što je unuka kneza Vorotinskoga. Mosalski ju se nebi plašio bio uvrieditи. Nisam ti kneže Mihajlo zavidan, želim pače, da te Bog obilato nadari svojim svetim blagoslovom, ali mi je žao, što ja još mlad moradoh izpiti gorki kalež neljubavi. Neusudjujem se s prsta izvadit prstena, što sam ga si morao dat u crkvi nataknuti na prst, ali me tišti, strašno tišti, da mi krv od bolesti vri. Možebit nebi tako lasno ni povjerovao bio, da Dimitar živi; ali htjedoh se oprostit domaćih verigah i odoh onamo, gdje me je čekala opasnost i slava. Ali i tu me prevari nada, svud me progoni sudbina. Luda žena tuži se, da sam ju ostavio, drugovi pobjedah mojih zovu me izdajicom, car i prijatelji neprijateljem domovine! Ali nevjeruj toga Mihajlo Vasiljeviću,“ nastavi Lepunov titrajućim okom, »nikomu — ni sebi; jer prije bi se bacio u valove rieke ..... prije bi zadavio rodjena brata .... prije i sam sebe nego da prestanem ljubit domovinu!“

Digitized by Google

Mlada kneza obadju srsi.

„Znam," reče, da si ćutljiva, dobra srdca, ali si žestok i tražiš u svem premnogo.. Ta na zemlji neima savršenosti a znajuć da smo svi slabi moro bi da i tudje slabosti, gdje se da, kroz prste gledaš; a najmanje je dragi moj, na svom mjestu, mrmljati proti Bogu, ako nismo sretni, kako bi htjeli biti. Pokoj duše dobiva se samo odanošću u svetu njegovu volju i nastojanjem onako živjeti, kako je Bogu drago, a bližnjemu koristno, a komu je duša i savjest mirna, taj ti o svem nepristrastno razsudjuje. Vlastiti sud i nazori nikad netreba da nam sami zadovoljuju djelovanje naše, jer po tom kao što nas i poviest uči a i sami smo doživjeli, i najbolji umovi i najdarovitiji ljudi živu na propast svoju i drugih, uprav kao što se i krepko stablo osuši, kad previše cvate i plodi."

„Ti si kneže, pet godinah mladji od mene ali da se nisam od tebe oddielio, ti me nebi zvao oholim- i svojeglavim. Ti me nehvališ, pa opet bi me mogao na sve nagovoriti."

„Pa ipak mi se nisi pouzdao na pismo."

„Što je pisano, to nije govoreno; tà šta je mrtvo slovo? Možeš li pogoditi, kako će biti razpoložen onaj, komu ga šalješ? Možeš li znati, što će čovjeka svojeglava i skoro poluluda uputit moći? Da si mi sam sve onako na rieči kazao, šta si mi u pismu izpripoviedao, ja bih pro-

Digitized by Google

plakao i bio vjerovao. Kad sam uza te, kad te slušam, tada vidim i ćutim, da govoriš istinu, da sliedeć tvoj primjer mogu biti sretan i čovječanstvu na korist.“

Knez gledne na uru — bijaše doba poći u dvor. Ponudi Lepunovu kavtan, a kožuh da svuče.

„Bojeć se,“ reče Lepunov, da me Bolotnikov nezaustavi, preobukoh se i odoh potajno iz tabora; pa mislim, da nebi u redu bilo, da se sada preobučem i uriesim, dok mi car nekaže, da svučem sa sebe ovo robsko odielo. Ja polažem posve sudbinu moju u njegove ruke — i život i smrt u njegvoj si mi volji; a kazat ću svakomu, da nisam ovoga učinio ni sa straha, ni s pohlepe za odlikovanjem i nagradom, nego jer priznajem, da sam pogrešio i jer se nadam, da će car Vasilj Ivanović revno oko toga nastojat, da nam izvida rane domovini — to, samo to privede me na pravi put.“

Kneza duboko ganu Lepunova nakana, da se caru nepokaže kao možni neprijatelj, koj mu odsada nudi svoju službu, nego što je voljan ići k caru kao zločinac moleć oproštenja i milosti. Odu zajedno, pa došav u dvor odvede knez Lepunova u jednu sobicu, gdje je dosta dugo samotovao. Množtvo stvarih sjećaše ga tù na sve, što se je sbivalo po smrti carevića Dimitra; nu kao što su bili strašni i neobični dogodjaji onoga doba, tako mu se i vlastita kob vidje neobičnom i riedkom. Još prije nje-

Digitized by Google

koliko mjesecih jedva u krugu svojih znanacah nješto, važeći, bje sada već upisan u listove poviesti, a o činih mu imaše sudit potomstvo. U misli udubljena prenu ga carev »postelnik« zovuć ga k vladaru. Iduć Lepunov uz dvorsku gospodu opazi, kako mu se tajno rugaju, pa ih ponosno iduć prezirno pogleda. Stupiv u carevu pisaru stane na pragu i nakloni se do zemlje.

„Ustani, Prokopiju," reče car, bivši po licu sudeć vrlo zadovoljan. »mač nesiže glavu kajajućega se. Sinovac knez Mihajlo Vasiljević umoli me za te, jamčeć mi, da ćeš mi vjerno služiti. A da svi vide, koliko mu vjerujem na rieč i koliko mu cienim zasluge, nesamo hoću da te Prokopiju Lepunove pomilujem, nego mi budeš od danas dumnoi dvoranin (član carskoga vieća).

Lepunov stupi bliže, nakloni se još jednom, do zemlje i poljubi carem pruženu ruku. Nu jedva položi zakletvu vjernosti, već se snuždi i bijaše tamna pogleda kao i prije; gledaše oko cara boljarah, koje nije držao dostojnimi ili barem sposobnimi, da mu budu savjetnici; njihova slabodušnost i kratkovidnost te medjusobna zavist naškodi neizmjerno mnogo domovini, a nesmijaše se nadati, da će se ikad popraviti. Lepunov vidje, kako im je malo stalo do blagostanja domovine i skoro bi se pokajao bio, što je položio prisegu, nego opazi caru izza ledjah kneza

Digitized by Google

Mihajla. Vedro čelo careva sinovca imaše biljeg junačtva, te nepazeć na svoje drugove, koji su se čudom čudili tolikoj carevoj milosti naprama prijašnjemu vojvodi Lažnoga Dimitra, posmjehivaše se, jer mu se je srdce pìtalo veselom nadom, da će mu opet našasti prijatelj velike osnove za narod i domovinu izpuniti. Tužne misli izčeznu mu iz glave te iskrenom odanosti predlagaše caru raznih načinah, kako da se barem veća čest buntovnikah odmami od otmičara. A knez Mihajlo priobći svoje misli, kako da se uništi vojska utaborena pred Moskvom. Car sasluša oba mlada savjetnika u mislih i načelih toli različna, nu domovinu sa svim srdcem ljubeća i svu snagu za njezinu dobrobit žrtvujuća, pa se uznada, da će doskoro nestat pogibijah, i da će mu potomstvo sa zahvalnošću priznavati, što se nije plašio krvlju poprskanim plaštem zaodjeti, čim je izmedju vladara i naroda učinjen sveti i nerazrešivi savez; što je carskomu naslovu povratio prijašnju čast, buntovnike naučio ljubit mir i red i što je svim nestalo blagostanje nastojao povratit u domovini. Pa ostav na samu, mišljaše dugo o predlozih i kneza Skopina i Lepunova. Činjaše se, da je uspjeh sjeguran, i posao već neznatan; jer da sve zavisi samo o slozi boljarah i krepkoj radinosti carevoj.

Konac drugoga diela.

Digitized by Google

Digitized by Google

TREĆI DIO.

Digitized by Google

Digitized by Google

I.

Posljednjih danah mjeseca srpnja 1698 g. rano u jutro stajaše na prostranom dvorištu njeke zidane kuće u Bjelogorodu uz strastnoi-samostan više putničkih kolah, na kojih i medju kojimi razgovarahu se, vikahu i hodahu ljudi. O stari plot naslonjeni seljaci gledahu pozorno, kako na poljsku obučeni sluge nose kovčege i torbake, dočim tovarenje nadziru dva plemića. Dugo se ništa nerazgovarahu, ali na tužnu licu vidje se, da im hitro spremanje njekako nije po ćudi.

Medjutim na drugoj strani ulice nebijaše ni božje duše u novo sagradjenoj drvenoj kući; prozori bjehu skoro svi zatvoreni kanda nitko i nestanuje u toj kući, i mislio bi tako, da se iz dimnjaka nekadi, a pred kućom da nelaju domaći psi slušajuć Poljake glasno govoriti.

Krepak širokih plećah seljak, mlad jedan gradjanin i jedan bucmast, kozičav momak, po garavih mu rukuh te isto tako garavu licu sudeć da je kovač, počnu se glasno razgovarati ob odlazku Poljakah. Jedan reče, kako je žalostno, što moraju tako ustrpljivo gledati, kako Poljaci odvažaju rusko blago, da se možebiti većom snagom povrate pa onda i posljednju kap krvi ruske izpiju, a drugi kaže, da car neradi pametno vežuć sam sebi ruke

Digitized by Google

i noge; treći psovaše Poljake proričuć, da će izmaknuv iz grada, hitro prebjeći k Lažnomu Dimitru.

„Lienčine, što tu stojite bezposleno?“ vikne im njetko od traga. „Ne drzkim jezikom nego oštrim ražnjem valja se latit posla; jer će Gospod dvogubo kaznit one, koji su zlo uvidjali, pa ga nisu prepriečili.“

Sva trojica okrenu se i duboko se poklone opaziv kaludjera; odmah ga pozdrave i umole za sveti blagoslov.

„Blagosivljem samo one, koji su voljni neumorno i revno radit za cara, koji hoće da drže tvrdu odluku pa bilo za domovinu i umrieti,“ odgovori kaludjer te izpred svakoga načini znak svetoga križa.

Seljak upita, da li je istina, da se u troičkom samostanu pripravljaju, da idu proti neprijatelju, a kaludjer odgovori, da nisu svi Rusi zaboravili dužnost svoju te izgubili savjest i dušu svoju, pa ujedno zapita svu trojicu i druge uz njih se sakupivše, da li je tko od njih prodao svoju dušu za zlato i srebro, da li je tko izdao vjeru da sebe i svoje židovu i po njem u zemlju poslanim tudjincem podčini? Ali mu na to njeki odgovore, neka im kaže zašto ih drži za takve ništarije, dočim oni ništa više neželе, nego da ih car pozove, neka u krvi operu neprijateljem nanešenu im sramotu.

Kaludjer se umiri rekav im, da ih je car dosele htjeo

Digitized by Google

poštediti; nu ujedno ih opomenu, neka nemisle na krv i osvetu nego na obranu domovine.

„Vodi nas“ reče seljak, „onamo gdje bismo mogli pokazati da ljubimo domovinu više nego blago i život. Nikada se lje nećemo predat buntovnikom i Poljakom.“

„Svojima prsima branit ćemo crkve Gospodnjeve i našega pravoga cara!“ viknu jednoglasno svi sakupivši se oko kaludjera stanovnici Moskve.

„I nas uzmi sobom!“ rekoše na vratih stražu stražeći „strielci“, pa ako nam car dade za vojvodu boljara kneza Mihajla Skopina, onda nas pustite na deset putah jačega neprijatelja!“

Ta se vika čù dakako i na dvorište pa se odilazeći Poljaci ljuto poplašiše, misleć da su im se namjere saznale, i opake im nade da su uništene, a povjerovaše, da se je sva njimi ružno unesrećena Ruska posvuda listom digla proti njim. Njekoliko časovah šutili su mramorkom, ali ih plahost, ta pratilica nevjere minu, kad pomisliše, da je sramotno i smiešno plašit se šake prostakah, koje je ponješto samo stari kaludjer ohrabrio. Nasmjehnù se porugljivo, na što dodje k njim mladi Mnišek, brat udove Lažnoga Dimitra, koja je dobila dozvolju, da se s otcem vrati u Poljsku. Saznav, zašto mu se služinčad nenadano nasmjehnu, gledaše dugo, veoma dugo prieko na ulicu.

„Znam kaludjera,“ reče promienjenim glasom; „na-

Digitized by Google

pori i nevolje njegova staleža nisu mu ponosa oslabile; još nije zaboravio, da mu je brat na zapovjed cara Ivana Vasiljevića pogubljen, pa za to se i laća svašta, da se osveti Dimitru; i premda se čini, da je slab, to mu ipak izpod sìede kose vire smione osnove. Gledni der pane Šelbovski, kako umije u vatru razpaliti one prezrene robove; na sve su pripravni što god on reče, pak da mu pane na um, da nas zaprieči odavle otići, ja kriv, ako nebi u čas bila proti nam gungula; a mogo bi nam bogme tim više naškoditi, što je kao plemić s mnogimi najuglednjimi obitelji u savezu. Da u tili čas neidemo odavle, onda bi se ti malo s njim našalio, kako nam nebi imao volje na put stajati.«

Mnišek pomisli, da će njegovimi dobročinstvi obasuti ubogi pan umoliti, neka ga ostavi u Moskvi, da pazi na kaludjera; ali lukavi Poljak, nenadajuć se od toga nikakvoj koristi na izrečenu ponudu pogladi si šuteć bradu, pa sjetiv se, da će doskora doći vojnici, koji imadu pratit Marinu, htjede opet poći kolam na posao; nu Mnišek mu reče: Negledaj toga kaludjera prezirnim okom; on je iz troičkoga samostana, gdje je u jakih zidinah silno blago, kao što si bez dvojbe čuo; nego čini se, da neznaš da su ondje naši najgorji neprijatelji ni da se nas dvojica pa ni sama carica nemože ovdje sjegurnom scienit, dok nam nepodje za rukom, osvojit taj samostan i poubijat sve, koji su u njem.«

Digitized by Google

To rekav ode starosta Sanocki u kuću. Otac Gjurij gledaše ga izpod oka i opazi, da se je sa Šelbovskim o njem razgovarao, i da je on urotnike u strah natjerao, te zahvali Bogu, što je našao hrabrih ljudih, u koje bi se mogli i drugi ugledati. Kaže im, gdje će ga sutra naći i zapita, da li nije ona velika nova kuća preko puta trgovca Dolzina? Odgovoriše mu, da jest i primjetiše, kad bi bilo više takovih gradjanah, kakov je on, da se nijedan tušinski ustaša nebi prodrznuo primaći Moskvi. On da nije kao mnogi trgovci i plemići, koji su potrošili imanja i blago, nego da je on pobožan darežljiv muž, daleko znan sa svoga rodoljubja, izkustva i darežljivosti.

Skoro cielo jato konjah idjaše u dvorište, pa su i razgovarajući se ljudi pošli bliže, da vide, kad će moskovska carica odilaziti. Otac Gurij podje k Dolzinovoj kući i pokuca; odmah mu je otvoreno i čisto obučena ženska dodje mu u susret moleć oproštenja, što liena služinčad nije dospjela, da uredi sobe; ujedno zapovjedi jednomu slugi, da otvori prozore, obriše prah, a onda reče: Idi k susjedu, pa mu kaži, da Andrej Jerasimović (tako se zvaše domaćina) nemože sad k njemu doći, jer ima u kući vrlo riedka gosta. Zatim zamoli brižna ključarica kaludjera, da ide gore, pripoviedašeq mu medjutim, kako dugo i kako željno ga je očekivao njezin gospodar,

Digitized by Google

kako je bio obolio i da mu je žena s dva sina otišla u sergejski manastir, da se zanj pomole. Gurij reče, da mu je žao, što ga nisu počekali, pa onda podje za uljudnom ključaricom u gornji sprat u krajnu sobu, gdje je Dolzin pouzdana prijatelja liepo dočekao.

Samostanac unidje u sobu glasno Boga moleć i opazi mršava starca, gdje u krasnom naslonjaču sjedi za stolom, na kom bijaše i jedan ormarić; u ovaj je stavljao novce i račune, što ih je upravo primio iz Kostrone, gdje je u veliko trgovao s drvom i žitom. Opaziv kaludjera, ustane hitro i dobiv od njega blagoslov upita ga, da li je već dugo otišo iz samostana i nije li gdje god sreo ženu mu i djecu. Kaludjer odgovori, da nije, jer da je išo stranputicom posjetiv jednoga vlastelina, pa i od njega da je priečkim putem išo u Moskvu.

„Možebit ti nije drago, štovani otče, reče Dolzin, pokazav mu, da sjedne uz prozor, odakle je mogo vidjet Poljake u dvorištu preko puta, „što sam si ovdje sagradio kuću, gdje bi ako ne ja, a to moji potomci mogli kadgod manastiru dodijati; ovaj dakako neće ni meni ni njim, pače meni je jako drago, što sam se smjestio ovako blizu crkve, te netrebam ni kolah ni konjah, da mogu na misu; pa je u ovoj ulici i živahnije nego li ondje, gdje sam prije stanovao, gdje nisam ni bivšu caricu ni rodjakah joj nikada vidio, a ovdje ih se do sitosti nagledah. Da tako

Digitized by Google

dobro vidiš, kao ja, ti bi odavle opazio kćer vojvode sendomirskoga, kako se kao paunica po sobi šeće. Pa i kako da se neuzoholi! Ta jada i straha je već dosta doživila pa je već mislila i to, da će do vieka robovati ali sada se opet nada, da će pomoćju boljarah zakoračiti ma kada na moskovsko priestolje.

„Vjeruješ li, da će sbilja ići u Tušin?“ upita kaludjer, koj se nješto zamislio bio.

„Kako da nevjerujem, poštovani otče? Ta već svako diete znade, da je mati bivše carice Marine prva raznela glas, da je Dimitar izmako iz Moskve i da živi na njezinom imanju. Pa zašto su izmislili nova pretendenta, ako nesmjeraju više na moskovski priestol. Meni je cara Ivana Vasiljevića žao: prije je gledao, kao što se kaže, kroz prste a sada posluša ljude, koji, da Bog prosti, imadu manje mozga u glavi nego li on u malom prstu. Sam Bog znao, što biva s njim; čovjek bi morao pomisliti, da mu je od starosti i duh oslabio, jer inače bi nas već odavna oslobodio toga prokleta Lažnoga Dimitra.

Samostanac težko uzdahne; čim dulje gledaše domaćinu, tim više opazaše, da se je u šest posljednjih tjedanah silno promjenio uprav kano u šest godinah. Nu njemu se to i nevidje tako čudnovatim kao ključarici i drugim ukućanom, koji nisu mogli dokučiti, kako se čovjek uz toliko poštenim načinom stečeno blago a neboležljiv

Digitized by Google

može osušiti. Ta i sam se otac Gurij izjedaše silno, što je Lažni Dimitar pomnožanom snagom sve jače obkolivao Moskvu, koj je sbog razuzdanih svojih pouzdanikah mnogo opasniji od istoga Bolotnikova.

„Šta kažu ljudi, s kojimi dolaziš, o svem što biva?“ pitaše Dolzina.

„Strahota je slušati i vidjeti, što se sve govori i radi; riedko kad koj znade čitat i pisat; riedko se kada koji ustručuva za velike novce židovu kupovat živeža, koga nam pravovjernim i samim treba; ali ti je za to ipak svaki od njih sudac careva djelovanja i jako su mu kivni, što Mnišek s Marinom odilazi odovuda, što je lažni Dimitar u Tušinu i što mu je razbojnik Sapieha doveo pomoć od 700 ljudih.“

Samostanac digne prama nebu oči, sa kojih mu se biednim licem spuste biserne suze.

„Znam,“ reče poslie kratke šutnje, „da dobivaš često pouzdanih viestih ob onom, što biva u carskom vieću.

Neima li nijednoga boljara, koji bi caru dokazat mogo, da mu je Mnišek s Marinom neprec enjiv talac i da se Poljakom već zato nebi smjelo popuštat, što se tim vriedjaju Rusi.“

„Ah dragi Guriju! zar neznaš, da boljari žele narod dići proti caru, jer svaki od njih teži za carskim plaštom.“

Digitized by Google

„Na to mogu samo ludjaci pomisliti! Ako mi nebudemo slušali cara, tko će onda nas slušati, pa i kako će tko dugo uztrajat u časti, za kojom ih stotine pohlepno idu?“

„Pravo kažeš, nu ipak boljari mjesto da rade, kako bi obranili domovinu, misle samo na svoju korist; a trun u oku im je daroviti knez Mihajlo Vasiljević, uz koga je do sada dobra sreća bila; najviše nanj reži stric mu Dimitar, i čim je knez Mihajlo izrekao, kako bi opasno i neumno bilo Marinu izpustit na slobodu i da treba čovjeka, koj je dokazao, koliko je zao, samo oružjem u ruci prisiliti, da svoju rieč drži, odmah se izdere knez Dimitar i počne kano vuk zavijati, pa jer nije znao kazat ništa nadviče vieće i obasù sinovca si kojekakvimi pogrdami. Prokopij Lepunov zauze se vatreno za njega i malo je trebalo, bili bi se i počupali. Knez Dimitar predbaci Lepunovu, da je služio lažnoga Dimitra, a Lepunov odgovori, da si je carev brat iz zavisti proti sinovcu, koga bi moro sliedit ali nemože, prisvojio glavno zapovjedničtvo nad vojskom, a tim da će Rusku a s vremenom i sebe strmoglavit u ponor propasti. Stariji boljari pristaše dakako uz kneza Dimitra i upute cara, da popusti u svem, što Poljaci zahtjevaju. Pa sada narod kaže da i sam car drži s Poljaci i da želi s njimi državu podieliti.“

Digitized by Google

„Te ludorije dočusmo i mi u manastiru, pa im se nismo ni čudili; jer narod je lasno uzbunit proti vladaru, osobito sada gdje su danci veliki, a gdje se dade boljarom na očigled prevariti. Ja ti sinoć dodjoh ovamo, pa se razgovarah s mojim domaćinom arhimandritrom samostana „bogojavlenskoga;- kazà mi, da je Lepunov naumio opet cara ostaviti i na svoju ruku s dobrovoljci poći na Poljake i otimače priestolja.

Taj Prokopij Petrović momak je od oka,“ odgovori Dolzin, „što reče to i čini, pa ako mu podje za rukom, da skupi samo jedan voj, on će kako je odvažan, jači biti od tušinjskih izdajicah! Ali nesreća je naša, što carevi savjetnici pristaju samo uz one, koji nisu bolji od njih, a manji plemići i gradjani za ništa se i nebrinu!“

„Samo da Bog poživi kneza Mihajla, onda bi se još nješta dalo popravit. Kazà mi arhimandrit, da mu se je Lepunov zakleo, da se neće nikad iznevjerit stranci, koju si izabrà.“

Sada se otvore vrata i ključarica upita, nebi li se pobožnu otcu računilo što god založiti; upravo je gotova pržetina, a skoro će biti i vrganji s vrhnjem. Dolzin je ponješto ogladnio i reče ključarici da donese što ima, pa medice i onoga vina, što ga je posljednji put kupio iz careve pivnice. Starac znaše, da otac Gurij nije prijatelj velikih gostbah i da obično veoma strogo posti, ču-

Digitized by Google

dio se je pače tomu, što se pobožnjak u doba obće nevolje gladom muči, dočim on sebi dade pripravljati takvih jelah, koja kriepe; te čim mu je na srdcu teže bilo, tim si je bolje dao pripravljati, pa je i dulje običavao sjedit za stolom, Gurij reče, da je to utjeha zemaljska, pa sa štovanja prama Dolzinu i pram njegovim liepim kriepostim imaše kaludjer obzira na slaboću, koja mu srdce ne utvrdjuje — pa se uzradova, što ga bolje jestvine ne samo kriepe nego i liječe!

Ključarica zovne po imenu dva dječka u sobu, oni dodju okruglo oštrižene glave, donesav stol s krilom, koj stave na sried sobe zatim sama prostre bieli stolnjak ravnajuć ga, da na sve četiri strane bude jednako sa stola visio; poslie toga uzme iz jednoga ormara srebrnih čašah, vrčah, solenke i žljice, liepo poredi, a onda reče slugama, da nose jelo u sobu.

Nebi dugo, eto ti jednoga s juhom u pokrivenoj kositrenoj zdjeli. Dolzin uprosi kaludjera, da se pomole glasno Bogu — ali u taj hip zahrzà konj, zaškripe kola i ču se vika. Gurij, bivši već pred slikom svetacah, pohrli k prozoru pa i sam Dolzin zaboravi na to, da hladne jestvine neidu u slast.

Konjici imajući pratit Marinu stadoše na ulici, a vodja im knez Dolgoruki odjaši u dvorište, odakle ga vojvoda sendomirski pozva gore u kuću. Samostanac htjede

Digitized by Google

pobliže upoznati putnike, izza kojih će se ili Ruska umiriti ili spletke carice Marine pomnožati, pa zato predloži domaćini, da idu kolam, pripravnim da odu. Dolzin gledne po stolu, kimnuv glavom pa onda prime kapicu. Ključarica mumljajuć nješto odkrije jušnu zdjelu, a ugodan miris dignu se iz zdjele. i odtisnù Dolzinu težki uzdah iz njedarah. A da si malo olakša srdcu izpsova ključaricu, što nije u pravo vrieme prostrla, pa jer se inače nije rada karao, a osobito ne sa ženskimi, požuri se hitro za kaludjerom, koj je već bio otišo napred.

Strielci imadjahu silna posla, da bude red u množtvu pučanstva; njeki dodjoše, da vide, je li Marina u obrazu još onako biela i rumena i onako gizdavo obučena, kao onda, kad je prva došla u Moskvu, a veća čest ljudih išla je za drugimi i neznajuć zašto i kamo sili tolika rulja. Njekoliko ženah i djece dotura se medju konje, a bližnji muži mjesto da ih izbave, ljuto izgrde i žene i nevinu djecu, te su šakami i batinami konje tukli i samo jošte više plašili. Razdraženi vojnici primu oružje, na što njeki seljaci pobjegnu u strastnoi-samostan, i počnu zvonit na bunu, a drugi vikahu, da carev vojvoda s Poljaci guca i pliva u slasti, dok Ruse vojnici ubijaju a konji ih gaze. Gungula bijaše sve veća i bilo bi svašta, da se netom dva posve različna ili jednako vičuća glasa nisu čula. Ljudi se okrenu k starcu kaludjeru i trgovcu, za kojim

Digitized by Google

je išla stara zlo zaodjenuta žena. I tada — u ono doba, kad se je svaki Rus običavao zaboraviti te svojim čuvstvom i za najmanju rieč u udarcih naći zadovoljštinu, i tada su ljudi poslušali one, koje su štovali i ljubili.

„Pobožni kaludjer iz Trojice!“ viknu jedni „Daša je“ kliknu drugi; „naš dobročinitelj Andrei Jerasimović (Dolzin)!“ govorahu treći. Umole svi samostanca, da ih blagoslovi, staru, da za njih moli, a Dolzina, da im i dalje bude dobričinac pa se tim zaboravi i razpra izmedju puka i vojnikah te samo jedan drugoga pitaše, što je kaludjer a što Daša rekla?

Jedan strieljac nemogaše se dosta Dašu nahvaliti i pripoviedaše, da je on u Tušinu razkošnim životom Lažnoga Dimitra tako bio zanešen, da bi i dušu bio bacio u prokletstvo, da ga u vrieme ludovanja njegova nije Daša osviestila i uputila, da neprijatelja valja ne samo prezirati nego i mrziti.

Svi ga okolo slušahu veoma pazljivo, pa spomenuv mu se govora mnogi se poslie za glada u Moskvi uztegnuše, te nisu nikako htjeli, da prodju u pristaše Lažnoga Dimitra.

Liepo Poljaci ugošćeni i laskanjem obasuti vojvoda knez Dolgoruki htjede pokazati, da i Rusi imadu ukusa, pa sprovede Marinu ćak do izvanjskih stubah; a kad joj htjede i na kola pomoći, prime ju Daša za ruku.

Digitized by Google

Ljutit sbog tolike drzovitosti mladi Mnišek htjede ju pljusnuti, ali ga knez Dolgoruki umoli, da ju ostavi u miru, jer da ju prosti puk kao sveticu smatra, pa da ga ni sam car nebi mogo obraniti od srdjbe i biesa puka, da joj išta učini zla.

Starosta sanocki se poruljivo nasmije, ali je bio očevidno zabunjen, kad medju pukom opazi i kaludjera.

„Marino Jurjevna," reče Daša, držeć udovu Lažnoga Dimitra opet za rukav „ti si još mlada, krasna, umna i bogata; neslušaj neprijatelja čovječjega roda, odbij od sebe zle osnove! To te molim ja — molim te za pet ranah Božjih," pa nastavi oštrije, „neupropasti se tako mladu, štedi svoju krasotu i budi zadovoljna s onim, što imaš!"

Marina porumeni, nu svladav zabunu i srdjbu gledaše Dašu pogledom dostojanstvenim.

„Pusti me," reče „pa ako mi sbilja želiš dobro, onda u buduće nemisli o tom, da o zlu radim i snujem; ja Rusku i Ruse ljubim i iz svega im srdca dobro želim; na, uzmi ovaj novac, on će te za starih tvojih danah dugo lakotiti —"

„Varaš se," uleti joj Daša u rieč rinuv od sebe kesu — „ako misliš, da sam u tebe prosila milostinju; ti si mnogo od mene siromašnija; jer te sve tvoje blago ne-

Digitized by Google

može da obrani od psovakah ni kletvah, od sramote ni od prerane gorke smrti!“

Psovke, kletve i radostni uzklici dignu se sa svih stranah. Pratioci bivše carice Marine poskaču na kola; sandomirski vojvoda, sin mu i ostali Poljaci zahtievahu osoro, da se luda baba odmah na mjestu što strože kazni za onu nečuvenu drzovitost. Ali Daša za to malo hajaše; pogledav oštro Paljake, stavi ruku na Dolgorukovo rame pa kad ju ovaj pogleda i srete se s njezinima očima, odmah nikom ponikne.

„Malodušni vojvodo,“ reče dosta potiho — ali se je ipak čulo; „što se grbaš po zemlji pred neprijatelji domovine; ti zavodiš dušu bivše ti carice u dno pakla i zato ćeš vjeruj, Bogu odgovarat!“

To reče pà si prekrsti na prsijuh ruke, zatvori oči i stajaše kano ukočena; reko bi, da je po zapovjedi božjoj iz groba uskrsnula mrtva žena, koja samo zato stoji, što se oko nje silno riva velika rulja ljudih. Oktavija Ratomska pokri si lice obima rukama, nu ohola, bahata Marina gledaše smjelo Dašu i smijaše se; njoj naprema sjedeća pana Gambicka gledaše na svaki njezin mig. Već od smrti lažnoga Dimitra, uživaše ona osobito povjerenje bivše carice a Oktavija koja se je sjećala svega, što joj je govorila poslie prvoga sastanka s knezom Skopinom, neusudi se više izsmjehavati svoju ro-

Digitized by Google

djakinju, koja htijuć uputit druge, da vidi stvari u budućnosti najposlie postane i sama osvjedočena, da joj je sbilja budućnost otvorena. Kao što već rekosmo, zavidna joj duša neobičavaše nikomu gatat veselja; a okolnosti — onoga doba tužne i žalostne, podupirahu ju silno pa kad su u Moskvi propali Poljaci, držahu ljudi Jadvigu takovom, bez koje nevalja početi ništa znamenitijega, nego u svem ju pitat savjeta. Što su joj davali toliku važnost, nije to ni najmanje ublažilo njenu pakostnu dušu; radovaše se ona i suzam mlade Oktavije a nije nastojala ni tajnom ali težkom boli pritisnutu oholu Marinu utješiti, nego se je neprestano tužila na to, kako joj dodija uviek uz nju biti i da je svemu zlu kriva lakoumnost, kojom se primaju njezina gatanja. Da joj srdce pokrepi, upućivaše ju pana Gambicka o svem, što u Ruskoj biva izražujuć joj slutnje svoje o namjerah carevih, boljarah i mnenju naroda, što je sve umjela krasno spojiti. Po onom, što je saznala o Daši, željaše ju upoznati u nadi, da će saznati, kojim načinom ona proriče sretnu budućnost; nu kad se nedano eto sastane s proročicom, tako se prestraši, da se je odmah pokajala sbog zvjedljivosti. Tobože veseo obraz Marine vidje joj se kano da se carica sama sebi ruga pa živahno ganuta, zaboravi, da je njezina sudbina sada tiesno skopčana sa sudbinom udove Lažnoga Dimitra i poželi joj od svega srdca, da se izpune žalostna proročanstva Daše!

Digitized by Google

Vojnička pratnja razdvoji se, te jedni odu napred, a drugi ostanu čekajuć, da podju za koli. Marina se sjala od krasote a u bogatu odielu, te je umiljato pozdravljala puk na sve strane, ali je uzalud očekivala znakovah i uzklikah privrženosti; kud pogleda, vidje, da se je rulja ovdje sakupila samo da vidi što će biti, pa joj baš nitko nepoželje ni sretan put! Umiljati posmjeh izčezne joj s ustijuh; srdjba ju namrgodi — medjutim nastojaše se utješiti mišlju, da je puk samo sbog toga šutio, da nerazdraži proti sebi cara, a njoj da će možebit opet doskora oboružanom sílom prokrčit put k priestolju, natrag priznat ju caricom te krasotu joj, um i značaj uznosit hvalom do nebesah.

II.

Kad je Marina zorom prešla preko Obše u Dune se izlievajuće rieke, tamo, gdje je danas grad Belaja, osjeti se onemoglom od polagana putovanja i zlih podvorbah u tadašnjih krčmah; zato umoli kneza Dolgorukoga, da joj dozvoli na velikoj livadi nuz cestu odpočinuti. Ako se knezu Dolgoruku ta prošnja i nije dopala, ipak je uvidjao, da je mučno kćeri vojvode sandomirskoga, koja je od mladosti navikla svakoj udobnosti, sada se potucati po smradnih i mračnih sobah, kojih su vlastnici neprestanimi prelazi i prehranami vojske posvema ostali osiromašeni, a

Digitized by Google

sada tim više da ju mora da boli, što je još prije dvie godine putujuć kao careva zaručnica svuda i u najsiromašnijih selih liepo bila počašćena.

Marina hinjenom umiljatosti, po kojoj bi sudio, da neće nikada zaboraviti svoga nesretnoga muža, ljubežljivost njezih krasnih pratilacah, štovanje, kojim je vojvoda sendomirski susretao kneza Dolgorukoga i koje su mu uobće svi Poljaci pokazivali, zasliepe vodju, te zaboravi onu opreznost, koju mu naročito preporučiše knez Mihajlo, Lepunov i drugi oštrovidi ljudi; dopusti, žalostna mu majka, svojoj pažnji povjerenim tudjincem ne samo da se razidu po livadi i utabore sve do šume, nego natrusiv se malo dobrim tokajcem napije u caričino zdravlje te izjavi, da će malo i sam pod vedrim nebom odpočinuti. Mladi Mnišek odjuri sam, pa mu donese vanjkuš pod jednu sjenatu brezu, a Dolgoruki odmah usne i nerekav prije svojim ljudem, da stražu straže; nije doduše zaboravio na to, ali se je stidio neprestanom sumnjom toli odlične goste uznemirivat i žalostiti.

Za Marinu i njezine gospe hitro je razapet šator a čim je bio gotov, mogo je svatko, tko mu je bliže bio, čuti, kako se unutri velikom revnosti nješto šapće tako oprezno, da niti najbolje uho nebi moglo ni svaku desetu razabrati. Za čas sama Marina odigne radostno prednju zavjesu i vidje, da sa vojnici položili oružje i bezbrižno

Digitized by Google

se po livadi razišli, njeki kao i vodja im, legli spavati a njeki otišli po šikari tražeć jagode a samo pet do šest bijaše ih na službi, pa ti su na oglavnicih držali konje razgovarajuć se o lakoumnosti svoga vodje, koj je posve uhvaćen u mrežu lukavih neprijateljah.

Lako povjetarce odpuhnu Marini koprenu sa obraza i bijaše vidjeti, da je lice od njeke živahnosti rumeno; bijaše dražestna, krasna, divno srašćena i vitka stasa pa ipak zato nebi si svaka žena poželjela njenu ljepotu. Nije se ona mnogim dopadala ne samo zato, što je uviek te uviek nastojala da se dopadne, nego i zato, što je oštrimi, izpitivajućimi pogledi uništivala upravo u svakom pouzdanje a probudjivala sumnju; činjaše se, da ona nezna svega onoga, što nježna srdca može ganuti i uzradovati; činjaše se kanda joj je duh zabavljen osnovom, koja nju i druge može da upropasti; kad se je razabrala i kad nije više neprestano gledala samo u jedno mjesto, onda joj se je vidilo na oku i svakom kretu, koliko je pohlepna za vladom. Tko je pohlepan za častmi, taj bi u njoj mogo naći sučuvstva, ali nježno, stradajuće srdce mogaše samo onda poći k njoj, kad je već izgubilo svaku nadu.

Marina gledaše uprtima očima u šumu kanda je vidila više putah izmedju stabalja oboružanih ljudih; osjeti, da je došo čas, koj će joj odlučit sudbinu i vratit joj veličinu, moć i sve, što joj je bilo drago; ali željeni po-

Digitized by Google

javi izčeznuše opet i već pomisli, da je možebiti štogod zapriečilo osnovu, koja je jedini predmet bila njezinih mislih počam od Moskve. Sve je više bivala nemirna i već htjede reći Dulgorukomu, da je bolestna i da za koj dan barem nemože dalje na put; već počne razmišljat o tom, kako i čim će ga moći uputit, da ostane na toj livadi dan, dva pa bilo i mjesec danah.

„Ali ako bude sve uzalud," govoraše sama sebi, „ako me prevare sve nade, ako se budem morala vratit u Poljsku: onda volim odavle pješke ići i pod tudjim se imenom zatvorit u koj samostan i tu se za uviek sakriti bolovom mojih rodjakah, sažaljivanju i psovanju svieta."

Na glasan uzklik osvrne se Marina; opazi Oktaviju i zapita ju zapovjedajućim glasom, šta se toli nepristojno ponaša? a ova joj pokaže prstom daleko u šumu. Marina nezaboraviv jošte onoga, što je i sama prije vidila i šta je očekivala, veoma prijazno i žestoko stisne ruku svojoj prijateljici, i vraćajuć se u šator spusti zavjesu.

Pana Gambicka klečaše pred propelom iz slonove kosti. Udova Lažnoga Dimitra, nesmuti se mišlju, da će joj zemljaci nepazeć na svetost ugovorah napasti na Ruse, koji ni neslute izdaju, ali se ipak strese od groze uočiv žensku, koja još nikada ništa nekaza ugodna ni dobra; odmah joj pane na um, što je od otca čula o sjajnoj mla-

Digitized by Google

dosti Jadvige, kako su ju mnogi snubili, a kako je poslie ostala naružena, kako su u jednom hipu sve njenjezine ohole osnove ostale uništene te joj se u sdvojno srdce uvukla neutaživa pakost.

Sada prvi put vidje joj se sudba njezine suputnice sažaljenja dostojnom pa zato se i htjede prijazno s njom nadat boljemu; ali posljednje rieči Dašine tako se kosnuše Jadvigina srdca, da joj je sada malo bilo do toga, kakve je volje carica, pa je tako malo hajala za njezinu prijaznost, kao što joj nije nimalo poštovala hladnoće. Uprv oči u kip spasitelja pružaše šireć prama njemu ruke, nu mjesto da pobožno prosi oprost griehah, nabrajaše svoje vrline i zasluge te moljaše za njih nagradu — da, plaću zato, što je sve mrzila, koji su Spasitelja svieta prizivali inače nego li ona.

Samo njekoliko starih vojnikah bdilo je, a i ti su već postajali nestrpljivi htjevši i vodju probuditi, kad netom jedan izmedju njih, krepak sa žiljci uriešen strieljac upozori drugove svoje, da u šumi sve vrvi od ljudih; pa sbilja reko bi, što je šuma, to je bojno polje, a svako stablo, da je oružan momak; množtvo poljskih konjikah dojaši velikom hitrinom tako da su se Rusi imali čemu čuditi.

„Pravovjerni!“ poviče jedan od starijih vojnikah po imenu Stjepan, koj je već služio pod Mihajlom

Digitized by Google

Skopinom, „Poljaci nas prevariše! Mi smo izgubljeni, ali neumrimo prije, dok se neosvetimo!“

I skoči na konja te udari pravcem k šatoru, gdje je još Marina bila, dakako posried svojih već se oko nje sakupivših zemljakah, koji su se požurili, da se tobožnjoj moskovskoj carici poklone. Za neustrašivim strieljcem pohrli samo njekoliko drugovah, koji su kao i on u onaj čas imali uza se oružje. Ostali bez oružja razbjegoše se kojekuda po šumi, nego ih Poljaci dočekaše na svih stranah osim na jednom jeditom mjestu, gdje su mislili, da će dubok potok i strm brieg biti dosta velikom zapriekom, te neće moći živi iznjeti glavah: mnogi u sdvojnosti i u slaboj nadi, da će se inače kako izbaviti, poskaču u vodu, nebi li se plivanjem spasili, i domaći ih potok neprevari u nadi, te izdajice tudjinci neizvodoše posve mrzku svoju osnovu.

Sakupljeni oko Marine Poljaci prestraše se ljuto, kad najaše na njih ruski konjici. Stjepanova hladna sulica zahvati Marinu po vruću licu i ona blieda kao smrt skoro nesviestna spusti glavu na otčevo rame. Mnišeka, koj bi za sreću i slavu kćeri svoje Bog zna što bio žrtvovao, obuze strah i trepet, ikad pomisli, da bi ju smrt mogla prepriečit da upropasti zemlju, koja je odbila od sebe vladu njegove porodice.

Ali čuvši da Marina plače i opaziv strašno ružnu

Digitized by Google

Jadvigu, kako se u krvi svojoj muči i umire, pomisli, da će ova na dobro obratit sudbu njegove kćeri umiruć za rodjakinju, koje ime bje za uviek zabilježeno u povjesti; stisnù na prsa svoja drhćuću kćer, u koju je Stjepan novi udarac nanišanio, ali ga žalostna mu majka odtraga mladi jedan Poljak toli nemilo probode, da je prije pao nego li je sulica dobila mah. Okrutni Mnišek nesretnika jedva i pogleda nego povede Marinu kolam, za koja su hitro zapregli konje.

Gambicka odigne glavu i poduprta o dvie ženske gledaše biesne Poljake, kako progone bezoružane Ruse. Divlja biesnost plamtijaše joj na oči, ali trajaše samo trenutak; obraz joj pomodri, reko bi od jada se izjela, jer su crte pokazivale neizkazanu muku. Ženske se prestraše i nisu ju se usudile više ni pogledati.

„Znala sam ja to već odavna," reče Jadviga nehtjevša priznati, da ju je slavna znanost iznjevjerila i smrt joj prije nenaviestila „da ću nenadano umrieti; ali nisam vjerovala, da će mi kosti ostati u tudjoj prezrenoj zemlji."

Uhvati ruku nuza sebe sjedeće Ratomske i stiskaše si njom ranu, kano da će ju začepiti. Oktavija dakako vrisne i kleknu uz Jadvigu.

„Što si se prestrašila?" reče Jadviga prekidanim glasom a neopaziv da je Oktavija pala u nesviest. „Ne

Digitized by Google

će te moja krv spaliti — — Oktavio, tako ti svega, što ti je sveto — — ali šta je tebi sveto — — Moskovljanin te prezire a ti zanj moliš i uzdišeš! Prokleta svaka Poljakinja, koja ljubi Rusa!«

Mučen strašnimi sanjami, usljed kojih mu curiše s čela debele kaplje znoja, a uda mu se kočiše, kao da je sapet, badava nastojaše knez Dolgoruki, da otvori oči; taj bezuzpješni napor pomnožavao je samo njegove muke. — Napokon prestade djelovati vino pomješano s drjemkom, i on otvori skoro zaliepljene vedje. ije vise ležao pod brezom, već njekoliko korakah dalje; sunce ga je pripekalo upravo u lice, a mrtvu tišinu prekidaše samo graktanje gavranah i žubor potočića. Začudjeno pogleda oko sebe, a onda skoči, kao da ga je guja ujela.

„Veliki Bože, smiluje mi se!« povikne „dopusti, da je i to sve bio goli san!«

Krvave ruke grčevito stisne na grudi, kao da si hoće umiriti srce, koje mu se htjede razpući, kad je pomislio na strašnu nesreću.

Marine i Poljakah nestade, samo su se vidile po putu ruske lešine; knez si nije znao protumačiti svega kako se je dogodilo, počeo je dakle misliti, da san, budnost i strašan onaj prizor nije drugo već ili su slike pomješane pameti ili ga je očarao kakav duh. On posegne za sabljom, nu nenadje je; njekoliko korakah daleko od

Digitized by Google

njega ležala je na zemlji, a sad se domisli, da je njom jednomu Poljaku grkljan prorezao, koj je ležao uz njegvoga vjernoga Semena. Ovaj mu je u istinu spasio život, ali ga je badava molio za njekoliko kapljah vode; njegov mukli glas nije mogao dozvati vojvodu, da i opet dodje k sebi. Umirajuć upiraše oči u nebo, moleć za svoga gospodara, scieneć da je u rukuh kakova zla duha.

Njeko stenjanje probudi kneza, te odleti onamo gdje je od Poljakah srušeni i krvlju omašćeni čador pokrivao cieli kup lešinah. Najgorji neprijatelji ležahu ovdje jedan uz drugoga.

Glava jednoga na divljih obalah Kame rodjena vojnika ležaše na ramenu nesretnice, koja je njekoć ures bila batonske kuće; hrabri branioci biedne domovine ležahu kano da umoreni putnici uz ubijene neprijatelje vjerolomne pristaše otmičara odpočivaju od naporah. Samo još Stjepan osta u životu, pa kad je opazio Dolgorukoga, povikne mu, kažuć rukom ubijene drugove:

„Njihova krv da dodje na tebe i tvoju djecu.“

To reče jasnim u srdce prodirućem glasom ne s osvete, ne da prestraši lakoumna vodju nego s osvjedočenja, da pravda Božja nemože toga ostavit bez kazne i da će ta njegova krivnja vrlo mnogo zla nanjeti Ruskoj. Knez klekne pred ranjenikom i htjede ga upitat, nebi li još kako bilo moguće lukavim se neprijateljem osvetit,

Digitized by Google

ali već na bliedu licu vojnikovu nestade svakoga znaka života; oči mu se zaklope i studene ruke panu bez ikakve snage.

Vojvoda proplače zavideć Stjepanu, što je umro nepovriediv nikad svojih dužnostih.

Strieljci, što su se pred neprijateljem bili sakrili, dojave se sad s druge strane potoka, pa njeki opaziv Dolgorukoga htjedoše nanj bacat kamenje scièneć da je bio s neprijatelji u potajnom savezu, ali ih odgovori jedan stari strieljac tvrdeć, da izza svega, što se je dogodilo, knez im dakako više nemože biti vodjom, ali da oni zato ipak neimadu prava bit mu sudci, već da ga treba ostaviti sudu carevu i vlastite savjesti.

Knez opaziv strieljce zahvali Bogu iz sve duše, što su se izbavili; oči mu zasjaše od radosti, počne slobodnije disati i osjeti neobičnu snagu i odlučnost povjerovavši, da bi još možebiti mogo Poljake dostići i Marinu im oteti. Kad je to kazao i vojnikom, koji su medjutim prešli bili preko potoka, odgovore mu ovi kunuć ga i psujuć, da se je dao poljskim novcem podkupiti. Dulgoruki ih smeteno gledaše; jer mjesto revnosti i odanosti, kojom su ga do sada susretali, vidje sada svim na licu mržnju i preziranje. Knez se dosjeti strašnoj misli, nu još mu niti posve jasna nebijaše, već mu zazuji u ušijuh rieč izdajica a mrtva bliedoća, koja mu obraz preuze, bijaše očitim do-

Digitized by Google

kazom, da je sbilja kriv i samo zato da je učinio predlog ići u potjeru za Poljaci, koji su već preko trideset vrstah daleko, da nitko od njih nedonese te viesti u Moskvu.

Samo velikim naporom obustavi stari strieljac svoje drugove, koji su opet htjeli, da vojvodu kamenuju; nu Dulgoruki morade im predat sve svoje oružje; stajaše kao kamen, u koga neima života, dočim su vojnici ubijenim Poljakom uzimali, što je bilo vriedna, nu kad su se dogovarali o tom, kako da će mrtve drugove zaštitit od zvieradi i neprijateljah, uzdigne se i on i ponudi da će im pomagati, ali oni ga nemilostivo gurnu na stran, pak jer nisu imali orudja, da izkopaju grobove, snose sva trupla na hrpu, razapnu nad njom čador pobjegle Marine, pa onda na sve nameću granja i smrekovih hvojah. Zatim se pomole pobožno za izpokoj dušah mrtve izdajstvom poubijane braće i odu pješke put Moskve.

Ostavši nesretni vojvoda sam baci se pred strašnom grobnicom i ostade dugo ležeć; napokon se digne, pogleda još jednom kobnu livadu i podje za strieljci, koji su mislili, da se on neće usudit nikad pred cara doći.

Sutra dan skupe se ljudi iz okolice, da pokopaju mrtve junake; nabacaju na njih zemlje i poslie je ta mogila putnikom bila znak vjerolomstva Poljakah, koji su toli sramotno prekršili s njimi utanačen ugovor mira. Docnije su ga Francezi, tražeći svuda blago, odkapali i

Digitized by Google

našli su hrpu kostih i polugnjilih odorah pa to im je bila sva plaća za radnju i nada da će naći zakopano blago. To im pokazà tužnu sudbinu, čekajuću ih u Ruskoj, kojoj posvećene zemlje nije još nekažnjen prošo nijedan tudjin osvajač.

III.

S kraljem je poljskim ugovoren mir, uslied česa su svi kod Lažnoga Dimitra nalazeći se poljski podanici morali ostaviti svoju službu, a svi, koji su bili u Ruskoj, kao i Mnišek i njegova kći, dobiše slobodu vratit se u domovinu; osim toga je car Vasilj Ivanović dozvolio u Tušinu živućim poljskim velikašem da dodju u Moskvu u vieće s kraljevimi poslanici. Ta popustljivost ili dapače slaboća urodi Ruskoj zlim plodom; lukavi tudjinci pomnožaju u priestolnici laskanjem i obećanjem broj pristašah Lažnoga Dimitra, pa dočim su u puku širili sumnju i dvojbu, nagovoriše Marinu da ide u Tušin, čim joj se prva sgoda pruži. A u nadi, da će tamo naći vojsku, koja da ju vodi k Dimitru, nije lakoumna udova Otrepjeva ni slutila, da će tom prigodom gledati strašno prolievanje krvi a još manje da će se i sama jedva smrti izbaviti. Premda joj nije bilo ni na kraj pameti, da će ju Providnost dovesti u životnu opasnost, kako bi ju sklonula okanit se zlih osnovah, ipak joj je poslie onoga dogadjaja nestrašiva duša i nehotice klonula.

Digitized by Google

Još je dugo orijaški strieljac lebdio pred njezinima očima u nju upravljenom sulicom, i jošte je dugo zujio po njezinih ušijuh vrisak i jauk, jecanje i uzdisanje umirućih. Gusti tamni lug, kojim se je hitro na osam liepih konjah prevezla, činjaše joj se pun razbojnikah; sad si sakrije lice u vanjkuš, da ih nevidi, sad se strese od straha počuv razgovor vojnikah i služinčadi. Mnišek, sjednuvši na Gambickino mjesto u kočiji promatraše si kćer brižnom pazljivosti; već je saznao od svoga zapovjednika prateće čete rodjaka Stadnickoga, kojega je duha, kakav je i kako se ponaša u Poljskoj novi Poljaci izabrani i štićeni svojatalac, prispodobi i nehotice dražestno lici Marine krasnu cvietu, komu sve bliže skače krastača žaba. Ušuti od straha, da mu glas neizda borbu duše, a tako mu podje za rukom svladat se, da niti najizkusniji poznavalac čovječjega obraza nebi mogo opaziti, koli duboko sažaljuje svoju kćerku, koja se je već prilično naučila poznati, kako je nepouzdana protuzakonito prisvojena veličina. —

„Ohrabri se draga Marino,“ reče napokon Mnišek; careva žena, silom oružja prisiljena, da sidje s priestolja, mora imat srdca i bahatosti; svojim primjerom treba da hrabri vojnike, koji su pošli, da ju brane i svoj život za nju žrtvuju.“

Kao iz duboka sna probudjena zahvali Marina

Digitized by Google

blagim posmjehom svomu otcu, što ju je oteo jednoj mučećoj ju misli. Mrtva Jadviga, poubijani Rusi, i putne pogibelji sve to kano hitra sjenka izčeznu izpred nutarnjega joj pogleda čim je počula čarobnu rieč carica; dà i najtežih skrbih nestade joj pred radostnim duhom! Smioni jašioci požuriše se na hitrih konjih hvastajuć se glasno svojom nebojazljivosti, kad caru Dimitru vode milu momu; vesela svirka sprovadjaše ih a pred caričinimi koli jašeći častnici trgahu od veselja svrži i hvoje od stabalja, da Marini neravni put poprave. Videć, kolikom ju brigom paze, zaboravi jadna, da ju svojatačevi pristaše samo zato toliko ciene, što je to najbolji način i put da poharaju Rusku i da se uzmognu dočepati tudjega blaga i muke. Ona mišljaše, da je velika pa nejedan put pomisli, kad su joj zemljaci tako odani cielom dušom, da će ju i Rusi ponizno priznati caricom.

„Da, to i hoće,“ doda Mnišek. Ali ja nisam vašoj visosti još pokazao lista, što sam ga dobio od svoga vladajućega zeta.“

To rekav da joj carskim pèčatom zapečaćen list; ona ga dugo promatraše kano da želi svako pismence u dnu srdca svoga i pameti odtisnuti, a onda ga vrati rekav da go nije čitala.

Otvori ga opet i hitrim pogledom projuri. Lažni car uvjerava otca Marine, kako mu je djetinjom iskre-

Digitized by Google

nosti odan i pozva ga, da dodje s kćerju k njemu nadajuć se, da će doskora stići vrhunac sreće i slave.

Marina nastojaše da sazna iz pisma, da li u istinu ni malo o tom nedvoji, da je već blizu cielji; nu rukopis je sjeguran i čvrst; a što je pismo pisano jednostavno i bez nakita, govoraše za to, da sadržaj mora da je živa istina; i odmah oholo te veličanstveno digne glavu, ali u taj hip stane kočija a kočijaš povikne sluge na pomoć! Mnišek se nagne na prozor da vidi šta je, ali oko konjah bijaše velika stiska pa nije mogo razaznati šta se je dogodilo; napokon opazi, da njeki ljudi težko nješta prte iz šume, dočim je Pavao Mnišek najvećim skokom jašio kočiji pa onda prišaptnuo otcu, da je najljepši konj crknuo. Vojvoda htjede pobjesniti od jeda i gnjeva proti kočijašu kunuć ga i prieteć mu, da će on i mati mu to skupo platit i napokon reče, da bi volio da se je i sam kočijaš ubio, nego što mu je krepao konj, dobljen od cara na dar.

Mnišek se toli žestoko razljuti, da nije čuo, kako je Marina koješta pitala, da nije ni osjetio, kad ga je za rame bila uhvatila i neustrpljivo htjela znati za što toliko viče. Pa kad je vojvoda napokon zapovjedio, da si na ovu kočiju sjedne drugi kočijaš, a onoga nesretnika dao odtraga svezat za kola, da ga budu vukla — umiri se ponješto i počne kćeri pripoviedat, da su se vojke po-

Digitized by Google

mele i zato da su morali malo stat. — O konju joj nekazà ništa, — da nebi valjda iz toga zlo slutila — a toga se i sam njekako nije mogo otresti, — premda je bio prilično prost od predsudah. Oktavija, na koju su Gambickine kletve i smrt silno djelovale, bijaše duboko zamišljena i neosjeti ništa od svega, što se je sgodilo. Marina ju umoli, da pita, hoće li skoro doći na mjesto? pa zato se nagledne kroz prozor ali se i nesvršiv zašto je umoljena odmah povuče natrag kano da nemože podnjeti nješta, što je opazila.

„Židov je!“ reče kažuć rukom na cestu.

Kad je Marina u Moskvi privolila u to, da ide u Tušin, priznala je ujedno mužem si nova svojatača priestolja, za koga je tako dobro i sama znala kao što je i uobće bilo znano, da je židov. S toga ju ljuto uvriedi, što je Oktavija prezirala čovjeka toga naroda; probliedi, prodrhće a oči i nehotice upre u šumu, pa kad je opazila ružna, zamazana sljedbenika vjere lažnoga Dimitra, porumeni od zapožare u licu a u srdcu osjeti čuvstvo stida i boli. Uz malenu od dasakah sbitu telegu, pred kojom je bio mršav vol upregžen, stajaše ne više mlad muž, kojemu si po odielu i obličju morao na prvi mah reći, da je Hebrejac. Bijaše onizak, suhorljav, s napred pognutom glavom, koje mu doljnja čest bijaše obraštena crvenom bradom, iznad koje štrčaše dug, rtast orlovu kljunu

Digitized by Google

sličan nos; duboko upale mu titrajuće oči izdavahu himbu i podmuklost, a crna rudasta kosa visjaše mu poput grive u divlje zvieradi. Dugi mu kavtan bje oprljan katranom, a grdo mu lice nije prano doista već od kada su ga poljski seljaci izmlatili. Kad ga je i Marina pogledala, ponizno joj se nasmije, nu odmah i klekne i poljubi zemlju, čim je opazio, da nije dobre volje.

„Židov je!“ reče Marina pogledav grdo otca te u tom pogledu i glasu bijaše očevidno najveća poruga, što je može biti. —

Mučena osvetoljubjem i vladohlepjem uljulja se mlada udovica sad u svakakve nade sad u grozne misli o Dašinih gatnjah, da bi se ipak mogle izpunit i sve joj djelo pokvariti. Ljudi su oko nje u potaji mrmljali proti njenoj svojevolji pa i sam Mnišek joj često nije znao ugoditi. Pa kad je i onako žestoki vojvoda opazio židova, silno se razljuti, pomisliv, da je biedni žid svoj njegvoj nesreći kriv, jer da se je konj njega poplašio a Oktaviji, koja je Marini zavidila na uzvišenju, da je ta neprilika dobro došla. Zato od ljutine zovne jednoga vojnika i zapovjede mu, da nesretna Evrejca sveže i na put po širini baci.

„Prokleto pseto,“ doda biesneć „može se scieniti srietnim da preko njega prodju konji kršćanskih junakah.“

A zatim ljutito upita Oktaviju, zašto se je ponudila

Digitized by Google

carici, da će ju pratit, kad ju nastoji činit pozornom na neprilike i neugodnosti, mjesto da ju razgovara i na neugodnosti čini zaboravit. »Zar si zaboravila« nastavi, »da njezina visost po prirodjenom čuvstvu prezire sve Židove ili misliš samo na sebe?«

»Sad vidim, da sviet ima pravo, govoreć: odkad se je knez Skopin Šujski oženio, da pana Ratomska — — —«

»Dosta, dosta dragi otče,« presječe mu govor Marina pobojav se, da bi mu tako uvriedjena Otavija mogla što god neugodna odgovorit. »Ja nedokučujem, kako takve budalaštine možeš ponavljati. Ljudi Oktaviji zavide, što je umnija i krasnija od svih drugih i što ju ja istinski ljubim, te me s njom ništa neće razdružiti. A usuprot nadam se,« reče obrativ se k Oktaviji, »da ni ti ljubezna prijateljice nećeš vjerovati nikakvu brbljanju i ludorijam što ih šire zli ljudi, neimajući boljega posla.«

Blagošću Marine ganuta Oktavija poljubi carici ruku uvjeravajuć ju toplo, da je samo za to privoljela bila poći za kneza Skopina, da zasvjedoči svoju odanost prama carici i želju za blagostanje Poljakah, koji se nalaze u Ruskoj, htjevša pridobiti za njihovu korist muža, kojega služba i prijateljstvo moglo bi im mnogo, vrlo mnogo koristit. Nu govoreć to, obriše si suzami mokra lica, jer ju je

Digitized by Google

neizmjerno boljelo, što joj je uništena vruća želja, da bude žena mužu, koj je od svih bio odlikovan. Da se otrese tužnih uspomenah, poče se razgovarat s panom Sborovskim, koj je nuz kočiju jašio i koj je cielim putem nastojao, da joj pokaže svoju ljubežljivost i udvornost. Veselim i zanimivim razgovorom razvedri ju prilično pa kad joj reče, da je on jedini baštinik bogata škrtice osamdeset godišnjega starca strica svoga, pomisli ona, da nebi svoju hladnoću i neljubav spram Šujskoga mogla bolje dokazat nego da se što prije uda za kojega Poljaka. —

Sav ovaj put carica bijaše sličan liepoj sanji; kud god je išla i kamo god došla, svud je bila čašćena i nadarena te svirkom i pjesmami praćena i to ne samo ona i oni, koji su bili oko nje blizu, nego i vojnici, koji su ju pratili, bijahu svuda podvoreni kano davna očekivani prijatelji.

I najsiromašnija sela činjahu se kao stanovi radosti i zadovoljstva; kolibe bjehu cviećem nakićene; seljaci i seljakinje plesahu u svečanom odielu, a po livadah se pasla mnogobrojna stada, tobož ako uztreba za njezinu porabu. Vlastnici blaga seljaci bijahu dakako žalostni i srditi sbog toga, nu Poljaci su to zahtjevali, da se uzmognu radovati prekrasnim seoskim slikam. — Mnišek i Stadnicki uvjeravahu bezstidno Marinu, da živu zadovoljno stanovci svih pokrajinah, kojimi je opet zavladao Dimitar, te kad bi

Digitized by Google

on samo kratko vrieme sjedio na priestolju ruskom, da bi on Rusku učinio najbogatijom zemljom svieta. A to joj potvrdjivaše sve, što je sretala i gledala putem, te spominjuć se prošlosti rugaše se predsudi, koju je gojila u dnu srdca sbog udaje za Evrejca. Ona si Lažnoga Dimitra predstavi kao jednoga od Makabejah ili kao Salamona ili Josipa te radostno govoraše o tom, kako će se sastat sa svojim mužem uvjeravajuć sve oko sebe, da će im svega svieta ljubavi i štovanja dostojni vladar privrženost naplatit i preko svake nade.

Blizu Tušina dočekaju Marinu bogati boljari u svečanom odielu; opazivši caricu sjaše s konjah, naklone se duboko i umole za trajnu milost uvjeravajuć ju, da će oni do konca života ostat caru Dimitru vjerni i pokorni sluge.

Knez Mosalski stupi napried i reče, da veliki car nečeka caricu glavom u Tušinu, nego da ju želi poslie svakakvih biedah i nevoljah prvi put opet vidjet na samu bez svjedokah i bez smetnjah uživat sreću, kojoj se već davno nada. Čuvsto, kojim je na taj pozdrav odgovorila Marina, ljubežljivost i krasota njena pridobi joj u tili čas sve boljare, koji, premda su znali, da su sluge opaka zlikovca, rekoše a poslie i svojim prijateljem javiše, da Dimitar mora da je pravi carević, kad ga toli dražestna žena, kći najuglednijega poljskoga velikaša tako nježno i vjerno ljubi.

Digitized by Google

Gruvanje topovah, svirka i veseli uzklici navieste Marini, da je već blizu Tušina i da već znadu u gradu, da dolazi. Netom se kočija zaustavi pred velikim, krasnim čadorom, što je bio razapet na velikoj ravnici; odtuda trideset korakah po prilici stajahu vojnici šuteć kano da su pred crkvom, ili tajnim svetilištem, kamo ni za glavu nesmije nitko stupiti. Marina gledaše otca što pogledom nade, da će joj želja, da ovakovo čašćenje i nadalje uživa svladat surovosti i rugote mržnju, koja je svakoj ženi prirodjena, što pogledom straha, da bi joj jedan sam trenutak malodušnosti uništio mnogogodišnje nastojanje; nu prije nego li je ta čuvstva izrazila, dodje visok, jak muž u poljskom odielu u tolikoj sjajnosti, da je njom na daleko nadkrilio poljske boljare. Otvoriv vrata od kočije, pozdravi Marinu kratkim govorom; naglas mu je bio tudj, prema govoru nimalo prikladan a rieči car i cârica izgovori kao izučena papiga bez svakoga osobita značenja. Marina gledaše ga sasvim zapanjena; da joj Mnišek nije reko, da je to carev hetman, ona nebi nikako bila vjerovala, da je to knez Roman Rošinski, koj se je još prije pet godinah odlikovao u Šišmanovu dvoru ljepotom i ljubežljivošću. On si je tada i nehotice načinio sklonimi srdca svih ženah, ali ga nijedna nemogaše stalno za sebe pridobiti, da bi joj ostao vjeran; pa i kći vojvode sendomirskoga uzalud se nadaše, da će ju snubiti; njemu se do-

Digitized by Google

padaše udvornost i poslužnost njezinih rodjakah, i bivaše rado i kroz više danah u Samboru udvoravajuć Marini, ali ova osjeti u kratko vrieme, da mu je do njezina srdca manje, nego li do dobra konja ili hrta; pa uvriedjena joj sebičnost već ju za rana krivo uputi, da živimo ne za ljubav i prijateljstvo, nego da si priskrbimo i dobijemo važnih koristih.

Sliedećih godinah postade Marina još krasnijom; i u licu i u stasu dobi više izraz dostojanstva, te imaše nješto takova na sebi, čemu bi čovjek reko, toga vrieme tako lasno promjeniti neće; bijaše poput mramorna, ako i bezživotna kipa, koj nemože postat ružnim, ali se niti nemienja. Usuprot na knezu Rošinskom nebi sad bio nitko reko, da je kada krasan bio; ugodan mu posmjeh postade podrugljivim, mio pogled drzovitim, a podbuhlo lice, crven nos i cielo tielo bijahu očit dokaz, da je živio vrlo razpušteno i razkalašeno.

„Pane vojvodo,“ reče Rošinski „Ti možeš ići sa kćerju; u careva čadora ima više predielah; ti idi na desno, tamo ćeš naći stana svoga prijatelja, uz koga ti bez dvojbe neće biti dugočasno; tamo ćeš ostat, dok se razgovore, radostni ženici, koji se dugo — — dugo nisu vidili te će im ovaj sastanak biti kano da se prvi put vide. Možeš si lako predstaviti, šta i kako ćute, pa zato ti se i neće vidjet čudnovatom careva želja, da mu se

Digitized by Google

prije nekažeš, dok te on nepozove k sebi. „A ti carice,“ nastavi knez ponješto čudeći se ravnodušnosti, kojom to sve Marina posluša, „izvoli naprema ulazu onu svilenu modru zavjesu odići, te stupiti u predielak, koj je samo tebi namienjen; tamo ćeš naći zlatnu sviralicu, pa kad uzhtiješ vidjet cara, izvoli zazviždnuti i on će odmah doći.

Marina izide iz kočije, te pogledav naglo hetmana od glave do pete, pomisli, da se ponosni potomak Gedeminov nebi odlučio bio služiti svojatača priestolja, kad ovaj nebi to i tielom i duhom zaslužio, da bude štovan; stoga i stupi bahato u čador.

„Bog ti pomogao, draga kćeri!“ reče joj Mnišek potiho. „Za njekoliko hipovah vidjet ćeš ruskoga cara, smatraj ga kao vladara velike države i nemisli na ništa drugo, nego na svoju visoku čast te na korist domovine i vjere svoje! Vjeruj mi, Marino, u svietu sve prolazi i ljepote, ma kakva bila, nestaje, — samo pobjeda nad neprijatelji našimi i upokorenje narodah — to je prava slast.“

Marina mu stisne ruku a vuhveni velikaš usudi se unapred zahvalit Bogu za osnovu, po kojoj se je imala velikoj državi nanieti golema nesreća a njegovoj kćeri vječna sramota.

Odignuv sjegurnom rukom pokazanu zavjesu stupi Marina u malenu azijatskim razkošjem uriešenu sobicu.

Digitized by Google

U kutovih plamtijaše skupo mirisno ulje te u riedkoj magli od njegova dima, bijaše sve kano u čarobnoj dražesti. Marina sjede na divan, težkom svilom preobučen, a uriešen veoma riedkim načinom što zlatom i srebrom, što drugimi vrstami svile. Padša u meke vanjkuše, povuče k sebi okrugli stolić i tako sjedjaše njekoliko hipovah kao u snu; a osviestiv se prime sa stolića zlatnu sviralicu i jedva samo poluglasno zasvira, već joj se uprav prema njoj izza čipkah i baršunah pomoli velika, crna ruka, a odmah i crne rudaste kose glava. Marinu oblija studen znoj, ali se neprestraši nego ustane sa divana, da si neočekivan pojav raztumači.

„Hoću da govorim s carem,“ reče veličanstva dolikujućim glasom unišlomu čovjeku; »ako li si ti u njegvoj službi, onda ded javi. . . . .“

»Neznaš li možebiti,“ presječe joj neznanac rieč, dočim joj je upro oči rek bi do dna duše, „da bi glavom platio, tko bi se drugi carskim plaštem ma samo na jedan hip zaodjenuo? Pred tobom je Dimitar car i gospodar sve Ruske, vladar mnogih kneževinah, Bogom izabrani i pomilovani, Bogom štićeni a ljudmi poštovani.“

Marina se okameni.

„Idi! vikne turnov od sebe Lažnoga cara, koj ju htjede zagrliti i poluonesvješćena pade na divan, na kom je prije tolikom slasti sjedila. Oči joj uzplamtiše, a srdce

Digitized by Google

joj počne silno kucati kano da hoće da prodre kroz prsa; ona je sve predvidjala, svemu se nadala, samo ne ovomu, što je doživila.

„Vladalac Moskve nadaše se, da će ga udova Otrepjeva inače dočekati," reče podrugljivo približavši joj se car.

„Hrdjo," vikne Marina od sdvojnosti i srdjbe malo da se neudušivša, „kako se što takova usudi? Kako si mogo i misliti, da te neću prepoznati, i da te neću pred cielim svietom kazati tko si?"

Lažni Dimitar se glasno nasmijà a suruvnjački taj smieh potrese Marinu kano da se je digla silna bura ili kano da čuje posljednje stjenjanje umirućega čovjeka.

„Ele ti si se nadala, da ćeš ovdje naći Ivanova sina"? reče „a kako si mogla misliti, da ćeš ga prepoznati, kad ga još nisi nikad ni vidila? Ta već si odavna znala, da te je uskok kaludjer prevario, ali dà, ti si vjerovala basnam, da je on carević, koj je svojim ubojicam izmako; pa kad si svemu tomu vjerovala, vjeruj sad i meni, da je on bio posjeo moju državu a ja da sam pravi Dimitar."

„Kano da te neznam od mladosti! Zar nisi primao milostinju u kući moga otca? zar nisi? . . . ."

„Ako ti je mila na ramenu glavu," presječe joj govor biesno Lažni car, „zaboravi sve uspomene i svu prošlost izčupaj iz dna tvoje duše. Jest, ti me vidje kano

Digitized by Google

uboga mladića, mučena bogataši, mrcvarena prostaci; nu čuvstvah mojih, srdca moga ti vidila nisi, nit si znala, da te ljubim strastno od prvoga hipa, kad sam te vidio. Znaj, takov sam, da sam rodjen za priestolje!“

Marina htjede pobjeći, ali ju težka ruka pritisne na stienu skupocienim baršunom preobučenu; ona zovne otca u pomoć, ali joj slabi glas neprodre od dima debelim zrakom.

„Marino Otrepjevna čuvaj me se“ reče goropadni Lažni car; „meni naškodit nećeš! Tvoji zemljaci Poljaci, tvoj bivši kralj, moskovski boljari dà ni tvoj otac nije nikad dvojio o tom, da je carević Dimitar ubijen u Ugliću; i nikad im nije bilo ni na kraj pameti, da povrate zakonitu vlast; pa i ti sama nisi imala prije ništa proti tomu, da ti mužem bude uskok-kaludjer, dakle što se sada tako prčiš?

Valjda je sin uboga Evrejca vriedan što i uskok-kaludjer! Otrepjev kaludjer te dignù na priestolje, jer bez pomoći tvoga otca nemogaše nanj stupiti; a valjda nisi zaboravila, da je on ljubio Kseniju i sve krasne žene. Što se mene tiče,“ nastavi lažni car, neprestano gledeć Marinu, u kojoj nestade svakoga boljega čuvstva, svake plemenitije misli, kano da ju je obsjeo nečisti duh, šapćuć, da je carski plašt vriedan više nego li ljepota i kriepost, i da sretni uspjeh i nezakonita sredstva opravdava

Digitized by Google

— „meni nije treba uslugah vojvode sandomirskoga. Ja sam i bez njegove pomoći osvojio već polak Ruske, pa bi već i Moskva bila moja, da sam vojski dozvolio, uzet ju na juriš. Ali nju mi valja štedit, da mi neunište blago i neopustoše priestolnicu. Nu niti u Tušinu neće ti biti dug čas: i ovdje ima svaki dan plesovah, i kojekakvih svečanostih, gdje ljudi nastoje zadovoljit i ugodit meni kao ruskomu caru. Oholi vaši velikaši očekujuć od mene nagradu laskaju mi više nego svomu kralju; a Rusi plamte od revnosti i čine mi sjajnost u dvoru. Ni u mene neima manje soli u glavi nego što je bijaše u Otrepjeva, a reko bi, da sam nješto i oprezniji od njega. On se sam strmoglavi u bezdno, meni se šta takva neće dogodit, ja ću sretno i dugo vladat. Ali bez tebe Marino, neima carski plašt vriednosti za mene; sbog tebe učinih što god sam činio, jer sam znao, da bi ti vrativ se u Sambor od tuge umrla! Nu .... tko vruće ljubi; taj se okrutno osvećuje! Biedni Žid znaše sbog tebe osvojiti priestolje, ali će biedni Žid znati tebe u komade raztrgati, ako li ga se usudiš prezrieti.“

Posljednje rieči govoraše car pretrgnuto a glasom jedva čuvenim, iz njegovih očijuh sjevahu pogledi poput hitrih munjah iz crna oblaka, a vražji posmjeh nategne mu bliede ustne; jedva bijaše podoban čovjeku i za cielo bi kazala mnoga gospa, da voli umrieti nego mu samo i

Digitized by Google

slušati izraze hinjene ljubavi; ali za vladom težeća, častohlepna Marina kano da se je uzradovala slušajuć izliev biesneće mu strasti. „Ah," pomisli „koliko je živa duha, i kako umije cieniti um i krasotu!" I svladav srdjbu i zlovolju, koju je prije držala nepobjedivom, pruži lažnomu caru — ruku! Njegove prietnje nisu je se primile, jer se nije bojala da, niti mislila na to, da bi se usudio izpunit što govori; nego već odavna odlučiv ostat po što po to caricom, počne sama sebi spočitavat u srdcu, što je sastavši se s prezrenim Židovom zaboravila, da je on već sada vladajući car!

Lažni Dimitar zagrli Marinu, pa onda zasvira na onu zlatnu sviralu, na što odmah dodju sandomirski vojvoda te isusovac Savicki. Vojvoda izkusniji i lukaviji od svoje kćeri poljubi smjerno lažnomu caru ruku, kanda je podpunoma osvjedočen, da vidi pred sobom zakonitoga baštinika ruskoga priestolja; zatim izrazi otčinskom nježnosti svoju radost, što su se sretno sastali. Medjutim je Savicki niemom pobožnosti hvalio Bogu na čudnom odredjenju, što je Evrejca, roba bez igdje ikakve dobre sposobnosti odlučio, da bude vladar velike države, i da se po njem razširi prava vjera i ugled pape; za tim je isusovac išo i oko toga neumorno radio, pa ga nije nimalo boljela duša, što je pomogo u Ruskoj dizati strašnu onu bunu.

Lažni Dimitar pogleda velevažnim pogledom isu-

Digitized by Google

sovca; ovaj se duboko pokloni, pa onda načiniv pred Marinom znak sv. križa po svom ju običaju blagosloveć predloži, da se carske visosti odmah povjenčaju, kako će njom priznani vladalac od Moskve i od Boga dobit pravo, da joj bude mogući zaštitnik i nježni prijatelj. Trebaše dakako raditi i nekrzmati. Marina upita svoga izpovjednika, hoće li ona i otac njezin dobit sve ono, što jim je obećao Otrepjev. Savicki im kaže, da će dakako dobiti te izbroji uvjete za vjenčanje. Marina slušaše najvećom pažnjom pa on da otide u bližnji predielak čadora, gdje je bilo sve za vjenčanje spremljeno. Isusovac obuče na sebe crkovno odielo, a vojvoda sandomirski bijaše jedini svjedok tobož zakonite udaje svoje kćeri sa drzovitim varalicom. Oholi velikaš nazvà taj put slavlje slaveć svojim zetom židova, koj je bio njekoć njegov najgori kmet, te sbog tatbine i svetokradje kažnjen bio. Tko bi Mnišeku prije tri godine bio reko, da će to učiniti, on bi proti njemu sav svoj rod i u deveto koljeno bio zakleo, da ga mora osvetit i ovoliku mu sramotu oprat; ali strasti promjenjuju misli i potamnuju razbor i sud.

Digitized by Google

IV.

Dne 12. rujna na rodjen dan blažene dieve Marije bijaše car Vasilj Ivanović izza zlatnih rešetkah u crkvi Isusa Spasitelja kod večernje. Sried službe božje dojuri u crkvu vojvoda Vasilj Buturlin; car se zlovoljan okrenu, ali opaziv na Buturlinu smetnju, pomisli odmah, da nije banuo u crkvu iz drzke smionosti nego s njeke nevolje; jer kako bi se i osudio bez važna razloga prekidat, pa još u carevoj prisutnosti svetu tišinu. Namigne vojvodi, da dodje k njemu i zapita ga, šta mu se dogodi? Buturlin mu šapćuć kaže, kako su uprav stigle viesti, da su mnoge ugledne osobe na raznih mjestih prošle na stranu otmičarovu i da vojnici jatomice odilaze u Tušin ili kući, čuvši, da će biti svi nesretni, koji caru Vasilju Ivanoviću ostanu vjerni. Buturlin, bivši i žestok i nevjerujući umoli cara, da povede strogu istragu i da k sebi svakoga nepušta.

Čuvši to car Vasilj promjeni se dakako po dva i tri puta u licu ali ipak odgovori blago, da se netreba plašiti nesreće ako ga ostavljaju slabodušni vojnici i sumnjivi boljari. »Ne odlučuje broj, nego hrabrost i muževna ustrajnost,“ doda »a ja se kako znaš neuzdam ni u pamet ni u sreću svoju nego u milost Božju.“ Rekav to milo pogleda u sliku Spasiteljevu. I kao munja pane mu u glavu misao, koju je držao kao Bogom nadahnutu, pa

Digitized by Google

se odmah umiri; zovne svoga strjapčija (to su bili činovnici u car. dvoru) i reče mu njekoliko riečih, izza šta se ovaj duboko pokloni i ode.

Poslie večernje uprosi car caricu, da ode sama kući, jer on da mora k patriarki.

Nenadanim pojavom i zabunjenim licem Buturlinovim veoma uznemirena mlada carica zaželi saznati, kakve je Buturlin donio viesti; nu Vasilj, ljubeći ju nježno, nekazà joj, zašto je žalostan, a ona vična biti pokornom umiri se i nehtjede ga kojekakvimi pitanji mučiti.

„Srdjba Gospodnjeva“ reče car „nepostizava nas svagdje; patrijarki je bolje; on je danas sjedeć prisustvovao sv. misi i mirno je spavao; upravo me je stid, što me već dugo nije bilo kod njega, nu ti Marijo Petrovna znaš kako sam obterećen poslovi; — sad“ doda s prisiljenim posmjehom „imam malo vremena i možebit se prije večere neću vratit.“

Strjapči javi, da patriarka zna, da će car doći a dvorski činovnici očekuju zapovjed, koji da će ga pratit? Vasilj nije bio prijatelj nekoristne gizde a osobito u ovo burno doba, gdje mu je bio drag samo izkušani vjerni podanik, pa već htjede reći, da mu netreba nikoga, ali pomisli, da bi ga prekoredna jednostavnost u puku još niže povukla ili pak najviše bila dokazom sdvojne odanosti, pa stoga reče, neka ga prate svi, koji su bili u crkvi.

Digitized by Google

Obično ga prateći rodjaci i ugledni boljari nebijahu na večernji; car ih odpušta sve poslie podnevne mise knezu Fedoru Mstislavskomu, koj je taj dan slavio krstno ime.

Patriarka Hermogen bivši više danah opasno bolestan istom se podigne s postelje, a jerbo je htio biti uzorom poštivanja monarha, htjede da ga vode pred njega, ali mu car poruči, da bi mu za zlo uzeo, kad bi se mučio i nebi ga dočekao ležeć u postelji. Vasilj patriarku ljubljaše kao iskrena prijatelja štujuć ga kao otca nadarena odličnimi darovi uma i kriepostih. Kao kazanski metropolita nebojaše se Hermogen uvriediti Lažnoga Dimitra zahtjevajuć bez straha i bojazni, da Marina Mniškekova prije vjenčanja prodje u grčku crkvu; on je sbog toga izgubio svoju čast i bačen bio — u tamnicu; poslie dokazà više putah, koliko ljubi domovinu pa dokle će biti svieta i vieka, spominjat će se njegovo ime u Ruskoj najvećim poštivanjem kao sveta čovjeka, koj je poslie nesretne smrti ostavio Rusom za spomen uzvišeni duh, kršćansku pobožnost i žarko revnovanje, da griehe dobrimi djeli izpokore.

Častni Hermogen i u visokoj starosti svojoj imaše vatren pogled pun dostojanstva, pred kojim i najveći zlikovci uztreptiše. Kako mu je bilo skoro osamdest godinah, bijaše još dovoljno jak i krepak, a obolio je na žalost cara

Digitized by Google

i gradjanah od težke tuge, koje se nemogu vazda otresti ni najpobožniji ljudi. Odkad je Marina stigla u Tušin i tu se kao najnježnija i najsretnija žena ponašala, puče na daleko i široko glas, da je sadašnji Lažni car onaj isti, koj je bio i prijašnji; mnogi bijahu osvjedočeni, da je on zakoniti, Providnosti samim čudom spašeni carević; njeki doduše nedvojahu o tom, da je varalica, ali vjerovahu da mu kao groznu čarobnjaku mora sve poći za rukom, pa se nisu htjeli protiviti. Patriarhu je boljelo, što nije mogo od domovine odkrenut nesreću, koju je predvidjao, pa odkad je Marina otišla iz Moskve zabavljaše se njegova razmniva neprestano s užasnimi prizori tako, da je najposlie i obolio. Nu i bolestan uzdaše se u volju Božju.

Opazivši sa prozora u patrijarkinoj ložnici nalazeći se boljar cara, kaže starcu, da dolazi; ovaj mu reče, da izadje pred njega, dočim su ga ostali patriarkini svećenici i činovnici već u redu čekali kod vratah, odkad su čuli, da dodje; ujedno mu patriarka zapovjedi, dok se bude car nalazio u sobi, da sve njegove pratioce počasti po dostojanstvu i starosti, kako se pristoji.

Vasilj sam unidje u patriarkinu spavaonicu i dobiv od njega blagoslov sjede u pozlaćeni samo zanj napravljeni naslonjač, na koj nikad nitko drugi nesjeda. Takva vrst stolacah zvaše se »carskom« i bjehu osobitom paž-

Digitized by Google

njom čuvani sve do onoga doba, kad no je častni Hrmogen čamio u zatvoru (njega Poljaci i ruski izdajice prognaše;) samo na velike blagdane uzimalo bi se s tih stolacah preoblačilo a sami patriarkini boljari izčistiše tada prah s mekanih vanjkušah, na kojih je kadikad običavao počivati nesretni vladar Ruske.

„Danas je uprav tjedan danah caru i gospodaru, što te nisam vidio," reče patriarka „a to mi vrieme bijaše tako dugo, da ti nemogu izkazati; neizmjerno me je boljelo, što ti silni poslovi nedopuštaju doći k meni, koji se nisam mogo ustat s postelje. S toga ako ikako možeš, uzraduj me sada radostnimi viestmi."

„Nisam se nadao, da ćeš me za što takva uprositi," odgovori car prisiljeno radostan, „pa stoga nisam ni pokupio samo dobre viesti, što ti donosim. Ali što će ti više radostih? Ja mislim da će ti drago biti, što ja ovdje kanim ostat ma do gluho doba."

„Mene bi to neizkazano radovalo, samo da mi tvoje oči suzami pune i glas nenavještaju ništa zla. Vjeruj mi gospodaru da bih vol o biti Bog zna na kojoj granici velike Ruske znajuć da si miran i sretan, nego li uza tebe i svjedok biti tuge ti i žalosti."

„Vjerujem," odgovori car „i uzdam se u te kao i sam u se — da još više nego li u se. Ti nisi nikad težio za milošću mogućnikah, bojeć se vazda u pobožnosti Boga velikoga nu ja — — —"

Digitized by Google

„Gospodaru,“ presječe mu govor patriarka, „ja se već za mlada odrekoh svieta i njegove taštine a tko zna, što bi sad iz mene bilo, da sam i ja kao što ti živio u svietovnih napastih! Ti se za griehe pokajao i možeš se pouzdano nadati, da će ti Bog biti milostiv, samo ga nemoj vriedjat prevelikom tugom.“

„To mi već odavno kažeš i ja sam već odavna želio, da zaboravim, što je prošlo, pa i tko bi to na mom mjestu činio? Ali odkada se razneo glas o prvom Lažnom Dimitru, vidim neprestano mlada mučenika sa strašnom — smrtnom ranom i u krvi. Često mu vidim i mater, kako plače! Pa ipak samo njoj imam zahvalit što živim i što sjedim na priestolju, na koje bijaše stupio sbog onoga nedostojna ponašanja Dimitrov ubojica. Na svietu ti za mene više neima sreće ni radosti.

„Oholit se sbog visine dostojanstva dakako da nesmješ, Vasilju Ivanoviću, ali sačuvao te Bog jadikovati, da nosiš trnovu krunu. Veseli se, ako te bode do boli, kao što je njekoć bola i svetu glavu našega Spasitelja. Ti si, veliki care, zaštitnik obćega blagostanja; ti hoćeš i možeš osušiti suze svojih podanikah i ublažit im nesreću — pa to ti budi radost i sreća.“

„Ta cielom dušom nastojim oko toga; niti spavam niti se razveseljujem, već volim trošiti gdje mogu na dobro naroda, pa i neprijatelje milujem. — Ali kao

Digitized by Google

što truli čamac nemože da pliva uz valovitu vodu tako i moje težnje i nastojanja ostadoše bezuspješne proti biesnim strastim; ja sam se u te uzdao i sve sam ti kazivao, što se je sbivalo. Ja sam pogriešio, kad sam pustio Marinu iz zatvora; ali Bog mi je svjedok, da sam tim mislio dobro pa i svi savjetnici bijahu samnom složni". —

„Nisu svi," upadne mu patriarka u rieč, nu odmah se prekriži uzdahnuv: „oprosti mi Bože griehe! A ti, gospodine, imaj sa slabim starcem pomilovanje; čovječje je srdce tašto i oholo; što je dobro, čini slučajno a na zlo i nehotice misli."

„Imaš pravo" reče zamišljeno car, „svi nisu glasovali za to; samo trojica su me nastojala nagovoriti, da nesklapam s Poljaci mira: ti, patriarko, moj sinovac i Lepunov. U tebe se puno uzdam, — — — ali kao vladar nemogoh jedan glas pustit, da nadjača deset drugih."

Hermogen težko uzdahne ali nereče ništa, jer se je plašio, da bi još više zabunio cara, koj se je zaludu trsio, da se sam opravda.

„Što se tiče moga sinovca i njegova prijatelja Lepunova," nastavi Vasilj „oni su dakako hrabri i podhvatni muževi, ali kaži sam sveti otče, mogu li se na savjetu više uzdat u dva mladića ili na stare sluge od više carevah, koji su već sami kojekakvih promjenah doživjeli?"

Digitized by Google

„A ipak se nisu naučili zdravo suditi i nepristranimi biti," reče toplom blagošću patriarka, koj je bio pripravan i život dati za cara ali mu nije mogo odobriti sliepo pouzdanje u lukave boljare i braću, koja nisu radila za domovinu. Ti znaš veliki care," nastavi, „da te ja nisam nikad varao a reko si mi više putah, da ni mene nije lasno prevariti; pa za to ti kažem sada pred licem Spasitelja svieta: da je tvoj sinovac knez Mihajlo, Bogom nadaren izvrstnim umom i nepobjedivom hrabrosti, tako da se jedino od njega može domovina izbavljenju nadat. O tome sam tako osvjedočen kao god i da mi je duša neumrla i da je naša crkva sveta."

Starčev glas zapè; ali na bliedu licu i u oku zrcalilo mu se je osvjedočenje, da nevalja sdvojiti ni u ovoj sveobćoj nesreći, jer da se mora dobro riešiti, premda je slobodom Marine znatno povećana. I caru se časak razvedri lice, ali se odmah sjeti Buturlinovih viestih, pa ga je sada tim više boljelo, što se je prije već utješio, da će mu mladi rodjak buni haka doći.

„Budi uvjeren sveti otče," reče Vasilj, „da ja umijem cienit krasne Mihajlove sposobnosti. On je oprezan i hrabar vojnik, pa kad bi sudbina ruskoga carstva zavisila o krvavih bitkah, onda bi se mogo nadat, da moj sinovac nebi imao dugo s razbojnikom posla; ali nas neusrećuje samo mač nego i ćudoredna škvarenost: nesloga, razpušte-

Digitized by Google

nost i nevjerstvo uobće pokvari nam narod. Nije dosta, da nas globe tudji zlikovci hlepeći za našim blagom, nego se i naši povedoše za njimi, a prava im je radost sugradjane mučiti na mrtvo ime; odrekoše se svega, što im je bilo sveto! Pa čim bi se mogli poboljšati? I bi li nas već ikoj čovjek mogo izbaviti? Na koga da se pouzdaš danas, kad ti umni i već izkusni ljudi zavedeni novcem i častmi postaju izdajice. Ti bi znao, da sam ikad čim uvriedio Ivana i Semena Sasejkine, a neznam, ni sam čim su uvriedjeni knez Aleksa Sickoi, Dimitar Trubeckoi i Dimitar Čerkovski?

„Ti si im bio vazda milostiv gospodaru, ali zar dvojiš o njihovoj vjernosti?“

Još jučer su se zaklinjali, da su pripravni za me kao svoga zakonita cara umrieti a danas oni i s njimi mnogi drugi zovu me knezom Šujskim izgledajuć iz Tušina nagradu od Židova zato, što su izdali čast i dobro svoje domovine!“

Patriarka si obima rukama pokrije lice a i kroz mršave prste prodre mu njekoliko vrućih suzah. Tiha starčeva bol ganù duboko cara, on mu prime ruku i poljubi ju. Hermogen ga blagoslovi i poglednu u sliku svetih pa onda počne cara hrabriti. Važne mu rieči prodirahu duboko u srdce dobra vladara, oko kojega se svaki dan podizahu nove pogibelji, uz koje trebaše neumorne

Digitized by Google

radinosti, umnih naredabah a poglavito onoga, što obični ljudi srećom, a pobožnjaci blagoslovom božjim zovu.

„Kad je razbojnik bio u Orli, reče car „i Poljaci mu poslali znatnu vojsku u pomoć, bijaše mi švedski kralj ponudio savez; nu gledeć na dobre gradjane nehtjedoh tudjincu dati priliku, da uzmogne Rusom predbaciti, da bez tudje pomoći nisu mogli svladati nepoštene susjede i proste buntovnike; a da ti pravo kažem scienio sam, da se u ovih okolnostih nevalja uzdat u snagu i um čovječji nego u božju pomoć. Nu Gospod neizpuni ufanje svoga griešna sluge! — Danas“ nastavi težko uzdahnuvši car, „banu na večernju Buturlin, da mi kaže, kako Moskovljani i drugi jatomice prelaze u otmičarov tabor, pa ti kleknem pred sliku Spasitelja i pomolim se Bogu pobožno, neka mi bude u pomoć da izbavim domovinu. U to mi se u žalostnoj duši javi tajni glas, neka neodbijam saveza sa Švedskom. I odmah odlučih da idem k tebi i da se s tobom dogovorim, što mi valja činiti.“

„Kad ti je Petrejus, uzvišeni care, prvi put kazao, da njegov kralj želi s tobom stupit u savez, tada si se mogo nadati, da ćemo i sami gotovi biti s timi nesretnimi buntovnici, i nebi uputno bilo, da si onda puštao tudju vojsku u domovinu; ali sad je inače; sada ti se nemože reći, da si s nepouzdanja osramotio svoj narod; on se je sam pred cielim svietom osramotio! Sada je treba oštrine, da

Digitized by Google

se ohrabre, koji su malodušni, i da se s nova užge ohladnjela ljubav prama domovini. Zato, veliki care, nemoj dugo razmišljavati, nego radi, što brže možeš — zovni dakako Švede u pomoć. Bit će ti znam, težko otvorit im svoju riznicu, ali ja ću se danju i noćju moliti Bogu, da ti ublaži tugu i žalost; ruski narod će doskora osjećati, kako je sramotno i opasno čekati od tudjinacah, da ga oslobode. Švedski kralj, koj je spram tebe vladar bez svake snage, nebi doista nikad bio ni pomislio, da trebaš njegove pomoći, kad nebi nas Ruse smatrao izdajicami ili prezrenimi kukavicami."

Izgovoriv to patriarka spusti glavu na svoj naslonjač i nehotice zatvori oči. Car ga njekoliko trenutakah gledaše reć bi bezživotan; na bliedu licu vidila se jasno bolna skrb i želja samo da mu najbolji savjetnik i najpouzdaniji prijatelj nebi skoro izdahnuo. Napokon ustane, otvori težka vrata i prizovne manastirskoga slugu, koj je u pobočnoj sobi sjedio.

„Umiri se, gospodaru," reče krepkim glasom patriarka, „bijah malo odviš oslabio — hvala Bogu minulo je, pa ako tvoja visost nije proti tomu, želio bih s tvojimi pratioci koju progovoriti."

„Radovat će me, ako ih blagosloviš; scienit ću, da se je tebi snaga vratila a moji boljari da se neće pokazat nesdostojnimi tvoje molitve."

Digitized by Google

Kad su dvorani stupili u sobu, upita ih pątriarka blagim glasom, je li tko god od njihove rodbine ili prijateljah u Tušinu? Njeki odgovore radostno, da u njihove obitelji neima nijednoga izdajice, a drugi šuteć poniknu očima. Vojvoda Buturlin stupi napred, udari se u prsa i reče drhćućim glasom, da je i njegovo ime osramoćeno, jer da mu je stric Mihajlo Buturlin prešo k otmičaru. „Ali," doda krepkim pa onda sve žešćim glasom: „dao Bog, da ga sretnem, jer želim sramotu, koju je nanio našemu imenu, oprat u krvi njegovoj; ja ću ga naučiti, kako valja kleti Židova, koga sada u zviezde kuje! . . . ili ću sam strmoglavit se dati u grob od tolike sramote, koja mi je imenu tako rano nanešena."

Častni patriarka progovori još njekoliko u srdce dirajućih riečih o izdajstvu te izdajicah, što sve car potvrdi riečju: amen! Istu rieč „amen" ponove i pratioci nakloniv se duboko sjedećemu starcu, koj je svakoga pojedinoga blagoslovio.

Car se već kasno pod večer vrati kući i zapovjedi svomu postelniku Bezobrazovu, da ga prije no obično probudi sutra u jutro i da mu braći i najstarijim boljarom javi, da za cielu uru prije sjednice u „dumi" dodju k njemu u sobu. Težke misli, koje su obuzele carevu dušu, nisu dopustile blagu snu, da mu stisne oči; ali znaše on nješto i trpjeti, pa kad mu je javljeno, da su se boljari

Digitized by Google

sakupili, stupi medju njih mirna oka i kaže, da ga jadni položaj domovine sili, da umoli švedskoga kralja za pomoć, pa ih upita, tko bi se htjeo primiti te stvari, da se domovina što prije izbavi?

Samo dvojica, trojica, rekoše i to po tiho, da bi voljni bili svršiti, što im car naloži, a ostali se boljari zabunjeno medju se pogledaju. Vasilj je mogo odmah pogoditi, da mu savjetnici smatraju uplivom lude sdvojnosti ono, što je on s patriarkom pronašo kao jedino valjano, posljednje sredstvo, da se Ruska oslobodi svojatača i Poljakah. Nije mu to bilo ugodno, a osobito ga ujede u srdce, što je opazio, da u boljarah neima više volje podnositi nove muke i nevolje; to ga uprav razljuti, da mu se je na licu pokazala srdjba u tamnu rumenilu i u očijuh. Knez Dimitar, koga je car osobito milovao, opaziv, da je vladar srdit, umoli, da bi smio iskreno i otvoreno izjaviti što misli.

„Za to sam Vas ovamo pozvao“ reče car sjedajuć, „da čujem od vas istinu, koje treba ne samo meni i vam, nego svim pravovjernim.“

Tim još više zabunjen nego je i bio hraknu knez Dimitar i dva i tri puta, pogladi si bradu i velikim se naporom sabrav reče drhćućim glasom, da se u toli žalostnih okolnostih nebi tomu čudit bilo, kad bi boljari veoma nerado polazili iz Moskve, gdje mogu svoju oda-

Digitized by Google

nost dovoljno zasvjedočiti, a na carevu zapovjed da bi svaki djak —“

„Misliš li možda Dimitre,“ presječe mu rieč car, „da sa šale hoću da pošljem kralju poslanika? ili da neznam, komu je više treba saveza njemu ili meni? Mogu dakako i njemu Poljaci biti opasni, ali mu to zlo nije još ovako na vratu kao nam, gdje nam je već nož na grlu. Tko nam ponudja pomoć, taj mora da zna, kako je kod nas, pa i sav sviet znade, kolika je ovdje buna i koliko se čini zlo. Sada sbilja nije hora, da se spram susjeda hvastamo i pokazujemo oholi. — Sa Švedi nebi se mogo dogovarati kao što ti misliš svaki djak, nego mora koj ugledan boljar, da ih uzmogne uvjeriti, da im ja kralja štujem i njegovo ljubezno prijateljstvo visoko cienim; zato treba da izaberemo umna, vješta i radina muža, ali gdje i tko nam je taj?“ doda Vasilj, koj se više nije nadao, da će prisutni boljari nesebično domovini radit u prilog.

„Ti valjda nećeš dvojit, uzvišeni care,“ odgovori knez Dimitar, „da se ja nebi ustručavao nijedan časak pak da mi zapovjediš i na kraj svieta; nego mislio ti o meni što ti drago, ja bi ti bio zao službenik, kad bi te sada u ovakvom položaju ostavio. Ja mislim, da bi najbolje bilo, da pošalješ našega sinovca —“

„Mihajla?“ uleti mu u govor vladalac.

Digitized by Google

„Da, on je mlad i jak.“

I reci: vješt i revan! Njemu bi se to i moglo povjeriti,“ reče poslje kratke šutnje car „ali mi njega ovdje treba; jer on jedini je dosada pobjedio odpadnike.“

„I to tako,“ odgovori namršteni knez Dimitar, „da su se sada 12 vrstah od Moskve gospodski utvrdili i da provode vesele danke zatvoriv nam ulaz uvozu hrane. Negrieši proti Bogu care Vasilju Ivanoviću; ima u tebe i drugih vojvodah, koji valjda nisu gori od Mihajla Skopina; pa bi se i oni mogli ponosit sretnim uspjehom, kad bi im se ti više pouzdavao. Ako je u nas koja krivnja, može biti samo ta, da svemu svietu glasno i jasno nekažemo, da činimo sve, što nam se da. Vjeruj, gospodaru, vjeruj rodjenomu bratu pa šalji u Švedsku našega sinovca; neka se mladić priuči i tudjemu zraku; on će se u tudjini barem što god naučiti, a ludu narodu puknut će medju očima, da car Vasilj Ivanović može na priestolju sjedit i bez kneza Mihajla Vasiljevića.“

Vasilj se u licu mienjaše; srdce mu bijaše prepuno velikom tugom. Da mu je tkogod drugi reko, da Mihajlo teži za tim, da ga ozloglasi u javnom mnenju, dočim je on samo Mihajlu i pripisivao sve, što je dobra izvedeno, on bi ga odmah bio nazvao gadnim klevetnikom; ali da mu brat nasumice laže, to mu je bilo težko i pomisliti; dà, već poče dvojiti, da mu brat još i nije

Digitized by Google

svega izjavio, jer da Mihajlo, koga njegovi vojnici ljube a patriarka štuje, možebiti snuje veleizdajnu urotu. U tili čas odluči opasna sinovca odstraniti pa radostan što mu se uprav pruži sgoda nemogaše da sakrije revnost i takmenje za ljubav u puku.

„A je li istina,“ reče pogledav boljare, „da si je Mihajlo Skopin ubio u glavu, da bih ja bez njega poginuo?“

„Jest, veliki caru,“ odgovori knez Golickin „neda se tajiti, da se boljar Mihajlo Vasiljević premda još neima ni brkovah, gradi pametnijim nego mnogi stariji te izkusniji ljudi.“

„Dobro, da znam; ja ću pokazati, da se nijedan od mojih podanikah nesmje hvastati, da živim od njegova uma. Kad me je Bog svojom milosti pozvao, da vladam, nije toga doista činio za to, da u svakoga dječka savjeta pitam. Nu,“ nastavi pogledav na uru „doba je, da idete u dumu; ajdte, radite, ali nekazujte nikomu, što ste ovdje čuli; jer kad bi se saznalo prije što namjeravam, pokvarila bi mi se namjera, a za štetu vi bi mi odgovarali. S Bogom Dimitre; kaži Mihajlu, da dodje odmah k meni.“

Knez Dimitar duboko se pokloniv poljubi caru ruku i ode s ostalimi boljari iz sobe nadajuć se, da će Mihajlo biti za dugo a možebiti i za uviek odpravljen iz

Digitized by Google

Ruske; jer da neće valjano izvesti, što car hoće, a tim će izgubiti carevo pouzdanje i onaj veliki ugled, što si ga je dobio, pače svi će ga prezirati i sve će biti osvjedočeno, da knez Dimitar nije zato težio za junačtvom, što je Mihajlo bio u Moskvi.

Došav Mihajlo u carevu sobu preseneti se od mrka stričeva pogleda tako, da je i nehotice ostao kod vratah.

„Odklen tolika poniznost u tebe boljaru Skopine Šujski?“ upita ga car. „Odkada si počeo predamnom stajat na vratih? Dodji de amo i poslušaj me!“

Budući da mu car nije kao obično ponudio sjesti, pristupi Mihajlo bliže k njemu, gdje je sjedeć u naslonjaču pregledavao sa stola svakakva pisma; pa neslutećda se car nanj srdi, čekaše veoma neuztrpljivo, kakvu li će mu javiti novu nesretnu viest.

„Odlučio sam,“ reče Vasilj „sa švedskim kraljem stupiti u savez obrane i zato tebe poslat u Novgorod. Pripravi se, da sutra odputuješ; ovdje ti je naputak, pročitaj, pa ako šta nerazumiješ, pitaj me, da ti razjasnim.

„Ti znaš, visoki gospodaru,“ odgovori knez gledeć zapanjen u predanu si artiju, „da sam se jedva malo upoznao s ratovanjem, a još puno manje da se razumijem u razprave s tudjinci. Tvoje pouzdanje prevelika mi je čast“;

Digitized by Google

nastavi zabunjenim glasom motreć zlovoljna cara „ali bojim se, da mu neću moći zadovoljiti. Dopusti dragi striče . . .“

„Cara netreba rodjakom smatrati,“ prekinu mu govor žestoko Vasilj. „Ti si moj rob kao i svi ostali, a u tvojih godinah netreba suditi nego poslušati! Ja nisam s tobom ni malo zadovoljan,“ nastavi sve srditije. „Svi mi se tuže na te, da neznaš starije poštovati; a za primjerom tvojim povedoše se svi boljari i plemići; svaki misli, da je najmudriji; samo ja, vaš car i gospodar, niti što znam niti što vriedim! Ako je i bio tvoj otac meni brat, to ipak treba da budeš pokoran i uzor pokornosti! Misliš li, da ti se ljudi klanjaju sbog njekih stečenih pobjedah? A tko bi bez mene znao, da si se već naučio, da su dva puta dva četiri? Godunov ti nebi nikad povjerio svoje vojske; pod njim te nebi ni u dumi bilo; da te nije uzdigla na to što si sada, carska moja milost, nebi te u svoj Ruskoj nitko ni gledao.“

Mihajlo nehtjede vjerovati, da je istina, što sluša. Dosada je Vasilj bio prama njemu kao prama nježno ljubljenu sinu i reko mu proti običaju tadašnjega doba sliepe pokornosti, ma bio tko uz njih, da ga smatra i da se prema njemu ponaša kao prema ljubeznu prijatelju, iskreno i otvoreno. A jer nije mogo ni dvojit o tom, da ga je knez Dimitar ocrnio, nije se ni malo čudio njegvoj

Digitized by Google

zlobi, nego ga je boljelo, što je i vladar tako slab, da gubi povjerenje u onoga, koj mu je pokazao toliko dokazah iskrene odanosti i nepokolebive vjernosti. Nu pomisliv na sdvojni položaj, na izdajstvo i druge neprilike, požali odmah vrla srdca mladić, što se je malim nepovjerenjem osjetio toliko uvriedjen, što je tobož bez dvojbe poteklo iz stričeva srdca, koje si jadu i boli nije drugim načinom dalo ugoditi.

»Kad se ti na me tako jako srdiš, to moram nješto kriv biti,“ reče knez Mihajlo kleknuv pred carem »oprosti mi, ako sam te i nehotice razljutio.“

Vasilj se nije požurio, da ga digne; dapače mu je godilo, da vidi pred sobom klečati hrabra boljara, koga narod smatra, kao što je dočuo, jedinom podporom njegove sile. Što je šutio, to je Mihajla u srdcu više peklo, nego li nepravedno spočitavanje; pomisli, da je za uviek izgubio stričevu ljubav i da mu valjda već nikad neće za rukom poći srdita vladara sebi pridobiti.

Kad se je mladi knez ustao, kapahu mu suze niz bliedo lice, pa to se cara kosnulo; spomenù se Hermogenovih riečih i počne se stiditi sbog nezahvalnosti i lakovjerja svoga; reče sinovcu, da sjede i pusti se s njim prijazno u razgovor o svem, što treba da radi u Novgorodu; dozvoli mu, da uzme sobom, koga sam hoće i naloži, da od švedskoga kralja uztraži, da saveznu vojsku preda njegvoj zapovjedi.

Digitized by Google

„Kažem ti pravo,“ reče napokon Vasilj, „da si me svojim nevanjem glede puta jako neugodno dirnuo; u buduće slušaj me nerekav ni crnu ni bielu držeći se poslovice: Pokornost je bolja od posta i molitve. Bog te neće ostaviti, ako budeš vazda revno i marljivo radio za dobro svoje domovine. Dodji večeras opet k meni, da se razgovorimo; dotle pak idi k patriarki, koj te vrlo ljubi i moli ga savjeta i blagoslova, pa ćeš onda mirno moći na put otići. Kad se vratiš od njega kući, kaži si materi i ženi, neka se nežaloste sbog tebe i neka se nesrde na me, što te tako daleko i na tako dugo šaljem. Meni je i samomu težko razstavit se s tobom, ali drugačije nemože da bude; posao je važan, a meni treba čovjeka, na koga se mogu zanieti. Budi uvjeren, da tvojih neću zaboraviti, dok te nebude kod kuće. A sada s Bogom“, završi car, pruživ knezu ruku i poljubiv ga u čelo.

V.

Izza burne jesenske noći počelo je polagano svitati; tmastimi oblaci bijaše ovito nebo a debela magla pokrivaše okolicu, kuda su kneza Skopina Šujskoga pratili jašioci.

Duboko zamišljen mladi boljar nebijaše neustrpljiv kao njegovi pratioci, koji su se neprestano tužili na žločest i dosadan put. On mišljaše na Moskvu sjećajuć se onoga, što mu se je dogodilo prije nego li je odputovao; kako

Digitized by Google

mu je častni Hermogen reko, neka nežali, što se s vojskom razstaje, neka nemisli, na to što bi njemu ugodno i koristno bilo, nego uzdajuć se u Boga, neka sve svoje sile posveti domovini. Patriarka je kneza Mihajla liepo utješio i umirio, pa kad je od njega došo kući, kaže materi i ženi, da će se već sutra dan razstati. Kneginji Aleoni bijaše veoma žao, što ga car šalje iz Moskve, dočim osvajač priestolja sakuplja sve veću silu i dolazi sve bliže k Moskvi, te bi njezin sin, koj je dokazao, da je hrabar i oprezan vojskovodja, imao priliku i opet dokazati, da vriedi više od onih, kojim je sada zapostavljen i koji ga prostački sumnjiče. Pa jer je znala, zašto ga šalje car u Novgorod a nikako si nije mogla raztumačiti, zašto se uprav u mladića toliko uzda u toj škaljivoj stvari, pomisli vrla gospodja radostno, da je car odlučio sve pokušati, da ili svlada progoneću ga sudbinu ili da si barem nebude imao predbacivati, da je išta i sam prinosio k propasti Ruske.

Kao kneginja Aleona tako je i kneginja Aleksandra plamtila ljubavju prama domovini; i ona bijaše osvjedočena, da je pravo vršiti svete dužnosti prama narodu, nego kad ju je Mihajlo posljednji put zagrlio, njekako se izgubi njezina snaga; probliedi, uzdrhće i tople suze briznu joj na oči.

„Uzmi mene sobom,“ reče glasom, na kom je bilo poznati, da bi i najteže žrtve mogla uz njega trpiti.

Digitized by Google

„Ja sam u novgorodskih šumah odrasla, privikla sam snositi muke i nevolje," pa nastavi opaziv kako je svojom prošnjom sve prisutne zabunila; „Mihajlo zna, da mu na putu neću biti zapriekom a osvjedočen je i o tom da se nebojim s njim ili za njega umrieti!"

Mihajlo ju stisne na svoja prsa ali nenadanom prošnjom bje tako tronut, da nije mogo ni jednu rieč izustiti.

„Zar si mi to obećala Aleksandro?" upita kneginja Aleona; „zar ćeš me samu ostaviti?"

Aleksandra težko uzdahne; neznaše, što bi htjela i nemogaše izreći, da je pripravan raztat se s mužem.

„Znam draga ženo," reče napokon knez, da mi nebi zapriekom bila; ali ja neznam ni sam, što ću sobom a bojim se, kad bi ti bila samnom, da bi možebiti prama neprijatelju bio neodvažan ili neodlučiv. Ma kako malena da bude opasnost uviek bi se bojao, da te lupeži traže i hvataju, kako bi te opet predali Mosalskomu. Ostani dušo, u Moskvi, da laglje izpunim, što mi je naloženo; skrbi se za majku i nežalosti sebe i nas. Kad bi," nastavi samo njoj šapćuć, „ičim cara uvriedio i razsrdio, da me domovina uzmogne koriti, meni bi život dodijao!"

„Sretan put!" reče Aleksandra kolebajućim glasom „i zaboravi moju ludu prošnju. Ja ću čekati ustrpljivo pa ako želiš, i mirno i vedro."

Digitized by Google

Poljubiv se s njim baci se na grudi svoje svekrvice, a Golovin hitro prime svaka za ruku, da ga odvede u dvorište, gdje su već čekali konji na put spremljeni; nedozvoli mu ni samo da jih još jedan put pogleda, pa kad su odjašili blagoslivani i željkovani pučanstvom, koga se je mnogo bilo sakupilo i mnogobrojnom služinčandi, koja je mislila, da knez ide na lažnoga Dimitra, prekriži se Golovin i reče, da se je zavjetovao novgorodskim čudotvorcem, da će im na žrtvenik dati sviećah, samo da već jednom bude kraj i konac tomu dosadnomu razstajanju.

Za svega putovanja bijaše knez Mihajlo vrlo zamišljen, a kad su dolazili k Novgorodu, nereče ni jedne rieči; činilo se dapače, da nije osjetio ni da je namoko i da mu je konj posvema umoran. Pa dok se je sam sobom vrlo malo bavio, bilo je na njem vidjeti, da uvidja u svem obsegu veliku važnost naloga i svoje dužnosti, da dobro obavi, jer od toga zavisi dobra ili zla kob drage mu domovine; ujedno se spomenu dubokom boli, kako su oko cara sve sami zločesti savjetnici. Ali o tom negovoraše s prijatelji, nego se nikako nemogaše otresti misli, da će ga neprijatelji, dok bude odsutan, kod cara ocrniti i ovaj da će im možda vjerovati te izgubiti po tom svoje najvjernije prijatelje.

Knez Mihajlo htjede stati u samostanu na putu pred Novgorodom, ali opaziv, da su mu pratioci a i konji veoma trudni, reče, da idu odmah u grad.

Digitized by Google

„Dakle eto nas sretno," reče Golovinu, kad su dolazili k vratam „pred nami je staro sielo ruske nezavisnosti. Ovdje su prognanici živili mirno i neprijateljem iztisnuti vladari ovdje su nalazili zaklon i obranu. Ja bi se morao radovati dolazeći u mjesto, gdje je moj otac ostavio liepu uspomenu, i gledeći na sve strane hramove Božje, u kojih se čuvaju ostanci poštovanih svetacah; ali mi srdce drhće, kano da sluti zlo, koje će se dogoditi. Mučno mi je misliti na to, kako ću danas za koj sat ići po carevoj zapovjedi, a kako bi evo još neizkusan mladić u doba bune i pustošenja imao svoju braću oslobodit od vječne sramote, da su se prestali bojat boga, domovinu ljubiti, spominjat se dobročinstvah svoga vladara i da više neznadu cieniti miran život."

„Vrieme se mjeri ne po mjesecih ili godinah nego po dogadjajih," odgovori Golovin. „Sva stoljeća, što su nam mirno minula, naučiše nas malo ili ništa, dočim sada evo u četiri godine doživismo nečuvenih pokretah. Što si ti mlad, moj dragi Mihajlo nemoj klonuti, ta ti nisi samo gledao nego si i junački branio pravo i ime rusko, koje su lupeži sramotili.

„Tebe je viša ruka na to odlučila, da domovinu proslaviš," doda Tišin. „Ti si u prvoj bitki i najstarije vojvode izza sebe ostavio; s tobom se čete neboje ni naj-

Digitized by Google

jačega neprijatelja, pa zato i jesu plakali kao sinje kukavice, kad si dobio zapovjed da se s njimi razstaneš.“

Suza zasja u kneževu oku, kad se sjeti razstanka s vojnici, s kojih podpunom odanosti izvojeva svaki put pobjedu i nemogaše predbacit prijatelju, što nije odobravao carev korak, koj se sbog obćega dobra nemogaše valjda mimoići.“

„Ti nesmiješ o tom ni dvojiti, da će se tvoj podhvat svršiti, kako samo želiš,“ nastavi Tišin; a tebi su naviestila mučenička usta moga umirućega otca neumrlu slavu. A čini mi se kano da mi šapće nješto, da će ti u ovih starih zidinah poći za rukom buntovnike u strah natjerati; jer se doista neće pokloniti nijedan novgorodjanin mužu, koj se zove sinom nemilosrdna upropastitelja.“ —

„Nu možeš li,“ nastavi knez uzdahnuvši, „računat na iskreno njihovo prijateljstvo prama moskovskomu caru, kojega su im predji upropastili moć i bogatstvo? Sada se možebiti i raduju njegovoj nesreći. Pače meni se čini, da nebi s gorega bilo, kad dodjemo u grad, zatajiti tko smo, da uzmognemo čuti, što misle gradjani.

„To će nam tim laglje poći za rukom,“ odgovori Golovin, što nas ovako prašne i od truda oslabjele neće nitko držat za pratioce careva sinovca.“

Tišin predloži, da se izda za vlastelina iz Voldaja;

Digitized by Google

knez reče, da bi mu vrlo drago bilo, kad bi tko god od njih zadovoljio zvjedljivosti stražah i gradjanah, koji bi mogli lasno posumnjati, kad budu vidili oboružanu pratnju; medjutim razmatraše tvrdjavu gradsku. U tako zvanom trgovačkom predgradju bijaše visok nasip sa više drvenih kulah sve do Volhove; nu mladu vojvodi pričine se preslabimi, da bi mogle obraniti na švedskoj granici grad, za kojim su Poljaci već odavna težili osobito u ovo burno doba; knez se nemogaše dosta načuditi, kako je Novgorodska vlada neoprezna, jer straže ne samo nisu pojačane, nego ni vrata dobro utvrdjena, pa mjesto da ih dodje tko god pitat, tko su i šta su, dotrči samo jedan pas lajuć, na strane ljude, dočim su dva strieljca mirno i sladko spavala pod pristrešjem. Tada se još nije bila zaboravila stara priča o slavi novgorodskoj; tada je to ime još puno važilo. Putnici, zagledavši prvi put častni taj grad, pomisliše, da bi se, što se veličine i ljepote tiče, mogla s njim mjeriti samo Moskva, nu tim čudnovatije vidje im se, što su posvuda opažali siromaštvo i razorine; samo množtvo crkvah i tvrdjavah bijaše dokazom, da je Novgorod bio moćan i snažan; puste ulice i upale kuće na prvi mah su putnika učile, da je ovu okolicu postigla ili srdjba Božja ili kazna zemaljskih moćih. Ono malo žiteljah, što su se pokazali, gledaše u putnike tamnim

Digitized by Google

pogledom šuteć valjda za to, što se ni došavši svjedoci njihova poniženja nisu pokazivali baš vesela i sretna lica.

Prošavši putnici naši tako zvani »slovjenski kraj« opaze široku rieku i preko nje uzak most sa raztrganom perilom. Knez zaustavi konja i razmatraše ogradjene zidove pred njim se uzdižućega Kremla sa visokimi veličanstvenimi tornjevi. Njemu na lievo daleko bijahu bieli zidovi stara samostana sv. Gjurgja, a na desno s ovu stranu Volhove bijahu razvaline velike gradine, koja je prije četrdeset godinah bila glavno trgovačko skladište. Gdje je njekoć čuvano silno blago i nagomilana bila svaka ugodnost za čovječji život, tù su se na dračem zaraslih zidinah posle dvie tri mršave koze. Sad bijaše grobna tišina, gdje je njekoć silna vreva ljudih vikala, koje su se za svoje povlastice prepirali i svojim se neizmjernim bogatstvom ponosili.

Tko je ikad bio u Novgorodu, znat će, kolik je bio Kremt, i neće mu se činit nevjerojatnim, da su u njem bila njekoć 152 kuće, 26 crkvah i 36 dućanah; i još prije dviesta godinah bijase tako; a premda su te sgrade s veće strave veoma malene bile, to su ipak u njekih mogle udobno stanovati bogate i ugledne porodice; usuprot premnoge ulice bijahu tako uzke, da su se sastavša se dvoja kola jedva mogla ugnuti i često se dogodi, da su natovarena kola, i po više satih nisu mogla maknuti s mjesta

Digitized by Google

jer je već drugimi koli bila ulica zatvorena. Knez Mihajlo i njegova pratnja nastojahu takvoj neprilici izbjeći, ali došavši do sadašnje Pokrovske crkve nadju se težko natovarenimi koli obkoljeni; oko kolah prepirahu sè, vikahu seljaci i kunjahu tukuć umorenu živinu bičem srditi, što su ne samo morali boljarom i njihovim porodicam sve dovoziti bezplatno, nego im davati platna, maslaca, pilićah i telićah; dà, više putah boljari uzimahu seljakom i krave i konje, što predji ovih nebi doista bili trpili. Jedan od njih reče, kad bi u seljakah bilo ikoliko srdca, da se oni doista nebi dali boljarom globiti; drugi se razljuti, što je na silu morao ovamo, a kod kuće mu žena bosa i gola djeca — gladni.

Težkom boli poslušaše knez Mihajlo uboge seljake i potegnuv rukom po prsih, zahvali Bogu, što je napipao punu kesu novacah, te će im moći bjedu ublažiti.

„Sami smo si krivi,“ reče jedan seljak, jer smo sve trpjeli, što god se je s nami svidilo komu radit; već bi vrieme bilo, da pokušamo što drugo, da se izjavimo za Dimitra — — —“

„Što brbljaš budalo!“ vikne Mihajlo. „Čemu se boljemu nadaš od očita razbojnika nego li od svoga zakonita cara. Pravi carević Dimitar već je odavna u Uglići ubijen, a onaj, što se sada izdaje za Dimitra, prosta je varalica, zlikovac, poljski židov.

Digitized by Google

Ulica zaori vikom ljutine i straha. Veličanstvenim stasom i u srdce dirajućim glasom mladi je boljar u tili čas tako seljake pridobio sebi, da nisu niti najmanje dvojili o istini njegovih riečih.

„Nezaboravite,“ nastavi »da ste se zakleli da ćete caru Vasilju Ivanoviću biti vjerni, pa ako vam danas nije dobro, netreba da sdvajate, nego se uzdajte u Boga znajuć, da molitva pravovjernih Bogu i vjerna caru zaprisežena služba nemože ostat bez dobra ploda.“ To reče, pa izvadi iz prsluka kesu s novci i predav ju jednomu starcu, komu je po licu sudio, da je pošten, reče, neka si novce podieli sa seljaci.

Starac se duboko pokloni i uvidiv, da je kesa težka pomisli radostno, da će ga zapasti doista više altina (15. kopejkah,) ali kako se zapanji, kad je iz kese izsuo same žućake u svoju kapicu; gledne kneza a oči mu bijahu mokre od suzah; sjeti se na biednu svoju obitelj i jedva se usudi pomisliti, da ju može obskrbiti potrebnim živežem; napokon se pobožno prekriži i reče seljakom, da im valja vazda pobožno se Bogu moliti za dobra i milostiva boljara, jer da će od njih svaki dobiti toliko, da si dobre konje i kravu kupi.

Seljaci kleknu, zahvale Bogu blagoslivljuć veledušna dobročinitelja.

„Te novce vam car šalje kao podporu u nevolji,“

Digitized by Google

reče knez. „On nezna svega, što mu se izza ledjah dogadja, ali vas ljubi kao djecu i rada dieli s vami što ima; zato i vi njega ljubite, molite se za njega i budite pripravni, kad vas zovne, poći za njega skokom, kud on namigne okom.

„Mi smo pripravni skokom, kud on namigne okom," odgovore svi osim onoga, koj je bio reko, da bi bolje bilo preći k osvojaču.

Njeki seljaci upitaju kneza, kako se zove, odkuda dolazi, i da li namjerava ostat dugo u Novgorodu? Mihajla je to duboko ganulo; ali jer se nehtjede izdati prije dok nebude govorio s namjestnikom, pohvali samo marljive seljake i uprosi ih, da ga puste k tako zvanomu boljarskomu gradu, gdje je i namjestnikov stan. Odmah mu se ugnu kola, pa kad su putnici projašili ugibljuć se amo tamo, odu u jedno dvorište obkruženo sa svih stranah visokimi sgradami. Sjašiv čuju od slugah, igrajućih se babke (kostmi stavivši ih njekoliko na zemlji, pa ih sgadjajuć okruglom od kosti, pa kao kod nas na kugljani, tko je više srušio, taj je dobio) da je carev namjestnik kod mise i da nitko nesmije u dvorište, dok on nedodje kući. S te neuljudnosti razljuti se Golovin pa uztraži zapovjedajućim glasom, da mu dozovu dvorskoga; ovaj začuvši viku izadje na doljne stube valjda da putnike iztjera, ali zaniemi kad opazi careva sinovca. Knez Mihajlo

Digitized by Google

odjaši odmah k njemu i prepovjedi mu ikomu kazati, da je on došo, a niti ih svomu gospodaru naglo nejaviti rekav, da njemu i pratiocem u ovaj hip treba samo počinka, a za drugo neka se dvorski nebrine.

Dvorski uzdrhta izgubiv skoro sviest od toli nenadana posjeta bojeć se, da je knez možebiti za to onamo došo, da zamjeni kao namjestnik njegova gospodara a po tom i on da će biti nesretan; nakloni se knezu do crne zemlje i kaže dviema najstarijima slugama, da gostove uvedu u kuću. Što je dvorski bio zabunjen, i vrlo udvoran i što je odmah zaprietio, da će najstrože kazniti ako se gostovi za sebe ili za konje uzmognu na išta potužiti, ljuto prestraši liene boljareve sluge pa uzprkos oštroj prepovjedi nemogahu se ipak uzdržati, da nebi brbljali o tom nenadanom posjetu.

Sva se kuća uzvrpolji od trke i posluge, ali za čas opet zavlada tišina. Dvorski se je kao gmižući crv svijao pred knezom vodeć ga u veliku sobu, gdje su bile po stieni slike svetacah, prek kojimi su gorile svietiljke. U kutu uz postelj izza zavjese od zelene svile čekaše ga Jakov, koj se već nije mogo na noguh držati. Knez mu reče, da ide spavat; a sam se uz pomoć dvorskoga svuče i poslie osam dnevnoga puta na konju po zlih putovih i zlu vremenu legne prvi put na mekanu postelju i tvrdo usne. Vjerni pas, koj ga nikad neostavi, leže uz njega na

Digitized by Google

stolac gledeć oštro u dvorskoga, dokle god nije izašo iz sobe.

VI.

Novgorodski namjestnik, knez Andrej Petrović Kurakin bijaše čovjek od šesdeset godinah dostojanstvena ne samo lica nego i držanja, uzor dvorskih ljudih onoga doba. Mrzio je potištenost i gramzenje, bijaše gostoljuban, pobožan i priestolju odan; nego liepa ova svojstva potamni mu izvanredna lienost u poslovih i preveliko pouzdanje u ljude oko sebe. Ili je previše držao do sebe ili je predobra srdca bio, pa je držao da nije moguće, da mu njim izabrani podanici mogu pouzdanje zlorabiti, dočim mu je ista služinčad bila podmitljiva, te je do zla Boga mučila ljude. Tko je u namjestnika tražio pomoći, nije bio ni pred njega pušten, pa je tako visoki poglavar mislio, da u njega niti neima potlačenikah nego da je sva pokrajina veoma zadovoljna.

Što je došao carev rodjak, pomisli knez Kurakin, da je osvojač valjda pobjedjen i da caru sinovca već nije treba, pak da ga je poslao u daleke prediele, da nosi carevu milost svim, koji su mu ostali vjerni. Uzalud ga je dvorski uvjeravao, da knez nije nimalo veseo, pače da su mu i pratioci veoma zamišljeni i tužni, on ipak ostade kod svoga, i da pripraviti krasnu večeru, nedav se neugodnimi viestmi smesti u mišljenju, kako li da najljepše zabavi mlada putnika.

Digitized by Google

Kad se je knez Mihajlo probudio, bijaše se već zamračilo i na ulici se prilično umirilo; u to dodju sluge, da ga posluže, donesav mu svjetlo u težkih srebrnih svećnjacih. I dvorski dodje javit, da knez Andrej Petrović neustrpljivo očekuje, da svoga gosta ljubezno pozdravi.

Knez Mihajlo se naglo obuče i ode u bližnju sjajno razsvietljenu sobu, gdje je namjestnik čekao nanj u svečanom odielu dobra tri sata; tu ga domaćin doboko klanjajuć se pozdravi moleć oproštenja, ako je bio izza mučna putovanja u sladkom snu priečen, pa ga onda odvede u blagovaonicu, gdje su već bili sakupljeni knezovi pratioci; osim njih nebijaše tu nikoga, pa ni od vojvodine rodbine nikoga, jer nije znao, bi li danas knezu bilo po volji biti u družtvu s nepoznatimi ljudmi.

Kod večere moljaše knez Kurukin svoje gostove, da nijedne jestvine nepropuste barem nekušane mimo sebe i da piju vina i medice. Mihajlo upotrebi kod večere priliku, da iz razgovora sazna, kakva je duha i srdca domaćina i brzo se osvjedoči, da se u zamršenih okolnostih, kakve bijahu tada, nebi pametno bilo osloniti se na njegovu djelatnost i oštroumnost. Da je bio dobra srdca te iskrene duše, to je bilo lasno uvidjeti, niti je u govoru išta hinio; ta on ostade vjeran caru, gdje su toliki drugi namjestnici zavodili od njega puk.

Ostavši knez Mihajlo sam s domaćinom, izjavi mu

Digitized by Google

zašto je došo u Novgorod; a stari boljar, koj se nikad nije usudio o carevih naredbah sam suditi, nereče ni slovcu, nego mu se ipak nevidje, da je Bog nadahnuo misao, pozivati kralja švedskoga u pomoć. I Mihajlu se dade na žao, da sudba domovine mora da zavisi od naroda, toliko putah njezina neprijatelja, nu tješio se je tim, da može Ruse svojim primjerom razgrijati i dići; ali tomu se je htjelo, da bi sve državne vlasti radile sa svom pomnjom, dočim je na svoju žalost vidio, kako se za ništa nebrinu i kako je narod sbog njihova nerada po svuda nezadovoljan. Knez izjavi vojvodi, da se je nemalo začudio opaziv, da na gradskih vratih neima nikakve pažnje, a da ga je ljuto boljelo čuvši, kako je potlačen narod sada, gdje bi se sve dalo izbaviti samo njegovom oddanosti; ujedno izrazi želju, da se umah učine shodni koraci, kako će svatko biti osvjedočen, da u buduće neće biti ovako zlo, kako je danas.

Premda je knez govorio veoma blago i pozorno, da vojvodu kojom rieči neuvriedi, čineć samo svoju dužnost, da zle posljedice sadašnjega zla ukloni, ipak se vojvoda zapanji što njemu već odavna siedu boljaru, mladić, mladji od njegova najmladjdga sina koješta spočituje i može biti ga smatra kao silnika, koj ljude gnječi; on mu stoga iskreno odgovori, da nije ni mislio na pogibelj od Poljakah i da nije umnožao stražah za to, da neuznemiruje

Digitized by Google

gradjanah i možebiti ih neupozori, da se u njih neuzda. Medjutim obeća, da će odmah popraviti, što je zanemareno, i što god je potrebno za boljak puka. A što se tiče tužbe seljakah, to da je prosto klevetanje, za koje bi ih valjalo što strože kazniti; uvjeravaše nadalje kneza, da nikad u svom životu nije od seljakah tražio ništa bez plaće a htjede zajamčiti i da su njegovi podčinjeni činovnici pošteni i dobri.

„To nam je lasno saznati," odgovori mladi knez, „treba samo da vidimo i saznamo, da li živu prema plaći te imutku svomu."

Kurakin se tim riečim čudom začudio; nemogaše bo dokučiti, kako je mladi boljar mogo da vjeruje onomu, što su kazali prosti seljaci; kako se je mogo za njih zauzeti spram ljudih, koji su kao što on misli, tako valjali i radini, da se samo njim imade pripisati, što su Novgorodjani ostali caru vjerni. Pa kad je to i knezu Mihajlu izjavio odgovori ovaj, da je bio slučajno svjedok, gdje su seljaci mrmljali proti sili novgorodskih činovnikah i tužili se, da im nije vrhovni sudac carski namjestnik, za koga svi znadu, da je pravedan i plemenit. Kurakin osjeti, da neima posve pravo, pa ponikne očima, na što Mihajlo da ga utješi, veoma prijazno reče, da si je mužu, koj sam nije ni sposoban za zle čine, težko predstaviti i o drugih, koliko su zli, nu da se nada, da će sdruženim

Digitized by Google

silam njihovim poći za rukom zavladavše nezadovoljstvo utažiti i uzrujanost umiriti.

Razstajuć se predloži Mihajlo vojvodi, da ga prijavi okolniću (što su drugoga reda dostojanstvenici u staroj Ruskoj) Tatićevu i djaku Telepnevu rekav, da ih sutra po jutarnjoj želi kod metropolite vidjeti.

Veću čest noći probavi knez pišuć listove namjestnicima čuhonskomu i livonskomu, a osobito kralju švedskomu Karlu IX. Ovomu zataji domaći razdor i neslogu, nego mu živimi riečmi predstavi, da bi na veliku korist Švedske same bilo, kad bi ona što prije poslala caru pomoć; jer da bi ista nesreća, koja danas Ruse mori, sutra se mogla svalit na Švede, osobito podje li Poljakom za rukom stavit na priestolje muža, koj bi za uviek bio prostim orudjem poljskoga kralja, te bi po osnovi ovoga gledao, da Švedsku predobi.

Sutra dan bijaše Mihajlo na jutranjoj i poslie ode k metropoliti, gdje su ga čekali okolnić i djak; obojica bijahu vrlo zabunjeni, osobito na ugojenu okolniću vidilo se na licu i na oku, da se nječesa plaši. Mihajlo ga pogleda oštro i upita, ima li mu javiti zlih viestih?

„Svakako," odgovori Tatićev nije ništa vesela, što ti imam kazati. »Novgorodjani znadu, pošto si došao?« —

Mladi knez pogleda svoje pratioce, da sazna, tko li

Digitized by Google

je od njih izdao, što im je pod pečatom mučaljivosti bilo povjereno, i što bi moralo bilo ostati tajnom, da im se neosjeti namjera.

„Nesumnjaj o svojoj pratnji boljaru,“ reče Tatićev, jer se je ovdje znalo jedan dan prije nego što ste vi došli ovamo, da te je i za što te je car poslao. Iz Moskve javlja se svaki čin u Tušino, a odanle šalju se glasnici, listovi i novci na sve strane.“

„Dakle u vieću carevu, u srdcu vladovine ima jedan Juda!“ reče s uzdahom metropolita.

„Pa što kažu Novgorodjani o mom putu?“ upita knez. —

Tatićev bi se bio rada, prije nego li na to pitanje odgovori, posavjetovati s metropolitom, pa za to i nehtjede odmah odgovoriti, na što knez nastavi: „Vidim na tebi, da Novgorodjanom nije drago, što sam ja ovamo došao; nu vjerni carev sluga nesmje ništa zatajiti, što se o tom govori i čemu se imamo nadati?“

„Sinoć,“ odgovori okolnić „slavio je njeki bogat trgovac svoje krstno ime; kod njega se skupila množina ljudih svakoga staleža, pa jedan od njih pokaza pismo, u kom mu se javlja, da si ti kneže ovamo poslan, da Novgorod i Pskov predaš Švedom . . . . Mnogi to vjeruju . . . . pa njeki predložiše, da bi te valjalo zatvoriti, saslušati . . . . .

Digitized by Google

„Kneže Andreju Petroviću," presječe mu Mihajlo govor, obrativ se k namjestniku, koj je stajao u najvećoj zabuni »proglasi, molim te, da se boljari i odličniji gradjani odmah ovdje sakupe, da im kažem carevu volju."

Zatim ode knez s metropolitom u sobu pozvav sobom Golovina. Tišin stane uz prozor i gledaše zabrinuto prama nebu; poboja se, da će Mihajlo u Novgorodu što god počiniti, čim bi sam sebe unesretio, i samo se opet tim umiri, što se je sjetio riečih pokojnoga otca, da će Bog čuvati Skopina u životu; veoma neuztrpljivo čekaše, što li će knez učiniti; iz sanjarijah probudi ga razgovor ob onom, koj je neprestano bio predmet njegovih mislih.

„Boljar je jošte veoma mlad," reče Tatićev, »te bi rada riečmi predobio Novgorodjane, a težko ih je i batinom držat u pokornosti."

»S hrabrimi je sreća," nastavi djak Telepnev. Ovimi se riečmi ohrabri Tišin te osobitom pozornosti promatraše lica dolazećih Novgorodjanah, na kojih je bilo prepoznati, da nisu došli s ljubavi prama knezu Šujskomu nego željni da saznadu, što li će im kazati. Posjednu nješto podaleko od Moskovljanah, kojih zabuna još ih više osvjedoči, da je knez sbilja došo, da najstarije Ruske pokrajine izda Švedskoj. Oni se tim htjedoše okoristit, da

Digitized by Google

carevu moć nad sobom ograniče ili ako uzmognu posve je se otresu. A jer su se mogli carevu rodjaku sbog sramotna i štetna za Rusku podhvata osvetiti, pomisle, da će dobiti pravo, da se urede po prijašnjih ustanovah, kako bi valjda opet došli i do prijašnje snage i bogatstva.

Metropolit Izidor znajući dobro, da knez Kurakin nije sposoban za to, da sve gore dižuću se uzrujnost obuzda, uzradovà se iskreno odlučnoj radinosti kneza Mihajla; a njemu samomu da ostavi slavu za sretan uspjeh reče, da neće biti tamo, gdje se prvi put sastane s Novgorodjani; blagoslovi ga a oko i cielo držanje starčevo uvjeri mlada kneza, da se može u sveta čovjeka kao u čvrstu podporu te iskrena prijatelja pouzdati.

Kad je knez unišo ustadoše i nehotice Novgovrodjani ujedno s Moskovljani i pozdrave ga duboko se klanjajuć. Veličanstven mu stas, jasan bahatan pogled prisili zaklete neprijatelje cara Vasilja, da mu sa štovanjem pozdrave sinovca, za koga su još njeki malo prije držali, da bi ga valjalo zatvoriti.

Knez Mihajlo pozdravi Novgorodjane kao muževe, kojim um, izkustvo i savjest nalažu, da budu vjerni branioci priestolja i domovine; reče im otvoreno, da u obkoljenoj neprijateljem priestolnici ima mnogo malodušnih pače i izdajicah i da se bez revna sudjelovanja Novgo-

Digitized by Google

rodjanah neće tudjemu jarmu otet moći ni Ruska ni oni sami. Nadam se," nastavi knez, „i osvjedočen sam, da si nitko od vas neće ogriešiti dušu, da nebi htio skočit na obranu vjere i domovine nego da ih pusti u propast, kamo ih gone ne car nego čovječje strasti."

Glas mu drhtaše, i kad to izreče izmaknu mu se iz prsijuh bolni uzdah, jer se je sjetio svih strahotah, što ih je već i sam doživio i koje se mogahu razširiti jošte i u mirnom dielu Ruske.

Stari republikanci gledahu se zapanjeni čuvši, koliko se knez plaši i same misli na tudje gospodstvo, i njekako nemogahu vjerovati, da bi on mogo sramotnom predajom uglednijih gradovah i poželjeti samo, da kupi pomoć Švedah. Već mu htjedoše reći, da kaže koliko mu treba vojske, kad netom stupi napred jedan oholi, vladohlepni muž rodom iz stare obitelji, hoteći smanjiti utisak, što no ga je učinio knez na njegovu družinu i reče:

„Boljaru, ako možeš nepristrano sudit, onda ćeš priznati, da nas ni osobna korist ni ćut zahvalnosti nesile, da caru žrtvujemo sve, što imamo. Pa i šta da mu još damo? Nam neosta ništa, do kukavna života! Šta si vidio u gradu? Razvaline, siromaštvo, prazne kuće i ulice. U nas neima ni novacah ni vojnikah; zavidna Moskva uze nam sve. Sada neka i sama ćuti, da je lasno uništit blagostanje ali ga težko povratiti." To je govorio žesti-

Digitized by Google

nom, na kojoj je bilo vidjeti, da je odavna u sebi kuvao, što je sada izgovorio; te rieči su dakako ponovile u Novgorodjanah gorku uspomenu prošlosti; mnogi uzdrhtaše, mnogi probliediše, a borba čuvstvah bijaše tako silna, da nisu znali, što im je činiti. Golovin i Tišin promatrahu svaki pogled, svaku promjenu u licu Novgorodjanah i već su pripravni bili, da vlastitom opasnosti života obrane kneza Mihajla. Nu mladi junak bijaše miran; nesvlada mu uzvišene duše ni plahost niti nepovjerenje; on je to sve predvidjao pa zato se i pripravi na to, da obuzda duha osvete i sebi pribavi štovanje, kojim jedino mogaše računat na dobar uspjeh.

„Boljaru," reče prama izgovorivšemu Novgorodjaninu, »imaš pravo veleć, da se snaga i bogatstvo opustošene pokrajine neda lasno vratit, pa ipak želiš, da se Moskva opustoši? Zar nas držiš za neprijatelje ili lukave tudjince? Misliš li da ćeš propašću braće tvoje dobit naknadu za pretrpljene muke i da ćeš se moći obraniti od buduće pogibelji? Ja sam osvjedočen, da bi ti uviek tugovao nad nesretnom sudbinom domovine, ali da nebi utjehu tražio u osveti nego u odanosti u volju Božju. Veliki car ljubi uprav tako Novgorod kao što ljubi Moskvu; neima za njega ciene carska kruna, nego mu je stalo do boljka domovine. A uvidiv, kako posvuda vladaju Poljaci i Lažni Dimitri uništujuć dobrobit gradjanah, harajuć i paleć sela

Digitized by Google

i gradove, obezčašćujuć svete hramove, odlučio je težkim srdcem za spasenje svih primiti predlog, koj je prije bio odbio. I sada s tugom misli na to, što se u našoj carevini nenalazi dosta muževah, koji bi se po dužnosti svojoj i mišicami svojimi ustrmili na neprijatelja, da ga unište. Kralj švedski obeća caru silnu vojsku — —“

„Za koju ćeš ti njemu,“ rekoše njeki uletiv mu u rieč, „ustupiti Novgorod i Pskov; nego za to nećeš dobit našega glasa.“

Mihajlo se nimalo nepromjeni. „Ova pisma,“ reče hladnokrvno, „neka Vas osvjedoče, pod kojimi uvjeti prima car tudje vojnike; moj šuro Golovin odnieti će ih danas Švedom.“

„Jedan od starijih gradjanah prihvati pisma i čitaše ih glasno: više nije nitko dvojio o tom, da švetski kralj nije još ni učinio nikakvih uvjetah za svoju pomoć, a velikih zahtjevah, da niti nemože činiti, pa su se Novgorodjani pokazali skloni u svem poslušat i ići za sinom svoga nezaboravnoga namjestnika.

„Ali tko nam za to jamči,“ reče boljar Feodorov namrgodjeno, „da će baš to pismo, a ne koje drugo biti odnešeno švedskomu kralju?“

„Ja,“ odgovori knez „ja ostajem kod vas, da vam zajamčim to svojim životom i poštenjem svoga imena; vi možete razoružati moju pratnju.“

Digitized by Google

„A k čemu ti naša pomoć?“ presječe mu govor njeki ostar boljar, komu je u očijuh titrao sada strah, da bi im se mladi knez mogo osvetit sada drzkost prostote. Bijaše u odielu, dobljenu od cara Joana Vasiljevića za uztrajnu vjernost, koj je skoro sve njegove rodjake dao posmicati, a imutak i blago njihovo na njega prenieti — —

„Zato da od vas nitko,“ odgovori knez ponosno, „nebude mislio da vas hoću prevariti; zato, da hrabrošću i vjernošću operete sramotu, da ruski plaćenici moraju da izbave Ruse.“

Te rieči probudiše u slušaocih veliko oduševljenje i malo je trebalo, da se Novgorodjani zagrle s Moskovljani, ali Fedorovu nije nikako išlo u glavu, da njemu nije sudjeno pribaviti Novgorodu opet stare sloboštine i tim usrećiti svoju mnogobrojnu obitelj bogatstvom i častmi, što je već odavna želio, pa zato stupi narod i reče: Kneže Mihajlo Vasiljeviću, ti si nam toga toliko kazao, da nemožemo odmah svega dobro promisliti, nego bi najbolje bilo, da nas sada pustiš kući, da uzmognemo mirno razmišljati o tom, što od nas tražiš. Sutra u jutro, ako uztbtiješ, skupit ćemo se opet ovdje i zaključiti po savjesti ono, što nam se u ovih okolnostih bude vidilo najshodnijim.“

„Ne,“ odgovori knez, „ja ću sad da znam, čemu se

Digitized by Google

imam od vas nadat. Viećajte po volji o tom, što sam vam govorio; ja sam Vam kazao, da je caru vaše pomoći treba, a rekoh vam, da ćete tim i sebi koristiti; kazah vam otvoreno, da sam došo ovamo, da sa švedskim kraljem utanačim savez, a dokazah vam, da se Švedah neimate ništa bojati — a pomislite još samo to, kakva bi to sramota i koli gorka uspomena danas sutra za vas bila, da ste za izbavljenje svoje domovine učinili manje, nego tudjinci, susjedi vaši!«

To rekav izadje iz sobe s moskovskimi boljari. Ostavši Novgorodjani sami, gledahu se njekoliko časovah mramorkom šuteć.

Napokon boljar Fedorov muklim glasom, vikne: O ubogi, biedni Novgorode! više neima nade, da ti se vrati blagostanje tvoje. — Tvoji neodlučni gradjani šute i gramze pred mladićem, koj se za otacah naših nebi ni usudio bio pomisliti na to, da vam daje nauk! Čim mu je pošlo tako zanieti Vas, potomke slobodnih Novgorodjanah? Kolikom prijazni slušaste laskanja Vašega neprijatelja? Recite, „nastavi jačim glasom“ koja nedokučiva sila uguši u Vami ćut osvete i preziranja? Što vas sklonu, te ste zaboravili na sve, što ste pretrpjeli i što još trpite? Zar ja sam da ljubim zavičaj ovaj, sam da budem pripravan žrtvovati zanj i život svoj? Rada bih ja vjerovao sladkim riečim kneza Šujskoga, a nje-

Digitized by Google

što je voljan ostat u Novgorodu pa u tom vidim veliku lukavštinu.

On hoće sam da bdije nad tim, — da neposakrijemo svoga blaga i da neoboružamo braću i djecu našu. A prolievajuć krv za nasliednike Joana groznoga da poslušamo tudjince, koji nepoštuju ni vjere ni običajah naših i koji nam se već kroz toliko doba pokazuju kao najopasniji susjedi. Ja neznam i nemogu dokučiti, šta moskovski carevi očekuju od toga, da Novgorod posvema propadne, ali neima dvojbe da su ga voljni sravnit sa crnom zemljom. Svakako ih slava naših predjah peče ili ih muči strah, da ćemo otresti jaram njihov i ljuto im se osvetiti.“

Fedorov mišljaše, da će na te rieči Novgorodjani mržnjom uzplamtiti i pobiesnit, te s mjesta zahtievati da knez Mihajlo iz Novgoroda ode; on se je tomu nadao tim više, što su njeki s početka bili voljni s mladim knezom zlo uraditi. Ali upoznav ga osobno, prestadoše se nanj ljutiti. Fedor osjeti, da bi se zaključak proti volji kneza Mihajla mogo učiniti samo, dok je odsutan, pa i tù da nepomaže ljutina, nego da valja govoriti umjerenije. Nevjerni boljar, imajući u Pskovu brata, koj ga je o svem ubavješćivao, nekazà, da je od njega dobio važnih viestih te je hineć najveću iskrenost i poštenje svakako nagovarao Novgorodjane, da nezaključe ništa, dok nebudu čuli

Digitized by Google

kako misle žitelji u Pskovu, bez kojih se Novgorod caru dakako oprieti mogo nebi.

To se učini Novgorodjanom vrlo pametno i prema tomu učine jednoglasno zaključak, izjaviv knezu Mihajlu, kad je opet došo medju njih, da hoteć, domovini sbilja biti na korist nisu voljni svoje sile bezuspješno trošiti na sdvojne podhvate; nu da su pripravni poslat vojsku u Moskvu za cara, ako to i Pskov učini, u protivnom slučaju, da si smatraju dužnošću skrbiti po najprije za sjegurnost svoga zavičaja!

Uzalud je po dva i tri puta govorio knez Mihajlo uzalud je živahno uz njega pristajao namjestnik uzalud je okolnić prietio, a metropolita plačnima očima pokazivao, koliko ga taj zaključak boli, Novgorodjani ostadoše pri onom, što su zaključili, da će raditi što i Pskov.

Medjutim nesliedjahu lukava prišaptivanja, da mladu boljaru učine inače što god na žao; pokle su svi otišli iz metropolitina stana ostade knez duboko razžalošćen, ali ipak mu se nadaše srdce, da će oni od Novgorodjanah pristat uz njega, koje nije tako zasliepila strast, da nebi vidili, kolika je sramota prelomiti vjeru i proći u podanike osvojača.

Digitized by Google

VII.

Poslav knez Mihajlo svoga šuru Golovina u Švedsku a Tišina u Pskov, pisaše još u Bjelosersk, Ustjushno, Tihvin i druge sjeverne gradove; na sve strane moljaše Ruse, da zadovolje dužnostim svojim kao kršćani i podanici opisujuć u srdce dirajućimi riečmi jade i nevolje onih miestah, kojih su se stanovnici dali pohlepom za pljačkom, strašivošću ili lakoumjem zavesti, da budu izdajice, pa im predstavi jasno istinu, da će Bog na ovom i onom svietu kazniti ne samo izdajice domovine nego i one, koji gledaju stradanja njezina, a neće da skoče na noge, da ju brane.

Mihajlo i njegovi prijatelji držahu da će dobro biti, ako pozove one seljake, koje je knez nadario, kad je došo u Novgorod. Ovi su dakako već napipali i saznali da je njihov dobročinac glavom carev sinovac, pak jer se nisu bojali, da će se i k njemu onako težko doći kao što k namjestniku, pospješiše, da mu se bace pred noge pa tù scienjahu se sretniji njegovom sniženosti i prijaznosti nego li prije veledušnimi darovi. Bijaše u tih nesretnikah naravnoga čuvstva, pa uvidiv, da ih knez neprezire, postadoše sami pred sobom uzvišeniji i njekako ponosni pa su držali srećom, mogu li i ovako zapušteni domovini biti na korist. Za to se radostno izjave pripravnimi, vrlu mladu boljaru za ljubav žrtvovati sve što su na svietu

Digitized by Google

imali, glave svoje i obitelji svoje. Tolika odanost ublaži Mihajlu žalost pa ih odpusti s nadom, da će oni uputit narod, kako ga car ljubi i zanj se brine i kako narod još ima svojih pouzdanih ljudih, koji samo zanj rade.

Vrieme prolazaše. Knez Mihajlo posjeti već sve samostane u i oko grada, nu nesazna nigdje ništa zanimiva a iz Moskve nedobi uprav nikakova glasa. Tù mu bijaše kano da je Novgorod od svega svieta odsječen i davno zaboravljen otok. To je knezu sve više dodijavalo; osobito ga je uznemirivalo, što se nevraća Tišin iz Pskova, gdje se je mislio baviti samo jedan dan. Knez se poboja zanj da je obolio ili da su ga ustaše primičući se k Novgorodu uhvatili; a u silnoj brigi imaše jedinu zabavu samo s metropolitom, pri kom je svaki dan po više satih hvaleć Bogu, što je u toli težku položaju uz nevješta namjestnika imao na ruci toli mudra savjetnika te izkusna svećenika.

Metropolita Isidor za mladosti mnogo putovaše, izkusi svašta i nauči se poznavati taštinu svieta, pa onda ode u solovecki samostan i poslie postane u njem iguman; tù je bio samo šest godinah te ga car Boris Godunov imenova metropolitom novgorodskim i zapanji tim sav ruski sviet, kao što njekoć i car Joan Vasiljević imenovav soloveckoga igumana Filipa metropolitom moskovskim. Izidor zasluži podpunoma Godunovo pouzdanje, koj

Digitized by Google

je rada odlikovao zaslužne muževe, samo kad to nije bilo proti njegovoj koristi, a poslie si Izidor steče i blagonaklonost cara Vasilja Ivanovića; iskreno ga štovaše i patriarka Hermogen, a štovahu i ljubljahu ga i Novgorodjani.

Jedne večeri dodje knez od metrepolite i zapovjedi slugi Jakovu, da se umah spremi na put, jer da će s njekoliko strieljacah poći u Pskov, da vidi šta je s Tišinom. U Pskov da odjaši, pa čim o prijatelju išta sazna, da mu odmah pošalje glasnika. Vjerni sluga i drugovi, kojim je već i samim čudno bilo, što nisu znali ništa o Tišinu odkako je otišo, spreme se hitro, da svrše kneževu zapovjed.

Izza njekoliko hipovah vrati se Jakov javljajuć, da dolazi iguman samostana sv. Duha. Knez znaše toga kaludjera i štovaše ga, nego mu se ipak učini čudnovato, što dolazi pod noć, ali još više se preseneti, kad se je iguman počeo razgledavati po sobi i opaziv sama kneza kad po tiho progovori, da ga metropolit moli, neka bi odmah k njemu došo ali tako, da nitko nebi znao da je odtišo od kuće.

„Ta neima ni jedan sat,“ odgovori knez „što sam bio kod njega; što li se dogodi, te me zove a uz toliku opreznost.“

Digitized by Google

»Njegova uzoritost mi kazà, da mu je nuždno s tobom još večeras govoriti.«

»Bez dvojbe mu stigoše važne viesti. A neznaš li mi kazati, kakve je metropolita volje, je li vesela ili žalostna lica?«

„Vidjet ćeš boljaru; meni se nepristoji sudit, kakve je moj poglavar volje.“

»Idem, kad želi njegova uzoritost, samo neznam neće li nas na doljnjih stubah tko vidjeti.«

Iguman neodgovori ništa nego rine na stranu jedan naslonjač i počne po stieni pipat, kano da što god traži. To trajaše njekoliko trenutakah a Mihajlo čudeći se gledaše, što će biti; napokon podje igumanu za rukom potisnuti jednu ružu u rezbarijah, te uzdrmne čvrsto, da je počelo sve nješta pucati; netom se otvore vrata i u sobu dune debeo vlažan zrak. Knez nepodvoji o tom, da je veoma važan dogadjaj, kad je iguman potražio i to skrovište, kojim se može valjda na put; pa odlučiv mu se posvema pouzdati, ode k Jakovu i reče, da budu ljudi i konji spremni na put, ali da neodu, dok im on nekaže; ni u sobu njegovu reče, da nebude nitko pušten, dok on sam nebude zvao.

Kaludjer zapali svietiljku, što ju je donio sobom, i podje napred; a knez zatvoriv svoju sobu iz nutra, podje za njim i silažahu niz uzane stube, kojim je bilo može-

Digitized by Google

biti više stotinah godinah, te već nije odavna nitko po njih išao.

Šutahu oba, jer nije bilo umjestno razgovarati se a nijedan nije uprav ni želio, da mu drugi sazna što misli; napokon dodju pod zemlju u malenu sobu; ovdje kaludjer preda knezu velik ključ proseć ga, da otvori željezna vrata.

„Kako vidim, poštovani otče, tebi je taj put poznat?“ upita knez dvojeć skoro, da li to, što vidi, nije pusta sanja.

»Ima skoro četrdeset godinah, što nisam bio ovdje, ali posljednjega puta neću nikad zaboraviti; metropolita naloži mi, da te vodim ovuda.«

Zahrdjana ključanica nehtjede se dugo otvoriti, pa dok se je knez iz svih silah napinjao, promatraše iguman odignuv svietiljku visok neuredan svod i duboka duplja u zidu. —

Uza to se živo spomenu onoga hipa, koj mu je odsudan bio za sav život, jer je nenadano bio zaključio veličajne dvorane zamieniti uzkom sobicom a gizdavo odielo s debelom mantijom. Tečajem godinah i mnogimi napori oguravi stari iguman, ali bijaše to njekoć smion, neobuzdan vojnik, koj je za jadna opustošenja u Novgorodu bio jedan od najrevnijih ovršiteljah nečovječne osude; nu gledeći jednom, gdje su ubijali mnogo najuglednijih gradja-

Digitized by Google

nah, sgrozi se, u njem se probudi sažaljenje i više zatvorenikah, koji su bili njemu povjereni, sakrije u taj podzemni stan, kamo je ulaz samo on znao iz svoje spavaonice i tù jih je hranom obskrbio. A videći svaki dan, kako nesretnici nepokolebivim pouzdanjem u volju Božju snose svoju nesreću, probudi se u duši mlada Ivanova ljubimca grko kajanje i odluči provoditi dalnji život u pokori. Dade razglasiti, da se je u Volhovi utopio, a pobjego je sa svojimi izbavljenici u samostan solovecki, iz kojega je poslie trideset godinah premješten kao iguman u samostan sv. Duha; kako je bio uzorne pobožnosti nebi mu reko, da je ikad bio opustošitelj Novgoroda.

Dok je kaludjer razmišljao o znamenitoj prošlosti, podje knezu jedva njekako za rukom otvoriti vrata, ali kad ih otvaraše, izpadnu petlji i vrata se štropoštaju strašnim treskom na pod. Služinčad razi zemlje spavajuća ljuto se prestraši da je potres i poskače s posteljah. Jakov, sluteć da se je i knez prestrašio hoće da ide u sobu, ali uzalud čekaše da mu se otvore vrata; u sobi je bilo posve tiho, te Jakov čudeć se mrtvoj tišini ode opet u postelj, ali reče, da će u jutro upozorit kneza na taj dogodivši se tresak, kojemu bi valjalo ući u trag, odakle i kako se je dogodio.

Medjutim podje opet kaludjer sa svietiljkom napred a knez za njim po isto onako uzkih stubah gore, kao što

Digitized by Google

su išli po onih dole; bijaše ih toliko, da su si morali više putah počivati. Starac još uviek mišljaše na prošlost, a još ga je više mučila slutnja, da sada podpuno se unj pouzdavšega mlada boljara vodi možebiti na smrt.

Napokon izadju oba putnika van kroz vratašca, koja su se vidila samo proljećem i jeseni; jer zimom ih je pokrivao snieg, a ljeti zelene hvoje. Izadjoše na malen jedva hvat širok prostor izmedju kuće jednoga boljara i zidinah Kremlovih; na taj prostor nedopiraše nikad sunce, a snieg se na njem neokopni obično ni do sriedine ljeta. Odtuda stignu skoro u metropolitin stan; iguman slabo pokuca na vratih i počuju skoro, da njetko silazi niz stube. Star kaludjer otvori vrata i umoli došavšu gospodu, kad ih prepozna, da hitro unidju, pa odmah za njima opet zatvori vrata.

Častni Isidor bijaše uzor podpunoga pouzdanja u Božju volju i njegovu zaštitu, pa je često u borbah, koje su domovinu ništile, samo vedar njegov pogled oslobodio puk od sdvojnosti. Ali se danas vidje knezu tako tužan i zabunjen, kako ga još nije dosada vidio; bijaše mu sbilja tako težko, da nije mogo rieči prosloviti, bojeć se, da će mladi knez, čuvši za novu nesreću, dvojit možebiti o pravednosti Boga velikoga ili prevelikom smionosti i pouzdanjem u sebe uništit i posljednju nadu domovine. Nu uprav ova opasnost, koja mu je kano težki kamen

Digitized by Google

ležala na srdcu, osviesti ga s nova i poče, pokle si je s knezom sjeo za stol ovako govoriti: „Prošlo je mnogo stoljećah i mnogo se koješta promjeni, pa i danas se dan na dan možemo osvjedočiti, kako je sve prolazno i kako se u ništa nije moći posvema pouzdati.“

„Zar se je kralj švedski sada čemu drugomu domislio?“ upita knez, „i hoće možda mjesto da nam pomože, sam proti nam ratovati?“

„Kad bi samo to bilo ja bi to kneže bez straha i žalosti pripovjedao, kako je tudjin nevjeran i kratkovid — —“

„Je li Lažni Dimitar već u Moskvi?“ uleti mu knez u rieč glasom jedva čovječjemu sličnim.

U taj hip dotrči u sobu otvoriv naglo vrata — Tišin; bijaše bolan, u licu od vjetra i sunca crn, a ustne mu bliede i suhe; opaziv Mihajla uzradovà se, ali ga samo za jedan trenutak pusti bolno čuvstvo — dà, trak radosti njegove bijaše sličan posmjehu umirućega.

Zagrli se s prijateljem i vrućimi suzami pomoći prijateljevo lice pripovjedajuć, jedva čuvenim glasom', da u Pskovu biva isto što je bivalo u Putivlju.

„Ludi, nesretni ljudi!“ vikne mladi knez; „koliko je tomu, što su pod knezom Šujskim junački potukli glasovitoga Bathorija, a sada, gdje im je domovina na rubu propasti, sada sramotno drage volje prelaze k osvojaču.

Digitized by Google

Drago mi je samo, što ni ta sramota neodlučuje, kao što sam se s početka bojao, znao Bog“, nastavi uzdahnuvši „šta se u Moskvi dogadja; car mi obeća, da će me o svem izvjestiti, nu ili se boji, da od zlih viestih neklonem duhom, ili su već neprijatelji posjeli sve ulice. Takovih viestnikah, kakov si ti Pavle, neima tako blizu. Koliko si pretrpio, dok si došao u Pskov, a prava sreća, što si iz njega živ izneo glavu! Što bi ja bez tebe, da su tebe zlotvori ubili, dočim bi si imao predbacivat, da sam im tomu povoda ja dao, da mi otmu ljubezna i vjerna prijatelja.

Namjestnik, okolnić, djak Telepnev i kneževi pratioci unidju u sobu. Jedni nemogahu dokučiti svega, što se i kako se dogodilo; drugi nemogahu sakriti sdvojnosti i straha svoga, te ih samo njekoliko ostade, što no rieč pri sebi i pri sviesti, koje u toli opasnih okolnostih neobhodno treba za vlastito i obće dobro. Metropolita upita, da li je i igumanu pošlo za rukom izvesti kneza iz boljarove kuće, da ih nije nitko opazio, a knez mu odgovori, da nikako nemože dokučiti, zašto je to činjeno tolikom opreznosti.

Bdite i molite ali se nestrmoglavljujte u propast,“ odgovori starac. „Novgorodjani rekoše ti i sami, da se nemogu na ništa odlučiti, dok nečuju viestih iz Pskova, a neima dvojbe, da su dočuli za izdajstvo. Pskovljani su

Digitized by Google

poslali viestnika, koga je Pavao Petrović prestigo; ali mu je za to liepi konj i bacio sobom u mom dvorištu; nu mi smo prvi saznali, što se dogodilo u Pskovu, pa se možemo posavjet što nam valja činit prije nego se glas o tom raznese po gradu. Netom prije“ nastavi metropolita tiho, bojeć se da ga tko neuzčuje ili možebit zato, što ga je i samoga boljelo, da takva šta mora, da pripovieda — „samo što si prošo od mene, dodje ti k meni jedan starac, koga već odavna poznam kao poštena i pametna čovjeka, pa mi kaza, da njeki častohlepni gradjani nastoje o tom, da se Novgorod proglasi skupnovladom; broj tih, reče, svaki dan se množi i već da su zaključili sve carske činovnike poubijati — —“

„A zašto sve?“ presieče mu rieč knez pogledav na svoje pratioce, koji su to već znali. „Dosta, da ubiju samo mene, pa se i tim mogu proglasit za neprijatelje cara!“

„Izadji odavle boljaru, i nas povedi sobom,“ reče djak Telepnev.

„Častni otče“ odgovori knez, hvala ti liepa, što si se poskrbio za me; nu oprosti, što me boli, da bi ti ikad mogo i pomisliti na to, da ću dopustiti da Novgorodjani na tebe sbog mene zamrze. Neznajuć, da će se Pavao danas vratit, htjedoh uprav poslat k njemu glasonoše, te su konji već spremljeni i za to nepočasiv časa možete svi otići, ali ja ću ostati — — —“

Digitized by Google

„Za volju božju, kneže Mihajlo Vasiljeviću,“ vikne Kurakin otrisav si s očijuh suze „čim smo to zaslužili, te nas tako zlo sudiš? Zar smo tolike ništarije, da bi mogl careva sinovca ostaviti izvjestnoj smrti? Ne, boljaru, ja nisam junak od oka, ali nisam ni strašivica; sgodilo se što mu drago, ja neću predat grad, koj mi je carem povjeren.“

„Mi te nećemo ostavit za ništa na svietu,“ reče Tišin, Tatićev i mnogi drugi.

„Ja sam Novgorodjanom obećao, da ću ovdje ostat, i moram da držim rieč!“

„Prije svega,“ reče metropolit, „treba da svršiš carevu volju, da sa Švedi sklopiš savez, i onda s njihovom vojskom da udariš na Poljake i izdajice domovine. Ti nemožeš ni svojim životom ni slobodom činit kako bi htio; to je obodvoje Božje, carevo i domovine.“

„Ako je volja božja, da i nadalje služim caru i domovini, on će me svojom svemožnom zaštitom obraniti.“

„Mladče,“ nastavi ozbiljno metropolit, „negrieši proti Bogu. Nitko neka nemisli da će Bog radi njega morat čudo činiti. Slušaj mene, koj sam sam kroz toliko godinah steko kakva takva izkustva, a nisam valjda ni manje od tebe revan za ono, zašto i ti revnuješ; ja te molim, da izadješ iz Novgoroda. Ja znam bolje no ti ovdašnje gradjane; ja ti jamčim, ako odputuješ odavle, da ću ih

Digitized by Google

osviestit i tebi pridobit; nu ako im se pokažeš prije nego li zrelo razsude stvari, onda ćeš vjeruj mi, lasno postat žrtvom njihova biesnila.“

Knez uzdahne i nikom ponikne; on je starca odviše štovao i čast metropolitsku cienio, nego da se usudi oprovrgavat metropolitine rieči; činjaše mu se nemogućim, da bi mu o zlu mogli radit ljudi, kojim je blag poglavar i darežljiv dobročinac, i da ga u bjesnosti prije muče nego li ga saslušaju. On je bio čvrsta značaja i nestrašiva duha, pa je scienio, da je vrla smionost vazda umjestnija od opreznosti; pomisli, da to metropolita govori od straha, koj je nanj učinila zločesta viest iz Pskova, pa mišljaše na način, kako bi se mogo otet metropolitinoj želji a da ga i nebude morao oprovrgavati.

„Boljaru,“ nastavi Izidor „ako te moje rieči neganuše, izadji iz grada barem sbog smrtna straha, u kom se nalazim. Dok si ovdje, nisam ni jedan hip sjeguran; a muči me misao, da ću biti svjedok tvoje smrti, careve tuge, tuge tvoje žene i matere. Svojom drzovitosti nećeš domovini koristit, a caru ćeš neobhodno potrebnu podporu otet, broj buntovnikah pomnožati i na Rusku dovesti novu biedu! Nećeš moći za to odgovarat pred Bogom; on će i tebe sudit kao god buntovnika, kao samoubojicu.“

Izza tih riečih nastupi grobna tišina; sve je čekalo, na što će se odvažiti knez; nitko se neusudi pomislit, da

Digitized by Google

bi mogo bolje svjetovat od metropolite i gledahu svi mlada boljara pogledom, na kom se je zrcalila prošnja, da ide iz Novgoroda.

Duboko tronut posumnja knez, da li možebiti oholost negovori iz častna svećenika, o kojega oštroumlju i opreznosti nije dosada ni najmanje dvojio; bijaše mu tako da njekoliko časovah nije mogo ništa izustiti; studen znoj probi mu na čelo, kad se spomenu strašne misli, da mora bježati; napokon ipak reće, da je pripravan otići. „Na dam se častni otče“ nastavi, „da će na tvoju prošnju Gospod sačuvat sve, koji su mi dragi i da Novgorodjani neće dugo misliti na to, da meni nesmiju vjerovati.“

„Odmah će boljaru,“ odgovori metropolita pobožno se prekriživ, „doznat svi, kako uzvišeno misliš, ćutiš i radiš; čim odeš, kazat ću im, da sam te, bojeć se bune, prisilio, da se gdje na sigurnom zakloniš, i da sam ti prietio srdjbom božjom, ako me nećeš da posluhneš. Za mene se nestaraj, a vjeruj mi, da ćeš biti nagradjen za svoj posluh, kojim sugradjane moje oslobadjaš težka grieha a sebi praviš sgodu, da ćeš doskora moći koristnim načinom pokazat ljubav svoju prama domovini.“

Mihajlo privoli, da okolnić Tatićev, djak Telepnev i još njeki iz njegove pratnje podju š njim, nu Tišina nehtjede uzeti izgovarajuć se strahom, da bi s umorenosti od daleka puta mogo oboljeti; a jer je znao, koliko će

Digitized by Google

mu to prijatelja boljeti, zamoli metropolitu, da ga po Tišinu ubaviesti, kad se okolnosti poprave i on bi se možebiti smio povratit u Novgorod.

„Dakako," nastavi s prisiljenim posmjehom, „još ni sam neznam, gdje će mi Bog dopustit da dočekam takov glas, nu ti ćeš me Pavle naći, ili će ti moje vjerno pseto odat trag moj, ako bi me trebao tražit po šumah i bašćah."

„Nu molim te, kneže Mihajlo," vikne Tatićev, „ta nećeš valjda bludit oko divlje zvieradi kao klatež ili samostanac. U Ivangorodu i Orešku su ljudi pametniji nego ovdje."

„Što hasni pamet," doda tužno Telepnev, „kad neima snage. Ja mislim, bit će dobro, da uzmemo što više sobom kožuhah i novacah, da neumremo od gladi i zime." —

To i knez odobri zapovjediv Telepnevu, da se pobrine za sve, što bi njemu i njegovoj pratnji moglo u neznanoj okolici trebati.

Oko polak noći unidje metropolitin dvorski rekav, da je sve za put spremno a da nitko ništa neposumnja konji da su izvedeni u vrt samostana sv. Duha. Knez uzdrhta, naglo ustane i dobiv od metropolite blagoslov oprosti se s namjestnikom i svimi, koji su imali ostat u

Digitized by Google

Novgorodu osim jedinoga Tišina, koj je želio prijatelja si sprovesti do samostana.

Došav knez do Sofijine crkve, osjeti kako ga nješto nuka, da unidje u nju; već htjede poslat po ključeve, ali Telepnev reče, da je crkva obično i po noći otvorena; jer da mnogi rada mole u tihoj samoći. Pa sbilja knez, kad pokuca na vratih, čuje da njetko polagano dolazi, a kad su se vrata otvorila, vidje igumana, koj ga je vodio.

„Udji boljaru," reče samostanac; „ja sam te čekao i drago mi je, da si došo ovamo, gdje Gospod brani one, koji mu se u radosti i tuzi odavaju."

U Sofijinovoj crkvi su debeli četverouglasti stupovi, od kojih je i po danu u njoj dosta tamno; ali knezu se još nevidje nikad toli veličanstvenom, kao sada pri bliedu svjetlu gorućih pred svetimi slikami svietiljakah. Pomoliv se Bogu gledaše ozbiljno u stare zidine, koje su njekoć zamnjevale pjesmami Vladimira Jaroslavova sina i Aleksandra Nevskoga i koje su više od 500 god. prkosile vremenu i dogodjajem.

Knez umoli, igumana, da moli za cara i sjeti se ovom sgodom svoga sastanka s duvnom caricom u voznesenskom samostanu u Moskvi, kad ju je prosio za svoga strica. Ali tada je bio knez Šujski a danas je Ruska na rubu propasti. Težko li ti je bilo knezu na srdašcu! Nu kad digne glavu i pogleda sliku Spasitelja, opet se

Digitized by Google

ohrabri, te izadje miran iz crkve. Šuteć prolazaše ulicami, u kojih je jošte sve spavalo i mišljaše, kako će se Novgorodjani začuditi, kad budu čuli, kako je naglo otišo, da će možebit pomisliti, da su im osnove izdane te sa straha, da će naići na neočekivan odpor, neće se možebit usudit izvesti, što su bili naumili. Ovom misli uvidi, koli je mudro govorio metropolit, pa reče igumanu, da sutra rano otide k njegovoj uzoritosti i neka mu kaže, da će knez Skopin Šujski njegove savjete vazda štovat, kao Bogom nadahnute misli.

Kad su putnici došli izvan nasipa, opaze u samostanu kod sv. Duha svjetlo. Jakov i ostali sluge već su bili u blagovaoni uz kapelu kod vratah. Prijavi ih iguman, da dolaze, pak dva kaludjera uzmu hitro križ, sliku svetacah i više prosvirah (malenih kvašenih pšeničnjakah); sliku svetacah dadoše knezu, moleći ga, da ju uzme na uspomenu današnjih dogadjajah u nadi, da ga Bog neće ostaviti; zatim porazdiele prosviru, a napokon digne jedan od svećenikah poviše križ i blagoslovi njim vjerne sinove domovine. Knez poljubi svetu sliku, gledne tamom pokriven grad, zagrli Tišina i skoči na konja, te povede hitrim skokom cielu četu za sobom. Kaludjeri moljahu pobožno za sretan put, pa kad im je bjegunacah nestalo izpred očijuh, odvede iguman Tišina u samostan sv. Duha.

Digitized by Google

VIII.

Vozeć se ljeti velikom cestom iz Petrograda u Ključgrad, moraš da se razveseliš gledeć, u toj slabo napučenoj okolici nebrojeno množtvo bielih jedarah na modrih valovih velikoga ladožkoga jezera. Putnik Rus, pomno ih gledeći i s daleka vesele pjesme radostnih brodarah slušajući, sravniva i nehotice prošlost sa sadašnjošću radujuć se iskreno moći i slavi domovine i neumrla vladara, kojega ju genij do ove visine dignu. Nu za lažnih Dimitrah bijaše ovdje inako. Nebje tada stotine brodovah, natovarenih živežem, gdje hrle k priestolnici, i premda su sbog sigurnosti blizu tvrdje izkrčili šumu, bijaše tada ipak na podzidanih sada obalah dosta grmovlja, pod kojim se je ribar odmarao, radujuć se visokim zidinam, koje ga čuvaju od Švedah, a drugi put tugujuć sbog nesreće, što je stara imovina njihovih predjah pala u tudje ruke.

Gdje je odprije malo znana Neva uticala u ladožko jezero tamo je njekoliko smrekah i brezah rastlo u polukrugu, za zaklon čestim zakasnjelim putnikom. Kad je u jesen obala od kišah postala mekana, vidje se onuda riedko kad ljudih ili najviše kako pastir traži izgubljeno živinče ili kako lovci iz grada progone zvierad sve do smriekah. Ali jednom uz britki sjever, kad je već bila blizu zima bješe na pustoj obali vidjeti, dobro obučenih jašilacah, gdje si naložiše oganj. Jedan liepo uzrašteni

Digitized by Google

mladić, prema komu se ostali ponašahu kao prema štovanu vodji, nemisleć na san, nasloni se na strielom razdrapano stablo i razmatraše tvrdjavu. Upala mu lica plamtijahu a u mrku mu pogledu vidje se velika zlovolja. Ali nepregledni talasi, na kojih su se prekidale sunčane zrake, rominjanjem svojim probude ga izza sna, te uz veličanstveni taj prizor spomenu se on ništetnosti čovječjih osnovah i umiri mu se uzkolebano srdce. Krasan danski pas gledaše ga u oči, kano da liepo moli, neka ide k ognju, komu je plamen vjetrom podpirivan povisoko buktio. Opaziv mladić, kako drago živinče drhturi, pokrije ga svojom bundom, ali ostade kako je i bio. Podalje odtuda sjedjahu tri muža sriednjih godinah na jednoj kladi; šutahu kano da neimaju riečih, kojimi da izraze bol i tugu svoju; najstariji izmedju njih gledaše čas u nebo, čas na tvrdju, čas na cestu k Novgorodu; u licu vidje mu se posmjeh — duboko preziranje ljudih i nepouzdanje u providnost, pa to se je živo kosnulo duhom klonutih njegovih drugovah, koji se nisu usudili mrmljat proti Bogu.

Pod stabaljem zobahu konji zob iz velike sa granah viseće plahte; jedan je medju njimi bio veoma krasau. Vatrenima očima osvrtaše se na sve strane, često zahrza, drapljuć sad jednom sad drugom nogom zemlju, kano da sluti pogibelj, koje se ipak mnogo neplaši. Dru-

Digitized by Google

žina moraše ostat ovdje na obali s njekih osobitih razlogah, kad se nenalazi u bližnjoj Oreški, gdje bi mogla prilično udobno živiti.

Oko ognja blizu konjah ležahu sluge, o nječem tiho govoreć; jedan bivši njekoć brodar na Volgi reče svomu susjedu, neka kaže gospodaru, ako neće gore u tvrdju, da mu valja hitro dalje putovati, da još do zore dodju u selo, jer da će biti strašne bure. U istinu sa svih se stranah sakupljahu tmasti oblaci, te brižni sluga ustade, da ide gospodaru; ali kad podje njekoliko korakah pade predanj liepa kapa, koju je bacio i nosio vjetar jednomu iz pratnje namrgodjena lica. Jakov mu htjede dići kapu, ali je vjetar bio od njega hitriji, pa ju odkotura u vodu, koje ju valovi daleko ponesu. Mlad boljar okrenuv se hitro ponudi svoju kapu starijemu svomu drugu odkrivene glave. —

„Nebrini se za me, kneže Mihajlo Vasiljeviću,“ reče okolnić Tatićev, koj možebit izkazanu čednost nije ni smatrao po sebe laskavo, scieneć valjda, da ga mladić drži za raznježena dvoranina. „Ti se još ni rodio nisi, kad sam ja već po bielom moru krstario nebojeć se vijora ni valovah; svemu sam već priviknuo, samo nemogu podnositi mirno, gdje vidim zlu volju, malodušne i potištene ljude. To bih se rada učio od tebe, ali sam već prestar.“

Neuzev mu tih riečih zlo, odgovori knez veoma

Digitized by Google

blago, da se slaže s njim u tom, da čovjeka mora boljeti kad vidi, šta biva, nu da bi, kao što će i sam uvidjeti, ludo bilo Neljuba, Afanseju i Andreja silom htjeti uzdržati.

„Ta nisam ni ja mislio," uleti mu u govor okolnić „da ih zadržiš kod sebe; nu trebalo je, da ih svezane bacimo u šumu, kako bi se i oni sami i njihove bagre ljudi naučili, da nije vazda dobro lupežem bivati."

„Nije hora, da budemo bez podpunoma važnih razlogah strogi Mihajlo Ignjatijeviću."

„Ali je prevelika popustljivost obično veoma opasna" odgovori Tatićev.

„To znam i sam," odgovori knez, „te ću zato samo one nagradjivati, koji su odani caru i domovini, a strašivice neka sudi Bog, a sudit će ih i dovoljno čista savjest." —

„Ti nevjeruješ boljaru," reče Tatićev osjećajuć, da je spram careva rodjaka pogrešio u dužnom štovanju, „da se Miško Saltikov plaši takva suda."

Nu o njem nebijaše razgovor nego o naših pratiocih, koji su se poplašili s nami umrieti. Saltikovu nebi koristilo, ni da sam mu se zaprietio Božjim sudom! jer on bi mi se bio rugao. Ja ga već nemogu kaznit sbog izdajstva, nu mislim s ućasom i upravo prodrhćem, spomenuv se, da mu je duša neumrla."

Digitized by Google

„Ti imaš angjeosko srdce, kneže," reče djak Telepnev, „pa je tim većega prezrienja dostojan, tko god se usudi zatvoriti tvrdjavu ili psovati tebe i velika cara. Bio proklet svaki takov izdajica na ovom i na onom svietu."

„Ah nekuni ga!" odgovori knez „neželi nikomu zla ni vječnih mukah! Nije nam dakako zaviditi," nastavi poslie kratke šutnje — „jer su nas svi ostavili, od svuda prognali, te neznamo, gdje da si sklonemo glavu, a što je još gore, možebit ćemo i pomrieti, a domovini nećemo pomoći. Nu ja bih volio, da me odmah bace u Nevu, nego da budem na Saltikovu mjestu! Šta mu još može biti sveto, kad je u nuždi mogo ostaviti cara, koj mu je dobročinac?"

Glasonoša i opet ponuka Jakova, da kaže gospodaru neka ih digne odanle, jer da se bura hitro primiče, pa kao što je okolnićevu kapu, tako da će možebiti njih sve pobacat vijor u nepregledno jezero. Knez privoli, da se dignu, ali jedva im to zapovjedi, kad se netom pojavi u čamcu na jezeru jedan starac, brodeć upravo k njemu. Došav do obale, izadje, pokaza okolnićevu kapu i reče, da ju je našo na vodi, a jer je od daleka vidio boljara, da je mislio, kapa da je čija god iz družtva. Tatićev se uzradova i nadari starca, komu su se svi čudili, što se još tako star pa u toli primučnoj nepogodi usudio ići po jezeru na toli slabašnu čuniću.

Digitized by Google

Čuvši starac o sebi svakakvih sudovah, upita smješeć se, zar nisu nikada vidili, da i jake brodove morski talasi mogu isto onako kao i slabašne oštetit i uništit? On da je to već vidio, i tvrdo vjeruje, da čovječja mudrost jedino od propasti nemože zaštit.“

Ove se rieči primu srdca kneževa; Mihajlo gledne prama nebu i mjesto tuge poćuti uzvišeno čuvstvo; zovnuv k sebi starca upita ga, da li stanuje daleko odavle i bi li kod njega mogla sva njegova pratnja prenoćiti? Seljak odgovori radostno, da mu je koliba samo sedam vrstah daleko od tvrdjave; on da s unuci, djecom svoga sina, koga su ustaše kod Moskve ubili, ribari; da nestrada i da je pripravan s gostovi svojimi dieliti i posljednju koricu kruha, koju mu Bog dozvoljuje priskrbiti.

„Dakako,“ nastavi, „noć vam neće proći onako ugodno kao u kojega boljara, ali nećete barem stradat od studeni i nepogode. Ako tvoja milost želi k meni poći, izvoli jašiti ravno do velika kamena, uz koj se digoše tri visoke smreke; onda kreni lievo u šumu; u njoj je mnogo putevah i mogo bi zabludit, ali ja ću, ako Bog da, skoro kući doći i poslat ću vam njekoga u susret, ja ću se sa ženami medjutim pobrinuti za večeru; nahvatao sam liepih krapovah i šćukah, pa ćemo imat šta jesti.“

I starac na to htjede odmah otići, ali ga knez suzdrža, zapoviediv Jakovu, da mu povede konja a on da će

Digitized by Google

sa starcem poći na vodi. Tomu se svi čudom začudiše. Jedan brodar upita starca, ima li dva vesla, pa kad ovaj reče da ima, ponudi se, da će i on pomoći, jer dva da će bit jači proti vjetru. Starac privoli nu samo zato, da njega i ostale umiri i oslobodi straha za knezom, jer da je on siguran u svom poslu.

Tatićev i Telepnev odgovarahu kneza na svaki način, da se okani vode i da svoj život nestavlja na kocku a bez svake koristne svrhe; nu vruć mladić ubi si u glavu, da se vožnjom po uzburkanih valovih ima odlučiti, hoće li mu budućnost biti sretna ili nesretna? Premda je nastojao i sam, da se te misli kao protivne kršćanskomu moralu otrese, ipak se nije mogo oslobodit želje, da vojuje proti pogibelji s nadom, da će si ublažiti muku i bolno čuvstvo, što je prisiljen plandovati mjesto da bude radnjom koristan trpećoj domovini.

Uvidivši okolnić i Telepnev, da ga nemogu nikako nagovoriti, da ostane, ponude mu se, da će ga pratiti; nu on niti u to nehtjede privoliti te ni ponudivšemu se brodaru nedozvoli pomagat starcu samo zato, da nebude nitko učestnik nesreće, u koju ga silom gone hiri njegovi. Nu brodar je bio kao i knez svojeglav, pa predav svoga konja jednomu iz pratnje idjaše hitrim korakom po obali uzpored čamcu, koj je gonjen vještim veslarom žurno presiecao silne valove i daleko već prestigo konje, koji su od zlu putu težko išli.

Digitized by Google

Vijor je silno duvao, a jezero je sve tamnijim bivalo; i posljedna sunčana zraka izumre u burnih valovih, koji su pjeneć se i šumeć udarali o žal. Al stari veslar neizgubi sviesti, nego sad pograbi veslo obima rukama, da slaboj ladjici dade drugi pravac; sad je opet miran stojao, motreć neprestrašenoga boljara, s kojim se je tako nenadano sastao.

Knez bijaše sasvim miran, rekao bi njekako živahan, budući se je sasvim povjerio staromu i izkusnomu veslaču. Bilo mu je oko duše, kao da je za uvjek osjeguran proti zlobi i nevaljalosti ljudih, koji mu već oddavna srce trgahu; činilo mu se je, kano da je bliže neba, kao da navješta silna bura i vijor prisutnost Višnjega i kao da može biti svak čas pred njegovim licem. Ova vožnja učini mu se u istinu čudnovatom, premda se je bio na nju tako brzo sklonuo. Već je oddavna želio, da vidi Nevu i da potraži na njezinih obalah posljedice Aleksandrovih pobjedah, te da joj upozna utok u jezero, kojim bi se mogla Ruska sve više Europi prikučiti. Dakako da nije mogao predmjevati, kakav će ga zao udes ovamo dovesti. Saznavši na putu u Ivangorod, da su tamo priznali Lažnoga Dimitrija, krene pram Oreški, a otuda ne samo da je protjeran, već se je činilo, kao da bi imao volju od cara naimenovani namjestnik, boljar Saltikov, da zadrži kneževe poslanike i da ih preda buntovniku. Uz-

Digitized by Google

bunjeni govorkanjem o izdaji izjaviše njeki pratioci kneževi, da neće dalje s njim ići. Mirno ih sasluša, te neprosboriv ni riečce, da ih možda odvrati od toga, odluči da si potraži u kojem god seocu utočište, čekajuć viest od svoga šurjaka.

Strašni vijor baci ladjicu na jednu stranu i napuni ju do polovice vodom, nu knez sagne se na drugu stranu te tako učini, da se nije prevalila. Njekoliko časovah zatim htjede posegnuti za paljem, koj je na dnu plivao, al kad se obazrje, vidi onoga, komu nije bio dopustio pomagat, nu koj se više nije mogao uzdržati, da bude puki gledalac pogibelji, u kojoj mu je ljubezni gospodar; s toga zazvav u pomoć sv. Antuna strmoglavi se u vodu, a sad je bio kod ladjice, na veliko čudo kneza i njegova veslara. Izpuljiv vodu iz čuna, poče veslat obima rukama.

„Gdje se radi o glavu,“ reče, „volimo svi poginuti zajedno, jer ja tebe kneže Vasiljeviću preživjeti neću. Volim sto putah poginuti, nego po tvojoj smrti biti poljski sluga i ružni izdajica domovine.“

Jedva mu se glas i čuo u silnoj buci valovite vode, ali neima zvuka na svietu, koj bi kneževo srdce ugodnije taknuo, nego šta su ga te rieči. Požrtvujuća odanost, koju su mu pratioci dokazivali, snuždi ga, što su njeki sav narod sudili po njekih izdajicah. Što su boljari upravo najgori izdajice domovine, to ga često tako raztuži, da je

Digitized by Google

žalio, što se rodio u Ruskoj kao plemić; nu osvjedočiv se, koliko je liepih sposobnostih u Rusah, pokaja se i za onu misao, tješeći se, da ima mnogo više Rusah iskrenih rodoljubah. Junačtvo kaludjerah troičkoga samostana, revnost i nestrašivost seljakah te žrtve onih plemićah, koji nisu carevu darežljivost sisali, sve ga to napuni nadom, da će se njegovi zemljaci do skora okaniti zločestih susjedah.

Veslari se dosta držahu obale, ali jih je vjetar od nje sve dalje zanosio; biesneći valovi titrahu čamcem kao kakvom igračkom; voda je na njih udarala a od padajućega sniega malo su šta i vidili.

„Jesmo li još daleko od tvoje kuće?“ Nije li koja bliža od tvoje, da se gdje god zaklonimo, reče knez starcu ribaru, koj je neprestano izpuljivao vodu.

„Neboj se boljaru mi ćemo dobro proći.“

Starac to reče krepkim glasom, nu lice mu nije bilo prema njemu vedro; netom počne knežev pas silno lajati tako da se veslari i knez prestraše; ovaj reče psu, da šuti, pa sbilja pas pokorno spusti glavu i cmugajuć povali se k nogam svoga gospodaru. U to se čuo glas na pomoć; iz starčeva glasa vidilo se, da je blizu strašna pogibelj; pas počne opet lajati, nego radostnije i za kratak čas pokaže se čamac sa dva veslara.

„Ono su moji unuci!“ reče ribar. „Kad dodjemo do

Digitized by Google

njih, preskoči odmah k njim boljaru. Bog nam ih još u pravo vrieme poslà; jer ovaj nas čamac neće dugo nosit.“

U istinu čim su iz njega poskakali, utone; starac ribar poklekne, suznih očijuh hvaleć Bogu, što je čudnovatim načinom izbavio kneza, o kojega slavnih činih i porodu bio je ljudmi iz pratnje prilično ubavješten.

Veći i jači čamac, na kom su sada veslala četiri brodara, hrlio je po sve silnijih valovih i napokon stiže sretno k obali.

„Djeco“ reče starac mladićem, kad su čamac dobro privezali „Bog će vas naplatit, što ste mi pohrlili u pomoć! Ali još nije sve izbavljeno! Boljareva pratnja ide na konjih obalom a mogla bi i zabludit; ajdte pred ljude i dovedite ih amo; kažite im, da je carev sinovac knez Mihajlo sretno došo na obalu; a što ga je Bog zaštitio na burnoj vodi, to je znak, da se oreški izdajice neće već dugo držati.“

Mladi ribari poljube smjerno knezu ruku i odoše, da izvrše, što im je naložio djed.

Dvie vrste od obale bijaše ribarsko seoce u šumi, u kojoj žitelji neutreše putevah samo od straha pred Švedi, da nebudu znali puta do sela. Starac je kneza vodio priečkom stazom, da bude barem bliže, kad nije dobar put. Kad su došli u selo dotrčaše im lajuć veliki psi, koji su

Digitized by Google

„Oprosti, kneže Mihajlo,“ reče stariji plemić, „ako te smetamo, ali nije do počeke! Mihajlo Ignatijević (Tatićev) htjede sutra zorom otići iz grada s jednom četom, ali mi pouzdano znamo, da će preći k Poljakom.“

„Šta?“ vikne knez. „Ne, to neće učiniti; on neće biti izdajica; on se nebi mogo bio pritajiti.“

„Ja se boljaru nebi to usudio bio prijaviti, da neznam posve pouzdano, da će te okolnić izdati; ja sam ga vidio sam, gdje se je s njekimi Poljaci iz kuće odšuljao.“

„Ali tim još nedokazuješ, da je to učinio zlom namjerom; možebit je želio što važna saznati ili ih nagovoriti, da se nam predadu.“

„Ne boljaru,“ odgovori mladji plemić, „okolnić neima dobre namjere. Ti znaš, da sam i ja iz prednje čete a ja ću na tvoje oči poljubit svetu sliku i reći, da je Tatićev odan više razbojnikom nego li velikomu caru.“

„Ali za to bi trebalo sjegurnih dokazah,“ reče knez pogledav oštro mladjega plemića.

„Jutros sam bio kod okolnića; opade mu pismo, pa opaziv, da ću mu ga ja dići, razljuti se kao biesna zvier i malo da mi nesalomi kostih, još me i sada ramena bole.“

„Čini što ti drago, svietli kneže,“ reče jedan od

Digitized by Google

trgovacah; »ali ja sam osvjedočen, da se u okolnića nevalja pouzdati. Upitaj mu služinčad, pa će ti svi kazati, da goji u srdcu izdajničke osnove. Dok još nije bio te misli, da nas proda, bijaše on posve drugi čovjek, nego što je sada; nu sad zašto god plane kao živa vatra a osobito noćju se jako boji. Muči ga zla savjest!“

Mihajlo se sjeti sada više Tatićevih izrazah pa je i sam bivao sve više sklon vjerovati, da Tatićev neima čistih rukuh u poljskom razgovoru.

»Danas po jutranjoj,“ reče pristar sa svoga poštenja i dobra glasa poznat trgovac »posjetih mu svaka, bogata, vesela i sa svietom poznata muža. Jedva mu dodjoh u sobu, odmah mi reče, da bi tebe, boljaru, valjalo upozoriti na to, što govore mnogi, da je okolnić zadao Poljakom rieč, da će im predati grad.

»Veliki Bože, zar sbilja? klikne knez padnuv u svoj naslonjač i duboko se zamisliv.

»A šta kažeš na to ti Ivane Fedoroviću?“ upita Tišin po tiho.

»Danas nemože čovjek za nikoga jamčiti“ odgovori Odadurov.

Knez Mihajlo bijaše vrlo uzdrman. »Nedvojim,“ reče Novgorodjanom, »da vas sklonu poštenje doći k meni, da mi kažete ono, što bi volio da nije istina; jer mi je najneugodnije ma koga proglasit izdajicom, a tim mi je teže,

Digitized by Google

što se izdajstvom biedi okolnić, koj bi hrabrošću svojom, i umom mogao vrlo mnogo učinit za domovinu i prieStol. Ajdte s Bogom; budite pripravni, da vas opet zovnem k sebi.“

Novgorodjani se duboko naklone i odu.

Od boli i tuge nepregovori knez njekoliko hipovah ni slovca. Odadurov i Tišin neusudiše se prekinuti šutnju.

„Vojvodo,“ reče napokon knez „ti si dva puta star koliko ja; svjetuj me, što da činim. Ja ovih Novgorodjanah nepoznam a s Tatićevom sam proživio dva tjedna; samo se u jednom nismo slagali; on je nemilosrdan i mrzio odpadnike kao i one kratkovide, koji odmah vjeruju, što im tko kaže. Zanjeti se na takve ljude čovjek dakako nemože, ali je dosta, da se već sami boje svega, pa nebi pametno bilo nimalo ih neštediti. Okolnić proklinje krive i nekrive i meni sto putah reče, da neumjem progoniti zlotvore.“

„Jesi li razumio, boljaru, što je kazao odilazeć od tebe?“

„Spomenu Basmanova, a to je bilo prvi put, što sam ga čuo; tim je valjda htjeo dokazati, da su mu dužnosti podaničke i gradjanske svetije negoli dužnost zahvalnosti i prijateljstva.“

„Basmanov je bio nitkov,“ reče Tišin; „a Tatićevu

Digitized by Google

se nepristoji, da je ubio onoga, koj mu je izbavio život.“

„Pravo veliš,“ klikne knez. „i bez njega bi našo Basmanov svoga sudca. Nu možebiti je Tatićev samo za to snužden, što nam je domovina ovako nesretna?“

„Dobro tvoje srdce, kneže, neda se uputit, da okolnić misli na izdajstvo,“ odgovori Odadurov, ali kad se je na njeki način ponosio, da je ubio Basmanova, upitaše mnogi mene, da li i nam isto nenagoviešta. Svakako bi trebalo odmah i strogo iztražiti, što Tatićev namjerava; jer ako mu povjeriš vojsku, a on ju preda neprijateljem, onda ćeš caru za to ti odgovarat.“

„Ah, nikad više nebih bio sretan, da unesretim čovjeka ni kriva ni dužna.

Nedužan se čovjek može lasno opravdati, a ti ćeš i onako biti blag sudac.

„Tebi vojvodo propuštam, da zatvoriš okolnića; nu dok se nedokaže, da je kriv, budi prema njemu, kako dolikuje njegovoj časti; negovori odmah, zašto je obtužen, a osobito da mu to nesaznadu žena i kći; ja medjutim idem k metropoliti . . .“

„Nejma ga kod kuće,“ odgovori Odadurov; „prije jedan sat ga sretoh i reče mi, da ide u Otan. Tamošnji iguman je smrtno obolio i metropoliti poručio, da neće spokojno umrieti, ako ga nebude još jednom vidio.“

Digitized by Google

„Danas njekako nisam sretan," reče knez, „ali se neda promjeniti. Idi k Tatićevu, a ti Pavle proglasi zapovjed, da se vojnici i gradjani sakupe na velikom trgu ja ću s namjestnikom doći onamo i kazat im, zašto mi je tužen okolnić, oni ga neka sude, ako hoće, jer meni se u mojih godinah nepristoji sudit o udesu zaslužan muža."

Knez Mihajlo vrati se u sobu i čekaše neustrpljivo viesti o sudu, koj mu se je vidio najboljim sredstvom da sazna istinu i da se ukloni neugodnosti, a možda razdraženosti, koja bi se mogla probuditi na to, kad bi se mladić nametnuo za sudca o časti i životu ugledna dostojanstvenika.

Tužbu Novgorodjanah nemogaše držat netemeljitom, ali znaše ponos i žestinu Tatićevu, pa pomisli, da ovaj ako se i opravda valjda neće htjet i poći da brani grad, kojega žitelji držahu ga sposobnim za toliku opačinu. Velikim korakom šetaše se po sobi, pogledavajuć svaki čas na uru, koja mu se vidje, da zaostaje, jer da je nemoguće, da nebi od 20 časovah dulje bio kod kuće. — I kad je već bio postao jako neuztrpljiv, čuje, da njetko dolazi; vrata se otvore, a u sobu stupi Tišin — blied, bez pasa i poprskan krvju, kano da je izmako iz razbojničkih rukuh.

„Odkuda! Šta je s tobom?" vikne knez nevjerujuć očima svojima i drhćuć za odgovorom.

Digitized by Google

„Hvala Bogu, što ti nisi tamo bio,“ odgovori zasopljeni Tišin.

„Zar je Tatićev priznao izdajničku namjeru?“

„Nemogaše ni rieči prosloviti, a Novgorodjani su ga na komade raztrgali . . . .

Knez vrisne i sruši se u stolac pokriv si obima rukama lice. — „Prijatelju . . . . mili kneže . . . za pet ranah Božjih“ . . vikaše Tišin grleći poluonesvješćena kneza.

„Možebiti jošte živi,“ vikne knez skočiv sa stolca; „ajdmo Pavle, neotmi mi nade, nesustavljaj me; pokoj, sreća, i možebiti život moj zavisi od toga, ako se izbavi okolnić.“ To rekav izleti iz sobe; za njim pohrli Tišin zajašiv kod doljnjih stubah svoga konja, ali kneza stigne istom kod crkve, gdje ga je bio Odadurov sreo.

„Vojvodo“ vikne knez „ja sam ti bio zapovjedio, da zaštitiš okolnića.“

„Ta vidiš boljaru,“ odgovori tužnim glasom Odadurov pokazujuć na razdrapano odielo i krvavo lice Tišinovo, „da smo tuženika nastojali obraniti, ali tko će biesan puk uzdržati? Čim mu se nesretnik pokazao, nastade tolika vika, da ju nebi ni ti bio utaložio! Ja sam vojnikom zapoviedio, da mrtva okolnića odnesu udovi!“

„Boljaru,“ reče jedan od onih plemićah, koj je Tatićeva tužio, „Bog mu je sudio, nu žena i djeca su mu bez dvojbe nevina; idi brani ih, jer puk sili da im prodre u kuću.“

Digitized by Google

Knez odjuri najjačim kasom uzkimi, pustimi ulicami, i počuje skorim divlju viku biesna puka, gdje hoće da provali kuću, u kojoj je mrtvi njegov zapovjednik.

»Razbojnici, ubojice!« vikaše iz svih silah knez, »šta radite? Na stran! Nečujete li, što kažem. Na stran. Ili me neznate, tko sam?«

Kao da nije knez ni progovorio ništa, poče njeki jaki i divljega izgleda lupež udarati sjekirom po vratih, da se je sve treslo; al sagnuv se knez naglo, sa konja, otme napadaču straga sjekiru, te se zagrozi da će njom udariti prvoga, koj pokaže, da ga nesluša.

»Zar ćeš se ti kneže Mihajlo Vasiljeviću zauzeti za careva izdajicu?« progovori njeki gradjanin drzkim licem.

»Tko mu je dokazao, da je izdajica? tko ga je saslušao? tko mu je sudio? Ja sam nehtjedoh toga učiniti te ostavih stvar Vam, koji ga sad napadoste kao pomamni bjesneć i harajuć, ubiste ga i nesaslušav ga, te ga hoćete i mrtva jošte pogrditi, te svoj gnjev i na ženah pokazati! vi zaslužiste strogu kaznu; ali ja sam osvjedočen da neshvaćate svoje dužnosti, mislite, da ste štogod Bog zna kako slavna učinili i pokazali viernost spram cara! Ah vi me učiniste ubojicom! — Sad se odnašajte s mjesta kući; budite mirni i molite suznima očima, da Vam oprosti, što mi zadaste veliku brigu, i što ste si možda nevinom krvlju omastili ruke!«

Digitized by Google

Te rieči izrečene najvećom tugom, kao što i neprestrašenost i ozbiljnost kneževa, te ljubav, kojom svi uz njega prianjahu učiniše, da se stanovnici osvjestiše i umiriše. Znali su oni, da nisu imali pravo neslušav opravdavanja Tatićeva i da bi bilo gadno barbarstvo osvetu protegnuti na njegovu ženu i kćer. Njihovo pokajanje bilo je sada tako istinito, kao što je prije bila istinita neobuzdana bjesnoća.

Knez zapovjedi vojvodi Odadurovu, da se čete sakupe oko kuće u polukrug, te sidje s konja. Poslav po djaka Telepneva, udje u kuću, s koje prodirahu žalostni glasovi i plač.

Prozori i vrata bijahu otvorena, a u sriedini jedne velike sobe ležaše na stolu lešina ubijenoga, obkoljena gorućimi svićami. U jednom kutu molio je svećenik; ali svi gledahu na njeku gospodju srednjega stasa, koja se nagnù nad mrtvika te je po ondašnjem običaju glasno naricala za pokojnikom. Kad opazi kneza Mihajla posrne prodirućim uzklikom na njega, popane ga za ruku, potegne ga neobičnom silom k tielu pokojnika i prisili ga, da klekne. Srce se kneževo stinu u prsima, i nehotice zatvori oči, da negleda ružno nagrdjena pokojnika.

„Napij se krvi njegove!“ progovori gospodja uperiv svoj strahovit i pun gnjeva pogled na kneza; ubij i mene i moje siromašno diete! — Al će Bog ipak biti pravedan

Digitized by Google

se na starčevu viku smirili i posakrili neučiniv putnikom nikakva zla. Pred njih dotrčaše i ribarovi unuci; rumeni, veseli dječaci; najvećemu bijaše osam godinah.

U velikoj je sobi u peći plamtio oganj, pri kom je postara žena hitro skuhala ribju juhu, koja je knezu veoma u slast išla; neuztrpljivo je očekivao svoju pratnju, da se ljudi zaklone pod krovom; svojom prijaznošću sasvim je zaneo žene te su uprav od srdca klele izdajice, mogavše se iznevjeriti caru, koj ima toli ljubezna sinovca.

Istom za dva sata dodju i pratioci; konje stave pod sušu, a oni se zaklone u staroj kolibi, dobroj za one, koji nisu privikli nikakvim udobnostim. Okrepiše se jelom, pilom i toplotom, a ženske su prostrle mekanu postelj od siena u sobi, gdje je knez do skoro tako zaspao, da nije čuo ni zviždanja vjetra ni hrzanje konjah ni lajanje pasah ni vijanje vukah; spavaše mirno i sladko još i onda dok su se pratioci zorom ustali i otišli u drugo sobu, gdje je već u peći gorilo.

Knežev pas Strelac, koj je s njimi u sobi spavao, netom se pretegne, počne slušati i skoči zalajav k prozoru da se je knez odmah probudio; začudi se, opaziv, da njetko dolazi; vrata se otvore, a u sobu stupi Tišin. Milo se zagrle i poljube, a onda mu Tišin kaže, da mu je donio dobrih viestih.

„Častni Izidor," nastavi Tišin „šalje ti svoj sveti

Digitized by Google

blagoslov; i on i gradjani očekuju te neustrpljivo u Novgorodu, a da uzvjeruješ, dodjoše samnom starešine svih pet gradskih kotarah, da te umole, da dodješ i umiriš gradjane i sam urediš vojsku, jer se od svih stranah sakuplja momčad.

Radostno zahvalio se knez Bogu za sreću, što se buni opet može učiniti jedna neprilika; klonuto srdce opet mu se ohrabri; veselo digne glavu, a iz lica i kretanja odsjevaše mu skoro nadzemaljska visost. Kad ga tako opaze novgorodski starešine kleknu; i oni isti muževi, koji su nedavno plamtili i vikali za slobodu, sada izjaviše, da bi se cienili sretnimi, kad bi imali cara kakov je Mihajlo. To je kneza zabunilo i da povede govor na drugo, reče: Ako nam Božjom pomoći podje za rukom povratit zakonitu moć i uništit razdor, s kojega domovina strada, onda će svatko znati, da se Novgorodjani, hrabri njekoć branioci Ruske ni sada neplaše sile neprijateljske nego da se znadu junački boriti.

Koli će sretni biti vaši potomci, znajući, da se vi niste okaljali izdajstvom i da niste domovinu upropašćivali.«

Jedan starešina izvadi iz male škrinjice zlatno propelo, poljubi ga i zakle vjernost knezu Skopinu Šujskomu; rieči toga starešine pogovarahu svi prisutni Novgorodjani. Mladi knez slušaše zakletvu njekim strahom i bolnim

Digitized by Google

čuvstvom, ali uzalud im je govorio, da on vjeruje na rieč i bez zakletve. Napokon i sam prime križ, poljubi ga i reče, da je svaki čas pripravan umrieti za vjeru cara i domovinu. I ostali te njegove rieči ponoviše, pa se onda medju sobom zagrle i poljube radujuć se boljoj budućnosti. —

Knez reče, da se spreme na put i zovne gospodara da mu zahvali i da ga nadari; starac dodje s oba svoja unuka, ali novacah primiti nehtjede.

„Čemu nam novci“ rekoše „imamo jesti i piti, koliko trebamo; u grad se preseliti neimamo volje, pa će boljaru i bolje biti, da nadariš siromašnije nego što sam ja.“

„Kaži barem šta želiš, a ja zadajem moju kneževsku rieč, da će ti se svaka izpuniti.“

„Trebaš vojnikah,“ reče ribar, „za to te molim, uzmi sobom moje dječake; krepki su i poučljivi, pa će se skorim izvježbat na oružju, i vjerno će te služit. Meni su bili vazda pokorni — — —“

Starčev glas zapè; u očijuh mu zasja suza. To kneza duboko gane; staviv ruku na rame vrla starine, koj domovini hoće da žrtvuje dva sebi toli potrebna života, reče: „Uzet ću Antemija, a Semen ti neka ostane za podporu kod kuće.“

„Ne, ne,“ odgovori starac „uzmi ih obojicu; jer bi

Digitized by Google

me boljelo, da danas mislim na svoju korist, gdje je sav kršćanski sviet u tuzi i žalosti; djeca neka idu s tobom na neprijatelja, a ja ću za njih raditi; samo ako mi Bog da zdravje, onda će mi se još prilične gibat ruke, a nisu mi ni ženske liene. Za nas se dragi gospodaru nestaraj, mi ćemo si već toliko priskrbiti, da nepadnemo nikomu na teret.“

Knez gledaše oba mlada ribara, koji su očekivali njegovu rieč. „Hoćete li me, reče, posvuda sliedit i tuci se sa svakim, proti komu vas pošaljem, da vas možebit za uviek razstavim od djeda, žene i djece?“

„Budi volja božja kako na nebu tako i na zemlji“ reče stariji brat; „sjediti u zapećku smrt je mladim ljudem, a sa bojišta se može čovjek i zdrav vratiti. Radostno ćemo služit velikoga cara i tvoje zapovjedi točno ovršivati.“

„Tà tko nego Bog te ovamo poslà? On će se i za naše poskrbiti, ako je njegova sveta volja, da padnemo za vjeru i domovinu,“ doda mladji brat.

U obojice vidila se hrabrost uz pobožnost pa ih je bilo uprav ugodno gledat; i onda je bilo u svakom staležu jošte liepih primjerah krieposti i nesebičnosti, premda je bila u svietu velika pokvarenost.

Knez zovne Jakova i nješto mu prišaptne; te je odmah otišo iz sobe, ali se skoro vrati donesav dvie

Digitized by Google

sablje, krasan pas i tamno modri kavtan sa zlatimi kapčami.

„Vi mi izbaviste život i odlučiste, dok ste živi, bit uza me“ reče knez mladićem. „Evo vam oružja proti neprijateljem; a dat ću vam konje i sve, šta vojniku treba. Ivane Saveljeve, u tvojoj sam kući prenoćio i od težka se puta odmorio naučiv se od tebe, tvrdo vjerovati, da nam je Božja ruka vazda i posvuda pripravna pomoći, ako se u Boga uzdamo. Ti si i moje drugove nahranio i potrošio na nas, što bi ti može biti dosta bilo kroz godinu danah a za sve to ipak nećeš, da te naplatim; meni je ugodno, što si me smatrao za svoga gosta, zato za uspomenu uzmi ovaj kavtan i pas, što sam ih jučer imao na sebi; stavi ih na se na blagdane uvjeren, da te neću nikad zaboraviti i dokle budem živio, da ću se smatrat tvojim dužnikom.“

Starac zagrli kneževe koljeno, i uzev odmah zatim sa stiene svetu sliku blagoslovi otčinskim blagoslovom svoje unuke, koji su sliku pobožno poljubili i kleknuv pred djedom nježno ga cjelivali.

Obe ženske, što su putnikom pripravljale doručak, počnu plakati, kad su razumjele da im muži odilaze na vojnu; plačne dovedu u sobu dječicu veleć, da ostaju sirotami; ali nisu opazile, da je Tišin ostavio nu stolu kesu s novci, a nisu ni toga čule, kako je uvjeravao Ja-

Digitized by Google

kov, da sam Bog brani sve, koji živu uz kneza Mihajla, pa i njihovi muževi da će se vratiti, ako Bog da, zdravo i veselo a možebit i bogato iz boja. One plakahu sve dok im nisu pošli muževi rekavši im još posljednje rieči, da na starca i djecu paze kao na zenice očijuh svojih i djecu da nastoje pametno i u strahu božjem odgojiti.

IX.

Saznavši lažni Dimitar, da je knez Skopin Šujski prošo iz Novgoroda, poslà onamo pukovnika Kernosickoga držeć, da će mu lasno osvojiti grad i tim preprečiti pogibelj, koja prieti od Švedske.

Premda se je pukovnik dosta žurio, ipak su se Novgorodjani boljemu domislili, prije nego je tamo stigo, primiv kneza Mihajla kao dostojna branioca domovine i svoju posljednju nadu. Sve je vrvilo, da ga vidi i čuje. Boljari i prostaci, bogati i siromasi svi bjehu kano očarani, a ono malo nezadovoljnikah morahu se od zavladavšega javnoga mnenja pritajivati te su i najpoznatiji carevi protivnici sakupljali vojnike za carsku vojsku.

Novgorodjani plamtijahu od želje, da se uzmognu pobiti s dolazećimi Poljaci i buntovnici i pokazati svietu, da nisu svi Rusi zaslieplieni, a da znadu biti hrabri i vjerni. Da neprijatelju preprieče prelaz preko Mste i Volhove, nadje Mihajlo za dobro obsjesti Bronicu; a kad je

Digitized by Google

to priobćio svojim, reče okolnić Tatićev, koj je s osnovom bio vrlo zadovoljan, da je on pripravan branit to mjesto, što no je ne samo Novgorod nego i Švedsku vezalo sa sjevernimi pokrajinami, gdje su stanovnici bili voljni listom se dići na neprijatelja.

Za neugodna bjega upozna Mihajlo Tatićeva; vidje mu se dosta surov, ali je u njem cienio bahatost te izkustvom izoštren um; s toga i pristade rada u to, da vodi prednju četu, moleć ga samo to, da nebude prestrog onim, koj su se jedino s malodušnosti sdružili s buntovnici. Okolnić se nasmjehnù, rekav: Nezamjeri boljaru, što ti moram kazat, da jošte malo poznaš ljude; želiš, da bi štedio zaslieplјene; ali ded pitaj buntovnike, pa će ti svi do jednoga kazati da su dobri kao janjci. Pusti ih meni kneže, i ako Bog da, bit ćeš samnom zadovoljan.“

„Nerekoh, da se smiluješ ubojicam i razbojnikom, samo nečini osvete ljudem, koji se sami upokore; sjećaj se carevih riečih: da su Rusi i kršćani!“

Tatićev ustane, oprosti se s knezom i htjede otići, ali stane na pragu otvorenih vratah.

„Basmanovu hvalim na životu,“ reče muklim glasom i hitro — ode.

Knez se tih riečih preplaši; bijaše uvjeren, da će borba biti žestoka, zato si preduze Tatićevu još jednom prije nego otide reći, da nebude odviše strog. Za tim

Digitized by Google

sjedne i napisa o svem, što se je dogodilo, obširno izvješće caru i svojim, rekav, da je u Tatićevu našo valjana i vješta pomoćnika. Plemić Glebov izjavi se pripravnim ponieti izvješće u Moskvu, a jer je dobro govorio poljski, a bijaše smion i lukav, ponadaše se svi. da će sretno doći u Moskvu, premda je imao prolaziti kroz miesta neprijateljem posjednuta.

Za malo doba sakupi se znatna vojska i Novgorodjani pod vojvodom Lazarom Osininom potuku buntovne Pskovljane; mnogi se nadahu, da Ruska nebude već dugo predmetom sažaljenja i preziranja, nego da će se zaslienjeni gradjani doskora zastiditi sbog razdora i da će se izpuniti rieči nezaboravnoga Bahtiarova, koj je jednoć knezu Mihajlu izbavio život. Liepe se nade izpuniše, ali koj je prvi u srcu svojih gradjanah razpršio vatru ljubavi domovine i krieposti, on nije imao biti svjedok izpunjenih uzvišenih svetih željah.

Jakov prijavi knezu vojvodu Odadurova; knez ga se prestraši, tako je bio mračan; još malo prije bijaše veseo i miran, a sada je izvanredno žalostan — valjda se je dogodilo nješto veoma neugodna.

„Dva plemića i tri trgovca dodjoše samnom, reče Odadurov — donose neobične viesti; je si li ih voljan boljaru, pustit preda se?“

Knez reče Tišinu, da mu zovne Novgorodjane.

Digitized by Google

sudac!“ nastavi muklim glasom, „možda ćeš ćutiti kada tada nezahvalnost i skvarenost ljudsku! Ti nepovierova prijatelju, zato neće ni tebi vjerovati . . . .“

Tišin i Odadurov siljahu kneza, da se udalji, ali Mihajlo nehtjede se uztegnuti osveti, koju je za pravednu držao, budući je znao, da je svojom neopreznosti prouzročio ovu nesreću. Njegova bliedost i bol, koja mu se mogla opaziti na prvi mah u svakom potezu lica, sve to nije moglo umiriti srdca sdvojne udove.

„Ti nisi imao razloga posumnjati nanj“ nastavi ona dalje; „radi tebe ostavi on svoje, s tobom je putovao po šumah i pustarah! Radi slavoljublja dao si ga smaknuti . . . .“

„Šuti nesretnice! povikne Tišin. „Ti bi se imala knezu zahvaliti za svoj život; on je čuvao tielo tvoga supruga od obezčašćenja, a tebe i tvoju kćer od bjesnoće naroda, koj ubi izdajicu bez njegove volje!“

Sklopljenima rukama baci se kći pred kneževe noge. —

„Moj je otac ljubio Tebe i domovinu,“ reče ona; „nije on mogao izdajicom biti! Njevjeruj pukim klevetam te dopusti, da se dostojno pokopa mili mi roditelj.“ Izza toga obuhvati kneževa koljena i gorko zaplače.

Dižuć nesretnicu, obeća joj knez, da će on sam pokojnika spratiti do groba, a kad dodje djak Telepnev za-

Digitized by Google

povjedi mu, da se okolnić prema svomu dostojanstvu pokopa u samostanu sv. Antuna.

Medjutim pobjegoše mnogi plemići tajno iz grada, njeki što su sudjelovali u Tatićevom izdajstvu, a njeki su se bojali i potvorah. Tim se pomutiše kneževe osnove, te se je morao okaniti puta u Bronicu. Kernosicki predje preko Mste i nastavi svoj put dalje. Sbivahu se sve žalostniji dogodjaji. Jedva što je Tatićev pokopan, dodje viest iz hutinskoga samostana, da su Poljaci zauzeli i opljenili taj stari samostan, te da su požgali bližnja sela. —

„Daj mi čete kneže Mihajlo Vasiljeviću," povikne Tišin, „ja ću udariti na neprijatelja i oteti mu opet sv. samostan, ja ću im pokazati, kako se znadu Tvoji vojnici osvećivati zlikovcem. Ako je božja volja, da padnem za domovinu, to ćeš se često mene sjećati i zaviditi mi moju sudbinu!"

„Daj da i mi idemo boljaru," reče vojvoda Kornila (Kornelij) Čoglokov, a Tišina stavi na čelo prednjih stražah; čini se da je hrabar vojnik, a s njim zajedno borit ćemo se sa svakim neprijateljem!"

Veseo, što mu izkusni vojvoda podupire molbe, čekao je Tišin nestrpljivo, što li će reći knez. Ovaj se duboko zamisli znajuć odvažnost i hrabrost svoga prijatelja, ali ga pouči žalostna sudbina Tatićeva, da i najbolja volja vodi k nesreći.

Digitized by Google

„Sudeć po odvažnosti i uspjehu Kernosickoga,“ reče napokon knez, „mora se uzeti, da ima mnogobrojnu vojsku, te se može bez velikoga gubitka natrag povući. A mi ne samo da neznamo, hoćemo li dobiti pomoći već se nemožemo ni jedan na drugoga osloniti. Bjeg plemićah, od kojih mnogi prodjoše k neprijatelju, uvjerava nas, da bi pogibeljno bilo upušćati se u borbu. Priznaj Pavle, da ti se moje rieči nedopadaju, jer misliš, da će nam se Poljaci rugati, da smo neodvažni. Mi nesmjemo zaboraviti, što nam naša vjera nalaže, da samo crkvu branimo, da za cara i domovinu krv prolijemo, te da je grieh izlagati svoj život očitoj pogibelji. Lahko je zaključiti, da ćemo udarit na neprijatelja; al ako nas svladaju, Novgorod je izgubljen, jer su mu stanovnici preslabi proti neprijatelju. A što će s toga slieditiʔ Švedi bojat će se pristati uz nas, a tko da onda štogod obavi bez njih s buntovnikom, koj imade sve u svojoj ruci?“

„Mi smo jaki!“ uzklikne Tišin, „a neizvjestno je, hoće li neprijatelj svladati.“

„Ja mislim,“ odvrati knez, „nam je svu svoju silu upotrebiti, da odvratimo napadanje na grad. — Ako mislite drugačije, vi znate, da sam Vas već oddavna molio, da me nesmatrate carevim rodjakom, već mladim čovjekom, koj rada sluša savjete starijih i izkusnijih muževah!“

Digitized by Google

Mi neznamo, boljaru, što bi ti svjetovali," nastavi vojvoda Čoglokov, „tvoji nazori su mudri, a tvoja je muževnost znana. Poljaci su hrabri a buntovnici se bore kao sdvojnici: na prostu nas polju mogu i svladati, ali ovdje za gradskimi zidinami izza naših crkvah i kućah medju svećenstvom, gradjani, kaludjeri i ženami lasno ćemo im se obraniti."

Ostali vojvode pristanu uz taj predlog i stoga knez odredi odmah sve, što je treba za odpor i možebiti navalu proti neprijatelju; zatim ode k metropoliti, koj se je vratio iz otenskoga samostana.

Tuga i brige tako su kneza preobrazile, da ga se je metropolit uplašio. „Ja bi se vrlo radovao kneže Mihajlo Vasiljeviću, što si me posjetio, samo da mi nisi, kakov si; jesi li bolestan ili si dobio opet zlih viestih?"

„Ah, častni otče, nisam dostojan tvojega štovanja i neusudjujem te se umoliti, da me blagosloviš."

Metropolit uzdrhće i prime kneza za ruku, vruću kao živi oganj. „Sjedi, sine," reče, i povjeri mi, što ti srdce tišti. Da je okolnić ubijen i neprijatelji osvojili varlanski samostan, to sam već čuo; ali nitko mi nekazà, da si ti čemu kriv, a mogoh si i misliti, da ti nasumice zla činio nisi."

Knez uzdahne i pripoviedaše nekićenim govorom kako se gorko kaje za to, što je Tatićeva predao puku, da mu

Digitized by Google

sudi nepobrinuv se prije, kako će mu oslobodit život od biesnosti naroda.

„Znam da te boli," odgovori metropolit iskrenim sažaljenjem „i žao mi je, što se je tako dogodilo; zavedè te mladost tvoja, jer si scienio, da su i drugi tako plemenite duše, kao što si ti, a tim si izgubio eto za dugo pokoj i zadovoljstvo duše.

Nu nitko nesmje da sdvoji o milosrdju božjem, pa kad bi ti sdvojio, bez dvojbe bi si utro put novim nesrećam. Dodji zamnom kneže, olakšaj si savjesti pred Bogom, jer ti samo on može vratit mir i pokoj duše."

Metropolit odvede kneza u crkvicu, obuče se u nadpastirsko odielo i sjede da sluša kneževu izpovjed. Kad napokon upita kneza, da li je kad god u srdcu osjetio sljubovnost proti Tatićevu, pa ga možebiti zato predao puku, da mu sudi, odgovori skrušeno knez, da ga je nezreo um i brzina u odlukah često zavela u grieh, ali da nije nikomu zla poželio a još manje hotomice činio, niti da nije bio zavidan nikomu: onda moljaše nadpastir pobožno Boga za vrla mladića i podieli mu kao znak pomirenja s nebeskim otcem svetu pričest.

Zraka radosti zabljesnu u srdcu žalostna kneza; častni svećenik vrati mu pokoj i nadu te od ovoga časa bijaše mu svaki korak i naredba za njegove godine dokazom neobične sigurnosti i obzirnosti.

Digitized by Google

Metropolit ga pozva k sebi na objed, gdje rada ostade; poslie se vrati u stan, da čuje viestih od neprijatelja; ovaj se od nikoje strane nepojavi, ali upravo to se nije dopadalo Novgorodjanom, koji su neuztrpljivo čekali, da se pobiju i nečovječnim razbojnikom osvete.

Knez bje vrlo zadovoljan s ponašanjem svoje čete i uzpne se na kulu kod moskovskih vratah. Opaziv daleko seljake uz kola polagano se mičuća, izda zapovjed, da im prije no se u grad puste, zaustave kola i da saznadu, odkuda dolaze.

Obća radost zavlada, kad su seljaci kazali, i kad je posebni glasonoša došo knezu kazat, da su se Poljaci, čuvši kako su plemići Rezanov i Gorihvostov sjeli s velikom četom u gruzinskom crkvištu, u najvećem neredu povukli od Hutina.

Knez i sam dodje k seljakom, koji mu se u znak iskrene radosti bace pred noge; rekav im ljubezno da se dignu, upozna medju njimi jednoga izmedju ubogih voznikah, što ih je ulazeć u Novgorod liepo nadario i koji su mu obećali da će ponieti pisma, u kojih je pozivao sjeverne pokrajine, da se dignu na opustošitelja domovine; oni su pisma predali; uslied česa diglo se na oružje do tisuć ljudih; ali njeki seljaci noseć listove u sjeverne pokrajine, padoše Poljakom u ruke, koji su ih svakako mučili nebi li saznali, gdje i kolika je snaga carevacah.

Nu vjerni sinovi domovine dogovoriše se, da će svi jednako govoriti, kako se carevi pristaše silno množe i kako se pojačane ćete približuju poljskoj vojski, pa tako su govorili i u najvećih mukah, kojim su trojica i podlegla. Tolika postojanost prisili poljske vodje, te su napokon vjerovali, da je istina, što seljaci govore, pa su s toga i prenaglo pobjegli.

Knez se uzradovà, što je hrabrost ohola poljskoga vodje morala da izčezne pred čvrstom voljom i prostodušnosti ruskih seljakah; to je moralo povući za sobom najbolje posljedice; radostan dakle knez ode s vojvodom u hutinski samostan; ovdje su na svem vidili, kako je divlja narav i kolika je bjesnoća u neprijatelju, no i kolik je strah s ovim zavladao, čuvši, da dolaze carevci; najpotrebitijih stvarih, oružja, strieljiva itd. nadjoše medju trupli ubijenih kaludjerah i seljakah; krasni, posve osjedlani konji skitahu se s kravami i ovcami po otvorenih, živežem punih crkvicah i sobicah. Žitelji u okolici nisu htjeli vjerovati u čudno ovo izbavljenje, držeć, da su se Poljaci u samostanu sakrili, da zavedu ljude. Nu knez se osvjedoči, da su neprijatelji pobjegli, pa naloži vojvodi Čoglokovu, da ih potjera, a on se vrati u Novgorod, gdje su ga u Sofijinoj crkvi čekali svećenici, činovnici i gradjani.

Digitized by Google

X.

U Ruskoj je obično oko svake drvene kuće nasip, da ih štiti od britka sjevera i vjetrovah, pa na jednom takvom nasipu oko malene kućice na briegu Moskve sjedjaše muž i žena, naslonivši se pleći na brvna od kućne stiene. Gledaš li ih, moraš da pomisliš, da ih je snašla golema više se popravit nedajuća nesreća ili pak da su se tu sreli izišav obojica poslie težke bolesti, prvi put iz kuće, da se naužiju svježa zraka. Videć im blieda mršava lica, upale oči, grčevito stiskanje udah moraš da ih sažališ. U brašnarnice idući trgovci uklanjahu im se, dá se nesukobe s njihovima očima, u kojih se je zrcalio boj posve oprečnih čuvstvah. Sada kano da su se živom vjerom uzdali u Boga i ona da im je blažila bolove, sada pako kanda im je izčezla svaka nada u milost božju gledahu preda se puni puncati sdvojnosti; sad opet pojavi im se nada u pomoć braće, a sad ih obuhvati mržnja proti svemu čovječanstvu, kano da im je ovo cielo najokrutniji neprijatelj. Čas se umiriše mišlju, da će skorim umrieti, a za čas opet silno se pobojaše smrti i vidje im se u očijuh želja, da im je život tako mio, da bi zanj ma Bog zna što dali.

Krasan bijaše dan; nijedan oblačak nije se vidio nigdje na vedru nebištu; veličanstvenom sjajnosti sjaše sunce a od zrakah mu se pozlati samo igrajućimi se ri-

Digitized by Google

bicami uznemirena voda. Svjež zrak, pjevanje ptica, veličanstven zrenik, mio miris i sve bijaše takvo da je u duši probudjivalo ugodna čuvstva pa tko je ovamo iz daleka došo, moro bi pomisliti, da ovdje živu samo veseli, sretni ljudi. Nu ljepota naravi nevraća bolnu srdcu izgubljenu sreću; i u najkrasnijih, dà u rajskih priedielih svieta, gdje stanuju ljudi, ima skrbih, bolovah, siromaštva i bolesti; posvuda vladaju strasti.

Netom čula se iz jedne kuće dietinja dreka; na nasipu sjedeća ženska se preplaši i digne; nu stisnuv si obima rukama uši opet sjedne. Njezin susjed se nasmjenù gadnim, baš vražjim posmjehom; modre mu ustne bijahu kao u mrtvika, komu je za kaznu sudjeno, da se klati po zemlji.

„Možebiti je barem jedno gotovo!“ govoraše dosta tiho. —

U taj trenutak otvori se prozor, sa kojega se promoli 14. godišnje djevojče; bijaše ugodna lica, ali izvanredno mršava djevojka!

„Jeste li čuli? vikne tužno, kad vidje, da se otac i mati na djeteću drekne ni namiću. »Ajdte brzo! Dok ste vi odišli po bilje za juhu, Danilka (ljub. od Danila) se uzpeo na klup, valjda da dosegne kruha, pa je tako ružno pao, da je sav u krvi.“

Ove se rieći živo kosnuše biedne matere; potrči hi-

Digitized by Google

tro k vratam, ali na pragu pade od omiljavice slušajuć u sdvojnosti plač kćeri, koja nije znala, što da počne s umirućim bratom.

Jedan putem idući dobro obučeni starac htjede upitat na ulici stojeću žensku, šta li u toj kući biva, nu gledeć pomnjije, dosjeti se jadu i nereče ništa, nego posegne u žep izvadi punu ruku srebrnih novacah i preda in prijazno otcu obitelji. Ovaj neznaše, što se s njim dogodi; ukočeno upre oči u novac, i pruži ruku za njim, nu hitro ju opet povuče natrag.

„Hljeba!“ reče prosećim glasom, „hljeba.“

„Dodji samnom“ odgovori starac, „moj svak nije daleko odavle, i bit će mu drago, ako te uzmogne nahraniti.“

Tko je Lavrenta (Lovrinca) vidio još prije njekoliko nedjeljah, morao mu se je čuditi, kako je zdrav i jak te svatko je mislio, da će živjeti i dvie sta godinah i da će se još kao starac moći mjeriti sa svakim mladim junakom; pa i sam mišljaše, da ga sile nemogu ostaviti. Nu strancem pozvan digne se i podje za njim nedvojeć o tom, da će mu pomoći i porodici, za koju mu se opet probudi nada, da će joj moći glad utažiti. A kad ga darežljivi neznanac opazi, da Lavrentu noge klecaju i da se kao pijan ziblje, pomagaše mu rukom i za koj čas moraše ga skoro sasvim nositi; mršavi prsti biedna Lavrentije grčevito držahu ne-

Digitized by Google

znana gospodina; oči mu bijahu poput stakla nepomične a težeć sa svimi silami prama kući, koju je pred sobom vidio, i gdje se je imao najesti, silovito udisaše zrak; napred idjaše još kao drvena lutka, na kojoj pera popuštaju; napokon pogleda svoga vodju, promumlja nješto nerazumljiva i njekoliko korakah od kuće, gdje je imao biti gostoljubno primljen, sruši se na zemlju.

Medjutim se je nesretna mati najvećim naporom njekako dovuče u sobicu, gdje joj je kći držala na krilu malena brata, koj se više nije plakao. Strah je na slabu, gladom izmučenu djevojku tako silno djelovao, da se nije mogla uzdržat na noguh, ali misleć, da je ukočeno diete sladko usnulo, usudi se jedva disati da ga neprobudi. Srdce i u najokrutnije matere moralo bi pući uz toliku nesreću djece svoje. I živahna, ohola Jelena ljubljaše strastno sina si i kćer; bijaše gizdava s ljepote svoje i riedkih umnih darovah, čim se je njekoć dovila do bogastva i ugleda. Lavrentij bijaše jedan od najvještitih moskovskih zlatarah; djelo mu bje dobro plaćano, ali lakouman da se dopadne ženi, trošaše mnogo ni nemisleć na budućnost djece svoje. A kad su bezdušni lihvari popeterostručili cienu žitu, osjeti on sa svojimi, do skora strašnu oskudicu. Strahom da će Lažni Dimitar Moskvu osvojiti, i skupoćom prestašeni imućniji gradjani ni nemišljahu već na ures crkvah i kućah svojih pa tako lakoumni

Digitized by Google

zlatar ostade bez zasluge, dočim je prije zasluženi novac potrošio na razkošnu nošnju i razveseljenja. Još ih je više mučilo u srdcu, što su svojom strasti sami pribavili djeci muke i nevolju. Susjedi i znanci, hitri pomagači u raztrašanju, dok je šta bilo trošiti, nehtjedoše sad ni znati za nesretne stradaoce, koji su se stidili kod uglednijih prosit milostinju, pošto ju kod ravnih sebi nisu našli. Uzalud očekivahu, da će im se promjeniti jadni položaj; buduć je svaki dan ne samo njim nego i drugim sve gore bivalo, jer su ljudi od gladi umirali. I Lavrentij, još do njeki dan glasiti bogatir, najstrašnijom mukom bačen u sdvojnost malo da si u biesu nezadavi ženu, a i djeca mu bjehu težkim bremenom, koga bi se rada bio riešiti.

Ženske nesdvajaju u tolikom broju u kolikom muževi, jer im se jošte i na samrti smije nada, a to ćuvstvo i njih i druge umiruje i nadoknadjuje im gdjekoju oskudicu. Jelena u strahu za mužem, da će si učiniti što zla, pažaše pomnjo nanj i nepomisliv na to, kolika odtud prieti pogibelj, ako ostavi samu djecu; pa kad ju sada vidi u skrajnoj nevolji, vrisne strašno, premda je već od njekoliko danah jedva piskutala. Sile joj se vratiše kao po magnetu; eno prime sina i pritisne ga na prsa a lievom rukom zagrli i kćerku, koja je takodjer skoro umirala.

„Majko božja“ vikne proseć „izbavi djecu i mene! Bez njih mi neima ciene život i rada ću umrieti, samo ako njih izbavim!“

Digitized by Google

„Majko . . . podaj kruha!“ moljaše po tiho djevojče; ali za malo klonu glavom na prsa, i više nikakva hrana ni okrepa nebi mogla biednu djetetu dozvati duh, kojega je za uviek izdahnulo!

Jelena nemogaše ni pomislit na to, da više neima djece, a zaboravi, kako je nedavno jošte smatrala utjehom, doći s njom pred Boga; biednica izgubi snagu suda; vidje joj se na riečih i činih, da joj se pomutila glava, a srdce da joj je razdraženo i skoro kano biesno; napokon ju primu stašni grčevi i s mrtvim dječarcem na rukuh pade na pod. Na divlji joj jauk sakupi se u kuću mnogo ljudih, koji opazivši užasni prizor, stanu kanda su se okamenili neusmjeliv se preći preko praga u sobu, u kojoj se je najgorja nesreća nastanila.

Na vratih se čuo štropot i pojave se dva čovjeka, noseć bezsviestna Lavrentija, u kom se više nije osjećao duh; stave ga na postelju ali za čas mu se počnu usta micati, ruke mu klonu i počne tiho stenjati; ženin glas ga probudi iz duboke nesviestice.

Štovani starac, koj se je zauzeo za biedna zlatara, ogleda se po sobi, kleknu i moljaše; više ga ljudih uprosi, da i njih izbavi smrti od gladi; on ih zovnu k sebi i obeća, da će im pomoći, premda mu više neide onako dobro, kao prije.

„Tereško (od Terentij)“ reče stari Dolzin svomu po-

Digitized by Google

moćniku „ja idem kući s mojimi gostovi, i predav ih ženi vratit ću se odmah; ti medjutim daj mrtve iznieti i pod očistiti, jer kad bi se Lavrentij probudio i tu nesreću opazio, od boli bi mogo umrieti; ja ću dotle donieti, što treba za žive i mrtve.

Dočim si je veledušni trgovac smatrao dužnošću biednikom pomagati, mnogih je njegovih drugovah pohlepa za blagom dovela siromake u sdvojnost; a oni su na dan smrti Jelene i njezine djece razdraženi tajnimi pristašami osvojača posve izgubili ljubav i pouzdanje u cara, pa je i puk bio strašno ogorčen. Dolazeći Dolzin svojoj kući čuje divlju viku; ljudi na konjih i pješke vrvijahu ulicom vičuć i urličuć proti caru prietnjami, da će mu se sbog neopisivih svojih jadah osvetiti. Jedan lončar a na njegov nagovor i drugi njeki iz Dolzinove pratnje pridruže se buntovničkoj rulji, koja je bivala sve veća i kao užasna bura žurila se prama Kremlu.

„Izadji Vasilju Ivanoviću! i vidi, kako nam je i što trpimo s tvoje neradinosti i hirovah!“ povikne lončar uzpev se uprav do crvena hodnika u carevu dvoru.

Drugi isto takvi surovnjaci vikahu, neka ih car oslobodi od gladi i Lažna Dimitra, pa ako nemože, neka ustupi priestolje drugomu, tko će biti sretniji i pametniji.

Takvih buntovničkih govorah ljuto se prestraše stanovnici Kremla; pa mjesto da pohrle k caru i da nastoje

Digitized by Google

puk nagovorom i prietnjami razćerati, skoro svi se po zatvoriše u kućah, rekavši služinčadi da pazi, a sami se dogovarahu sa ženami i djecom, kako da izbave sebe i dragocienosti ni nemisleć na to, da u ovakvih slučajih nepomaže krivudasta opreznost, nego samo hrabrost i odvažnost. U palači su bježale caričine gospe kao muhe bez glave neznajuć što da učine, a tim su smetnju samo jošte povećale. Niži činovnici u dvoru pohrliše da pozatvaraju vrata, ali već nemogoše naći ključevah; a višji činovnici nisu bili složni u tom, kako bi se najbolje dala buna uništiti; nego su se medjusobno prepirali i mrmljali proti zavedljivu caru.

Vasilj nedobiv od nikud dobra svjeta, ni ohrabrujućih riečih, odluči se pokazati puku, koga bi još bio znao i mogo umiriti, ali kad tu odluku priobći boljarom baci se predanj brat mu Dimitar zakljinjuć ga milim i dragim, da u potaji pobjegne iz dvora, da sakupi čete i s njimi navali na biesnu rulju oko Kremla.

Vasilj stupi k prozoru; puk ga prepozna i digne urnebesnu viku; moramo priznati, da je jauk i plač sdvojnosti nadvikao glasove zlikovacah lončarove stranke. Žene dižuć bliedu mršavu djecu u vis vikahu bez sviesti, da će ju morat pobacati u vodu, ako nebude pomoći.

Caru poteku suze niz lice.

»Ne, Dimitre, ovo nisu buntovnici, koje bi valjalo uniš-

Digitized by Google

titi; ove treba sažaliti i pomoći im. Nego su oni dostojni kazne, koji nepazeći biedno stanje domovine nastoje samo za sebe i svoje potomke sakupiti silno blago. Veliš mi, da sam slaba srdca; od naravi nisam ali prognan uskokom kaludjerom u biedu, izkusio sam s tobom, što je oskudica, što je tuga i nevolja.“

„Ali gospodaru,“ odgovori knez Dimitar trudom pritajivajuć svoj jad „ovi ljudi nisu dostojni tvoga sažaljenja. Ta koliko si im već dao razdieliti novacah i hljeba, pa nikad neće biti siti . .“

„Drugda bi znao bezstidnost kazniti, ali ovi nesretnici i vriedjajuć me, pokazuju, da samo od mene očekuju izbavljenje. Ta znate, da sam sve dao, što sam imao, da su sada i samostanski hambari prazni a i riznica moje snahe kneginje Aleone Petrovne. Pitah u vas savjeta, šta mi valja činiti: vi neznate ni sami; e, ja ću sada kazat gladnu puku, da mu dajem posljednje što imam i da će nam to jedva dosta biti za jedan samo dan . . . .

Dva činovnika otvore vrata, a u sobu stupi carica držeć izpod ruke mladu kneginju Skopin Šujsku. Suznih očijuh i drhćućim glasom moljahu cara, da se buntovnikom nekaže.

„Žao mi je, Marijo Petrovna,“ odgovori Vasilj, „veoma mi je žao, što si mi tako uzbunjena; ja te iz sve duše ljubim, pa mi je tvoja sreća i pokoj mio, kao i vlastita

Digitized by Google

duša moja, ali za ništa se na svietu nesmijem iznevjeriti Bogom mi danoj dužnosti. Evo ostarih a nikad mi nebijaše palo na um, da ću kada vladati, pa neću ni prevarom ni ubojstvom, da branim na sebi carski plašt; ja sam ga dobio kao nagradu, kao znak zahvalnosti za izbavljenje domovine; pa bi sagriešio pred Bogom i ljudmi, kad bi sada mislio samo na sebe i drhtao za svoj život. Ti si još mlada, ali si već ipak doživila primjerah, da nitko nezna, što ga čeka i kakvom će smrtju umrieti.

Plačuć prime carica muževu si ruku i poljubi ju. »Ah gospodaru,« reče, »zašto si poslao odavle kneza Mihajla.« Da je on ovdje . . .

Bolni pogled kneginje Aleksandre zaustavi joj rieči, tako da je kajuć se za neopreznost oborila o pod oči.

»Neimaš pravo draga sinovko,« reče hladno Vasilj kad mi hoćeš da uputiš caricu, da mi tvoj muž mora da bude uvjek podpora.«

„Ne podpora, nego revni branilac,« odgovori iskrenim osvjedočenjem ćutljiva Marija, »a nije mi Aleksandra, nego srdce moje i sam Bog mi je tu misao dao.«

„Nesrdi se, milostiva gospo,« reče knez Dimitar, što se usudjujem visosti tvojoj pokorno primjetiti, da ruska carica mora, da razsudjuje stvari inače nego li ih sudi kneginja Buinosova: ne po svom čuvstvu nego kako ih je tko uradio. Još će nam ostat vremena, da slavimo

Digitized by Google

kneza Skopina, samo ako što slavna i velika izvede, ali sada je još prerano uzvisivat ga iznad svih ostalih sposobnih i mudrih. Dakako," nastavi zlobnim posmjehom, „njegovoj je ženi ugodno, kad ga čuje u zviezde kovati, ali promisli gospo, kako mora da je ostalim boljarom i meni, rodjenu a odanu bratu tvojega vladara i supruga, kad tako malo stavljaš pouzdanja u našu razboritost i revnost."

„Sbilja, djevere dragi Dimitre Ivanoviću" odgovori blago carica „nisam ni s daleka pomislila na to, da tebe ili kojega od gospode boljarah uvriedim ili razžalostim. Tà kako da i pomislim, da niste svomu gospodaru vjerni? Ali koliko ga ljubim htjela bi oko njega sakupiti branioce iz svih stranah svieta; zato se djevere nemoj srditi na me; ja nisam odrasla u državničkom poslovanju i često neznam kazati što ćutim; nu veliki moj car znade, da su mi svi dragi, koje on rada imade."

„O tom nedvojim," reče nježnim glasom Vasilj, „i nadam se pouzdano, da će svi moji rodjaci biti vazda vjerni sluge mojoj ženi. Idem Marijo Petrovna, nemoj me dulje suzdržavat, ja hoću da se pokažem puku; pa ako mu i nepomognem hoću barem, da nebude mogo o meni zla govoriti. Neka ljetopisci znadu, da mi je vlada bila nesretna, ali oni će i to morat zabilježiti, da ja nesreći kriv bio nisam."

Digitized by Google

Car zagrli drhćuću caricu i ode iz sobe, boljari podju za njim; Marija stajaše kao kamen, dokle god mu je čula hod, a kad hodnici više nisu nosili jeku od koraka, baci se u stolac, u kom je obično sjedio car i umoli knjeginju Aleksandru, da uz nju sjedne, pa se počne tužiti na nezahvalnost puka, na pohlepu trgovacah i bezbrižnost boljarah. Bijaše još mlada i neizkusna, ali imaše zdrav sud i opažaše veoma lasno sposobnost i namjere ljudih. Od svih Skopinah nebijaše mu nitko odan tako kao ona a knez Dimitar je često opazio, da je Marija vazda pripravna braniti sinovca, kojega je veoma štovala. Dimitar mišljaše, da ju potiču na to mati i žena kneza Mihajla, s kojim je carica vrlo rada obćila i neslutećí, koliko tim vriedja oholu ženu kneza Dimitra.

Pošto je ova uzalud nastojala, da dodje carici u milost, tješila se je gadnom nakanom, da će se ma kada osvetiti svakomu, tko ju prieči, te nemože kako bi rada uplivati na um i srdce mlade carice. Nepravedno je sumnjala na kneginje Skopinke, jer one nisu ni ogovarale niti komu zla činile ostaviv oštrovidnosti carevoj i caričinoj, da Mihajla sude po djelih znajuć da će jednom osvanuti doba i prigoda, gdje će mu i drugi uvidjet i priznavat sjajne sposobnosti.

Kneginja Aleksandra nemogaše da nedodje na caričin poziv, pa je i po ciele dane morala biti uz nju; da-

Digitized by Google

leko od muža si, kojega je ljubila i više nego sebe samu, bijaše tužna i voljela bi sama biti sa svekrvom; od Mihajla dobivaše veoma riedko viesti, pa su joj uviek pred očima treptile neprilike i opasnosti, koje su ga sretale i s kojimi se je morao boriti. Ona pred caricom sakrivaše bol srdca svoga, nu jer ju je boljelo, moljaše Boga, da za njezinu muku bude Mihajlu milostiv i da ga čuva oda zla. Caru za volju dolažaše i kneginja Aleona često u dvor; inače je veću stran vremena probavila molitvom i dobrimi djeli.

Kad je zavladao glad, običavala je sama dieliti hranu ubogim, koji su se u velikom broju oko nje sakupljali; nu i dobra kršćanska djela nadjoše joj kao svi čovječji čini klevetnikah. Knez Dimitar i njegova žena neimahu stida javno govoriti, da se kneginja Skopina nedrži riečih sv. evangjelja, da si dobra djela sakriva, nego da na svaki način vabi oko sebe prostake, samo da mogu trubit o njezinih krepostih. To ogovaranje doču i sama kneginja Aleona, koja doduše nije mnogo marila za kneza Dimitra, ali ju je boljelo, što mu se je car toliko povjeravao. Umoli svoje prijatelje, da o tom klevetanju ništa nekazuju mladoj snasi, a ona si nije dala truda, da sazna što god više; srdce ju je boljelo, kad je mislila na potištene duše, koje nisu nikad osjetile, što je nesebična vrlina ili što je još gore, koje drugim zavide sbog činah, kojim se

Digitized by Google

u potaji dive, nu javno ih ocrnjuju, da otruju slast, koju žrtve donose. Krotka, pobožna carica Maria zahvali Bogu za izkazana dobra, nu kad pade u tugu, onda nije mogla moliti, niti dugo na jednom mjestu ostati. Vrativ se u svoje sobe pitaše svaki čas kneginju Aleksandru, što na cesti biva; buna je bila sve žešća, a vika sve jača, a čulo se je iz biesne rulje ime Lažnoga Dimitra. Marija proplače, i probliediv klekne i digne ruke prama sliki svetacah; a odmah zatim osvrtaše se oštrim pogledom u sobi kano da je u strahu, da su se u svakom sakrili ubojice. I Aleksandri se niz blieda lica spuste suze, ali neizgubi nade u Boga i njegovu pomoć, te nepokazà ni uzdahom ni drugim kojim činom nemir duše. Nježnimi riečmi nastojaše utješiti caricu spominjuć joj, kako je nju već mnogo putah Providnost spasila iz velike pogibelji i opominjuć, da nedvoji o moći ni milosti božjoj.

Žestoka se vika utaloži, ali carica bijaše jošte nespokojna. Časovi bivaju joj dugi kao ure, jer je očekivala a nije dobila viestih od cara, pa ipak se nije osudila pitati šta je s njim. U to netom zazvoni veliko zvono, a carica vrisnu i pade Aleksandri oko vrata.

„Cara hoće da ubiju — ili su ga već možda ubili!“ vikne zatvoriv oči kano da se boji, da vidi krvoločne buntovnike gdje su nanj navalili.

Kneginja ju položi u jedan naslonjač i nastojaše ju utješiti.

Digitized by Google

„To nezvone na pobuno nega na službu božju,“ reče, „a njetko dolazi, nosi valjda dobre viesti. Pavao Petrović!“ klikne potrčav kao izvan sebe od radosti k mladu junaku, komu je zagorjelo lice i svezana ruka svjedočila, da je bio odvažan i hrabar.

„Sjeverna Rusks pokorna je zakonitu vladaru; iz Tvera su neprijatelji pobjegli; knez Mihajlo ih progoni i do sada ih po svuda potuče!“ reče Tišin duboko se carici pokloniv i predav kneginji pismo.

Aleksandra ga pročita i baci se čuvstvom neopisive radosti i zahvalnosti pred Spasiteljevom slikom; bijaše to trenutak, u kom je zaboravila svu tugu i žalost i osjećala, da su joj se sve nade izpunile. Knez Mihajlo je naložio Tišinu, da kneginju ustmeno i obširno ubavjesti o njem, a sam joj napisa samo njekoliko srdačnih redakah. Suznih očijuh od radosti opetovano cjelivaše kneginja milo pisamce, pa zagrli Tišina kao rodjena brata i pitaše ga, da li je buna uništena.

Ovaj pripoviedaše, da se je puk viestmi kneza Mihajla posve umirio; da je car zapovjedio u svih crkvah držati zahvalnice molitve i da se vraća u dvor.

Carica od radosti uzhićena ustade i pruži Tišinu ruku, koj ju poljubi; a kad je Tišin prošo, zagrli vruće Aleksandru.

„Već odavna se molim Bogu za kneza Mihajla,“

Digitized by Google

reče, a sada ga jošte sto putah volim. Vidiš draga Aleksandro," doda smijuć se, „i ja znam prorokovat, komu je sudjeno, da bude slavan! A što će sada Dimitar reći!"

„Ah," odgovori kneginja „nedaj carice, da ti bude vidio radost, što dobro vidiš i sgadjaš — —"

U to banu u sobu car i Aleksandra prestade govoriti; na licu mu se sjaše živahna radost.

„Velik je Bog!" reče prekriživ se. „Još sam malo prije draga Marijo mislio, da će me razdraženi puk i boljari razdrapati na komade, da će provalit ovamo do tebe i poubijat sve, koji nebi htjeli postat izdajicami; a sad se je sve smirilo i upokorilo. Velika djelatnost moga sinovca i neočekivano sretni uspjeh njegovih trudovah natjera buntovnike u strah i proizvede ono, što sam ja i častni Hermogen uzalud nastojao postići. Na sretnu viest sve se uzradovalo, bogataši zagrliše uboge i obećaše, da će im u svem pomagat i što imadu s njimi podieliti. „Mila sinovko" reče car Aleksandri, „oprosti mi, ako sam te onomadne uvriedio; od danas moraš ti, kao i mi svi vjerovati, da si je Bog odabrao Mihajla, da nam izbavi domovinu. Poslie molitve zahvalnice doći će ovamo Tišin, pa će ti pripoviedati obširno što i kako radi Mihajlo; prava je slast slušat mu slavna djela. Piši odmah list; jer se tvoj prijatelj nebude ovdje dugo bavio; već sutra u ovo doba mora sa svojom pratnjom biti na polak puta,

Digitized by Google

nu neće se Mihajlu povratit kao jednostavni mu vojnički pratilac, nego kao moj stolnik.“

Kneginja se uzradova, što je car odlučio nagraditi hrabra njezinu mužu najvjernijega druga, ali čim opazi kneza Dimitra, odmah ju u srdcu zazebe; jer joj se pričini kao zao duh, koj njezinoj radosti proriče kratkotrajnost, veleć da nije drugo no pusti san. Car opazi, kako je naglo probliedila i upita ju srdačno, da li joj nije pozlilo i umoli ju, da si zdravlje čuva. I stric joj knez Ivan govoraše srdačno, neka se čuva, nu stariji mu brat knez Dimitar nemogaše da pritaji, što mu biva u srdcu, pa kad su ga boljari oštro pogledali i razumjet mu dali, neka svakako i on s njom koju progovori, napokon i on pristupi k njoj i govoraše joj nješto tako po tiho, da nije nitko čuo, šta se razgovaraju. A od straha pred njegovim neprijateljstvom napne i ona sve sile, da bude s njim vrlo prijazna tako, da je kneginja Aleona Petrovna, stupiv u sobu, radostno pomislila, da su svi boljari i rodjaci bez iznimke iskrenim veseljem primili viesti o junačtvu njezina sina, koj je, kako se uobće činjaše vrlo mnogo doprineo, da se domovina uzmogne izbaviti silnih svojih neprilikah.

Konac trećega diela.

Digitized by Google

ČETVRTI DIO.

Digitized by Google

Digitized by Google

I.

U malenu ali krasno urešenu čadoru sjedjahu dvie mladjahne gospe u poljskom odielu; mladjoj bijaše nješto prieko dvadeset godinah; u licu vidje joj se neuztrpljivost zlovolja i dosada, što joj je ljepoti mnogo škodilo, jer je bilo očito, da je običavala vidjet svoju volju vazda izpunjenu i da se na nju te samo na nju pomnjo pazi.

„U istinu Vladojilo," reče napokon „čovjek bi moro vjerovati, da si prozoru prirasla; jer iz tebe nije moći dobiti ni bielu ni crnu. Ja nemogu dokučiti, kakvu radost ti nalaziš motreć taj „kameniti grob."

Vladojila gledne zamišljeno svoju prijateljicu, koja je bila mnogo krasnije i bogatije od nje obučena.

„Baš je pravo, što su samostanu nadjenuli ime groba," odgovori uzdahnuv; „jer je oko njega sve već odavna natopljeno poljskom krvi. Ja nedvojim o tom, da je Sborovski hrabar, ali motreć ove zidine, kojih se kroz cielu godinu danah nije velebrojna vojska mogla dočepati, mene ti je, mila Oktavijo, strah, da ih ni tvoj muž neće skoro predobiti."

„Nebrini se za to," presječe joj rieč pana Sborovska. „Meni je sam Sapieha kazao, da su branioci samostana skoro svi nesposobni za boj a mnogi da su od zavladale

Digitized by Google

pošasti u samostanu poumrli. Moj muž pravo reče, da samostan još zato nije predobljen, što su naši vojvode bili vrlo nehajni, a ja sam osvjedočena, da njega neće ni polak truda stati, koliko je njegove predšastnike (te vjerujem u to, da će samostanci doskora biti plien crnih gavranovah. Tà već bi bogme i vrieme bilo, da ovdašnjemu dugočasnomu stanovanju bude jednom kraj i konac. Marina doista nezna, kako nam je ovdje, jer se je tvrdo nadala, da ćemo doskora samostan osvojiti, njegovim se blagom ukriepiti i sve gore se kolebajući priestolj cara Dimitra tim opet ponješto utvrditi.“

„Ta to smo mogle napred znati, draga Oktavijo, kako će nam ovdje biti. Ali ti si carici izrazila želju . . .“

„Da mi je ljubeznoga Sborovskoga vidjeti,“ uleti joj u rieč Oktavija hinbenom pobožnosti. „U potaji nehtjedoh Marinu ostaviti, a ona me nebi ni pustila, da sam otišla pod izlikom nježne ljubavi. Ovdje smo barem jednake i nisam u vječnoj neprilici, da ugadjam ludim hirom odurna Židova. Biedna Marina. — Sakriva doduše vrlo vješto, kako ju boli, što mora da bude pokorna služkinja svoga muža, nu opet se vidi, da ju je okrutna sudbina izabrala za vječne muke.“

„Nesmije se na nikoga potužiti, jer ju je u ponor strmoglavila samo njezina oholost. Nu i njezinu slavlju odbrojeni su dnevi, jer sreća kneza Skopina . . .“

Digitized by Google

„Molim te,“ vikne žestoko Oktavija, „neizgovaraj mi toga imena predamnom! — — Niti je umjestno niti veledušno, pana Talisko, što me sjećaš na prevarene nade moga muža!“

Oktavijino se lice zarumeni, a glas joj u govoru drhtaše. Vladojila nije znala prijašnjih odnošajah njezinih prama knezu Skopinu, pa je s toga mislila, da se je Oktavija sbog toga srdi, što je sinovac cara Vasilja kod Tvera hametom potuko Sborovskoga, i bijaše joj žao, što je svoju zaštitnicu nehotice uvriedila.

Čuo se glasan razgovor; dolažahu vodje; njeki niži ostadoše podaleko, gdje je bio prostrt stol za večeru; višji pako i Sborovski dodju k Oktaviji; ona sjedjaše ili pače više ležaše na širokom turskom divanu, nasloniv si glavu na lievu ruku; malena joj u zlatnoj papući nožica provirivaše kao slučajno izpod težke srebrnim šikom našikane oprave od svjetlo-smedja baršuna. Liepo li joj dolikovaše! Vladojila uz nju sjedjaše, i da očima nesrete pogledah omražena si Lisovskoga, držaše u svojoj prijateljičinu ruku tobože razmatrajuć skupo prstenje i narukvice, kojimi je Oktavija bila urešena, a što je Vladojila već od prije dobro poznavala. Sunce sjaše upravo u odieću Oktavijinu, ali obraz na kom se je očito vidio trag duboke boli, nebijaše suncem obasjan, pa ta opreka izmedju sjajnosti i tame učine dražestnu ženu kano da je bila vrhunaravno biće.

Digitized by Google

Sapieha da uzmogne liepu ženu što bolje motriti, ostane kod vratah; i reče napokon klopljuć Sborovskoga po ramenu: Ti si na ovom svietu blažen!

Pan Sborovski se nasmješi i podje k Oktaviji. Nu ako se i jest običavao hvastati koječim, nije se ipak nikada usudio, svoju suprugu zagrliti nego se zadovolji samo tim, da joj poljubi ruku. Medjutim nije se mogo dosjetit, šta je uzlovoljilo Oktaviju, sbog koje bi lasno mogo biti sljubovan, da je htjeo samo jedan časak podvojit o svojoj cieni. Vladojila se dosjeti, o čem Sborovski misli, pa hitro umoli svoju prijateljicu, da nevjeruje previše izvanjskomu držanju, blagosti i dobroti svoga muža držeć se poslovice: Tiha voda briege dere. Oktavija, znajuć vrlo dobro, kolika je istina u to malo riečih, i vješta biti na oprezu, te svoju pažnju i lukavošću pomnožati, uklanjaše se ne samo razdoru i zavadi, nego se je umjela prilagoditi u svèm svomu mužu, da je dobila neograničenu vlast i nad njegovim imutkom, koga mu ona nimalo nije donjela. —

„Pan Sapieha," rieče Oktavija pogledav brižnom nježnosti na svoga muža, „i vi svi hrabri vojvode, živi ste svjedoci, da sam dragovoljno razkošje vesela dvora zamjenila s taborom, gdje mi mjesto radostih neprestano priete opasnosti. Nadah se, da će mi onaj znati dobro ocieniti žrtvu, komu sam ju doprinjela, nu žalibože po

Digitized by Google

ciele ga dane neima k meni, premda neima nijednoga hipa, u kojem mi nebi prietila pogibelj, da budem zarobljena ili ubijena. Tko je od vas zabio mužu momu u glavu, da bi smiešno ili pogrdno bilo za mene se brinuti i da me neka pusti kobi kao da sam Bog zna kako zla ili ružna baba? Ljuto li ste spram mene sagrešili! Da neimam panu Talisku, u tri sta, već bi od jada i dosade umrla. Ja istina bog nisam bojazljiva, ali zar mi nekažete uviek, da neima lukavijih i surovijih ljudih od naših neprijateljah? Ili vam se dopada, kad sam u tjeskobi te i vi kaogod i Moskovljani držite do ženskih suzah koliko i do potočne vode.“

Osim Lisovskoga padoše svi Poljaci na noge uvjeravajuć ju, da o tom ni mislili nisu, te cjelivahu redom jedan za drugim liepu nožicu Oktavije, koja se je sada opet zamislila u muževa pobjeditelja, mlada, liepa, Rusi obožavana a osvojaču i Poljakom strašnoga junaka.

„Samo da što prije i što bolje izpunim tvoju, draga ženko želju, izostah do sada od tebe,“ reče Sborovski, kojega je ljubavi i taštini podpunoma bilo zadovoljeno. „Uprav smo viećali, kako da učinimo juriš na samostan; sad je odlučeno; o sretnu uspjehu neima sumnje i već sutra, kad izza sna otvoriš liepe očice — — —“

„Sbilja“ prekine ga u govoru Lisovski čemernim posmjehom, koga mu drugi i neopaziše, jer je putenu tomu

Digitized by Google

pristaši njihove stranke obraz imao vazda nješta smiešna, „Sbilja se dakle nadaš, da ćeš i neprobudiv si ženu postat gospodarom tvrdje, u kojoj je izabrana vojska prkosila našim skoro punu godinu danah?“

„Prava Poljakinja, žena iz rata,“ odgovori Sborovski „nedrhće pred tutnjavom topovah. Ona će za bitke isto onako sladko spavat kano i poslie plesa — dakako ako se uzda u hrabrost svojih branilacah.“

„Pravo!“ klikne Sapieha. „Ljubav i junačtvo,“ to je prekrasna lozinka za naše krasne. Pano Sborovska, jesi li se je voljna ti držati?“

Oktavija privolji drage volje izpovjediv, da ju manje muči strah nego li dugočasnost, ali da će im dokazati, da umije biti i uztrpljiva.“

Posjedoše k večeri; a to je bilo svim po volji, jer su znali, da je u Sborovskoga liepa podvorba, pa nitko nepomisli na to, da je to možebiti posljednji put, što na ovom svietu jede.

Oktaviju je muž uputio, da namjeravani juriš neće biti drugo, nego razveseljujući ih lov za plienom, pa je bila izvanredno vesela i ljubezna. Oba svoja susjeda, hetmana Sapiehu i boljara Saltikova, koji su sbog Skopinovih pobjedah pobjegli od Orežke, jednako je začarala, premda su bili različite starosti. Pa kad se gosti vina ponapiše, prime stari boljar suznih očijuh ruku Oktavije i cjelivaše

Digitized by Google

ju takovim izrazom, da je ona osjetila, kako ga je zanjela i kako bi mu laglje bilo umrieti nego li se njoj uzprotiviti. Reče joj, da bi s Poljaci jurišao na samostan pa da zna, da će se nanj svom ljutinom oboriti sveti Gjuragj, ali da toga nebi učinio bio ni za živu glavu, da je Oktavija postala ženom kneza Skopina.

„Šta? kako?“ vikne Sapieha „zar je sbilja zavisilo od vas pana Oktavijo, da nam knez Skopin bude saveznik ili protivnik? Ako to, onda ćete pred Bogom odgovarat za krv, koja je za utvrdjenje poljskoga gospodstva u Ruskoj već prolivena i još će se prolievati.

Sborovski skoči sa svoga stola. „Gospodine hetmane,“ povikne izvukav do polak sablju iz koricah „zašto vi predbacujete mojoj ženi, što je meni zapostavila polu divljega Moskovljana? Njemu nije bilo za rukom pošlopotisnut me iz Tvera, a vi ste pak pred Rusi bježali, pa ipak dvojim, da biste težko trpjeli uvriede kod svoga stola.“ —

„Zar si nas pozvao za to anro, da nam budeš mogo predbacivat jelo i pilo?“ upita Lisovski blieštećih očijuh; „znaš li — — —“

„Nečeši se, gdje te nesvrbi,“ presieče mu rieč knez Višnevski; „čekajmo do sutra; ako panu Sborovskomu podje za rukom osvojiti samostan, onda ćemo sa njegovih

Digitized by Google

zidinah proglasiti, da je pana Ratomska vrlo umno uradila, kad je zemljaka predpostavila tudjincu.“

„I da neosvojim samostana, koj od vas nijedan nije umio predobiti, to opet neću biti gori od vas. Nu vi sramotite sebe a nipošto mene, kad mrmljate, što vam neide u pomoć Moskovljanin, koj za nos vuče Švede, bez kojih nebi nikad bio održao pobjede.“

„Imaš pravo“ vikne Sapieha pruživ ruku domaćini „ja sam nepromišljeno govorio i uvriedio naš narod, ali ti si pane Aleksandre kriv tomu, zašto si nam dao stara vina?“

Sborovski spusti sablju u koricu, ali se Sapiehine ruke nedotakne.

„Vi ste svemu kriv,“ reče Saltikovu njeki mlad, istom iz Poljske došavši plemić „kako ste mogo kao gost pane Sborovske žalit ju, što nije uzela bradata kneza . . .“

„Šuti“ upade mu Saltikov u rieč „ti buncaš, jer neznaš što govoriš; Mihajlo Vasiljević neima brade, jer je mladji od tebe. Ali šta da se dulje s njim bavimo . . . Da sam znao, na što ćete doći, nebih ga bio ni spomenuo. Bogme neznam, koj vrag mi ga je dao na jezik, a mrzim ga kao smrt!“

„Eto gle hetmane,“ doda knez Višnevski „šta i sami Rusi drže o tom željenom savezniku i prijatelju.“

Digitized by Google

„Dosta je gospodo,“ klikne pan Tiškević, „vrieme je, da se pomirimo. Pane Sborovski, ti valjda nevjeruješ ni sam, da te je hetman htio raztužiti, zato ded zagrli ga, pa onda sjedi i daj nam donieti vina. Mi ti svi želimo sreću i čestitamo ti što imaš ženu, koja je dokazala da Poljakinje štuju svoje zemljake a osvjedočeni smo svi, kako nas vidiš, da za obranu i slavu njihove domovine neće nikad dozivat tudju pomoć.“

Svi se opet uzradovaše, što se je razpra slegla i s dobra umirila. Tomu je mnogo doprinjela Oktavija; gostovi su medjutim propustili, da zavadjene po staroj navadi medjusobno draže scieneć, da je njekomu bilo u namjeri svadju zapodjeti, a njim je sada prije svega trebalo sloge, ako su htjeli doći do slave i pliena.

Uz zveku kucajućih čašah orile su se pjesme, a kad su za liepu Oktaviju do kapi iztrusili čaše, pobacaše ih na pod; sve je slavilo krasnu gospu, koja je drzovita Moskovljana odbila, kad se je bio usudio umnu, izobraženu, dražestnu Ratomsku snubiti. Vladojila nije mogla dokučiti govora ni neobične radosti u toli kratko vrieme prije bitke, koja mora da bude krvava i žestoka; pa kad je to i primjetila uza sebe sjedećemu Tiškeviću, upita ju on, zar joj pana Sborovska sbilja nije nikad ništa kazivala o snubocih kneza Skopina. Vladojila dakako to zanieče, na što Tiškević reče: „Tomu se čudim, a jerbo znam, koliko ste

Digitized by Google

privržena svojoj prijateljici, scienim si dužnošću upoznat vas ponješto s čovjekom, od kojega možebiti zavisi i vaša sudbina. U Oktavijinoj škatulji za dragocienosti, koju joj nikad muž vidio nije, naći ćete možebiti i sliku kneza Skopina.“

Vladojila gledaše susjeda si najvećom hladnoćom, htijuć mu tim dokazati, da mu govor drži za puste rieči, kojimi hoće da probudi i u njoj žensku zvedljivost i svojljubje.

„Znam za stalno,“ nastavi Tiškević kao da neopazi Vladojilina pogleda, „kad je car mladomu Skopinu zapovjedio, da oženi panu Ratomsku, da je onda njegov stric knez Vasilj Šujski, koj se toj ženitbi vrlo radovao, odmah dao zaručenoj sinovki zaručnikovu sliku; nu valja mi primjetiti, da su joj vjerenika jedan sat poslie zarukah pijani njeki Poljaci smrtno ranili, a lukavi starac je Oktaviji dao onaj zalog rodbinske ljubavi pred Marinom u večer i to u oči onoga dana, kad je lakovjernomu Dimitru oteo priestolje i uzeo život.“

Vladojila se u licu mienjaše uvjeravajuć susjeda svoga, kako je o tom osvjedočena, da je Oktavija sve darove vratila.

Tiškević pogleda Oktaviju, pa onda Sborovskoga i nasmjehne se.

„Slika bijaše“, reče, „tako krasna, da bi ju već mo-

Digitized by Google

gla bila zadržati kao umjetninu, jer inače bi pokazala bila da neima ukusa za krasotu i umjetnost. Nu Prošinski kao da je izbrbljao, što je bio dočuo, jer je pan Sborovski od njeko doba posve drugi čovjek, nego što je bio prije."

„Sudeć po vašem govoru, morala bi misliti," odgovori Vladojila, „da je knez Skopin vrlo liep čovjek. Nu da li je sbilja ljubio Oktaviu?"

Tišković se glasno nasmije, radujuć se, što mu Vladojilina postojanost ipak nije mogla prkositi.

„Vi zaboraviste, da je Skopin-Šujski razkolnik, kako se veli, upravo onako revan, kao što su i ovdašnji popovi. Premda bi vam rado uslužan biti, to vam ipak neznam ništa reći o tajnih ćutih hrabroga toga Moskovljana, samo vam mogu još to kazati, da je knez Skopin preteko Oktavijinu nevjeru, te se oženio prije nje, te budi da je jako silio, budi da je začaran bio, što se često kod Rusah dogadja, on se svojom ženitbom nije obogatio, kao što se je Oktavia svojom. On je doduše i sam milijunaš, te može trošiti, koliko ma koji njemački knez ili vojvoda sendomirski; on splaća sada iz svoga žepa švedske čete, nu nebi bilo zlo, da mu je mlada kneginja uz svoje liepo lišce i svoje znamenito pleme donjela i primjeren miraz.

Sborovski ustane od stola i stupi k prozoru.

„Vrieme je da krenemo na put" reče „noć je tamna, a uz veliku buru možemo ići da nas nitko ni nečuje; sve nam prija."

Digitized by Google

Drugovi mu se namah dignu, i naskoro zavlada mrtva tišina, gdje je do sada vladalo burno veselje; samo si čuo jošte njeko vrieme tih razgovor njekih vodjah.

„S bogom, do sutra,“ reče Sborovski svojoj ženi. Oktavija ga raztrešeno zagrli i tako hladno, kao da polazi na kakovu svatbu.“

„Ne tako, ne tako!“ povikne pan Mazovecki, koga je nješto mučilo, jer su mu dugi siedi vlasi i brada raztrešeno štršali. „Poljubite se srdačnije, tko zna, hoćete li se i kada opet vidjeti.“

„Sutra na razvalinah samostana,“ odgovori Sborovski srdačno.

„Dao Bog, da bude tako, ja ti želim uspjeh iz svega srca, a po svoj prilici možeš računati na uspjeh. Nu ti poznaš te zidine ali ne ljudih, koji izza njih borave. . . .“

Sborovskove oči zasjaše; na njegovom licu vidila se je srdjba i preziranje.

„Nepreziraj neprijatelja,“ nastavi Mazovecki dalje; „nije tu onako, kao što je drugdje bilo. Niti smo pretežniji položajem, ni oružjem a ni brojem vojnikah; branioci samostana odani su jako svomu caru, a svojoj vjeri i domovini dušom i tielom. Je si li ti pomislio, kakova je sila i moć u ljudih, koji tako misle? U ovoj zemlji, omašćenoj poljskom krvlju, leži i moj sin, a mnogobrojni grobovi podižu se uz grob moga Žige; ali zlokobne zidine ne-

Digitized by Google

padoše niti radi moga proklinjanja niti s napadanja hrabrih bojnikah.

Sborovski neodvrati ni riečce. On se nije hotio prepirati s obće štovanim i obljubljenim starcem, zato se uljulja u puste nade o svom slavlju, ni nemisleć na opomene Mazoveckoga. Oktavija bijaše duboko tronuta, te je neprestano mislila na svoga brata Vladislava i na Jadvigino proricanje. Uvjeriv častnoga starca o srdačnom svom sučuću i izraziv čemu se nada odprati svoga muža do konja a kad ga on zajaši i malo zatim izčezne, stajaše ona dugo naslonjena na Vladojilino rame na ulici i gledaše njekom tugom na vojnike, koji su u tmini sve više izčezavali.

II.

Sretni buntovnikovi uspjesi, koji bijahu povodom obće snuždenosti, pričinjahu se mnogim kao pravedna božja srdjba, koja da bi se jošte bolje pomnožala bezkoristnim odporom, dočim njegovi privrženici u Ruskoj nisu više ni dvojili, da se njihovo gospodstvo sve više utvrdjuje. Nu tomu nenaravskomu skoro malodušju učiniše konac Mihajlove pobjede; njegovim primjerom oduševljeni gradjani gledahu, da opet sve ono poprave, što su pokvarili svojom zlom radnjom, te su se na svih stranah oružali vrlo oduševljeno. Samo njeki buntovnici vikli na zlo i zločinstva braniahu i nadalje lažnoga Dimitra, radećii medju če-

Digitized by Google

tami, koje su obsjedale taj samostan i nastojale osvojiti bogatstvo, koje je u njem bila. Vojevahu kao i Poljaci, da zadovolje svojoj pohlepi za bogatstvom, te da svoju zlu savjest omame svakojakim razkošjem i veseljem. Oni se ni nebojahu, da će se možda prevariti u svojih nadah, jer su znali, da je broj mnogimi sretnimi, ali krvavimi bitkami smaljen na 200 branilacah, koji su bili doduše hrabra duha, nu oslabljena tiela, dočim se je iz više hiljadah sastojeći broj obsjedateljah skoro podvostručio Sborovskovom vojskom.

Misleć žalostne misli, kako su mu sugradjani zasljepljeni, dugo je budan ležao arhimandrit Joasav, koj je vodio redovnike troičkoga samostana i čudesa činio, da su mu se divili Rusi i Poljaci; on je dakle bio budan, premda mu je trebalo počinka poslje silnih naporah. Napokon mu se zatvore oči, al njegovo jecanje i grčevito stiskanje udah jasno je pokazivalo, da je i u snu zabrinut za sve pogibeljniji položaj samostana, jer bi bio neprijateljem otvoren put u sjeverne pokrajine, koje su ostale caru vjerne, kad bi osvojio ovaj samostan. Iznenada zaškripnuše vrata. Arhimandrit se trzne, i misleć, da mu hoće tko šta važna javiti, poviče: „Unutra!“ Al nitko neodgovori i sve ostade tiho kao i prije. Izza izdajstva njekoličine stanovnikah postade inače hrabar starina vrlo oprezan. Bojaše se, da mu nebi tko oteo važnih

Digitized by Google

papirah, koje je imao u svojoj sobi; upali svieću i podje u drugu sobu, odkuda kao da je čuo kroz san, da hoće njetko k njemu doći. Al se začudi, dapače i prestraši, kad uvidi, da je prozor otvoren, nego doskora osvjedoći, da je to učinio vjetar, te kad je zatvorio brižno prozor i vrata htjede opet leći. Al prolazeć uz njeki stol trkne se unj i s njega padne krunica. To mu se pričini znakom, da nevalja slugi gospodnjemu tako dugo spavati u oči sutrašnje crkvene svečanosti. Digne krunicu i padne na koljena preda svetimi slikami, koreć sam sebe, što je tako nemaran.

On je iz sve duše molio, ali su mu doskora oslabile sile te su mu oči sve teže bivale. Uzalud nastojaše, da svlada san; pađe na zemlju i tvrdo zaspi. U snu mu se pokaže u svojoj sjajnosti Sergei zaštitnik samostana, koj mu progovori njekoliko ohrabrujućih riečih, i bogosloviv ga izčezne. Doskora probudi se starac, te prost od svakoga nemira zahvali se Višnjemu i majci božjoj. Da neobrati na što pozornosti neprijateljah, nezapovjedi doduše, da se zvoni, nu probudi svoga slugu i naloži mu, da sve redovnike i stanovnike samostana pozove u crkvu, da budu u crkvi, kad se bude služila misa na slavu sv. Sergeja.

Jošte nije bilo polak noći. Nebo je bilo zastrto tmastimi oblaci, te se nisu vidili ni zidovi ni zvonici; go-

Digitized by Google

ručimi bakljami nije se moglo ići na polje, buduć ih je odmah ugasio žestoki vjetar. Više putah činilo se je kao da se čuju čovječji glasovi, i već htjedoše zvoniti na borbu, nu i opet se sve umiri.

Dočim se je po nalogu arhimandrite crkva sve više ljudmi punila, približavahu se Poljaci sasvim tiho k samostanskim zidinam, te naperiše svoje puške u crkvu, koja se je u dubokoj tami sjala. Buduć da nisu nikoga i sreli buduć je vladao mir i na dalje, pomisliše, da se branitelji, samostana nemogu više po danu i po noći braniti.

Poljaci prodju bez odpora preko grobovah i priprave se na juriš; netom počne u samostanu zvoniti u skup, a u taj čas raztrgaju se i tmasti oblaci, te je pun mjesec razsvjetlivao visoke i duge zidine. Samostanci, vojnici, žene i djeca pojave se mnogobrojnim obsadnikom na svih stranah odlučiv i prije do posljednjega umrieti nego li se predati. Uz jednoga stara strielca stojaše mladjahna duvna, pazeć oprezno, kako se neprijatelj kreće, a bila je pripravna da će prvoga, koj bi se usudio popeti na ljestve, polijati pripravljenim kropom. Jošte prije koj mjesec danah je ona ljepotom i nježnošću mnogoga uznjela; tada je ljubila radosti svieta ni s daleka nemisleć na to, da im se odreče; ali vjerenik joj pade i tim smrt sudbinu promjeni njezinu životu; puni joj obrazi upadoše; svježe ustne probljediše, a iz crnih očijuh odsjevaše samo želja za osvetom i oduševljenje za ubijenim ljubovnikom.

Digitized by Google

Ona je svu ljubav svoju prenjela na domovinu zaklev se, da će joj i život žrtvovati; pa je došla k arhimandritu i umolila ga, da ju prime u samostan; i bude obučena pod imenom Aleksandre. Prije bi s užasom vrisnula opaziv ranu na čovjeku, a sada je i sama žedjala za tudjom krvi, pa kad su zvonovi pozvonili u skup na obranu samostana, bijaše ona prva na zidu. U crnom odielu pričini se pozornu gledaocu kao navjestiteljica srdjbe božje; a kad ju Sborovski opazi, bješe u dnu srdca razdražen i poleti na ljestve, da će se uspeti, nu pade pogodjen kamenom, koj je unj bacio jedan dječak. Ljutit s bolihtjede da skoči opet na ljestve, ali ga debeli dim zaokruži tako da nije ništa izpred sebe vidio, a pipajuć, kamo da stupi, nadje se obkoljen ljudmi, koji su ga netom o tlo pritisnuli; vruća krvca oblija ga i željezne kacige ležahu mu na prsijuh kano težko kamenje, dočim je čuo neprestanu pucnjavu iz samostana, koja mu poubì ponajbolje ljude. Sborovski čù tužni jauk ranjenikah i stenjanje umirućih, ali uzalud mu vikahu ime, on ležaše bezsviestan u sdvojnosti medju mrtvimi i umirućimi.

„Sveti Sergeju pomagaj nam!“ klikovahu branioci u samostanu, a uz tu viku gruvahu topovi u neprijatelja; ovi bježahu glavom bez obzira a još mamurni od prijašnjega dana padahu jedan na drugoga kao snoplje.

Sborovski vikaše izza glasa na pomoć da ga tko-

Digitized by Google

god izbavi od strašne smrti; bježeći vojnici neupoznaše dugo nijedan glasa, da mu pomogne, dok napokon jedan milostivijega srdca od drugih podje, da nesretniku pomogne; istom kad mu se Sborovski kaže tko je, uvidje vojnik, u kolikoj mu je pogibelji vodja; digne ga na sebe i ponese; a ovaj jako slab, gledaše zapanjen što oko njega biva. Tutanj topovah pomješa se sa zvonjenjem zvonovah u skup, pa uz te zvučne i nezvučne glasove, od kojih jedni navještaju mir i nadu, a drugi rane i smrt, nije se ni čuo kas konjah, strašna vika, užasan smjeh i vesela svirka Poljakah, koja odmah poče svirati, čim su opazili, da dolaze obsjedjenici; nu! časak umiri se i utiša sve, kano da je tako ugovoreno bilo; u takovih časovih čula se je iz crkve glasna molitva arhimandrite i njegovih drugovah, koji se sbog starosti nisu mogli oružjem braniti.

Na široko i daleko oko samostana bijaše mrtvih neprijateljah, a branioci njegovi ostadoše zdravi i veseli na njegovih zidinah. Sveta radost sjaše im na bliedu obrazu i s očijuh, dočim su neprijatelji gotovo duhom bili klonuli. Ove im je čas mjesečina ili zapaljena brezovina pokazala, čas dim i tama sakrila pa bi se gdjekomu činilo, da su to puke noćne utvore, kad se nebi odmah na mrtvih truplih vidilo, da je žalostna istina.

Medjutim Vladojila Taliska sjedjaše kod stola, na kom su plamtile dvie svieće; nije ona mogla dokučiti,

Digitized by Google

kako Oktavija bezbrižno na divanu driemlje, nego je razmišljala o dogodjajih, koje je od godinu danah doživila i vidila a kod veće strane uprav i sudjelovala. Izgubiv kao malodobna mater svoju ostade u otca udovca, koj ju je nježno ljubio; a kad joj je bilo dvadeset i tri godine proda i njezin otac, zaveden zavladavšim običajem svoje neveliko imanje i ode u Rusku, razdorom i neslogom razciepkanu. Kćer dakako uzme sobom, nadajuć se valjda, da će mu laglje biti ovdje za cara Dimitra radit nego li u Poljskoj, a on da će mu radnju bogato nagradit i tako će svojoj ljubimici kćeri steći blaga i udobnosti, česa uz svoj malahni imutak steći mogo nije; bijaše uvjeren, da o blagu i ugledu sniva i Vladojila, premda je inače razborita djevojka. Taliski se pridruži četi, koja je koncem rujna g. 1608 obsjedala samostan, a kćer si ostavi u Tušinu, nego ne u dvoru Marine no kod jedne dobre obitelji, rekav joj, da se za njegove odsutnosti nepokazuje mnogo u družtvih, jer da bi to po nju mladu i neizkusnu moglo biti opasno. Taliski neustrpljivo čekaše da Poljaci osvoje samostan, držeć, da od toga zavisi njegova budućnost i sreća; on se tù i odlikova osobitom revnosti i smionosti, ali pade u robstvo, pa kad su u samostanu se nalazeći vojvode razdraženi okrutnošću Lisovskoga, koj je dao uhvaćene kozake posmicati, tvrdo odlučili, objestnim se neprijateljem osvetiti, bijaše i Vladojilin otac u zatvoru

Digitized by Google

medju onimi, na kojih su se obsjednuti smrtju osvetili. Kad je to smjelim odporom razdraženi osvojač saznao, pobjesni skoro od ljutine, nu Marina ga utješi, da si je Taliski sam kriv, jer da se je prenaglio, i svojom naglošću jošte i dobroj njihovoj stvari naškodio, pa ni ona ni on nisu ni najmanje htjeli, da se zauzmu za nesretnu siroticu. Nu Oktavija, puno od Marine boljega srdca, sažali nesretnu djevojku, pa kako joj je u Tušinu bilo i veoma dosadno, uzme k sebi od svega svieta ostavljenu sirotu Talisku, dok ju uzmogne ili odpravit u Poljsku ili dobrom sgodom za koga udati. I bijaše joj ova iskreno zahvalna, pa ju zaboli u dnu srdca, kad opazi, kako vruće ljubi najopasnijega neprijatelja svoje domovine, koj, kako je razumjela od drugih, za njezinu ljubav ni nehaje. Nemogaše dokučiti, kako je itko na svietu mogo hladan ostat prama tolikoj krasoti, kakva je još sada Oktavija, a još manje je shvaćala, kako se je ona mogla zaljubit u muža, koj joj je jasno pokazivao, da za nju nemara. Sklona romantičkim mislim, držaše, da ju je knez Skopin, privoljiv da će ju uzeti, sbilja ljubio nu da ga je Poljake strašno mrzeći stric prisilio, da oženi Ruskinju, te je tim bjednik učinio veliku žrtvu; a što možebiti živi u nesretnu braku, to da je uzrok, što je toli hrabar i odvažan da, bjesan proti pristašam lažnoga Dimitra; mišljaše, da hoće tim da pokaže, koliko je vriedniji od Sborovskoga, koga

Digitized by Google

je po svuda progonio u nadi da će gdjegod vidjet Oktaviju, i moći ju ukoriti, što se je, raztužena njegovom izličnom nevjerom, toli brzo sklonula poći za muža, koga nije ljubila i nije ljubit mogla, i da ću ju uvjeriti, kako će uzprkos tomu, što je morao izpuniti volju svoga cara, vazda iskreno ljubit onu, kojoj je najprije obećao svoju ruku. Vladojila zaželi, vidjet sliku kneza Skopina, pa opaziv, kako Oktavija jedan ormarić, što ga vazda uza sebe imade, sama uviek otvara i zatvara, odluči po što po to dočepat se kneževe slike. — Sada uprav htjede potražit ključ, kadno zatutnje topovi; potrči k prozoru i zapani se od straha; vidje, da se samostan odvažno brani i juriš snažno odvraća.

To i Oktaviju probudi; proplače od straha i zovne k sebi Vladojilu; ova joj kaže, da je juriš započet ali za njih da neima pogibelji; to Oktaviju po nješto utješi, i ova sjeti se odmah, kako se je hvastala, da nije bojazljiva, pa lukava da i pobjednike osvjedoči o svojoj odvažnosti, odluči se obući u najsvečanije odielo, pa i Vladojilu prisili, da svuče sa sebe crninu, u kojoj je bila te dozove dvorkinje u sobu i reče, da će ovu noć proživiti veselo, kao što je tolike proživila u Poljskoj a poslje u Ruskoj. Netom opazi u ogledalu bliedo zabunjeno lice; vrisne, okrene se i opazi Mazoveckoga.

„Kako ste se ovamo došuljali?“ upita gà Oktа-

Digitized by Google

vija očevidno nezadovoljna; »tko vam je dozvolio doći ovamo?«

Starac pogleda u ogledalo, pred kojimi su gorile svieće i pogleda zatim u razkošno odielo Oktavijino; u licu bijaše blied, a u očijuh mu se vidila tuga. Oktavija gledeć ga pomisli skoro da je brižni Žigin otac ubijen, pa to da mu je samo sjena. Vladojila uzdrhće od straha, kakvih li će strašni viestih čuti.

„Čuvši vaš glasni razgovor, pano „Sborovska,« reče napokon Mazovecki, odlučih, da unidem i bez dozvolje k vam, pa sada mi je drago što sam to učinio. Ako vas je to iznenadilo, to ćete se uprav prestrašiti, kad vam doskoro i muž dodje. Skoro ćete ga vidjet ali ne na razvalinah samostanskih. Pano Taliska iznesite sve te svieće iz sobe i svucite svoju prijateljicu, da nebude u najsvečanijem odielu; jer joj se nade nisu izpunile. Pan Sborovski ubi — — — samo jednu ženu i ništa više, a izgubi ponajbolje svoje vojnike.

Pred vrati ču se vika; vrata se otvore širom; u sobu kao biesan uleti Sborovski; lice mu bje krvlju poštrapano, a sjajna odora omrljana, kano da je bila posve druga nego u kakvoj je odišo na boj. On neopazi Oktavije, koja stajaše pred ogledalom rukuh na prsijuh unukrst i jedva dišuć, nego zagleda najprije na sjediljki staroga Mazoveckoga.

Digitized by Google

„Ti si mi,“ vikne srdito, »proricao propast i nesreću. Ili si vještac i znaš čarati kao i naši neprijatelji ili si izdajica, koj im kazuje naše osnove.“

„Oprostio ti Bog, što vriedjaš starca, koj te od srdca žali,“ odgovori Mazovecki; „nu ja se na te nesrdim; jer osjećam tugu tvoju.“

Čula se opet vika, bruka i smieh; u sobu unidju Sapieha i Lisovski; oba još mamurni, vrući i crveni . .

Osvajač, prestrašiv se sretnih Mihajlovih pobjedah, pisaše Sapiehi, koj je obsjedao samostan, da ga se okani i da podje u susret ruskoj vojski, kojoj je došla švedska pomoć. Hetman znaše, da će i najmanje krzmanje biti pogibeljno, ali ako i jest neuztrpljivo želio pobiti se s hrabrim sinovcem cara Vasilja, nije ipak mogao podnieti podrugivanja Sborovskova, koj je spočitavao svakomu, da se samostancem ostavlja na volju, da neprijateljem prkose i preziru ih, pa zato i jest Sapieha privolio u to, da Sborovski juriša na samostan; pa prem da je i sam dao svojih vojnikah Sborovskomu, nije ipak htio, da sam učestvuje u tom kreševu, nego ostavi Poljaku svu slavu, ako mu podje za rukom samostan zauzeti, a nadao se je pače, da će za oholost svoju biti kažnjen. Lisovski pristade uz Sborovskoga, te oba hrabra vojnika bijahu prvi put pusti gledaoci krvna prizora i juriša, koj je za sve bio odsudan.

Digitized by Google

Čaziv Sborovski vojvode, koje je prije izsmjehivao, pokri si zaviknuv sdvojno obima rukama obraz.

„Dočusmo da si se vratio pane Aleksandro," reče mu Sapieha, te ti dodjosmo čestitat, pošto ni nedvojimo, da ti nije po volji naša nesreća, te da ćeš s toga gledati izravnati našu nevolju, buduć si ovaj samostan, gdje izgubismo već jedan dio naše vojske, do dna razorio."

„Sva će se Poljska tvomu junačtvu čuditi," doda Lisovski, pokloniv se duboko, „a jamačno neće moći tvoji vojnici potrošiti ni za života ono, što zapljeniše."

Sborovski je šutio, ali se je vidilo, kako mnogo trpi. Sapiehi se dade na žao, al nesmiljeni Lisovski nastavi i dalje u nabrajanju prijašnjih Sborovskovih obećanjah. Otrovno njegovo ruganje i prezirni pogledi osvjestiše ipak nesretnoga vodju.

„Činite što vam volja," povikne Sborovski, stupivši pred Sapiehu, „ja neostajem ovdje, a sutra odvest ću svoje čete proti knezu Skopinu. Ja ću se na njem radi Tvera i radi samostana osvetiti, ja ću prisiliti sreću, da se povrati k našim stjegovom!"

Sapieha ga zagrli, veseo, što se je tako ohrabrio. —

„Brate," reče Lisovski, „sad si se osvjedočio, da nisu za ovimi zidinami gavrani već medjedi. Al presta-

Digitized by Google

nimo s draženjem; bolje da sjedinjeni pokažemo neprijatelju, što sve možemo. Neka obsjeda prokleto ovo gnjezdo vragovah komu drago; na prostom polju postići ćemo prijašnju slavu.“

Pruži Sborovskomu ruku, ovaj ju neodbi i svi Poljaci ponoviše zavjet, da će Skopinovu vojsku i s njom sve nade Rusah razoriti.

„A što će s nas biti?“ upita Vladojila, pozornim okom motreća svoju prijateljicu, koja je nepomično stajala, kao da misli o važnoj kakovoj osnovi.

„Oktavio,“ reče Sborovski, „ja ću zapovjediti, da te odvedu u Tušin . . . . .“

„Ne, ne,“ upadne mu u rieč Oktavia, „neću da čujem, kako se rugaju tvojoj nesreći.“

„Ostanimo dakle zajedno,“ odvrati suprug.

„To je i moja želja,“ odvrati Oktavija, te obori oči nice, kad ju je bio oštro pogledao u lice. „U takovih izvanrednih okolnostih,“ nastavi dalje, „pristoji se ženi, da se nikada nerazstavi od svoga muža.“

„Sad sam nepobjediv!“ uzklikne Sborovski sav uzhićen.

Oktavija pozdravi sve i reče, odilazeć s Vladojilom iz sobe, da se kani spremiti na put.

Digitized by Google

III.

Velika ravnina, na kojoj je samostan sv. Makaria, kao što i obljižnji grad Kolesin, bijaše do polovine 15. vieka osamljena pustara, u koju je riedko tko dolazio, premda nije bio daleko grad Kašir, koj je njekad sačinjavao posebnu kneževinu. Za vlade cara Vasilja Ivanovića Okrutnoga odreče se svieta plemić Matvej Košin; izgubiv roditelje i ljubeznu si suprugu, posta redovnik pod imenom Makar, te se povuče kao pustinjak u osamljenu pokrajinu, gdje je radio i molio. Doskora posta andjelom utjehe množini ljudih, te ga svi ljubljahu. Posjednik zemlje, na kojoj si je pustinjak svojima rukama stvorio kolibicu, imenom Kolega naumi ubiti starca, bojeć se, da si nebi ondje načinio samostan, koj bi mu veoma neprilićan bio. Nu jedva je i pomislio na to, kad težko oboli i buduć je to držao za kazan božju, prizna svoju namjeru pred pustinjakom. Pobožnost i blagost pustinjakova ganu ga tako, da ga je uzeo k sebi, te mu darovao sva svoja dobra. Jedan dio od njih upotrebljen je za dobrotvorne svrhe, a ostalo za gradjenje troičkoga samostana.

Makara tverski biskup naimenova opatom samostana, te ovaj doživi visoku starost. 38 godinah izza njegove smrti, 26. lipnja 1521, sakupljene su njegove kosti i čuvaju se kao kakova svetinja. Taj samostan, koj bijaše i prije bogat, spada i sad medju najznamenitije samostane.

Digitized by Google

Žalibože nema od prvobitnih sgradah danas više nikakove, te samo iz povjedanja znade, kakav je bio samostan prije godine 1610, kad su ga razorili Poljaci.

Njekoliko mjesecih prije toga žalostnoga čina, oko polovice kolovoza, vidilo se je oko dosta jakih samostanskih zidinah te oko obližnjega jezera mnogo četah. Jedni napajahu konje, drugi čistijahu oružje: mnogi zabavljahu se pripovjedanjem pobjedah, kojimi dodjoše iz pustoga Novgoroda, do ové plodne zemlje, koju nataplje široka Volga. Po odjelu i oružju odmah si mogao upoznati, da su iz raznih udaljenih pokrajinah došli; nu odmah si uvidio i to, da njimi vlada jedan duh. Oduševljeno govorahu o svojih vodjah, te neznadoše, što im je draže: dobro domovine ili zadovoljnost kneza Skopina-Šujskoga. Medju timi vojnici u prostih seljačkih haljinah nazrjevao si doduše i oružanih stranacah, kojim se je na prvi pogled poznalo, da su u oružju veoma okretni. Osvjedočeni, da mora Ruska propasti bez njihove pomoći, oholo promatrahu svoje drugove, ni nesluteć, da bi potomci hrabrih tih muževah mogli zastiditi cieli sviet samo kad bi imali ženialnoga vodju. Švedi nemogoše na ino već da se čude, kako im saveznici lahko shvaćaju sve vojničke znanosti, dočim su oni vrlo težko govorili samo njekoliko ruskih riečih, pa i to tako zlo, da ih je jedva bilo razumjeti. Al obće štovanje kneza Mihajla priečilo je svaku razpru, i uzprkos mržnji,

Digitized by Google

koja je za onda vladala proti tudjincem, dobro se Rusi slagahu s njimi a to s ljubavi pram svomu vodji.

Opat zapovjedi, te sluge samostanski bacahu vojnikom izza zidinah zrjelo voće, jabuke, kruške itd. Ovi se zabavljahu kojekako ni nemisleć da im se valja pustiti u krvavu borbu, čim se povrate uhode; pouzdavahu se u božje milosrdje, u pomoć svetacah, u sreću i mudrost svoga mladoga vodje neuznemirujuć se suhoparnim svakojakim razmatranjem i umkaranjem. Samo jedan desetnik, koj je prošle noći snivao, vrlo zao san, sjedjaše nepomično kraj ceste, kojom bi imao doći glasnik. On prvi opazi u daljini kako se diže prašina, te doskora upozna na veliko svoje čudo u dolazećem vojvodu — Golovina.

Bujna griva i dugi rep njegova konja vijahu se po zraku kao crni stieg, a krvavi je trag ostajao za umorenom životinjom, kojoj je sa strane tekla krv od jakoga udaranja mamuzama. Znajuć, da Golovin nije bez razloga ostavio svoje čete, s kojom je stajao na obali rieke Šabne, što no utiče u Volgu, pohiti desetnik u samostan ni nečekajuć si drugove.

„Sam te je Bog poslao ovamo!“ povikne Tišin prijatelju si Golovinu, komu je bio u susrjet pošao, „samo ti moći ćeš spasiti kneza Mihajla . . . . .“

„Ja da ga spasim? . . Ja sam? A dodjoh ovamo slučajno! Za ime božje Pavle Petroviću što se dogodi?

Digitized by Google

zašto nemogoste po mene poslati?“ uzklikne Golovin obazrjevši se na sve strane.

Razni vodje šetahu se mirno po samostanu; u sobah, gdje je stanovao knez, vladaše podpuna tišina, nikakav ni najmanji nemir nepomuti dosadanju tišinu.

Golovin mišljaše, da mu mladi prijatelj bulazni iz vrućice, koju da je dobio iz prevelikih naporah i brigah, al Tišinove ruke bijahu mirne, iz očijuh mu nesjevaše vrućica, na licu vidje mu se samo velika skrb i briga. Golovina spopane njeka strašna nutarnja slutnja, nije mogao ni koračiti, već je svoj pogled upro u Tišina, koj mu je kao kakova strašna neman razpršio sve njegove nade, te je zaboravio, zašto se je ovamo povratio.

Tako prodje jedan čas, a zatim i drugi, a od njih ipak mogaše zavisiti cieli život. Iz crkve se je čulo pjevanje. Golovin se prekrsti, a u oku zasja mu suza; on se poboja sdvojnosti, koja bi mogla veliku nesreću prouzročiti onomu, koj jedini štiti domovinu i priestolje, te koj Ruse oduševljava za slavu i kriepost. Upita Tišina, kakova pogibelj prieti njegovu rodjaku, i kako da ga spasi?

„Prije jedan sat,“ reče onaj, „doglašeno je knezu Mihajlu, da se naši saveznici, od kojih znamo već mnogo toga, i opet dadoše na put prama svojim granicam. De la Gardie odè s njimi, veleć, da neće prije četah

Digitized by Google

dovesti, dok mu nedamo Kexholm. Knez misli, da valja carevu volju preteći, te hoće na svoju vlastitu propast, da zapovjedi Rusom, neka odlaze iz grada, već se i radi o utanačenju ugovora.“

„Bože sveti!“ uzklikne Golovin, „on se sam upropašćuje!“ . . . .

„Da,“ prekine ga Tišin, „on nikada nemisli na sebe, nepazi ni na prošnje ni na ičij govor, te nevjeruje, da mora i na sebe misliti obćega dobra radi! Ti si mu rodjak, Semene Vasiljeviću, ti mu možeš otvoreno svoje misli kazati, gledaj ga osvjedočiti, kako bi razsrdio cara, kad bi o tom radio bez njegove volje. Ti znadeš, kako car rada na zlo misli, a kako je zavidan i zloban knez Dimitar; njemu godi kad može koga ocrniti, a osobito onda, kad se radi o njegovom sinovcu.“

„Istina, prava istina,“ odvrati Golovin zabrinuto te podje brzim krokom prama njekoj kamenitoj sgradi, oko koje se je bilo sakupilo mnogo redovnikah i vojnikah, razgovarajućih se o nenadanom vojvodinom dolazku, što nije slutilo na ništa dobra.

Držeć se stroge zapovjedi, nehtjede straža pustiti vojvode ka knezu. Nu opat Kornilji, koj je za sve znao, čuvši štropot, otvori vrata, a kad upozna vojvodu, umoli ga da unidje. Mihajlo upravo čitaše predložen si ugovor, da točno promozga pojedine točke. Uz njega sje-

Digitized by Google

djaše general Some, koj je bio u Kolesinu s jednom švedskom četom, a na drugoj strani bijaše tajnik švedskoga kralja, Karlo Oloffson. Ovaj evo bijaše malen, suhonjast čovječac, s bliedim mrzkim licem; u oku nije mu se vidilo oštroumlja, čim bi se mogao ponositi. Nu manje oprezni ljudi pripisivahu mu radi neobična pamćenja i nastojanja, da sazna, što biva na raznih dvorovih, te osobito radi toga, što se je znao drugimi služiti na svoju korist — pripisivahu mu neobična njeka svojstva, a njeki su ga hvalili, da je nepristran i nepomitljiv, nu to je bivalo s toga, što si ga mogao predobiti na svoju stran samo sa svotami, kojih nemože svatko smoći.

Dočim general Some, koj je bio tako odan Skopinu, da ga je vrlo nerada ostavljao, zahtjevaše po viburžkom ugovoru — koj bi bio imao ostati tajan, da se sviet nepobuni — da se Švedom preda grad: smijaše se zlobno Oloffson, jer mu je veoma godilo, što ga je poslušao grof de la Gardie i uztražio Kexkolm. — On je znao carevu ćud i sklonost mu na sumnjičenje, te za Dimitrovo ocrnjivanje sinovca si, kojega je i sám poznavao izvanredne sposobnosti; znajuć Oloffson da Rusi mogu doskora s takovim vodjom postati strašni, mišljaše sa zadovoljstvom, kako će car planuti proti svomu sinovcu, kad sazna da su mu Švedi suztegli svoju pomoć, a i onda, kad sazna, za tajne uvjete viburžkoga ugovora. On je

Digitized by Google

mislio, da je sjegurna Švedska samo onda, ako bude Ruska slaba, a vjerni sinovi domovine, da moraju pospješivati ovoj nutarnju njezinu neslogu.

„Kneže Mihajlo Vasiljeviću," reče Golovin, „imam priobćiti tvojoj milosti veoma važne stvari te bi sad rada s tobom na samu govorio."

Obećav knez, da će se doskora vratiti, ode s vojvodom u drugu sobu.

Tišin ih sljedjaše.

„Što si začuo o Poljacih, brate Semene?" upita knez.

„Dopusti mi prije pitati, da li je shodno, da predaš Kexholm bez careva znanja?"

„Sve ćeš doskora čuti, nu kaži mi prije, jesu li Poljaci daleko od nas? jesu li jaki, i tko ih vodi?"

„Poljaci su u Pirogu, ima ih više od 20.000; Sapieha, Lisovski, Sborovski i Sarucki zakleše se, da će ti se osvetiti rad tvojih pobjedah."

„Pavle" uzklikne knez, „zapovjedi, da budu čete spremne na borbu!"

„Ruske?" upita Tišin, uprvši pogled na kneza, kao da hoće svojim pogledom da svlada njegovu postojanost i nepopustljivost.

„Ruske i švedske," odgovori knez čvrstim glasom

„Što trebaš plaćenikah?" reče Tišin, „mi smo svi

Digitized by Google

spremni za tebe umrieti! S tobom bit ćemo jaki; bez tebe neće ni tudjinci spasiti mile nam domovine!“

„Shvaćam i visoko cienim tvoje nazore,“ doda Golovin; ali ljubezni moj, neradi uvjek dobro vatrena mladost, kad sama sebe žrtvuje. Neplaćaj preskupo tu pomoć!“

„A ipak nam je ta pomoć neobhodno potrebna,“ prekine ga knez. „Čini mi se, da ste vidili, kako nisu znale naše oduševljene čete oružjem mahati, sad se nebojim s njimi navaliti na još jedan put većega neprijatelja. To imam zahvaliti generalu Someu i njegovim častnikom, a za ništa se u svietu neću od njih dobrovoljno oddieliti, dok nebudemo imali jake i dobro izvježbane vojske. Ajde Pavle svrši, što ti rekoh. Ako Bog dade te pobjedimo, poslat ću te s tom viesti k caru, ti ćeš mu nositi ugovovor utanačen s tajnikom švedskoga kralja.“

Knez je govorio malo uzdignutim glasom, te i ruku malo podiguo; Tišin uvidi, da mu sad više nevalja protusloviti prijatelju, koj nije doduše jednako sve ljubio, al je bio prama svim jednako pravedan, zato je i vršio svatko njegovu volju i nikomu nije bilo ni na kraju pameti, da mu blagost zloupotrebi.

Uzdahnuv duboko pokloni se Tišin i ode. Golovin stajaše naslonjen na zidu.

„Zašto si brate tako zlovoljan?“ reče knez Mihajlo

Digitized by Google

„što te uznemiruje? Česa se imam bojati, kad radim za dobro cara i domovine?“

„Zavisti, ocrnjivanja!“ povikne Golovin, koj je već svu nadu izgubio, da će kneza odvratiti od njegovih osnovah. „Premda mi nisi kazao,“ nastavi dalje, da su te nakanili ocrniti kod cara jošte prije, nego li si pošao u Novgorod, znadem ipak već odavna, da ti knez Dimitar Ivanović neželi ništa dobra. Ti si mu trun u oku, pa bi volio, da te i nije u svietu, ili da se barem car nesjeća tvoga imena; ti neimaš razloga, da ljubiš takova rodjaka, a ipak mu tvojom radnjom pripravljaš veliko veselje, svim pako poštenim gradjanom gorke suze!“

Knez Mihajlo promjeni se sasvim u licu, al pogled baci na nebo i opet posta stalan, kao što i prije.

„Ne,“ povikne on, „neću ni nemogu vjerovati, da bi car ikoga sudio po tudjem prišaptivanju, a ne po njegovih djelih. Kako bi mogao i podvojiti o mojoj odanosti? Umiri se, car će moju radnju odobriti, on ljubi iskreno svoju domovinu.“

„Nije dosta da ju samo ljubi, on bi se morao za nju više i brinuti! Kad čovjek vidi njegovo pouzdanje prama bratu, koga svatko mrzi, onda mora i nehotice pomisliti, da mu je milija obitelj, nego li blagostanje domovine. Da toga nema, ja bi prvi bio, koj bi ti svjetovao, da predaš Švedom Kexholm, no uz sadanje okolnosti

Digitized by Google

uvjerit će ga tvoji neprijatelji, da se baviš zločestimi osnovami . . . . .“

„Dosta, dosta,“ odvrati knez, „vrieme prolazi, Poljaci su blizu, de la Gardie hoće da nas ostavi, ja moram cielu stvar dovršiti!“

Golovin se baci pred kneza na koljena i moljaše ga, sklopljenima rukama, da čeka te misli na svoju suprugu, koja da mu propasti neće preživjeti.

Duboko ganut podigne si knez rodjaka, umoliv ga ujedno, da se nemuči žalostnimi slutnjami. Golovin zahtjevaše, da ga pošalje u Moskvu k caru, komu da će sve kazati, al knez ga uvjeravaše, da okolnosti nedopuštaju nikakova otezanja. Golovin naglo otvori vrata i pozove opata, koga je kanio osvjedočiti, da knez nesmje Kexholm predati svojom voljom i moći. Opat mu prekine govor veleć, da on to već sve zna, nu da se ne samo neusudjuje odvraćati kneza od naumljena podhvata, već da ga je blagoslovio za odluku i čin, na koj je spreman neglededeć na nikakve osobne obzire.

Primiv knez od kaludjera blagoslov vrati se u sobu, gdje su ga čekali Švedi. General Some predloži ratnu osnovu, Oloffson pitaše vojvodu Čulkova, kud se ide u Kexholm. Čulkova je knez Mihajlo namjeravao poslat onamo, da preda grad Oloffsonu ili pak onomu, koga odredi švedski kralj. Knez podpiše ugovor, a Oloffson ga

Digitized by Google

prime dubokim poklonom predavajuć knezu svoje pismo, kojim se odredjuje, da grof dela Gardie ode bezodvlačno s vojskom saveznom u Kolesin pod zapovjed kneza Skopina Šujskoga. General Some skoro izvan sebe od radosti zagrli kneza Mihalja, udari o sablju i reče: „Sad je hora, da se Poljakom krvavo osvetimo.“

„S Bogom kneže Mihajlo!“ povikne Golovin, idem proti neprijateljem. Sve što vidjeh, nuka me, da domovinu dvostruko više ljubim, a tebe više poštujem, i slušam.“

Opat digne oči prama nebu; veselo mu se lice namrči a srdce mu obuzmu težke slutnje. Sa strahom pomisli na to, da bi on, krhki starac mogo krepka mladića preživjeti a preranom kneževom smrti, da bi Ruskoj zadane bile nove težke rane. Pohrli u crkvu, da si pobožnom molitvom olakša srdcu; za njim ode poslie i knez u crkvu, da odtud podje u bitku; za čas prekinu duhovnika u molitvi mukao zvuk.

„Već grmi,“ reče kaludjer užigajuć debelu svieću pred srebrnom svetom slikom.

„To nije grmljavina,“ doda knez „to je rik topovah; rat je započeo.“ Obazre se po velikoj tamnoj crkvi i pomisli, da bi ta jaka sgrada mogla Rusom biti utočište a neprijateljem grob. Kaludjeri gledahu ga čudeći mu se. Ne više prijazni, nježni mladić, kao vazda, nego bijaše sad pred njimi vojnik veličanstven kano vladalac, nepo-

Digitized by Google

kolebiv kano usud, mrk i pun groze kano ljutit bog. Vatreni mu pogledi kano da su prodirali do najdublje tajnosti. Liep u licu i kretanju, mio kad progovori — unj je bilo sve tako, da je to bio neumrli, bogu od ostalih ljudih sličniji, sa svimi čovječjimi savršenostmi odareni junak. Koji su bili okolo njega mišljahu, da je navjestitelj volje Božje, pa sano što nepoklekoše, da mu ljube i grle koljena. Svi stajahu ukočeno, nemogavši s divna pojava odvratit pogledah.

Opat donese knezu krst, ovaj ga pobožno poljubi, a kad se malo zatim pokaza svojim vojnikom, zamni sva okolica veselim klicanjem. Čete su znale, da je neprijatelj dva puta jači od njih, ali one ni nepodvojiše o pobjedi, samo kad si imale na čelu si takova vodju. On se umješa medju nje, a redovnici vrate se natrag, sprovedši ga do samostanskih vratah. Samo dva mladja uzidju na zvonik, al doskora nemogoše razabrati, što biva u daljini; dim od silnoga pucanja pokri svu okolicu neprozirnom koprenom.

Uzprkos slavnim i junačkim dielom, što ih počiniše branioci troičkoga samostana, nedadoše se Poljaci jošte uvjek uvjeriti, da su Rusi isto onako okretni u oružju kao i oni, a u junačtvu da jih na daleko nadkriljuju. Osobito se začudi pan Sborovski junačkomu odporu, koj pokazaše Rusi odmah u prvih okršajih, tomu se za-

Digitized by Google

čndi onaj isti Sborovski, koj je zanešen svojom samovoljom i lahkoumljem dozvolio, da mu supruga bude u svih bitkah prisutna. Njezina kola stajahu pred četami, koje su bile velikim gubitkom suzbijene. Uzalud ju nagovaraše Vladojla Taliska, koja ju je neprestano pratila, da se udalje; Oktavia joj oštro odvrati: „Nisam tako odlučila pratiti muža, da se u odlučnom času ičesa plašim.“

Usljed njeke prijašnje zapovjedi povukoše se Rusi do rieke Šabne; gromovitom vikom tjerahu Poljaci rusku vojsku, koja se je pred njihovima očima razpršivala, kao jato bojažljivih pticah pred silnim jastrebom. Oktaviju odmah izvjestiše o toj tobožnjoj pobjedi, a ona nadari glasnika veleljepim dragocjenim prstenom. Na to ju nesklonu niti ljubav prama mužu, niti ljubav prama domovini; njezino je srce težilo samo za osvetom, ona nije ćutila veće slasti, nego da vidi poniženim onoga muža, koj se je bio njekada usudio odbaciti ruku njezinu, te kojega slavno ime sljedjaše ju svuda kao grdni prikor i poruga. Njezino oholo srce mučila je neprestano misao, da ju možda drže nevrjednom ljubavi takova junaka ili da se je možda razglasilo medju Poljaci i Rusi, kako je na vruću molbu njezina otca hotio Otropjev prisiliti kneza Skopina, da ju uzme za ženu. Da pokaže, kako ona nije u tu osnovu umješana bila, gledaše Oktavia riedkom trpljivosti i dražestnom upravo okretnosti, da začara

Digitized by Google

kojega od svojih zemljakah, i to onakova, koj igra znamenitu ulogu medju privrženici lažljiva cara, samo da se bude po cieloj Moskvi moglo razglasiti, da je ona vjenčana i sjajno udata. Sjajne svečanosti, bogati darovi i način, kojim je dočekana na tušinskom dvoru, sve je to njeko vrieme umaljivalo ranu uvrjedjena njezina srca; ali ona zato ipak nije mogla odvratiti svoga muža od silnih pijaćah, te je često s grozom bježala od njega, kad je hotio vinom natrušen, da ogrli dražestnu svoju ženicu, koja je zabacila, kako se je sam hvalio, radi njega istoga sinovca moskovskoga cara.

Kad je došla viest, da je pan Sborovski potučen knezom Skopinom kod Tvera, činjaše se Oktaviji, da ju je ljuta guja otrovnica ujela u srce, a njezina živahna mašta stade si stvarati svakojake strašne slike, koje su ju neprestano mučile. Ona je u misli motrila oholo i podrugljivo lice mlada dobitnika, gdje motri svoga protivnika, koj joj je nadomjestiti imao Skopina; ona je osjećala, kako on hoće jedino s mržnje, da pogrdi ime njezina muža, te kako će svi oni, koji joj se nastojahu dopasti, te koje je ona prezrjela, kako će sada s veseljem slušati viesti o porazu njezina muža. Nemoguć više podnositi prostih korbah lažnoga cara i nesnosljivosti ohole Marine, odluči Oktavija ostaviti Tušin. Ona se ponada, da će možda svojom prisutnosti

Digitized by Google

ohrabriti čete a Sborovskoga nanukati, da svoju ljagu opere. Nije se ona mnogo brinula za nesretno obsjedanje samostana. Nije ona težila zatim, da se redovnici unište, ona htjede viditi ponižena kneza Skopina; ona držaše, da će biti sretna, kad bude njegov udes u njezinoj ruci, te kad ga bude mogla predati ili lažnomu Dimitru ili ga pustiti, da bude i nadalje bič Poljakah. Ona se je nadala, da će onaj čas zadovoljeno biti njezinu slavoljublju i najsladjim njezinim nadam, kad bude vidila, da je knez Šujski sramotno i poražen pao.

Bježeća ruska vojska okrene iznenada na stranu, i potjera neprijatelja na strmu obalu njeke rieke. Vojvoda, knez Baretinski, Šerebzov i Valujev sjediniše svoje čete, a divlja vika Poljakah okrene se doskora u strašne kletve i proklinjanja. U sdvojnosti tjeraše i turaše jedan drugoga napred; al uzalud im nada, oslobiditi se poraza; preskočiv preko trupla svoga druga, svakomu je pogibelj sve više rasla tako konjanikom kao i pješakom.

Na Mihajla udari najizvrstniji neprijateljski vodja, pan Sapieha; onaj površno pogleda na Poljake, koji su ga sljedili i krvi žedjali, al neizgubi prisutnosti duha, kad opazi, da sa svih stranah samo nanj upiru svoje poglede. Pak sbilja namjeravahu njeki odvažniji i jači zadovoljiti svojoj strasti na knezu, scieneć sasvim

Digitized by Google

dobro, da će im njegova smrt ili zasužnjenje osjegurati pobjedu. Nadajuć se bogatu daru od lažnoga cara, navali na Tišina njeki mladi konjanički stotnik. Opaziv knez, kako se je nad glavom njegova prijatelja zasjala široka sablja, raztjera neprijatelje kao munja tmaste oblačine. Divlji Poljak hljede, škripljuć zubmi, oboriti neprijatelja, koj mu je tobože pokvario svu sreću, al kad pogleda kneza u oči, uvidi svoju bludnju, te se nemogaše oteti žalostnoj njekoj slutnji. Odvažno i hrabro podigne on ipak sablju, al ju morade odmah pustiti; potok od krvi tecijaše iz prodrtih mu prsijuh, te se je morao grčevito primiti za sedlo, dočim si je pobjeditelj njegov krčio put preko lešinah padših mu zemljakah.

„Dakle ipak neće nitko postići ono, do česa nemogoh ni ja doći!“ povikne i paklenim posmjehom izkrivi ustne umirući Poljak.

Krv je strašno tekla; s obiuh stranah borahu se jednakom ogorčenosti. Poljaci držahu neobhodno potrebnim, da odmah u početku uguše na novo oživljelo junačtvo Rusah, a ovi nemogoše štediti opakih razbojnikah i zlotvorah, koji su im domovini nanjeli toliko sramote i nesreće. Zveket oružja, vika vojnikah, jauk i lelek umirajućih nadvisivahu zapovjedi vodjah tako, da si samo težkom mukom razaznati mogao prijatelja od neprijatelja, a branioce domovine i prouzročitelje njezinih zalah nisi

Digitized by Google

često poznao po odjelu, već po strasti neprijateljstva ili osvete. Strašnom mukom motrio je Sapieha, kako mu na svih stranah propadaju čete, a kad opazi mladoga boljara, kako sa svoga bjelca oduševljava riečmi i primjerom vojnike na bezprimjernu skoro nenaravsku hrabrost, klone duhom oholi taj Poljak.

Sa svih stranah natjerani u tjesnac od Rusah i Švedah, dadoše se Poljaci u bjeg a sobom povukoše i svoje vodje, koji su se uzalud trudili, da Poljake opet ohrabre, opominjuć ih na pogubne posljedice bjega. Posluh i milosrdje kao da prestadoše u isti čas; ovdje padahu Poljaci pogodjeni smrtnimi kugljami Rusah, koji ih sliedom sljedjahu; tamo pako pogaziše nogama padše drugove i nemisleć više na slavu i plien, već samo da se spase.

Pan Sborovski bude težko ranjen, te ga prednje čete sobom povukoše, dočim su pod svoju zaštitu uzeli Oktaviu mnogi privrženici i prijatelji Ratomskoga. Protivnici dostigoše ih; poplašeni konji zapletu se u uzde i padoše, a s njimi i više vojnikah. Poljaci, uzdajuć se u svoj pretežniji broj, mišljahu, da će ostati pobjeditelji, al doskora dodje više ruskih konjanikah, koji sasjekoše sve Oktavijine branitelje. Čvrsto zagrljene i drhćuć čekahu obe mlade gospodje, što li će biti s njimi. Sada se začu krepak glas, a Oktavijino bliedo lice zarumeni se, ukočena njezina uda počeše se i opet gibati,

Digitized by Google

digne oči prama nebu, a srce joj stade silno kucati, kad je opazila dva koraka pred sobom kneza Skopina Šujskoga. Njemu se je na licu vidilo, da je zatečen tim nenadanim sastankom; pak požaliv ju, što je morala biti u tako strašnoj bitci, doda, kako je presretan, što joj može i opet povratiti slobodu, da joj tim naplati prijašnje njeko njezino posredovanje na korist strica mu, sadanjega cara. Izza kratke šutnje umoli Sborovskovu gospodju, da sidje s kolah za jedan čas. Nije doduše rekao, da bi ju rada vidjeti blizu sebe, al ona kao da je to slutila, izpuni mu želju, ćuteć u ostalom, da bi svaka opornost uzaludna bila. Prava pako njezina želja bijaše po svoj prilici ta, da se porazgovori s knezom i da vidi, je li se promjenio, odkada ga je posljednji put vidila. Vladojila mišljaše, da će ju surovi Moskovljani pješke pred sobom tjerati; medjutim svlada svoju tjeskobu samo da neda neprijatelju povoda veseliti se. Premda ju je ljuto peko poraz njezinih zemljakah, ipak je i nehotice njekom dopadnosti motrila svoga pobjeditelja, te čudeć se njegovoj muževnoj ljepoti duboko uzdisala, videć, kako se Oktavia oslanja o ruku muža, okvašenoga poljskom krvlju.

Tišin, koj je medjutim protraživao sve kutove kolah, nadje napokon brižno sakriveni, dobro zapečaćeni veliki svežanj pisamah, koj preda Golovinu Oktavia

Digitized by Google

toga ni neopazi, njezine oči bijahu uprte samo u kneza Mihajla; ona motrijaše svako gibanje mladoga junaka, ona pozorno i napeto slušaše svaki mu glasac. Ona ni ne mišljaše, da joj se valja možda skoro od njega oddieliti, a kad ju knez umoli, da opet unidje u kola i da se povrati k svomu mužu, probljedi, uzdrhće i skoro bi bila pred tolikimi svjedoci čudnovatu izpovjedku učinila. Vladojla to na sreću preprieči i Oktavia popusti prijateljici, al nije se mogla uzdržati, da se neobazre ugušenim uzdahom za knezom. Kad joj ga je nestalo izpred očiuh, baci se Vladojli u naručaj, te se je glasno plačuć tužila na svoj udes. Vladojla nije ju mogla niti tješiti, niti koriti; ona je skoro i sama žalila, što ju nisu u Moskvu poslali u prijateljsku kuću kneginje Skopinke Šujske, već ju prisiliše, da je morala sliediti vojsku, koja je bila sa svih stranah poražena, te koja je svakojake oskudice trpjela.

IV.

Svjetlo i žarko sunce sjaše na vedrom nebu iznad sela Aleksandrovska. Od ciče zime bijaše nebo skoro ružičaste boje, a kad si pogled bacio na selo, iz koga se dizahu stupovi od dima i nehotice morao si pomisliti, da danas neće biti ni malo toplo.

Stakla na prozorih bila su obložena debelim ledom, koj bijaše gdje gdje odtopljen, a izza tih rupah mogo si

Digitized by Google

vidjeti ženska i djeteća lica; ti se bojahu izići na ulicu radi ciče zime.

Aleksandrovsk, za cara Ivana Vasiljevića skoro sasvim razoren, bijaše sada bogat i jako napučen grad; ali zato si i vidio sada na ulici množinu samih veselih licah, na mjesto mrzkih carskih stražarah, koji zadavahu svakomu strah i trepet. Nadošli vojnici šetahu se izpod rukuh sa starimi svojimi znanci i pripovjedahu im borbe i kreševa svoja s Poljaci, u zviezde kovahu odvažne vodje i gradjane, koji su ostavljali svoje obitelji, da uzmognu u pomoć priteći ubogoj domovini; napokon zahvališe višnjemu, što im usliši molbu, da su se mogli boriti u istoj vrsti s knezom Skopinom Šujskim. Sa svih stranah čulo se glasno i veselo pjevanje i klicanje, koje se je slagalo čudnovatom harmonijom, prekinutom kad kada po kojim hitcem iz puške ili kubure. Uzprkos cičoj zimi vježbahu se vojnici na prostranih poljanah. Jedni spremahu topove, u čem ih podučavahu Švedi, drugi skakahu na konjih preko jamah, treći se uzpinjahu na brežuljke injem pokrivene, kano da hoće navaliti na neprijateljske obkope. Njekim se i pomakne noga, te padoše u dolinu, ali upravo tim postadoše jošte žešći, te navaljivahu većom žestinom, kao da se hoće komu god osvetiti.

Medju gledaoci mogo si opaziti čovjeka od jedno 60 godinah, srednjega i čvrstoga stasa. Imaše dug smedj

Digitized by Google

kavtan a vidio se u obće u svem kao kakov siromašan, seoski župnik. Bio je guste crne brade a iz lica odsjevao mu je znamenit njeki izražaj; na prvi pogled pomislio si, da pred tobom stoji izvanredan kakav veleum, koj slabe duhove vrlo lahko nadvlada. Neprestano se obazirao na sve strane, što ga ipak nije ni malo smetalo, da sluša razgovor dvojice, koja upravo do njega stajaše. Pripovjedahu si, da je lažni car otišo iz Tušina; stranac se tomu porugljivo nasmije i otidje k njekoj kući, pred kojom je bilo biše saonah. Susretne ga sluga i reče, da su mu kod gospodara njekakvi gosti.

„Ta znam ja to“, odgovori neznanac zapovjedajućim glasom, „zato ništa; knezu Ivanu Simenoviću uvjek sam dobro došao.“

Sluga se tomu začudi i požuri, da odvede neznanca u njeku sobu, koja je imala dva veoma tamna prozora. Njekoliko ljudih u bogatom odjelu sjediło je oko stola puna svakojakimi jestvinami i vinom; ni neopaze stranca, s toga je mogao ovaj sa strane motriti cielo družtvo, od koga je poznao samo kuće domaćinu. Motrio je svakoga pojedinoga gosta osobitom pozornosti i pazljivosti, te promatrao izraz njihovih licah i glasovah.

Boljar, knez Ivan Kurakin, koj je častio osobite svoje prijatelje nazdravi knezu Mihajlu.

Digitized by Google

„Mir s vami!“ progovori neznanac i nečekajuć odgovora pograbi vrč s vinom.

Svi se začudiše tomu novomu pojavu, ali stranca nesmete to ni najmanje.

„Dugo nam poživio car Mihajlo!“ progovori svečanim glasom i izprazni vrč na dušak.

Tišin ga pograbi za kavtan, ali nemogaše ništa progovoriti, buduć su ga nepoznančeve rieči sasvim zaokupile.

„Otče Uare!“ klikne knez Likov.

Kad su gosti čuli popovo ime, o kom se je govorilo, da znade veoma dobro proricati, jošte se više uzbune, svatko se je bojao a opet i želio, da sazna, što ga sve jošte čeka.

„Molim te, sveti otče“, reče knez Kurakin, ma što ti je došlo, te si nas tako iznenadio? Možda si se hotio uvjeriti, hoću li svoju rieč držati i goste počastiti, kako si mi naložio bio onomadne, kad si me spasio iz strašne pogibelji?“

Uar je motrio vina po stolu; sklopi ruke i ustnice mu se počeše lagano gibati, kan da nije ni opazio ništa, što oko njega biva, premda je u licu sve mračniji bio.

„Hoće-li car Mihajlo Vasiljević sretno vladati?“ upita naglo Tišin, koj nije dvojio, da je pop prorekao Mihajlu Skopinu Šujskomu carsku krunu.

Digitized by Google

Kao da se je probudio iz duboka sna, pogleda pop mrkim pogledom sve goste.

Zatim progovori, „Mihajlo“, vladati će dugo i sretno; al prije nego-li dobije krunu, dogodit će se strašan zločin, strašna nesreća . . . . .“

Glas ga iznevjeri, baci se na klupu i pokrije obraz obima rukama.

„Tko si ti, bezsramna skitalico?“ klikne vojvoda Golovin, kaži odmah tko si, ili ću te dati odvesti pred patriarku, da ti sudi, zašto nosiš svjetsko odjelo te pravovjerne hoćeš da uvjeriš, da si vještac ili prorok!“

„Neuvriedih te, boljaru, zašto dakle hoćeš da me tužiš, ne da me tužiš,“ popravi se pop, „već da me krivo potvoriš?“

Golovin plane i podigne pjesnicu, da će po popu „Nežesti se“, reče knez Kurakin, „nedoliči vojniku, da bije svećenika.“

„Pravo imaš;“ odvrati Golovin, „a takve skitalice nisu vriedne, da se čovjek s njimi i razgovara. Al nevalja, da gledamo, kako se šire viesti o smrti velikoga cara . . . .“

„Toga ja nerekoh,“ upane mu u rieč Uar pogledav ga namrgodjeno.

„Ti govoriš o carevu nasljedniku, a tim proričeš veliku nesreću“, reče Golovin malo blaže.

Digitized by Google

„Nemoramo-li svi umrieti, a nije-li život pun biedah i nevoljah?“ upita Uar.

Knez Likov probliedi; svaka Uarova rieč kao da je imala posebno svoje nutarnje značenje.

U 17 vieku vladaše predsuda i najznačajnijimi, da njeki ljudi znadu proricati, a to su oni i željeli, zato su svakojake vračare velikom dopadnosti primali u svojih kućah. K ovim brojimo Dašu i Uara. Stara i poštena Daša bijaše bogobojazna i trpljivo podnašaše sve nevolje, sve činjaše jedino s ljubavi prama bogu i bližnjemu, netražeć druge plaće; proricaše samo onda, ni neznajuć sama kako, kad joj je duša neobično potresena bila. Uar, koj bijaše duhovitiji i izobraženiji, činjaše sve s oholosti i slavoljublja neobično se veseleći, kad je vidio, od kakova su mu upliva rieči ili ponašanje. Mnogo njegovih proročanstvah izpuni se, pak se je obćenito mislilo, da su mu rieči osnovane na izrekah starih prorokah, koje je dobro proučio. Izkusniji svećenici i sam patriarka ukoravahu ga, da napastuje narod i prirodjenim si oštroumljem nagadja razne dogodjaje. Al od njekoga vremena opaziše, da je postao vrlo šutljiv i da bježi od svih svojih prijateljah. Njeki pomisliše, da sluti grozne dogodjaje, drugi opet, da mu se je po svoj prilici kakova nesreća dogodila.

Putujuć selom Aleksandrovsk saznade Uar, da više odličnih boljarah ruča kod kneza Kurakina, komu je nje-

Digitized by Google

kad važnu uslugu učinio. Odluči otići onamo i proreći neobični dogodjaj za cielu Rusku, za koj mu rekoše, da će se po svoj prilici sbiti. Knez ga nije već 4 godine vidio, a i odjeću si je sasvim promjenio, nije dakle ni dvojio, da bi ga tko propoznao. Nadao se je, da će lahko uteći; nu kad ga je Tišin uhvatio za odjeću, mišljaše, da će samo tako izbjeći iz škripca, ako sve prisutne natjera u strah. Posve je pravo nagadjao lukavi pop, da se neće car Vasiljević dobrovoljno odreći priestolja, s toga da će biti svakojakih nevoljah i zločinah. Al na svoju nesreću opazi, da ga u svakom kretanju njeki boljari sliedom sliede, uzprkos njegovim riečim.

„Već te dugo nevidjeh, sveti otče," reče knez Kurakin „pomislih, da si se povuko i opet u svoju zabitnost i da više neproričeš."

„Ja da proričem?" odgovori Uar žestoko, „samo me budale drže prorokom, ta nisam ni snivao, da bi i ti kneže Ivane Semenoviću mogao o meni što takova pomisliti. Dugo sam bio u tvojoj kući, a jesi-li ikada čuo, da sam proricao? Iz sv. pisma prorekoh ti, da lažni Dimitar neće dugo vladati, da . . . ."

„Pravo imaš," odvrati knez Kurakin, „nezaboravlja se tako brzo, što si jednom rekao?" a zar je kad onako, kako bijaše pod Otrepjevom. Onda je valjalo veseliti raztužene, a zašto sad raztužuješ vesele? Božjom

Digitized by Google

pomoći svladao je knez Mihajlo sve neprijatelje i nadamo se, da će još mnogo dobra za Rusku učiniti. Lažni car pobježe u Kalugu, a u Tušinu se zavadiše. Dao Bog da se izpune rieči, da nam bude vladarom onaj, koj je spasio domovinu; mi bi ga rada priznali takovim, al sad je još mlad, nije mu dakle težko slušati svoga strica, a oslobodi ga bože od pomisli, da se bunom popne na priestolje.“

Strog Golovinov pogled oniemi Uara sasvim; spusti glavu na prsa, al mu je zato sievalo oko kao kakova razjarena risa, koj čuva svoj pljen.

„Gdje si se upopio?“ upita ga boljar Šeremetjev, komu se Uar nije vidio ni najmanje popu nalik.

„U najmilijem samostanu cara Ivana Vasiljevića,“ odgovori Uar, komu nije bilo drago, kad ga je tko pitao o takovih stvarih.

„Dakle u Bjeloserskom samostanu, gdje je moj otac našao jedino svoje utočište i odana prijatelja,“ povikne Šeremetjev. „Je-li još onda živio boljar Ivan Šeremetjev?“ upita dalje i raztuži se ujedno, sjetiv se nevoljah hrabroga svoga otca.

„Živio sam tri godine u njegovoj stanici, on me je učio čitati i pisati. Njegova slavna djela potaknuše me, da zavirim u budući udes svete Ruske, koju su bili Tatari podjarmili, nu koja je imala još uvjek dosta hrabrih ljudih.

Digitized by Google

Šeremetjev se dosjeti, kako je vidio kod svoga otca u samostanu više putah njeko sirotče, koje mu se nije dopalo, prem su se svi divili njegovoj odvažnosti i oštroumlju. Opaziv ga sada poslje 30. i više godinah, bijaše tako ganut, da ga zamoli blagoslov.

Uar podigne ruku, al ju doskora i opet pusti.

„Niti imam svećeničke odjeće a ni kape“ šaptne.

„Valjda se nisi okanio svoga zvanja?“ upita ga knez Likov.

Na zagorjelom Uarovom licu pokazaše se tamno crvene pjege, a bliede mu ustnice uzdrhtaše.

„Tko je Otrepjeva u ruku poljubio,“ reče, „te koga je on imenovao boljarom, taj nije žigosan tudjimi griesi. Hvali Bogu kneže Likove, da nisan onakav, kakov bijaše tvoj car. Da nisam više svećenik, nosio bi uza se mač, te me nitko nebi smjeo potvarati zločinom. Boljaru Tedore Ivanoviću“, nastavi, pogledav na Šeremetjeva, „žao mi je, što ti nemogu dati blagoslova, prem sam ti otcu toliko hvale dužan. Nebo neka ti oprosti, što moram pred svimi ovdje izpovjediti, da mi je zabranjeno misiti. Da sakrijem sramotu svoju, preobukoh se ovako, misleć, da me neće nitko poznati, ali uzalud se preobukoh, odmah upoznaše u meni popa Uara. Pogrješih, iduć iz samostana, ali se to više neda popraviti, premda mi je žao i prem se kajem za počinjenu griešku.“

Digitized by Google

Prezirno gledahu vojvode popa uskoka razmišljajuć što bi š njim počeli.

„Ja sam narodu na ruglo, a tko jači, kuša svoje sile na meni," nastavi Uar, „sve mirno podnosim, jer mi je sviest posve mirna i čista. Netežim za zlatom ni svjetskimi nasladami, već slušam samo njeki nutarnji glas, koj me goni, da proglašujem onoga carem, koga i vam imenovah.

„Ili je lud, ili je hulja i izdajica, koga pošiljaju neprijatelji kneza Mihajla", šaptne Golovin Tišinu. „Govorit ću s knezom o tom, a ti Tišine pazi, da nam pop nepobjegne."

Pred gradom, gdje je stanovao knez Mihajlo bijaše više upreženih saonicah. Golovin upita, čije su, a mladić njeki u putničkom odjelu odgovori, da su rezanski plemići došli k Mihajlu u važnom njekom poslu. Još u rieči uzme malu kutijicu, te se nasmješi; valjda se je ponosio, što je imao u ruci stvari, o kojih je zavisio udes ciele jedne države i što je znao za tajne, kojim bi se punim pravom svi stanovnici Aleksandrovska čudom čudili. Osim toga nadao se, da će ga bogato nadariti plemić, koj ga je odhranio i doveo ovamo, te da će mu udieliti kakovo znamenito mjesto radi velikih zaslugah za domovinu.

Golovin nadje sbilja spomenute plemiće u kneževu predsoblju, te ga je upravo zatekla sjajna njihova

Digitized by Google

odjeća. Mladić, koga je bio Golovin susrjeo, predade najstarijemu plemiću kutijicu, iz koje taj izvadi pismo, zamotano u skupocjenu tvar.

Golovin javi knezu, da ga čekaju plemići i da mu imadu po svoj prilici nješto važna i ugodna prijaviti. Mladi knez podje odmah k njim, ovi mu se poklone, a najstariji predade mu spomenuto pismo, uza što se svi ostali svečano prekriže. Golovin stane uz jedan prozor, žaleć, što nemože s knezom govoriti o Uaru. S početka nije ni vidio, što biva oko njega, al kad netom pogleda na kneza strašno se prestraši. Lice i ustne bijahu mu sasvim bliede, pogled bijaše mu pun tuge a ujedno i srdjbe; pismo mu u ruci drhtaše. Napokon pograbi ga i razdere na komade, baci na tlo i pozove Golovina muklim glasom. Ovaj poleti k njemu sa stolicom, misleć, da je knezu postalo iznenada zlo; jer nije mogao ni pomisliti, da bi bila kakova zla viest.

„Vojvodo Semene Vasiljeviću," reče knez, „zapovjedi odmah . . . . . al ne, da shvatiš moje postupanje, uzmi pismo i gledaj, što mi donesoše ovi gosti. Pročitaj sve i reci mi sasvim otvoreno, jesam-li zaslužio, da me moji sugradjani, ruski plemići, zovu veleizdajnikom"

Sav poražen baci se knez na jednu klupu; sve je bilo tiho, samo se je čulo uzdisanje rezanskih plemićah,

Digitized by Google

koji počeše prekasno uvidjati, da su počinili strašan i veoma kažnjiv čin.

Golovin pročita razderane komade raztuženim srcem, sluteć, da bi mogle takove rieči imat strašnih posljedicah, premda su proiztekle iz žarka domoljublja i oduševljenja.

Namjestnik je rezanski, Prokopij Petrović Lepunov krivio oštrimi izrazi cara Vasilja Ivanovića, da je on kriv svemu zlu, što ga trpi Ruska u ovaj par. Potvarao ga pristranošću za brata, koj nema pameti, niti je oduševljen za ikakvu višju stvar, u obće da je sasvim nesposoban, da bude na čelu i na kormilu tako velike države, kao što je Ruska.

„Izdajice“, bilo je u pismu, „hoće, da se pokore poljskomu nasljedniku ili njegovu otcu, al i čestiti sinovi domovine neće da njimi vlada car, koga neprijatelji preziru i koj nije vriedan, da vlada hrabrim i plemenitim narodom! Spasi, kneže Mihajlo Vasiljeviću, sveti vjerozakon i tužnu domovinu od strašne propasti. Uzadji na priestolje, na koje te pozivlju svi pošteni gradjani. Pomozi nam u ovoj strašnoj nevolji. Nemamo ni otca ni branitelja, ti si nam jedina nada naša. Jedinoga tebe sve štuje i ljubi; bogati i ubogi, stari i mladi, boljari i sav narod svi te mole, da im uslišaš molbu. Usliši nas, a udes

Digitized by Google

tvoga strica neka te u tom ni najmanje nesmeta; mi ćemo se pobrinuti za sve rodjake velikoga cara.“

Golovin motraše njeko vrieme zamišljena kneza, koj je uvjek nastojao o tom, da cara čim više štuju, te koga je mrzilo, što njega svi tako obćenito ljube. Strašno ga je mučila pomisao, da o njem sada visi udes i sreća ciele domovine.

Golovin mišljaše, da se u ovom pismu izpunjuje Uarovo proročanstvo, al popo je govorio i o zločinih i nesreći, a na koga se je to protezalo? — — —. „Da, da,“ mišljaše Golovin, „neka propane onaj, od koga se nemamo nadati spasenju“. Doskora se ipak pokaje, što je mogao takova šta i pomisliti.

Vrata se otvore i u sobu stupi grof Dela Gardie praćen Someom i drugimi švedskimi častnici; svim bijahu lica zažarena od velike radosti.

„Ljubezni prijatelju!“ povikne grof, ni neopaziv tuge kneževe; „al oprostite, što Vas zovem tim imenom; ime prijatelj meni je sveto. Neznam od veselja što govorim; osobito sam sretan, da Vam mogu čestitati, gdje vidim, kako Vaš narod polaže temelj svojoj sreći i blagostanju, izabrav Vas za svoga vladaoca. Živio nam mnogo godinah Mihajlo vladalac ruski!“

Svi, koji su bili u sobi, ponoviše posljednje grofove rieči.

Digitized by Google

„Nesretnici!“ povikne knez, otimljuć se rezanskim plemićem, koji ga htjedoše poljubiti u ruku; „Vi ste poludili; što hoćete od mene?“

„Da uzmeš krunu, koju ti nudimo — — —“

„Ne i ne!“ vikne im knez oštro, „vi mi nenudite krune, već izdaju i vjerolomstvo, hoćete da ubijem bližnjega svoga rodjaka! Mislite li, da će se car odreći priestolja, jer to vi zahtjevate? Samo silom mogli bi mu ju oteti, zar da se na to dadem? Neznate cieniti cara, koga vam je Bog poslao; ne, za sve blago ovoga svieta nebi prodao duše svoje!“

„Ljubezni kneže,“ reče grof dela Gardie, „znam ja što je prisega, al vlada se mora promjeniti. Ja i moji drugovi uvjereni smo sa svom Ruskom, da ju jedini ti možeš izvanrednimi sposobnostmi spasiti. Samo ti možeš osjegurati slogu medju Rusi i Švedi. Zar više možda ljubiš svoga strica, nego li domovinu?“

„Zar me nije stric poslao, da Vam budem vodjom? Nije li nam on svu moć dao, te smo mogli koristiti domovini? Pak hoćete, da kao buntovnik navalim nanj, da radim, kao što je radio i onaj razbojnik iz Tušina! Grofe dela Gardie, ti mi težko povrjedi srce misleć, da ćeš me sklonuti na tolik zločin. Ti nisi ni sam promislio, na što me svjetuješ. Da to učinim, nebi bunam u Ruskoj bilo kraja ni konca; jer bi tim dao potomstvu zao

Digitized by Google

primjer! Što bi napokon bilo iz zemlje, gdje bi hotio biti svaki sretan vojnik i vodja ujedno i vladalac? A što bi bilo, kad bi i ja na priestolju krvlju omašćenom ostario? Oteo bi mi ga koj god sretni vodja!“

Knez se ogleda. Svi prisutni glave oboriše nice, videć strašnu istinu odlučnih njegovih riečih. Grof de la Gardie stisne kneževu ruku i udalji se gorućom željom, da ovaj pojav nebude od zlih posljedicah za cara, koj ima zahvaliti jedino svomu sinovcu, da je jošte carem.

Švedi odoše s grofom a plemići još ostadoše.

„Boljaru,“ reče Golovin, „htio si mi zapovjediti.“

„Da odvedeš ove izdajice pod jakom stražom u Moskvu caru.“

Plemići padoše na koljena pred kneza. Golovin je sam drhtao, da ih Mihajlo nebi pomilovao.

„Sram vas bilo,“ povikne oštro, „strašljivice, ustajte pak za mnom, dosta dugo mučiste boljara, pustite ga već jednom u miru.

„Budi nam otac, kneže Mihajlo Vasiljeviću,“ reče najstariji plemić, „nego ni nas u očitu pogibelj! Tako nam boga, nismo ti mislili donjeti zlo pismo, al nas sklonu vojvoda Lepunov. Ako baš nećeš da uzmeš krune, a mi ćemo uvjek vjerni ostati s tobom zajedno caru Vasilju.“

Digitized by Google

„Nemlatite praznu slamu," reče Golovin. „Tko da vam vjeruje i rječcu samo, vi bi ha vojvodinu rieč otišli i u Tušin dapače i k poljskomu kralju."

„Varaš se boljaru" odvrati zlovoljno jedan plemić, nismo mi zli ljudi, ili možda sliepi, da nebi znali, tko nam je prijatelj, tko li neprijatelj. Vjerovao nam ti ili ne, ja ti ipak kažem, da nebi nikomu svjetovali, da nas pošalje k izdajici ili pače k Šišmanu u Smolensk. Ni Lepunov nije nikada pomislio s neprijateljem štogod ugovarati. On drži, da je knez Mihajlo vriedan carske krune, nu ostati će mu vieran do smrti."

„Govoriš-li istinu?" prekinu ga Mihajlo.

„Tako mi Bog pomogo, ako sam ijednu rieč slagao!"

Knez uzdahnu, zapovjedi plemićem, da ustanu, te zaište pero i crnila.

„Boljaru još ti nerekoh, po što dodjoh ovamo", poče „dopusti, da ti kažem, što se dogodi kod kneza Kurakina, vrlo je važna stvar."

„Slušat ću te", odgovori knez.

„Ovdje je pop Uar....."

„O kom se veli, da proriče?" prekine ga knez. „Skupo je platio tu svoju šalu, prošla ga je valjda volja proricati."

Digitized by Google

„Nije tako kneže“, odgovori Golovin muklo, „Uar se neboji nikoga! Pred jednom urom napio je caru Mihajlu!“

Nova radost zasja na licih rezanskih plemićah, u očiuh mogao si im čitati, kako vruće žele, da se to proročanstvo čim prije izpuni.

„Car Vasilij Ivanović“, reče hladno knez, „može još imati i sina Mihajla. U ostalom grieh bi bio, da se povjeruje popu, koga je sam patriarka proglasio varalicom.“

Izza toga sjedne knez i poče pisati: „Jedino vjernost, nepristranost i hrabrost mogu spasiti domovinu; sama kriepost neumire. Bože ti daj, Prokofiju Petroviću, razboritost i čvrstu volju, nebudi Kajn, koj je na zlo upotrebio božje darove. Počinio si strašan zločin, al ja ti štedim život, nadajuć se, da ćeš tu svoju pogrješku izbrisati. Pomisliš-li i opet na izdaju, smatrat ću te svojim neprijateljem. Zaklinjem te našim prijateljstvom, nezadavaj mi skrbih i brige; pomisli, kako si mi obećao, da ćeš biti uvjek vjeran podanik cara Vasilja Ivanovića!“

Te rieči bijahu izljev plemenitih kneževih čustvah, nikakova grožnja nebi bila Lepunova više dirnula.

„Nebojim se“, reče Golovin, pročitavši list, „da će si rezanski vojvoda i opet novoga cara izabirati, al

Digitized by Google

ipak neznam, hoće li se car Vasilij zahvaliti svomu sinovcu, što mu nije predao buntovnika.“

Knez složi pismo, zapečati ga i preda najstarijemu plemiću.

„Neću da vam se osvetim,“ reče, „radi Vaše ludosti, što me u srcu uvrjediste. Hajte kući i nezaboravite, da prezirem svako zlo djelo, koje se nemože nikada dobrim svršiti, dokažite caru i svemu svietu, da sam mogao povjerovati Vašim riečim, i da ima u Ruskoj samo nekoliko ljudih, koji su u istinu zli. S bogom, neću da vas više slušam, al ću si dobro zapamtiti sve, što rekoste.“

Plemići se udaljiše, štujuć i ljubeć još više mladoga kneza.

Golovin stajaše prekrštenih rukuh i spuštene glave. Napokon digne glavu, knez mu opazi u licu, da mu neodobrava postupanja i da je zabrinut za posljedice svih tih činah.

„Ti nisi zadovoljan sa mnom“, reče knez blago, „ti se bojiš careva gnjeva. Misliš, da bi mu više po volji radio, kad bi mu bio predao ljude, koji u istoj uri nude meni krunu, a i zaklinju se, da su vjerni caru Vasilju? A što bi se tim postiglo da smo ih kaznili? njih bi tko god ipak osvetio. Prijatelj mi Lepunov

Digitized by Google

neljubi već oddavna cara, a sad evo stupa proti njemu, kao očiti njegov protivnik — —“

„I kao njegov smjeli sudac“, prekinu ga Golovin. Tuži ga pred cielim narodom. Sad će suditi o tebi svatko na svoj način. Njeki će se diviti tvomu velikodušju, a njeki će reći, da pristaješ uz Lepunova — —“

„Ja da pristajem uz njega“? povikne zlovoljno knez.

Golovin pomisli na svoju radost, da je sklonuo kneza, dà zadrži i zatvori rezanske plemiće.

„Ne“ nastavi Mihajo, „umiri se, uzalud hoćeš da me ustrašiš, samo lude i zlikovci mogli bi me okriviti takovim činom. Da sam hotio stricu oteti krunu, ti bi me već sada bio pozdravio kao cara; slavodobitna vojska ležala bi pod mojima nogama i svuda bi se samo moja volja vršila. Lepunov ljubi Rusku, on je vrlo okretan muž, te bi ga bilo vrlo težko uništiti i moramo ga štediti. Ja ti povjerovah, Semene, u mnogih stvarih, al i ti meni vjeruj, da čovjek nesmje u ovaj par misliti na svoje dobro. Jak sam, dokle mi je privržen rezanski vòjvoda; ali da se s njim zavadim, nebi se mogao ni iz daleka nadati, da ću svladati buntovnika i Poljake.

Golovin je znao već od predaje Keksholma, kako knez žrtvuje svoje dobro, dobru domovine, smatrao je suvišnim protusloviti mu više, al ga ipak nagovaraše, da čuje bar Uara. Mišljaše da će tim saznati za osnove

Digitized by Google

onih urotnikah, koji htjedoše cara zavaditi s njegovim najslavnijim vodjom.

Mihajlo nije vjerovao, da bi se Uar bavio kakovimi zločinstvenimi osnovami, nu znajuć kako je on ljubljen u narodu, lahko privolji, da mu ga dovedu, odlučiv, da će ga poslati u koj samostan.

Golovin ode sam po popa. Na putu sretne Tišina, koj mu reče, da su knez Kurakin i njegovi gosti saznali za predlog rezanskoga vojvode, a usljed toga da je nastao obći metež, u kom je i popa nestalo.

„Nije još daleko klikne Golovin“. Nije sad ljeto, da bi se mogao u grmlje sakriti, poslat ćemo za njim vojnike, koji će pretražiti svaki kut.“

„Lukav je on, neće ga po svoj prilici naći.“

„Tim gore“, odgovori Golovin. „Ako taj čovjek dodje u Moskvu, okrenut će ju naopako.“

„Što to nas briga?“ odvrati Tišin. Neka tamo slobodno očekuju cara Mihajla; jer nismo mi izmislili onu poslovicu, koju sam se jošte u mladosti mojoj naučio, da je glas naroda glas sina božjega.

V.

Visoka ženskinja stupi u prostranu njeku sobu, i zatvori za sobom vrata. Prije mjesec danah, da, prije njekoliko danah bijaše to divna krasota; al od težke

Digitized by Google

brige ili od ljutosti lica su joj upala i pobliedila. Dugi vlasi visjeli su joj neredno po plećih, a zamazano i odrpano odjelo njeno nije ni najmanje bilo prama sjajnoj sobi, u koju je unišla i u kojoj kao da je domaćica. Dugo hodaše po sobi zadubljena u misli, kad netom opazi svoju sliku u ogledalu i prestraši se. Suhe joj ustnice zadrhću; što je šaptala, neznamo, samo su se vidile suze, koje su curkom curile iz velikih njenih očiuh. Brzo ih izbriše i nasmješi se, al taj posmjeh niti je bio sretne supruge, niti bezbrižne djevojke. Uredi si vlasi, pribode ih zlatnom iglom, omota se u toplu samurovinu i sjedne u naslonjač. Preobuka ta sasvim ju promjeni, pogleda na njeku sliku i digne ruke prama njoj, kao da od nje moli zaštitu; slabo rumenilo osipa joj lišca; bijaše liepa, da dražestna. Pobožnost ta nepotraje dugo, strese se, kao da joj je žao, što je pomoć tražila od onuda, odkuda je nije nikada do sada zahtjevala, i obrati se na drugu stranu.

Na protivnoj strani visjaše slika Juditina, kako nosi svojim sugradjanom Holofernovu glavu i pripovjeda njekomu starcu, koga su obkolili vojnici, junački i domoljubni svoj čin. Svi gledahu uprtima očima u glavu onoga neprijatelja, koj im je prije njekoliko satih prietio smrtju i robstvom.

Marina zagleda se u sliku i zamisli. Njezin muž, buntovnik, vladajuć po drugu godinu, nadao se svaki dan,

Digitized by Google

da će moći unići u Moskvu, al ga prisili knez Skopin-Šujski svojimi pobjedami i kralj Šišman, koj je obsjedao Smolensk, da je morao potajno otići iz Tušina. Još je samo Marini javiti mogo, da ga hoće kralju Šišmanu predati hetman knez Rosinski, koj mu je bio obećao, da će ga staviti na rusko priestolje. Marina skoro da nepoludi usljed te viesti i nije o svom mužu već dugo ništa čula; napokon joj javi, da je došao u Kalugu, gdje su ga bivši privrženici Bolotnikovi s veseljem dočekali. Al je imao malo vojske i nemogaše ništa važnijega podhvatiti. Marina je znala kakovimi je ljudmi okružena, pak upravo zato nije ju ni stid bilo stupiti medju poderano prostačtvo, koje uvjek pristaje uz onoga, koj mu obećaje novacah i bogata pliena. Lukavimi svojimi govori i oderanom odjećom sklonu mnogo kozakah, da su pošli u Kalugu, te se vrati kući trudna, nu puna nade, da će se i opet slavno podići i osvetiti hetmanu Rosinskomu, koga je smatrala jedinim uzrokom svoje propasti.

Začu se njekoliko hitacah, ona se je tomu već sasvim priučila, nesmetahu ju ni u snu, nekmo-li na javi. Potegne iz stola njeka pisma i pregledavaše ih mirno, da njekoliko od njih uništi. Netom strese se jedan prozor i malo zatim pade staklo na zemlju razdrobljeno u hiljadu komadah. U taj tren razbaca vjetar sve papire. Marina

Digitized by Google

stajaše usrjed sobe razkosmanih vlasih; samurovina joj pade s ramenah i nemogaše ni pisnuti. Prije no se opet oporavi uleti u sobu nadstojnik i povikne:

»Spasite se, carice! Sakrijte se čim brže! Hetman se zakle, da će Vas upropastiti!«

U istinu začu Marina na putu glas Rosinskiev, koj je zahtjevao, da se otvore vrata. Svega toga nije si ona znala protumačiti, kako se usudjuje navaliti Rosinski silom u njezinu kuću.

»Misli-li taj ludjak«, povikne, »da me neće nitko braniti, jer otidjoše kozaci . . . .?«

»Nitko, nitko!« prekinu ju nadstojnik i nastavi, da je Rosinski kozake, koji su išli u Kalugu pohvatao, njeke poubio, a njeke prisilio, da su se povratili u Tušin.

»Buduć je upravo s toga veseo«, nastavi starac »izpraznio ja dva vrča vina, a sad je na sve spreman.«

Marina podje k Juditinoj slici i reče: »Neumrla ženo! kao što si ti bila hrabra i odvažna, biti ću i ja, prezirat ću sve ljudsko brbljanje i održat se jakom i postojanom«.

Sinovka nadstojnikova javi, da je hetman zapovjedio srušiti vrata, i da prieti, da će Marinu odvesti k poljskomu kralju.

Marina se strašno promjeni, iz svake črte njezina lica sjevala je strašna srdjba i mržnja.

Digitized by Google

„Nisam ja robkinja . . . . nisam podanica!“ povikne. Ja se nepokoravam nikomu, nitko mi neima zapovjedati! . . . A tko će me braniti? . . . „doda sdvojno; „slugah nemam više; neprijatelj zapovjeda ovdje!“

Pana Velemoska, koja je došla s nadstojnikovom sinovkom u sobu, te koja je bila u Tušinu dvorska nadstojnica, nagovaraše Marinu, da se umiri; ova da će sama ići k hetmanu i reći mu, da carici nije dobro, s toga da ga nemože predà se pustiti.

„Možda ću sklonuti kneza“, doda, „da se umiri do sutra, a do sutra naći ćemo već sredstvo, da se ga za uvjek rješimo.

Naloživ Marina mladoj i liepoj nadstojnici, da umiri hetmana, zapovjedi nadstojnikovoj sinovki, da pobere papire, od kojih sama njeke pobere i na ulicu baci. Papirići se digoše u zrak, a da ih je opazio Rosinski, još bi gorim planuo gnjevom, buduć se je nadao, da će iz njenih listovah mnogo toga saznati. Marina sjedne, napiše podulji list i sakrije ga u njedra. Ali pane Velemoske nema; možda se nije dao umiriti. Buduć se je vidila u očitoj pogibelji, padne Marina pred sliku njekoga svetca i umoli ga pomoć, premda je znala, da je i to svetac, koga nije rimska crkva priznala.

Pana Velemoska napokon dodje s glasom, da se je knez udaljio samo pod tim uvjetom, ako ga Marina

Digitized by Google

sutra u jutro pozove na ručak i ako mu se zavjeri, da se neće udaljiti bez njegove dozvolje iz Tušina.

„To ćete mu istom sutra obećati, a do onda ste prosta“.

„Koliko ti imam biti zahvalna, ljubezna Konstancijo“, odgovori Marina, zagrliv Velemosku; „nagradit ću te već za sva tvoja djela. Do tada ostat ćemo nerazdružive prijateljice, a ove noći pobjeć ćemo k momu suprugu. Valjda se nebojiš jašiti?“

„Nemogu s Vami“, odgovori Konstancija uzbunjeno. „Suprug moj hoće, da se vratimo u Poljsku, čim bude zauzet troički samostan; zapovjedi mi, da ga ovdje čekam, prije jedne ure dobih od njega pismo“.

Marina se ujede za ustnicu i sjedne; za nekoliko časovah zapita nadstojnika, gdje mu je sinovka, nebi li ju bar ona htjela sprovesti do Kaluge. Ona ju dvojica poljube u ruke i odu odmah, da se spreme na put. I Konstancija htjede otići, al ju zamoli carica, hinjenom ljubežljivosti da ostane kod nje, kako nebude prisiljena sama bditi.

Oko ponoći javi nadstojnik Stanislav, da su konji i vojnici umoreni, dapače isti stražari, kao što im je i gospodar, sasvim trudni i pijani pozaspali. Ana donese joj široku crnu odjeću, što nu ju je ostavila Gambicka; Marina upozna odjeću i sjeti se tužnó proročice, koja

Digitized by Google

joj svojom smrću život spasi. U isti par sjeti se i Daše i sa strahom pomisli, kako sve njezine nade od dana do dana propadaju. Stavi list, što ga je napisala, na stol i ode s Konstancijom k osedlanim konjem. Morala je evo bježati po cičoj zimi po noći, kad i divlja zvjerad u svojih špiljah počiva, morala je bježat s nemoćnim već starcem i slabašnom djevojčicom. Sa žalošću sjeti se kći sendomirskoga vojvode na sve blagodati otčinske kuće i nestašne svoje mladosti, te pritisne Konstanciju bolje na grudi. Bila ona u kakovom mu drago savezu s knezom Rosinskim, ona je ipak Marinu do posljednjega časa vjerno služila.

Carica uzjaši svoga konja i odkaše s pratnjom. Moraše proći uz Rosinskov stan, gdje je bilo sve jošte veselo, kroz zatvorene kapke prodiraše svjetlo i čulo se neskladno pjevanje. U debelo krzno zamotani sluge kneževi letili su svak čas preko puta po vino i med, česa je bilo već ponestalo, buduć su veseli gosti izljevali s velike privrženosti spram Šišmanu sve, što su imali, po podu. Mjesečina je bila sasvim vedra, te si svakoga mogao spoznati kao po danu; nu bila je cica zima, s toga i izadje Marina neopažena izvan grada. Prosta od svake bojazni podigne oči na osuto zviezdami nebo i umoli Višnjega, da joj podieli uspjeh u djelovanju, obećavajuć samostancem svakojake darove.

Digitized by Google

Jakom zimom tjerani konji trčahu tako brzo, da se je Marini, koja nije bila priučena jašenju, malo da ne zavrtilo u glavi. Doskora zamrznuše joj ruke, da nije mogla ni uzde držati, stoga odluči počivat si u njekom selu, koje bijaše, kako je znala 25 vrstah udaljeno od Tušina. Al badava tražiše putnici to utočište. Istom kad poče svitati, kad se već htjede umorena Marina u snieg baciti, začuše lajanje psa. Nu mjesto dvijuh trijuh kućah opaziše veliko selo sa starom zidanom crkvom. Uvidiše, da su zabludili, nadstojnik pokuca dakle na prvoj kući i umoli, nebi li si mogo tu konje nahraniti i napojiti.

Ukućani, dvie žene i jedan starac otvoriše vrata. Da se neodadu upita Stanislav, koliko imadu još do Borovska?

Čuvši seljak, da tudjinac govori poljskim naglaskom, namršti se i nabere čelo.

„Odkud idete?“ upita.

„Što to, brate, na tebe spada? Tko mnogo zna brzo ostari“, odvrati Stanislav, al opaziv da je seljak počeo sumnjati doda, „umiri se samo, pak mi kaži, jesmo-li daleko od Borovska; tamo ćemo svetkovat imendan jedne naše rodjakinje“.

„Pak vi ni neznate, kako je daleko ta Vaša rodjakinja?

Digitized by Google

„Kako nebi znali prekine ga Ana, jučer bijasmo 80 vrstih daleko od nje.“

„To ste vi onda cielu noć natrag, mjesto napred išli“, odvrati seljak i nasmije se. „Valjda ste posla imali s nečastivim. Od ovuda do Borovska ima — al zašto da Vam to pripovjedam; bolje je da Vam kažem, da mi ovamo čujemo, kad u Dmitrovu na ranu misu zvoni“.

„U Dmitrovu?“ klikne Marina, „akako dodjosmo ovamo; što će reći moji prijatelji?“

„Nesreća nije upravo tolika“, prekine ju Stanislav u bojazni, da se nebi odala; „niti smo prvi niti ćemo biti posljednji, koji su zabludili. Hvala bogu da nemoramo biti pod vedrim nebom; naš je domaćina dobar čovjek, on nas neće odpraviti, kad ga umolimo, da nam se dopusti u njegovoj kući ogrjeti i počinuti malo“.

Ana odvede svoju gospodaricu u gornju toplu sobu, gdje je bila ciela obitelj. Dvie su žene prele, treća je ljuljala diete, dječak jedan pleo je sak, a njekoliko mužkaracah oblačilo se, da idu po drva u šumu.

„Hvaljen bog!“ reče Marina, prigibljuć se, da se neudari o nizke grede u sobi.

„Poljaci!“ povikne njeka baka, koja je u kutu ležala, te pred kojom je mala djevojčica držala tanjur juhom.

Digitized by Google

„Rusinja sam," odvrati Marina, prekriživ se po ruskom običaju pred slikami.

Starica ustane, upale joj oči oživu, bliedo lice oblije joj slaba rumen a ruke joj uzdrhću.

Poljaci ubiše mi muža i dva sina, a brata i dvie sestre strovališe u hladan grob; poznam ih iz daleka. I ti si Poljakinja; nisi došla uzalud ovamo. Hoćeš da nas uništiš, ali ja ću braniti svoju djecu; premda su mrtva, ljubim ih i nedam, da mi ih tko vriedja!"

Marina odvine koprenu, kojom joj bijaše pokrito lice i htjede poći k nesretnici, koja je poludila s težke nesreće.

„Neidi k njoj, gospodjo," šaptne joj mlada jedna žena; dosegne li te težkom svojom rukom, ostat ćeš na mjestu mrtva."

„Maško!" (Maričice) povikne stara, „daj mi batinu!"

„Odmah majčice, ostavih ju tamo u sobi. — Hodi boljarko," reče sa strane Marini dobra ta žena, ovdje ostat nesmiješ. Neznam, što je staroj na um palo, ona te drži Poljakinjom, premda si se prekrižila po našem običaju; sad joj toga više nitko neizbije iz glave, pa da si careva rodjakinja; da joj bliže dodješ, ona bi ti oči izkopala.

Marina uvriedjena Rosinskovim postupanjem i ostalih boljarah, koji su uz njega pristali, nije se više ni

Digitized by Google

mislila povratiti u Poljsku, još se je uvjek nadala, da će vladati velikom Ruskom, s toga je i mrzila sve Poljake. Nu te stare se tako prestraši, da je onesviešćena pala na klup u hladnoj sobi, kamo ju je dovela domaćica, opetovanom molbom, neka joj oprosti, što joj nemože dati bolje sobe; svjetovaše ju ujedno, da neide ni k seljakom, jer da oni sve vjeruju, što im govori njezina stara, koju štuju kao svetiou.

Za njekoliko časovah donese domaćica dva velika komada crnoga kruha i jedan tanjur juhe i vode.

„Uzmi," reče carici;" ovo je sve, što ti mogu dati. Njekada nudjah goste i mesom, ali su sad druga vremena. U cielom selu nema krave; prošloga tjedna opljeniše selo Dmitrov i naše prokleti Poljaci do gola. U obližnjih selih počiniše i više zla, sažgaše sve, što nisu mogli ponjeti sobom a tako nisu radili ni isti Tatari!"

„A što je sa siromašnimi stanovnici?" upita Marina.

„Djecu, starce i žene poslaše u sergejski samostan, a mladji ljudi odoše u vojsku Mihajla Vasiljevića".

Marina uzdahne, sjetiv se sreće hrabroga i pogibeljnoga svoga protivnika, i suze ju obliju. Dobrodušna seljanka mišljaše, da ona plače nad udesom njezinih susjedah, pak upravo s toga i ode k mužu si, nebi li ga nagovorila, da nadje bolje utočište za nesretnu boljarku.

Marina, neznavajuć još nevolje, prezirno motraše

Digitized by Google

hranu i izglodanu drvenu žljicu, što no joj donese seljanka. Duboko se zamisli, a nakon toga pozove Stanislava i Anu, veleć im, da je odlučila poić u Dimitrov k Sapiehi; bez njegove pomoći nije mogla doći u Kalugu; jer bi bila ili od gladi umrla ili bi ju bili ubili ruski seljaci.

Stanislav i Ana povesele se toj njezinoj odluci, nadajuć se uđobnomu stanu i dobroj večeri. U obće bilo je pametnije potražiti pomoć u Sapiehe, privrženika lažnoga cara, nego-li nastaviti tako pogibeljan put.

Moreni strašnim gladom podiele si Stanislav i Ana kruh, te doskora usnu, on u predsoblju, a ova kod peći na polak porušene. Marina ni oka nestisnu, već ode, da pogleda konje, koji su kod jaslah spuštenimi glavami stajali još neokusiv sjećke, koju im dadoše mjesto sjena i zobi. Marina zapovjedi njekomu dječaku, da pozove domaćina, ovoga nadari i upita za dogodjaje sbivše se nedavno u Dimitrovu i za put onamo. Veseo seljak kaza joj sve potanko, neuznemirujuć ju nikakovimi pitanji. Kad su putnici odlazili, sprovede ih seljak do ceste borovske. Zahvališe mu i on se vrati. Jedva što je otišo, okrenu oni konje i udare putem Dmitrova. Nitko ih nesrete; vidi više opustošenih selah, a iz daljine čulo se zavijanje vukovah; na cesti su opažali više čovječjih kostih, što bi ih vuci ostavili. Ana i Marina pobojaše

Digitized by Google

se jako toga i potjeraše trudne konje, samo da ih nestigne noć u kakovoj pustari.

Sapieha je upravo pregledavao tvrdju, kad mu prijaviše, da je došla Marina. Brzo podje k njoj, sluteć, da joj se je dogodila kakova nesreća. Pošto mu ona izpripovjedi, kako je morala pobjeći iz Tušina, počne ju on nagovarati, da se povrati k svojim roditeljem.

„Nemlati prazne slame, pane Sapieho,“ odvrati Marina, „supruga ruskoga vladaoca znati će uvjek, što joj je dužnost! Sreća i pobjeda nevisi o nas, al mi smo gospodari naših djelah, ja se neću do svoje smrti nevrjednom pokazati priestolja, na koje me je pozvala providnost!“

„Ostavite samo za kratko Rusku . . . .“

„Niti za jedan čas; nikada me neće nitko vidjet bježeću, niti će mi se rugati, da sam strašljiva.“

„Znajte dakle, da ste i ovdje u najvećoj pogibelji. Prije dva sata po prilici vidjesmo pred gradom prve straže kneza Skopina . . . .“

„Prije se toga nisi bojao“, prekinu ga Marina, hoteć sakriti utisak, što ga je učinila ta viest na nju, Zar su vas troički popovi sasvim odučili pobjedjivati?“

„Veselilo bi me“, odvrati smućeno Sapieha, „kad bi vas mogla moja nesreća opametiti. Bilo kako mu drago, meni vam je kazati da se nimalo nenadam pobiti

Digitized by Google

kneza Skopina-Šujskoga, ako navali na mene. Ostanete-li vi ovdje, ja za ništa nejamčim.

„Tko bi bio mislio“, reče Marina, „da bi mogao tako mlad sinovac Šujskov, koga je odgojivala žena, u strah natjerati takova poljskoga viteza! Čudnovato u istinu“, doda, gorko se smješeći; a još nevidjeh toga junaka, koj će možda sutra mojim udesom odlučivati!“

„Valjda ga nećete za milost moliti ili se nasladjivati njegovom krasotom?“ klikne Sapieha ponješto uvriedjen.

„Ja ću ići u Kalugu; ovamo dodjoh, kako nisam ni mislila“, odvrati Marina strogo. Susretnem li nepobjediva toga vodju, poći ću odmah k njemu, a on će po svoj prilici s dužnim počitanjem pozdraviti moskovsku caricu. Nu ... nu ako nebude štovao Dimitra, moglo bi to njega ili mene života stati!“

Sapieha motraše tu ženu, kojom je vladala jedino pohlepa za vladom. Premda je bila dugim putem umorena, ipak joj bijaše glas čvrst; u njem se je vidila neuzkolebiva i muževna odvažnost.

Navečerav se sama sa Sapiehom, ode u opredieljenu si sobu i legne obučena u postelj te odmah usne; uz nju je bdila Ana; ova se je naslušala svakojakih pričicah o divljoj hrabrosti Rusah; pa se je bojala gdje sama ostati. Strašila se i svoje sjene, a pogledav u gospodaricu opazi joj na licu, da ju iste muke pa i u snu

Digitized by Google

kine. Caričino lice mienjaše se svaki čas, ali uza sve promjene vidio se na njem gorki njeki izražaj. Snivala je, da je u Moskvi, gdje ju sile, da padne pred noge careve. Taj nije bio ni sličan caru Vasilju Ivanoviću, nu uza sav napor nije mu mogla črtah razabrati, pa to ju je tako mučilo, da je počela glasno jecati. Strah i sućut obhrva tako Aninu dušu, da se nije mogla ni smjesta maknuti, već motraše Marinu, koju da su strašno poništili. Netom joj se učini, kao da se svjetiljka ugašuje i kao da tko zatvara zavjese na krevetu. Ana skoči i htjede si izbrisati oči, ali joj ruke bijahu sasvim ukočene; ćuteć da su joj sva uda kao potrgana sjedne na divan, misleć, da je snena da će ju san doskora proći, a onda da će moći odmah obavjestiti gospodaricu o nesreći, ako bi sbilja navalili Rusi.

Kad se Marina probudi, bili su već otvoreni prozori; kroz njih je ugodno svjetlo ulazilo. Prama jutru ostaviše ju strašni sni i ona se malo okriepi mirnim snom. Probudi Anu, koja spavaše nedaleko od nje; nikako se nemogaše sjetiti, kako je došla onamo. Sjetiv se napokon odtrči van, da upita, nije li se štogod izvanredna dogodilo. Otvoriv vrata opazi ujaka si; skočiv k njemu skoro da nesruši mnogo posudja, koje je tu poredano bilo. Srdeć se na nju radi toga zapovjedi joj

Digitized by Google

Stanislav, da kaže gospodarici, neka dodje k njemu; jer joj ima nješto kazati.

Marina izadje, a nadstojnik joj preda njeku kutiju, koju da joj je na dar poslao Sapieha.

Ana otvori kutiju i u nutri nadjoše kavtan od modroga baršuna sa svim, što k tomu spada. Marina pogodi odmah, da joj valja u tom odjelu ostaviti Dimitrov, s toga odpravi Stanislava i poče se odmah oblačiti. Ana je se nemogaše sita nagledati, veleć, da je baš liep vojnik. Marina je sbilja u tom odjelu bila mnogo ljepša i mladja, slična mladiću, koj teži za hrabrimi čini. Sama se je dugo motrila u ogledalu i vježbala u držanju kuburah i sablje. Pozove i Stanislava, da ju vidi, nu taj se baci pred njom na koljena i suze ga obliju; prokune udes, koj tjera jednoga vojvode kćer, da se mora ovako potucati po svietu.

I Marinu dirnuše te rieči; jer je sama kriva bila svomu udesu; nu na to dodje Sapieha sasvim oružan; opaziv Marinu pade na koljena zatravljen njezinom krasotom.

Marina ga digne i stisne mu srdačno ruku, veleć, da hvali slučaju, koj ju je doveo u Dimitrov. Sve je to strašno djelovalo na Sapiehu osobito pako laskave Marinine rieči.

Digitized by Google

„Žalibože“, reče Sapieha, „da nenaliči mladi Šujski ostalim vojvodam ruskim. Hrabar je, pametan i okretan, a o sreći njegovoj neću ni da govorim. Moskovljani obožavaju ga; Grof de la Gardie i ostali Švedi štuju ga. Ja bi si sramotom smatrao, da sam ikada izbjego slučaju, koj me je s njim sveo. Dolazi sve bliže, s toga vas ni nemogu sprovoditi u Kalugu, al ću vam dati 50 kozakah i sve Niemce ....“

„Knez Skopin-Šujski....!“ povika iznenada mlad jedan vojnik, nahrupiv u sobu, al se zapanji videć Sapiehu, kako sniženo stoji pred njekim mladićem.

„Gle, gle, pan Dobrzecki“ reče Sapieha, „skoro te nisam poznao. Al nebi bio smjeo ništa činiti preko svoje službe.“

„Oprostite“, odgovori mladić, motreć jednako Marinu; a nebi se bio usudio, da ....“

„Dobro, dobro“, prekine ga Sapieha; a ostalo kazat ćeš mi u mojoj sobi. Umirite se gospodjo“, doda, Dobrzecki hrabar je odvažan mladić, samo je malo lahkouman, pak bi ga bio već i odpravio, da mu nisam otcu obećao, da ću uvjek s njim biti. Valjda je opet čuo, da se štogod pogovara ....“

„Al još neznamo“, prekine ga Marina, zašto je došao. Možebiti se je morao knez Skopin Šujski natrag povući .... dogodilo se u ostalom što mu drago, ja se

Digitized by Google

sasvim na vas oslanjam .... a da vas o tom uvjerim, pozivam vas, da danas godinu danah sa mnom prvu mazurku plešete na plesu, koga ću dati u Kremlu".

Sapieha se duboko pokloni i ode s Dobrzeckim.

„To je dakle bila carica?" povikne uzhićeni mladić, kad je bio sam sa Sapiehom. „Gospodine hetmane, povjerite mi njezinu visost, da ju branim!...."

„Možda bi htio i njezinu odjeću obući?" prekinu ga zlovoljno Sapieha, sjednuv na divan. „Naličio bi ženi, ali ne Marini. Nu sad mi kaži, zašto si onako uletio u sobu. Valjda nisu Rusi navalili u grad?"

„Knez Skopin-Šujski traži, da mu se grad preda. Gradjani se uzbuniše, trče ulicami i zavijaju kao gladni vuci."

„Ništa više?" nasmije se Sapieha, „a toga si se dakle tako prestrašio? neznaš-li, da im uzesmo iste nože za stol, no da smo im i topove ostavili, nebi se mogli poslužiti njimi starci i žene. Ja bi te danas smatrao strašivicom da nisam vidio, kako si se borio s tri Moskovljana".

„O!" povikne mladić, „tih se ja staracah i ženah deset putah više bojim, nego-li hrabrih vojnikah; svečano se zakleše, da će vam se osvetiti, što im dadoste poubiti sinove, muževe i braću, rekoše, da će upaliti grad, ako se unj zatvorite".

Digitized by Google

Više starijih častnikah stupi u sobu i svi potvrdiše te rieči. Sapieha se zamisli i odluči ostaviti opustošeni Dimitrov, samo nije znao, što da počme s Marinom; sjeti se Dobrzeckove ponude i naloži mu, da s jakom stražom odvede Marinu u Kalugu.

Oduševljen neobičnom strasti, stajaše mladić njeko vrieme drhćuć i sjevajućima očima.

„Hvala Vam, hetmane, što se u me toliko povjeriste. Budite uvjeren, da neću nikada okaljati poljskoga imena, proći ću kroz ruske pukovnije i dovesti caricu na opredieljeno mjesto!“

„K nježnomu suprugu“, doda bockavi njeki Poljak.

Dobrzecki probliedi. Sapieha to opazi, potrepta po ramenu mladića i reče mu, da se spremi na put, dočim će on gledati da sazna, nebi-li se moglo doći na kalužku cestu, a da se nigdje nesastanu s Rusi, pred kojimi se mora Marina kriti. Dobrzecki uvidi istinu tih riečih i ode, premda bi se bio volio sam pred caricom hrabrim pokazat i poći tražit najsigurniji put u Kalugu. Osvjedočiv se, da je još moći ostati, a da toga Rusi ni neopaze, odleti k Sapiehi, da mu to javi, a kad ga ovaj predstavi carici, zakune joj se, da je spreman za nju dati isti život. Marina pruži mu ruku, da ju poljubi i reče, da joj je vrlo drago, što u svoj svojoj nesreći imade još pravih prijateljah. Baciv zatim pogled na sve

Digitized by Google

prisutne ustavi se na Dobrzeckom, a neizkusan mladić mišljaše, da Marina misli, kako će ga njekad nagraditi za njegove žrtve.

Medjutim poče padati silan snieg, i sve je bježalo pod krov. To je bilo za Marinu ponješto dobro, nu priečilo ju je, da nije mogla nastaviti brzo i udobno puta, kako je želila. Za jednu uru bila je sva cesta snjegom pokrita, te si mogao samo laganim korakom napred. Marina se na sve to ni nepotuži, nepreziraše više, kao prije, praznovjernih svakojakih znakovah i slutnjah, te rado povjerava pričici, da snjeg i kiša putniku navještaju sreću u podhvatu. Sapieha ju sprati izvan grada; oprostiv se prijateljski s njim, pozove Dobrzeckoga, da uz nju jaši.

VI.

Koncem veljače 1610. iza vrućih danah, koji navještahu rano proljeće, nasta opet noćju od 20 na 21 žestoka zima, te premda se je rano već sunce pokazalo, ipak si slutio, da će još dugo vladati zima, jer su bili svi krovovi bieli, a snjeg, koj je pao preko noći, škripao je pod nogama. Uzprkos tomu bile su sve moskovske ulice pune ljudih svakoga stališa i dobe. Njeki trčahu, kao da štogod traže; drugi se razgovarahu s prijatelji o dolazku kneza Skopin-Šujskoga, treći poletiše u crkvu, da se pomole bogu za sreću onoga, koj je pripravio sve

Digitized by Google

to veselje. Svagdje se čulo njegovo ime; blagosivljuć izgovarahu ga svagdje; nadahu se, da je neprijatelj susjed svladan i da je Ruska na pragu velike budućnosti. Sva do onda zabrinuta lica razvedriše se, iz svačijega lica sjevaše radost i veselje.

U samostanu zazvoni na misu, a u isto vrieme sakupi se mnogo ljudih u dvoru kneginje Skopinke, koji su šaptali, da će knez poći u Kreml, jer je već zapovjedio, da se dovedu konji. Ta se viest brzo razširi po narodu i nitko nije čuo, da zvoni na službu božju, sve je grnulo k dvoru kneževskomu, mladji se dapače popeše na obližnje zidove i drveća. Kneževi sluge netjerahu nikoga, već pozivahu unutra ljude običnom udvornosti. Obćenita ljubav tjeraše ih dotlje, da su govorili, kako nebi tolike stiske nikada, kad se je car na ulici pokazao; nisu ni slutili, da bi tim mogli pobuditi strašnu sumnju na štetu ljubeznomu knezu.

Izvedoše osedlane konje. Nije tu bilo Mihajlova konja, što no ga je dobio od svoga spasitelja; počivaše, jer je bio umoran od tolikih naporah. Mjesto njega dovedoše zelenka, štono ga je nedavno car poklonio svomu sinovcu. Sbilja krasan konj; uzde su mu bile bogato dragulji nakićene. Da se je to drugda dogodilo, svi bi se bili krasnomu konju glásno čudili, ali sad opaziše samo, da je liep. Svih oči bijahu uprte u vrata, svi

Digitized by Google

željno izgledahu spasitelja domovine. Netom začu se silno klicanje i najavi u najudaljenije ulice moskovske, da se približava obožavani junak.

Knez Mihajlo uzjaši, lagano podje napred, odzdravljajuć silnoj vrevi ljudih. Uz neprestano klicanje razilazio se narod, kad je prolazio knez s Golovinom, Tišinom i ostalom pratnjom. Ganut tolikim oduševljenjem upita knez jakim glasom, tko će uzanj pristati, da oslobode Smolensk od poljskoga kralja, a Kalugu od buntovnika? Hiljadu i hiljadu glasovah javi se, da su svi spremni poći s njim ma i preko ruskih granicah. Suze obliše nepobjediva mlada junaka; rubac, koj mu spade, kad se je brisao, razderan je na sto i sto komadah, koje su si spravili ljudi svakoga stališa kao svetinju.

Kneza Mihajla pozove car, a suprugu mu i majku carica na objed. U ono vrieme vladahu sasvim drugi običaji, nego-li danas, pak nije bio daleko objed od rane mise, stoga se obe kneginje još rano u jutro obukoše. Kneževa majka, koja je nosila, kako već spomenusmo, jednostavno crno odjelo izza smrti svoga muža, danas se bogato obuče da pokaže, kako je sretna majka. Pošto je zauzet Tver oporavi se opet kneginja bar ponješto, al nehtjevši se ipak kititi, pokloni sav svoj ures snahi. Kapa kneginje Aleksandre nakićena bje alemi, smaragdi i ametisti, a obšita crvenom samurovinom, uza što se

Digitized by Google

je jošte više opažala bjelina njezina lica. Prozori na saonah bili su otvoreni; lica obiuh kneginjah bjehu zažarena od mrzla zraka, te pozorno slušahu klicanje naroda, ni nesluteći, da bi im se sreća okrenuti mogla.

U crkvi pozdravi kneginja Aleksandra sve na okolo i podje u svoju klupu. Dugo je pobožno molila, iznenada digne glavu i opazi kako ju njeka koludrica oštro motri odbaciv koprenu; toga se prestraši, činilo se, kao da njeka neodoljiva sila obe tjera, da se motre uzajemno. Dočim je koludrica tužno mislila, da će možda za nekoliko satih uništena biti sva sreća mlade kneževe žene, dá će se možda morati u crno zaviti; zadrhta i kneginja, jer gledeć koludricu pomisli, da joj je sav sviet i sve veselje pusti san i obsjena. Nikada još nevidje ona takova pogleda, kakav bijaše u koludrice. Da nije bila u crkvi, mislila bi, da pred njom stoji mrtvac, koj nije imao mira u grobu, te ju je došao kaznit za kakav grieh. Debele suze briznu koludrici niz lica, spusti koprenu i pritisne ruke na obraz te počme glasno jecati.

„Što ti je, majko Olgo?“ upita ju obližnja koludrica; „zar si i opet obolila?“

Ova joj šaptnu njekoliko riečih i obje ustadoše. Na vratih baci jošte jedan pogled na sretnu mladu i liepu kneginju Skopinovu. Ali joj noge oslabe i bila bi pala, da joj nepriteče u pomoć više koludricah.

Digitized by Google

„To je princeza Ksenia Borisova“, šaptne kneginja Aleona Aleksandri, koju je taj prizor duboko ganuo. „Nedavno došla je iz Vladimira, te joj često ovako zlo biva.“

„Ksenia Borisova?“ opetova Aleksandra i suze ju obliju.

Aleksandra, koje nije bilo u Moskvi prije 17. svoje godine, nije poznavala nikoga od Godunove obitelji. Smrt njezine majke i babice bijaše najveća nesreća, što ju je do sada doživila, al kad joj je otac pripovjedao žalostan udes Ksenie, ganu ju svaki put duboko. Kad je poslje sretna postala, pod obranom jakih zaštitnikah, uvjek se je njekom grozom sjećala onoga vremena, što no ga probavi kod kneza Mosalskoga. Od onoga doba uvjek ju uhvati groza, kad je čula ime Ksenino; smatraše ju kao dobročiniteljicu, sveticu, koja sad može nesretne usrećivati. Već si je odavna željela, da vidi jednom princezicu. Opaziv ju sada, pomisli, da se je sjetila prijašnjega svoga života i sreće, koje joj je nestalo. Ksenija bijaše njekad veoma krasna, al izza smrti majke si i brata tako se je promjenila, da ju skoro nitko ni poznao nije.

Poslje mise pozove koludrica jedna obe kneginje, da dodju k princezi, koja želi s njima govoriti, premda je morala leći u postelj. Kneginja Aleona nije dugo vidila Ksenie, opaziv ju sada sgrozi se Ksenia. Ležaše na

Digitized by Google

dovenoj tankom vunom pokrivenoj kapi, dugi vlasi pokrivahu joj osušena ramena. Kneginja Aleona jedva povjerova svojim očima, da i opet vidi Kseniju, koja je prije 4. godine bila ures sjajnoga dvora, zaručnica pametnoga i izobraženoga princa, a kći jakoga vladaoca. Ksenia ne samo da je bila liepa, već je bila i izobražena, ljubila je čitanje, pjevala izvrstno i bila blaga i dobrodušna; svi su scienili, da ju čeka sjajna budućnost.

Po smrti majke si zaželi poći u samostan. Pod imenom Olge stupi u Uspenski samostan u Vladimiru, te je dolazila kadkad i u Moskvu na poziv carice Marije Petrovne, koja se je nadala, da će joj boli ublažiti. Takovi sastanci bijahu vrlo ganljivi; mlada i pobožna carica pritiskivaše na prsa žalostnu žrtvu otčeva slavoljublja; uvjeravaše ju, da će i ona umrieti u samostanu, da dvor nema za nju baš nikakove krasote te i ona da pravu srecu nalazi samo u samostanu medju 4 zida.

Carica koludrica Marfa Fedorovna preminu 20. srpnja 1608. Sobe, što joj je u samostanu opredjelio Otrepjev, ostadoše od onda prazne i bijahu udobnije i prostranije od svih drugih, te carica Marija htjede, da se u njih nastani Ksenija. Nu kneginja Aleona, kojoj to prijavi carica, opazi, da Ksenija uza svu svoju volju ipak nemože da zaboravi na onoga, koj joj je upropastio obitelj, i na onu, koja je svojim priznanjem učvr-

Digitized by Google

stila moć lažnoga Dimitra. Marija uvidi istinu tih riečih, te reče nadstojnici, da dade princezi bolji stan, što je ova i spremna bila učiniti. Olga uze nove sobe, al umoli ujedno, da joj nedonose u nje ništa, što bi ju sjećalo ma i na najmanju razkoš, te privoli jedino s udvornosti prama carici, da ju lieči vješti liečnik Vasmer. Osim jedne koludrice i stare služkinje, koja se nehtjede od nje udaljiti, imaše Ksenija uza se njeku gospodičnu Juliju Rezanovu, kojoj je otac u ratu pao, a majka ostade bez svake pomoći. Ona ju podučavaše u čitanju i pisanju, te inih ženskih poslovih. Medjutim umre prijašnja nadstojnica, a nasljednica njena reče, da Julija ili ostavi samostan ili da postane koludricom; jer da se dosadanji život njezin neslaže s redom. Ksenija znaše dobro Juliju, da neima volje biti koludricom pa ju odluči poslati k njekoj bližnjoj rodjakinji, u što ona napokon i privoli suznima očima. Doskoro pozove carica Olgu u Moskvu, da se s njom raduje, što je Mihajlo Skopin-Šujski pobjedio buntovnike. Simo uze sa sobom i Juliju, da ju upozna sa svietom i onda preda rodjakinji. Opaziv u crkvi kneginju Aleonu, koju je već odprije ljubila, pomisli povjeriti joj Juliju, a stoga ju i pozva k sebi. Kneginja rada privoli na Olginu molbu; a i Aleksandra obeća, da će se zauzeti za mladu siroticu. —

Digitized by Google

VII.

„Je-li knez Mihajlo kod kuće?“ upita njeki plavokosi mladić, koj je stao pred dvorom kneginje Aleone, ili bolje veleć: on htjede stati, jer mu konj nije mirovao.

Stari Sergeić i više drugih slugah, koji su stajali pred vrati, nerazumješe ga sasvim ništa; jer se je vidilo iz odjela mu i izgovora, da nije Rus. Konj mu ni časak nije mirovao već skakao u vis i naokolo, kao da hoće pokazati, kako mu je hrabar i odvažan gospodar. Jačim glasom ponovi mladić svoje pitanje, na što mu Sergeić odgovori, da će boljar za čas izaći, da pregleda dobrovoljce. Mladić se zadovolji tim odgovorom i sjaši s konja, koga jedan sluga odvede. U isti čas zaore veseli uzklici. Golovin i Tišin pregledahu dobrovoljce, kojih bijaše do 200. Čim se pokaza knez Mihajlo, ovi zaboraviše, da se nesmiju ni s mjesta ganuti, te odlete do vratah, da s bliza vide junaka, pod čijim su stiegom odlučili ratovati.

Knez ih opomenu, da se umire i u red stave; jer da treba da bude strogi red, a ne samo hrabrost i odvažnost u vojsci, ako hoće da svladaju neprijatelja.

Usljed toga odoše svi na svoja miesta, te je za čas bilo sve tako tiho, da se je čulo, kako se na ribnjaku peru guske i patke. Ljudem, koji su osobito sretni, obično se pripisuje vrhunaravna sila i moć; skoro svi suvremenici Mihajlovi bijahu čvrsto osvjedočeni, da je s neba poslan,

Digitized by Google

da spasi Rusku; ljubljahu ga ne samo što bijaše zaslužan za domovinu, već i s toga, što je bio kriepostan; svaka njegova rieč imaše dobar uspjeh a ne tako inih vodjah.

„Dobro mi došo, de la Gardie“, povikne knez mladomu tudjincu, koj se je jedva do njega proturao. „Hvala ti, što si me se sjetio, već sam rekao majci i supruzi, da bi bio po tebe poslao, kad bi znao, da ću toliko momakah naći. Nije-li to krasan pogled, Jakove, gledaj samo kakovi su liepi i odvažni ti ljudi?“

„Vrli momci“, odgovori grof de la Gardie, samo ih doskora odvedi u Smolensk; ja sam osvjedočen, da će Šišmana protjerati preko granicah i osloboditi Kiev i sve Volinje“. Knez srdačno zagrli grofa, jer su ga njegove rieči razveselile; sad se protura do kneza bogat i mlad njeki trgovac, koj je ovámo došao samo gledat, al sad odluči, da će zajedno s knezom ići na vojsku; baci se dakle na koljena pred Mihajlom moleći ga, da ga uzme medju svoje vojnike, i ujedno se obveza, da će 10 momakah na svoj račun oružati. Kneza to duboko ganu, a de la Gardie si otare suze, al na veliko čudo kneževo i vojvodah bio mu je cieli izražaj lica sasvim žalostan. Golovin, koj je mrzio tudjince, mišljaše, da grofu nije po volji ta odvažnost Rusah, jer da misli, da Rusi neće doskora trebati švedske pomoći pa će tražiti Keksholm natrag, kojega odstup imao je vrlo ugodne posljedice, premda je davao

Digitized by Google

povod ozloglašivanju kneza. Knez Dimitrij Šujski i drugi njeki boljari, koji su zavidili slavi mladoga pobjeditelja, nisu se stidili reći, da mladi knez radi samovoljno na propast domovine, pa tim poticahu cara proti sinovcu.

Knez Mihajlo uredi što je trebalo za smještenje dobrovoljacah, i glede novih njihovih dužnostih. Povjeriv ini posao s njimi Golovinu i Tišinu odvede grofa de la Gardie a k svojoj majci, nu osta pred vrati, budući je čuo u sobi pjevati. Obe kneginje i Julija gledahu kroz otvoren prozor na dvor, a kad se ovaj izprazni, povrate se k svojemu djelu. Kneginja Aleona, koja ljubljaše pjevanje, umoli svoju pokćerku, da pjeva jedan psalm. Grof de la Gardie bijaše njezinim ljubkim glasom ganut i osta s knezom pred vrati, da neprekine pjevačice, koja bi bila pobjegla iz sobe, kad bi vidila tudjinca. Zadubljen u misli dugo je grof šutio.

„Mora da je mlada i liepa“, povikne napokon, primiv kneza za ruku, koj mu je prije rekao, da je to prijateljica njegove supruge.

„To jest u istinu“, odgovori knez smješeći se.

„Je-li udata?“

„Nije“.

„Daj da se upoznam s njom“.

Knez pogleda grofa i opazi mu uzrujanost.

Digitized by Google

„Vi ste stranci čudnovati ljudi“, reče, „hvalite i u zviezde kujete svoje običaje, a ipak su gori od naših. Eto već te je začarala jedino svojim glasom djevojka, o koje roditeljih ništa neznaš, niti znaš, jeli pametna i kakovo srce ima!“

„Ti reče, da je liepa i dobro odgojena, zašto da se neuvjerim i o njezinom srcu?“

„Znaš, da je zavisna od moje majke, a bez njezine dozvole neću da išta učinim. Stavimo, da bi ja mogo sve činiti po svojoj volji, što bi bilo, da se zaljubiš u Juliju?“

„Uzet ću ju za ženu i odvest u Švedsku“.

„To nemože biti; nju je odgojila princeza Ksenija Borisova, te neće nikada htjeti, da ostavi žalostnu svoju dobročiniteljicu i svoju domovinu“.

Kneginja Aleksandra zapjeva sada s Julijom zajedno.

„Što veliš ob ovom glasu?“ upita knez.

„Koga ta ljubi, mora da je najsretniji čovjek pod nebom,“ odgovori dela Gardie.

„Da, ja sam sretan, sasvim sretan! reče knez, uprvši oči u nebo.

„Za boga“, klikne grof, „negledaj na nebo; nije još vrieme, da misliš na veselja, koja su gori, treba te još domovini, tvojim prijateljem, možda cielomu svietu!“

Digitized by Google

„Što ti je prijatelju?“ upita knez. „Ti nisi više onaj, koj si bio prie, ja te nerazumjem. Možda mi nosiš zle viesti od Poljakah i od buntovnikah? Ili si štogod zašutio?“

„U istinu,“ odvrati grof „nemamo ni najmanjega povoda veselju — —“

„A govoriš o sasvim drugih stvarih, zašto već nekaza, što se je sbilo? koliko je već tomu, što si rekao, da u važnih stvarih odlučuje i jedan čas?“

„Pa upravo sad je pogibeljno otezati. Idi dakle brzo k caru i gledaj ga sklonuti, da nas čim prije pošalje u Smolensk“.

„Govorim o tom svaki dan, mislim, da car nema u tu svrhu novacah“.

„Ako nema novacah, a mi idemo bez njih. Obećaj mojim vojnikom poljski tabor, tamo će naći dosta pliena, a ja ti jamčim, da neće ostati za drugimi vojnici. Već su se privikli tebe slušati, oni te ljube i vjeruju tvojoj rieči“.

„Koliko se ti briniš za naše stvari, ljubezni Jakobe!“ reče knez zahvalno, „Ti bi se bio morao roditi u Ruskoj! Tvoje srce — —“

„Znade cieniti Tebe“, prekine ga de la Gardie. „Često mi je žao, što nismo braća; al nemisli zato, da sam zaboravio na svoju domovinu. Ja ljubim samo tebe

Digitized by Google

i radi tebe zaboravih na Švedsku i što nju čeka, kad ti Ruse svojski uređiš“.

„Ti si Jakove bolestan, ili si veoma uzrujan“, odgovori knez i pograbi grofovu ruku, koja je drhtala. „Kaži mi, što ti je?“

„Jesi-li ikad pomislio, da bi mogli živiti u jednom gradu, u jednoj ulici? Jesi-li ikada želio, da se sa mnom nerazstaneš? upita de le Gardie prekidajući se više putah, kao da hoće saznati tajne misli i želje kneževe.

Začudjeno promatraše ga knez. Znao je on, da će grof morati Rusku za uvjek ostaviti, pošto se sve umiri, pa buduć je znao, da se to mora sbiti, nije o tom nikada ni govorio.

„Ti šutiš?“ reče de la Gardie, prevari me dakle srce, razstanak sa mnom neće te razžalostiti?“

„Rekoh ti već Jakove, da neće domovine ostaviti niti sirotče Julija Rezanova“.

„Misliš-li, da ću te pozvati u Švedsku? Ne, ne, premda sam žalostan, ipak sam zdrave pameti. Znam ja dobro, da ne govorim ni s bratom svojim ni običnim plemićem, kakvih nadješ na svakom uglu. Hoću da mi kažeš, želiš-li, da ostanem u Ruskoj i da budem ruski podanik?

Knez skoči sa stolice i zagrli grofa.

Digitized by Google

„Jakove“, reče, „to meni i nesamo meni velika bi sreća bila, ali, nastavi uzdišuć, nemogu ti obećati, da ćeš za toliku žrtvu nagradjen biti kako treba.

„Dozvolji mi samo jedno, pa se neću nikad od tebe odaljiti; reci samo jednu rieč, pa ću se za uviek odreći domovine i svojih. Zakuni mi se, da ćeš svoj život — — posvetiti samo svojoj domovini.

Knez se uzbuni i sjeti u Aleksandrovsku učinjene ponude; pogleda oštro grofa, koj ga je čvrstim glasom nagovarao i uvjeravao, da se svaki dan sve viši vidi potreba, da knez Skopin Šujski stupi na priestolje, na kojem ga želi vidjeti vojska i narod; nastojaše mu dokazati, da to treba i sbog cara samoga. Knez se razljuti na lukava de la Gardiea i htjede se neudostajav ga odgovorom udaljiti.

„Slušaj me samo do kraja“, povikne de la Gardie. Ti moraš vladati u Moskvi ili ju namah ostaviti; ti si sa svih stranah okružen neprijatelji“.

„Tko su ti neprijatelji? Tvoji vojnici, ili možda i sám ti?“ upita knez sasvim hladno.

„Prostio ti Bog, što me tako vriedjaš! Ali Mihajlo. zar nisi uvjeren ob odanosti i vjernosti mojih vojnikah? A o mojoj odanosti nemoj sumnjati, premda se na mene ljutiš, što se sliepo neuzdam u ljude, koji su u ruku ljubili lažnoga Dimitra a ubili Fedora. Ne,

Digitized by Google

nismo ti mi neprijatelji, već tvoji zemljaci, koji te hoće caru ocrniti. Vasilij se počeo već i kolebati, al neka ga, neka ti učini štogod, naći će se ljudih, koji će te doista i sjajno osvetiti“.

„Grofe de la Gardie“, odgovori knez zabrinuto, često sam žalio, što nisi Rus, nu vidim, da nemožeš biti ni pravi prijatelj ni vjerni sin ove domovine! Što hoćeš od mene? da budem zločinac? Znaj, Jakove, da bi volio umrieti, nego da vidim, kako me moji sugradjani mrze“.

„Svećenstvo, plemstvo, vojska, trgovci, u obće sav narod obožava te, svi će za tebe i život svoj dati. Jedinim si boljarom na putu, oni misle, da im otimlješ ljubav naroda i svaku nadu na priestolje; zaboraviše već, da je Godunov postao žrtvom prekomjerna slavoljublja, kao što i sva njegova obitelj“.

„Drago mi je, Jakove“, reče knez blaže, što tako liepo tumačiš posljedice onoga, na što hoćeš da mene nagovoriš — —“

„Dopuštam“ prekine ga grof, „da nisam ni mislio nagovoriti te na što, gledeći sve ono, što se je onomad sbivalo, kad ti je bio Lepunov krunu ponudio, ali smatrah si dužnošću, da ti jošte jednom kažem, kako ti se valja na svaki način osjegurati proti zlim namjeram

Digitized by Google

boljarah. Možda me je predaleko zavela ljubav spram tebe i čovječanstva u obće; ali ti znaš, da zle osnove vrlo lahko nanjušujem, i da nemogu nikoga varati. Opetujem ti opet da si u velikoj opasnosti; boljari su na sve spremni — — čuješ li na sve!«

»Ako su sbilja tvoje sumnje osnovane«, reče knez odvažno, onda me nemože spasiti ni to, da naglo iz Ruske odem, a još manje Lepunov zločinstveni predlog.«

»Odeš-li, neće te boljari više mrziti; samo daj da doskoro odemo iz pogubnoga Kremla. Ti radiš previše veledušno; svatko te nemože shvatiti. Ako nećeš priestolja, onda bi bio imao sudu predati čovjeka, koj ti ga ponudi. Ti si štedio Lepunova s ljubavi prama domovini, ali to ti je upravo naškodilo. Misliš da car nema novacah i da te zato neće nikamo poslati, ne, on ti se već boji povjeriti vojsku«.

Kneza se kosnuše te rieči, te iznenada uvidi uzrok, zašto da ga nepošiljaju u Smolensk, gdje već odavna očekuje pomoć njegov branitelj boljar Šajn. Sad se istom sjeti dvoličnih carevih riečih, koje mu po gdje koji put utekoše, te ponašanja boljarah, kad bi se slučajno sastao s njimi. I nehotice moraše priznati u duši, kako mu prijatelj ima pravo. Nu ipak sakri svoju uzrujanost, i reče, da ide namah pitat cara, zašto se tako bezbrižno daje

Digitized by Google

Poljakom i buntovnikom vremena, kako da se i opet sakupe na ruskih granicah u poveće čete?

De la Gardie sprovede kneza do frolovskih (sada spaskovskih) vratah i reče da ide k Hornu generalu a za dva sata da će i opet k njemu doći, da čuje, šta će mu car odgovoriti.

Postelnik Ododurov, pozdravi kneza sniženo i javi mu, da je došao iz Smolenska glasnik, a car da je poslao po brata si, kneza Dimitra, koga medjutim da nije kod kuće Mihajlo uvidi, da je sgodno vrieme, da ide k caru, te se dade najaviti, buduć je na svaki način saznati hotio, što je u cieloj stvari. Car ga namah pusti preda se. Car sjedne, pokle mu je Mihajlo poljubio ruku i stane ovoga oštro motriti te ga napokon upita; šta ćeš mi nova reći?"

„Danas se je i opet najavilo kod mene do 200 dobrovoljacah", odgovori knez, „pak sudeć i po inih okolnostih, lahko će se moći Smolensk obraniti".

„Znaš-li, da je došao od onuda glasnik".

„Ovdje mi malo prije rekoše; dopusti, da te upitam, brane-li se uspješno ondješnji gradjani?"

„Zar ti ništa nepišu o tom?"

„Ništa sjajni vladaru!"

„U istinu? Promisli malo, nije-li te za ništa molio Mihajlo Borisov".

Digitized by Google

„Prošle nedjelje pisa mi boljar Šajn, kako suznima očima moli, da me doskora pošalješ onamo s vojskom. A to ti već i javih vladaru“.

„Sjećam se, sjećam, nješto takova rekao si mi; al ja imam drugih posalah te nemogu da se samo s tobom bavim; tri puta sam stariji od tebe, s toga i zaboravljam mnogo toga. Šteta, što mi nisi pokazao Borisovo pismo“.

Knez Mihajlo izvadi iz žepa složen papir, koj preda caru, ovaj ga pročita i zamisli se. Rekoše mu, da i Šajn smatra, kao i Lepunov kneza Skopina jedinim spasom Ruske, i da je mnogo toga pisao knezu u tom smislu. Umjesto toga opisuje zapovjednik Smolenska žalostan položaj svojih četah, ali sve to da ih nemože odvratiti od vjernosti, kojom se zakleše caru, i da su svi spremni žrtvovati za cara Vasilja isti život. Mihajlo, koj je nagadjao careve misli, umoli, da njega pošalje proti Šišmanu; izjavi, da će isti grof de la Gardie nagovoriti i svoje čete, da podju u rat bez predujma. Vasilij slušaše kneza smrknutim licem, a kad mu onaj sve razloži, upane mu u rieč:

„Ti si za mene mnogo toga učinio, razumješ dakle svoju stvar, no u buduće se neće nitko već pobjedami kititi, zato ću se ja poskrbiti. Postao si njekako odvažniji, odkako obćiš s timi tudjinci“,

Digitized by Google

Mihajlo se sjeti, kako se je car upravo u ovoj sobi na njega prije godinu i pol danah ljutio dvojeć, hoće li on svoju zadaću riešiti moći; sa žalostnim srcem sjeti se, kako nije mogao svojimi riečmi sklonuti cara na ništa boljega, te zato i uzdahne duboko, što se caru još sumnjivijim učini".

„Od njekoga vremena", reče srdito, „dolaziš k meni samo zato, da me koriš s moje nemarnosti; hoćeš da sve učinim, što mi ti predlažeš. Misliš li, da neznam, zašto tako hitiš? Nije ti pravo, što nisi ovdje prvi; uvjek hoćeš da si zapovjednik, gdje te nitko nenadzire, pa ma prietio meni tkogod i mačem u ruci, tebi je svejedno, nesmje ga nitko ni dirnuti, jer ti tako hoćeš".

Knez se pocrveni do ušiuh, ustane licem punim štovanja ali bez straha i bojazni. „Gospodaru", reče, da neznam svoje dužnosti kao kršćanin, pa da ti nisam odan dušom i tielom, jamačno bi te bio lišio priestolja, koje mi ponudiše, kako i sam znadeš. To bijaše najžalostniji trenutak moga života, ali ja poštedih i proti mojoj volji život onih, koji uvrjediše i tebe kao cara, a i mene, buduć su me smatrali zlikovcem, koj bi mogao počiniti onolik zločin. Reci mi, gospodaru, što bi imao bio učiniti zaslužnim i okretnim ljudem u onom vremenu, u kom si ti već više pravih zločinacah pomilovao? Bijahu istina zavriedili kaznu, ali se mora i to u obzir uzeti, da bi

Digitized by Google

bila bez njih propala domovina i tvoj priestol. Ja ti jamčim, veliki care, za svoje prijatelje; dok sam živ, biti će ti vjerni i odani no kad umrem, neznam, kako će biti.

Te rieči i nehotice podkradoše se knezu, te ih se i sam prestraši, znajuć, kako je car pun svakojakih sumnjah. Pak sbilja još više ražestiše cara; učini mu se, kao da ga Mihajlo potvara s nezahvalnosti i da je spreman pred cielim svietom izjaviti, kako je spasio priestol. Knez to doskora uvidi, i metnuv ruku na srce, okrene se pram svetim slikam u sobi, kunuć se, da ga nije k nikakovu djelu vodila nenavist i slavoljublje, već da je spreman živjeti i umrjeti kao vjeran podanik svoga strica cara Vasilja.

„Gospodaru!“ doda svečanim glasom, „stavi me pred sud i dovedi onamo sve, koji me ocrniše pred tobom pak ako se dokaže, da sam počinio ikakav zločin, onda neštedi u meni svoje krvi. Ja ću tada biti strašnim primjerom svim izdajicam za sva vremena!“

Car se naglo ustane i zagrli svoga sinovca, kojega kriepost i prostodušnost nadvladaše sve careve sumnje. S mjesta potvrdi Keksholmski ugovor, obeća, da će doskora Švede izplatiti i naloži knezu, da se dogovori s grofom de la Gardieom, kako da se nastavi ratovanje.

Digitized by Google

„Za osam danah biti će kod mene sve spremno“, nastavi car, „otići ćeš iz Moskve s velikom vojskom a sva Ruska znati će, kako cienim tvoje zasluge za domovinu, kojoj i ja posvetih sva svoja djela, o čem neće doskora nitko dvojiti“.

Kad je knez odlazio načini car nad njim znak sv. križa, česa već dugo nije bilo, a do suzah ganuti mladi boljar doskora se uvjeri, da ga u istinu ljubi, te da ga više nitko nemože ocrnit.

Na skalinah sretne Mihajlo kneza Dimitra. Opaziv ovaj veselo lice svoga sinovca, prestraši se i poleti k caru ni neozdraviv mladomu knezu

„Što je s našim sinovcem veliki care?“ upita poljubiv ga u ruku. Možda su mu dojedrile zlatne ladje, ili mu buntovnici i opet ponudiše priestol? Čini se, da je sad još oholiji, skoro me je srušio vani. Mislim, da nebi bila nikakova sramota, da se tušinski pobjeditelj pokloni carevu bratu“.

Tmasti pogledi i drhćući knežev glas jasno pokazaše, kakove osnove kuje; pak i promašiše upravo s toga svoju svrhu sad prvi put, jer mu car hladno odgovori, da carev brat mora još više štovati carevoga sina.

„Ti imaš sina?“ povikne u čudu knez Dimitar.

„Imam nasljednika moga priestolja“.

Digitized by Google

»O kom govoriš, Vasilju Ivanoviću?« upita dalje prestrašeni Dimitar.

»Ob onom, koj je spasio Rusku i koj može svoju silu učvrstiti, komu ja i ti imademo zahvaliti život i slobodu, bez čije bi pomoći bili zavladali u Moskvi tušinski buntovnici, a rodjaci cara Vasilja isto onako iztrebljeni bili, kao što bijahu poubijani i rodjaci Godunovi. Tvoje sumnjičanje i ocrnivanje skoro bi nas sve bilo u bezdno propasti strmoglavilo, ali došao sam k sebi, pak ćeš od sada i ti Dimitrija v Ivanoviću smatrati svojim budućim vladaocem kneza Mihajla«.

Dimitar kano da je munjom ošinut, stajaše nekoliko časovah drven i okamenjen, a zatim se baci na koljena pred carem, moleć ga, da se nepovjeri pogubnomu i dvoličnomu čovjeku, koj da mu je već oteo sve pouzdanje naroda. Cara ganuše ponješto te rieči, al pogledav na spasiteljevu sliku, osta stalan u svojoj odluci.

„U narodu obljubljeni nasljednik učinit će, da bude mir pod vladaocem, koga baš neljube«, reče plemeniti car.

Od prvoga časa, što je zasjeo Vasilj na prieстolje, nadao mu se brat Dimitar, da će poslje njega vladati, s toga i gledaše, gdje je god mogo ocrniti Mihajla, koga je smatrao svojim suparnikom. Nemogaše shvatiti, kako je nenadano brat mu priljubio sinovca, koga mu je on opisivao kao kakovo strašilo. Netom baci po-

Digitized by Google

gled na podpisani keksholmski ugovor, koj mu je takodjer bio povodom ocrnivanja. Porugljivo se nasmije, veleć, da znade, kamo je odletio knez Mihajlo ovako slavodobitno; po svoj prilici k majci i ženi, da im javi, kako se je izpunilo sve ono, što je već davna očekivao. Car odgovori, da Mihajlo ni nezna, što ga čeka, a da ni nesmije osim carice, braće mu i patriarke nitko saznati, da će se istom onaj dan proglasiti carevim nasljednikom mladi osloboditelj domovine, kad otidje s četami u Smolensk.

„Dobiješ-li kašnje još svoga sina, što onda?“ upita knez Dimitar.

Cara to pitanje njekako uzbuni, a Dimitar se već poveseli, kako je krasno uspjeo i pomješao careve osnove. Al izza kratke šutnje podigne car veličanstveno glavu i reče: „Bilo bi ludo i misliti na takove stvari. Pa i rodio mi se sin, ja nemogu tako dugo živjeti, dok bi on dorasao, a ostaviti priestol djetetu, nebi značilo drugo, već urinuti u propast i njega i sav narod. Fedor Borisović bijaše uprav čestit carević, pak je onako strašno propao. Bilo što mu drago, izza mene mora vladati Mihajlo, ja ga znam, on je jedini za to“.

Te se rieči ponješto kosnuše Dimitra, al mu neumekšaše tvrdoga srca. Car opazi njeku promjenu u njegovu licu, pak misleć da se kaje, što je klevetao, zagrli ga nježno.

Digitized by Google

„Ostavimo sve božjoj ruci“, reče, „on će sve to urediti“.

„Kako da se nadamo dobru“, odgovori muklo knez, „kad car buntovnikom za volju imenuje nasljednikom onoga, koga oni hoće“.

Mrko pogleda car svoga brata. — „Ako ti nije za volju ta odluka“, reče strogo, „zašto nisi išao u Švedsku, zašto nisi ništa učinio za spas domovine? Koliko ti putah povjerih već čete . . . . .“

„Nekori me, gospodaru, što nisam bio tako sretan, kao što Mihajlo Skopin; vojnici htjedoše samo s njim ići. Što može jedan spram hiljadah? Nikakovo nastojanje nemože svladati sile“.

„Kakovo nastojanje?, odgovori car; „prava odvažnost i postojanost nadvladat će svaku zaprieku. Ti si nisi znao pribaviti obće ljubavi, ti si me lišio sreće, da ostavim priestol ljubeznomu bratu; uči se sad štovati cara, koga neodabrah ja već sam Bog. — Pozvah te, da se porazgovorim s tobom glede Smolenska, al ti kao da si zlovoljan, zato te neću uzdržavati, slobodno ti je otići, a u ostalom nebrini se ništa za ono, što te se netiče“.

Došav kući, jedva se je knez Dimitar mogao uzpeti skalinami, sluge mu priskočiše u pomoć, vičuć, da im je gospodar pogibeljno obolio. Osviestiv se ponješto, podje k ženi si, koja se je kitila pred velikim ogledalom

Digitized by Google

uz mnogobrojnu podvorbu služkinjah, koje se doskora udaljiše na gospodarevu zapovjed. Dimitar skine kapu i baci ju na stol, s koga namah pane na tlo skupocjena vaza i razbije se.

Kneginja se ponješto razljuti i htjede pozvati ljude, da poberu criepovlje, ali knez poleti k vratam i zatvori ih.

„Kamo ćeš?“ upita kneginju, koja nije vjerovala svojim očima, videć inače vazda pokorna si muža u tolikoj bjesnosti.

„Što te briga? Idem kamo mi je volja?“ odgovori mu.

„Ne kamo te je volja, već kamo moraš ići, k novomu caru“.

„K novomu caru?“ klikne kneginja, „zar ti je umro brat? Nisi-li ti njegov nasljednik?“

„Car je živ i zdrav, ali su ipak sve naše liepe nade uništene. Valja nam s mjesta ići k boljaru Mihajlu Vasiljeviću i molit ga milosti, za osam danah biti će javno proglašen carevim nasljednikom“.

„On? . . . . On da bude carev nasljednik . . ! Iznevjeri ju glas; oči joj strašno sjevahu, malo da nepadè. Dimitar je i sam drhtao, nije ju dakle mogao miriti.

Dugo šutaše kneginja. Izpod debela mazila na licu nisi mogao opaziti nikakove promjene u obrazu, ali u

Digitized by Google

očiuh pokaza joj se divlje veselje te se stane grohotom smijati.

„Ma si mi baš čovjek, Dimitre Ivanoviću; kako te može takova štogod zabrinuti? Mihajlo jošte car; još nemoramo ljubiti ruke onomu, koj nas scieni svojimi neprijatelji, te bi nam se doista što prije osvetio. Nemože-li on do toga vremena umrieti?“

„Kako misliš! on je mlad i jak, preživit će nas po svoj prilici obojicu“.

Pogledom srde upita kneginja: „Nije-li bio i moj sinovac Fedor Borisović mlad i jak? Pak gdje je sad?“

Netom se čuvne izpod prozora jaukanje. Knez se duboko zamisli. On je mrzio Mihajla i želio da propane, al još nije pomislio na ubojstvo; užasom sjećaše se nesretna Fedora. Kneginja poleti k prozoru; stara njeka baba u oderanom odielu promatraše ju sjevajućima očima.

„Bog je na nebesih, koj će uništiti neprijatelje!“ reče i prekriživ se izčezne.

Kneginja poleti iz predsoblja i zapovjedi slugam, da joj odmah dovedu staru onu babu. Doskora dovedoše staricu jednu, nu to nebijaše prava, al joj kneginja okrene porugljivo ledja, ni nenaplativ joj straha. U isti čas začuje kneginja sasvim blizu grozno smijanje i upozna glas iste one žene, koja ju je u tolik strah natjerala. Osvetom goreć proti ženi, koja je znala za njezine osnove i

Digitized by Google

priobćit ih mogla svemu svietu, poleti za njom sama u krasnoj svojoj odjeći, dragulji nakićenoj; — al uzalud, nedostignu ju, već se vrati kući umorena i biesna.

VIII.

Ujaku kneginje Aleksandre Skopin-Šujske, knezu Ivanu Vorotinskomu, kojega supruga bijaše caričina sestra, narodi se sin. Veseli otac pozvà osobno kneza Mihajla i kneginju Jekaterinu Šujsku, koja se je sama ponudila za kumu, na svečanost, kakova se običaje držati kod krštenja. Veselo primi taj poziv knez Mihajlo, kao i kneginja Šujska, koja ga umoli, da dan prije svoga odlazka u Smolensk kod nje objeduje. Knez se izgovaraše mnogim poslom i bolešću svoje majke, al napokon morade ipak popustiti. Kneginju Jekaterinu to veoma razveseli i odmah reče, da neće pripraviti nikakove velike svečanosti s mnogobrojnim družtvom, već jednostavan objed, gdje će biti samo njekoliko izabranih prijateljah.

Budući je mladi vodja Mihajlo imao mnogo posla s pripravami na dalek a tako važan put, htjede ono vrieme, što će ga morati sprovesti kod stola svoje strine, nadomjestiti te je radio dan prije i cielu noć. Obaviv važnije poslove uputi se u čudovski manastir k ranoj misi, gdje se je vruće molio za blagoslov svoga velikoga podhvata.

Digitized by Google

Došav kući, opazi Aleksandra, da je veoma blied. Knez ju zagrli i obeća, da će prospavati njekoliko satih, kad se vrati od tetke i onda istom odputovati.

Kad ga je majka spomenula, da bi bilo vrieme, da ide na objed, jer da je već i jedan sluga dolazio pitat hoće-li doći, ponudi se Aleksandra, da će ona otići k strini izpričat ga, zašto da nemože doći.

Nu toga predloga neodobri majka kneževa bojeć se da nebi uvrjedili strinu; i knez je umirivao suprugu, koja ga nije htjela od sebe pustiti. Nu napokon se ponješto umiri, izprati muža do vratah, gdje ga je čekao njegov zelenko.

Kod bogojavljenskoga samostana sretne knez spaskovskoga popa Nikolu. Buduć ga dugo nije vidio, neprepozna ga, pak ga zato i pozdravi samo mučke i odjaši dalje. Nikola ga tiho blagoslovi i odjaši u knežev dvor na umorenom svom konju. Što je nenadano došo i zabrinut bio, nedopade se slugam, al onaj ni nepazeć na njih umoli, da ga namah najave kneginji. Tako i bi, te kneginja, koja se je upravo spremala k objedu, zapovjedi i za Nikolu prostrjeti. Ovaj stupi smeten u sobu, nu kneginja Aleona umoli ga prijateljski, da sjedne k stolu. To ga još više smete. Obe gospodje, koje su se još sveudilj bavile odlazkom Mihajlovim ni neopaziše mu smetnju; nu Tišin, koj sjedjaše do Julije bližnje si rodjakinje šaptne joj, da je pop ili bolestan, ili težko zabrinut.

Digitized by Google

Upita ga, kako mu je supruzi i ostalim kod kuće, al mu pop odgovori, da je sve živo i zdravo ostavio.

„Ništa nećeš da mi pripovjedaš o nakitu svetih slikah“, reče Aleona. „U zadnjem pismu pohvalio si ga, al ja bi rado čuti iz tvojih ustiuh, kako se dopada tvojoj obćini“.

Pop obori oči nice i odgovori izza kratke stanke, „svaki je dar dobročinstvo“.

„Valjda, si već na putu objedovao“, primjeti kneginja Aleksandra, „kad nećeš ništa da jedeš. Pokušaj bar malo“.

„Hvala kneginjo, ja sam sit“.

„Što ti je, ljubezni otče“, upita ga kneginja Aleona, „ta mi smo stari znanci, kaži mi, kakova te muka kini“.

Nikola neodgovori ništa, al Tišin opazi, da si jedva uzdržava suze; sluge bijahu njekako poraženi i saznaše od njekoga znanca, da je zatvorena spaskovskoga zvonarica crkvenjakova žena; potvoriše ju, da je sukriva kradje počinjene u ondješnjoj crkvi, iz koje nestade svete slike.

Poslje objeda umoli kneginja Aleona svećenika, da ide s njom u malu sobicu, gdje ga i opet upita za uzrok tolike brige. Iza njekih pomanjih uvodnih riečih, poče svećenik obširno pripovjedati, kako je njeke noći ukradjena iz crkve sveta slika, kad je crkvenjakova žena dala

Digitized by Google

ključ ubogoj i bogobojaznoj njekoj ženi, kako veli, koja htjede moliti u crkvi.

Ta pripovjest potrese duboko u duši i kneginju Aleonu i Aleksandru. Obe smatrahu, da ta kradja neznači ništa dobra, te se sad poče kajati i Aleona, što nije sina zaustavila kod kuće; s toga je neustrpljivo čekala, da se povrati i neprestano je pogledavala na prozor.

„Bože! što se dogodi?“ povikne napokon, začuv na ulici njeko jaukanje.

„Grad je velik, milostiva kneginjo“, odgovori svećenik, „svaki čas dolaze na ljude nevolje, morda je sprovod“.

Aleksandra otidje, da poruči Mihajlu, kako je ukradjena sveta slika, mišljaše, da će ga tim prije pustiti od objeda. Kad se vrati, nije se više čulo nikakovo jaukanje. Sjedne k prozoru, da čuje, kad joj muž dodje. Umorena zatvori oči, ali duh joj se nemogaše umiriti. Ukradjena slika lebdila joj neprestano pred očima, vidila ju je u svakom kutu, sad svjetlu, sad opet za kakovom zavjesom, a uz nju strašno njeko lice. Začu korake i pogleda u dvor, al u isti tren vikne i poleti na hodnik, gdje si nadje brata. On joj reče, da je knezu Mihajlu usljed neprospavane noći i vrućine iznenada zlo postalo; otišao je prije, nego-li se objed svrši, al na pol puta sidje s konja misleć da će mu bolje biti, kad se malo

Digitized by Google

prošeće, nu iznenada poče mu iz nosa curiti krv, i zato da ga je morao nositi kući.

Premda Golovin nastojaše sestru si umiriti, ipak nije mogao ni sam svoje brige i skrbi sakriti.

Opaziv kneza oblivena krvlju mišljaše Aleksandra da ju je brat prevario, jer da je kneza valjda tkogod ranio. Pade u naručaj Juliji, koja dodje s dviema koludricama.

Osvjestiv se malo pogleda oko sebe; svi oko nje bijahu kao poraženi, samo joj Julija mirno reče, da ju knez neuztrpljivo čeka. Aleksandra podje namah, al stane u predsoblju, gdje je Sergeić brisao krv. Starac drhtaše po cielom tielu, mrmljajuć muklo, da će pravedan Bog doskora kazniti grozne ubojice.

Aleksandra ni nemišljaše, kakav bi smisao mogle te rieči imati; s toga pogleda samo prama nebu, radujuć se, da će doskora ozdraviti ljubezni njezin suprug, kojega je život važan i potreban za cielu domovinu.

Knez ležaše u svojoj sobici, licem zažarenim, mutnima očima i tamnomodrima ustnicama; uzdisaše i bacaše se po postelji amo tamo nepazeć, je-li tko u sobi ili ne. Napokon upozna majku si, i umoli ju, da mu dovede svećenika; tako i bi. Na prvi pogled uvidi Aleona, da joj se ljubezni sin nemože više spasiti. Ali se ipak svlada, samo da nepoveća boli mladomu knezu. Alek-

Digitized by Google

sandra, koja ni pomisliti nemogaše na to da će knez umrieti, plakaše milo i gorko.

„Uzdaj se u svem u Boga, ljubezna ženo! reče“ joj knez.

Mlada kneginja pritisne mu na ruku svoje ustne. On ju htjede zagrliti, ali mu se zamrači pred očima i krv mu na novo poleti iz ustiuh. Svi prisutni plakahu i njeki padoše na noge moleć se Višnjemu, da spasi muža, o kom visi sreća domovine, drugi pako odoše, da se na samu izplaču.

U sobu stupi vojvoda Odadurov i pustį unutra tri švedska vrlo vješta liečnika. Progledav kneza zamisliše se i stupiše k prozoru, gdje se razgovarahu latinski. Svi su samo u njih gledali, što-li će reći? Aleksandra stupi k njim i obeća im sve svoje dragocjenosti, ako joj kažu način, kojim bi mogla spasiti knežev život. Najmladji liečnik malo da nije na glas zaplakao, a najstariji pokaza samo na nebo.

Mihajlo izjavi svojoj majci, da će najprije kršćanske svoje dužnosti izpuniti, a onda istom, da dodju liečnici. Kneginja pozva dakle svećenika u sobu, usljed česa se svi drugi udaljiše. Bolestnik se izpovjedi, a napokon reče svećeniku, da javi njegovoj strini Jekaterini Šujskoj, kako joj on nikada nije ništa zla želio, pak ako se po njegovoj smrti kakovi glasovi razprostrane,

Digitized by Google

da ih neka oprovrgne. Svećenik, koj je već čuo, da je kneginja Šujska otrovala mladoga svoga rodjaka, te koj nije o tom ni najmanje dvojio, zaplače gorko, ali se nije nikako mogao sklonuti uza sve molbe mlada junaka, da bude zaštitnikom grdne zločinke, koja se je dala na tako sramotan čin jedino s častohlepja. Knez ga neprestano moljaše, misleć uz prirodjenu svoju dobrotu i na blagostanje domovine. Bijaše najsretnij, sin i suprug, ljubljen narodom, s toga i željaše, da čim dulje poživi. Al se poboja, da bi i sam car mogao žrtvom postati strašne Jekaterine, zato je nastojao nagovoriti svećenika, da svakomu reče, kako je umro naravskom smrti i da je Višnji opredielio Ruskoj drugoga branitelja. Svećenik ga pozorno slušaše i obeća drhćućim glasom, da će mu sve za volju učiniti. Zatim ode u drugu sobu po svetotajstva i dovede sobom djakona i njekoliko dječakah. Rodjaci i prijatelji kneževi okružiše mu i opet postelju, sluge stojahu na vratih a oko kuće množina svjetine u grobnoj tišini. Kad zapjevaše svećenici, sve pade na koljena, bojeć se za dragocjeni knežev život; svatko obeća po mogućnosti žrtvu, ako knez ostane u životu.

Primiv svetotajstva uzme bolestnik i ljekarije; krvi nije više bacao, bilo mu je mnogo laglje, al je ipak bivao sve slabiji. Usljed njegove želje stavi mu kneginja Aleona ruku pod glavu. Aleksandra klečaše uz

Digitized by Google

postelj uprtim pogledom u kneževo lice, želeć zajedno s njim umrieti. Tišin željaše s nenadoknadnim prijateljem umrieti, knez Vorotinski stajaše kao okamenjen. Pogled umirućega bijaše posve miran, duša mu bijaše sasvim mirna. Golovin raztužen mišljaše na osvetu. Uzprkos velikim bolim, što ih knezu zadade otrov, ipak je biednik već više putah osjećao buduće svoje blaženstvo na onom svietu. Blagom ljubežljivosti i muževnim mirom oprosti se sa svojimi prijatelji i suprugom, koja još uvjek nije vjerovala, da bi joj već sada mogo umrieti.

„Brani mi ju majko,“ reče knez, „pa me daj, blagoslovi“.

Aleona bijaše dobra kršćanka a i blaga majka; za svega svoga života nastojaše, da svlada svoja čustva, te joj nikakova žrtva nebijaše pretežka, kad se je radilo o boljku osobah, koje su joj drage bile. I sada se pokori neodoljivu udesu, blagoslovi sina i obeća mu, da će joj Aleksandra biti milom kćerkom kao da ju je rodila.

Svećenik čitaše molitvu za umiruće, a tiho za njim govoraše knez; izza toga digne glavu.

„Tišine, prijatelju, misli na svoju zakletvu“, reče slabim ali svečanim glasom.

Ruka mu se ukoči u ruci Tišinovoj a umirući mu pogled bijaše uprt na njega, kao da ga moli, neka

Digitized by Google

priobći njegove posljednje rieči Lepunovu i potraži od njega, da će ih izpuniti. Mladi junak umre: Ruska izgubi najplemenitijega svoga branitelja, od koga se je nadala spasu svomu! — Svi prisutni zaplaču gorko; nesretna majka zatvori ljubeznu sinu oči, sklopi ruke i klekne. Tišin padne skoro onesvješćen u najbližnji naslonjač; u kući i izvan nje čulo se silno jaukanje i lelekanje.

„Ljubezni supruže!“ klikne mlada kneginja, „nikad te neću ostaviti, danas si posljednji put bez mene išao, od sada te neću više ma ni na časak ostaviti . . . .“

Glas ju iznevjeri, ali rukama orgli studeno i ukočeno tielo, koje nastojaše svojimi poljubci i opet oživiti. Napokon spusti ruke, a oči joj se neobično otvoriše i činilo se, da se hoće osvjedočiti, je-li koriste njezine molitve i suze? hoće-li joj suprug i opet oživiti? Svi ju gledahu zvedljivo, nitko ju nije uznemirivao.

„Nisam vriedna, da se radi mene dogodi čudo“, šaptne i malo da se nesruši.

Golovin ju primi pod ruku, te ju odvede u prvu sobu. Svlačeć ju, sakri Julija krvavi rubac, što no ga je bila kneginja u njedra spravila i pozove lječnika, koj je vani čekao. Aleksandra ležaše nepomično; lječnik joj pusti žilu, nu krv počme teći istom poslje njekoliko časovah. Kneginja otvori oči, neupozna nikoga,

Digitized by Google

već samo potraži nješto desnicom; Julija se dosjeti, kaže to liečniku, a ovaj joj naloži, da odmah preda natrag bolestnici rubac njezina supruga. Bojaše se, da nebi poludila, s toga da se valja neprestano s njom razgovarati i sjećati ju na njezinu nesreću.

Odpjevaše mrtvačku pjesmu. Aleksandra upita mirno, koga-li svetca danas svetkuju?

„Nije to svečana pjesma, već mrtvačko opielo“, odgovori Golovin.

„Da, da“, odgovori mu nesretna sestra; „Mihajlo, ljubezni supruže, dodji opet k meni, bez tebe ću poginuti, evo niti vidim, niti čujem, nejma mi više radosti u životu!“ I počne glasno jecati. Po liečnikovom svjetu odvede ju Golovin k pokojniku. Došavši na vrata, gdje je pokojnik ležao, upita, zašto po bielom danu svieće gore?

„Ovdje je mrtvac“, odgovori Golovin, koga te rieči ganuše, jer je bio osvjedočen, da je poludila.

„Mrtvac!“ klikne Aleksandra, i pokri si rukama obraz; ja se bojim mrtvaca! Julijo“, nastavi gledeć na sve strane, „odvedi me od ovuda ili zatvori vrata za ime božje brzo, brzo!“

„Bože sveti!“ reče kneginja Aleona „daj da snosim svetu tvoju volju bez mrmljanja“.

Pritisne suznima očima snahu si na prsa. To ponješto osviesti nesretnu suprugu, te umah podje k mrtvacu,

Digitized by Google

koj je ležao usried sobe, vrgne se preko njega i motraše ga uprtim pogledom. Traci izlazećega sunca obasjaše pokojnikovo lice; Aleksandra uzdrhta.

„Tko veli, da je to mrtvac?“ povikne. „To su sveti ostanci, nevidite-li, kako svietle? O blaženi svetče moli za nas!“ doda i pane na tla.

„Julijo“, reče Golovin, „ti si se već priučila obćiti s mojom sestrom, s toga ti ju predajem, da ju više nikada neostaviš. A ti dobra kneginjo Aleono, nebrini se više za Aleksandru, ona je sretnija od svih nas. Čuvaj si zdravlje, veoma je dragocjeno za svakoga, koj je ljubio Mihajla.

Izza njekoliko časovah — dojaši njeki stranac u dvor. Aleksandra se digne i netom pocrveni.

„Došao je!“ reče, pograbi za ruku njeku staru opaticu i odleti s njom iz sobe.

IX.

Na poziv ode patriarka k caru, da se konačno posavjetuje s njim o svečanom proglašenju Mihajla za nasljednika. Liepo se razgovarahu, te mudri i obzirni Hermogen odobri carevu odluku, veleć, da će si tim steći slavu i vječni spomen kod potomakah. Ali se iznenada začuju zvonovi po svih crkvah i tužno lelekanje. Car i

Digitized by Google

patriarka pomisliše, da je gdjegod vatra, nu prije, negoli im je to itko javio, budu silom vrata otvorena i okolnić Golovin prahom i krvlju omazan uleti u sobu.

„Je-li buna ili vatra?“ povikne car prestrašeno.

Usopljen držao se okolnić za stol, uz koj sjedaše car. „Knez Mihajlo mrtav!“ reče pretrgnutim glasom.

Car skoči, ali doskora i opet sjedne, te pokrije rukama obraz. Ništa ga nebi bilo moglo tako uznemiriti, kao što ove tri rieči.

„Saberi se gospodaru“, reče patriarka, „valjda je samo bolestan, a Golovin nezna pravo! . . .“

„Ne, ne“, reče okolnić „ja imam zdravu pamet, ja sam sve vidio. Care, brat ti Dimitar i njegova žena otrovaše Mihajla!“

„To nemože biti, to su puke izmišljotine!“ povikne car. „Mihajlo bijaše još jučer sasvim zdrav!“

„Objedovao je kod strica si Dimitra, a od onud ga donesoše“, reče Golovin prisiljenim mirom, koj učini veći utisak, nego-li prijašnja vika.

U sobu stupi njeki „poštelnik“ javljajuć zabrinuto, da je narod obkolio kuću kneza Dimitra Šujskoga, da hoće sve poubiti i onda kuću do temelja razoriti; doda, da je stolnik Karpov i to još doznao, kako su knez i kneginja pobjegli, a nitko nezna kamo.

Digitized by Google

„Semene Golovine“, vikne car, »potvora, što si ju malo prije izreko, dala je povod izgredu, ti ćeš radi toga odgovarati“.

„Kako god zapovjedaš gospodaru! Život nema za mene više nikakove ciene, pak se nebojim nedužan trpjeti“, odgovori okolnić, koj je već čuo glasove uzbunjene svjetine.

„Uzmi vojnikah i umiri buntovnike“.

„Nenalaži mi“, reče, »da branim tvoga brata, nedovodi nas zajedno. Popiv Mihajlo čašu meda, što mu ga je sama kneginja ponudila, umre jadan, krv ga zakliknu a i moja je sestra već poludila.

Car nije htjeo ni vjerovati, da bi mu brat bio uzrokom Mihajlove smrti, a znao je, što je s njim izgubio, stoga zapovjedi postelniku, da strielci odmah učine red medju narodom. Njekoliko časovah šutahu svi. Patriarka stajaše pred svetimi slikami i moljaše se Bogu; car klonu glavu na prsa. Golovin se baci pred njega na koljena i reče: „Gospodaru, zapovjedi, da se knez Dimitar na sud pozove, spasi tim sebe i Rusku, da se nebude mislilo, kao da si ti mrzio svoga sinovca . . . .“

„Nitkove!“ prekine ga car, porinuv ga na stranu, »zar misliš, da bi i ja mogo počiniti to ubojstvo? Sutra htjedoh javno proglasiti Mihajla mojim nasljednikom, to je znao patriarka, carica i moj brat“.

Digitized by Google

E onda mi je sve jasno“, reče Golovin žalostno. „Oprosti veliki care, što se usudih onako govoriti, al me nesmatraj buntovnikom, već vjernim svojim podanikom. Nema ga više, koj je spasio domovinu i tvoj priestol! Bio ti je dušom i tielom odan, na smrtnoj postelji molio je prijatelje svoje, da vjerni ostanu zakletvi, koju tebi zadaše. Zašto nisi prije razglasio plemenitu svoju odluku? Zašto si to kazao knezu Dimitru?

Okolnić stane gorko lelekati, nije se mogo suzdržati ni od suzah. Patriarka uvidi odmah, da strašna sumnja pada na careva brata, a i samoga cara da može osloboditi svake neprilike jedino nepristran sud.

Obećav car, da će doskora sam poći kneginji Aleoni, odpusti Golovina.

„Briga i preveliki napor ubi mi kneza Mihajla“, reče patriarki, kad su već sami bili. „Jučer reče mi Tišin, da nije niti jedne noći prospavao, odkada se sprema na put u Smolensk“.

„I ja sam to isto čuo“, odgovori patriarka duboko uzdahnuv, „i ja sam ga već psovao, što nije ništa mario za svoje zdravlje, a on mi odgovori, da je već mnogu noć probdio, pak mu nije ništa škodilo. Nu sad je sve prošlo, neradi se više o tom, što znamo i kako sudimo, već kako da se pred narodom svaka sumnja s tebe opere; ti valja da tužiš za spasiteljem domovine, kao što i svi

Digitized by Google

mi. Za to je pako samo jedno težko i veoma žalostno ali neobhodno potrebno sredstvo“.

Car pogodi, što patriarka misli, al se čuvao mu to izjaviti. „Okolnić“, nastavi patriarka, „imaše posve pravo, kad je rekao, da se mora povesti iztraga u kući kneza Dimitra s toga, što je onako nenadano obolio i umro Mihajlo; to zahtjeva poštenje imena tvoga i dobrobit ciele domovine“.

„Dakle i ti to zahtjevaš, častni otče?“ povikne car, „i ti hoćeš, da moj brat bude žrtvom?“

„Dvojiš-li možda o njegovoj nevinosti?“ upita poraženo Hermogen.

„Osvjedočen sam o njoj čvrsto, al se bojim, da bi ga na sudu boljari na smrt odsudili. Svaki će od njih misliti, da će se tim puku priljubiti; svaki će držati, da će si tim otvoriti put k priestolju.“

„Gospodaru nikada ti nelaskah, nikada ti istine nezatajih; evo ovako na rubu groba kažem ti, da bi smrt Mihajlova mogla imati vrlo pogubnih posljedicah za tebe. Sad je još mir, buduć je na smrtnoj postelji umolio prijatelje, da ti ostanu vjerni; nu ni to neće dugo potrajati, ako pred cielim svietom neosvetiš njegove smrti i tako mu i najmanju sumnju nebaciš sa sebe!“

„Stani, častni otče! nitko me neće nagovoriti, da žrtvujem život svoga brata; kruna, njegovom krvlju

Digitized by Google

omašćena, bila bi mi nesnosna! Nebrinim se više, kao njekad, za zemaljske časti, rado ću se odreći — —“

„Nesmješ, gospodaru; nesmješ biti puki gledalac strašnih dogodjajah, ti moraš svršiti što si počeo — —“

„Idemo gledat jošte jednom pokojnika, njegovu majku i suprugu“, prekine car patriarku ustav sa stolice.

Duboko uzdahnuv pogleda ovaj na nebo i za čas opazi prestrašen, gdje u sobu stupi Dimitar Šujski. Lice mu bijaše bliedo a pogled uprt u tlo, vidilo se, da ga nješto muči u duši. Pade pred cara na koljena, i moleći ga da ga spasi, poljubi mu ruku, na kojoj ostadoše sa ustnah krvavi znaci. Car se i nehotice strese, te pohiti, da si obriše ruku. Dimitar poče pripovjedati, neusudiv se ni pogledati cara u oči, kako je spavao, kad mu iznenada narod obkoli kuću i stane strašno vikati, žena mu da se nije mogla ni s mjesta ganuti, da ju je morao na svojih rukuh odnjeti na dvorište, a odtuda ju je jedva donio do carske palače.

Car upita, što je rekla carica, kad je čula, da je umro knez Mihajlo. Dimitar njekako u neprilici odgovori, da njegova supruga valjda toga još ni nezna, jer da se Katarina nije usudila ni ići k njoj, bojeć se, da ju nebi previše prestrašila. Caru je bilo drago, što caricu nehtjedoše zateći tom viesti, te rada privoli na prošnju patriarke, da to njemu dopuste carici javiti. Zapovjedi

Digitized by Google

dakle, da patriarku odvedu k carici, a sam podje k Aleoni Petrovnoj. Umoli svoga brata, da i on s njim ide; ovaj ostà nepomičan kao da se nemože ni ganuti.

„Dopusti, gospodaru“, reče muklim glasom, da se prije oprostim sa suprugom, kad već hoćeš, da idem; a znam, da se živ ovamo neću poratiti“.

Car probljedi.

„Nadam se, reče izza kratke stanke“, da se neće nitko usuditi na tebe navaliti, kad budem ja s tobom. Nepodješ-li pako sada sa mnom, onda ćeš se morati za uvjek sakrivati; svatko će te smatrati krivcem“.

Postelnik jedan stupi u sobu i javi, da carica očekuje patriarku. Ovaj blagoslovi cara, pokloni se i ode, obećavši, da će i on doći ka kneginji Aleoni.

Dok se je to zbivalo, nisi po cieloj Moskvi čuo drugo, do lelek, jauk, plač i glasno jecanje, te je bilo vrlo težko doći do kuće kneginje Aleone. Jedni rekoše, da smrt Mihajlova znači strašnu nesreću za svu Rusku; drugi nehtjedoše ni vjerovati, da bi mogo umrieti čili onaj mladić, koga su vidili prije njekoliko satih sasvim zdrava. Ovi očekivahu svaki čas, da će tu viest opozvati, jer da su drugčije spremni poubiti sve one, koji su ga mogli spasiti a nisu htjeli? Po svih crkvah

Digitized by Google

služile se mrtvačke mise, a zvonovi navještahu tužnimi zvuci, da se je u Moskvi zbila strašna nesreća.

Bližnji prijatelji pokojnikovi stajahu uz njega i svi su mramorkome šutili, kao da se boje probuditi ljubeznoga svoga vodju; u obrazu vidila im se je strašna tuga. Golovin se još nije bio povratio od cara; Tišin je ležao u težkoj vrućici, kneginja Aleksandra je bludila po vrtu; jadnica mišljaše, da je na dobru, gdje se je rodila, i svaki čas da supruga svoga očekuje iz Novgoroda.

Golovin se nehtjede turati kroz svjetinu, već odluči ići kroz vrt zajedno s grofom De la Gardie, koga je na putu sreo. Nije se ni nadao, da bi tu mogo svoju sestru naći, i videć da se jošte nije osviestila stane pred nju.

Aleksandra ga neprepozna, ali podje odmah s njim u kuću.

Lječnik, koga je pitao De la Gardie za mladu kneginju, reče, da je ovo sve njom tako potreslo, da nema umjetnosti na svietu, koja bi ju spasila.

Kad je car došo, bijaše s početka sve mirno, ali da je poslje car čuo i da nije sve zaboravio, kad je motrio svoga sinovca na odru, bio bi se osvjedočio, da su se patriarkine rieči sasvim obistinile. Razgovor njegov s kneginjom Aleonom bijaše upravo žalostan; nu ipak

Digitized by Google

se je vidilo na obrazu ruskih i švedskih vodjah veliko nezadovoljstvo, a grof De la Gardie reče, da će onda istom vjerovati, da je caru sbilja žao za mladoga kneza Mihajla, kad dade smaknuti kneza Dimitra Šujskoga i njegovu suprugu, kao pokojnikove ubojice.

Car se udalji, da pohodi i kneginju Aleksandru, koje udes ga upravo do suzah ganu. Povrativ se k mrtvacu nadje tamo i patriarku, gdje pobožno moli.

Izza svršene molitve pristupi car k patriarki i reče mu, da bi rada dati odnieti pokojnikovo tielo u čudovski samostan a zatim u Susdal, gdje su mu i roditelji pokopani. Patriarka je dvojio, hoće-li to po volji biti vojski i narodu, pak kad upitaše vodje, rekoše ovi jednoglasno, da bi im težko bilo tako daleko živjeti od ljubeznoga vojvode. Tako rekoše i ostali boljari i okolnići, a ujedno izjaviše, da se narod sprema umoliti cara, neka bi dao pokopati kneza Skopina radi njegovih velikih zaslugah za domovinu u samostanu arkangjela Mihajla. (Tu se pokapahu samo članovi carske obitelji.) Car na to dragovoljno privolji, budući mu je bila iskrena želja, učiniti Mihajla svojim nasljednikom. Izza toga ostavi car kuću punu tuge i žalosti, a za njim otidjoše i ostali. —

Digitized by Google

Zaglavak.

Što nije učinio pisac, to hoće prevoditelj: da štioce u kratko pouči o daljnjih dogodjajih ruske države i o sudbini barem najglavnijih osobah u ovom povjestnom romanu.

Car Vasilj IV. bijaše slab čovjek i nemogaše urotam haka doći. Svoga sinovca ne samo neosveti, nego još bratu Dimitriji povjeri vojvodstvo nad vojskom, što prouzroči veliku ogorčenost. Švedska vojska ostavi cara u škripcu, jer nije dobila u vrieme plaću; grof de la Gardie, raztužen i žalostan za knezom Mihajlom prekinu svaki savez sa carem i ode s vojskom iz Ruske. — Tišin od tuge pade u sušicu i umre; Lepunov, koj je caru i onako samo radi prijatelja si Mihajla pokoran bio, digne se kao buntovnik, nu bje iste godine iz zasjede ubijen.

Šišman III. kralj poljski udari sada sam s vojskom u Rusku, da ju ili svomu kraljestvu utjelovi ili da svoga sina Vladislava proglasi ruskim carom. Dok je on uzalud obsjedao grad Smolensk, hetman Žolkievski potukav cara Šujskoga kod Klušina udari na Moskvu; ovdje zavlada glad; Moskovljani predadu Poljakom cara i njegovu svojtu, koju odvedu u Varšavu; car, 16. srpnja 1610 bude sbačen s prestolja i zatvoren u samostan, gdje 12. rujna 1612 umre, a skoro zatim i oba mu brata.

Digitized by Google

Šišmanov sin Vladislav bude krunjen ruskim carom, pošto Žolkievski lažnomu caru Dimitriji ponudi, ako se odreče ruskoga priestolja, jednu kneževinu i mnogo zlata. I bio bi židov Žankeli t. j. lažni car pristao na tu ponudu, ali Marina bude još u pravo vrieme o tom izvještena, pohrli k njemu i srditošću slavohlepne žene reče: „Jadniče gadni, zar misliš, da ću s tobom živjeti, ako te nebude na priestolju. Ti imaš ili vladati ili poginuti.“ Tako govoraše i Sapieha i njegovi vojnici; varalica jedva dobije vremena uteći u Kaljugu; ali tu ga uhvati žena, koja htjede živjet da vlada i da se osveti; varalici dade opet ime Dimitrija i dovede ga natrag u tabor. Tu Žolkievskim pobijena vrati se i utvrdi u Kaljugi, gdje lažni car iz zasjede ubi kana kazimovskoga Ur-Muhameda. Knez Urusov, rodjak Ur-Muhamedov, odluči osvetit njegovu smrt i kad je varalica jednom do bezsviesti pijan uza stol sjedio, probode ga Urusov nožem, izsiječe mu pratnju i otide odmah sa svojimi Tatari iz Kaljuge.

Marinu noseću kozaci proglase svojom caricom, i glavar im Zarucki, koj je Marinu od djetinstva ljubio i sad ju u svem slušao, udari s njimi na Astrakan i osvoji ga.

Dok je medjutim u Moskvi okrunjen Vladislav, sin poljskoga kralja vladao, pojavi se i četvrti lažni Dimitar, ali ovaj doskora svrši život na vješalih. Nu ni Vladislav nije bio sretan vladar; pretežak je Rusom bio polj-

Digitized by Google

ski upliv i gospodarstvo, pa su se počeli s nova buniti proti oholim gospodarom. Najprije u Nižnij Novgorodu slože se Kuzman Minin i knez Dimitar Požarski te Prokop Lipenov u Perejaslavu, i udariše na Zaruckoga kao napogibeljnijega; ovaj bude pobjedjen tako da su ga skoro svi njegovi ostavili i moraše s Marinom sried ciče zime pobjeći. Pobjegoše u neizmjerne sniežne pustare, gdje nema kolibice ni čovječjega stana, da odpočineš. Tu je uhvatiše progoneći ih Rusi i ubivši ih baciše sve troje pod razbijeni led rieke Jaik: kozačkoga hetmana Zaruckoga, njegovu ljubovcu caricu Marinu i njezina sinčića, maloga Dimitriju. Obširno pisana pripovjedka o samoj carici Marini, prevedena iz francezkoga Mihajlom Rieslom, nalazi se u Nevenu g. 1852 u br. 14. i 15.

Kad su gore spomenuti saveznici gotovi bili s Marinom i Zaruckim udare na Moskvu, nu ovdašnja poljska posada dobi hitro iz Poljske pomoć; Poljaci počine sad strašnih grozotah i upale grad na 5 miestah. To razljuti Ruse, oni se listom dignu; u tom narodnom ustanku g. 1612 bjehu Poljaci napokon iz Ruske izćerani i ruski boljari te zastupnici svećenstva i gradjanstva izaberu konaćno carem Mihajla Romanova, šestnajstgodišnjega sina netropolite Filareta po majci Anastaziji unuka Ivana IV. (Groznoga.)

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google